

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానందతీర్థ శిష్య
శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థ విరచితేయం

శ్రీబ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యదీపికా-

శ్రీతైత్తిరీయకవల్లీతాత్పర్యదీపికా

సహితా ముముక్షుజనస్య సక్రచ్చవణమాత్రేణ
పరమపురుషార్థప్రదాయినీ.

తదం తేవాసిభి స్తైనాలి వా
పిల్లలమర్రి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిప్రణామి
గురుముక్షుజనోపకారాయ.

శ్రీవిజయవాడవాస్తవ్య
మహారాజశ్రీ దాసు కేశవరాయప్రతిష్ఠాపిత
వాణీ ముద్రాక్షరశాలాయాం
బి. కే. స్వామినా
సంశోధ్యముద్రాపితా జేజీయతేరరాం.

1913.

నీతద్గ్రంథాద్ధాన్వయో ముముక్షువః పోష్టేజీప్రేషణేన
బెజవాడవాస్తవ్య
బ్రహ్మశ్రీ పైడిమర్రి బుచ్చి వేంకట రామశాస్త్రి
ప్రీతిగ్రాహకాన్.
తైనాలివాస్తవ్య
బ్రహ్మశ్రీ పిల్లలమర్రి గోపాలకృష్ణశాస్త్రినికటా
ద్వాలబ్ధం శక్కువంతి.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానందతీర్థ శిష్య

శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థ విరచితేయం

శ్రీబ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యదీపికా

శ్రీతైత్తిరీయక వల్లీతాత్పర్యదీపికా

సహితా ముముక్షుజనస్య సకృచ్ఛనణమాశ్రేణ
పరమపురుషార్థప్రదాయినీ.

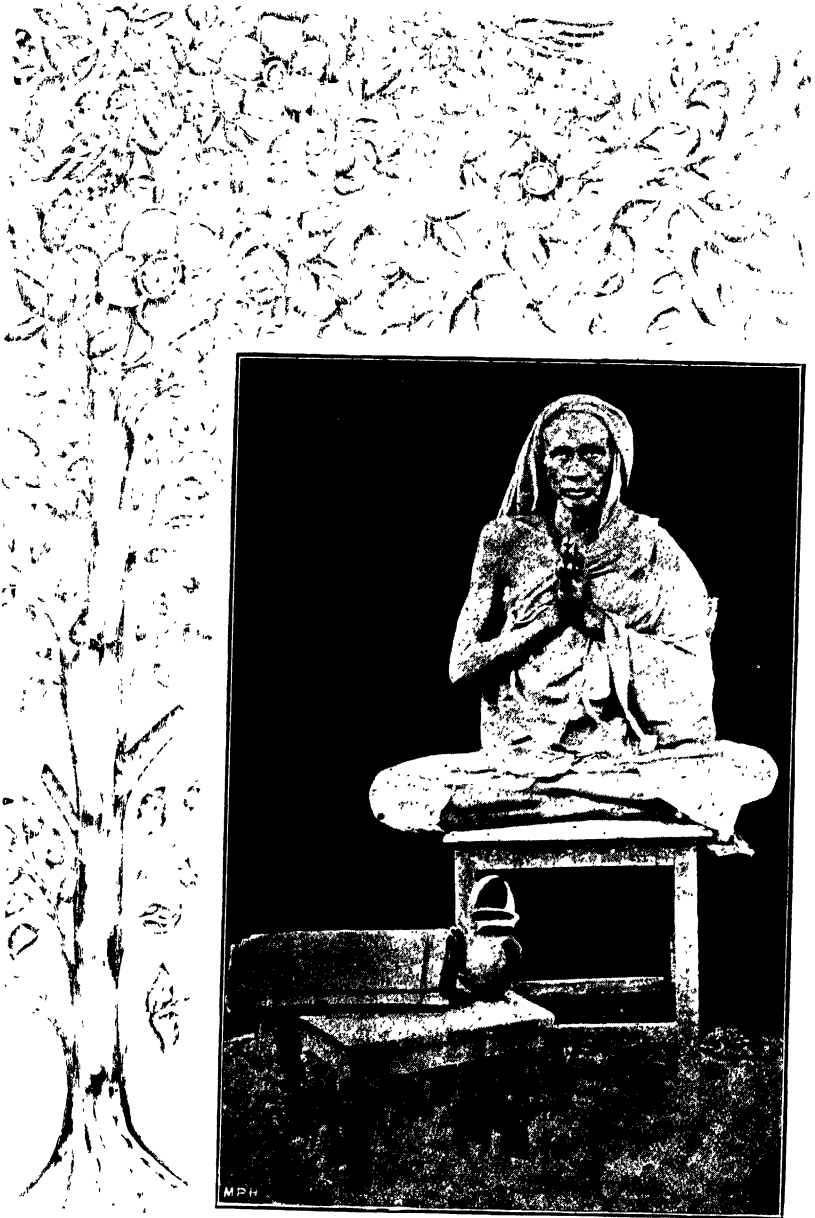
తదంతేవాసిభి స్తేనాలివాస్తవ్య
స్థిలమగ్రి గోపాలకృష్ణశాస్త్రీప్రభృతిభి
ర్ముముక్షుజనోపకారాయ.

శ్రీవిజయవాడవాస్తవ్య
మహారాజశ్రీ దాసు కేశవరాయప్రతిష్ఠాపిత
వాణీ ముద్రాక్షరశాలాయాం
బి. కే. స్వామినా
సంశోధ్యముద్రాపితా జేషీయ శేతరాం.

వత్సంగి ధాన్యనో ముముక్షువః పోష్టేజ్జిప్తేషణేన
బెజవాడవాస్తవ్య
బ్రహ్మశ్రీ పైడిమర్రి బుచ్చి వేంకట రామశాస్త్రీ
స్థాపకరునికటాత్.
తేనాలివాస్తవ్య
బ్రహ్మశ్రీ విల్లలమర్రి గోపాలకృష్ణశాస్త్రీనికటా
ద్వాల్పబ్ధం శక్కువంతి.

శ్రుతి బాదరాయణ భగవత్పాదానాం తాత్పర్యం సమ్యక్సూరూ
 ప్య- బ్రహ్మప్రత్యక్షిరాస్త్రాప్తిభేదేన- కల్పితపాదభేదేనచ- నిర్వశేషం స
 విశేషంచ- తత్ర- సవిశేషం సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి- సర్వైశ్వర్యయుతం
 చ- జీవన్ముక్తగమ్యం- నిర్విశేషంతు విదేహముక్తవిషయం- ప్రపంచో
 ద్వివిధః- చిన్మయో జడరూపశ్చ- చిన్మయస్సత్యవ- ఏకపాద్విభూతిరూ
 పః- బుద్ధిపూర్వకం పరమాత్మస్పృష్టత్వాత్- జడప్రపంచో మిథ్యాభూ
 తః- నేశ్వరస్పృష్టోనాపి జీవస్పృష్టః- కింతు- జీవావిద్యాద్యస్త- అద్వితీయే
 చిదాత్మని భ్రాంతింవినా జాడ్యాద్యయోగాత్ - జీవానాం బ్రహ్మమ
 యం భ్రాంతిమయంచేతి జన్మ ద్వివిధం- తత్ర భ్రాంతిమయజన్మప్రబంధ
 నిరాకరణేన బ్రహ్మభావబోధనాయ మోక్షశాస్త్రం ప్రవృత్తమిత్యాది
 శాస్త్రీయ వ్యవస్థయా బ్రహ్మద్వైత్తసిరూపణాయ ప్రవృత్తేయం
 బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యదీపికా- నాపూర్వ స్వకపోలకల్పితేతి తుష్కంతు
 తత్రభవంతస్సంతః- ఉక్తంహి వాసిష్ఠే- అర్థప్రబుద్ధమతయః కేచిత్
 జ్ఞానావలేతః- పరిత్యక్త క్రియాచారా ఉభయభ్రష్టతాంగితా ఇత్యా
 ది- శ్రౌతస్మృతప్రచార ప్రధతగుణ లసత్పూర్వవృత్తం నివృత్తం
 పశ్యాదప్రాంగయోగ ప్రశమితనయన ప్రాణచిత్తప్రవృత్తం- వేదా
 తాధైక సంశీలన గళితమృషానాద్యనర్థం కృతార్థహ్యద్వైతానా
 దతీర్థం మునిమనుసరితా మాచతుర్థపుమర్థః- ఇతిశ్రీః.

వాణీ ప్రేమ్, బంబాయి.

విశ్వేశ్వరస్వామి సన్మాత చిత్తుభానంత తాత్పర్యే
అద్వైతానంద తీర్థాశ్రమ గురుపాదాబ్జమాశ్రయే.

ఓం.

శ్రీమదుమామహేశ్వరాభ్యాంనమః.

శ్రీలక్ష్మీనారాయణాభ్యాంనమః.

శ్రీమహాగణపతయేనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమోనమః.

బ్రహ్మసూత్ర తాత్పర్య దీపికా.

ప్రథమాధ్యాయః.

ఓంనమో స్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే సహస్రపాదాక్షి
శిరోరుబాహవే - సహస్రనామ్నై పురుషాయశాశ్వతే సహస్రకోటి
యుగధారిణేనమః.

సూత్రభాష్యకృతౌనత్వా బాదరాయణశంకరా - తాత్పర్యం
బ్రహ్మసూత్రాణాం సంక్షేపేణేహాకథ్యతే॥

అథ ఖలు ముముక్షుశాశాన పరమపురుషార్థ- సంబోధనాయ
ప్రవృత్తాస్సర్వా ఉపనిషదస్తాత్పర్యగత్యా సచ్చిదానందైకరస మద్వి
తీయగ బ్రహ్మభావ మవిద్యాతిరోహిత మాత్మనోబోధయంతి- తత్తాత్ప
ర్యసమ్యక్ప్రతిపత్తయే భగవద్భి శ్రీమద్బాదరాయణాచార్యై బ్రహ్మ
మీమాంసాస్యాయ సూత్రాణి ప్రణీతాని జేషీయంతే- తదధాశ్చ
శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాదిభిభాష్య తత్సంక్షేపవిస్తరవ్యాఖ్యానైః
ప్రపంచితస్తథాపి శ్రేయోవిషయే శతశోపివ క్తవ్యమేవేతి కించిదు
దాహ్రియతే.

తత్ర బ్రహ్మాదీనాం తృణాంతానాం ద్విధాభవతिसంభవః- ఏకో
 బ్రహ్మమయోన్యస్తు భ్రాంతిజస్తావిమాశ్రుఃస్వీతి వాసిష్ఠవచనానుసా
 రేణ- యే ఉపాధిమాలిన్యజనిత భ్రాంత్యాస్వస్థిజీవభావం విశ్వరూపే
 పరమాత్మని జగద్భావం చారోప్య మిథ్యాభూత దేహాది పరిచ్ఛిన్నా
 తృభావ మనుభవంతీ మిథ్యాకర్మ పరతంత్రాస్సంసరంతి - తస్మచ్ఛే
 యే అనేకజన్మ సంసిద్ధస్తతోయాతి పరాంగతి మితి స్మృత్యనుసారే
 ణాతీత బహుజన్మ సు నిష్కామ కర్మోపాసనాదిభి రుపాధి మాలిన్యపరి
 పాకే సాధనచతుష్టయ సంపన్నాభవంతి తాన్ ప్రతి తత్త్వజ్ఞాన సమ
 ర్పణేన భ్రాంతిజసంభవ నిరాకరణాయ బ్రహ్మ జసంభవస్మృతయేచ
 ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్య శ్రోత్రవ్య ఇత్యాది మోక్షశాస్త్రం ప్రవృత్తం-
 మనఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః బంధాయవిషయా
 సక్తం ముక్త్యై నిర్విషయం స్మృత మితి శ్రుతేః.

అతః.

ఓం అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా ౧.

ఇతి శాస్త్రమారబ్ధం- అథ సాధనచతుష్టయ సంపత్త్యనంతరం
 అతః భ్రాంతిజన్య సంభవస్య దేహాత్మభావస్య జన్మజరామరణరోగాద్య
 నర్థక సహస్రదుష్టత్వాత్తతోవిరజ్యపూర్వసిద్ధ పరమకల్యాణ బ్రహ్మ
 భావస్మృతయే బ్రహ్మజిజ్ఞాసా వేదాంతార్థశ్రవణమననాది ప్రయత్నః
 కర్తవ్య ఇతి తదర్థః.

ఇతి జిజ్ఞాసాధికరణం ౧.

జిజ్ఞాస్య బ్రహ్మస్వరూప తస్మహిమ్నో రుపదేశనాయ ద్వితీ
 యం సూత్రం.

జన్మాద్యస్యయతః ౨.

అస్య బ్రహ్మవిద్యమ్యస్య విద్యా ప్రపంచస్య జన్మాది- ఉత్పత్తి
 స్థితిభంగా యతోభవంతి తద్బ్రహ్మ ఆత్మభూతం విదుష ఇతి తదర్థః-

యత ఇతి సర్వనామ్నా సత్యం జ్ఞానమనంత మితి స్వరూపలక్షణలక్షీ
తం కూటస్థ చిన్మాత్ర పరమపురుషార్థస్వరూపం పరామృష్టం శేషేణ
నూత్రభాగేన యతోవా ఇమానిభూతానిజాయంత ఇత్యాది శ్రుతిసి
ద్ధం మాయికం తద్వైభవంచ తటస్థలక్షణరూపం- స్వరూప పరిచయ
పర్యంతం తటస్థలక్షణమేవహ్యలబ్ధం ముముక్షుశాశాం సృష్టిప్రాక్టా
లే సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవా ద్వితీయం ఆత్మైవేదమగ్రఆసీత్ -
బ్రహ్మైవేదమగ్ర ఆసీదిత్యాది శ్రుతిభిస్సజాతీయాదిభేద శూన్యాఖండ
చిన్మాత్రస్వరూపజ్యేనావ ధృతాత్మాటస్థాదసంగాచ్చ బ్రహ్మత్వనః-
మాయాంత ప్రకృతివిద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వర మితి శ్రుత్యా
మాయామాత్రసహాయా చ్ఛిద్రూపస్య విద్యా ప్రపంచస్యైవైత్యైత్య
త్యాద్యా చిత్వాత్ - తద్వైత సోకామయత- సతపోతప్యత. ఇదగ్ం
సర్వమనృజతేత్యాది శ్రుతిభిరీక్షణకామనాతప ఆదిపూర్వకమద్వితీయే
స్వస్థి కల్పనారూపేణ సృష్టస్య ప్రపంచస్య భ్రాంతిమూలకత్వా
భావాత్ - అనర్థకర్తృత్వా నుపపత్తే- స్వరూపవిస్మృత్యభావాచ్చ
నజడదృశ్య దుఃఖాదిరూపత్వం- ఏవం ముముక్షుజన బోధాయ స్వరూ
పవైభవయో ద్విభాగేన ప్రదర్శితయోరపి నద్వైత ప్రసంగః - పురుష
ఏవేదగ్ం సర్వమిత్యవధృతత్వాత్ - నాపికౌటస్థ్యహానిః - యదాచింతా
మణికల్పదృమాదీ న్యచేతనాన్యపి సంతి- యదనుగ్రహేణ స్వయమవి
కృత్యైవ అన్యచింతిత సర్వకామసంపాద ససామర్థ్యవంతి తదా పర
మార్థాచిన్మణేః పరమాత్మన ఉక్తవైభవం కి మాశ్చర్యమితి- ఏతేన
విద్యా ప్రపంచస్య మాయాకల్పితత్వేపి బుద్ధిపూర్వకత్వాత్ భ్రాంత్య
భావాచ్చ న మిథ్యాత్వం కింతు సత్యత్వమేవ- చింతామణ్యాదికల్పితా
నాం- బుద్ధిపూర్వకత్వాభావేపి భ్రాంత్యభావమాత్రేణ సత్యత్వదశా
నాదితిబోధ్యం - అవిద్యాప్రపంచస్తు బహున్యామితికామనయా పర
మాత్మకల్పితానామాపాధిక సమష్టివ్యష్టి చిదాభాసరూపాణాం ఉపాధి
మాలిన్యదోషాదవిద్యాధ్యస్త ఇతి మరుజలద్విచంద్రాది వదసన్నేవ-
తద్దృష్టిదోషకల్పితో న పరమేశ్వరసృష్టః తథాపి పరమార్థాదశా
యాం ద్వితీయాభావాత్సర్వం జగత్పరమాత్మసృష్ట మిత్యుచ్యతే -

యస్య జీవస్య యదాభాగ్యోదయాదుపాధిశుద్ధ్యా అవిద్యా నివృత్తిస్త
దానివత్ తేచేతి.

ఇతి జన్మాద్యధికరణం - ౨.

లక్షణప్రమాణాభ్యాం వస్తుసిద్ధి రితి- ద్వితీయసూత్రేణ ద్వివిధ
మపిలక్షణ ముపప్రదశక్య ప్రమాణ జిజ్ఞాసాయాం తృతీయం సూత్రం.

శాస్త్రయోనిత్వాదితి 3

శాస్త్రం ఋగ్వేదాదిలక్షణం యోనిరవగతిసాధనం ప్రమాణం
యత్ర తత్వాదిత్యధికం.

శాస్త్రంతు - అనేజడేకం మనసోజనీయః - తదేజతితన్వైజతి.
కస్తం మదామదం దేవం మదన్యోజ్ఞాతు మహాతీత్యాదికం పరమా
త్మనోరూపద్యయం సమపకయతి- సమదం మాయుకం రూపం- అమ
దంతు స్వరూపమితి- పురుషసూక్తేతావత్ - సహస్రశీర్షా పురుష
ఇత్యుపక్రమ్య ఏతానా నస్యమహిమా అలోచ్యయాన్శ్చ పూరుష
ఇత్యాదినా తతో విష్వజ్ న్యక్రామత్-సాశనానశనే అభిత్వం తేన పురు
ష స్వరూపం తద్వైభవంచ- విస్తరేణోపపాదితం- వ్యాఖ్యాతుంచ స
మ్యగస్మాభి స్తత్తాత్పర్య దీపికాయాం- నారాయణేతు- అంభస్యపారే
ప్రళయకాలీనే అపారే అంభసి - ద్వాదిశాదిత్యావిభాకపనమయే మ
ధ్యేదేవస్య సవితుర్వరేణ్య భగవద్రూపేణ గాయత్రీమంత్రార్థభూతేన-
తథా కాళీదేవ్యాసహనంద తాండవవిలాసినా రుద్రరూపేణచ- సృష్ట్య
నంతరంతు భువనస్యమధ్యే ఆదిత్యమండలే అధానారీశ్వర రూపేణ-
యద్యద్విభూతి మత్పత్వం శ్రీమదూజితమేవవా- తత్తదేవావగచ్ఛత్వం
మమతేజోగే సంభవ మిత్వంత భగవద్గీతా దశమాధ్యాయోక్తవిభూ
తి విస్తరరూపేణచ- నాకస్యపృష్ఠేతు- దివినాకోనామాగ్నిరితి- అధ
యదతః పరోది స్రాజ్యోతిర్దీప్యతే విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠే
ష్విత్యాది ప్రతిపాదితేనరూపేణ- అధ్యాత్మంతు- అంభస్యపారే- తత్త
చ్ఛరీరోత్పత్తే పూర్వ శ్రద్ధాసామవృష్ట్యాన్నిదిరూపే చిదగ్నిరూపేణ-

భువనస్య శరీరస్య మధ్యేతు మూలాధారస్థానే మూలాగ్నిరూపేణ-
 గణపతిరూపేణచ- నాభిస్థానే జతరాగ్నిరూపేణ- లక్ష్మీనారాయణ
 రూపేణచ- హృదయచక్షురాది ప్రదేశేషు దశానాగ్నిరూపేణ- భవా
 నీశంకరరూపేణచ- మూర్ధాస్థానే పరంజ్యోతి స్వరూపేణచ- మహా
 తః మహత్త్వా త్కార్యరూపాద్ధిరణ్య గర్భాదపి మహీయాం పూ
 ణః పూజ్యశ్చ పరమేశ్వరోవిరాజమానస్సౌ శుక్రేణస్వతేజసాశుద్ధ
 సత్త్వప్రకాశేన కారణగతేన- జ్యోతీగంషి- అధిభూతం సూర్యచంద్రా
 గ్ని నక్షత్ర విద్యుదాది కార్యరూపాణి- అభ్యాత్మం చక్షురాదీనిచ సమ
 న్నుప్రవిప్లవః ఘటాదిషు మృదవసమ్యగనుగతస్సౌ ప్రజాపతిః పరమేశ్వ
 రశ్చరతిగర్భే అంతః- బ్రహ్మాండశరీరేవ్యస్థిశరీరేషుచ- కారణరూపేణ
 సత్తాస్ఫూర్తిప్రదస్సౌ చరతి దశాన శ్రవణాది కర్తృభవతీత్యధః-
 యస్మిన్నిదగం సంచవిచైతిసర్వం- యస్మిన్ పరమేశ్వరే ఇదం సర్వం
 జగత్ సమేతి ఆవిభక్తవతి- వ్యేతి- తిరోభవతిచ- సముదేతరంగ బు
 ద్బుదాదివత్- మఠౌజలప్రవాహవచ్చ- యస్మిన్ దేవా అధి విశ్వేని
 షేదుః- యస్మిన్ పరమేశ్వరే విశ్వే సర్వదేవాః బ్రహ్మద యో మనః
 శ్చక్షురాదయశ్చ- అధినిషేదుః ఆశ్రిత్యస్థితవంతః- ఉక్లంహి- అధః
 ధ్వం చతుర్దిశ్శు వివిక్షుచ నిరంతరం- బ్రంహ్మేంద్ర హరి రుద్రేశ
 ప్రముఖామర మండిత మితి- తదేవభూతం తదు భవ్యమాఇదం భూతం
 భవ్యం భవిష్యచ్చ- ఆసమంతాదిదం జగత్- తదేవ- సర్వం ఖల్విదం
 బ్రహ్మేతి శ్రుత్యంతరాత్- ఏవంమాయాశక్త్యా జగద్వేషస్థిత మపిత
 ద్రబ్ధహ్- అక్షరేపరమేభ్యామన్ కాలత్రయాబాధ్యకూటస్థనిష్ప్రపంచ
 చిదాకాశ స్వరూపమేవేతి పరమాత్మనో రూపద్వయం సమర్పితం-
 ఏవం సర్వానూపనిషత్సు పరమాత్మనో రూపద్వయం సమర్పితమేవ-
 శ్రుతేస్తు శబ్దమూలత్వా దితిసూత్రే రూపద్వయస్య శ్రుతి ప్రమాణ
 కత్వం నిర్ధార్యతే- పటవచ్చేతిసూత్రే- సంవేష్టిత ప్రసారిత చిత్రపట
 వద ద్వితీయం బ్రహ్మ సప్రపంచం నిష్ప్రపంచంచేతి సదృష్టాంతముప
 పాద్యతే- సుపాపన్యాసాచ్చేతి సూత్రే భగవతా భాష్యకృతా- పురు
 ష ఏవేదం విశ్వం కర్మ తపో బ్రహ్మ పరామృతమిత్యాది ముండక శ్రు

త్యుదాహరణేన- కార్య బ్రహ్మస్వరూపా ద్వికారగోచరాత్పరం కారణం సర్వాత్మకంచ పరమాత్మనోరూపం మాయికం పుష్కలాదిత మితి నాత్రవి ప్రతిపత్తవ్యం- అస్య నూత్రస్య వణకాంతరేతు- శాస్త్రస్య ఋగ్వేదాదేర్మహత స్సర్వజ్ఞ కల్పస్యయోనిః కారణం తత్త్వాదిత్యధః అస్య మహతోభూతస్య నిశ్చలమేవై తద్య దృగ్వేదో యజుర్వేదస్సా మవేద ఇత్యాది శ్రుత్యంతరాత్ - పరమాత్మ సస్సర్వజ్ఞత్వం సర్వశక్తి మత్వం చ తటస్థ లక్షణాంతర ముపదశితం భవతి.

ఇతి శాస్త్రయోనిత్యాధికరణం ౩.

ఏవం పరమాత్మనో రూపద్వయంతు సర్వాసా ముపనిషదా ముపక్రమాది లింగై శ్రుతిలింగాదిభిశ్చ సమ్యగన్వయాదేవ విదితం భవతినాన్యధేత్యాహ.

తత్తు సమన్వయాత్ ౪.

తత్ రూపద్వయం సమన్వయాత్ - సమ్యగన్వయా దేవసి ధ్యతి- అన్యథాతు తత్త చ్ఛబ్దానాం తత్త ద్వాది పరికల్పిత విరుద్ధాధః సంశయేనత త్తజ్ఞానం కలుషితమేవభవేత్ - నపురుషార్థపర్యవసాయి - దశితంచ భగవతా భాష్యకృతా - ద్విరూపం హి బ్రహ్మవి భాతీతి - తత్ర ద్వైరూప్యం కార్యకారణ రూపేణేతి - కార్యశుద్ధరూపేణేతి వానశంక్యం - తదాహిద్వే బ్రహ్మణీవిభాత్యితిశ్వాత్ - శుద్ధం కారణంవానా స్తిత్వక్తంచస్యాత్ - కార్యంహి బ్రహ్మసమష్టిజీవరూప మవిద్యా పరికల్పితం జడం త్రివృత్కృత స్థూలసూక్ష్మభూత భౌతిక రూపమితి మిథ్యా భూతమేవ- తస్మాద్విరాడజాయత ఏరాజో అధి పూరుష ఇత్యుపదిష్టం- పరంబ్రహ్మతు చిదేకరసంకూటస్థ మషికల్పితైక దేశేమాయాశక్త్యా సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి సర్వాత్మకం సర్వకారణంచేతి- సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యారభ్యసాశనానశనే అభీత్యంతగ్రంథ ప్రతిపాదితం పరమార్థభూతం- తత్రసవిశేషరూపం మాయికమపిసప్రభాం తిసిద్ధం- అస్మదుద్ధారాయ పరమాత్మనా బుద్ధి పూర్వకకల్పితత్వాత్ -

ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణోరూపకల్పనేత్యభియుక్తవచనాత్ -
 అవ్యక్తాత్తుపరః పురుషః- నారాయణః పరోఽవ్యక్తాదిత్యాది శ్రుతి
 స్మృత్యుక్తస్య పరమాత్మన ఏవవాచ్యలక్ష్య భేదేన ద్వైరూప్యాత్ -
 వాచ్యమిధ్యాత్వే లక్ష్యాపి మిధ్యాత్వాపత్తే- శక్యసంబంధోహి లక్ష
 ణేతి- అతస్సర్వేషు వేదాంతేషుకాని చిద్వాక్యాన్యుభ గువిధస్యాపి
 బ్రహ్మణోప్యత్పాదకాని- కానిచిదుపాస్తి విధిపరాణిచేత్యుభయవిధ
 వాక్య సమ్యగన్వయప్రదశఃనాయోత్తరాణి ప్రధమాధ్యాయే సూ
 త్రాణి- ఉపక్రమోపసంహారావభ్యాసోఽపూర్వతాఫలం- అథవా
 గోపపత్తిచషడ్భిః స్తాత్పర్యనిర్ణయః- శ్రుతిలింగవాక్యప్రకరణస్థానస
 మాఖ్యానాం సమవాయే పారదౌబాల్యమథా విప్రకర్షాదిమిమామా
 సాన్యాయాభ్యాం తత్తద్వాక్యతాత్పర్య నిర్ణయః క్రియతే- యత్పర
 శ్శబ్దస్స శబ్దార్థ ఇత్యుపనిషదాంసిద్ధ బ్రహ్మబోధకత్వ సంభవాత్ - రజ్జు
 రియంనాయం సర్పఇతివత్-ప్రకల్పప్రకాశశ్చంద్ర ఇత్యాదివాక్యవచ్చు-

బ్రహ్మైవేదం సర్వమిత్యాదాబాధాసామానాధి కరణ్యేన అభే
 దసామానాధికరణ్యేనచ- సిద్ధవస్తుబోధనేప్యనర్థ నివృత్త్యాది మహాఫ
 లసంభవాచ్చు-

అత్ర కానిచిద్వాక్యాన్యుపాస్య బ్రహ్మపరాణి - కానిచిద్ధేయబ్ర
 హ్మపరాణిచేతి విభాగకరణం ఉపాస్యబ్రహ్మణః కార్యత్వమిధ్యాత్వ
 యోః కథనం ఉపాసనమణిచూద్యావిద్యకఫల కమితివర్ణనంచ వ్యా
 ఖ్యాత్వాణామసమంజసమేవ- సమష్టిస్థూలనూత్న త్రివృత్తత్రైభూతభౌ
 తికాత్మకస్య కార్యబ్రహ్మణఃకారణేఽధ్యస్తత్వాత్ - సేతరోఽనుపపత్తే
 రిత్యాదినా ఉపాస్యత్వ నిషేధాచ్చ- తదేతత్సత్యం యథానుదీప్తాత్వా
 నకాద్విస్ఫులింగాః- ఏతత్సత్యం బ్రహ్మపురం- మృత్తికేత్యేవ సత్యమి
 త్యాదిశ్రుతిభిః- వైధర్మ్యాచ్చన స్వప్నాదివదితి న్యాయేనచకారణస్య
 సత్యత్వావధారణాత్ - తథిమేసత్యః కామాః- త్రీణిరూపాణీత్యేవస
 త్యం- ఇత్యాదిశ్రుతిభిః పరమేశ్వరస్పష్టవిద్యా ప్రపంచస్యాపిసత్యత్వ
 బోధనాత్ - ఈక్షణాది ప్రవేశాంతా స్పష్టిరీతేనకల్పితా- జాగ్రదాది

విమోక్షాంత స్సంసారో జీవకల్పిత ఇత్యభియుక్తవచన ప్రసిద్ధవిద్యా
విద్యాప్రపంచభేదం- జీవేశావాభాసేనకరోతిమాయాచా విద్యాచస్య
యమేవభవతీతి సిద్ధమాయావిద్యాభేదంచానాదృత్య సర్వం జగద్భ
హ్మస్మష్టమితి- సర్వంమిధ్యేతి- బ్రహ్మనిర్విశేషమేవేతి- దేహపాతప
ర్యంతమేవ జీవన్ముక్తిరితి- అపంచీకృతాన్యపి భూతానిజడానీత్యాతి తా
త్పర్యవణానంచ వ్యాఖ్యాతృణామసంగతమేవ- ఈశ్వర కామనాది
పూర్వకం పరమేశ్వరస్మష్టస్య జీవత త్వజ్ఞాన బాధ్యత్వాసంభవాత్-
విశేషవిజ్ఞాననివృత్తిమాత్ర నివర్త్యత్వాచ్చ- దేహపాతోత్తరం విశే
షవిజ్ఞానసిద్ధి పర్యంతం త త్వజ్ఞస్య జీవన్ముక్తివైభవ ప్రతిపాదకబహు
శ్రుతిసూత్రవిరోధాత్- అగ్ని హోమాత్రాదితు తత్కార్యమైనతద్దేశ
నాదితి సూత్రేకర్మణాముపాసనానాంచ ఫలాభిసంధిరహిత ముముక్షు
నుష్ఠితానాం జ్ఞానార్థత్వ నిర్ధారణవిరోధాచ్చేత్యలం ర.

ఇతి సమన్వయాదికరణం- ర.

తత్రసదేవసోమ్యేత్యాది ఛాందోగ్యషష్ఠప్రపాఠకవాక్యే సచ్చ
బ్రహ్మసాంఖ్యై రచేతన ప్రధానవర త్వేశంకిణే తన్నిరస్య- ఈశ్వర్యధికర
ణే బ్రహ్మపరత్వం సమర్థితం.

ఈశ్వరేనా- శబ్దం- ౧-

కాణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్- ౨-

తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్- ౩-

హేయత్వావచనాచ్చ- ౪-

స్వావ్యయాత్- ౫-

గతిసామాన్యాత్- ౧౧-

శ్రుతత్వాచ్చ- ౧౧- ఇతి-

కథం- అశబ్దం వేదాంతశబ్దావాచ్యం- సాంఖ్యపరికల్పితం ప్ర
ధానం- సచ్చబ్రహ్మవాచ్య జగత్కారణం భవతి- కుతః- ఈశ్వరే- తదై

కు. తేతి ఈశ్వరస్థానము శ్రవణాత్ - అచేతనస్య ప్రధానస్యేషీత్యుత్పత్త్యాసంభ-
వాత్ - ఈశ్వరస్థానము జగత్ప్రపంచ పరమేశ్వరవేద్యధః - ౧-

కూలంపిపతిపతీతివదచేతనస్యాపి ప్రధానస్యగౌణమీశ్వరస్థానము
చ్యుత ఇతి శంకితే - పరిహరతి - శుక్త్యుక్తమీశ్వరం గౌణంభవతి - కు
తః - ఆత్మశబ్దాత్ - ఉత్తరగ్రంథ - అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యేతి -
తత్సత్త్వంస ఆత్మాత్మత్వమసీతిచ - ప్రకృతేసచ్చబ్దవాచ్యే జగత్కార-
ణే - ఆత్మశబ్దప్రయోగాత్ - అనాత్మని ప్రధానేతదయోగాత్ ఆత్మని
చేతనే ముఖ్యస్యేవేషీత్యుత్పత్త్యా సంభవాదితి - ౬-

ఆత్మశబ్దోపి స్వరూపశబ్దపర్యాయత్వాత్ భూతాత్ ఇంద్రి-
యాశ్చేతివత్ అచేతనే గౌణస్సంభవతీతి శంకితే - తన్నిష్ఠస్య - సచ్చ-
బ్దవాచ్యకారణ నిష్ఠస్యమోక్షయితవ్యస్య శ్వేతకేశో శ్వేతనస్య తత్త్వ-
మసీతి నవకృత్వస్తన్నిష్ఠతాముచదిశ్య - ఆచార్యవాక్ పురుషోవేద-
తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అధస్సంపత్స్య ఇతి మోక్షోప-
దేశాత్ - యదిహ్యచేతనం ప్రధానం సచ్చబ్దవాచ్యంభవేత్ - ముము-
క్షుః శ్వేతకేశుంచేతనం ప్రతితత్త్వమసీతి శాస్త్రం గ్రాహయేత్ - అ-
చేతనోసీతి - తదాశాస్త్రమున్నత ప్రలాపభవేత్ - తథాధ్యానాత్ -
మోక్షవిఘాతశ్చస్యాత్ - ప్రధానాభేదనిష్ఠయా మోక్షోభవతీతి సాం-
ఖ్యైరప్యనభ్యుపగమాచ్చ - తస్మాదాత్మశబ్దోపి ఈశ్వరపరవేతి - ౭-

యద్యనాత్మైవ ప్రధానంసచ్చబ్దవాచ్యంస ఆత్మాత్మత్వమసీతి
ఘాలారంభతీన్యా యేనోపదిష్టమిత్యుచ్యేత - తదాతదుపదేశశ్రవణా ద-
నాత్మజ్ఞతయాతన్నిష్ఠోమాభూదితి ముఖ్య మాత్మానముచదిశ్యుశాస్త్రం
తస్యహేయత్వం బ్రూయాత్ - తథాహేయత్వా వచనాత్ - ప్రధానం
స సచ్చబ్దవాచ్యమిత్యధః - చకారాత్ - యేనాశుతం శుతం భవ-
తీత్యాదినా కారణ విజ్ఞానాత్కార్య విజ్ఞానంభవతి - కార్యస్యవాచారం
భణమాత్రత్యేన కారణా నన్యత్వాత్ - మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి - కా-
రణస్యైవ సత్యత్వాదిత్యేక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం యత్రప్రతిజ్ఞాతం - త

స్వప్రధాన విజ్ఞానాత్తద్వికారజ్ఞానేపి భోక్తృవగజ్ఞానాసంభవాత్
సర్వాత్మకబ్రహ్మజ్ఞానాత్తత్సంభవాచ్చ- సప్రధానం సచ్చబ్రహ్మచ్యం
కింతు- బ్రహ్మైవసర్వకారణమితి హేత్వంతరం సముచ్చితం- ౮

ఏవము త్తరత్ర - యత్రైతత్పురుషస్వపితినామసతాసోమ్యత
దా సంపన్నోభవతి స్వమపీతోభవతి తస్మాదేనం స్వపితీత్యాచక్షుతే
స్వంహ్యపీతోభవతీతి పురుషస్య లోక ప్రసిద్ధం స్వపితీతినామ నిర్వ
క్తి- స్వశబ్దేన సచ్చబ్రహ్మచ్యం పరామృత్యతే- స్వప్రత్యపీతోభవతీ త
ల్లీ నో భవతీత్యధః- సుషుప్త్యవస్థాయాం చిదాభాసస్యోపాధిక్యత
విశేషా భావాత్సత్త్వని బుబధ్ధాసీయే ప్రలీన ఏవేతి స్వంహ్యపీతోభ
వతీత్యుచ్యతే- తథాచనూత్రాధః- స్వస్మిన్ ప్రకృతసచ్చబ్రహ్మచ్యా
త్త్వని సుషుప్తికాలే జీవస్యాప్యయాలలయ శ్రవణాదితి- తత్రయదిప్రధా
నమేవ స్వశబ్దేనోచ్యేత తదాచేతనోఽచేతన మప్యేతీతి విరుద్ధంస్యాత్-
శృత్యంతరంచ- ఏవమేవాయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్కృ
నబాహ్యంకించన వేదనాంతర మితి సుషుప్త్యవస్థాయాంచేతనేఽప్య
యం దశయతి- అతోయస్మిన్నప్యయ సర్వేషాంచేతనానాంతచ్ఛేత
నం బ్రహ్మ సచ్చబ్రహ్మచ్యం జగత్కారణమితిభావః- ౯-

తథా గతినామాన్యత్ - గతేః సర్వేషువేదాంతేషుచేతన కా
రణత్వావగతేస్సామాన్యాత్సమానత్వాదిత్యధః- నహిక్వచిదపి విరుద్ధ
ముపలభ్యతే- కుత్రచిద్వాక్యేచేతనం కారణం కుత్రచిదచేతనమితికింతు
సర్వత్రచేతనమేవకారణముపలభ్యతేఇతి- ౧౦.

శ్రుతత్వాచ్చ- స్వశబ్దేనైవ సర్వజ్ఞేశ్వరోజగతః కారణమితిశూ
యతే- శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్విజ్ఞానకాలకాలోగుణే సర్వవిద్య- ఇతి స
ర్వజ్ఞమిశ్వరం ప్రకృత్య స కారణం కరణాధిపాధిపాసచాస్యకశ్చిజ్జని
తానచాధిప ఇతి- ౧౧-

ఏవమత్రచాందోగ్యషష్ఠ ప్రపాఠకే ద్వాదశపఃగురుకులవా
స శిషీతాయ అతస్సర్వశాస్త్రజ్ఞత్వేష్య నాత్మజ్ఞతయాస్తభ్ధాయ పు

త్రాయ పిత్రామృత్యోహది ద్రుష్టాంతైః కారణవిజ్ఞానేన సర్వకార్యవిజ్ఞానం తత్ప్రద్యయేకార్యస్యకారణభేదం కారణసత్యత్వంచదశకాయిత్యా సదేవసోమ్యేత్యాదినా ఆత్మనస్సర్వకారణత్వం- తద్దానా త్సర్వజ్ఞత్వంచ ప్రతిజ్ఞాతం- తత్రశూన్యకారణవాదః కంతతః ప్రధానాదికారణవాదా అధాఃఛునిరాకృతాః- తేనసదేవసోమ్యేతి సచ్చజ్జేనమాయాశబలం సర్వకారణం పరమేశ్వర ముల్లిఖ్య తనైఃత బహుస్యామితీక్షణకామనాదిపూర్వకం లోహితశుక్లకృష్ణరూప తేజోబన్నసృష్టితేభ్య ఆండజాదిభేదేన త్రివిధజీవబీజభవనం- ఇమా స్తిస్రీ దేవతాఇతిచేతనవాచకేన దేవతాశబ్దేన తేజోబన్న పరామశాఽత్వసాక్షాత్సృష్టస్య విద్యాప్రపంచస్యదిదేశరసత్వం- ఏకమేవా ద్వితీయమితివిశేషణైః పూర్వం సజాతీయాది భేద శూన్యే స్వస్థిశ్చిత్రపట ఇవరూపత్రయస్యకల్పనామాత్రత్వం- అనేనజీవేనేత్యాదినా పునరీక్షిత్యా స్వస్థాభాసరూపేణ ప్రవేశానంతరం చిన్మయే విశ్వరూపే తద్వస్థిప్రతిభస్యస్థా విద్యాప్రపంచస్య త్రివృత్తుశ్చిన్మయ అధ్యాత్మాదిభేద భిన్నస్య జడస్య స్థూలస్య దుఃఖరూపస్య కర్మ పరతంత్రస్య మిథ్యాత్వం- తత్రాధిష్టానత్వేనానుగతస్య రూపత్రయస్య త్రిణిరూపాణీత్యేవ సత్యమితి సత్యత్వంచోక్తం.

ఏతద్ధస్మనై తద్విద్వాగ్స ఇత్యా ద్యుదాహరణేన తత్త్వవిదామవిద్యాప్రపంచే సర్వత్రకారణభూత విద్యాప్రపంచగత రూపత్రయాను గతిదశకం- తేనతేషాం సర్వం విదితమితి ప్రాధమికప్రతిజ్ఞాం విద్వదనుభవ ప్రదశకేనేన సంసాధ్య- వాఙ్మనః ప్రాణాదీనా మన్నపానాద్య ధీనత్వం ఆభాసరూప జీవస్యా విద్య యాతన్మయత్వంచదశకాయిత్యా తన్నివృత్తయే ఉత్తరగ్రంథేన నవకృత్వస్సయ ఏషాణిమాఋతదాత్యమిదం సర్వం- తత్సత్యం- సత్య తత్త్వమసీతి బహుదృష్టాంతైశ్చిదాభాసరూప జీవస్య సదాత్మక సర్వకారణ బ్రహ్మణా అఖండైక్య ముపదిష్టం- తేనజీవస్య సర్వజ్ఞత్వం సిద్ధతీతిఫలితం- మహాశాలా ఇత్యాది విద్వద్విశేషణై గృహస్థా అపి బ్రహ్మవిదోభవంతీతి సంసూచితం తాదృశఫలప్రాప్తయే తస్య తావదేవచిరం యావన్న విమోక్ష్యే-

అధసంపత్స్య ఇతి ప్రారబ్ధాధీనదేహపాతపర్యంత మేనా విద్యాప్రపంచా
భాస దశాన నివృత్తయే విలంబఇతి అధదేహపాతానంతరం విద్యా
సర్వకారణం బ్రహ్మ సంపత్స్యత ఇతి దశితం- యవపసంప్రసాదో
అస్తాచ్చరీరాత్సముద్ధాయ పరంజ్యోతి రుపసూపద్యేత్యా ద్యప్తమ ప్రసా
దక ప్రజాపతి వాక్యేజ్యోతిదేవ జీవన్ముక్తి విదేహముక్తి యాపఫలద్వ
యం దశితం- ఏవ శబలస్య సత్యత్వప్రతిపాదనేన శుద్ధస్య త్రికాలా
బాధ్యత్వరూప సత్యత్వం కైముతినాయసిద్ధం- తస్మాద్భాగ్యదోగ్య వప్త
ప్రపాఠిక స్సర్వోపిక్షయే బ్రహ్మణిస్సర్వకారణే సమన్విత ఇతిసిద్ధం.

ఇతిక్షుత్యధికరణం ౧౦.

ఏనం తైత్తిరీయ కానందవల్యాం తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞాన
మయాత్ - అన్యంతర ఆత్మానందమయ ఇతివాక్యే ఆనందమయ శబ్ద
స్య జీవపరత్వశం కాయాం తన్నిరసానంద మయాధికరణే బ్రహ్మపర
త్వం సమన్వితం- తద్యథా.

ఆనందమయోభ్యాసాత్ ౧౨.

వి కాంశబ్దాన్నేతిచే న్నప్రాచుర్యాత్ ౧౩.

తద్దేతు న్యపదేశాచ్చ ౧౪.

మాంత్రివశిక మేవచగీయతే ౧౫.

నేతరోనుపపత్తేః ౧౬.

భేదవ్యపదేశాచ్చ ౧౭.

కామాచ్చనాను మానాపేక్షా ౧౮.

అస్మిన్నస్యచతద్యోగం శాస్తి ౧౯ ఇతి.

తత్రానందమయో బ్రహ్మైవ- కుతః- అభ్యాసాత్ - ఉత్తరగ్రంథే
రసోవై సః- రసగ్గృహ్యవాయం లబ్ధానందీభవతి- కోహ్యేవాన్యత్కః

ప్రాణ్యాత్ - యదేష ఆకాశ ఆనందోనస్యాదిత్యా ద్యానందాభ్యాసా
దిత్యధః- అభ్యాసోపి తాత్పర్యలింగమితి- ౧౨.

వికారశబ్దాన్నేతిచేన్నప్రాచుర్యాత్ ౧౩.

ఆనందమయ ఇతి వికారాధఃక మయత్సంయోగాన్న బ్ర
హ్మపరత్వమితిచేన్న- కుతః- ప్రాచుర్యాత్ మయటః ప్రాచుర్యాధః
కత్వాత్- అత్రాన్న మయాద్యానంద మయాంతసర్వపర్యాయేషుమ
యటః ప్రాచుర్యాధఃకతైవ- సకార్యపరత్వం- చిదాభాసరూపస్య జీ
వస్య అన్నప్రాణ మనోబుద్ధిష్వ నాత్మ సుభ్రాంత్యా ఆత్మత్వాభిమానేన
తన్మయత్వేపి సతత్కార్యత్వం- ఆనందమయేత్వానందస్య స్వరూపత్వా
చ్చిన్నాత్రత్వాచ్చనోపాధత్వం నాపి భ్రాంతిసిద్ధత్వమితివైలక్షణ్యం- స్వ
రూపేతనందే అన్నమయోయజ్ఞ ఇత్యాదావివచికల్పా నవతారాదానం
దఘన ఇతిభావః-౧౩.

తద్ధేతువ్యపదేశాత్ - కించ - కోహ్యేవాన్యాత్మః ప్రా
ణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనందోనస్యాత్ ఏష హ్యేవానందయాతీత్యుత్త
రవాక్యే ఉపాధ్యభిభూత త్వేనానీశాగ్రస్తానాం జీవానాం తద్ధేతువ్యపదే
శాత్ - ఆనందహేతుత్వకథనాద్భింబ భూత ఆనందో బ్రహ్మైవేత్యధః-
చకారాత్ ప్రియమోదాదీనామధాంతరత్వాభావాత్ సుఖబోధా
య శిరఆదిరూపేణ కల్పనేపి నాఖండత్వక్షతిరితిభావః-౧౪-

కించ- బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్వపక్రమ్య- సత్యంజ్ఞాన మనం
తంబ్రహ్మయోవేదనసీతంగుహాయామిత్వస్మిన్సంప్రే యత్సర్వాంతరం
బ్రహ్మజ్ఞేయత్వేనోక్తం- తస్మాత్ప్రవర్ణికమేవ అన్యోతర ఆత్మానంద
మయ ఇతిగీయతే - అస్యవాక్యస్య ముత్రోక్తాధః వివరణరూప
త్వాత్ - యద్యపిమంత్రవర్ణోక్తం బ్రహ్మప్రకృతే బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్ర
తిష్ఠేత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దేన ఝటిప్రత్యభిజ్ఞాయతే- తథాప్యానందమయ
స్యనతతోన్యత్వం- ఆనందో బ్రహ్మైవేత్యజ్ఞానాత్ - అయమాత్తాబ్రహ్మ-
తత్త్వమనీతివత్ ప్రత్యగ్భూహ్నో రఖండైక్యబోధనోక్తివైచిత్ర్యమా
త్రత్యాత్ - ౧౫-

నేతరః- ఈశ్వరాదితరోజీవోనానందమయః- కుతః- అనుపప
 త్తే- సోకామయతేతి పుంలింగే నానందమయ మనుకృష్యసృష్టేః
 పూర్వం బహుస్యామిత్యాదితోక్త కామనాతప ఆదికం యత్తస్య స
 ర్వస్యానుపపత్తేరితి- సృష్ట్యనంతరంహి- తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశది
 త్యాభాసరూపేణానుప్రవేశాజ్జీవభావస్సిద్ధ్యతి-నప్రాగిత్యనుపపత్తిః-౧౬.

భేదవ్యవదేశాచ్చ- కించ- రసోనై సః- రసగ్గ్రహేనాయంలభ్యా
 నందీ భవతీత్యానందమయస్య లబ్ధవ్యత్వేన- జీవస్యలబ్ధ్యేనచ భేదవ్య
 వదేశాత్- నహిలబ్ధవలబ్ధ్యోభవతి- అహోనానందమయోజీవః- ౧౭-

కామాచ్చనానుమానాపేక్షా- నన్వానందమయశబ్దేన ప్రధాన
 ముచ్యతాంతత్రాహ- కామాచ్చేతి- సోకామయత బహుస్యామితి కా
 మయితృత్వప్రవణాత్- అనుమియ్యత ఇత్యనుమానం- అనుమానైకగ
 మ్యం ప్రధానంతస్య ఆనందమయత్వేన కారణత్వేననా నాపేక్షానస్త్యే
 కారః- పూర్వవదిత్యధః- చకారాత్ పరమాణ్వాదీనామపిసన్వీకా
 రఇతి- గతిసామాన్య ప్రదశఃనాయ పుననిః- షేధః- ౧౮.

అస్మిన్న స్యచతద్యోగం శాస్తి.

ఇతశ్చనజీవేప్రధానేవా ఆనందమయశబ్దః- యస్మాదస్మిన్నానం
 దమయే ప్రకృత ఆత్మని అస్యప్రబుద్ధస్య జీవస్యతద్యోగం- తదాత్మనా
 యోగస్తద్యోగస్తద్భావాపత్తిర్ముక్తిరిత్యర్థః- తం శాస్తిశాస్త్రం-
 యదాహేనైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేనాత్మ్యేననిరుక్తేనిలయనే అభ
 యం ప్రతిష్ఠాంవింద తెలలభసోభయంగో భవతీత్యాదికం తస్మాదిత్య
 ర్థః- యద్యప్యంతే- ఏతమానందమయమాత్మాన ముపసంకామతీత్యప
 సంక్రమితవ్యత్వ ముక్తంకోశాంతర సాధారణ్యేనానందమయస్య తథా
 ప్యానందమయే కేవలావిద్యైవహ్యుపాధిః-జీవత్వసంవేది కాస్వరూపానం
 దాచ్ఛాదనేన విషయానందాభిలాషోత్పాది కాచ- నత్వన్న మయాదిష్వి
 వ భౌతికరూపా- కారణరూపత్వాత్- తత్త్వజ్ఞనేన తదపగమేతుపూ

ర్వం యత్రజీవత్వం తత్రైవబ్రహ్మభావః పూర్వతర ఆవిర్భవతీతి- బ్రహ్మ
వాగదమగ్రాసీత్ తదాత్మానమేవావేత్ - అహంబ్రహ్మస్మీతి- తస్మాత్
త్సర్వమభవదితి శ్రుత్యంతరాత్ - తస్మాదానందమయోబ్రహ్మేతిసిద్ధం-
ఏవమస్యామానందనల్యాం- పూర్వత్ర శిక్షావల్కులపదిష్టహార్ద బ్రహ్మో
పాసనాది సాధనసంస్కృతం ముముక్షుం- బ్రహ్మవిదాహ్నీతి పరమితి
సూత్రవాక్యేన బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానాత్పూర్వోక్తకారణ బ్రహ్మవైభవా
పేక్షయా పరంనిరతిశయం వైభవంలభ్యత ఇతి ప్రరోచ్య- మంత్రవా
క్యేన సంక్షేపతస్తత్స్వరూపంతద్జ్ఞానప్రకారంత త్వాప్తి తత్ఫలంచ
యుగపత్సర్వకామావాప్తిరూపం పుణ్యత్వాద్య ఉత్తరగ్రంథేన విస్తరత
స్తద్వైభవమాకాశాద్యానందమయాంత సర్వకారణత్వరూపం- తత్ర
కామనాతప ఆదిపూర్వకం సర్వస్యచిన్మయప్రపంచస్యైవ సాక్షాద్బ్ర
హ్మణాసృష్టత్వం- తదుపాధిషు బ్రహ్మణాభాసరూపేణ ప్రవేశానంతరం
ఆభాసరూప జీవద్బుద్ధే తస్యైవ చిన్మయవిద్యా ప్రపంచస్య పంచీకృత
భూతభౌతికరూపభవం- అసద్వా ఇదమగ్రాసీదీత్యాదినా జీవభ్రాంతి
సిద్ధజడ ప్రపంచస్య పూర్వమసత్వం- బ్రహ్మసత్తయైవసదివభాసమాన
త్వం ప్రతిబోధ్య- పరమార్థస్థితౌ ఆనందమయోరసస్వరూప ఇతి తదీ
యానందరసలాభాదేవ సర్వేషామాభాసానామానందిత్వమితి యదా
బింబభూతే ఆనందమయే ఆభాసరూపస్యజీవస్యతత్త్వజ్ఞానాదఖండై క్య
స్థితిస్తదా అభయప్రతిష్ఠేతి- అన్యథా ఈషదసిభేదదశనే సంసారభ
యంనాంతరీయకమితిచ సంబోధ్య- మానుషానందాదిహిరణ్యగర్భానం
దాంతా స్సర్వేబ్రహ్మానందాంతభూతా ఏవేతి తత్త్వజ్ఞప్రాప్త్య బ్రహ్మ
నందస్య యుగపత్సర్వకామావాప్తిరూపత్వం మంత్రవాక్యోక్తం సంప్ర
సాధ్య సమప్తివ్యప్త్యక్షిపాతస్థిత ఆనందమయఏకఏవేతి మహావాక్యేన
పూర్ణతామద్వితీయతాంచ దర్శయిత్వా ఏవంతత్త్వజ్ఞో జీవభావాత్ప
ర్యావృత్త్య అవిద్యాకల్పిత మన్నమయాద్యాత్మభావం ప్రవిలాప్యవాఙ్మ
నసాగోచర బ్రహ్మానందానుభవేనాభయస్థితో భవతీత్యేవమానందవల్లీ
సర్వకారణే బ్రహ్మశిక్షేయే సమన్వితా- ౧౬-

ఇత్యానందమయాధికరణం- ౬.

ఏవంఛాందోగ్య ప్రథమప్రపాతకే_ అధయ ఏహంతరాదిత్యేహి
రణ్మయః పురుషోద్భవశతే హిరణ్యశ్చ శృద్ధిరణ్యకేశ అప్రణఖాత్సర్వ
ఏవమవర్ణస్తస్య యథాకప్యాసం పుండరీకమేవనుషీణీ తస్మాదితినామ
సపససర్వేభ్యః పాప్కభ్య ఉదితఉదేతిహవై సర్వేభ్యః పాప్కభ్యోయ ఏ
వ వేదేత్యధిదైవత మధాధ్యాత్మసుధయఏహంతరక్షీణిపురుషోద్భవశత
ఇతుస్తాస్తి పరవాక్యేస్థానద్వయస్థం పురుషమధికృత్యరూపవత్వ శ్రు
త్యాసర్వపాపాస్పర్శశ్రుత్యాచకిమయం పురుషో విద్యాకర్మాతిశయవ
శాత్ప్రాప్తోత్కర్షః కల్పితస్సంసారీ ఉతనిత్యసిద్ధః పరమేశ్వర ఇతి సంశ
యే- అంతరధికరణే- పరమేశ్వర ఏవేతినిర్ణయః క్రియతే-

అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్- ౨౦-

భేదవ్యవదేశాచ్ఛాన్యః- ౨౧-

యఏహంతరాదిత్యే యఏహంతరక్షీణీతిచాదిత్యాత్మోరంతరుపదిశ్య
మానః పురుషః పరమేశ్వరఏవ- నసంసారికుతః తద్ధర్మోపదేశాత్ త
స్యపరమేశ్వరస్యయేధర్మాస్సర్వపాప్కవిముక్తత్వ ఋక్సామయజుర్వేద్య స
ర్వగానగీయమానత్వాదయస్తేహ ముపదేశాదిత్యర్థః.

తద్యథాతస్మాదితినామేత్యాదితినా సర్వపాపవిరహేణాదిత్య పురు
షస్యనామోక్త్వా యన్నామతన్నామేతి తదేవనామాషీ పురుషస్యా
ప్యతిదిశతి- తథాసైవ క్తాత్సామేత్యాదితినాఋగాద్యాత్మకత్వం.

తత్రతచ్చజ్ఞేన పురుషపరామర్శః- విధేయాపేక్షయా_స్యలిం
గనిర్దేశః- ఏవంతద్యథామేవీణాయాంగాయంత్యేతంతే గాయంతీత్యాది స
ర్వగానగీయమానత్వ మిత్యాదయో ధర్మాస్సర్వాత్మకస్య పరమేశ్వర
ప్రైవోపపన్నా నాన్యేహమితి-

హిరణ్యశ్చశృకేశాదికంతు మాయికంరూపం- తం యథాయథో
పాసతే తద్దైవ భవతితి- ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మోరూప

కల్పనేతిచ శాస్త్రోపదిష్ట ముపాసనాధికం- సర్వై స్సర్వదా సర్వ
ధాచోపాస్య ఏవహి పరమేశ్వరః-

యేచాముష్మాత్పరాంచో లోకాస్తేషాం చేష్టే దేవకామానాం
చేత్యధిదై వతం-యేచైతస్మాదర్వాంచో లోకాస్తేషాంచేష్టేమనుష్యకా
మానాం చేత్యధ్యాత్మకంచ ఫలే మర్యాదాశ్రవణముపాసనానుసారే
ణేత్యవిరుద్ధమీశ్వరేషి- ౨౦-

కించయ ఏహంతరాదిత్యేయ ఏహంతరక్షిణీతిచ ఆదిత్యాష్టోరం
తస్తేన శ్రూయమాణః పురుషస్తదుభయాభిమాని జీవాభ్యాం ఉదేతి
హవాఇత్యాదినాయ ఏవంవేదేత్యంతేనోక్తాభ్యాం భేదేనవ్యపదేశాత్
అన్యఏవపరమేశ్వరఇతినిశ్చీయతే చకారాత్యఆదిత్యేతిష్టన్నాదిత్యా
దంతరో యఆత్మని తిష్టన్నాత్మనోంతర ఇత్యాద్యంతరాభిమి బ్రాహ్మణే
జీవాదన్యస్య పరమాత్మనోంతర్యామిత యా ప్రతిపాదనసంవాదస్మా
చిత ఇతి సర్వకారణేధ్యేయే పరమేశ్వరే ఛాందోగ్య ప్రథమప్రపాఠక
వాక్యం సమన్వితం- ౨౧-

ఇత్యంతరధికరణం- 2.

తథాఛాందోగ్యేతత్త్రైవ ప్రథమప్రపాఠకే- అస్యలోకస్యకాగ
తిః- కిమధిష్ఠానమితిశాలావత్ప్రప్నోస్య- ఆకాశఇతిహేలవాచేతిరా
జ్ఞోజైబలేః ప్రతివచనం దృశ్యతే- తత్రాకాశశబ్దస్య లోకరూఢిమనుస్మ
త్యపంచీకృత జడాకాశపరత్వ సంశయే. తన్నిరస్య ఆకాశాధికరణే ద
హరాకాశ పరత్వం సమర్థితం.

ఆకాశ స్థలింగాత్ - ౨౨.

అత్రాకాశశబ్దోన భూతాకాశపరః- కింతు చిదాకాశరూపద్రవ్య
పరఏవ- కుతః- తల్లింగాత్ - జగజ్జన్మాదికారణత్వం హిబ్రహ్మలింగం-
ఉత్తరగ్రంథే- సర్వాణిహవా ఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యం
త ఆకాశం ప్రత్యస్తం యంత్యాకాశోహ్యైవైభ్యోద్యాయానాకాశః
పరాయణమితి బ్రహ్మలింగదర్శనాత్- మూలకారణస్య బ్రహ్మణో-
పరిగ్రహే ఆకాశాదేవేత్యవధారణం- సర్వాణితి భూతవిశేషణం- ఆకా

శం ప్రత్యస్తంయంతీతిలయాధారత్వంచాననురూపస్యాత్ - జ్యాయ
 స్త్వం పరాయణత్వంచ బ్రహ్మణ్యేవసమంజసం- రాతేర్దాతుః పరా
 యణమితి శ్రుత్యంతరాత్ - యదేషఆకాశ ఆనందోనస్యాదితి శ్రుత్యంత
 రే బ్రహ్మణ్యస్యాకాశశబ్దప్రయోగాత్ - ఆసమంతాత్కాశత ఇతివృ
 త్పత్తేః- ఆకాశాద్వాయురిత్యత్ర ఆకాశభావాపన్నా ద్బ్రహ్మణ ఏవవా
 యూత్పత్తిరిత్యేవం బహులింగదర్శనా ద్భూతాకాశప్రసిద్ధిరకించిత్కరీ
 త్యాకాశ శబ్దం బ్రహ్మైవోద్గీధ ఉపాస్యమితిసిద్ధం- ౨౨.

ఇత్యాకాశాధికరణం- ౮.

ఏవం తత్రైవ- ప్రస్తోతర్యాదేవతా ప్రస్తావమన్వాయత్తాతాం
 చేదవిద్వాన్ ప్రస్థోష్యసిమూర్ధా తే విపతిష్యతీ త్యుషస్తి వాక్యాద్భీ
 తస్యకతమాసాదేవతేతి ప్రస్తోతుః ప్రశ్నే- ప్రాణఇతిహోవా చేత్యుష
 స్తిప్రతివచనం- తత్ర ప్రాణశబ్దస్య పంచవృత్తాత్మకే ముఖ్యప్రాణే లో
 కప్రసిద్ధేః- యదావై పురుషస్స్వపితి ప్రాణా తహి- వాగక్షేతిప్రాణం
 చక్షురిత్యాది శ్రుత్యంతరే స్వాపకాలే ప్రాణేపి నాక్చక్షురాద్యస్యచ
 శ్రవణాచ్చ ప్రాణశబ్దో ముఖ్యప్రాణపర ఇతి సంశయే-ప్రాణాధికరణే
 బ్రహ్మపరత్వం నిర్ణీతం.

అత ఏవ ప్రాణః ౨౩.

ప్రాణశబ్దో బ్రహ్మపరఏవ- నముఖ్యప్రాణవచనః - కుతః - అత
 ఏవ- పూర్వాధికరణవదనన్యథా సిద్ధ బ్రహ్మలింగదర్శనా దేవేత్యర్థః-
 ఉత్తరగ్రంథే- సర్వాణిహవా ఇమాని భూతాని ప్రాణమేవాభి సంవి
 శంతి ప్రాణమభ్యుజ్జహతేసైవా దేవతా ప్రస్తావమన్వాయత్యేతి- సర్వ
 మహాభూత సంవేశనాదికం బ్రహ్మలింగం- ప్రాణస్య ప్రాణమితి శ్రు
 త్యంతరే బ్రహ్మణ్యసిప్రాణశబ్దః ప్రయుక్తః నహితత్ర స్వాపవాక్యే
 మహాభూత సంవేశనాదికం శ్రూయతే- కింతు ప్రాణే వాగాదీంద్రియ
 సంవేశనాదిక మేవేతి- లోకే ముఖ్యప్రాణే ప్రాణశబ్దప్రసిద్ధిః శ్రుత్యర్థ-
 నిణాయే నకించిత్కరీతిచ ప్రాణశబ్దవాచ్యం బ్రహ్మైవ ప్రస్తుతే ప్రస్తా
 వదేవతేతి సిద్ధం.

ఇతి ప్రాణాధికరణం ౯.

ఏవం తస్మాత్ తత్ప్రత్యక్షప్రసారకే- అధయదతః పరోదివోజ్యోతి
తిర్దీప్యత ఇత్యాదిజ్యోతిర్వాక్యే- జ్యోతిశ్శబ్దస్య లోకవేద ప్రసిద్ధ్యను
సారేణ సూర్య చంద్రాదిరూపభౌతికజ్యోతిః పరత్వసంశయే- జ్యోతి
రధికరణే జ్యోతిశ్శబ్దో బ్రహ్మపర సవేతి నిర్ధార్యతే.

జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ౨౮.

ఛందోభిధానాన్నేతిచే న్నతథాచేశోర్పణ

నిగదా త్తథాహి దశేనం ౨౯.

భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తేశ్చైవం- ౩౦

ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నో భయస్మిన్నప్య విరోధాత్ ౩౧.

శ్రుతిస్తు- అధయదతః పరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతే విశ్వతః పృ
ష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేష్వనుత్తమే షూత్రమేషు లోకేష్విదంహ వత
ద్యది దమంతః పురుషేజ్యోతిరితి- అస్యాధః గాయత్ర్యుపాధిక బ్ర
హ్మోపాస్త్యనంతరం ఉపాసనాంతరోక్త్యధో-౨ధశబ్దః- యత్ ది
వ్యోద్యలోకాత్పరః- పరస్తాద్యజ్ఞాతిర్దీప్యతే తదిదమితి- మూఢః
స్యజ్యోతిష్యధ్యవస్యతే ఏవం మానుష బుధ్యాపూర్వ వాగ్భ్యాత్ప్ర
క్రియానుసారేణ మంత్రాధోదర్శితః అనంతర మనంతవరగ్రామేచతుః
పంచదివసానంతరరాత్రౌ శ్రీమద్రుక్మిణీ గోపాలకల్యాణోత్సవానంతరం
పంచ దక్షిణావతః దివ్యశంకప్రేషణ పూర్వకం జాగ్రద్భిన్నకత్యో
యాం పరమేశ్వరోద్భోధితాధః-స్తు.

అథ జీవన్ముక్తస్య విశ్వరూప- విహారానంతరం- అఘోదివః-
ఏకపాద్యభూతి రూపాచ్చిన్మయా ద్విశ్వరూపాన్మాయితాత్- యత్పరం
అకృత్రిమం జ్యోతినిఃప్రపంచ చిన్మాత్రసత్తా సామాన్యరూపం త్రి
పాదమృతం విదేహముక్తగమ్యం దీప్యతే- తదేవపురుషే అంతర్మూ

ధన్య జ్యోతిరితి- శిష్టం యథా వ్యాఖ్యాతమేవ- ఏతల్లెఖనం దృష్ట్వా
 యద్యపి పామరా అనాశ్వాసా దుపహసంతి- తథాపి ముముక్షుజన
 ప్రోత్సహనాయోదాహృతం- కుత్రతద్దీప్యతేతదాహ- విశ్వత ఇతి- వి
 శ్వస్మాత్ప్రేణివగా- దుపరీత్యధః- విశ్వశబ్దస్య కతిపయాధాకత్వం
 వ్యావర్తయతి సర్వత ఇతి- సర్వస్మాద్భూరాదిలోకా త్సర్వ సంచార
 మండలా దుపరీత్యధః- ఉత్తమానవిద్యంతే యేభ్యస్తేనైనుత్తమా
 స్తేషు- ఇదం శబ్దార్థం స్ఫుటయతి- యదితి- సూత్రార్థం- అత్ర
 జ్యోతి శబ్దగ్రాహ్యం బ్రహ్మైవ- కుతః- చరణాభిధానాత్ పాదాభిధా
 నా దిత్యధః తథాపి జ్యోతిర్వాక్యా త్పూర్వవాక్యే చతుష్పాద్ర్ప
 హ్మనిదిష్టం- ఏతావానస్యమహిమా అతోజ్ఞాయాగ్శ్చ శ్రూయః-
 పాదోస్య సర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతి- సర్వాభిభూతా
 న్యస్యబ్రహ్మణ ఏకః పాదః- తస్యైవ త్రిపాదమృతం దివిద్యోతనవతి
 స్వాత్మనిస్థితమితి- ఏవంచయదతః పర ఇత్యత్ర యచ్ఛబ్దస్య సర్వనా
 మ్నః ప్రసిద్ధార్థ వాచకత్వేన పూర్వవాక్యే ద్యుసంబంధిత్యేన ప్రసి
 ధ్ధం త్రిపాద్ర్పహ్మతాపి ద్యుసంబంధాద్యచ్ఛబ్దేన ప్రత్యభిజ్ఞాయతే- న
 త్వ ప్రకృతం భౌతికంతేజ ఇతి- బ్రహ్మణో మర్యాదాదిక ముపాసనా
 ధా మిత్వక్తమేవ- తచ్చుభం జ్యోతిషాం జ్యోతిరిత్యాదా బ్రహ్మ
 ణ్యపి జ్యోతిశ్శబ్దః ప్రసిద్ధ ఏవేతి ౨౪.

ఛందోభిధానాన్నేతిచే న్నతథాచేతోర్పణ

నిగదా త్తథాపి దశశానం ౨౫.

ఛందోభిధానాత్ - పూర్వవాక్యే గాయత్ర్యాఖ్య ఛంద సవన
 ప్రకృతత్వాత్ న బ్రహ్మణః ప్రకృతత్వ మితిచేన్న- కుతః-తథాఛందో
 ద్వాదశేణ తదనుగత బ్రహ్మణిచేతోర్పణస్య చిత్త సమాధానస్య నిగ
 దాత్ అభిధానాత్- తత్రదృష్టాంత స్తథాపిదశశాన మితి- అన్యత్రా
 పి ఏతంహ్యేవ బహ్మచామహత్యక్తే మీమాగ్ంసంత ఇత్యాదాకా
 ర్యద్వారా బ్రహ్మణ ఉపాసనం దృశ్యత ఇతిదశశానం దృష్టమిత్యర్థః-
 ఏవంచ గాయత్రీశబ్దో బ్రహ్మలక్షక ఇతి పూర్వవాక్యే బ్రహ్మనిర్దిష్టం.

యద్వా గాయత్రీశబ్దో బ్రహ్మణీకాణః- తథాచసూత్రే సిద్ధాంత భాగస్యామధః- యథాగాయత్రీ షడక్షరైః పాదైశ్చతుష్పదా ఏవం బ్రహ్మోపి చతుష్పాదిః గాయత్రీశబ్దే నాభిధీయతే చతుష్పాత్వ గుణయోగాత్- తథాగాయత్రీ సాదృశ్యేన బ్రహ్మణీచే తోర్పణస్య ధ్యానస్య నిగనాత్ అభిధానా దితి.

తథాహిదశశఃసమితి- ఛందోభిధాయశబ్దస్య సాదృశ్యాదన్యత్ర ప్రయోగే దృష్టాంతః- తేవావతే పంచాన్యేపంచాన్యే దశసంతస్త త్కృత మిత్యుపక్రమ్యాహ సైషా విరాడితి యథాతథాబ్రహ్మణీ చతు స్పాత్వ సామ్యాద్గాయత్రీ శబ్దప్రయోగ ఇతి- తస్మాత్పూర్వవాక్యే బ్ర హ్మైవనిదిష్టం నఛంద ఇతి- ౨౧.

భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తే శ్చైచ్చవం- ౨౨-

ఇతశ్చగాయత్రీవాక్యే బ్రహ్మైవ ప్రతిపాద్యమిత్యభ్యుపగంతవ్య మిత్యేనంశబ్దాధః- కుతః- భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తే- భూతపు ణివీశరీరహృదయైశ్చతుష్పదా గాయత్రీతి వ్యవదేశస్య బ్రహ్మణ్యే ప్రాప పత్తేరిత్యధః- నహ్యక్షర సన్ని వేశరూప గాయత్ర్యాం భూతాదిపాద వ్యవదేశసంభవతి-

చకారాత్- తేవావతే పంచబ్రహ్మపురుషా ఇతి శ్రుతిఃపూర్వం బ్రహ్మణః ప్రకృతత్వేసంగచ్ఛతే- తస్మాద్గాయత్రీవాక్యే బ్రహ్మైవ ప్రతి పాద్యమితిజ్యోతిర్వాక్యేద్యు సంబంధాత్తదేవప్రత్యభిజ్ఞాయత ఇతి- ౨౩.

ఉపదేశ భేదాన్నేతిచేన్నోభయస్మిన్నప్య విరోధాత్- ౨౪.

నను పూర్వస్మిన్వాక్యేత్రిపాదస్యామృతందివీతిసప్తమ్యాద్యా రాథారత్వేన- అధయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యత ఇత్యత్రతు పంచ మ్యాఅవధిత్యేనద్యానిఃడిశ్యతే- తథాచవిభక్తిభేదేనోపదేశభేదాత్ జ్యోతిర్వాక్యేప్రత్యభిజ్ఞానం నసంభవతీతిచేన్న- కుతః ఉభయస్మిన్నప్యవి

రోధాత్ - విభక్తిభేదనోపదేశద్వయేపి ప్రత్యభిజ్ఞాయా అవిరోధాత్
ప్రధాన ప్రాతిపదికార్థేన ప్రత్యభిజ్ఞాయాం గుణభూతవిభక్త్యర్థోన
ప్రతిబంధక ఇతి భావః - తస్మాత్పరం బ్రహ్మైవమూర్ఖాన్యజ్యోతిష్యుపా
స్యం జ్యోతిశ్శబ్దం నభౌతికం తేజఇతిసిద్ధం - ౨౭-

ఇతిజ్యోతిరధికరణం - ౧౦.

ఏవంకాపీతకి బ్రాహ్మణే ఇంద్రప్రతదనాఖ్యాంకాయాం -
ప్రాణశబ్దస్య జీవముఖ్యప్రాణపరత్వ శంకాయాం తన్నిరస్య బ్రహ్మప
రత్వం సమర్థతం.

ప్రాణస్తథానుగమాత్ - ౨౮.

నవక్తురాత్మోపదేశాదితీచేదధ్యాత్మ సంబంధ
భూమాహ్యస్థి - ౨౯-

శాస్త్రదృష్ట్యాహుపదేశో వామదేవవత్ ౩౦.

జీవముఖ్య ప్రాణలింగాన్నేతి చేన్నోపాసాజ్ఞే)
విధ్యాదాశ్రితత్వాదిహతద్యోగాత్ - ౩౧.

ఇతి ప్రథమాధ్యాయే-

ప్రథమః పాదః॥

తద్యథా- సహోవాచ- ప్రాణోస్మిప్రజ్ఞాత్మాతం మామాయుర
మృతముపాస్వేతి- తథోత్తరత్రాపి- అధఖలుప్రాణవ ప్రజ్ఞాత్మా ఇ
దగ్ం శరీరం పరిగృహ్యోద్ధాపయతీతి- తదను- నవాచం విజిజ్ఞాసీతవ
క్తారం విద్యాదితి- అ తేచ- సపప్రాణవ ప్రజ్ఞాత్మానందోఽజరోఽ
మృతఇత్యాదిదృశ్యతే అస్యాధః- ప్రాణోస్మితి- ముఖ్యప్రాణంవ్యావ
తయతి ప్రజ్ఞాత్మేతి- తంమామిత్యనేననివేశేష చిన్మాత్రం వ్యావ
రయతి.

అతేదంచప్రాణస్యేంద్ర స్వరూపదేవతాత్వే లింగం- అథఖల్వి
త్యాదిదేహధారణం నవాగాదికృతమిత్యుక్త్యాసంతర్యమథ శబ్దాధః-
ప్రాణవాయోదేహధారణం తదుద్ధావనంచ కార్యమితి ప్రసిద్ధమితి
ఖల్విత్యుక్తం- నవాచం విజ్ఞానీతవక్తారం విద్యాదితి ప్రాణస్య జీవత్వే
లింగం ప్రాణస్య పరమాత్మత్వేతు అంతే సషష ఇత్యాదుక్తలింగం-

ఏనంచ- ప్రాణశబ్దస్యేంద్రవాయు జీవపరమాత్మపరత్వ లింగా
నాం విద్యమానత్వా త్సంశయే- సిద్ధాంతయతి భగవాన్ నూత్రకారః-
అత్ర ప్రాణశబ్దః పరమాత్మపరవేతి- కుతః- తథానుగమాత్ - తథా
బ్రహ్మపరత్వేనానుగమాత్ - అవగమాదిత్యర్థః - తథాహి - ప్రతదః
సః ఖలు హితేతమం పురుషార్థం వరత్వేనవప్రవే- తస్యముముక్షోః ప్రాణ
ఉపాస్యత్వే నోపదిశ్యతేప్రాణోస్మిత్యాదినా-ఏనంపరమపురుషార్థత్వే
నోపదిశ్యమానః ప్రాణః కథం ప్రాణవాయ్వాదికం స్యాత్ - తథా
యోహమాం పేద నహవై తస్య కేనచ కర్మణాలోకోమీయతే న స్తే
యేన సబ్రహ్మహత్యయేత్యాది బ్రహ్మపరిగ్రహే ఘటతే- క్షీయంతే
చాస్యకర్మాణి తస్మిన్దృష్టేపరావర ఇత్యాది శ్రుత్యంతరాత్ - ఏవం
ప్రజ్ఞాత్మత్వంచ బ్రహ్మణఏవయ్యుక్తం- ఏవముపసంహారే ఆనందోఽజర
ఇత్యపి బ్రహ్మపరత్వే ఘటతే - ఏవం పూర్వాపరపర్యాలోచనయా
బ్రహ్మపరవప్ర ప్రాణశబ్దఇతి- ౨౮.

నను యదుక్తం ప్రాణో బ్రహ్మేతి తదయుక్తమితి సర్వోధః-
కుతః- వక్తురాత్మోపదేశాత్ - వక్తురింద్రస్యాత్మత్వే నోపదేశాదిత్య
ర్థః- వక్తాహింద్రోనామ కశ్చి ద్విగ్రహవాన్ దేవతావిశేషస్వరూ
త్మానం ప్రతదఃనాయోపదిశతి మామేవ విజానీహి త్యుపక్రమ్యప్రా
ణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మే త్యహం కారవాదేన.

కించ దేవతాయాః ప్రాణత్వే అరున్ముఖా యతీన్ సాలావృ
కేభ్యః ప్రాయచ్ఛమితి లింగాంతరంచ దృశ్యతే- నహీదం బ్రహ్మణో
య్యుక్తం- ఏవమింద్రపరత్వే ఇతరదృశాసంభవం యోజనీయమితిచేత్

అత్రోచ్యతే అధ్యాత్మసంబంధ భూమాహ్వస్మిన్నితి- హి యస్మాదస్మి
న్నధ్యాయే అధ్యాత్మసంబంధస్య పరమాత్మసంబంధస్య భూమాభా
హుశ్యం ఉపలభ్యత ఇత్యర్థః- తద్యథాయావదస్మిన్ శరీరే ప్రాణోవస
తి తావదాయురితి ప్రాణస్థైర్యవ ప్రజ్ఞాత్మనః పరమాత్మభూతస్యాయుః
ప్రదానోపసంహరియో స్వస్వతంత్ర్యం దర్శయతి- నపరాచీనస్యేంద్ర
స్య- ఏవం- అస్తి త్యేచప్రాణానాం నిశ్చేయసమితి శ్రుతిగాత్యాన మిం
ద్రియాశ్రయం ప్రాణం దర్శయతి- ప్రాణస్యాస్తి త్యే స్థితౌ ప్రాణానా
మింద్రియాణాం నిశ్చేయసం స్థితిరితి శ్రుత్యర్థః- ఏవమేవ నవాచం విజి
జ్ఞానీతవక్తారం విద్యాదితి పరమాత్మానం వక్తారముపక్రమ్య తద్య
థారధన్యాచేషు నేమిరర్పితానా భావరా అర్పితా ఏవమేవైతా భూత
మాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేలర్పితాః- సఏ
షప్రాణఏవ ప్రజ్ఞాత్మానందోఽజగోఽమృత మృతఇతివాక్యం విష
యేంద్రియవ్యవహారా రిణాభిభూతంప్రత్యగాత్యానమేవోప సంహరితి-
తస్మాదధ్యాత్మసంబంధభాహుళ్యా త్ప్రాణాత్మక బ్రహ్మపదేశ ఏవా
యం నదేవతాత్మోపదేశ ఇతిసిద్ధం. ౨౯.

కథంతహి-వక్తురాణ్యోపదేశఇత్యా శంక్యాహ- శాస్త్రదృ
ష్టేతి- ఇంద్రస్యవక్తుర్మామేవ విజానీహీత్యుపదేశ శాస్త్రదృష్ట్యాజ్ఞా
లేవ్యః- అహమేవపరంబ్రహ్మేతి శాస్త్రదృష్ట్యాపశ్యన్నేవముక్తవాని
త్యర్థః- అతదృష్టాంతో వామదేవవదితి- యథావామదేవ శాస్త్రదృ
ష్ట్యాఽహం మనురభవం సూర్యశ్చేత్యాహతవ్యదితి- యదుక్తమిం
ద్రోయతీనిత్యాది దేవతాపర త్వేలింగ మిత్యాదితన్న- య ద్వేదాంత వా
క్యోత్థజ్ఞాన ప్రభావాదహమేవం భూతోస్మితాదృశ వేదాంతవాక్యాన్య
థ్యేయాని నోచేదరణ్యశ్వభ్యః ప్రాయచ్చమి త్యేతదర్థక త్వేనావిరో
ధాత్- తస్మాత్ప్రాణాత్మక బ్రహ్మపరమేవై తద్వాక్యమితి సిద్ధం. 30.

నను యదుక్తమధ్యాత్మ సంబంధభాహుళ్యాన్న దేవతాత్మా
ప్రాణఇతి తత్సత్యం- తథాపి న బ్రహ్మపరమేవేదంవాక్యం కింతు జీవ
ముఖ్యప్రాణవాయు పరమపి- కుతః- జీవలింగాన్ముఖ్యప్రాణలింగాచ్చ-

వక్తృత్వం జీవలింగమేవ- దేహధారణం ప్రాణలింగమేవ- ప్రాణవా
యోః ప్రజ్ఞాత్మత్వంకథమితిచేత్ జ్ఞానేంద్రియాశ్రయత్వాదితిబ్రూమః-
తస్మాదుపక్రమాది పర్యాలోచనయా బ్రహ్మరూపైకవాక్యార్థప్రతీతా-
వపితస్యాః జీవముఖ్యప్రాణరూపపదార్థ ప్రతీతిజన్యత్వేన గుణత్వాత్ప
దార్థ ప్రతీతేషు తజ్జనకతయా ప్రధానత్వా దేకవాక్యార్థప్రతీతి మహా
ద్యవాక్యభేదవచన్యాయ్య ఇతి జీవముఖ్యప్రాణబ్రహ్మణాంతర్యామి
పాస్యానాం ప్రత్యేకం స్వాతంత్ర్యేణవాక్యార్థత్వమితి త్రీణివాక్యాని
నైకం బ్రహ్మవాక్య మితిచేన్న- ఉపాసాత్త్రైవిధ్యాత్- త్రీణ్యుపాస
నాని ప్రసజ్యే రన్నిత్యథః- ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాం . బ్రహ్మపర
త్వే నైకవాక్యత్వే సంభవతి వాక్య భేదోనయ క్తః- నచ పదార్థ
ప్రతీతేర్ముఖ్యత్వం తస్యాః వాక్యార్థప్రతీతి శేషత్వేన అప్రధాన
త్వాత్- నహిజనకత్వ మూత్రేణ ప్రాధాన్యం యుక్తం- సన్నిపత్యోప
కారకాణా మపి ప్రధానత్వాపత్తే- అన్యత్ర బ్రహ్మ లింగవశాత్-
ప్రాణశబ్దస్య బ్రహ్మణివృత్తే రాశితత్వాదిహఃపి హితతమోపన్యాసాది
బ్రహ్మలింగ యోగాద్రుహ్మణ ఏవాయముపదేశ ఇతి.

యత్తు జీవాదిలింగ మస్తీతి తత్పరమితితన్న - ప్రాణవ్యాపార
స్యాపి పరమేశ్వరాయ తత్వేన దేహధారణస్యాపి బ్రహ్మణ్యుపచరితుం
శక్యత్వేనానన్యధాసిద్ధ ప్రాణవాయులింగాభావాత్ తథాచ శ్రుతిః- న
ప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతికశ్చన- ఇతరేణతు జీవంతి యస్మిన్నే
తాపుపాశ్రితావీతి- నాపినవాచంవిజ్ఞానీతేత్యాది జీవలింగవిరోధః- జీవ
స్యబ్రహ్మనన్యత్వేన సర్వోపాధి పరిత్యాగేన జీవస్య స్వరూపం బ్రహ్మ
దశయితుం నవాచంవిజ్ఞానీతేత్యాదిః ప్రత్యగాత్మాభి ముఖీ కరణార్థ
ఉపదేశోనవిద్యతే- యద్వాచానభ్యుదితం యేనవాగభ్యుద్యతే- తదే
వ బ్రహ్మత్వం విధీతిశ్రుత్యంతరే- వాగాదివ్యావృత్తస్య వక్తు బ్ర
హ్మత్వం దశయతి తస్మాద్బ్రహ్మ పరమేవేదం వాక్యం న ప్రాణాది
త్రయ పరమితిసిద్ధం.

ఏకదేశీనస్తు- నోపాసాత్తైవిధ్యాదాశితత్వాదిహ తద్యోగాది
త్యస్య అర్థాంతరమాచక్షతే- తథాహి- న బ్రహ్మవాక్యే జీవముఖ్య
ప్రాణలింగయో ర్విరోధః- కుతః- ఉపాసాత్తైవిధ్యాత్ జీవధర్మేణ ప్రా
ణధర్మేణ బ్రహ్మధర్మేణ చ సహితస్య త్రివిధస్యోపాస న స్త్రైకస్య వి
వక్షితత్వా దిత్యర్థః- అతోనవాక్యభేద ఇతి- అన్యత్రాపి మనోమయః
ప్రాణశరీర ఇత్యదాపుపాధి ధర్మేణ బ్రహ్మోపాసనస్యాశితత్వాదిహాపి
తద్యుజ్యతే- తస్మాద్బ్రహ్మవాక్య మేతది త్యేకదేశీ మతమయ్యుక్తం
తథాహి కిమత్రోపాసనాత్రయ విశిష్టం బ్రహ్మవిధేయం ఉతబ్రహ్మణి
విశిష్టోపాసనాత్రయం.

కిం వా బ్రహ్మనువాదేన తదాశ్రితోపాసనాత్రయం- నాద్యః-బ్ర
హ్మణః సిద్ధత్యేనవిధ్యయోగాత్- నాపిద్వితీయః- వాక్యాంతరేణ బ్ర
హ్మణోఽజ్ఞాతత్వాత్- నాపితృతీయః బ్రహ్మనువాదేనోపాస్తి విధావే
క విశేష్యావశీకారా దుపాస్తీనాం మిథోఽసంబంధాత్ప్రత్యుపాస్తి వి
ధ్యావృత్త్యా వాక్యభేదస్య దురపహ్నవత్వాత్ తస్మాద్విధాన్యాభ్యాత
మేవరమణీయం ౩౧.

ఇతీంద్రప్రాణాధికరణం ౧౧.

ఇతి శ్రీమత్పురమహంస పరివాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీమదద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యదీపికాయాం ప్రథమ
స్వాధ్యాయస్య ప్రథమపాదః
ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

శ్రీమహాసరస్వత్యైనమః.

ప్రథమాధ్యాయే- ద్వితీయః-పాదః.

ఏవం ప్రథమపాదే స్పష్ట బ్రహ్మలింగవాక్యానాం సర్వకారణే
పరమేశ్వరే సమన్వయోదశితః - అధేదాసీం ద్వితీయ తృతీయపాద
యోరస్పష్ట బ్రహ్మలింగానాం వాక్య ప్రకరణాదిభిర్యథాయోగం త
త్రైవి పరమేశ్వరే సమన్వయః ప్రదశ్యతే.

తత్ర ఛాందోగ్య తృతీయప్రపాఠికే శ్రూయతే- మనోమయః ప్రా
ణశరీరోభారూప సత్త్వ సంకల్ప ఇత్యాది- తత్ర మనోమయ ఇత్యాది
శేషణాజ్ఞీవస్య మన ఆదిసంబంధస్య ప్రసిద్ధత్వా జ్ఞీవ ఉపాస్య ఇతి
సంశయే- తన్నిరస్య సర్వత్ర ప్రసిద్ధాధికరణే పరమేశ్వర ఏవైవాస్య
ఇతి నిర్ధార్యతే.

సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ - ౧.

వివక్షితగుణోపపత్తైశ్చ- ౨.

అనుపపత్తైస్తు న శారీరః- ౩.

కర్మకర్తృ వ్యపదేశాచ్చ- ౪.

శబ్దవిశేషాత్ - ౫.

అథ కౌక స్వాత్త్వ ద్వ్యపదేశాచ్చ నేతిచేన్న
నిచాయ్యత్వాదేనం వ్యోమవచ్చ. 2.

సంభోగప్రాప్తి రితిచేన్నవై శేష్యాత్ - ౮.

అత్ర సర్వత్ర సర్వానూపనిషత్సు- ఉపాస్యత్వేన ప్రసిద్ధస్య
బ్రహ్మణ ఏవోపాస్యత్వేనోపదేశాత్ న శారీర ఉపాస్య ఇతి- అత్రహి
మనోమయత్వాదేవ శేష్యా కాంతాయాం- యత్సర్వం ఖల్విదం బ్ర
హ్మేతి ప్రస్తుతం తదేవాన్వేతి- ప్రకరణాత్ నాప్రకృతోజీవః- ప్రకృత
హాన ప్రసంగాత్ - ఉపక్రమేహి సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి
శాంత ఉపాసీతేతి ప్రకృతం పరమార్థస్థితౌ ఇదం సర్వం జగద్రూపైవ
ఖలు- ఖల్వితివిద్వదనుభవ ప్రసిద్ధి సంవాదయతి- కుతః- తజ్జలానితి-
సర్వం జగత్ తజ్జం తస్మాజ్జాతమితి- తథా- తల్లం తస్మిన్నేవలీయత ఇతి-
తదనంచ- తస్మాదనితి ప్రాణీతీతి- తజ్జలాని త్వవయవలోప శ్చాందసః-
ఇతి శబ్దోపేత్యధే- అత స్తదనన్యత్వాత్ - విద్యా ప్రపంచస్య తదభి
న్నత్వాత్ - అవిద్యా ప్రపంచస్య తద్వ్యతిరేకేణాభావాచ్చ సర్వం జ
గత్ బ్రహ్మైవేత్యధః- అతశ్శాంతస్సన్నుపాసీత తదేవబ్రహ్మేతి- బ్ర
హ్మవా కిమధః ముపాస్యమిత్యా శంకాయామాహ- అథ ఖలు క్రతు
మయఃపురుషోయథాక్రతు రస్మిన్ లోకే పురుషోభవతి- తథేతః ప్రేత్య
భవతి సకృతుం కుర్వీతేతి- పురుషః ఖలుసత్త్వ మాలిన్య దోషాజ్జీవ
భావాపన్నః క్రతు మయోబహుళ సంకల్పవాన్ భవతి- తస్మాద్యథా
క్రతురస్మిన్ లోకే పరిచ్ఛిన్న సంకల్పః పరిపూణః సంకల్పోవాభవతి-
తక్తైవ సంకల్పానురూపమేవ ఉచ్చమవచం వా పరత్రజన్మలభతే-
తస్మాత్సక్రతుం బ్రహ్మభావభావనాం అపరిచ్ఛిన్నాం కుర్వీతేతి- కథము
పాసన మిత్యాశంకాయామాహ- మనోమయః ప్రాణశరీరోభారూప
స్సత్త్వసంకల్ప సర్వకర్మా సర్వకామ స్వేగంధ స్సర్వరస ఇత్యాది-
సబ్రహ్మభావో మనోమయః శుద్ధసత్త్వమయః యత్సంకల్పగ్ శ్చాసంక
ల్పగ్ శ్చనవ్యధతే- తథాప్రాణశరీరః- త్సుత్పిపాసాద్యనుపహత దివ్యప్రా
ణః- యస్సంచరగ్ శ్చాసంచరగ్ శ్చనవ్యధతే- ఏవంభారూపః నతు భూ

తభాతికరూపః అత ఏవ సత్యసంకల్పః- సత్యా అమోఘాస్సంకల్పా
యస్యేతి- సగకల్పానేవదర్శయతి- సర్వకర్మేత్వాదినా- న హేయం విధం
సార్వాత్మ్యం కార్యబ్రహ్మణో స్తి- యోబ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం
యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మా ఇత్వాది శ్రుతేః- ఏవం పరమక
ళ్యాణ బ్రహ్మభావభావనే ఉత్తర కాలే తద్భావ ఏవపూర్వసిద్ధః పార
మాధికస్సిద్ధ్యతీతి భావః- ౧.

ఏవ ముపాసనార్థ- ముపాదేయత్వే నోపదిష్టాయే గుణాః
శైవివక్షితాః-సత్యసంకల్పాదయస్తేషాం సర్వాత్మక బ్రహ్మజ్యేష్ఠాప
వక్షేరిత్యర్థః- ౨.

యద్యపి మనోమయత్వాది జీవన్యాసాధారణం లింగం- తథాపి
సత్యసంకల్పాద్యనురోధేన సర్వాత్మకే బ్రహ్మజ్యేష్ఠవివక్షిత మనోమయ
త్వాద్యుపపత్తే బ్రహ్మైవాత్మోపాస్యం నశారీరః- కుతః- అనుపపత్తేః-
సత్యసంకల్పాదీనాం జీవే ఆంజన్యానుపపత్తేః-తు రవధారణార్థః- అత్ర
మనశ్చ జ్ఞేన శుద్ధసత్యముచ్యతే. 3.

కర్మకర్తృవ్యపదేశాచ్చ- నశారీర ఇత్యనుషంగః- ఏతమితఃప్రే
త్యాభి సంభవితాస్తీతి- ఏతమితిప్రకృతం మనోమయత్వాది గుణకము
పాస్యంకర్మత్వేన- అభిసంభవితాస్తీతి శారీరముపాసకంకర్తృత్వేనచ
వ్యపదేశాత్- నచసత్యాంగతౌ ఏకస్మిన్ శారీరేఉభయమాంజస్యేనోప
పద్యతే- తస్మాన్న శారీర ఉపాస్యః- ౪.

మనోమయత్వాదిగుణకః పరమాత్మైవ- నశారీరః- కుతః- శ
బ్దవిశేషాత్- మనోమయః ప్రాణశరీర ఇత్యాది ప్రథమాంత శబ్దవిశేష
స్య సత్వాదిత్యర్థః- సమాన ప్రకరణే వ్రహ్మిర్వా-యపూవేత్వాదినా-ఏ
వమయ మంతరాత్మ పురుషోహిరణ్మయ ఇత్యాదినాచ ప్రథమాంత
శబ్దేన పరమాత్మాభిధానం దృష్టమితి- ౫.

నను కర్మకర్తృవ్యపదేశో నసంభవతి- జీవబ్రహ్మణోరభేదాది
త్యాశంక్యాహ- స్మృతేశ్చేతి- ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేజ్ఞ-

నతిష్ఠతీతి స్మృతౌ జీవపరమాత్మనోభేదవ్యవదేశా త్కల్పికోభేదో
స్తీతిభావః. ౬.

ననునాత్ర పరమాత్మోపాస్యః- కుతః- అర్భకౌకస్తావ్యత్ - అ
ర్భకం అల్పంఓకః స్థానం యస్యతత్వాత్ - ఏషమ ఆత్మాంతహృదయ
ఇతి- హృదయరూపపరిచ్ఛిన్నాయతనత్వాత్ - తథాతద్వ్యవదేశాచ్చ-
తస్యస్వశబ్దేనైవ- అణీయా- వ్రహ్మేయా యవాద్యేత్యాద్యణీయ స్వ
స్య వ్యవదేశాచ్చ- ఆరాగ్రమాత్ప్రహ్యవరోపి వృష్ట్యితిశ్రుత్యనుసా
రేణ జీవజహోపాస్యః- నసర్వగతః పరమాత్మేతిచేన్న- నిచాయ్యత్వా
దేవం- ఏవమర్భకౌకస్తాదివిశిష్టత్వేనరూపేణ పరమాత్మన ఇహాపి కృష్ణ
తారాగ్రభాగేనిచాయ్యత్వా దుపాస్యత్వాదిత్యర్థః- సర్వగతస్యహ్యల్ప
దేశగతత్వంకయాచిద్యవేక్షయా సంగచ్ఛతే- యథాసకలలోకాధిపః
పరమాత్మా శ్రీరామచంద్ర అయోధ్యాధీశఇతి- ఏవంహృదయ పుం
డరీకే కృష్ణతారాగ్రభాగే పరమాత్మా అర్భకౌకస్తాదిగుణక ఉపాస
నావేక్షయా నవిరుధ్యతే-నై తావతాసర్వగతత్వహానిః- తత్రదృష్ట్యా-తో
మ్యైమవదితి- యథాసర్వగతమపివ్యోమనూచీపాస్యాద్యవచ్ఛేదే అర్భ
కోఽణీయోపి వ్యవదిత్యతే తద్వద్భవ్యవేత్త్యర్థః- చకారాత్ - ఏషమ
ఆత్మాంతహృదయేజ్ఞాయా- పుణ్యవ్యాజ్ఞాయా సంతరితాదిత్వాది
నా అర్భకత్వాపవాదాచ్ఛేత్యర్థః- ౭.

సన్వీశ్వరస్యవ్యోమవత్సర్వగతత్వే చేతనత్వా విశేషాజ్జీవవత్సు
ఖదుఃఖానుభవరూప సంభోగప్రాప్తి సుర్వశరీరేష్యితిచేత్ - న వై శే
ష్యాత్ - జీవపరమాత్మనోరత్యంతవిశేషాత్ - వైలక్షణ్యాదిత్యర్థః- జీ
వః కర్తాభోక్తాధర్మాదమాంశ్చవిద్యయేతి తస్యసుఖదుఃఖసంబంధో
యక్తః- పరమాత్మాతుతద్విలక్షణ ఇతి నతస్య సంభోగప్రాప్తి రితివిశే
షోఽస్త్యేవ- నచజీవపరమాత్మనోరభేదాబ్బక్తృత్వా భోక్తృత్వాది
వైలక్షణ్యమపినస్యాదితివాచ్యం- బింబప్రతిబింబయోః పరస్పరధర్మా
సాంకర్యస్యాబాలం సిద్ధత్వాదితి- తస్మాన్మనోమయత్వాది గుణకః పర
మాత్మైవోపాస్యో నశారీరఇతిసిద్ధం- ౮.

ఇతిసర్వత్రప్రసిద్ధాధికరణం- ౧.

పూర్వాధికరణే సుఖదుఃఖభోక్తాజీవన- సపరమాస్మేత్యుక్తం
పరమాత్మని తతో విశేషజ్ఞాపనాయేద మధికరణం.

అత్తా చరాచరగ్రహణాత్ - ౯.

ప్రకరణాత్ ౧౦.

కతవస్త్రిషుసూయతె-యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచోభేభవతదనః-
మృత్యుర్యస్యోపసేచనంకఇత్థావేదయత్రసఇతి- అన్యార్థః- యస్యపర
మాత్మనోబ్రహ్మచక్షత్రంచోభేజాత్యాప్రసిద్ధే అన్నవదోదనస్థానీయే
భవతః- యస్యచమృత్యుస్సర్వమారక ఉపసేచనంఘృతస్థానీయం భవ
తి- తత్సర్వస్యాత్తా- సపరమాత్మాకారణరూపేణవర్త్యే- తమాత్మా
నం యథాసంప్రదాయశిషీతస్సాధన చతుష్టయ సంపన్నోవేద- తథా
నావిరణోదుష్పరితాన్నాశాంతో నాసమాహిత ఇత్యాదిమంత్రోక్తో
బహిర్ముఖో నవేదేతి కాక్షర్థః.

అత్రకతవల్యంపరత్రయరూపేణాగ్ని జీవ పరమాత్మనాత్ర
యాణాంప్రస్తుతత్వేనప్రకృతమంత్రోక్తోఽత్తా- అగ్నిరన్నాద ఇతి
శ్రుత్యా అగ్నిర్వా- తయారన్యః పిషులం స్వాద్వస్తీతి శ్రుత్యాజీవో
నాస్యాత్ - సపరమాత్మా- అనన్నన్ననో అభిచాకశితీతి పరమాత్మ
నల్యోక్తృత్వశ్రుతే రితిసంశయే- అత్రాత్తాపరమాత్మైవ- నాగ్నిజీ
వా- కుతః- చరాచరగ్రహణాత్ - చరాచరయోః సావరజంగమయో
రద్యత్వేన గ్రహణాత్ శ్రవణాదిత్యర్థః- మృత్యోరుపసేచనత్వేన- సర్వ
స్యప్రాణిమాత్రస్వాద్యత్వేనచ ప్రతీయమానత్వాత్ - బ్రహ్మక్షత్రగ్ర
హణముపలక్షణార్థం- నహిసర్వసంహర్తుః పరమాత్మనోఽన్యస్యజీవా
దేశ్వరాచరాత్మత్వం- తస్మాదీశ్వర ఏవాత్మా- ౯.

ఇతశ్చేశ్వర ఏవాత్మా- కుతః- ప్రకరణాత్ - నజాయతే మ్రియ
తేవావిపశ్చిదిత్యాదినా పరమాత్మనః ప్రకృతత్వాత్ - కఇత్థావేదయ
త్రసఇతిచ-దుర్విజ్ఞేయత్వం బ్రహ్మణోఽసాధారణంలింగంద్రష్టవ్యం-౧౦.

ఇత్యత్త్రధికరణం- ౨.

ఏవంకరవల్యామేవ- అత్త్రవాక్యానంతరం- ఋతంపిబంతౌ సు
కృతస్యలోకే గుహం ప్రవిష్టౌ పరమేపరాధేయ- ఛాయాతపాబ్రహ్మ
విదోవదంతి పంచాగ్నయాయేచత్రిణాచికేతా ఇతివాక్యే- గుహంప్ర
విష్టౌ బుద్ధిజీవా- కుతః- యేయంప్రేతే విచికిత్సామనుష్యే ఇతిజీవస్యబు
ద్ధిభిన్నత్వేన జ్ఞానార్థం ప్రశ్నదర్శనాత్ - వరాణామేషవరస్తృతీయ ఇతి
పితృసామనస్యాగ్నివిద్యా ద్వయాపేక్షయా జీవప్రశ్నసైవ తృతీయ
త్వాత్ - గుహంప్రవేశస్యఋతపానస్యచ బ్రహ్మణ్యసంభవాదిత్యాదిసం
శయే- తన్నిరస్యగుహాధికరణేజీవబ్రహ్మపరత్వం నిర్ధారితం.

గుహంప్రవిష్టావాత్మానాం హి తద్దర్శనాత్ - ౧౧.

విశేషణాచ్చ

౧౨.

గుహం- కోశపంచకాంతరక్షిముఖం ప్రవిష్టౌ- ఆత్మానా- జీవ
పరమాత్మానా- నతుబుద్ధిజీవా- కుతః హి యస్మాదాత్మానా- తస్మాది
త్యర్థః- ఏకస్తావత్కర్మఫలభోక్తా ఆత్మాఋతం పిబంతావిత్యనేన సిద్ధః- త
స్య ద్వితీయాన్వేషణే ఆత్మైవద్వితీయోన్యాయః- నత్వనాత్మరూపాబు
ద్ధిః- తత్రపేతుమాహ- తద్దర్శనాదితి- సంఖ్యాశ్రవణే సంఖ్యేయయో
రేకరూపత్వస్యలోకే దర్శనాదిత్యర్థః తద్యథా- తస్యగోద్దీప్తియో-
న్వేష్టవ్య ఇత్యత్రగౌరేవద్వితీయో అన్వేష్టవ్యః- నాశోన్వనవామనుష్య
ఇత్యేవం- ఇహాపిచేతనత్వసామాన్యాజ్జీవ పరమాత్మానావేవగ్రాహ్యా-
నబుద్ధిజీవా- బుద్ధివిలక్షణజీవప్రశ్నస్యాస్యదేవౌత్తరం- నైతద్వాక్యం-
తృతీయప్రశ్నవిషయస్య జీవసైవ తత్త్వబుభుత్సయాప్రశ్నసామర్థ్య
లాభానంతరం- అన్యత్రధర్మాదన్యత్రా ధర్మాదిత్యాదినా పరమాత్మనః
పుష్టత్వేన- తృతీయవర ఏవాంతర్భవాత్ - నాపిపరమాత్మనోగుహ
ప్రవేశానుపపత్తిః- యోవేదనిహితం గుహయామిత్యాదౌ బహుశో
గుహంప్రవేశ శ్రవణాత్ - నాప్యతపానానుపపత్తిః- ఛత్రిన్యాయేనో
క్తత్వాత్ - తస్మాద్గుహప్రవిష్టేజీవ పరమాత్మానావేవేతి- మంత్రార్థస్తు

ఋతం ఆనశ్యకం కర్మఫలం పిబంతే భుంజాన్-జీవపరమాత్మనా-చ
 త్రిన్యామేనైకస్యజీవస్య భోక్తృత్వే బ్రహ్మణోపితద్వ్యవదేశః- కుత్ర-
 సుకృతస్య- సుష్టుకృతస్యకర్మణః కార్యేదేహరూపేలోకే వర్తమానా-
 తత్రాపిపరమే ఉత్కృష్టే- తథా-పరాధేయ- పరస్య పరమాత్మ
 నః అధః స్థాన మహాతీతి పరాధేయం చక్షుస్తస్మిన్
 యాగుహనభోలక్షణా అతిసూక్ష్మా తాం ప్రవిశ్యస్థితౌ బింబప్రతిబింబా
 వివ- తస్మాత్తైబ్రహ్మవిదః- పంచాగ్నయఉపాసకాః- తథా యే త్రిణాచి
 కేతాః కర్మిణస్తేచ- ఛాయాతపా తత్సద్భవదంతీతి- ౧౧-

కించ- జీవపరమాత్మనో రస్మిన్ప్రకరణే గంత్వగంతవ్యభావేన-
 మంత్రముంతవ్యభావే నచ- విశేషణాత్- కథం ఆత్మానంరథినం విద్ధి
 శరీరంరథమేవచేత్వాది నాతీవాత్మానం రథత్వేన సంసారమోక్షయోగ్గం
 తృత్వేనచ కల్పయతి- సోధ్యనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపద
 మితి పరమాత్మానం గంతవ్యత్వేన దర్శయతి- తథా- తందుర్దర్శంగూఢ
 మనుప్రవిష్టం గుహాహితంగహ్వరేష్టం పురాణం అధ్యాత్మయోగాధిగ
 మేన దేవం మత్వాధీరో హషశోకౌ జహతీతి పూరస్మిన్ గ్రంథే మం
 త్రముంతవ్యత్వేన తావేవ విశేషితౌ- చకారాత్- సమానే వృక్షే పు
 రుషోనిమగ్నోఽనీచయా శోచతి ముహ్యమానః- జప్తంయదా పశ్యత్య
 స్యమిశ మస్య మహిమానమితి వీతశోకఇతి మంత్రంతరేపి జీవపర
 మాత్మానావేవవిశిష్య- తస్మాత్పూర్వస్మిన్ పరస్మిన్ప్రగంథే జీవపర
 యోరేవ విశేషితత్వాత్తావేవ గుహాప్రవిష్టావితి జీవత్వాది ధర్మనిర్మ
 లం పరమాత్మాజ్ఞేయ ఇతిసిద్ధం- ౧౨-

ఇతి గుహాధికరణం- ౧౨-

తథా ఛాందోగ్యే ఉపకోసలవిద్యాయాం- యవషోక్షిణిపురుషో
 దృశ్యత ఏష ఆత్మేతిహూవాచేతి శ్రూయతే- తత్ర దృశ్యతఇతి ప్రత్య
 ఊత్వోక్త్యా అక్షిప్రతిబింబాత్తావగత్యనురోధా చ్చరమశ్రుతామృత
 త్వాదయ స్తుత్యర్థేన కథంచిన్నేయాఇతి సంశయే- తన్నిరస్యాంతరధిక

రణే అక్ష్యంతరుపదిశ్యమానః పురుషః పరమాశ్చైవేతి సిద్ధాంతితం-
తద్యథా-

అంతరఉపపత్తేః ౧౩-

సానాదివ్యపదేశాచ్చ- ౧౪-

సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ- ౧౫-

శ్రుతోపనిషత్క- గత్యభిధానాదేవచ- ౧౬-

అనవస్థితే రసంభవాచ్చనేతరః- ౧౭-

తత్రాక్షిణ్యంతరః- అక్షిమధ్యగతః పురుషః పరమాశ్చైవ- నప్ర
తిబింబాదిః- కుతః ఉపపత్తేః- ఏతదమృత మేతదభయ మేతద్భ్రష్టేతి
వాక్యశేషగతాత్మత్వా భయత్వాదీనాం పరమాత్మస్వేనాపపత్తే రి
త్యధః- నచ దృశ్యత ఇత్యనేనవిరోధః- దర్శనస్యశాస్త్రీయస్వేనావి
రోధాత్- తద్యద్యద్యస్మిన్ సర్విరోద్దకంచాసించతి వర్తనీహేయవ గ
చ్ఛతీత్యక్షిణానస్య పరమాత్మానురూపత్వార్థం నిర్దేపత్వేనస్తుతత్వాత్;
కించ- ఏవంహి సంయద్వామ ఇత్యాచక్షతే- ఏతంహి సర్వాణివామా
న్యభిసంయంతి- ఏషఉవవవామనీరేషహి సర్వాణివామానినయంతి- ఏష
ఉవవభామనీరేషహి సర్వేషులోకేషు భాతీత్యుపాసనార్థ ముక్తానాం
సంయద్వామత్వాదిగుణానాం పరమాత్మస్వేనాపపత్తేః- వామాని
కర్మఫలాని- ఏవం అక్షిపురుషం హేతుమాశ్రిత్య అభిసంయంతి- ఉత్ప
ద్యంతే- సంయంతివామాన్యస్మాదితి సంయద్వామః- సర్వఫలోదయహే
తురిత్యర్థః- వామాని శుభానిజనం ప్రాపయంతీతివామనీః- తథా భామా
ని భానాని నయంతీతి భామనీః- సర్వప్రకాశకఇత్యర్థః- ౧౩-

కించ- ఈశ్వరస్వాల్పసానాది వ్యపదేశోనానుపపన్నః- తథా
సానాదివ్యపదేశాత్- యశ్చక్షుషితిష్ఠ నిత్యాదావీశ్వరస్య చక్షుఃసా
వ్యపదేశస్య దృష్టత్వాదిత్యర్థః- ఆదిపదేన రూపవత్త్వపరిగ్రహో దృ
ష్టాంతత్వేనోక్తః- హిరణ్యశ్మశు రిత్యాదౌరూపవత్త్వస్య ఉపాసనార్థ

త్వే నోపాదానాదిహః పృథాసనాధః మల్పస్థానాదివ్యపదేశో నవిరు
ధ్యత ఇతిభావః- ౧౪-

కించ- అక్షిపురుషః పరమాత్మైవ కుతః-సుఖవిశిష్టాభిధానాత్-
ఏవకారేణ నాత్రసంశయః కార్యఇతినూచ్యతే- సుఖవిశిష్టం బ్రహ్మవా
కోపక్రమే శ్రూయతే తస్యైవేహభిధానాదిత్యర్థః- తథాహి- ఉపకో
సలం ప్రత్యగ్నయః-ప్రాణోబ్రహ్మ కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి-తత్ర
కం శబ్దో నిద్రాసుఖే వైషయికసుఖేచరూఢః- ఖంశబ్దశ్చకాశేఇతి ప
రస్పరభేదే ప్రాప్తే శ్రుతిరాహ- యద్వావకం- తదేవఖం - యదేవఖం
తదేవకమితి- ఏవం పరస్పరవైశిష్ట్య ప్రతిపాదనా త్సుఖవిశిష్టం బ్రహ్మ
వాకోపక్రమే శ్రుతమితి తస్యైవత్రగ్రహణం యుక్తం- నాప్రకృత
ప్రతిబింబాదే రిత్యక్ష్యంతరః పరమాత్మా- ౧౫-

ఇత శ్చాప్యంతరః పరమాత్మా- కుతః- శ్రుతోపనిషత్కుగత్వ
భిధానాచ్చ- శ్రుతాలభ్యస్తా- ఉపనిషత్ బ్రహ్మవిద్యా యేనసః శ్రుతో
పనిషత్కు- తస్య యాగతిరర్చిరాదిరూపా తస్యాః ప్రకృతే అభిధానా
దిత్యర్థః- అధోత్త రేణతపసా బ్రహ్మచర్యేణశ్రద్ధయా విద్యయా-త్మా
న మన్విష్య ఆదిత్యమభిజయంతే- ఏతద్వై ప్రాణానామాయతన మేత
దమృత మేతదభయ మేతత్పరాయణ మేతస్మాన్న పునరావత్తంత ఇ
తి- స్మృతావపి- అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్ల షణ్మాసా ఉత్తరాయణం- తత్ర
ప్రయాతాగచ్ఛంతిబ్రహ్మ బ్రహ్మవిదోజనాఇతి యాగతిర్బ్రహ్మవిదోద
ర్శితా సైవాక్షి పురుషవిదః శ్రూయతే- అథ యదుచైవాస్మిం చవ్యం
కుర్వంతి యదుచనార్చిష మేవాభిసంభవంతీ త్యుపక్రమ్య- ఆదిత్యా
చ్ఛంద్రమసం చంద్రమసోవిద్యుతం తత్పురుషో అమానవస్ససనాన్ బ్ర
హ్మగమయ త్యేషదేవ పథో బ్రహ్మపథవతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం
మానవమావతః- నావతః-తఇతిచ- అత్రోక్తాయా విద్యాయా స్త
త్పదార్థరూప పరమాత్మవిషయకత్వే పృథివీవాక్యా ధౌపర్యవసా
నా దవిద్యాలేశానువృత్త్యా ఆదిత్యాదిగమనం ఫలంభ్రాంతిరూప మను
రూపమేవౌక్తం- అవిద్యానివృత్తౌతు విదుషో గమనాదిభ్రమోపి నివ

త-తే- నతావతా ముముక్షోరు త్తరమాగ్గేశీలన మేనానావస్యక మి
తి యుక్తం.

అత్రహి పరిపూర్ణమద్వితీయంబ్రహ్మ సర్వేషా మక్షిప్తానే ని
రావృత చిద్రూపేణ సన్నిహితమేవ- తతైక్రికపా ద్విభూతిరూపేణ చి
ద్రూపం విశ్వరూపమస్త్యేవ- తస్మింతస్యం ప్రతిష్ఠిత మితిశ్రుతే- త
థా ప్యవిద్యాముగ్ధదృష్టినాంతదేవ భ్రాంత్యా పరలోకగవ- భూతభౌతి
కరూపమివ- శత్రుమిత్రాదిరూపమివ- గమనాగమనాదిరూపమివ- సు
ఖదుఃఖరూపమివచ స్వప్నవత్ప్రతిభాతి- స్వప్నేహిచిదాత్మావకవవాస్తి
నతతోన్యద్భూతాదీకం పర్వతావకంవా- నాడిచిదే అసంభవాత్-
తథాపి మోహదృష్ట్యా సర్వమనుభూయత ఇత్యవివాదం- తదైవ పర
లోకేతీతి నిశ్చేతవ్యం- కుతః- అద్వితీయే చిదాత్మస్యస్యా సంభవా
దేవ- అతోనబహిస్స్వగ్గ- సరకాదయస్సంతి- కింతు- బ్రహ్మణ్యేవసర్వం
బ్రహ్మైవచసర్వం- పురుషవేదగ్ంసర్వ మితిశ్రుతే- ఆయమథోభా
ష్యకృతానోక్త ఇతి కేచన ముగ్ధమృగాస్సందివ్యంతే- విశ్వం రర్పణ
దృశ్యమానసగరీ తుల్యం నిజాంతర్గతం పశ్యన్నాత్మని మాయయా బ
హిరిపౌదూభతం యథానిద్రయా-యస్సాత్మాత్మరుతే ప్రబోధసమయే
స్వాత్మానమేవా ద్వయమితి దక్షిణామూర్త్యుప్తక ప్రథమశ్లోకవన భా
ష్యకృద్భిర్నిజాంతర్గతం చిన్మయం విశ్వరూపమాత్మాన్యేవ- నిద్రయేవా
విద్యయా బహిరుర్భూతమివ పశ్యన్నితి వ్యక్తముక్త- ఆతః ప్రకృతే
తపఆదిసాధనైః క్రియారూపైః పరబ్రహ్మ్యాపాసనే సృష్టాసకచిత్త
స్యా విద్యాముగ్ధత్వా దాదిత్యాద్యుపలక్షితోత్తరమాగ్గేశా మానవ
పురుషాధీనస్సన్ కార్యం భూతభౌతికరూపం బ్రహ్మగచ్ఛతీత్యుక్తం-
సహ్యవిద్యాముగ్ధం చిత్తం చిదాత్మానం తద్రూపం విశ్వరూపంవా స
ర్వాత్మక మనుభవితం సమర్థమితి- తథాపి ప్రకృతోపాసనస్య సర్వో
త్కృష్టత్వాత్- ఇమం మానవం మనోస్సంబంధనం ఆవరం సంసారం
ప్రతినావరంతఇత్యుక్తం- తత్ర బ్రహ్మలోకేవా తత్త్వసాత్మాత్కారే
ముక్తిస్తదభావే మవ్వంతరే స్పష్ట్యంతరేవా పునరావృత్తిర పరిహారే
త్యభిప్రాయః- ౧౬-

ఇతగత్ ఛాయాపురుషాదిరక్షిగత ఇతినయ క్తం. కుతః. అనవ
స్థితేః ఉపాసకస్య సర్వత్రాక్షిణిఛాయా సంపాదకపురుషాంతరస్యా న
వస్థానాదిత్యర్థః- అసంభవాచ్చామృతత్వాదిగుణానాం ఛాయాపురుషే
అసంభవాదిత్యర్థః- తస్మాత్పరమాత్మైవ శత్రుస్థానఉపాస్యఇతిసిద్ధం- ౧౭

ఇత్యంతరధికరణం- ౪.

పూర్వాధికరణేపరమాత్మనః స్థానాదివ్యపదేశార్థం యశ్చ ఊషి
తిష్ఠన్నితివాక్య మంతర్యామి బ్రాహ్మణ్యైత మంతర్యామిణోబ్రహ్మత్వం
సిద్ధవత్ప్రొక్తోదాహృతం- తదేవకథం- అంతర్యామితత్త్వ దభిమాని
దేవతా- ప్రాప్తాణిమాద్యైశ్వర్యః కశ్చిన్యోగీ వా కిం నస్యాదిత్యా శం
కాయాం తన్నిరస్యాంతర్యామ్యధికరణే- అంతర్యామి పరమేశ్వర
ఏవేతి నిర్ధారితం.

అంతర్యామ్యధిదైవాదిషు తద్ధర్మ వ్యపదేశాత్ ౧౮.

నచస్మారత మతద్ధర్మాభిలాషాత్ ౧౯.

శారీరశ్చోభయేపిహి భేదేనై నమధీయతే ౨౦.

బృహదారణ్యకే పంచమాధ్యాయే శ్రూయశ్చై య ఇ మంచ
గోకం పరంచణోకం సర్వాశేచభూతానియోగం ౭తగోయమయతీత్యు
పక్రమ్యయః పృథివ్యాంతిష్ఠన్ పృథివ్యాఅంతరో యం పృథివీనవేద
యస్య పృథివీశరీరం- యః పృథివీమంతరో యమయశ్చైవత ఆత్మాం
తర్యామ్యమృత ఇత్యా ద్యధిదేవత- మధిలోక మధిభూత మధ్యాత్మంచ
కశ్చిదంతరో యమ యితా అంతర్యామిత్యవగమ్యతే - తదధాన్య-
పృథివ్యాం తిష్ఠన్నిత్యత్ర పర్వతాది శంకా నివృత్తయే పృథివ్యా అం
తర ఇతి- తదభిమాని దేవతావ్యావృత్తయే- యం పృథివీనవేదేతి- అ
శరీరస్య కథం నియం తృత్వ మిత్యత ఆహ- యస్యేతి-నియమ్యకార్యక
రణ సంఘాతే నైవ నియం తృత్వమిత్యధాః పురితమాహ - ఫలితమా
హ- యః పృథివీమితి - తస్యభిన్నత్వ భ్రమం వారయతి- ఏషత ఆ

తేతి- తవ- మమచేత్యధః- సూత్రాధః- స్తు- అధిదైవాదిషు శూయ
మాణోం తర్యామి పరమాత్మైవ- నాన్యః- కుతః- తద్ధర్మ వ్యపదే
శాత్- తస్య పరమాత్మనోయేధర్మా- సర్వాంత ర్యామిత్వం - సర్వా
త్మత్వం- అమృతత్వం- అదృష్టత్వం- సర్వ ద్రష్టుత్వం చేత్యాదయ స్తే
షా మిహవ్యపదేశా దిత్యధః- ౧౮.

నచ స్కాతం- స్కాతం- సాంఖ్య స్మృతి కల్పితం ప్రధానం-
చకారాదన్యద్వా మతాంతర కల్పితం నాంతర్యామి కుతః- అతద్ధర్మా
భిలాషాత్- తచ్చబ్దేన ప్రధానాదిక ముచ్యతే- సతత్- అతత్- ప్ర
ధానాదిభిన్నం పరమాత్మేత్యధః- తస్యైవచేతనస్యయే ధర్మాః పూ
ర్వో దాహృతా సేషా మహిలాపాత్- అభిధానాదిత్యధః- అదృష్టో
ద్రష్టేత్యాదిభిరుక్తేషు ధర్మేషు- అదృష్టత్వాదీనాం ప్రధానే సంభవే
షి- ద్రష్టుత్వాదీనామ సంభవాదితిభావః- ౧౯.

తహి-చేతనో జీవ్హ- యోగీ దేవతాత్మానా భవత్వం తర్యా
మిత్వత ఆహ- శారీరశ్చేతి- శారీరోనాం తర్యామితి నకారస్యపూ
ర్వసూత్రా దనుషంగః- కస్మాత్- ఉభయేపికాణ్వ- మాధ్యందినాశ్చ
అంతర్యామిణో భేదేన ఏనం శారీరం- పృథివ్యాదివ దధిష్ఠానశ్చైవ
నియమ్య శ్చై సచాధీయశ్చ- యోవిజ్ఞనేతిష్ఠన్నితికాణ్వః- విజ్ఞానపదం
జీవపరం- యతత్త్వని తిష్ఠన్నితిమాధ్యందినాః- తస్మా త్పృథివ్యాదివన్ని
యమ్యత్వమేవ జీవస్య- నసీయం త్పృథిమితి అతోంతర్యామి పరమే
శ్వర ఏవేతి సిద్ధం- ౨౦.

ఇత్యంతర్యామ్యధికరణం- ౫.

ఏవమాధర్వణే ముండకోపనిషద్శ్రూయశ్చై- అథపరాయయా
తదక్షర మధిగమ్య శ్చై- యత్తదద్రేశ్య మగ్రాహ్య మగోత్ర మవణా
మచక్షు శ్చోత్రంతదపాచిపాదం నిశ్యం విభుం సర్వగతంను సూక్ష్మం
తదన్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యంతిభిరా ఇత్యాది- అస్యాధః-
పూర్వం- అపరావిద్యా ఋగ్వేదాదిలక్షణా ఉక్తా- తదానం తర్యమధ

శబ్దార్థః- యయా తదక్షర మధగమ్య శా సాపరా ఉత్కృష్టఫలకా-
విద్యేత్యధః అక్షరస్య వణత్వం వారయతి యదితి- అదేత్యమదృ-
శ్యం- జ్ఞానేంద్రియాగమ్యం అగ్రాహ్యం- కర్మేంద్రియా విషయం- అ-
గోత్రం- వంశసూన్యం- అవణం జాతీహీనం- అచక్షుశ్రోత్రమిత్యాది
జ్ఞానకర్మేంద్రియ రహిత మిత్యధః- నిత్యం- అనాశోపలక్షితం విభం-
వివిధంభవతీతి- ప్రభుమితివా- సర్వగతం సర్వకల్పనాధిష్ఠానం - సుసూ-
క్ష్మం- దుర్విజ్ఞానత్వాత్- తదవ్యయం- నాశాభావాత్- యత్ య-
థోక్తమక్షరం - తత్ భూతయోనిం యయాపరి పశ్యంతి ధీరాః
సాపరావిద్యేతి - అత్ర పూర్వాధికరణవ త్రుధానవిరోధి ద్రష్టు-
త్వాది ధర్మాభావాత్ అదృశ్యత్వాది గుణకోభూతయోనిః ప్ర-
ధానమ స్త్వితి సంశయే తన్నిరస్య బ్రహ్మపరత్వం- నిర్ధారితం-

అదృశ్యత్వాది గుణకోధర్మోక్తే- ౨౧.

విశేషణభేదవ్యవధేశాభ్యాంచనేతరా ౨౨.

రూపోపన్యాసాచ్చ ౨౩.

అదృశ్యత్వాదిగుణకోభూతయోనిః పరమాత్మైవ- కుతః- ధ-
ర్మోక్తే- యస్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిద్యస్యజ్ఞానమయంతపః- తస్మాదేతద్బ్రహ్మ-
నామరూపమన్నంచజాయత ఇతీశ్వరధర్మస్యసర్వజ్ఞత్వాదే- ప్రకృత-
భూతయోనా నిర్దేశాదిత్యధః- సామాన్యత స్సర్వజ్ఞత్వం- విశేషతస్సర్వ-
విత్త్వం- యస్యజ్ఞానమేవతపః- తస్మాదిశ్వరాదేవతత్కార్యరూపం బ్ర-
హ్మహిరణ్యగర్భనామకం సూక్ష్మభూతాత్మకం- నామ- స్థూలభూ-
తాత్మకం- రూపంచప్రహీయవాది సర్వం భౌతికం అన్నంచజాయత
ఇత్యర్థః- నన్వక్ష రాత్పరతః పరఇత్యక్ష రాదూభూతయోనే- పరస్యేత్వర-
స్య సర్వజ్ఞత్వం శ్రూయతే- నభూతయోనేతిచేన్న- యేనాక్షరం పు-
రుషంచేదేతియేనజ్ఞానేనాక్షరం ప్రకృతంభూతయోనింసర్వజ్ఞంపురుషం-
సత్యంచేద- తాంబ్రహ్మవిద్యాంప్రోవా చేత్యుపక్రమ్య- అక్ష రాత్పరతః
పరఇత్యుచ్యమానః పరోనభూతయోనేరతిరిచ్చతే- కింత్యక్ష రాదిత్య

విద్యానిర్దేశః - తతః పర ఇతి నవిరోధః - కించ విషయవాక్యే అక్షరాత్మక భూతయోని పరమాత్మవిద్యాయాః పరత్వం శ్రూయమాణం భూతయోనే బ్రహ్మత్వంగమయతి - తస్మాద్భూతయోనిరక్షరం బ్రహ్మైవ - ౨౧.

అపిచ- అదృశ్యత్వాదిగుణకః పరమాత్మైవ- సచేతరౌప్రధానః - వా- కుతః- విశేషణాత్ - దివ్యోహ్యమూర్త్యః పురుష ఇతి విశేషణాత్ - భేదవ్యవదేశాచ్చ- అక్షరాత్పరతః పర ఇత్యవిద్యా ప్రపంచోపాదానా దక్షరాదవిద్యాశబ్దాజ్జీవాత్ - పరతః స్వకార్యప్రపంచాపేక్షయా - పరస్మాత్పర ఇతి పరమేశ్వరస్య నిర్దేశాదిత్యర్థః- ౨౨.

కించ- రూపోపన్యాసాత్ - పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మేత్వాదినా సర్వాత్మకరూపోపన్యాసాత్ - సర్వకర్మసాధ్యంతపోజ్ఞానంచ పురుష ఏవేత్యర్థః - సన్వగ్నిర్మూర్త్యాచక్షుషీచంద్రసూర్యా విత్వాదినారూపాంతరముపదిష్టమితిచేన్న - తస్యజాయమానవిషయకార్య మధ్యపాతాజ్ఞాయమానహిరణ్యగర్భరూపకార్య బ్రహ్మపరత్వాన్న పరమాత్మ పరత్వమితి - తస్మాదదృశ్యత్వాది గుణకోభూతయోనిః పరమాత్మాత్మైవ ఇతి సిద్ధం- ౨౩.

ఇత్యదృశ్యత్వాధికరణం- ౬.

ఏవం ఛాందోగ్య పంచమప్రపాఠకే - కోన ఆత్మాకిం బ్రహ్మేతి త్యాత్మానమేవేమం వై శ్వానరం సంప్రత్యధ్యేషితమేవనోబ్రూహీత్యుపక్రమ్య- ఆమ్నాయతే- యస్త్యేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానం వై శ్వానరముపాస్తే ససర్వేషు లోకేషు సర్వేషుభూతేషు సర్వేష్వాత్మ స్వన్నమితి - తస్యహవా ఏతస్యాత్మనోవై శ్వానరస్యమూర్ధైవమతేజాశ్చక్షుర్విశ్వరూపః ప్రాణః పృథగ్వత్తాత్మానందే హృదయో బహులోకస్తీరేవ రయః పృథివ్యేవపాదాపుర ఏవవేదిలోమాని బహిష్కృదయంగాహ- పత్యోమనోన్వాహర్యపచన ఆస్యమాహ వనీయ ఇత్యాద్యామ్నాయతే- తత్రపూర్వాధికరణే పరమాత్మనోరూపోపన్యాసప్రసంగాత్ప్రేలోక్యదేహే వై శ్వానరస్మిత్తో విచార్యతే-

అస్యార్థః- ఆత్మన అసంసారిత్వార్థం బ్రహ్మపదం- బ్రహ్మణోఽపగోక్ష
త్వార్థ మాత్మపదం- ఆభిముఖ్యేనవిశ్వమిమితేజానాతీత్యభివిమానం
మూర్ఖాదిచుబుకాంతప్రాదేశపరిమాణం- సుతేజ స్త్వగుణాద్యైః- వి
శ్వరూపత్వగుణకన్సూర్యః- ఏషలోహితఏషశుక్లఏష సీలఇతిశ్రుతేః- పృ
థక్ నానావర్తగమనం ఆత్మా స్వభావోయస్యవాయోస్సప్తధగ్వ
ర్మాత్మా- బహులత్వగుణ ఆకాశస్సందేహోమధ్యకాయ ఇత్యర్థః- రయి
ర్థనంతస్థుణా ఆపోఽస్యవస్తిర్ముత్రస్థానం- వైశ్వానరస్యహోమా
ధారత్వ సంపాదనాధాన్మురపవేత్యాదిః-

అత్రవైశ్వానరశబ్దస్య- అయమగ్నిర్వైశ్వానరోయోయమంత
పురుష ఇత్యాదౌజాతరే- విశ్వస్మా అగ్నింభవనాయ దేవా వైశ్వాన
రంకేతు మహన్నమకృణ్యన్నిత్యాదావగ్ని సామాన్యే- వైశ్వానరస్య
సుమతౌ స్యామరాజాహికం భవనానామభి శ్రీరిత్యాదావగ్ని శరీరా
యాంచ దేవతాయాం ప్రయోగదశానా త్సందేహే వైశ్వానరాధి
కరణే వైశ్వానరః పరమాత్మైవేతి నిర్ధారితం.

వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ ౨౪.

స్మర్యమాణమచుమానం న్యాదితి ౨౫.

శబ్దాదిభ్యోంతః ప్రతిష్ఠానాచ్చనేతిచే న్నతథాదృప్త్యు

పదేశాదసంభవాత్పురుషమపిచైనమధీయతె ౨౬.

అత ఏవ నదేవతాభూతంచ ౨౭.

సాక్షాదవ్యవిరోధంజైమినిః ౨౮.

అభివ్యక్తేరిత్యాశ్శ్రురభ్యః ౨౯.

అనుస్మృతేర్బాదరిః ౩౦.

సంపత్తేరితిజైమినిస్తథాహి దర్శయతి ౩౧.

ఆమనంతిచైనమస్మిన్ ౩౨.

ఇతి వైశ్వానరాధికరణం ద్వితీయపాదః

వై శ్వానరః పరమాత్మైవ- నాగ్న్యూదిః కుతః- సాధారణశబ్దవిశేషాత్- సాధారణ శబ్దయోరపి విశేషసాధారణశబ్ద విశేష స్సప్తాదిత్యధః జాతర అగ్ని సామాన్య తద్దేవతా సుసాధారణో వై శ్వానరశబ్దః జీవపరయో సాధారణ ఆత్మశబ్దః- తయోర్వైశ్వాన రాత్మశబ్దయో జాతరాదా జీవాదాచ సాధారణత్వేపి- పరమాత్మ పరత్వ ఏవ విశేషోఽవగమ్యతే- తస్య హవా ఏతస్య వై శ్వానరస్య మూర్ఖావనుతే జా ఇత్యాదాపు క్తద్య మూర్ఖత్వాదే సుర్వాత్మక పరమేశ్వర పరిగ్రహ ఏవోపపన్నతరత్వాత్- తస్మా ద్వై శ్వానరః పరమాత్మా ౨౮.

కించ॥ వై శ్వానరపదస్య పరమాత్మ పరత్వే స్మర్యమాణం స్మృత్యుక్తం రూపం అనుమానం అనుమాపకం లింగం స్వాదిత్యధః- యస్యాగ్ని రాస్యం ద్యౌర్మూర్ఖాఖం నాభిష్పరణౌక్షితిః - సూర్యశ్చ క్షుడిశశ్రోత్రం తస్మై లోకాత్మనే నమ ఇత్యస్యా స్మృతేశ్వరీరాత్మ రూప ప్రతిపాదనపరాయా ఉదాహృత శ్రుతిరేవమూలం- మూలాంతరకల్పనే మానాభావాత్- తథాచస్మృతౌ పరమేశ్వరస్యై వోక్త త్వాత్తన్మూల శ్రుతౌ విద్యమాన వై శ్వానరశబ్దః పరమాత్మ పరవేతి తాత్పర్యం- నూత్రే ఇతి శబ్దోపేతౌ- ౨౯.

నను వై శ్వానరో నపరమాత్మా- కుతః- శబ్దాదిభ్యోంతః ప్రతిష్ఠానాచ్చ- శబ్దస్తావ ద్వై శ్వానర ఇతి న పరమాత్మపరః- జాతరాదా రూప్యత్వాత్- ఆదిశబ్దాత్- హృదయం గాహాపత్య ఇత్యాద్యగ్ని త్రేతాకల్పనం- తద్యదభ్యుక్తం ప్రథమ మాగచ్ఛే తద్దోమీయ మిత్యాది నా ప్రాణాహుత్యాధారతా సంకీర్తనంచ సంగృహ్యతే తేభ్యోపేతు భ్యో జాతర ఏవ వై శ్వానరః- కించ- అంతః- ప్రతిష్ఠానాత్- పురుషే అంతః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి వై శ్వానరస్యాంతః ప్రతిష్ఠాన శ్రవణాత్ - ఇదంచ జాతరే సంధవతి- నచ ద్యుమూర్ఖత్వా ద్యనుపపత్తిః- అగ్ని సామాన్యాత్మక భూతాగ్ని పరిగ్రహేతస్యపపత్తే- ద్యులోకాది సంబంధస్యాస్మిన్నగ్నే మంత్రేణావగతత్వాత్ - యోభానునా పృథివీం ద్యాముతేమామాతతానరోదసీ అంతరిక్షమితి- తస్మాన్న వై శ్వానరః

పరమాశ్లేఠిచే న్నాయం గోమః- తథా దృష్టుపదేశాత్ తథా జాత
ర యాషణ పరమేశ్వరస్యదృష్టే నుపాసనాయా ఉపదేశాదిత్యధః-
సునోమయః ప్రాణశరీరోభాయాప ఇణివత్- యద్వా తథా తస్మిన్ జా
తనే పరమేశ్వరదృష్టే రుపదేశాత్- మనోబ్రహ్మ త్వుపాసీతేతి వది
త్యర్థః నను జాతర ఏవముఖ్యో వైశ్వానరోస్తు- తత్రాహ- అసంభవా
దితి మూర్ధ్నావనుతేజా ఇత్యాదే జాతరేఽసంభవా దిత్యధః నచ
భూతాగ్నే తత్సంభవ ఇత్యుత్తరసూత్రే వక్యతే- అపిచ॥ పురుషమ
పిచైనం- వై శ్వానరం వాజసనేయన అధీయతే- సవహ్ని ర్వైశ్వాన
రోయ త్పురుషః సయోహవైతమేత మగ్నిం వై శ్వానరం పురుష వి
ధం పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి- పరమేశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వా త్పు
రుషవిధత్వం పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితత్వం చ సర్వమప్యుపపద్యతే- నహి
జాత రానా పురుషవిధత్వం సంభవతి- పరమాత్మనస్తా పాస్త్యధఃమ
విరుద్ధం- ౨౬.

అత ఏవ నదేవతాభూతంచ- దేవతాచభూతంచ దేవతాభూ
తం- ఏకవద్భావః- ఉభయమపి న వై శ్వానరః- కుతః- అతఏవ- ఉక్తే
భ్యో హేతుభ్యః నహి వికారస్యాగ్నే ద్వికారాంతర ద్యులోకా ద్యా
త్మకత్వం సంభవతి- అగ్ని శరీరాయా దేవతాయా అపి న సంభవతి ఈశ్వ
రాయైశ్వర్య త్వాత్- తస్మాత్సర్వాత్మకః పరమాజ్ఞేవ వై శ్వాన
రః- ౨౭.

సాక్షాదప్యవిరోధం జైమినిః- పూర్వం జాతరాధికత్వం అ
గ్నాది శబ్దస్యాభ్యుపేత్య జాతరోపాధికం వా జాతరప్రతీకం వా బ్ర
హ్మోపాస్య మిత్యుక్తం ఇదానీం విదైవోపాధ్యాది కల్పనాం సాక్షా
దేవ పరమేశ్వరోపాసన పరిగ్రహేవిరోధాభావం జైమిని రాచార్యో
మన్యతే- పూర్వాపర పర్యాలోచనయా వై శ్వానరశబ్దస్య బ్రహ్మత్వే
నిరీకేతే- వై శ్వానరశబ్దోఽగ్ని శబ్దశ్చ కేనచిద్యోగేన- బ్రహ్మపరతయా
నేతన్య ఇతి తాత్పర్యం- విశ్వశ్చ సానరశ్చేతి విశ్వానరః- సర్వాత్మక
త్వాత్- విశ్వేషాంనరః కతేతివా- సర్వ కారణత్వాత్ విశ్వేనరా

నియమ్యా అస్యేతివా- సర్వేశ్వరత్వాత్ - విస్వనరపవ వైశ్వానరః-రా
క్షసవాయసాదివత్ తద్ధి తస్మాద్ధే- ఏనమగ్నిః పరమాత్మా అగ్నిః
తోగ-త్వథ-కస్యజి ప్రత్యయాంత స్యాగ్ని రితి రూపం- తత్ర అగయ
తిగమయతిజగతా మగ్రేజన్మప్రాపయదీత్యగ్ని రగ్రణీరుక్తః- ఏవంచ
పరమాత్మనో-గ్రణీత్వా దగ్నిత్వమితి- తస్మా ద్వైశ్వానరః పరమా
త్మా ఉపాస్య ఇతి సిద్ధం- ౨౮.

నను పరమాత్మ పరిగ్రహే కథం ప్రాదేశమాత్ర శ్రుతిరిత్యా
శంక్య- తాం వ్యాఖ్యాతు మారభతే- అభివ్యక్తే రిత్యాశ్మరధ్యః అనవ
చ్ఛిన్న స్యాపి పరమాత్మనః ప్రాదేశమాత్రత్వ ముపపద్యతే- కథం- అభి
వ్యక్తేః- ఉపాసకానామనుగ్రహాయ పరమేశ్వరో హృదయాద్యుపాస
నాస్థానేషు ప్రాదేశ పరిమాణో-భివ్యజ్యతే కిలేత్యాశ్మరధ్య ఆచార్యో
మన్యతే- ౨౯.

అను స్మృతేర్బాదరిః- ప్రాదేశమాత్రహృ త్పుండరీక స్థేనమన
సా అనుస్మృతేర్ధాన్య నాత్ప్రాదేశమాత్ర ఇత్యుచ్యత ఇతి బాదరిరా
చార్యో మన్యతే- యథాప్రస్థపరిమితా స్తండులాః ప్రస్థా ఇత్యుచ్యంతే
తద్వదితి- ౩౦.

మూర్ధ- ప్రభృతి చుబుకాంతే ప్రాదేశమాత్రే వైశ్వానరస్య
ఉపాస్యత్వ ప్రతిపాదనా త్వరమేశ్వరస్య ప్రాదేశమాత్రత్వం సంపన్నం
తతః ప్రాదేశమాత్రత్వ సంపత్తేః ప్రాదేశమాత్రత్వ శ్రుతి రుపపద్యత
ఇతి జైమినిరాచార్యో మన్యతే అస్మిన్న ధే- శ్రుత్యంతర సంవాదమా
హ నూత్రకార స్తథాహి దశయతీతి- వైశ్వానరస్య ప్రాదేశమాత్ర
త్వం సంపత్తి ద్వారా శ్రుత్యంతరమపి దశయతీత్యధః తథాహి స
మాన ప్రకరణం వాజసనేయబ్రాహ్మణం- ద్యుప్రభృతీన్ పృథివీపర్యం
తాన్ త్రైలోక్యాత్మనో వైశ్వానరస్య అవయవాన్-అధ్యాత్మం మూ
ర్ధాది చుబుకాంతేషు ప్రసిద్ధపురుషావయవేషు సంపాదయత్ పర
మాత్మనో వైశ్వానరస్యప్రాదేశమాత్రత్వ సంపత్తిం దశయతి ఏవంచ

పురుషావయవేషు వైశ్వానరస్య సంపాదనా త్పురుషవిధత్వం తత్ర
స్థితైః పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితత్వంచ వ్యపదిశ్యతఇతి బ్రాహ్మణంపశ్యే
ప్రదేశమాత్రమివవైదేవాస్సువిదితా అభిసంపన్నా ఇత్యాది- ౩౧.

ఆమనంతిచైనమస్మిన్- అస్మిన్ ప్రదేశపరిమాణే చుబుకమూ
థాంతరాథే ఏనం పరమేశ్వరం జాబాలా ఆమనంతి - యవషోఽనం
తోఽవ్యక్త ఆత్మాసోఽవిముక్తే ప్రతిష్ఠిత ఇత్యాది తస్మా త్పరమా
త్మోపాస్తిపరం వై శ్వానరవాక్య మితి సిద్ధం ౩౨.

ఇతి వై శ్వానరాధికరణం ౨.

ఇతి శ్రీమత్పురమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మనూత్రతాత్పర్య దీపికాయాం ప్రథమ
స్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః
హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమహాగణపతయేనమః.

శ్రీమహాసరస్వత్యైనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

ప్రథమాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

ఏవమాధర్వణే ముండకేశూయశే- యస్మిన్ ద్యాః పృథివీచాం
 తరిక్షమోతం మనస్సహస్రాక్షే శ్చసర్వైః- తమేవైకంజానన ఆత్మాన
 మన్యావాచో విముంచధామృతస్త్వేష సేతురితి అన్యార్థ- లోకత్రయా
 ధిష్ఠానత్వోక్త్యా పంచీకృతభూతాధిష్ఠానత్వమాహ- యస్మిన్నితి- కార్య
 బ్రహ్మరూప సమవ్యంతఃకరణస్య- తత్కారణస్య శుద్ధసత్వస్య చాత్మ
 న్యేవకల్పితత్వమాహ- మనఃకలి- ఇంద్రియసమష్టిదేవతానాం తజ్జైవ
 కల్పితత్వం నూచయతి- సహేతి- ప్రాణైరింద్రియంధిష్ఠానదేవైః- చకా
 రేణ భూతనూత్నావిద్యా జీవాంతర్యామిణా మధ్యస్తత్వం ధ్యనితం- స
 విలాసాం ప్రకృతిమవిద్యాఖ్యాం శ్రుత్యుక్త తర్కాగ్ని నావిలాప్యతమే
 వాధిష్ఠానభూతం సర్వాత్మకంచాద్వయాత్మానం విజానధేతి ముము
 క్షూన్ ప్రత్యాహ సహస్రమాతృసమాశ్రుతిః- తమేవేతి- వాచ్యలక్ష్య
 వాచ కాదివికల్పానా మైక్యసాత్కాత్కా ద్భాధమాహ- అన్యఃకలి-
 ఏషసాత్కాత్కారః- సవిలాసా విద్యానివృత్తి లక్షణామృతత్వస్య సేతుః-
 వ్యవస్థాపకఐత్యాహ- అమృతస్యేతి- విజానధేత్యనేనోక్త సాత్కాత్కా
 ర ఏషఐత్యుచ్యతే- అత్రద్యుభ్వాదీనాం విద్యావిద్యాప్రపంచగతానా
 మో తత్వశ్రవణా త్కించిదాయతనప్రతీయతే- తత్కిం ప్రధానముత

జీవః పరమాత్మావేతి సంశయే తనిరస్య ద్యుభ్యాద్యధికరణే బ్రహ్మపరత్వం నిర్ధారితం.

ద్యుభ్యాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్ - ౧.

ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాచ్చ- ౨

నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ - 3.

ప్రాణభృచ్చ- ౪.

భేదవ్యపదేశాత్ - ౫.

ప్రకరణాత్ - ౬.

స్థిత్యదనాభ్యాంచ- ౭.

ద్యుభ్యాద్యాయతనం- ద్యుభ్యభూశ్చద్యుభువౌ- ద్యుభువావాది ర్యస్య- ద్యోః పృథివ్యంతరిక్ష మిత్యేవమాత్మకస్య- తస్యైవభ్యాది-తదాయతనం బ్రహ్మైవ- కుతః- స్వశబ్దాత్- స్వస్యబ్రహ్మణోవాచకోయతత్వశస్తాదిత్యర్థః-తమేవైకంజానధాతానమిత్యాత్మశబ్దప్రవణాదితి-ననుపూర్వాధికరణే-త్రైలోక్యాత్తావైశ్వానరఃపరమాత్మేత్యుక్తః-తహి-త్రైలోక్యాయతనం-తతోఽన్యదేవప్రధానాదికంయుక్తం-నతదేవబ్రహ్మతద్రూపస్య-తదాయతనత్వా-సంభవాదితిచేన్న-పూర్వాధికరణోక్తత్రైశ్వానరస్య-చిన్మయవిశ్వరూపత్వాత్-తత్ర-జీవావిద్యాధ్యస్తద్యుభ్యాది-జడప్రపంచం-ప్రతితస్యాయతనత్వ-సంభవాత్-అన్యథా-జడరూపత్వే-సార్వాత్మ్యాసంభవాత్-సర్వలోకాశ్రయఫలాసంభవాచ్చ-రూపోపన్యాసాచ్చేతి-సూత్రే-వృత్తి-కారో-క్తం-అగ్నిర్ముద్ధరేత్యాదిరూపం-జాయమానవిషయవాక్య-మధ్యపాతా-జ్ఞాయమాన-కార్యబ్రహ్మ-పరమితి-తన్నిరస్య-భగవతా-భాష్యకృతా-పురుషవేదం-విశ్వమిత్యాదిన్తోకం-చిన్మయం-సర్వాత్మకం-సర్వాధిష్ఠానంచ-పారమిశ్వరం-రూపం

ప్యత్యాదితమితి తదేవైకపా ద్విభూతిరూపబ్రహ్మ ద్యుభ్యాది జడప్ర
పంచాయతనం నతు ప్రథానాదికం బహుశో నిరస్త్యాత్ ఏవం స
త్యప్యజావిపాలా ఇవ కేచన పరమాత్మనోరూపం వైభవంచనా స్త్యేవ
కింతు తత్సర్వం కార్యబ్రహ్మణవ- తత్తైవ భాష్యకృదభిప్రాయ ఇతిచ
విప్రతిపద్యంతే అన్యేతు- వైశ్వానరస్య క్తం రూపమచేతనమేవ న
చేతనః ప్రపంచః కశ్చిదసి- కుత్రాప్యశ్రుతత్వా దితిచ- అహో అ
ప్రతిపత్తి రన్యథా ప్రతిపత్తిశ్చ- యదాజీవానామపి తాత్వికం రూపం
చిన్మయమేవ- జడరూపంతు దేహాదికం భ్రాంతిసిద్ధమేవచ- తదా కిం
క్తవ్యం పరమాత్మనోరూపం చిన్మయమితి- జడరూపత్వే అనిష్వరత్వా
పాతాత్- నచైవం శ్రుతితాత్పర్యవిషయస్య రూపస్య నాస్తిత్వం మి
థ్యాత్వంవా వక్తుంశక్యం- తదేతత్సత్యమితి- ఏతత్సత్యం బ్రహ్మపురమి
తి- తథిమే సత్యాః కామా ఇతి- ప్రాణానై సత్యం తేహ మేవ సత్య మి
త్యాదినా శ్రుత్యైవ కంఠోక్త్యా సత్యత్వ ప్రతిపాదనాత్- భగవతానూ
త్రకృతా వీక్షత్యధికరణే- సర్వకారణం సచ్చబ్రహ్మచ్యం బ్రహ్మనిర్ధార్య
తస్య- ఆకాశాధికరణే చిన్మయాకాశాత్మకత్వం- ప్రాణాధికరణే చిన్మ
య వాయ్వాత్మకత్వం- జ్యోతిరదశ-నాదిత్యత్ర చిన్మయ జ్యోతిరూప
త్వం- ఆనందమయాధికరణేరసోవై సత్తి చిన్మయరసాత్మకత్వం- అత్త్ర
ధికరణే- త్త్వత్వం- అంతర్యామ్యధికరణే అంతర్యామిత్వం- ఇంద్రప్రా
ణాధికరణే ప్రాణస్వరూపత్వం- శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమిత్యానా- ఇంద్ర
యాత్మకత్వంచేత్యేవం సర్వాత్మకత్వం బహుభవనకామనయాకల్పిత
భేదం- తథాపి యత్రత్వస్య సర్వమాత్రైవాభూదిశ్రుత్యా పారమార్థి
కమేకత్వంచ సవిశేషరూపస్య- ఏవం జ్యోతిశ్చరణాభిధానాదిత్యాదిషు
త్రిపాద్విభూతిరూప నిర్విశేషరూపస్య నిష్పపంచకూటస్థరూపత్వంచ
ప్యత్యాదితమితి పరమాత్మనోరూపద్యయం శ్రుతిప్రమాణసిద్ధం విద్య
ద్గమ్యంచేతి వేదితవ్యం- ౧.

కించ- ద్యుభ్యాద్యాయతనం బ్రహ్మైవ- కుతః- ముక్తోపస్థప్యవ్య
పదేశాత్- ముక్తైరుపస్థప్యం ముక్తోపస్థప్యం- భావప్రథానోనిర్దేశః.

ముక్తోపసృప్యత్వ వ్యపదేశాదిత్యర్థః - భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్చిద్యం
తే సర్వసంశయాః - క్షీయంతేచాస్యకర్మాణి తస్మిన్దృష్టేపరావశే-త
థావిద్వాన్నామరూపా ద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యమి
తిచ- ముక్తోపసృప్యత్వం బ్రహ్మణవన శ్రుత్యంతరే ప్రసిద్ధం- ఇహచ
తమేవైకం జానథ ఆత్మానమన్యావాచో విముంచధేతి వాగ్విమోకపూ
ర్వకం విజ్ఞేయత్వం బ్రహ్మలింగం- శ్రుత్యంతరే తథాదృష్టత్వాత్ - త
మేవధీరో విజ్ఞాయప్రజ్ఞాం కుర్వీతబ్రాహ్మణః- నానుభూయాద్భహూం
చ్ఛబ్దాన్ వాచోవిగ్లాపనం హేతదితి- హృదయగ్రంథి ర్మిథ్యాజ్ఞానం రాగ
ద్వేషాదికంచ- తదహి యోభూత్వేత్యర్థః- ౨.

నానుమానం అనుమీయత ఇత్యనుమానం - సాంఖ్యపరికల్ప
తం ప్రధానం నద్యుభ్యాద్యాయతనం- కస్మాత్ - అతచ్ఛబ్దాత్ - తస్య
ప్రధానస్యానుమానస్య శబ్దస్తచ్ఛబ్దః సత్యతచ్ఛబ్దః తస్మాత్ ప్రధా
నప్రతిపాదకశబ్దస్యా శ్రవణాదిత్యర్థః- ప్రత్యుత్తతద్విరోధిశబ్దావప- యస్స
ర్వజ్ఞ స్సర్వవిదిత్వాదయోవర్తంత ఇతిభావః- 3.

ప్రాణభృచ్చ- ప్రాణభృజ్జీవౌపి నద్యుభ్యాద్యాయతనం కుతః
అతచ్ఛబ్దాదేవ- యద్యప్యత్యశబ్దస్సాధారణః- తథాపి జీవస్య సర్వజ్ఞ
త్వం ద్యుభ్యాద్యాయతనత్వం చాంజసా నసంభవతీత్యాత్మశబ్దస్యాతచ్ఛ
బ్దత్వమేవ- ౪.

జీవనిరాసే హేత్వంతరమాహ- భేదవ్యపదేశాత్-నప్రాణభృత్
ద్యుభ్యాద్యాయతనం- కుతః- భేదవ్యపదేశాత్ - తమేవైకం జానధేతి
జ్ఞాతృజ్ఞేయభావేన భేదేన వ్యపదేశాదిత్యర్థః- ౫.

తత్రైవ హేత్వంతరమాహ- ప్రకరణాత్ - కస్మిన్భగవోవిజ్ఞాతే
సర్వమిదం విజ్ఞాతంభవతీత్యుపక్రమాత్ - పరమాత్మనవేదంప్రకరణం-
నహి జీవజ్ఞానా త్సర్వజ్ఞానంభవతి - తస్మాత్ప్రకరణాదపి-నప్రాణభృది
త్యర్థః- ౬.

స్థిత్యదనాభ్యాంచ- అపిచ నప్రాణభృత్ ద్యుభ్వాద్యాయతనం
కుతః స్థిత్యదనాభ్యామితి- పంచమీద్వివచనం-ద్యాసుపక్షేతిమంత్రే జీవ
స్వాదనం- పరమాత్మన బౌదాసీన్యస్థితిరితి- ద్వేనిది-శ్చేతే- తయోర
న్యః పిష్పలం స్వాద్వత్తీత్యదనం- అనశ్చన్నన్యో అఖచాకశీతీ త్యోదా
సీన్యేనస్థితిశ్చేతి- ఇదంచ ద్యుభ్వాద్యాయతనస్య బ్రహ్మత్వే ఘటతే
నాన్యథేతి- తస్మా ద్యుభ్వాద్యాయతనం పరబ్రహ్మజ్ఞేయమితిసిద్ధం- ౭.

ఇతిద్యుభ్వాదధికరణం- ౧.

ఏవం ఛాందాగ్యే స ప్రమప్రపాతకే శ్రూయతే- శ్రుతంహ్యేవ
మే భగవద్దుశ్శేభ్యస్తరి శోకమాత్మవిదితి- సోహం భగవశ్శోచామి
తంమా భగవాం చోచ్ఛకస్య పారంతరయత్వి త్యుపక్రమ్యనామాది
ప్రాణపర్యంతంభూయః ప్రశోత్తిరే దర్శయిత్వా ప్రాణోపదేశానంత
రం ప్రశ్నం వినై వేదం శ్రూయతే - భూమాత్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య ఇతి-
భూమానంభగవోవిజిజ్ఞాసఇతి- యత్రనాన్యత్పశ్యతీనాన్యచ్ఛుణోతి-నా
న్యద్విజానాతి సభూమా - అథయత్రాన్యత్పశ్యత్యన్యచ్ఛుణోత్యన్యద్వి
జానాతితదల్పమిత్యాది- అస్వార్థః- నాలేసుఖమస్తి- భూమైవసుఖం-
తస్మాన్నిరతిశయం సుఖమిచ్ఛతాభూమైవవిజిజ్ఞాసితవ్యఇతి- న్యవహారా
తీతం పూర్ణంవస్త్యేవభూమేత్యర్థః- అత్రకింప్రాణోభూమా- ఉతపర
మాత్మా- ప్రాణోవాఆశాయాభూయానితిపూర్వం ప్రాణస్యసన్నిధా
నాత్ ప్రాణోభూమేతీసంశయే- భూమాధికరణే- భూమాపరమాత్మై
వేతినిర్ధారితః.

భూమాసంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ - ౮

ధర్మోపపత్తేశ్చ-

భూమాపరమాత్మైవ- కుతః- సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్- స
మ్యక్ప్రసీదత్యస్మిన్ జీవస్వరూపమితి సంప్రసాదస్తుషుప్త్యవస్థా- త
స్యాంచావస్థాయాం ప్రాణోజాగర్తీతి సంప్రసాదశబ్దేనప్రాణఉచ్యతే -

ప్రాణాదధిఉత్థ్వం భూము ఉపదేశాదిత్యర్థః- ప్రాణోపదేశానంతరం- ఏ
షశువా అతివదతి యస్య త్యేనాతివదతీతి- తుశబ్దేన ప్రాణవాదస్య అ
నతివాదత్వముక్త్యా- సత్యశబ్దవాచ్య పరమాత్మవాదస్య-అతివాదత్వం
బ్రువన్- భూమాన ముపదిదేశ- అతోభూముః ప్రాణాదూర్ధ్వముపదే
శ ఇతిగమ్యతే- కించ- తరతిశోకమాత్మవిదిత్యాత్మ ప్రకరణాత్ భూ
మాపరమాత్మా- నచప్రకరణాసిద్ధిః- ఆతోపదేశార్థం నామాద్యుపదే
శాత్- నామాదిప్రాణాంతమతీత్య సచ్చబ్రహ్మచ్య ఆత్మాఉత్పత్తిప్రతి
యోవదతి - ఏషఅతివదతీతి శ్రుత్యర్థః- తస్మాత్ భూమాపరమా
జైవ- ౮

ధర్మోపపత్తేశ్చ- యత్రనాన్యత్పశ్యతీత్యాదినా ఉక్తానాం సర్వ
వ్యవహారాభావాది ధర్మాణాం పరమాత్మన్యేవైవాపపత్తేః- పరమాజ్ఞే
నభూమా- యత్రత్వస్య సర్వమాజ్ఞేవాభూత్తే-నకంపశ్యేదిత్యాది
శ్రుత్యంతరాత్-యోవై భూమాతత్సుఖం-నాల్పేసుఖమస్తి- భూమైవ
సుఖమితి- నుఃఖమిశ్రసుఖనిరాకరణేన భూముస్సుఖత్వం దర్శితం- బ్ర
హ్మధర్మః- ఏవంయోవై భూమాతదమృతమితి శ్రూయమాణ మమృత
త్వం బ్రహ్మధర్మః- ఏవంస్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠితత్వం- సర్వగతత్వం స
ర్వాత్మకత్వంచ ఏతేధర్మాః బ్రహ్మణ్యేవైవాపపద్యంతే- తస్మాత్ప్రాణో
నోపాస్యః కింతు భూమాపరమాత్మాజ్యేయ ఇతిసిద్ధం- ౯.

ఇతిభూమాధికరణం- ౨.

ఏవం బృహదారణ్యకే పంచమాధ్యాయే- కస్మిన్ఖిల్యాకాశ
ఓతశ్చప్రాతశ్చేతి- సహోవాచైత దక్షరంగార్గి బ్రాహ్మణా అభివదం
త్య స్థూలమనన్ద్రాహస్యమద్వీర్ఘమిత్యాద్యామ్నాయతే- అస్యార్థః -
యదూర్ధ్వం యాజ్ఞవల్క్యదిప్రాయదర్వాకృతివాక్యాయేచోభేద్యావా
ప్యధివ్యాయదంతరిక్షం యద్భూతం యద్భవిష్యచ్ఛత్రుర్వం కస్మిన్నో
తం ప్రోతంచేతిగార్గి ప్రశ్నేయాజ్ఞవల్క్యేన ఆకాశేతత్సర్వమోతం
ప్రోతంచేతినిరస్తేగార్గీపునరపృచ్ఛత్- ఆకాశోఽవ్యాకృతాఖ్యః జీవా

విద్యాకల్పితః కస్మిన్నోత ప్రోతభావేనతివృత్తిః- యాజ్ఞవల్క్యస్తావాహ-
 హేగార్గిత్యయాయత్పృష్టం ఆ కాశస్యాధికరణంతదేతదక్షరమన్ఘాలాది
 విశేషణం బ్రహ్మవిదోవదంతీతి- తత్రయేనాక్షరసమామ్నాయ ఇత్యా
 దా అక్షరశబ్దస్యవణ్ణే ప్రసిద్ధత్వా దోకారోఽక్షరశబ్దవాచ్య ఇతి సం
 శయే అక్షరాధికరణే బ్రహ్మపరత్వం నిర్ధారితం.

అక్షరమంబరాంతధృతేః- ౧౦.

సాచప్రశాసనాత్ - ౧౧.

అన్యభావవ్యావృత్తేశ్చ ౧౨.

అత్రాక్షరం బ్రహ్మైవ- నవర్ణ- కుతః- అంబరాంతధృతేః- పృ
 థివ్యాదేరాకాశాంతస్య వికారజాతస్యధారణాదిత్యర్థః- ౧౦.

నన్వంబరాంతధారణం ప్రధానేపి సంభవతీత్యత ఆహ- సాచప్ర
 శాసనాత్ -

సాచధృతిః పరమేశ్వరస్సైవకర్మ- నాన్యస్యాచేతనస్య- కుతః-
 ప్రశాసనాత్ - ఏతస్యవాఅక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గిమూర్యాచంద్రమసౌ
 విధృతౌతిషత ఇత్యాది నా ప్రశాసన శ్రవణాదిత్యర్థః- ప్రశాసనం నామ
 ఆజ్ఞ- సాచచేతనస్సైవ- నాచేతనస్య ప్రధానస్యేతి తస్మాదక్షరం బ్ర
 హ్మ- సప్రణవః- ప్రధానాదివా- ౧౧.

ఇతశ్చపరమాజ్ఞైవాక్షరశబ్దవాచ్యః- తస్సైవేశ్వరస్య ప్రశాస
 నంకర్మ- కుతః- అన్యభావవ్యావృత్తేః- అన్యస్య ప్రధానాదేర్భావసౌధ
 ర్మః- అన్యభావః- తద్వ్యావృత్తే-తద్విపరీతధర్మశ్రవణాదిత్యర్థః- తద్వా
 ఏతదక్షరం గార్వదృష్టం ద్రష్టృ అశ్రుతం శ్రోతృ- అమతంమంతృ- అ
 విజ్ఞాతం విజ్ఞాతృతిద్రష్టృత్వాదయోనాచేతనే సంభవంతి- తస్మాద్రష్టృ
 త్యాది సమానాధికరణ ప్రశాసనవాక్యాత్పరమాజ్ఞైవాక్షరం- నాన్యద
 తోసి ద్రష్టృ- నాన్యదతోస్తిశ్రోతృ- నాన్యదతోస్తిమంతృ- నాన్య

దానో స్తి విజ్ఞాత్రితిద్రష్టాద్యంతరనిషేధాచ్చ- సజ్జ్ఞాప్యతురమితి- త
స్మాదక్షరంపరం బ్రహ్మజ్ఞేయమితిసిద్ధం- ౧౨.

ఇత్యక్షరాధికరణం- 3.

ఏవమాధర్వశే ప్రశ్నోపనిషదశ్రూయతే- ఏతద్వైసత్యకామ
పరం- చాపరంచ బ్రహ్మయదోం కారస్తస్మాద్విద్వానేతేనైవాయతనే
నైకతరమన్వేతీతి ప్రస్తత్య- ఏతన్రితిమాత్రేణో మిత్యేతేనైవాక్షరేణ
పరం- పురుషమభిధ్యాయాతేత్యాది- హేసత్యకామ-పరంశుద్ధం అపరం-
కారణంచ బ్రహ్మయత్తదేతదేవ- యోయమోంకారః- సహిప్రతిమేవ
విష్నోస్తస్యప్రతీకస్తస్మాత్ప్రణవం బ్రహ్మత్మనా విద్వానేతేనోంకార
ధ్యానేనాయతనేనప్రాప్తిసాధనేనపరాపరయోరేకతరమన్వేతి- యదా
ఏకమాత్రేవాద్విమాత్రేనా పరమేశ్వరోప్రాప్తింకుర్యాదితిదశోయిత్వా
బ్రవీతి- ఓమిత్యక్షరం త్రిమాత్రమితి తృతీయాద్వితీయాత్వేననేయా
బ్రహ్మాంకారయోరభేదూపక్రమాత్తథావిధమక్షరమక్షీ సూర్యాంత
స్థం పరంధ్యాయాతేతి- సఉపాసకస్సూర్యప్రాప్తస్ససామభిబ్రహ్మలో
కం ప్రతినియత ఇతి- అత్రకిమపరంధ్యతవ్యముపదిశ్యతే- కిం వాపరం
బ్రహ్మేతి సంశయే- ఈశ్వరికర్మాధికరణతం నిరస్య పరమాత్మైవధ్యా
యితవ్య ఇతి నిర్ధారితః.

ఈశ్వరికర్మవశ్యపదేశాత్- ౧౩.

వాక్యశేషేధ్యాతవ్యస్యేశ్వరస్యేశ్వరికర్మత్వవ్యపదేశాదిత్యర్థః స
ఏతిస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశేయం పురుషమిక్షతఇతిసధ్యాతా-జీ
వఘనశబ్దేనకార్య బ్రహ్మలోక ఉచ్యతే- సకలజీవాభిమాని హిరణ్యగ
ర్భాధారత్వాత్- తథాచ బ్రహ్మలోకాత్ లోకాంతరాపేక్షయాప
రాత్ పరం పురుషం పరమాత్మానం ఈశ్వరే సాక్షాత్కరణోత్తీర్ణ్యర్థః -
ఈశ్వరిపదార్థస్య దర్శనస్య- లోకేయధార్థ విషయకత్వాత్- యధార్థ
స్వరూపపరమాత్మైవేశ్వరికర్మేతి- తత్సమానవిషయకధ్యానస్యాపి పర

మాత్రైవ విషయః- నకార్యం బ్రహ్మ- ధ్యానేక్షణయోగేకవిషయత్వ
నియమాత్ - యథాపాదోదర స్వచ్ఛావినిర్ముచ్యత ఏవగంహవైసపా
ప్సనావినిర్ముక్త ఇతిపాపనిర్మోకఫలవచనం పరమాత్మానందేయంనూ
చయతి- ప్రణవస్యావస్థాత్రయాత్మకత్వాత్ ఏకద్విమాత్రాయాపేణోం
కారేణ జాగ్రదాద్యేక ద్విత్రికత్యాసు పరమేశ్వరధ్యానేష్య విద్యానిష్ప
త్తి పర్యంతం సాంసారికమేవఫలం కార్య బ్రహ్మలోకాత్మక మేవలభ్యత
ఇతిభావః- తస్మాత్ క్రమేణ సాక్షాత్కారద్వారాముక్తిర్థమోంకారే
ధ్యాతవ్యః పరమాత్మేతి సిద్ధం- ౧౩.

ఇతిక్షుతికర్మాధికరణం- ౪.

ఏవం ఛాందోగ్యష్టమప్రపాఠకేశూయతే- అధయదిదమస్మిన్
బ్రహ్మపురేదప్రాం పుండరీకం వేత్తదహరోస్మిన్నంతరాకాశ స్స్మిన్
యదంత స్తదస్వేష్టవ్యంతద్వావవిజ్ఞానితవ్య మిత్యాది- అన్యార్థః- ప్రపా
ఠకాంతరారంభాగోఽధశబ్దః యదిదమితి ప్రసిద్ధం పరామృష్టం- అస్మి
న్నితి ప్రత్యక్షత్వోక్తేః- బ్రహ్మపురం శరీరం- అస్మిన్యద్దహరం సూ
క్ష్మం పుండరీకం- పుండరీకదళ సదృశం సేత్రకమలం నతుహృదయక
మలం- తస్యసమస్తీసానత్వాత్ - తస్యవేశ్యత్వం సంపాదయతి- దహ
రఇతిదహరస్సూక్ష్మః తస్మిన్నంతరాకాశః పరమాత్మా అనావృతస్స
దాత్రిష్టతీత్యర్థః- తస్మిన్ చిదాకాశే- యదంతశ్చిన్మయోవిద్యా ప్రపం
చస్తత్సర్వమస్వేష్టవ్యం విచార్యం- విజ్ఞానితవ్యం జ్ఞేయంచేతి- ఏకపా
ద్విభూతిరూపత్వాత్.

తత్రదహరపుండరీకే- యోదహరాకాశ శ్శుతస్సభూతాకాశః-
యద్వాశరీరసంబంధాత్తత్త్వామిజీవ ఇతి సంశయే- తం నిరస్యదహ
రాధికరణే చిదాకాశ ఏవపరమాత్మేతి నిర్ధారితః.

దహరఉత్తరేభ్యః ౧౪.

గతిశబ్దాభ్యాంతథాహి దృష్టంలింగంచ ౧౫.

ధృతేశ్వనుహిమో స్సాన్తిస్మిన్ను పలభేః ౧౬.

ప్రసిద్ధేశ్వ- ౧౭.

ఇతరపరామర్శాత్పరిచేన్నా సంభవాత్ - ౧౮.

ఉత్తరాచ్చదావిర్భూతస్వరూపస్త్వ- ౧౯.

అన్యార్థశ్చ పరామర్శః- ౨౦.

అల్పశ్రుతేరితిచేత్తదుక్తం- ౨౧.

దహరాకాశః పరమాత్మైవ- కస్మాత్ - ఉత్తరేభ్యోవాక్యశేష
౧ శేభ్యోహేతుభ్యః- తథాహి- జిజ్ఞాస్యత్వేనాభి మతస్యదహరాస్యాకాశ
స్య-తంచేద్బూయ్యుర్ముక్తమ్య కీం తదత్రవిద్యతే యదస్వేష్టవ్యం య
ద్వావవిజ్ఞానతవ్యమిత్యాక్షేప పూర్వకం సమాధానం-సబ్రూయాద్వా
వాన్వాఅయమా కాశస్తావానేహం తహ్మాదయ ఆకాశఉభే అస్మిన్
ద్వావాపృథివీ అంతరేవసమాహితే ఉభావగ్నిశ్చవాయుశ్చ సూర్యా
చంద్రమసావృభౌ ఇత్యాదినా ఆకాశస్యదహరత్వమపోద్య చిన్మయ
ద్వావాపృథివ్యాద్యధిష్ఠానత్వం దర్శయతి- తస్మాద్ద్వావాపృథివ్యాద్యధి
ష్ఠానమాకాశోపమితం బ్రహ్మైవ- ఏనమేవఆత్మాపహతపాప్తావిజ
గోవిన్ముత్యద్విశోకోవిజహతోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్య సంకల్ప ఇ
తి చాత్మత్వాపహతపాప్తత్వాదయోగుణా భూతాకాశేజీవేనానసంభ
వంతి- సత్యాశ్చకామాః కామ్యంతిఇతిప్రత్యత్యాద్యావా పృథివ్యాద
యఏన చిన్మయా ఆత్మభూతాశ్చ- జడత్వే సత్యత్వాసంభవాత్ - హృ
దయేఅమానాచ్చ- ఏవం స్వప్నావస్థాగతాః పరలోకగతాశ్చ- అస్యా
పి పూర్వజన్మాపేక్షయా పరలోకత్వా విశేషాదత్రత్యాశ్చద్వావాపృ
థివ్యాదయః కాష్ఠలోఽపిపాపాణాదయశ్చ చిన్మయా ఆత్మభూతాశ్చ- త
థాపి- యత్రహిద్యైవతమివభవతీత్య విద్యావస్థాయాం బహిరక్షప్తా జ
డరూపా అనాత్మభూతాశ్చనుభూయంతే- ఏవం చిదాకాశే అంతరం

తరనంతః ప్రపంచ విలాస ఆత్మవిదామాత్మ మాత్రమేవభవతి- య
తత్త్వస్య సర్వమాజ్ఞేవాభూదితిశ్రుతేః- అహోచిద్విలాసః- అతస్త
త్సర్వమన్వేష్యవ్యం విజిజ్ఞాసితవ్య మిత్యుక్తం- ఉక్తంహి- చిదిహస్తీతి
చిన్మాత్రమిదం చిన్మయమేవచ - చిత్త్వచిదహమేతేచలో కాశ్చిదితి
భావయేతి- తథాతద్యధేహ కర్మజిత్లోకోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర
పుణ్యచిత్లోకోకః క్షీయత ఇతికర్మణా మంతవత్ఫలముక్త్వా అధయఇ
హత్యాన మను విద్యవ్రజంత్యేతాంశ్చ సత్కామకామాంస్తేషాం సర్వే
షులోకేషుకామచారోభవతీతి ప్రకృతదహరాకాశ తత్త్వకామవిజ్ఞాన
స్యానంతఫలత్వంవదత్- దహరాకాశస్యతత్త్వకామానాంచ చిద్రూప
త్వం పరమాత్మత్వంచ దర్శయతి- కామాంశ్చేతిచకారేణ తేషామపి
జ్ఞేయత్వముక్తం- తథాచ సత్యకామాదిగుణకమాత్మాన మనువిద్య
అనుభూయపరలోకంగతానాం సర్వేషులోకేషు కామచారః అప్రతి
హతమనంతం చైవ్వర్యం భవతీత్యధః- తస్మాదేతేభ్య ఉత్తరేభ్య
హేతుభ్యః పరమాత్మాదహరాకాశః- ౧౪.

ఉత్తరేభ్య ఇత్యస్య ప్రపంచోయం- కించేమాస్సర్వాః ప్రజా
అహరహబ్రహ్మగచ్ఛంత్య ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిందంతీతిదహరవా
క్యే ప్రకృతం పరమేశ్వరం బ్రహ్మలోకశబ్దే నాభిధాయ ప్రజాశబ్దవా
చ్యానాం జీవానాం ప్రత్యహంత ద్విషయాగతిరుచ్యమానాగంతవ్య ద
హరాకాశస్య బ్రహ్మతాంగమయతి- గతిం బ్రహ్మలోకశబ్దంచాభిప్రే
త్యగతిశబ్దాభ్యా మిత్యుక్తం సూత్రకారైః- ప్రత్యహం సుషుప్త్యవస్థా
యాం జీవస్య బ్రహ్మగమనం- తథాహిదృష్టం శ్రుత్యంతరే- సతాసో
మ్యతదాసంపన్నోభవతీత్యాదౌ- తథాచదహరాకాశగమనం బ్రహ్మ
గమనమేవేతి దృఢీకృతం తథాహిదృష్టమిత్వనేన- ఏవంసత్యసి- బ్రహ్మ
విదాం మోక్షమార్గభూత సుషుమ్నా పరిశీలనమేవానావశ్యకమితి -
కార్యబ్రహ్మగంత్యాణామేవ తదావశ్యకమితి చకేషాం చిద్వాక్యఖ్యానం
కలికాలానుసారేవేతి నిశ్చేతవ్యం- ప్రత్యహం హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మ
లోకగమనా సంభవాత్ - బ్రహ్మైవలోకో బ్రహ్మలోక ఇతి కర్మధార

యవగ్రాహ్య ఇత్యస్మిన్న ధే- అహరహగ్-మనమేవలింగమితిలింగమి
త్యనేనోక్తం- చశ బ్రేననిషాదస్థపత్యధికరణన్యాయోపిక్రధారయగ్రహ
ణే సూచితః- ౧౫.

ధృతేశ్వమహిమ్నా స్యాస్మిన్ను పలభ్యే- ధృతేశ్వరపిహేతోః పరమే
శ్వరపవదహరాకాశః- అనతిక్రాంత ప్రకరణం దహరాకాశం నిదిశ
తి- అథయ ఆత్మాసనేతుర్విధృతిరేషాం లోకానామసంభేదాయేతి- వి
ధృతిరితి- క్షిజం తత్త్వాద్విధారక ఉచ్యతే- సేతుశబ్రేనవణాశ్రమాద్య
సంకరహేతుత్వ ముచ్చతే- నహిసర్వలోక విధారకత్వం బ్రహ్మణో అ
స్యస్య సంభవతి- అస్యచవిధారణలక్షణ మహిమ్నాఽస్మిన్ పరమా
త్మన్యన్యత్రాప్తిశుత్యంతరే ఉపలభ్యే- పరమాత్మ లింగత్వమేవ- ఏతస్య
వాఅక్షరస్య ప్రశాసనేగాగ్రి-సూర్యాచంద్రమసౌవిధృతౌత్తిష్ఠత ఇతి- త
థావషసర్వేశ్వర ఏషభూతాధిపతిరేషభూతపాలఏష సేతుర్విధరణ ఏ
షాం లోకానామసంభేదాయేతి- ౧౬.

ప్రసిద్ధేశ్వ- దహరాకాశశబ్దోపి పరమాత్మన్యేవ ప్రసిద్ధః- నజీవే
ఆకాశోహవై నామనామరూపయోర్నివహితౌ- తేయదంతరాతద్రు
హ్నా- సర్వాణిహవాగ్నిమానిభూతాన్యా కాశాదేవసముత్పద్యంతే- యఏ
షోక్షిణి పురుషోదృశ్యతే- ఇత్యాదిదర్శనాత్- యద్యపాశి కాశశబ్దస్య
భూతా కాశేపి ప్రసిద్ధిరస్తి- తథాపి- యావాన్వాఅయమా కాశఇతి త
స్యోపమానత్వేనగ్రహణాత్- నోపమేయదహరాకాశత్వం సంభవతీ
తి- దహరాకాశః పరమేశ్వర ఏవేతి- ౧౭.

ఇతరపరామర్శాత్ ఇతిచేత్ - యఏషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛ
రీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతఏష
ఆత్మేతిహోవాచేతి సంప్రసాదశబ్దేనేతరస్యాపి జీవస్య అస్మిన్ ప్రకర
ణే పరామర్శాత్సజీవైదహరాకాశోఽస్తితిచేన్న- అసంభవాత్- జీవే
ఆకాశోపమేయత్వాపహతపాప్మత్వాదీనామ సంభవాదిత్యధః- సం
ప్రసాదశబ్దేన సుషుప్త్యవస్థావాచకేనావస్థావానుచ్యతే- తస్మాదభి

మానద్యయవిషయాచ్ఛరీరాత్ ఘాలాత్సూక్ష్మాచ్చ సముత్థాయేత్య
ధ౯ః- ౧౮.

ఉత్తరాచ్ఛేదావిభూతస్వరూపస్తు - నస్వపహతపాపృత్వాదీ
నామసంభవాన్నశీవోదహరాకాశ ఇత్యసంగతం - శ్రుతిబలేనజీవస్యా
ప్రపహత పాపృత్వాది సంభవాత్ - తథాహి - దహరవిద్యాయా ఉ
పరిప్రజాపతివాక్యే - యవపోక్షిణి పురుషోద్వ్యత ఏష ఆత్మేతి హి
వాచేతి జాగ్రదవస్థాపన్నం ద్రష్టారంజీవముపక్రమ్య ఏతం త్వేవతేభూ
యోఽను వ్యాఖ్యాస్యామితి జీవమేవపరామృశ్యయఏషస్వప్నమ
హీయమానశ్చరతి - తద్యతైతత్తు ప్త సుమస్తస్యంప్రసన్నస్వప్నం
నవిజానాత్వేష ఆత్మే వ్యవస్థాత్రయవిశిష్టం జీవమేవప్రతిపాద్యత స్త్యైవజీ
వస్యాపహతపాపృత్వాది దశేయతి - ఏతదమృతమభయమేత ద్భూహ్ని
తి - నాహఖిల్యయమేవం సంప్రత్యాత్మానంజానాత్యయ మహామనీషీతి -
నోవేమానిభూతానీతి - సుషుప్త్యవస్థాయామింద్రేణోక్తం దోషమం
గీకృత్య ప్రజాపతిఃపునరేతం త్వేవతే భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి - నో
ఏవాన్య తైతత్సాదిత్యుపక్రమ్య శరీరనిందాపూర్వకం యఏషసంప్ర
సాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేనరూపేణ
భినిష్పద్యతే సఉత్తమః పురుషఇతిజీవమేవశరీరాత్సముత్థితముత్తమం
పురుషం దశేయతి - తస్మాదపహతపాపృత్వారీనాం శ్రుతిబలాజ్ఞీ
వే సంభవా జ్ఞీనా దహరాకాశ ఇతి - ఉత్తరాచ్ఛేదితి సూత్రా
వయవాధ౯ః ఉత్తరాత్ - యవపోక్షిణీత్వాది వాక్యాత్ - యోయ
మాద్య ద్వితీయతృతీయపర్యాయే ష్వక్షీస్వప్నసుషుప్తి ష్వనుస్వ్యా
తోఽపహత పాపృత్వాదిగుణకో దర్శిత స్తమేవభూయోఽనువ్యాఖ్యా
స్యామి నై తస్మాదన్యమిత్యుపక్రమ్య మఘవన్ మర్త్యంవా ఇదంశరీరమి
త్వాదినా శరీరత్రయం నిందిత్వా తస్మాదుద్ధితం జీవమేవోత్తమం పురు
షం దర్శయతి ప్రజాపతిః - యఏష సంప్రసాదోఽస్మాదిత్వాదినా - త
స్మాదపహత పాపృత్వాదీనాం జీవేసంభవాదితిచేత్ - ఆవిరూఢతస్వరూ
పస్తు - తుశ్చేదేన శంకావ్యావృత్తిః ఉత్తరాత్ప్రజాపతివాక్యాదపినజీవ

శంకాయ క్షేత్యర్థః - యత ఆవిర్భూతస్వరూపాత్రజీవో వివక్షితో న తు జీవత్వేన రూపేణ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యే త్యుపసంహరదర్శనాత్ యదపహత పాప్యత్వాదిభిః ప్రతిపాద్యం బ్రహ్మతదేవజీవస్య పారమార్థికం స్వరూపం- నతు జీవత్వం- తథాచావిర్భూతస్వరూపస్య జీవస్య బ్రహ్మత్వే నాపహత పాప్యత్వాదిక ముపపద్యతే- నతు జీవత్వేన రూపేణేతి- నాసంభవాదితిపూర్వసూత్రస్థ హేతుర్నాసిద్ధ ఇతిభావః- అత్రోత్తరాచ్చేత్యాది సూత్రద్వయ మధికరణంతరమితి కేచిత్- తన్న- చేదితిసూత్రానయవేనైవ తేషాం పూర్వాధికరణశేషత్వసూచనాత్- అథ యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే ఇత్యుపక్రమవాక్యస్యాపాస్తిపరత్వాభావాత్- అష్టమప్రపాతకస్య సర్వస్యాప్యేక ప్రమాపకవాక్యత్వ మితి చ తుర్థాధ్యాయ చతుర్థపాదే- సంకల్పాదేవతు తచ్చుతేరితి సూత్రే అస్సాభిరర్హ్యత ఇతిసరళం సమంజసం- ౧౯.

అన్యార్థశ్చ పరామర్శః- అన్యార్థోఽయం జీవపరామర్శః- నజీవప్రతిపాదనాయ- పరంజ్యోతిరుపసంపద్యేన రూపేణాభినిష్పద్యత ఇత్యుపసంపత్తవ్య పరమాత్మ పరవచాయం జీవపరామర్శః- జీవోపసంపత్తవ్యత్వేనవాపరమాత్మోపదిశ్యతే-నచోపదేశో జీవపరామర్శంవి నానసంభవతీతి- తదర్థం జీవపరామర్శో నజీవప్రతిపాదనార్థమితి- ౨౦.

అల్పశ్రుతేరితిచే త్తదుక్తం - ననుదహరోస్మిన్నంతరాకాశ ఇత్యాకాశస్యాల్పత్వశ్రవణాన్న పరమాత్మత్వం కింత్యారాగమాత్రజీవత్వం యుక్తమితిచే త్తదుక్తం- తత్ర సమాధానముక్తమిత్యర్థః- అర్భకౌకస్తాత్వత్వద్వ్యుపదేశాచ్చేత్యత్రోపాధికమల్పత్వం పరమేశ్వరే ప్యవిరుద్ధమితి- తస్మాద్దహరాకాశః పరమాత్మజ్ఞేయఇతిసిద్ధం- ౨౧.

ఇతిదహరాధికరణం- ౫.

పూర్వత్ర పరంజ్యోతిరుపసంపద్యేతి ప్రసంగసంగత్యాపరస్య జ్యోతిషఃపరమాత్మత్వనిర్ణయా- నతత్ర సూర్యోభాతీతి ముండకవాక్యముదాహృత్యవిచార్యతే-ముండకేత్రాయతే-నత్రసూర్యోభాతి

నచంద్రతారకం నేమావిద్యు తోభాంతికుఱోఽయమగ్నిః- తమేవభాంతమనుభాతిసర్వం- తస్య భాసాసర్వమిదంవిభాతీతి - అత్ర తత్రేతిసప్తమ్యా తత్రశబ్దవాచ్యస్య తేజోంతరాభిభావకత్వ ప్రతీత్యనురోధాత్ నభాతీత్యస్య వర్తమానార్థత్వాగేన యస్మిన్ సతి సూర్యాదికం నభాతిస్మ సతేజోధాతురుపాస్యత్వే నోచ్యత ఇతిసంశయే అనుకృత్యధికరణే తేజః పరమాత్మైవేతి సిద్ధాంతితం.

అనుకృతే స్తస్యచ- ౨౨-

అపిచస్మర్యతే- ౨౩.

అత్ర తథాప్రతీయమానం బ్రహ్మైవ- కుతః- అనుకృతేః- అనుకృతిరనుకరణం- యత్- తమేవభాంతమనుభాతి సర్వమిదమనుభానం తదినుకృతిశబ్దోచ్యతే- నహితేజస్తేజోంతరే భాసమానేభాసతే- తస్మాత్సప్తప్రకాశతయా భాసమానం చైతన్య మనుస్మృత్యసూర్యాదికం భాసతఇతియుక్తం- సూత్రేతస్యచేత్యనేన ఉదాహృతవాక్యే చతుర్థవాదోఽభిప్రేతః- తస్యభాసాసర్వమిదం విభాతీతి- సర్వభాసకత్వం తేజోంతరస్యాప్రసిద్ధం విరుద్ధంచ- భాసమానస్యాపి తేజసస్తేజోంతరాభిభావకత్వేనభాసకత్వాభావాత్- బ్రహ్మణస్తూపపన్నం సర్వభాసకత్వం- తద్దేవా జోతిషాం జ్యోతిరిత్యాదా ప్రసిద్ధత్వాత్- సతత్రేతి తచ్ఛబ్దేన- హిరణ్యయేపరేకోశ ఇతిప్రకృతిబ్రహ్మగ్రహణమేవ యుక్తమితి- తచ్ఛవిదుషా మనుభవసిద్ధం- ౨౨.

అపిచ - బ్రహ్మణస్సూర్యాద్యప్రకాశ్యత్వం తత్ప్రకాశకత్వంచ భగవద్గీతాసుస్మర్యతే- సతద్భాసయతే సూర్యోనశశాంకో నపావకః - యద్యత్వాసనివర్తంతే తద్దామపరమంమమేతి- యదాదిత్యగతం తేజోజగద్భాసయతేఘం- యచ్ఛందమసి యచ్ఛగ్నా తతేజోవిద్ధిమామకమితిచ- తస్మాదనన్మప్రకాశ్యఃసర్వజగద్భాసకః పరమేశ్వరఇతిసిద్ధం- ౨౩.

ఇత్యనుకృత్యధికరణం- ౬.

ఏవంకరవల్లిమపర్యతే_ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్యఆత్మనితి
ష్ఠతీతి_ తథా అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరినాధూమకః_ ఈశానో
భూతభవ్యస్య సపవాద్యసడశ్వఇతి_ స్వాభావికం పరిచ్ఛేదంవారయతి_
పురుషఇతి_ పూణఃత్వేన సర్వతోపలభ్యమాన ఇత్యర్థః_ తహి_ కథ
మంగుష్ఠమాత్రత్వ మిత్యాశంక్య అభివ్యక్తిస్థానద్వారా తదాహ_ మ
ధ్యఇతి ఆత్మనిదేహమధ్యే_ అక్షిసద్దసీత్యర్థః_ అత్రాంగుష్ఠమాత్రఇతి ప
రిమాణలింగా జీవమాదాయ ఈశానోయమితి ధ్యాయేదితి విధ్యధ్యా
హాణోపాస్తీ పరత్వ శంకాయాంతాం నిరస్యప్రమితాధికరణే బ్రహ్మ
పరత్వం నిర్ణేతం.

శబ్దాదేవప్రమితః_ ౨౪.

హృద్యపేక్షయాతుమనుష్యాధికారత్వాత్_ ౨౫

ప్రత్యగభిన్నః పరమాత్మావాక్యప్రతిపాద్యః ప్రమితః_ కిస్మాత్
శబ్దాదేవ_ ఈశానో భూతభవ్యస్యేత్యత్ర ఈశానశబ్దాత్_ నహిజీవే ఈ
శానశబ్దఅంజసః_ నచాంగుష్ఠపరిమాణలింగాజీవఃప్రతిపాద్యఇతియుక్తం
లింగశ్రుత్యోర్విరోధేనైతే ర్భలవత్వాత్_ ఏతత్సూచనార్థ మేవకారః_
నను వాక్యస్య పరమాత్మపరత్వే కథ మంగుష్ఠమాత్రత్వోపపత్తిరితి
చేత్_ త్వంపదవాచ్యాంగుష్ఠమాత్రజీవానువాదేన బ్రహ్మభేదపరేవా
క్యే అనుపపత్త్యభావాదితి_ ౨౪.

హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికారత్వాత్_ తుశబ్దశృంకానిరా
సార్థః_ వస్తుత స్సర్వగతస్యాపి జీవభావమాపన్నస్య పరమాత్మనోంగు
ష్ఠపరిమాణహృదయావచ్ఛిన్నతయా అంగుష్ఠమాత్రత్వ ముపపద్యత
ఇత్యర్థః_ ననుగజపుత్రికాదిశరీరేషు హృత్పుండరీకస్యాని యత పరిమా
ణత్వాత్కథం జీవస్యాంగుష్ఠపరిమాణత్వనియమ స్తత్రాహ_ మను
ష్యాధికారత్వా చ్ఛాస్త్రస్యేతిశేషః_ ఏవ మంగుష్ఠమాత్రజీవానువాదేన
విరుద్ధాంశం పరిత్యజ్య అభేదోబోధ్యతే_ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషంత
రాత్సా సదాజనానాం హృదయేసన్నివిష్టః_ తంస్వాచ్ఛరీరా త్రవృషే

న్యంజాదివేషీ కాంతై ర్యణేతి- తం విద్యాచ్ఛక్రమమృతమిశితైతదేవదర్శ
యతీ- తదేవం కారకవాక్యం ప్రత్యగ్భూతజ్ఞాతవ్యే సమన్విత మితి
సిద్ధం- ౨౧.

ఇతిప్రమితాధికరణం- 2-

పూర్వసూత్రే మనుష్యాధికారం శాస్త్రమిత్యుక్తే తహిక్రమ
ముక్త్యర్థాభిరుపాసనాభి ర్మనుష్యాణాం దేవత్వం ప్రాప్తానాం అనధికా
రస్సాధ్యత్యాశం కాయాం తన్నిర్ణయాయాహ.

తదుపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్ - ౨౬.

విరోధఃకర్మణీతిచేన్నా సేకప్రతిపక్షేర్దర్శనాత్ - ౨౭.

శబ్దఇతిచేన్నా తఃప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం- ౨౮.

అతఏవచనిత్యత్వం- ౨౯.

సమాసనామరూపత్వాచ్చవృత్తావప్యవిరోధోదర్శనా
త్సూత్రేత్వే- ౩౦.

మథ్యాదిష్వసంభవాదనధికారంజైమినిః- ౩౧.

జ్యోతిషిభావాచ్చ- ౩౨.

భావంతు బాదరాయణోస్తిః- ౩౩.

తదుపర్యపి- తేషాం మనుష్యాణాముపరి- ఉపదిష్టాత్ యేదేవా
దయస్తేషామపి బ్రహ్మవిగ్ధాయా మధికారోస్తితి బాదరాయణ ఆ
చార్యోమన్యతేస్మ- కస్మాత్ - సంభవాత్ - అధఃత్వసామర్థ్యవిద్వత్వా
ద్యధికారకారణ సంభవాదిత్యర్థః - శూయతేహి - తద్యోయోదే
వానాం ప్రత్యబుద్ధతసవ తదభవత్తదక్షిణాం తథామనుష్యాణా
మిత్యాది ౨౬.

విరోధః కర్మణీతిచేత్ - ననుదేవాదీనాం విగ్రహవత్త్వం వినా బ్రహ్మవిద్యాయా మనధికారా త్తదంగీకరణీయం- తథా సతి- కర్మణ్యపి శరీరతయా జుత్విగాది వత్సన్నిధానే నైవోపకారకత్వం స్యాత్తేచ్ఛన సంభవతి- ఏకస్య శరీరస్య యుగపదనేకత్రసన్నిధానా సంభవాదితిచే నైషదోషః- కస్మాత్ అనేక ప్రతిపత్తేర్దర్శనాత్ - ఏకస్య దేవస్యయు గపదనేకేషాం శరీరాణాం ప్రాప్తేశ్చుత్ దశశనాదిత్యధః- తథాహి బృహదారణ్యకే కతిదేవా యాజ్ఞవల్క్యే త్యుపక్రమ్య - త్రయశ్చత్రీచ శతాత్రయశ్చత్రీచ సహస్రేత్యుక్త్యా- కతమేత్ ఇతి ప్రశ్నే- మహిమా న ఏనైషామేతే- త్రయస్త్రైగ్ శత్రేవదేవా ఇతి ప్రతిపాదనాత్ - య ద్వా అనేక ప్రతిపత్తే దశశనాత్ - అనేకత్ర కర్మణ్యేకస్యప్రతిపత్తి రంగభావస్త స్యలోకే దశశనాదిత్యధః- యథా బహుభివముక్త్యాజైర్యుగపదేకో బ్రాహ్మణో నమస్క్రియమాణో దృశ్యతే- ఏవ మేకాం విగ్రహవతీందేవతా ముద్దిశ్య యుగపస్వర్వాణి హవీంషిత్య క్త్యంత ఇతి నకశ్చిత్కర్మణి దేవతాయా ఉపకారకత్వేవిరోధఇతి ౨౭.

శబ్ద ఇతిచేత్ - ననుమాస్తు కర్మణివిరోధస్తథాపి శబ్దేవేదవాక్యే విరోధస్యాదేవ- అనిత్యవిగ్రహవద్దేవతాయా నిత్యవేదాధఃత్వాంగీకారే- శబ్దస్యాధేన నిత్యసంబంధాభావేన నిత్యానిత్య సంయోగ విరోధాదితిచేత్ - నాయమప్యస్తి విరోధః- కుతః- అతః ప్రభవాత్ - దేవా దినిష్ఠ చిన్మయ నిత్యాకృతి వాచకాద్వేదరాశేరేవ- దేవాదిజడ ప్రపంచస్య ప్రభవాత్ - ఉత్పన్నత్వ శ్రవణాదిత్యధః- తథాహిస్మృతిః- అ నాదినిధనా నిత్యావాగుత్పప్తౌ స్వయంభువా- ఆదౌ వేదమయీదివ్యా యతస్సర్వాః ప్రవృత్తయః- నామరూపంచ భూతానాం కర్మణాంచ ప్రవర్తనం వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ నిర్మల సమహేశ్వరఇతి- శ్రుతిరపి ఏత ఇతివై ప్రజాపతిదేవా నసృజత - అస్పగ్రమితి మనుష్యానిందవ ఇతిపితౄన్ తిరః పవిత్ర మితి గ్రహనాశవ ఇతిస్తోత్రం విశ్వా నితీశస్త్ర మభిసాధకేత్యన్యః ప్రజా ఇతి- తథా- సమససావాచం మిధునం సమ భవదితిచ- అత్రహి స్వయంభూహిరణ్యగభః పరమేశ్వర ఇతి

ప్రజాపతిరితి-చోక్తః-సమప్తిజీవః- సమనసావాచం త్రయీరూపామూలో
చ్యత త్ప్రకాశిత చిన్మయస్పృష్టి- విగ్రహవద్దేవాది జడ ప్రపంచత్వే
నాధ్యస్య వ్యవహృతవా నితిదృశ్యతే తథాచ ప్రత్యాక్షానుమానా
భ్యాం శ్రుతి స్మృతిభ్యాం చిన్మయవేద ప్రభవత్వం జడస్పృష్టే- తస్మా
ద్య భాగవాదిశబ్దానాం నిత్యచిన్మయా కృతివాచకత్వమేవం చిన్మయా
నాం వైదికశబ్దానాం చిన్మయ నిత్యాకృతి వాచకత్వమేవేతి సశబ్దేపి
విరోధ శృంక్యతే- ౨౮.

అత ఏవచ నిత్యత్వం- అతఏవనిత్య చిన్మయాకృతే శృద్ధాధా-
త్వా దేవవేదస్య నిత్యత్వం నానుపపన్న మిత్యధః- యజ్ఞేనవాచః పద
వీయమాయన్- తామన్వవిందన్నుషిషు ప్రవిష్టామితి- యజ్ఞేన పుణ్యక
ర్మణావాచః వేదస్య చిన్మయస్య పదవీయం గ్రహణయోగ్యత్వం ఆ
యన్ ప్రాప్తవంతః- అతస్తామృషిషు విద్యమానాం వాచం యాజ్ఞికా
అన్వవిందన్ ఉపలబ్ధవంత ఇత్యధః- పూర్వం చిద్రూపేణ స్థితామేవ
వాచం సర్వేజ్ఞతవంత ఇత్యధః- ౨౯.

సమాన నామరూపత్వాచ్చ వృత్తావప్య విరోధోదశః నా
త్స్యోత్తేశ్చ- స్పృష్టిప్రళయో వృత్తావపి సశబ్దేనాప్యధే విరోధః-కస్మాత్
సమాన నామరూపత్వాత్- సహి ప్రళయే నిరన్వయనాశో స్తిజగతః-
యనోత్పద్యమానం జగత్త్వద్విలక్షణం స్వాత్- కింతు విద్యా ప్రపంచా
త్మనా అవిద్యావృతం తిష్ఠత్యేవ- నచ స్పృష్టి ప్రళయయో స్పద్భావే
మానాభావః- యదానుప్తస్వప్నం నకంచ నపశ్యత్యధాస్మికప్రాణ
ఏవైకథాభవతి తదైనంవాక్స ర్వేనామభిసహాప్యేతి- చక్షుస్సర్వై
రూపై సహాప్యేతి-శ్రోత్రం సర్వైశ్చబ్దైసహాప్యేతి మనస్సర్వైధాన్య
నై సహాప్యేతి- సయదాప్రతిబుధ్యతే- యథాగ్నేజ్వల తస్సర్వాది
శో విస్ఫులింగా విప్రతిఫేరన్నేవమేవై తస్మాదాత్మ సస్సర్వేప్రాణాయ
ధాయతనం ఏప్రతిష్ఠంతే- ప్రాణేభ్యో దేవాదేవేభ్యో లోకా ఇత్యాది
శ్రుతే- 3౦.

మధ్యాదిష్వ సంభవా దనధికారం జైమినిః- దేవానాం బ్రహ్మ విద్యాయా మనధికారం జైమిని రాచాగ్రో మన్యతే కస్మాత్-మధ్యా దిష్వసంభవాత్ - ఏవం హి మధువిద్యాశ్రూయతే- అసౌవా ఆదిత్యో దేవమధు దేవానాం మోదనాన్మధ్యవమధు - తస్య మధునోద్యులోక ఏవ తిరశ్చీనవగ్ంశః అంతరిక్షే ఆదిత్యాఖ్యమధునోఽవస్థానాత్తదేవమ థ్వాధారాపూః- అహితం శుక్లం కృష్ణం పరః కృష్ణం గోప్యంచేతి పంచలోహితాదీన్యమృతా సీత్యాదినా- ఏవం చింతయతాం ఫలం వ స్వాద్యాప్తిరుచ్యతే- వస్వాదీనాం సమానానాం మధ్యే ఏకోభూత్వా యశ ఆద్యమృతం ప్రత్యక్షానుమానాదిభిః కరిణై రుపలభృత్ప్రవృదీతి- నహ్యేవం భూతమధు విద్యాయాం సూర్యవస్వాదీనాం పఠితానామధికారస్సంభవతి- ఏకస్యోపాస్యో పాసకభావప్రాప్య ప్రాపక భావయో ర్విరోధాత్ సూత్రస్థాదిశబ్దేనయానువిద్యాసు- ఆదిత్యో బ్రహ్మేత్యేవ మాద్యాసు దేవానాముపాస్యత్వం తావిద్యాగృహ్యంతే- తథా ఇమా వేవ గౌతమ భరద్వాజావయమేవ గౌతమోఽయం భరద్వాజ ఇత్యా ద్యాసు చవిద్యాసు ఋష్యుపాస్యకాసు నతేషామేవ ఋషీణా మధికార స్సంభవతీతి- 30.

జ్యోతిషిభావాచ్చ- భ్రమణవత్తయా పరిదృశ్యమానజ్యోతిర్మం డల ఏవ సూర్యచంద్రాది దేవతా శబ్దానాం లోకే ప్రయోగ సదృశ వాత్ - మండలస్య మృత్పిండాది వదచేతనత్వేన విగ్రహభావాత్ - అ గ్ని వాయూద్దీనామపి తత్తుల్యత్వేన సామథ్యాదేచ్ఛేత నధర్మస్యాభా వాత్ - నదేవానామధికారః- నచ మంత్రార్థవాదేభ్యో దేవానాం వి గ్రహవత్త్వసిద్ధి స్సర్వం శుక్లమితివాచ్యం- తేషామన్యపరత్వేనస్వాధే ప్రామాణ్యాభావాత్ తస్మాద్దేవాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాయా మధికారా భావం జైమినిర్మన్యత ఇతి పూర్వపక్షసూత్రయో రభిప్రాయః- 31.

సిద్ధాంతయతి- భావంతు బాదరాయణో స్తిపేతి- తుశబ్దశ్చంకా నిరాసాదః- బాదరాయణ ఆచార్యో బ్రహ్మవిద్యాయాం దేవాదీనా మధికారస్యభావం సదృశం మన్యతే- యద్యపి దేవతా మిశ్రోపాసనా

స్వనధికార స్తథాపి బ్రహ్మవిద్యాయాం దేవాదీనా మప్యధికారోస్తి
పూర్వోక్తస్య విద్యా త్వదిత్యనుమానస్య- బ్యోతిష్టమాది న బ్రాహ్మ
ణకర్తవ్యం కర్మత్వాత్ రాజనూయాది వదిత్యాభాస సామ్యం
ద్రష్టవ్యం.

యద్వా జ్యోతిషిభావాచ్చేత్యస్త్యోత్తరం అస్తిహీతి- యద్యపి
దేవతాశబ్దాః జ్యోతిరాదౌ ప్రయుజ్యంతే- తథాపితదభిమాని దేవతా
పరావపసంభవంతి- అస్తిహ్యేత్వర్థయోగాత్ జ్యోతిరాదిరూపేణావ
స్థాతుం విగ్రహం గృహీత్వా వ్యవహతుంచ సామర్థ్యం తథాహి
శ్రూయతే- మేధాతిథేర్మేతి- మేధాతిథి- కాణ్వాయనం మేషోభూ
త్వా ఇంద్రోజహరేత్యథః తథా స్మర్యతేచ- ఆదిత్యః పురుషోభూత్వా
కుంతీ ముపజగామ హేతి-మృతార్థవాదాదీనాం మానాంతరవిరోధాను
వాదయోరభావే- తేభ్య ఏవ విగ్రహసిద్ధిర స్తీతి తస్మాత్సమూలేతిహాస
పురాణాదిభ్యో విగ్రహవత్స్వసిద్ధా వర్థిత్యాది సంభవా ద్దేవాదీనాం బ్ర
హ్మవిద్యాయామధికారోస్తీతిక్రమము క్త్యాధానూపాసనాను ముముక్షు
ప్రవృత్తి రవికలేతి సిద్ధం 33.

ఇతి దేవతాధికరణం ౮.

పూర్వం యథాతద్యోయో దేవానామితి దేవశబ్దశ్రుత్యా ఋ
షిశబ్దశ్రుత్యాచ మనుష్యాధికార నియమాపవాదేన దేవాదీనామధి
కార ఉక్తస్తథా ముముక్షోజాన శ్రుతౌ శూద్రశబ్ద శ్రుత్యాలింగేన
ద్విజాత్యధికార నియమమపాద్య శూద్రస్యా ప్యధికారోఽస్తితి దృ
ష్టాంత సంగత్యా ఇదమారభ్యతే.

శుగస్యతదనాదర శ్రవణాత్తదాద్రవణా

తూచ్యతేహి- 3౪.

క్షత్రియత్వగతేశ్చోత్తరత్ర చైత్రరథేన లింగాత్- 3౫.

సంస్కార పరామశాస్త్ర దభావాభిలాపాచ్చ- 3౬.

తదభావనిధానజేచ ప్రవృత్తే- 3౭

శ్రవణాధ్యయనార్థ ప్రతిషేధాత్మ్యతేశ్చ- 3౮.

శుగస్య తదనాదర శ్రవణాత్ || జానశ్రుతేనజాతి శూద్రత్వం
కుతః- ఊత్రియత్వాత్ కథం తహి తస్మిన్ శూద్రశబ్దప్రయోగ ఇతి
చేత్ - అస్యాన్న దాతృత్వాది బహుసద్గుణత్వేపి బ్రహ్మవిద్యా శ్రద్ధో
త్పాదనాయరాత్రౌ హంసరూపేణాగతా దేవఋషయ ఏన మనాదర
వాక్యైః రై క్వాపేక్షయా అతిజఘన్యత్వేనూచుః- తదనాదరశ్రవణాత్తై
షా మనాదరవాక్య శ్రవణాచస్యజానశ్రుతే శ్శుగుత్పన్నా- తదాద్రవ
ణాత్ తయాశుచా ప్రాతరాచార్యం రై క్వం ప్రత్యాద్రవణాత్ వేగేన
గమనాత్ - శుచా అద్రవణాచ్ఛూద్ర ఉక్తః - తద్వృత్తాంతోదివ్య
దృష్ట్యామయాజ్ఞాత ఇతి- శూద్రశబ్దేన సంబోధ్య - రై క్వణాచార్యేణ
సూచ్యతేహి- 3౮.

జాన శ్రుతిజాతి శూద్రోనేతి కథం నిశ్చయ స్తత్రాహ ఊత్రి
యత్వగతే- ఊత్రియత్వావధృతే రిత్యర్థః- నాసికుతః ఉత్తరత్ర సంవ
గ విద్యావాక్య శేషేచైత్ర రథేన ప్రసిద్ధఊత్రియేణాభిప్రతాదినామ
కేన సహసమభివ్యవహార రూపలింగా దిత్యర్థః సజాతీయా నామేవ
ప్రాయేణ సహచారో భవతీతిభావః 3౯.

సంస్కార పరామశాస్త్ర దభావాభిలాపాచ్చ- ననుజాన శ్రుతి
జాతిశూద్రోమాస్తు- ఇతరస్యజాతిశూద్రస్య వేదాంగోప నయనా
భావేతి- బ్రహ్మవిద్యాంగోప నయన సంస్కారేణ బ్రహ్మవిద్యాయా
మధికారో స్త్విత్వాశంక్యహ- సంస్కారేతి - విద్యాప్రదేశేషు - తం
హాలపనిన్యే- అధిహితగవఇతిసహోపససాద బ్రహ్మపరా బ్రహ్మనిష్ఠాః
పరంబ్రహ్మ స్వేషమాణాః ఇత్యాది సంస్కార పరామశాస్త్ర- నను
శూద్రస్య పృథుపనయనం కల్పతాంత త్రాహ - తదభావాభిలా

పాచ్చేతి- నశూద్రేపాతకం కించిన్న చ సంస్కారమహాతీత్యుపనయ
నాది సంస్కారాభావాభిలాపాదిత్యర్థః- 3౬.

తదభావనిర్ధారణేచ ప్రవృత్తేః- కించ- మృతపితృకస్య జాబా
లస్యోపనయన సంస్కారసమయే గోత్రవిచారే- నాహంతద్యేద- నాపి
మన్మాతేతి సత్యవచనేన తదీయేన- నైతదప్రబాహ్మణోవివక్తు మహాతీ
తి- తస్య శూద్రత్వాభావం నిశ్చిత్తప్రవృత్తేః॥ సమిధం సోమ్యాహా
పత్వానేప్యే నసత్యాదగా ఇత్యుపనయనార్థం గుకో గ్లాతమస్య ప్ర
వృత్తేః- 3౭.

శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధా తస్మిన్తేషు- ఏవంస్మరంతి- అథా
స్య వేదముపశ్యణ్యతత్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రపూరణమితి- శ్రవణస్యని
షేధః॥ పదుహవావితచ్ఛృణోనం యచ్ఛూద్రస్తస్మా చ్ఛూద్రసమీ
పే నాధ్యేతవ్య మిత్యధ్యయననిషేధః- నశూద్రాయమతిం దద్యాదితి త
దర్థజ్ఞాననిషేధః- ద్విజాతీనా మధ్యయనమిజ్యాదానమితి తదర్థానుష్ఠాన
నిషేధః- దానశబ్దేనాత్రనిత్యం దానముచ్యతే- నైమిత్తికదానే శూ
ద్రస్యాప్యధికారాత్- ఏవం వేదశ్రవణస్య తదధ్యయనస్య- తత్రయో
జనయో రర్థజ్ఞానానుష్ఠానయో రర్థయోః ప్రతిషేధాదిత్యర్థః- ఏవం-
శూద్రశ్శోపనయనాదిసంస్కారాభావా ద్వేదపూర్వక కర్మనిష్ఠాయాం
బ్రహ్మవిద్యాయాం చాధికారాభావేపి- విమరధర్మవ్యాభాదీనాం తత్త్వ
జ్ఞానదర్శనాత్- స్త్రీశూద్రద్విజబంధూనాం త్రయీనశ్రుతిగోచరా- త
స్మా ద్భారతమాఖ్యానం మునినాకృపయాకృతమితి- స్త్రీయోనైశ్చ
స్తథాశూద్రా స్తేపియాంతిపరాంగతిమితి- జనశ్చ శూద్రోపిమహత్వ
మియాదితి- నైశ్శో ధనసమృద్ధస్యా చ్ఛూద్రస్సుఖమవాప్నుయా ది
తిచ- శ్రావయేచ్ఛతురోవర్ణాన్ కృత్వాప్రబాహ్మణమగ్రత ఇతిచ బహు
ప్రమాణసద్భావా చ్ఛూద్రదాణం నైమిత్తికేకర్మణిదానానా-ఇతిహ-
సపురాణభాషా ప్రబంధాదిభి స్తత్త్వజ్ఞానే చాధికారోఽస్త్యేవ-తథా
మనుష్యేష్వితిశ్రుతో మనుష్యాధికారత్వాదితి నూత్రేచాధికారస్య సా
మాన్యతః ప్రాప్తత్వాత్- బ్రహ్మవిద్యాంగోపనయనంవినావిద్యోపదేశ

స్య ప్రతిలోమగురుశిష్యభావస్థలేదృష్టత్వాచ్చేత్యలం విస్తరేణ- 3౮
ఇత్యవశూద్రాధి కరణం- ౯.

సమాప్తః ప్రాసంగికోధికార విచారః- ఇదానీం ప్రకృతంవా
క్యాధావిచారం ప్రవర్తయిష్యామః- కథవల్యాం శ్రూయతే- య ది
దంకించజగత్సర్వం ప్రాణవజతినిస్సృతం- మహద్భయం వజ్రముద్యతం.
య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవంతీతి- అత్రవజతీతికంపనాధాక ఏజ్యధా
తుశ్రవణాత్ ప్రాణశబ్దేన ముఖ్యప్రాణవాయుం-వజ్రశబ్దేనాశనిహేతుం
వాయుంచలత్రణయాగృహీత్వా - ఉభయవిషయక మేకముపాసనమితి
సంశయే- కంపనాధికరణే- తంనిరస్యబ్రహ్మప్రమితి పరత్వం సమ
ధితు.

కంపనాత్ - 3౯.

శబ్దాదేవప్రమితఇతి సూత్రాత్ ముదూకప్లుత్యా ప్రమితశబ్దో
త్రానువర్తతే- అస్మిన్ వాక్యేప్రాణాదిశబ్దా త్పరమాత్మైవప్రమితః-కు
తః- కంపనాత్ - సర్వశబ్దవాచ్యస్యసవాయుకస్య జగతఃకంపనాత్ - జీ
వనాదిచేష్టా హేతుత్వాదిత్యర్థః- బ్రహ్మణ్యపిప్రాణశబ్ద ప్రయోగోబహు
ళం వేదేదృష్టః- ప్రాణస్య ప్రాణమిత్యాదౌ- వజ్రశబ్దోపిభయహేతుత్వ
సామ్యాదుపపద్యతే- కంపనహేతుత్వం బ్రహ్మణశ్శుత్యంతరేప్రసిద్ధం-
నప్రాణేననాపానేనమర్త్యజీవతికశ్చన- ఇతరేణతుజీవంతి యస్మిన్నేతా
వుపాశ్రితావీతి- ఉత్తరగ్రంథే - భయాదస్యాగ్నిస్తపతిభయాత్తపతి
సూర్యః॥ భయాదింద్రశ్చనాయుశ్చ మృత్యుధావతి పంచమితి శ్రవ
ణాచ్చ- తస్మాదనేనవాక్యేన సర్వప్రశాస్తౌ బ్రహ్మప్రమితమితి
సిద్ధం- 3౯.

ఇతి కంపనాధికరణం- ౪౦.

ఏవం బృహదారణ్యకషష్టాధ్యాయే- కిం జ్యోతిరేవాయం పు
రుషఇతి జనకప్రశ్నే-ఆజ్ఞేవాస్యజ్యోతిర్భవతీతియాజ్ఞవల్క్యసోస్తోతరం

దృశ్యతే- తత్రసంశయః- కిం జ్యోతిశ్శబ్దేన జీవైగ్రాహ్య ఉత పరమాత్మేతి- తత్రో త్రరగ్రంథే కతమత్యేతి ప్రశ్నే యోయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషుహృద్యంతజ్యోతిః పురుష ఇతి - ససమానస్సన్నుభౌ లోకావను సంచరతిధ్యాయతీవలేలాయతీవ- సహిస్వపానీభూత్వా ఇమం లోకమతిక్రామతీత్యాదినా జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయవతో జీవస్యైవ ప్రతిపాదన దశానాజ్ఞీవవేతి ప్రాప్తే ఆహ భగవాన్ నూత్ర కారః.

జ్యోతిర్దర్శనాత్ - ౪౦.

అత్రజ్యోతిశ్శబ్దః పరమాత్మైవ నజీవః- కుతః- దర్శనాత్ - జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయానువాదేన జీవస్వరూపం సంశోధ్యత్రవా అన్యదివస్యాదిత్యాదినా సంసారస్యా విద్యాకృతత్వం నిరూప్య- తన్ని నృతే- సలిరపకోద్రష్టా అద్వైతోభవతీతితస్య బ్రహ్మత్వం సంబోధ్య ఏష బ్రహ్మలోకస్సమ్రాడిత్యనుశాసనదశానాత్ - బ్రహ్మైవలోకో బ్రహ్మలోక ఇతివృత్తత్యావిద్యాదశాగమ్యం విశ్వరూపమేవజ్యోతిశ్శబ్దవాచ్యమితిసిద్ధాంతితం- అన్యాధికరణస్య- యఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యేత్యాది ఛాందోగ్య సంప్రసాదవాక్యం విషయఇతి పూర్వైరుదాహృతమసమంజసం- తత్రపరం జ్యోతిరితి పరత్వ విశేషణాదేవ సంశయాఽనుపపత్తే- ఇతరపరామశాస్త్రఇతిచేన్నాసంభవాదితీనూత్రేవిచారితత్వాత్ - చతుర్థాధ్యాయ చతుర్థపాదేవి స్థరతో విచార్యమాణత్వాచ్చేత్యలం- ౪౦.

ఇతి జ్యోతిర్దశానాధికరణం- ౧౧.

ఏవం ఛాందోగ్యేఽష్టమప్రపాతకేత్రమాయతే- ఆకాశోహవైనామనామరూపయోనిర్వహితాతేయ దంతరాతద్బ్రహ్మతదమృతం స త్యేతి- తేనామరూపేయస్మాద్బ్రహ్మణోఽభిన్నేతదిత్యధః- యద్యాతేనామరూపేయస్య బ్రహ్మణో అంతరామధ్యేతదిత్యధః- అత్ర

లోకరూఢ్యనుసారేణభూతా కాశసంశయే- అధాంతరత్వాధికరణే ఆ
కాశబ్రహ్మస్య బ్రహ్మపరత్వం నిర్ధారితం.

ఆకాశోఽధాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ - రం.

అత్రపరమాశ్చైవాకాశశబ్దవాచ్యః- కస్మాత్ - అధాంతరత్వా
దివ్యపదేశాత్ - తే యదంతరేత్యా కాశస్య నామరూపాభ్యామర్థాంతర
త్వేన వ్యపదేశాత్ - నహినామరూపాద్యంతఃపాతిన ఆకాశస్య స్వ
స్వాదర్థాంతరత్వం యుక్తం- ఆదితద్వేనతద్భేదాత్వాదినా బ్రహ్మత్వా
దివ్యపదేశోద్రష్టవ్యః - తస్మాదాకాశః పరమాత్మాసర్వ నిర్వోఢు
శ్చేయ ఇతిసిద్ధం- రం.

ఇత్యధాంతరత్వాధికరణం- ౧౨.

ఏవం బృహదారణ్య షష్ఠాధ్యాయే- కతమ ఆత్మేతి- యోయం
విజ్ఞానమయః ప్రాణేశు హృద్యంతర్జోతిః పురుష ఇత్యుపక్రమ్య సు
షుప్త్యాద్యవస్థాః మధ్యే ఉపన్యస్య- సవావమహానజ ఆత్మాయం
విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వీతి- యఏహంతర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిచ్చేదే
సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశాన సర్వస్వాధిపతి రిత్యుపసంహారో ద్యత్యతే-
తస్మాయమధః- దేహదీనామన్యతమోవాతదతిరిక్తోవా ఆత్మేతి జనక
స్యప్రశ్నే యాజ్ఞవల్క్యస్యోత్తరం- యోయమితి- విజ్ఞానం బుద్ధిస్తన్మ
యః తత్ప్రాయః- ప్రాణేశుహృదీతివ్యతిరేకార్థే- సప్తమ్యా- ప్రాణ
బుద్ధివ్యతిరిక్త ఇత్యర్థః- బుద్ధివృత్తేవీవినక్తి- అంతరితి- అజ్ఞానాద్భి
నత్తి జ్యోతిరితి-పురుషః పూర్ణః యోయమేవం భూతస్స ఆత్మేత్యర్థః-
అత్రవాక్యసందర్భే జీవ్రూపపాదన మితి సంశయే - తదనువాదేనాసం
సారిస్వయాప బ్రహ్మ ప్రతిపాదన మితి సుషుప్త్యత్కాంత్యధికరణే
నిర్ణీతం- తద్యధా.

సుషుప్త్యత్కాంత్యోర్థేదేన ర౨.

పత్వాదితద్భేదః ర3.

ఇతి ప్రథమాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

సుషుప్త్యాద్యవస్థావజ్ఞీవానువాదేన బ్రహ్మభేద ప్రతిపాదన పరో
 ౨యం వాక్యసందర్భః- నజీశ్చాపపాదకః- కస్మాత్ - సుషుప్త్య
 త్రాంత్యోరవస్థయో శారీరాద్భేదేనేశ్వరస్య ప్రాజ్ఞశబ్దేన వ్యపదే
 శాత్ - అత్రవ్యపదేశాదితి పూర్వనూత్రా దనువత్-తే- తథాహి సు
 షుప్తాతావద్యవస్థావదేశోద్భవ్యతే- తద్యథాప్రియయాప్రియా సంపరిష్వ
 క్తో నబాహ్యం కించన వేదనాంతర మేవమేవాయం పురుషః ప్రాజ్ఞ
 నాత్మనా సంపరిష్వక్తో నబాహ్యం కించన వేదనాంతరమితి- ఉత్క్రాం
 తావపి- అయం శారీర ఆత్మప్రాజ్ఞనాత్మనాన్వాహాః ఉత్పజ్జన్యా
 తీతి శారీరాద్భేదేన పరమాత్మానం ప్రాజ్ఞశబ్దేనవ్యపదిశతీతి ౨౨.

ఇతశ్చ జీవన్యాసంసారిత్వ ప్రతిపాదన పరమిదం వాక్యజాతం
 కుతః- పత్యాది శబ్దభ్యః- యతోఽస్మిన్వాక్యే పత్యాదయశ్చబ్దా అసం
 సారిత్వ ప్రతిపాదన పరాస్సంసారిత్వ నిషేధపరాశ్చ దృశ్యంతే ససర్వ
 స్యవశీత్యాదయ స్తస్మాత్ బృహదారణ్యక షష్ఠాధ్యాయవాక్యం బ్ర
 హ్మణి సమన్విత మితిసిద్ధం ౨౩.

ఇతి సుషుప్త్యత్రాంత్యధికరణం ౧౩.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
 తీర్థశిష్య శ్రీఅద్వైతానందతీర్థవిరచితాయాం
 బ్రహ్మనూత్ర తాత్పర్యదీపికాయాం ప్రథమస్థా
 థ్యాయస్య తృతీయఃపాదః
 హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీగణేశాయనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

ప్రథమాధ్యాయస్య- చతుర్థఃపాదః.

ఏవం శాస్త్రారంభే జిజ్ఞాస్యత్వేన ప్రతిజ్ఞాతే బ్రహ్మణి ద్విరూపే
సర్వాధిష్ఠానే సర్వాత్మకేచ వేదాంతానాం సృష్ట్య బ్రహ్మలింగానామ
సృష్ట్య బ్రహ్మలింగానాంచ సమన్వయోదర్శితః బ్రహ్మలక్షణస్య ప్రధా
నేతివ్యాప్తిమా శంక్య అశబ్దత్వేన నిరాకృతమీక్షత్వధికరణే ఇదా
సీంతు ప్రధానస్యా శబ్దత్వమయ్యుక్తం- క్వచిచ్ఛాఖాసు తత్పరశబ్దానా
మపి దశనాదిత్యా శంక్యతేషామన్య పరత్వ ప్రతిపాదనాధికం చతు
ర్థః పాద ఆరభ్యతే.

ఓం- ఆనుమానిక మప్యేకేషామితిచేన్నశరీరరూపక

విన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతిచ ౧.

నూత్నంతు తద్వర్తత్వాత్ ౨.

తదధీనత్వాదధికవత్ ౩.

జ్ఞేయత్వావచనాచ్ఛ ౪.

పదతీతిచేన్నప్రాజ్ఞోహి ప్రకరణాత్ ౫.

త్రయాణామేవచైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ ౬.

మహద్వచ్ఛ ౭.

పూర్వస్థితా సూత్రసందర్భే బ్రహ్మైవజగత్కారణం వేదాంత ప్రతిపాద్యం న ప్రధానాదీత్యుక్తమయ్యుక్తం బ్రహ్మవత్ప్రధానస్యాపి జగత్కారణత్వేన వేదాంతభోధ్యత్వాత్ - నచకారణద్వయవైయర్థ్యం - కల్పభేదేనోపాదాన నిమిత్తభేదేనవా వ్యవస్తాపపత్తైరితి బ్రహ్మకారణత్వాంగీకారేణాత్మేప ఇతి- పూర్వగ్రంథేనాస్యాఽగతార్థతా సూత్రకారైరేవాప్యేక శబ్దా ప్రయుంజానైస్సూచితా- ప్రధానస్యా శబ్దత్వసమర్థతేన బ్రహ్మణి వేదాంతానాం సమన్వయదాఢ్య సంపాదనాదస్తి శ్రుత్యధ్యాయ సంగతిః- అత్రన్యాయానాం సర్వేషాం పదవిచారాదాసాదం చతుర్థపాద సంగతిః.

కరవల్యాం శ్రూయతే- ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ తు- బుద్ధింతు సారథిం విద్ధిమనః ప్రగ్రహమేవచ- ఇంద్రియాణిహయా నాహువిషయాం స్తేషు గోచరాన్ - ఆత్మేంద్రియ మనోయుక్తం భోక్తేత్యాహుర్మనీషిణః- సోధ్యనః పారమాహ్నితి తద్విష్ణోః పరమం పదమితి - అనియతేంద్రియాదేః పునస్సంసారిత్వం - నియతేంద్రియస్యాధ్యనః పారంవిష్ణోః పరమంపద మితిశ్రావయిత్వా- కింత దధ్యనః పారంవిష్ణోః పదమిత్యాకాంతాయాం తేభ్య ఏవేంద్రియాదిభ్యః పరత్వేన పరమాత్మానం విష్ణోః పదందశయతి - ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యధా అర్థేభ్యశ్చ పరంమనః- మనసశ్చపరాబుద్ధి బుద్ధేరాత్మా మహాన్ పరః- మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరఃపురుషాన్న పరంకిచిత్సాకాష్టాసాపరాగతి రితి-అత్రాత్మనోభోక్తృత్వేనప్రధాన్యాద్రధిత్వం రథస్వామిత్వం- ఘోలశరీరస్య భోగాయతనత్వేన గుణతయారథసామ్యం వివేకావివేక వృత్తిభ్యాం బుద్ధిరేవశరీరద్వారా భోక్తారం సుఖే దుఃఖే వా ఉపనయతీతిసారథః మనసా అశ్వరశనాస్థానీయే నవివేకినావిషయేభ్య ఇంద్రియాణి నిగ్రహ్యాం తే- తేనావివేకినావిషయేషు ప్రవత్యం తే- తేనయుక్తం మనసః ప్రగ్రహత్వం ఇంద్రియాణి సంయతాని ముక్తిద్వారం ప్రాపయంతి అసంయతాన్యనధం సంసారమితి హయత్వం తేషాం- ఇత్యాద్యాహ్యం.

అత్రావ్యక్తశబ్దేన ప్రధానముచ్యతే- సాంఖ్యస్మృతౌ మహా
దవ్యక్త పురుషశబ్దానాం తంత్రీయాథేషు ప్రసిద్ధత్వాదవ్యక్తం
ప్రధానమేవేత్యా శంకాం దర్శయతి - ఆనుమానికమప్యేకేషామి
తిచేదితి - అనుమాన గమ్యం ప్రధాన మప్యేకేషాం శాఖానాం
ప్రత్యక్షమవ్యక్తశబ్దేన పత్యతఇత్యశబ్దత్వ మసిద్ధమితిచేదితి సూత్రావ
యవార్థః- పరిహరతినేతి- కుతః- శరీరరూపకవిన్యస్తగుహీతేః - శరీర
స్య పూర్వవాక్యే రథరూపేణ విన్యస్తస్య కల్పితస్య అవ్యక్తశబ్దేనగృ
హీతేః- గ్రహణాదిత్యర్థః- రూపకాత్మనా రథాత్మనా విన్యస్తం రూపక
విన్యస్తం శరీరంచ తత్ రూపకవిన్యస్తంచ తథోక్తం- తస్యగృహీతేరి
తి విగ్రహః - కథం- శరీరపరో అవ్యక్తశబ్దస్త్రాహ - దర్శయతిచేతి-
పూర్వాపరవాక్యసందర్భః- పర్యాలోచ్యమాన జౌచిత్యేన ప్రకృతం
హాశిష్టంచ శరీరమేవావ్యక్తశబ్దబోధ్యం దర్శయతీత్యర్థః- అవ్యక్తకార్యే
శరీరే లక్షణయా అవ్యక్తశబ్దోనానుచిత ఇతిభావః- ౧.

నను స్థూలశరీరస్య వ్యక్తశబ్దాహాస్య కథమవ్యక్తకార్యత్వమి
త్యత ఉత్తరంపఠతి- సూక్ష్మంతుతదహాత్వాదితి- తుశబ్దశ్చంకానిరా
సార్థః- స్థూలశరీరారంభకం భూతసూక్ష్మం కారణరూపమవ్యక్తశబ్దేన
కద్యతే- కుతః- తదహాత్వాత్ అవ్యక్తశబ్దాహాత్వాదిత్యర్థః- ౨.

నను భూతసూక్ష్మావ్యక్తాంగీకారే ఆగతః ప్రధానకారణవాదః
సాంఖ్యై స్తస్మైన ప్రధానత్వాంగీకారాత్ - తార్కికై స్తస్మైన
పరమాణుత్వాంగీకారాదిత్యపియోజ్యం- అతః- తదధీనత్వాదర్థవ
దితి- తచ్చబ్దేని వేదాంతప్రసిద్ధం బ్రహ్మోచ్యతే- తదధీనత్వాత్ బ్ర
హ్మధీనత్వాత్ తత్రాధ్యస్తత్వాత్ అర్థవత్- రజతసర్పాద్యర్థవదిత్య
ర్థః- తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రసాదితేదితి స్వస్మృత్యజీవబీజేషు చిద్రూపేష్వా
భాసరూపేణ పరమాత్మనః ప్రవేశానంతరం కేషాం చిదాభాసానాము
పాధిమాలిన్యదోమాత్- యత్రవేత్తితు జీవత్వం తత్రావిద్యేతితిష్ఠతీతి-
నాహుబ్రహ్మ- కింతు జీవోహమిత్యవిద్యాపారవశ్యేన సర్వాత్మకే చి
ద్రూపే పరమాత్మని శుక్తిరజతాదివదధ్యస్తం భూతసూక్ష్మమవ్యక్త

మిత్యుచ్యతే స్వయమస్ఫుటత్వాత్ - సుషుప్తావివ జీవదృష్ట్యావరకత్వా
చ- నతు స్వతంత్రం స్వతస్సిద్ధంచప్రథానాది- అద్వితీయే చిదాత్మని
వేదాంతరాజప్రమితే భ్రాంతింవినా జడపదార్థాఘటనాత్ - 3.

జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ ప్రకృతిపురుషవివేకా నోక్తు ఇతివదద్భిః
సాంఖ్యైః ప్రకృతిరపి తదర్థం జ్ఞేయేత్వక్తం- నచ జ్ఞేయత్వేన ప్రకృ
తే అవ్యక్తముచ్యతే- అవ్యక్తశబ్దమాత్రశ్రవణాత్-తస్మాజ్జ్ఞేత్ జ్ఞేయ
త్వావచనాచ్చ నావ్యక్తప్రధానం. ౪.

అత్రాహు సాంఖ్యాః- జ్ఞేయత్వావచనాదిత్యసంగతం - అవ్య
క్తశబ్దవాచ్యవైయోత్తరత్ర- అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయంతభారసం
నిత్యమగంధవచ్యయత్ - అనాద్యనంతం మహతఃపరంధృవం నిచాయ్య
తం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతిజ్ఞేయత్వమవ్యక్తస్య- వదతీతిచేన్న
ప్రాజ్ఞోహిప్రకరణాత్ - అత్రమంత్రే ప్రాజ్ఞోహిపరమాత్మా జ్ఞేయత్వే
నోచ్యతే నప్రధానం- కుతః- ప్రకరణాత్ - పురుషాన్న పరం కించిత్సా
కాస్మానాపరాగతిః- ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మానప్రకాశత ఇ
త్యాదినా పరమాత్మప్రకరణాత్ - మంత్రే నిత్యశబ్దస్పర్శత్రసం
బధ్యతే- ౫

కించ- త్రయాణామేవ చైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ - నప్రధాన
మవ్యక్తశబ్దవాచ్యం జ్ఞేయంవా- యస్మాత్ప్రయాణామేవాగ్ని జీవపర
మాత్మనామేవ- ఏవముత్తరవాక్యపర్యాలోచనయా వక్తవ్యత్వేనోపన్యా
సః- తద్విషయఏవ ప్రశ్నశ్చ దృశ్యతే కథవల్లిగ్రంథే- నాన్యస్య- అత్ర
సత్త్వమగ్నిం స్వర్గమిత్యాదినా అగ్నేః- యేయంత్రే విచిత్రేత్యా
దినా జీవస్య- అన్యత్రధర్మాదిత్యాదినా పరమాత్మనశ్చప్రశ్నః- ప్రశ్నే
బ్రహ్మమితమేనిబోధస్వర్గ్య మగ్నిమిత్యాదినా అగ్నేః- హాతతద్దద
ప్రపక్ష్యామి గుహ్యంబ్రహ్మసనాతనం- యథాచమరణంప్రాప్యాత్మా
భవతిగౌతమేత్యాదినా జీవస్య- సర్వే వేదాయత్పదమామనంతీత్యాది

నా పరమాత్మనశ్చిపన్యాసశ్చ - తస్మాన్నప్రధాన మవ్యక్తశబ్ద
వాచ్యం- ౬.

కించ- మహద్వచ్చ.

యథాబుద్ధైరాత్మామహాః పరఃకలివేదేశుతోమహచ్ఛబ్దో స
మష్టిబుధ్యాఖ్యద్వితీయత్త్వవాచీ - నతు తంత్రకల్పిత మహత్త్వ
వాచీ- తస్యా ప్రామాణికత్వాత్- తథా వైదికావ్యక్తశబ్దోపి శరీరకా
రణభూతసూక్ష్మవాచీ- నాప్రకృతప్రామాణిక ప్రధానవాచీత్యశబ్దత్వం
ప్రధానస్యేత్యర్థః- మనోమహాః మతిర్బుద్ధౌపూర్వబుద్ధిః ఖ్యాతిరీశ్వరః-
ప్రజ్ఞాసంవిచ్చితిశ్చైవస్మృతిశ్చ పరిపథ్యతఃకలి సర్వేప్రథమాంతా స్స
మష్టిబుద్ధిరూప కార్యబ్రహ్మపరగా- తద్వదవ్యక్తశబ్దోపి శరీరకారణభూ
త సూక్ష్మపర స్తదృథయమవిద్యాధ్యస్త మేవే త్యద్వయత్వం బ్రహ్మణ
స్సుస్థం- ౭.

ఇత్యానుమానికాధికరణం- ౧.

పూర్వం అవ్యక్తశబ్దమాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానేనప్రధానస్వార్థతో-
ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ అవ్యక్తపదావాచ్యత్వేపి - అజామంతే త్రిగుణ
త్వాదినా అర్థతః ప్రత్యభిజ్ఞానాదజాపదం ప్రధానపరమ స్త్విత్యాశంకా
యాం చమసాధికరణేతాన్నిరస్యతి.

చమసవదవిశేషాత్- ౮.

జ్యోతిరుపక్రమాతు తథాహ్యధీయతవకే- ౯.

కల్పనోపదేశాచ్చమధ్యాదివదవిరోధః- ౧౦.

శ్వేతాశ్వతరోపనిషది శ్రూయతే- అజామేకాం లోహిత శుక్ల
కృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీగ్ంసరూపాం- అజోహ్యోకో జమ
మాణోనుశే తే-జహత్తేనాం భుక్తభోగామజోన్యఃకలి- అస్వార్థః- ఛాం

ధోగ్యవృత్త ప్రసారకే సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమ్య త తేజో
 సృజతేత్యాదినా తేజోబన్నసృష్టిం చిన్మయీముక్త్యా తేభ్యః ప్రీత్యేన
 బీజాని భవంత్యాంజజం జీవజముద్భిజ్జం చేతి జీవబీజత్రయభవనం-తత్రా
 నేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనానురూపే వ్యాకరవాణీత్యుక్తం జీవప్రవే
 శానంతరం తదీయా విద్యయానానురూప వ్యాకరణం త్రివృత్కరణం
 చ యదుక్తం- తతో నిష్పన్నం జడం భూతసూక్ష్మం తత్తత్సూలశరీరా
 రంభకం వ్యష్టిసమష్ట్యపిపాతేషురోహిత శుక్లకృష్ణపర కృష్ణగోప్య
 రూపేణ విద్యత్రప్రసిద్ధ మచ్యుక్త శబ్దవాచ్యం ప్రకృతమంత్రే అజాతజ్ఞేన
 నిర్దిశ్యవణాయత్యజామిత్యాదినా - అజామివాజాం లోహితశు
 క్లకృష్ణాం రూపత్రయవైశిష్ట్యేన పరిదృశ్యమానామేకాం కాంచన-
 సరూపాం స్వయమివరూపత్రయవిశిష్టాం అతఏవసరూపాం సమానరూ
 పాం బహ్విం ప్రజూదీపాద్దీపాంతర మివజనయంతీ మవాంతరప్రకృతిం-
 అజోహ్యేకః - అజ్ఞత్వాదజసదృశోజీవః ఏనాం జషమాణస్స సే
 వమాన స్తదాసక్తోఽనుశేతే- సంసారనిద్రానిద్రితోభవతి - అజోఽన్య
 స్తువివేకి ఏనాం బహుజన్మసుభుక్తభోగాం విరక్తస్స జహతితావతా
 సంసారాదు త్రీణో భవతీత్యర్థః.

అత్రాజాతజ్ఞేన సాంఖ్యాభిమతం ప్రధానముచ్యతే ఉత తేజోబ
 న్నాత్మికాఛాందోగ్యసిద్ధా అవాంతరప్రకృతిరితిసంశయే- తత్రనజాయత
 ఇత్యజాసాంఖ్యపరికల్పితా స్వతంత్రప్రకృతిః- రజస్సత్వతమోగుణాత్మక
 త్వాల్లోహితశుక్లకృష్ణాచభవతీత్యేవప్రాక్షేప్రబూమః-నప్రధానస్యాత్రా
 సాధారణ్యేనాత్రప్రత్యాయకమస్తి-నజాయతఇత్యజీత్యన్యత్రాపియోజ
 యుతుంశక్యత్వాత్ - లోహితాదిశబ్దాశ్చ రూపవిశేషేషురూఢాః- నర
 జఆదౌ- యథాకథంచిన్నయనమన్యత్రాపితుల్యం- సాధారణస్థలే ఇద
 మేతత్పదవాచ్యమితి నిధారణాభావే దృష్టాంతః-చమసవదితి- యథా
 అర్వాగ్బిలశ్చమస ఉద్ధ్వబుద్ధ ఇత్యస్మిన్మంత్రే అయంచమసఇత్యవ
 ధారణంనసంభవతి- కథంచదర్వాగ్బిలత్వాదేరన్యత్రాప్యవిశేషాత్ -
 ఏవమజామంత్రేప్యజాత్వాదేరవిశేషాన్న ప్రధాననిణాయ ఇత్యత్యబ్దం
 ప్రధానమిత్యర్థః- ౮.

నన్విదంతచ్చిరపషహ్యర్వాగ్బిలశ్చమస ఉధ్వబుధ్ను ఇతివాక్య
శేషాచ్చిరశ్చమసఇతి నిర్ణయోభవతి - ఇహత్వజామంత్రేకేయమజా
ప్రతిపత్తవ్యేత్యాశంక్య- సజాతీయశ్రుత్యంతరాత్తేజోబన్నలక్షణా అ
జాప్రతిపత్తవ్యేత్యాహ-

జ్యోతిరుపక్రమాతుతథాహ్యధీయతపకే.

జ్యోతిస్తేజఉపక్రమేయస్యాస్తేజోబన్న లక్షణాయాస్సజ్యోతి
రుపక్రమా- తురవధారణే- సైవహ్యజానిధాఃరణీయానప్రధానం క
స్మాత్- తథాహ్యధీయత పకే- హియస్మాదేకే ఛందోగాస్తేజోబన్నా
త్తికాయాః- భౌతికకార్యప్రకృతేస్తథాలోహితాదిరూపతామధీయతే-
ఆమనంతి- యదగ్నేరోహితంరూపంతేజసస్తద్రూపం యచ్ఛక్లంతద
పాం యత్కృష్ణంతదన్నస్యేతి తథాలోహితాది శబ్దనామ్యాత్మానేవతే
జోబన్నానిహ ప్రతిభిజ్ఞాయంతే- ౯.

నన్వజాశబ్దస్తేజోబన్నాత్తికావాంతర ప్రకృతావపినరూఢః ఛా
గవదజాత్వజాత్యాధారత్వాభావాత్- నాపియశాగికః జనిమత్వాదిత్య
తఆహ- కల్పనోపదేశాచ్చ మథ్యాదివదవిరోధః చశ్చంకానిరాసార్థః తే
జోబన్నాత్తికాయాం ప్రకృతౌనాజాశబ్దస్యానుపపత్తిః- కుతః కల్పనో
పదేశాత్ యథాలోకే ప్రసిద్ధామజాం భుక్తభోగామేకోఽజస్త్యజతి.
అన్యస్తామనువర్తతే- ఏవంత్యాగభోగయోః కార్యకరణసంఘాతాద్య
పాదానభూతాయాస్తేజోబన్నాత్తికాయాజడప్రకృతేస్సామ్యద్యోతనా
ర్థంకల్పనయా అజాత్వస్యోపదేశాదిత్యర్థః- యథామఘభిన్నస్యాదిత్య
స్య అసౌవా ఆదిత్యోదేవమధ్వతి మఘత్వోపదేశః యథాధేనుభిన్నా
యావాచోధేనుత్వవ్యుపదేశః వాచంధేనుముపాసీతేతి ఏవమజాభిన్నా
యాః ప్రకృతేరజాత్వోపదేశేనకశ్చిద్విరోధః- ౧౦.

యద్వాఙ్మదం నూత్రత్రయం మూలప్రకృతావపియోజయితుం
శక్యం మూలప్రకృతిహి చిన్మయీ పరమాత్మశక్తిః- మాయాంత
ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరమితివాక్యశేషాత్- చిచ్ఛక్తి

శ్చేతనారూపజడశక్తిజ్ఞాత్మికేతి దైవీహ్యేషా గుణమయీమమ
మాయాదురత్యయేతి స్మృతేశ్చ- అతదేవస్యేయం దైవీ చిన్మయీ
త్యుక్తః -

చమసవదవిశేషాత్ - అజామంతేజాశబ్దస్య సాంఖ్యప
రికల్పితేజడే స్వతంత్రేచ ప్రధానేచమసశబ్దవత్ విశేషనిణాయకా
రణాభావాత్ దృష్టాంతవదేవ- పూర్వాపరపర్యాలోచనే మాయా
యాం జగత్కారణత్వప్రతీతే- అతైవశ్వేతాశ్వతరోపనిషది- కింకా
రణం బ్రహ్మేత్వప్రకమ్యతేధ్యానయోగానుగతా అపశ్యే దేవాత్మ
శక్తిం స్వగుణైర్నిగూఢామితి- దేవస్య పరమాత్మన ఆత్మభూతాం
మాయాశక్తింజగన్నిర్మాణసాధనత్వేన ప్రతిపాదనాత్- మాయాంతు
ప్రకృతిం విద్యాదితివాక్యశేషే- అజాశబ్దార్థస్య మాయాత్వేన విశే
ష నిశ్చయాచ్చ- అస్మిన్పక్షే శ్రుత్యుక్తం- నజాయతఇత్యజం- ఏ
కాం- లోహితశుక్లకృష్ణాం- సత్త్వరజస్తమోరూపాం-సరూపాంచీద్రూ
పామేవబహ్వింప్రజాం- తేజోబన్నాదిలక్షణాం జనయంతీం మాయాం-
అజోహ్యేకోజీవన్ముక్తః పరాగ్నష్టౌజుషమాణసేవమానోఽనుశేతే
మాయీకభోగభుగ్భవతి - ఏనాంభుక్తభోగామన్యస్త్యజోవిదేహముక్తః
ప్రత్యగ్నష్టౌజహతి- ఘృషుప్తావివ- విశేషవిజ్ఞానాభావాదితిభావః- ౮.

చిన్మయ్యాః పరమాత్మశక్తేర్మామాయాః ప్రజాకేత్యాకాం
తాయామాహ - జ్యోతిరుపక్రమాతుతథాహ్యాధీయత ఏకే - జ్యో
తిరుపక్రమా- తేజః ప్రభృతికాతు- ఈక్షణాదిప్రవేశాంతా స్పృష్టిశే
నకల్పితేతి చిద్రూపైవ- చిదాభాసానాం చిద్రూపత్వం సిద్ధమేవ- తే
జోబన్నానాంచేమాస్తిప్రాదేవతా ఇతిదేవతాశబ్దప్రయోగాచ్చిద్రూ
పత్వమితిబోధ్యం- జడప్రపంచస్య జీవావిద్యాధ్యస్తత్వాత్- ఏకే
ఛందోగా స్లథాహ్యాధీయతే- ౯.

నన్యద్విత్తీయే నిరవయవే- అసంగే- కూటస్థే పరమాత్మని జీవ
జగద్భేదాంగీకారో విరుద్ధ ఇత్యాశంకాయామాహ- కల్పనోపదేశాచ్చ

మధ్యాదివదవిరోధః- ౧౦- చిన్మణేః పరమాత్మన ఉన్మేష రూపపరా
గ్దృష్టామాయీక భేదకల్పనాయా బహుస్యామిత్యాదినా ఉపదేశాద్వై
తేనకల్పి ద్విరోధః- చతుర్థాధ్యాయ చతుర్థపాదే- ఏవమప్యవన్యా
సాత్పూర్వభావాద విరోధం బాదరాయణ ఇతిజీవన్ముక్తవ్యవహారేమా
యీకకల్పనా సద్భావేవ్య విరోధం బాదరాయణో మన్యత ఇతి దశి
తః- భావ్యకృతా లంగీకృతశ్చ- స్వాప్యసంపత్వోన్యతరాపేక్ష
మావిష్కృతంహీతి నూత్రేలద్వితీయ నిర్విశేషకూటస్థరూపంవిదేహ
ము క్తవిషయమితిచ వ్యవస్థాప్యత ఇతి ద్రష్టవ్యం- నూత్రస్థచకారాద్య
దాసావయవేసముద్రచలనక్రియయాతరంగ బుద్ధుదాది భేదభానేపి -
తరంగాగమ జలస్వభావానతిరేకాత్- ఏకస్సముద్ర ఇతి వ్యవహారో-
క్షత స్తదానిరవయవే పరమాత్మనిమాయీక చరాచరకల్పనాయాం కా
క్షతిః- కల్పితస్యాపిచిదేకరసత్వాత్- స్వరూపవిస్మృత్యభావాత్- ఛేద
భేదాద్యఘటనాత్- యుగపత్సర్వ కామావాప్తిరూప పురుషార్థ
త్వాత్- ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానరూపత్వాచ్చేతి సూచ్యతే- అత్రదృ
ష్టాంత ప్రదర్శనం- మధ్యాదివదితి- యథా అమధున్యాదిత్యే అసా
వా ఆదిత్యోదేవమధ్యత్వాదినామధుత్వాది కల్పనం- యథావాఅధేనా
వాచిధేనుత్పకల్పనాచ ఫలవదుపాసనార్థం- తథాజీవన్ముక్త సర్వజ్ఞ
త్వ సర్వకామావాప్త్యర్థం నిష్ప్రపంచే పరమాత్మని- చిన్మయ ప్ర
పంచకల్పన మవిరుద్ధమితి - తస్మాన్నాత్రప్రధానస్యావకాశ ఇత్యశబ్దం
ప్రధానమితి సిద్ధం- ౧౦.

ఇతి చమసాధికరణం- ౨.

ఏవం యస్మిన్ పంచపంచజనా ఇతి మంత్రే- పంచజనశబ్దేన
ప్రసిద్ధ మనుష్యగ్రహణాయోగాదవయవప్యత్పత్వాసాంఖ్యాభిమత పం
చవింశతితత్వానాం గ్రహణమ స్త్విత్వా శంకాయాం సంఖ్యోపసంగ్ర
హాధికరణే తదన్య పరత్వం సమర్థితం-

నసంఖ్యోపసంగ్రహాదపి నానాభావాదతిరేకాచ్చ- ౧౧.

ప్రాణాదయోవాక్యశేమాత్ - ౧౨.

జ్యోతిషైశేమామసత్యన్నే - ౧౩.

బృహదారణ్యకేషష్ఠాధ్యాయే శ్రూయతే- తద్దేవాజ్యోతిషాం
జ్యోతిరాయుహో-పాసతే-మృతమిత్యసంతరం- యస్మిన్ పంచపంచ
జనాఆకాశశ్చ ప్రతిష్ఠితః- తమేవ మన్య ఆత్మానం విద్వాన్
బ్రహ్మమృతో-మృతం - ప్రాణస్య ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షు
రుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసాయేమనోవిదుస్తేనిచిక్యర్భహ్మపురాణ
మగ్ర్యమితి- పరమార్థతో-సార్థః- జ్యోతిహం సూర్యాదీనాం జ్యోతి
ర్భాసకంతద్భహ్మ- దేవా ఉపాసతే- ఆయుష్వేనామృతత్వేనచ- తే
నోపాసనే నాయుష్మంతో జాయంతితిపూర్వవాక్యార్థః- సూర్యాది
జ్యోతిరేకం పూర్వోక్తం- ప్రాణస్య ప్రాణమితివాక్యశేషగతాశ్చత్వా
రః ప్రాణాదయశ్చేతి మిళిత్యాపంచజనాఃపంచ- పంచజనశబ్దో-వయ
వార్థమనపేక్ష్యపురుషమాత్రం వక్తిలోకే- అతఏవ - స్యుఃపుమాంసః
పంచజనా ఇత్యమరోజగాద- ప్రకృతేచ పురుషగ్రహణే వాక్యస్య ని
స్తాత్పుర్యాపత్యా తత్సంబంధినః ప్రాణాదయో గృహ్యంతే పంచజనశ
బ్దేన- తేకతీత్యాకాంతాయాం పంచేతిసంఖ్యాపూరణం- తథాచ పంచ
జనా ఆకాశశ్చవిద్యాభ్యో యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితస్తదేవనిష్ప్రపంచబ్రహ్మ
త్మక మమృతనూత్మానం మన్యఇతి మంత్రదృశాయాజ్ఞవల్క్యేనోక్తో
జనకః పృచ్ఛతి- బహిరేవత్వం కిం విద్వాన్మంతవ్యాదనోయ మర్త్యఇతి
నేత్యాహ- విద్వానమృతఇతి- అస్మితిశేషః - అవిద్యయాకల్పితం మ
ర్త్యత్వమితిభావః- ప్రాణాదీనాం జీవనాదిప్రదం- త్వంపదలక్ష్యంయేవి
దుస్తస్యస్వరూపం పురాణం చిరంతనం- అగ్రేకార్యదశాయామప్యలు
ప్తత్వేనభవం అగ్ర్యం బ్రహ్మనిచిక్యః- నిశ్చయేనజ్ఞాతవంతఇతి - సూ
త్రార్థస్తు- సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి- అస్మిన్ మంత్రే శ్రూయమాణా
యాః పంచవింశతిసంఖ్యాయాః స్మృతిసిద్ధానాం పంచవింశతితత్వానా
ముపసంగ్రహాత్- ప్రధానస్య శబ్దవత్త్వమిత్యపి- కుతః- నానాభా
వాత్- అస్మిన్మంత్రే సర్వనామ్నా ఆకాశశబ్దేనచాత్మాకాశయోః పృ

ధక్ శూయమాణత్వాత్ - తౌవిహాయగుణాన్త్రయో మహదాదయో
ద్వావింశతిరితిసంభూయ పంచవింశతిసంఖ్యేయా వక్తవ్యా స్తథాచ
పంచానాం పంచకానాం పరస్పరవ్యావృత్తధర్మవత్త్వాభావేన నానా
భావాత్ - పంచపంచజనా ఇత్యనేన పంచానాం పంచకానాం గ్రహ
ణమితి ప్రతిపాదనమశక్యసమర్థనం - ఆత్మాకాశావప్యతిరిక్తా శూయేతే
తథాచ సప్త వింశతితత్త్వప్రాప్తావపసిద్ధాంతాపాతః - వస్తుతస్త్వత్ర
పంచవింశతిసంఖ్యా ప్రతీతిరేవనాస్తీత్యపి శబ్దేన శూచయతి - పంచజన
శబ్దస్త్రైకత్వేన పురుషేషురూఢత్వాత్ - తేకతీత్యాకాంతాయాం పం
చసంఖ్యాన్వయాత్ - పదభేదాంగీకారే - ప్రధానజనాన్ ప్రతిగుణత్వే
నాన్విత పంచత్వస్యాన్య పంచకేనాన్వయాయోగాత్ - ఉభయోః పం
చత్వయోః ప్రధానజనాన్వయసంభవేపి దశత్వసంఖ్యాప్రతీతిరేవ - న
పంచవింశతిసంఖ్యా ప్రతీతిరితి - నశబ్దవత్ప్రధానం - ౧౧.

నను తేపంచసంఖ్యాకాః పంచజనాస్తహికే ఇత్యాకాంతాయా
మామాహ - ప్రాణాదయో వాక్యకేషాదితి - మాధ్యందినశాఖాయాం
పంచజనమంత్రానంతరమంత్రే ప్రాణచక్షుశ్రోత్రాన్నమనాం సిశూ
యమాణాని పంచజనశబ్దేనోచ్యంతే - తస్మాద్వాక్యకేషా త్రాణస్య
ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షురుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్రముతాన్నస్యాన్నం మ
నసోయేమనోవిదురితివాక్యకేష స్తస్మాదిత్యర్థః - ౧౨.

నను మాధ్యందినానాం ప్రాణాదిష్వన్నస్యామ్నానా ద్భవతు
పంచసంఖ్యా - కాణ్వనాంత్యనామ్నానా త్కథం పంచసంఖ్యేత్యత
ఆహ.

జ్యోతిషైకేషామసత్యన్నే.

ఏకేషాం కాణ్వనామసత్యన్నే - తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరా
యుహోఽపాసతేఽమృతమితి పూర్వవాక్యస్థజ్యోతిషా పంచత్వం పూ
రణీయమిత్యర్థః - తస్మాదశబ్దం ప్రధానమితిసిద్ధం - ౧౩.

ఇతిసంఖ్యోపసంగ్రహాధికరణం - ౩.

పూర్వాధికరణత్రయే ప్రధానస్యాశబ్దత్వనిరూపణేన జగత్కారణత్వలక్షణం బ్రహ్మణ్యేవేతి నాతివ్యాప్తమితిచ సిద్ధం- సంప్రతిశ్రుతీనాం పరస్పరవిరుద్ధాన్తప్రతిపాదనశంకానిరాకరణేనాపి తద్బ్రహ్మీక్రియతే.

కారణత్వేనచా కాశాదిషు యథావ్యపదిష్టోక్తేః- ౧౮.

సమాకర్షాత్ - ౧౯.

చశబ్దస్తు శబ్దసమానార్థ శృంకానిరాసంవక్తి- బ్రహ్మణః కారణత్వ ప్రతిపాదనే శ్రుతివిరోధోనాస్తి - కుతః- యథావ్యపదిష్టోక్తేః ఆ కాశాదిషు యథాభూత ఈశ్వరః కారణత్వేన వ్యపదిష్టవకస్మిన్ వేదాంతే అన్యత్రాపి తథాప్రాక్తేః- ౧౮.

నచ క్వచిత్సతః క్వచిదసతః- క్వచిత్స్వభావా దుత్పత్తిత్రవణాద్విరోధశృంక్యత్యాహ సూత్రకారః- సమాకర్షాదితి- తథాహ- అసన్నేవ సభవతి అనద్రుప్తహేతి వేదచేదిత్యసద్వాదమపాద్యలస్తి బ్రహ్మేతిచే ద్వేదేతి సదాత్మానం నిర్ధార్యసోకామయతేతి- సదాత్మసస్స కాశా చిన్మయసృష్టిమక్ష్వా- తత్రాథాసరూపేణ- స్వస్యప్రవేశానంతరం ఆభాసరూపజీవదృష్టిదోహత్తదేవ చిన్మయం సర్వాత్మకం విశ్వరూపం- సచ్చత్యచ్ఛేత్యాది బహుభేదభిన్న జడదృశ్య మిథ్యాప్రపంచరూప మభవదితి- తథాపి బాధాసామానాధికరణ్యేన బ్రహ్మవిద సత్సత్య మిత్యేవాచక్షత ఇతిసదాత్మాన ముపసంహృత్య- తదప్యేష శ్లోకాభవతీతి ప్రకృతసదాత్మని- శ్లోకముదాహరతి- అసద్వాదమగ్రఽఙ్గీత తోవై సదజాయతేతి- తత్రతత ఇతి తచ్ఛబ్దేన- ఓతత్పదితినిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్సృత ఇతిస్మృతేః- బ్రహ్మణస్సమాకర్షాత్ - తత్రహినాసతో విద్యతేభావ ఇతిస్మృత్యనుసారేణ పూర్వోచిదేశకరనే బ్రహ్మణి అసతో జడప్రపంచస్య సద్భావాయోగాత్ తతోవై పరమార్థ సత్యబ్రహ్మణ ఏవ పూర్వమసదపి సదివాజాయతేతి జడప్రపంచస్యాధిష్ఠాన బ్రహ్మసత్తయైవసదివభాసముచ్యతే- స్వతస్సత్తా- సంభవాత్ - తస్మాన్నాసతః కారణత్వశంకేతిభావః- ఏవమసదే వేదమగ్రఽసీ తత్పదాసీదిత్యత్రా ప్య

పాధిమాలిన్యదోషాదాభాసరూపజీవా విద్యావృతం విశ్వరూపం నుషు
ప్తావివ- పూర్వమసదివ పశ్చాత్స్వప్న ఇవ మిథ్యాభూతదృశ్యరూపేణ
బ్రహ్మసత్తయా సదివచాసీదిత్యధిష్ఠానస్య బ్రహ్మణస్సమాకర్షాత్-నిర
ధిష్ఠానభ్రమానుపపత్తే- ఏవం తద్దేదం తహ్య వ్యాకృతమాసీత్
న్నామరూపాభ్యామేవ వ్యాక్రియతేత్యతాపి- సప్తషణ్డప్రవిష్టఆనఖా
గ్రేభ్యః- ప్రకృతపరామర్శినా- సత్యనేనాత్మనస్సమాకర్షాత్ ఆవి
ద్యకమిథ్యాప్రపంచస్య నేశ్వరసృష్టత్వం నాపిజీవసృష్టత్వమితి-రజ్జుసర్ప
వద్విచంద్రవచ్చువ్యాక్రియతేతి కర్మణవకర్తృత్వప్రతిపాదనం నాసంగ
త- ఏవం బ్రహ్మణ్యన్యప్రపంచకారణత్వే నకశ్చిద్విరోధః - నాపి
సృష్టివిరోధాత్తత్కారణే బ్రహ్మణివిరోధః- సృష్టివాక్యానామద్వయ
బ్రహ్మతాత్పర్యకత్వేన కల్పనారూపమాయికసృష్టేతాత్పర్యాభావాత్
శ్రుతిరపి సృష్టే ద్రష్మాప్రతిపత్త్యర్థత్వం దర్శయతి- అన్నేనసోమ్య
శుంగేన ఆపోమూలమన్విచ్ఛ- అద్భిసోమ్యశుంగేన తేజోమూలమన్వి
చ్ఛ- తేజసాసోమ్యశుంగేన సన్మూలమన్విచ్ఛేతి- శుంగంకార్యం- తన్నూ
లం సర్వాత్మకంబ్రహ్మ- తస్మాన్నకుత్రాపి కించిద్విగానమితి సృష్టివా
క్యనాం బ్రహ్మణిసమన్వయస్సిద్ధః- తత్- సత్- అసత్పదానాం బ్ర
హ్మణిప్యత్పత్తిప్రదర్శనాత్- వ్యాక్రియతేతి మిథ్యాదృశ్యపరత్వ బోధ
నాచ్చ- నను జీవావిద్యాధ్యస్తస్య జడప్రపంచస్య మిథ్యాత్వమస్తు-
మాయికచిన్మయప్రపంచస్య కథం సత్యత్వమితిచేత్- చిద్రూపస్య ని
త్యత్వాత్సృష్టేసిద్ధత్వాచ్చేతి గృహణ- తత్ర కల్పనికస్య భేదస్యతు
కల్పితత్వమేవ- తథాపి నమిథ్యాత్వం- బుద్ధిపూర్వం పరమాత్మసృష్ట
త్వాత్- యుగపత్సర్వకామావాప్తిరూప పురుషార్థత్వాచ్చ- లోకేపి
బుద్ధిపూర్వకృతస్య నమిథ్యాత్వం- భ్రాంతిసిద్ధస్య నబుద్ధిపూర్వకత్వ మి
తి వ్యాప్తిదర్శనాత్- ౧౫.

ఇతి కారణత్వాధికరణం- ౪.

ఏవం కాషీతకేబ్రాహ్మణ- బాలాక్యజాతశత్రుసంవాదే- యో
వై బాలాకవతేషాం పురుషాణాం కర్తాయస్యవైతత్క- ర్మేత్యత్ర కర్మ

శబ్దస్యచలనాత్మక క్రియాభోగాది క్రియాధర్మత్వ ప్రసిద్ధ్యావాక్యస్య
జీవముఖ్యప్రాణ పరత్వసంశయే తన్నిరస్య జగద్వాచిత్యాధికరణే బ్ర
హ్మపరత్వం నిరణీతం తద్యథా.

జగద్వాచిత్యాత్ ౧౬.

జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతిచేత్తద్వాఖ్యాతం ౧౭.

అన్యాధాంతంజైమినిః ప్రసన్న వ్యాఖ్యానాభ్యామపి
చైవమేకే ౧౮.

అత్రహి- బాలాకిన్నామ కశ్చిదృషిః- అజాతశత్రుణామరాజ్ఞా బ్ర
హ్మతే బ్రువాణీ త్యుపక్రమ్య ఆదిత్యాది పురుషాన్ జీవానుక్త్వా తూ
ష్టిం బభూవ- తమజాత శత్రుర్మమవాదితయా అహోద్య బ్రహ్మాప
దేశాధాం స్వయమిదమాహ- యోవై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణా
కర్తా- యస్య వైతత్కర్మసవై వేదితవ్యఇతి- అస్యాధాః - హేబా
లాకే- త్వయోపన్యస్తా నామాదిత్యాది పురుషాణాం యః కర్తా- న
కేవలం జగదేకదేశపురుషకర్తా- కింతు సర్వస్వైవ జగత ఇత్యాహ-
యస్యవై తత్కర్మేతి- అత్రకర్మపదం-క్రియతఇతి వ్యుత్పత్త్యాజగద్వాచి-
ప్రత్యక్షాద్యుపసితం సర్వం జగత్ - ఏతదితి - సర్వనామా పరామృ
త్యతే- అతస్సర్వకర్తా పరమేశ్వరో వేదితవ్యఇతిభావః ౧౬.

జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతిచేత్ - నను వాక్యశేషే - తద్యథా-
త్రైగిష్టిస్వైభుః క్షే- యథావాస్యాః శ్రేష్ఠినంభుంజంత్యేవమేవైవ ప్ర
జ్ఞాత్వా త్రైరాత్మభిభుః క్షే- ఏవమేవైత ఆత్మాన ఏతమాత్మానం భుం
జంతీతి- అయమధాః- శ్రేష్ఠీప్రధానః పురుషస్సస్వై భక్త్యత్యైరుప
కరణైభు క్షే- భృత్యా అప్యశేనాచ్ఛాదనాదిభిః ప్రధానముపజీవంతి-
ఏవంజీవోప్యాదిత్యాదిభిః ప్రకాశాదినా భోగోపకరణైభుః క్షే- ఏవమా
దిత్యాదయో దేవాః జీవం హవిగ్రహణాదినా ఉపజీవంతీతి- ప్రాణ
భృత్యాచ్చ జీవస్వైవభోగ ఉపపన్నః- ఏవంయస్యవై తత్కర్మేతి- చల

నాత్మకం కర్మ వాయుత్కస్య ప్రాణస్యైవోపపన్న మిత్యేవం జీవముఖ్యప్రాణలింగ దర్శనా న్నాత్రబ్రహ్మపదిష్ట మితిచేత్ - తత్రోత్తరం తద్వ్యాఖ్యాతమితి- అయమభిప్రాయః పూర్వం ప్రతదనాధికరణే- ఉపాసాత్తై) విధ్యాదాశ్చ తత్వాదిహతద్యోగా దితినుత్రే బ్రహ్మణి జీవముఖ్యప్రాణ లింగానామప్య విరోధేనసంభవా ద్వాక్యస్య బ్రహ్మపరత్వం వ్యాఖ్యాతం తద్వదత్రాపియోజ్యం- అన్యథా వాక్యస్యోపాస్తి శ్చైవిధ్యపరత్వ దోష ప్రసంగ ఇతిభావః- తత్ర కర్మపదమ విచారిత మిత్యగతార్థం వాక్యం- ౧౭.

అన్యార్థంతు జైమినిః ప్రశ్న వ్యాఖ్యానాభ్యామపి చైవమేకే జైమిని స్వాచార్యోఽస్మిన్ ప్రకరణే జీవపరామర్శే మన్యార్థం బ్రహ్మప్రతిపత్త్యర్థం యతో మన్యతే- అథో బ్రహ్మపరమే వేదం వాక్యం- కుతోమన్యతే ప్రశ్న వ్యాఖ్యానాభ్యాం- ఆత్మజిజ్ఞాసుం బాలాకిమాదాయాజాత శత్రుస్సప్త పురుష సమీపంగత్వా- హేసోమరా జన్నితిస్సప్త పురుషమాహూ యాహ్వానశబ్దా శ్రవణాత్ప్రాణాదీనామభోక్తృత్వం ప్రతిపాద్య యస్తిఘోతోత్థాపనేన ప్రాణాదివ్యతిరిక్తేజీవే ప్రబోధితే పునర్జీవాతిరిక్తాధికరణ భవనాపాదానవిషయాన్ ప్రశ్నాన్ స్వయమేవ చకార- క్త్వేషవత ద్బాలాకే పురుషోఽశయిష్ట- క్వవాపి తదభూత్ - కుతఏతదాగాదితి- ఏతత్ ప్రశ్నోత్తరదానేఽసమర్థం బాలాకింమత్వా స్వయమేవోత్తరమాహ- యదాస్సప్తస్వప్నం నకించన పశ్యత్యధాస్మిన్ ప్రాణవైకధా భవతీత్యాది- శయనభవనయోరాధార ఉత్థానాపాదానంచ ప్రాణశబ్దవాచ్యః పరమాత్మైవేత్యుత్తరార్థః- అపిచైకేవాజసనేయినః- బాలాక్యజాత శత్రుసంవాదే- ఏవం స్పష్టం- విజ్ఞానమయం జీవం తద్వ్యతిరిక్తం పరమాత్మానంచామనంతి- యఏష విజ్ఞానమయః పురుషః క్త్వేషవతదాభూత్కుత ఏతదాగా దితి ప్రశ్నేయ యఏషోంతహృదయ ఆకాశ స్తస్మిచ్చేత ఇత్యుత్తరేచాకాశః పరమాత్మైతి దహరాధికరణే నిరీతః- తస్మాత్పురుషకతఃరివేదితవ్యే పరమాత్మని- కాపీతకీ బ్రాహ్మణవాక్యం సమన్విత మితిసిద్ధం- ౧౮.

ఇతి జగద్వాచిత్యాధికరణం ౧.

ఏవం బృహదారణ్యకే మైత్రేయీ బ్రాహ్మణే - నవా అరేప

త్యుః కామాయపతిః ప్రియోభవత్కాత్మనస్తు కామాయపతిః ప్రియో
భవతీ త్యుపక్రమ్య- పతిజాయా పుత్ర పశువిత్తాది ప్రపంచస్యా
త్కాథేన ప్రియత్వముక్త్వాఽనన్యాధఃతయా సత్యనిరతిశయానం
దాత్మనో జ్ఞాతవ్యతామాహ యాజ్ఞవల్క్యః ఆత్మావాఽరేద్రప్తవ్య
శ్రోతవ్యై ముతవ్యో నిధిధ్యాసితవ్యౌ మైత్రేయ్యాత్మనోవా అరేద
శఃనేన శ్రవణేన మత్కావిజ్ఞానేనేదం సర్వం విదితమితి- తత్ర పతిజా
యాదిభోగ్యజాతవతాభోక్తాఉపక్రమాత్ - మధ్యేషీదం మహద్భూతమ
నం తమపారం విజ్ఞానఘన ఏవై తేభ్యోభూతేభ్యస్సముద్ధాయ తాన్యే
వాను వినశ్యతీ నప్రెత్య సంజ్ఞాస్తీతి జీవపరామశాఽద్వాక్యం జీవప
రమితి సంశయే తన్నిరహస్య వాక్యాన్వయాధికరణే బ్రహ్మపరత్వం
సమర్థితం.

వాక్యాన్వయాత్ ౧౯.

ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిర్లీంగమాశ్మరధ్యః ౨౦.

ఉత్క్రమిష్యతఏవం భావాదిత్యోసులోమిః ౨౧.

అవస్థితేరితికాశకృత్స్నః ౨౨.

పరమాత్మైవాత్ర ద్రప్తవ్యతయోపదిష్ట ఆత్మాకుతః వాక్యా
న్వయాత్ - ఉపక్రమాది పర్యాలోచనయా వాక్యస్య బ్రహ్మణ్యేవా
న్వయాదిత్యథః- తథాహి- అమృతత్వ స్వతునాశాస్త్రీవి త్తేనేతివిత్త
సాధ్యేనకర్మణామోక్షం ప్రత్యాశానాస్తీత్యుక్తే మోక్షమాశాసానా
మైత్రేయీతత్సాధనంపుచ్చతి- యేనాహం నామృతాస్యాం కిమహం
తేన కుర్యాం యదేవభగవాన్ వేత్తతదేవమేబ్రూహీతి- ఏవంపుష్టాయా
జ్ఞవల్క్య ఇతమాత్మజ్ఞాన ముపదిశతి- ఆత్మావా అరేద్రప్తవ్య ఇత్యాది
నా నహి జీవజ్ఞానాన్మోక్ష ఇతికశ్చిదభ్యుపైతి- అతోద్రప్తవ్యః పరమా
త్మా తథా ఆత్మనోవా అరేదశఃనేనేతి యదాత్మజ్ఞానాత్సర్వజ్ఞానం

ప్రతిపాదితం తత్ దుందుభ్యాది దృష్టాంతై స్సాధయన్న స్య పరమాత్మత్వం గమయతి- యథాదుందుభేహాన్య మానస్య నబాహ్యంచ్చ బ్దాః శక్నుయాదిత్యాదినా దుందుభి శంఖ వీణాశబ్దా దృష్టాంతశ్చై నోక్తాః- అయమథః దుందుభి శంఖ వీణాపదై స్తజ్జన్య సామాన్య శబ్దాలక్ష్యంతే- తథాచ యథా దుందుభ్యాదిశబ్దసామాన్యా తద్విశేషా భేదేనాగృహ్యమాణాః శుక్తిగ్రహగ్రాహ్య రజతవత్తత్రకల్పితా స్తద్గ్రహణేన గృహీతాభవంతి- తథా చిద్రూపస్ఫురణం వినాస్థితికాలే స్ఫురణశూన్యం జగత్త్రకల్పితం- తద్గ్రహణే గృహీతంభవేదితి- అతో నాతిరిచ్యతే- తథా ఏతావదరే ఖల్వ మృతత్వ మిత్యుపసంహార దర్శనాచ్చ అత్రద్రష్టవ్యః పరమాత్మేతి- ౧౯.

నను పతిజాయాది భోగ్యజాతేన లింగేన జీవోపక్రమః ప్రతీయతే సకథ మిత్యతః- ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిర్లింగ మాశ్మరధ్యః - జీవబ్రహ్మణోహి- కార్యకారణయోభేదాభేదావర్తతే - అత్యంతభేదే ఏకవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞావిరోధ ప్రసంగాత్- తథాచ తత్ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిరేదమ భేదాంశమాదాయ జీవోపక్రమణం లింగం మిత్యాశ్మరధ్య ఆచార్యోమన్యతే- ౨౦.

జీవస్య కార్యత్వం - అభేదసమసత్తాకభేదవత్త్వం చా సహమానః పక్షంతరమాహ- ఉక్తమిష్యత ఏవంభావాదిత్యైడులోమిః సంసారదశాయా మత్యంతం బ్రహ్మణోభిన్నస్య జీవస్య బ్రహ్మత్వత్వసాక్షాత్కారాత్కార్యకరణ సంఘాదుక్తమిష్యత ఏవంభావాత్ పరమాత్మనై వభావా ద్భవిష్య దభేద మాదాయ జీవోపక్రమ ఇత్యైడులోమిరాచార్యో మన్యతే- ౨౧.

సన్నిదమప్యసంగతం- సత్యకార్యకరణ సంఘాతవత స్సంసారిణోఽత్యంతం బ్రహ్మభిన్నస్యముక్తిదశాయా మభేదాయోగాదిత్యరుచ్యాపరమం సమాధానమాహ- అవస్థితే రితికాశకృత్స్నః బ్రహ్మణ ఏవా విద్యాకల్పితభేదేన జీవరూపేణావస్థితేజీవోపక్రమావిరోధంకా

శక్తస్య ఆచార్యశ్శ్రుతితాత్పర్యజ్ఞో మన్యతే- అతపవ విజ్ఞానాత్మభావే
న బ్రహ్మణోభూతే భ్యస్సముత్థానం జీవలింగత్వేన ప్రాగుపన్యస్తం నవి
రుద్యతే- ఆభేదాదేవ-తస్మాద్విష్టవ్యే పరమాత్మనిమైత్రేయబ్రాహ్మణ
వాక్యం సమన్వితమితి సిద్ధం-౨౨.

ఇతివాక్యాన్వయాధికరణం- ౬.

శాస్త్రారంభే జన్మాద్యస్యయత ఇతి బ్రహ్మణో యజ్జగత్కార
ణత్వం లక్షణముక్తం సంక్షేపేణ తదత్ర సమన్వయాధ్యానాంతే పున
రుచ్యతే విస్తరేణ- అవిద్యా ప్రపంచవైలక్షణ్య బోధనాయ- అవి
ద్యాప్రపంచోహినేశ్వరకృతోనాపి జీవకృతః- కింతు మరుజలద్విచగ
ద్రాదివజ్జీవావిద్యాకృతః- ఆద్యంతద్వైతవికల్పరూపశ్చ- తదనుప్రవిశ్య
సచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యాదినా- తద్దేదంతహ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామ
రూపాభ్యామేవవ్యాక్రియతేత్యాదినాచ-కర్మణివచన్తృత్యబోధనాన్-
అయంతు విద్యా ప్రపంచః పరమేశ్వరస్పష్టః పురుషార్థ రూపశ్చ-
యద్యపి జన్మాది సూత్రానంతర్యమేతస్య యుక్తం- తథాపినిజీతతా
త్పర్యైర్వేదాంతైనిమిత్తత్వ మాత్ర సాధకానుమిషేర్విరోధోక్తి
స్సుకరేతి సమన్వయావసానేలిఖితమిదమధికరణమితిబోధ్యం- నచజ
న్మాద్యధికరణవైయధ్యం- నిర్విషయక సమన్వయ ప్రదశకనాసం
భవేన జగత్కారణాత్మక విషయమాత్రస్యత్రోక్తత్వాత్.

ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపగోధాత్ - ౨౩.

అభిధ్యోపదేశాచ్చ- ౨౪.

సాక్షాచ్ఛేభయామ్నానాత్ - ౨౫.

ఆత్మకృతః పరిణామాత్ - ౨౬.

యోసిశ్చహిగీయతే- ౨౭.

ప్రకృతిశ్చబ్రహ్మ- చకారాన్నిమి త్తమపి- కుతః- ప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతానుపరోధాత్ - ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతయోగ్నామంజస్యాదిత్యధః-
 ప్రతిజ్ఞాహి- యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమితి- అస్యాహి ప్రతిజ్ఞాయా మాతృజ్ఞానేన సర్వజ్ఞానముచ్యమాన మాతృగ్న ఉపాదానత్వం గమయతి- నిమిత్తత్వేతదసంభవాత్ - నహి కులాలేజ్ఞాతే ఘటాదికం జ్ఞాతమితిశక్యతేన క్తుం- ఉపాదానత్వేతూపాదానోపాదేయయోరవ్యతిరేకాద్యక్తం తద్దానేతద్దానం- దృష్టాంతోపి- యథాసోమ్యేకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతంస్యాద్వాచారంభణం వికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యూపాదాన విషయ ఏవదృశ్యతే- నిమిత్తత్వమపి ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాదేవేతి ద్రష్టవ్యం- నిమిత్తస్యోపాదానాద్భేదే ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతయోగసామంజస్యమేవేతి.

తథాబ్రహ్మదారణ్యకే ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతౌ దృశ్యేతే- ఆత్మనిఖల్వరేదృష్టేశ్చ తేమతే విజ్ఞాతృగ్నం సర్వం విదితమితిప్రతిజ్ఞా- సయథాదుందుభేహాన్యమానస్యనబాహ్యం చ్ఛబ్దాత్ శక్నుయాద్గ్రహణాయ దుందుభేస్తు గ్రహణేన దుందుభ్యాఘాతస్యవాశబ్దో గృహీతృగ్నః- దృష్టాంతః- అస్యాధః- ఘటాద్యధిష్ఠానతయానుగతీయః ప్రకాశస్స ఉపాదానమిత్యత్ర దృష్టాంతోయథాతథోచ్యతే- బాహ్యో దుందుభిశ్చబ్దసామాన్య బహిర్భూతాత్ దుందుభేతచ్ఛబ్దసామాన్య స్వేత్యధః- తథాచహాన్యమాన దుందుభిజన్యస్య శ్చబ్దసామాన్యస్య గ్రహణమంతరేణకశ్చిత్పుమాత్ దుందుభిశ్చబ్ద సామాన్యబహిర్భూతాత్ శబ్దవిశేషాత్ గ్రహణాయ గ్రహీతుం నశక్నుయాదితి వ్యతిరేకః- అన్యయోపి దుందుభిశ్చబ్దసామాన్య గ్రహణేన దుందుభ్యాఘాత సంజ్ఞకోవిశేషశబ్దో గృహీతో భవతి- దుందుభ్యాఘాతస్య విశేషశబ్దస్య గ్రహణేనవాతదవాంతరశబ్దవిశేషో గృహీతో భవతీత్యధః- ౨౩.

ఇతశ్చాత్మనః కర్తృత్వప్రకృతిత్వే- కుతః - అభిధ్యోపదేశాచ్చ- అభిధ్యోపదేశాత్ ధ్యానోపదేశాదిత్యధః- సోకామయతేతి-

ధ్యానోపదేశాత్ - ర్నత్వం - బహుస్యామితి ధ్యానోపదేశాత్ ప్రకృతిత్వమితి ౨౪.

ప్రకృతిత్వే హేత్వంతరమిదం - సాక్షాచ్ఛేదయామ్నా నాత్ - సర్వాణిహవానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతే ఆకాశం ప్రత్యస్థాయంతీత్యాకాశశబ్దేన సాక్షాద్బ్రహ్మగృహీత్వా విద్యాప్రపంచోత్పత్తి ప్రళయయోరుభయోరామ్నా నాత్ బ్రహ్మప్రకృతి రిత్యర్థః - ౨౫ -

ఆత్మకృతేః పరిణామాత్ - లోకేహికృతిమా కర్తాకృతివిషయోన్ముదాదిరుపాదాన మితి వ్యవస్థా - ప్రకృతేచవిద్యా ప్రపంచవిషయే పరమాత్మనః కృతిమత్వం కృతివిషయత్వంచ శూయతే - తదాత్మానగ్న స్వయమకురుతేతి ఆత్మానమితి ద్వితీయయాకృతి విషయత్వం స్వయమిత్యనేనకృది మత్వంచ - తథాచ బ్రహ్మనిమిత్తముపాదానంచ - కుతః - ఆత్మకృతేః - ఆత్మసంబంధినీకృతిరాత్మకృతిః - సంబంధోవిషయవిషయిభావః - ఆధారాధేయాదిభావశ్చ - తతోహేతో రిత్యర్థః - నను ఆత్మనః కర్తృత్వేన పూర్వసిద్ధస్యకథం కృతికగృత్వమత ఆహ - పరిణామాదితి - పరిణామోవివర్తః - సిద్ధస్యాపినవివర్తాత్మనాసాధ్యత్వాత్ తత్కర్మతోపపత్తి రిత్యర్థః - ౨౬ -

యోనిశ్చహిగీయతే - యద్భూతయోనింపరిపశ్యంతిధీనాః - కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిమితి ప్రకృతివాచకయోనిశబ్దేన ఆత్మాయతోగీయతే అతశ్చప్రకృతి బ్రహ్మేహేత్యర్థః - తస్మాద్బ్రహ్మణశ్చిన్మయ ప్రపంచప్రకృతిత్వం కర్తృత్వంచేత్యేవంపరమేశ్వరేశ్శ్రీకృణ కామనాతప ఆదిపూర్వకం సృష్టస్య విద్యాప్రపంచస్య మిథ్యాత్వం తత్త్వజ్ఞానబాధ్యత్వం దృశ్యత్వం జడత్వం వావక్తుం నోచితం యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదితిశ్రుతేః - కింతు - అద్వితీయే చిదేకరసే పరమాత్మనికల్పితైక దేశేఉన్నేషరూపమాయాచమత్కార మాత్రేణతథాచిన్మయకల్పనారూపేణ విలసనం - విదుషాంజీవన్ముక్తిదశా

యాం యుగపత్సర్వకామావాప్తిరూపపురుషార్థోపయోగః నిమేషమా
త్రేణనిష్ప్రపంచచిన్మాత్రసత్తాసామాన్యరూప విదేహముక్తత్వంచస
దాసిద్ధమేవేతి-అజ్ఞానాంత్యవిద్యాప్రపంచవవాద్యంతద్వైతగ్రహగ్రస్తః
కర్మపాశబద్ధస్తత్వజ్ఞానబాధ్యో మిథ్యా భూతఇతి- సిద్ధం బ్రహ్మణః
ప్రపంచస్యచద్వై రూప్యం- జీవానాం జన్మచ బ్రహ్మమయంభ్రాంతి
మయంచేతిద్వివిధం తత్ర తత్వజ్ఞానేన భ్రాంతిమయం నివర్తతే బ్ర
హ్మత్మకం పరిశిష్యతఇతి- ౨౮.

ఇతి ప్రకృత్యధికరణం- ౨.

ఏతావతా గ్రంథేన ఈక్షతేనా శబ్దమిత్యాదినా అశబ్దత్వాది
హేతుభిః ప్రధానకారణవాదో నిరాకృతః నపునరణు స్వభావాసత్కా-
రణవాదాః- తేహమపి- కారణత్వబోధక శృతయోదృశ్యంతే- తథాహి
ఛాందోగ్యపశ్య ప్రసారకే- న్యగ్రోధఫలముద ఆహారేతి- ఇదం భ
గవ ఇతి భింధీతి భిన్నం భగవ ఇతి- కిమత్రపశ్యంతీతి- అణ్వ్యి ఇవేమేధానా
భగవ ఇత్యణుకారణవాదస్య - తాసామంగై కాంభిందీతి భిన్నాభగవ
ఇతి కిమత్రపశ్యంతీతి- నకించన భగవ ఇతి శూన్య స్వభావకారణవాద
యోశ్చ ప్రతీతిరస్తీతి శంకాయా మాహ.

ఏతేన సర్వేవ్యాఖ్యాతా వ్యాఖ్యాతాః- ౨౯.

ఏతేన ప్రధానకారణవాద నిరాకరణేనయే హేతువైశబ్దత్వా
చేతనత్వైకవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానుపపత్వాదయ స్తేహమణ్వాది పక్షేపి స
మానత్వేన సర్వే అణ్వాదికారణవాదా నిరాకృతత్వేన వ్యాఖ్యాతాః-
కించ ఏతేన సందిగ్ధవాక్య నిణాయేన సర్వేవేదాంతా అప్రోత్తర శత్రో
పనిషదో వ్యాఖ్యాతప్రాయాఇతి- ౩౦.

ఇతి సర్వ వ్యాఖ్యానాధికరణం- ౩.

ఏవం సమన్వయాధ్యాయే సర్వేష్వధికరణైశ్చ ధ్యేయే జ్ఞేయేచ
 బ్రహ్మణి ఏకపాద్విభూతిరూపే సర్వాత్మకే సర్వజ్ఞే సర్వాధిష్టానే సర్వ
 కారణే జీవన్ముక్తగమ్యే శ్రుతితాత్పర్యసమన్వయోదర్శితః - ము
 ముక్షూణాం ప్రథమతో వ్యుత్పాద్యత్వాత్ - నిర్గుణం నిర్విశేషం
 కూటస్థం విదేహముక్తగమ్యంతు - త్రిపాదస్యా మృతందివి - త్రిపా
 దూర్థ్య ఉదైత్పురుషః - అధయదతః పరోదివై జ్యోతిర్దీప్యతే -
 తద్విణ్ణః పరమంపదం - అక్షరాత్పరతఃపరః - పరతస్సర్వకారణాదక్షరా
 త్సర్వేశ్వరా త్పరశ్శుద్ధః - సమశ్చివాయచ శివతగాయచ - ఇత్యాదిశ్రు
 తిభిస్సంక్షేపత స్సూచితం - ఆధర్వణే త్రిపాద్విభూతి మహానారాయణే
 విస్తరతః ప్రతిపాదితం - వాశిష్ఠే నిర్వాణప్రకరణోత్తరాగ్నే ఉపబృం
 హితంచ - నాత్రవిస్తరతోవివృతం - మనోవాగగోచరత్వాత్ - షష్ఠభూ
 మికాపర్యంతానామగమ్యత్వాచ్చ.

సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని - సంపశ్యత్ బ్రహ్మ
 పరమం యాతినాన్యేన హేతునా - యస్తు సర్వాణిభూతాన్యాత్మనేనైవా
 నుపశ్యతి - సర్వభూతేషుచాత్మానం తతోనవిజగుప్సత్ - యస్మిన్సర్వా
 ణి భూతాన్యాత్మైవా భూద్విజానతః - తత్రకోమోహాఃకశ్చోక ఏకత్వమ
 నుపశ్యత ఇత్యాద్యాశ్శ్రుతయ ఏకపాద్విభూతిరూపమేవహిసర్వాత్మకం
 బ్రహ్మ - తన్నిష్ఠస్య జీవన్ముక్తస్య జగుప్సశోకమోహాద్యత్యయ హే
 తు త్వేన త్రిపాద్విభూతిరూప పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనత్వేనచదర్శయంతి -
 త్రిపాద్విభూతిరూపే నిష్ప్రపంచేపి బ్రహ్మణినిరుపాధికసాకారోస్తి - సో
 పాధికసాకారస్తేకపాద్విభూత్యామేవేతి మహానారాయణే వ్యుత్పా
 దితం - సోపాధికస్త్రివిధః - స్థూలోపాధికస్సూక్ష్మోపాధికః కారణోపాధిక
 శ్చేతి - కారణోపాధికశ్శుద్ధో మలినశ్చేతి ద్వివిధః - శుద్ధః పరమేశ్వరస్య
 జీవన్ముక్తానాంచ - మలినోజీవానామజ్ఞానామేవ - జీవోపాధిమాలిన్యమే
 వహి స్వప్రకాశే పరమాత్మనికార్యకారణాధ్యాసహేతుః - కారణంచా

వ్యాకృతమధ్యస్తమేవ- అజ్ఞాతరజ్జుస్థానీయం- అతవ- అన్యదేవతద్విది
తా దధోఽవిదితాదధీతిశ్రుత్యా పరమేశ్వరస్య విదితావిదిత విలక్షణ
త్వముక్తం.

నిర్విశేషం శుద్ధం బ్రహ్మోదాహృతశ్రుతిభిస్సర్వత్ర సర్వోత్కృ
ష్టతయా స్తుతమేవ ఏకపాద్విభూతిరూపం సవిశేషమపి- శివశ్చక్త్యా
యుక్తో యదిభవతిశక్తః ప్రభవితుం నచేదేవం దేవోనఖిలుకుశలః స్పంది
తు మపీతి భగవత్పాదైః శ్రోయ్యః పరస్యగత జాడ్యమిదంసా రూప
మితిమాంత్రికైః- నిర్వికల్పం పరంజాడ్యమితి మహానారాయణే వాసి
ష్ఠేచ స్తుతమేవే త్యుభయం పురుషార్థరూపమేవ- బ్రహ్మోదాహృత
యకథనేపి నాద్వైతక్షుణ్ణి- విద్యాప్రపంచస్యాత్మమాత్రత్యా చ్చిదేక
రసత్వాత్- భేదస్యకల్పనారూపేణ చమత్కారమాత్రత్వాత్- స్వరూ
పవిస్మృత్యభావాచ్చ- అవిద్యాప్రపంచస్యతు మిథ్యాత్వేన తత్త్వజ్ఞాన
బాధ్యత్వాచ్చేతి- ఈశానాదిప్రవేశాంతా సృష్టిరీశేనకల్పితే త్యయమేవ
విద్యాప్రపంచ స్తత్త్వజ్ఞానా బాధ్యశ్చిన్మయః- ఓషధయస్సం వదంతే
సోమేనసఃరాజ్ఞేత్యాది కర్మకాండశ్రుతివ్యపి ప్రసిద్ధః- జాగ్రదాదివిమో
క్షాంత స్సంసారోజీవకల్పిత ఇత్యయమేవావిద్యాప్రపంచఅవ్యక్తాది
జడరూప స్తత్త్వజ్ఞానబాధ్యః- జీవభావ జగద్భావబాధే స్వాత్యైవశిష్య
త ఇతి.

అత్ర బ్రహ్మస్యామితీశసృష్టభేద మనుసృత్యద్వైతసిద్ధాంతః-
ఉపాధ్యనుపమద్దేనాభేదం గణమవలంబ్యవిశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతః- తా
త్వికాభేదదృష్ట్యా అద్వైతసిద్ధాంతశ్చ సంగతవ- ఉక్తంహిహనూమ
తా- దేహబుధ్యాతుదాసోహం జీవబుధ్యాత్వదంశకః- ఆత్మబుధ్యాత్వ
మేవాహమితిమే నిశ్చితామతిరితి- జీవానామీశ సృష్టమాభాసరూపం
జన్మ బ్రహ్మమయం- చిద్రూపత్వాదసంగత్వా దబాధ్యత్వాచ్చ- తత్ర
జీవభావజన్మకర్మప్రబంధస్తు స్వోపాధిమాలిన్యదోషాదధ్యస్త ఇతి భ్రాం
తిమయం జన్మేత్యుచ్యతే- తత్త్వజ్ఞానేన నివర్తతేచ- అతోబ్రహ్మనిర్గు
ణమేవేతి సగుణమేవేతివా- సర్వంజగత్సత్యమేవేతి- మిధ్యేతివా- నిర్బం

ధోనయుక్తః- కింతు- అచింత్యమవ్యక్తమనంతరూప మిత్యాది శృత్య
పదిష్టప్రకారేణ సర్వదా తస్మిన్ననమేమౌచిత మిత్యలం.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్య దీపికాయాం ప్రథమా
ధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః- అధ్యాయశ్చ
సమాప్తః.

హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీగురుభ్యోనమః.

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

ద్వితీయాధ్యాయస్య - ప్రథమఃపాదః.

బ్రహ్మేఽధ్యాయే సర్వజ్ఞే సర్వశక్తౌ జగజ్జనాదికారణే సర్వే
మాం వేదాంతానాం సమన్వయః ప్రతిపాదితః- అశబ్దత్వాదిభిహేతు
భిః ప్రధానాది కారణవాదాశ్చ నిరాకృతాః.

ఇదాసీం ద్వితీయాధ్యాయేప్రథమేపాదే సాంఖ్యాదిస్మృతితర్కా-
భ్యాం స్వపక్షవిరోధః పరిహీయతే- ద్వితీయేపాదే సాంఖ్యాది మతా-
నాం దుష్టత్వం ప్రతిపాద్యతే- తృతీయే ఆద్యభాగేన పంచమహాభూత
శ్రుతీనాం ద్వితీయభాగేన జీవశ్రుతీనాం - చతుర్థపాదే లింగశరీరశృతీ-
నాంచ విరోధః పరిహీయతే.

అతీతానాంతరాతిదేశాధికరణే - ప్రధానవదశబ్దత్వం పరమా-
ణ్వదీనా మప్యుక్తం- సంప్రతిప్రధానస్య వైదికశబ్దవత్వాభావేపి- స్మృ-
తిరూపశబ్దవత్త్వ మస్తీ త్యాశంక్యపరిహరతి.

స్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగ ఇతిచేన్నాస్య స్మృత్యనవకాశ-
దోషప్రసంగాత్ - ౧.

ఇతరేషాంచానుపలభ్యే- ౨.

నను పూర్వాధ్యాయే సచ్చిదానందైకరసం బ్రహ్మైవజగత ఉ-
పాదానం నిమిత్తంచేతి శ్రుతిసమన్వయో దర్శితస్సనయుక్తః- కుతః-

త్రిగుణం జడం స్వతంత్రంచ ప్రధానంజగతః కారణమితి కాపిలస్మృతి
విరోధాత్ - నను అపారుషేయ వేదప్రతిపాదితసమన్వయే పారుషేయ
స్మృతివిరోధశంకానయ్యుక్తా తత్ప్రమాణ్యస్యాసిద్ధత్వాదితిచేత్ - ఋషిం
ప్రసూతం కపిలం యస్తమగ్రే జ్ఞానైర్భి భర్తి జాయమానంచ పశ్యే
దిత్వాది శ్రుతిప్రసిద్ధమహిమ్నః కపిలస్య సర్వజ్ఞత్వేన తత్ప్రణీతస్మృ
తేః ప్రమాణత్వా త్తదనుసారేణైవ శ్రుత్యర్థోనేయస్తథాచ నబ్రహ్మ
ణికారణే సమన్వయః - ప్రధాన కారణవాది స్మృతివిరోధాత్ - అస్య
థా స్మృతే రసవకాశదోషప్రసంగాత్ - నచ జగత్కారణే సిద్ధే వస్తుని
క్వచిత్ప్రధానం కారణంక్వచిద్భ్రష్మేతివికల్పాయుజ్యతే - తస్మాత్ ప్ర
ధానానుగుణతయా శ్రుతయోనేయాఇతి చేదిత్యంతసూత్రావయవార్థః -
పరివారతినేతి కుతః - అన్యస్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగాత్ - తథాహి
చేతనంప్రకృత్య “తస్మాదవ్యక్తముత్పన్నం త్రిగుణం ద్విజసత్తమే”తి
స్మృతిరవ్యక్తాది జడప్రపంచస్యా విద్యాజన్యత్వమాహ. తథా భగవ
ద్గీతాస్వపి “అహంసర్వస్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథే”త్యాదినా వి
ద్యాప్రపంచస్య సాక్షాత్స్వకార్యత్వం. అవిద్యాప్రపంచస్య జీవావి
ద్యాద్వారా కార్యత్వంచస్మర్యతే. తథాచ. ప్రధానకారణవాదాభ్యు
పగమే ఏతత్స్మృతినా మనవకాశదోషః ప్రసజ్యేత - అతః స్మృతిద్వ
యవిరోధే శ్రుత్యవిరుద్ధాస్మృతిః ప్రమాణమిత్యప్రమాణ సాంఖ్య
స్మృత్యానవిరోధః - కపిలసర్వజ్ఞత్వంచ పూర్వపక్షరచనాతాత్పర్యవ
ర్ణనే సంగచ్ఛతే - శ్రుతిస్మృతిసిద్ధసిద్ధాంత ప్రతిభటపూర్వపక్షరచనా
యాః సర్వజ్ఞాదన్యత్రాసంభవాత్ - ఇతశ్చ సాంఖ్యస్మృతే రసవకాశో
నదోషఇత్యాహ. ఇతరేషాంచానుపలభ్యే - సాంఖ్యస్మృతిసిద్ధానా మిత
రేషాం మహదహంకారాదీనాం తత్త్వానాం లోకే వేదేచానుపలభ్యే
శ్చ సాంఖ్యస్మృతే రప్రామాణ్యం నదోషః - తథాచ తచేకదేశే ప్రథా
నస్మృతే రిప్యప్రామాణ్యమితిభావః - తత్త్వంతు బాదరాయణాదిత్యభి
యుక్తో కే - ౨.

ఏవం యోగినామపి ప్రధానాదిప్రక్రియాసమైవ- కిం తీర్వశ్వరం
సర్వజ్ఞం నిమిత్తకారణ మభ్యుపగచ్ఛంతి. తథాచ కాపిలమతనిరాసే
నైవ పాతంజలమపి నిరస్తం భవతీత్యతిదిశతి.

ఏతేన యోగఃప్రత్యుక్తః- 3.

ఏతేన కాపిలమతనిరాసేన యోగః పాతంజలోపిప్రత్యుక్తః- ని
రస్తావేదితవ్యః- సచాతిదేశేనై యర్థ్యంజ్ఞానసాధనత్వేన శ్రుతిసిద్ధయోగ
ప్రతిపాదకత్వేన ప్రామాణ్యశంకాయా మతిదేశసార్థక్యాత్ - తహాన్య
ప్రామాణ్యే కథం యోగప్రమేతిచేదుచ్యతే- తాత్పర్యవిషయ భూతా
క్థే అప్రామాణ్యం శాస్త్రస్యా ప్రామాణ్యమావహతి. యథా కాపిల
స్మృతేః- సహి యోగస్మృతేః ప్రధానానాతాత్పర్యం యేనాప్రామా
ణ్యభవేత్ - కింతు యోగఏవ- సచాబాధతః- శ్రుతిసిద్ధత్వాత్ - కించి
దాలంబ్యయోగః ప్రతిపాదనీయఇతి ప్రసిద్ధప్రధానాదిక మాలంబనత్వే
న గృహీతం. తత్రాపి ప్రామాణ్యశంకాయామతిదేశిత్యవిరోధః- ఏవం
యదంశే సాంఖ్యయోగస్మృత్యో రవిరోధస్తదంశేతయోః ప్రామా
ణ్యమేవేత్యధికరణద్వయస్య తాత్పర్యం- యోగస్యకథం శ్రౌతత్వమితి
చేత్ శ్వేతాశ్వతరోపనిషదానా “త్రిరున్నతంస్థాప్య సమంశరీర”మి
త్యాదినాయోగః ప్రపంచిత ఇతి. తథాకాఠకేషి “తాంయోగమితి మ
న్యంతేఽపిరామింద్రియధారణా” మితి “విద్యామేతాంయోగ విధించక్య
త్సమితి” చయోగస్య పురుషార్థహేతుత్వ ప్రతిపాదనాత్ - 3.

ఇతి యోగప్రత్యుక్త్యధికరణమ్.

ఏవం స్మృతివిరోధః పరిహృత ఇదానీంన్యాయవిరోధః పరిహ్రీ
యశే.

సవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచ శబ్దాత్ ౪.

అభిమాని వ్యపదేశ స్తు విశేషానుగతిభ్యాం ౧.

దృశ్య తేతు ౬.

అసదితిచేన్న ప్రతిషేధమాత్రత్వాత్ ౭.

అపీతౌతద్వత్ప్రసంగాదసమంజసమ్ ౮.

నతుదృష్టాంతభావాత్ ౯.

స్వపక్షదోషాచ్చ ౧౦.

తర్కాప్రతిష్ఠానాదప్యన్యథానుమేయ మితిచేదేవ మప్యనిర్దో
క్ష ప్రసంగః ౧౧.

పూర్వం వేదవిరుద్ధస్మృతే య్యాలాభావాదప్రామాణ్యము క్తం-
తహి=తర్కస్య వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్ములత్వేన లోకసిద్ధత్వాత్ -
తేనవిరోధ ఇతి ప్రత్యుదాహరణసంగత్యా అయమాక్షేపః- ఆకాశాది
కంనచేతనప్రకృతికం- ద్రవ్యత్వాత్ - ఘటనదితి తర్కేణవిరుద్ధత ఇ
త్యాహ- నవిలక్షణత్వాదితి జగచ్ఛేతన ప్రకృతిగమితియదు క్తం తన్న -
కుతః విలక్షణత్వాత్ - అస్యజగతశ్చేతనాద్విలక్షణత్వాత్ - నను బ్ర
హ్మజగతోర్ద్వైలక్షణ్యంకుత ఇత్యత ఆహ- తథాత్వంచశబ్దాదితి. తథా
త్వం వైలక్షణ్యం “విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచే” త్యాదిశ్రుతితో అవగత
మిత్యర్థః- ౪.

నను బ్రహ్మవజ్జగదపిచేతనం శ్రూయతే “తేహేమేప్రాణా అ
హంశ్రేయసేవివదమానాః మృదబ్రవీత్ ఆపోబ్రువః ఓషధయస్సంవ
దంతే తేహివాచమూచుస్త్యంన ఉద్గాయే” త్యాదిశ్రుతిభిరిత్యత ఆహ
అభిమాని వ్యపదేశ స్తిత్యాది ఉక్త శంకానిరాసార్థస్తు శబ్దః
ఉక్త శ్రుతిభిర్న జగతశ్చేతనత్వం ప్రత్యేతవ్యం యతోమృదా
ద్యభిమానిసీనాం దేవతానాం తత్ర వ్యపదేశోభవతి - నమృదా

దిమాత్రస్య - కుతః విశేషానుగతిభ్యాం కాపీతకీబ్రాహ్మణే బృ
హదారణ్యకేచ ప్రాణసంవాదే “ఏతాహవై దేవతా అహం శేయ సేవివ
దమానా” ఇతి శ్రుతప్రాణానాం దేవతాశ్చ ద్వేన విశేషణాత్ - సప్రాణా
ఇంద్రియాణి - కింతు తదధిష్ఠానదేవతా ఇతి - నేంద్రియాది జగత్ శ్చేతనత్వం
'అగ్ని ర్వాసూభ్యత్వాముఖం ప్రావిశ' దిత్యాది మంత్రార్థవాదాదిషు సర్వత్ర
తదభిమాని దేవతానామనుగతిశ్రవణాచ్చ - నచేతనం జగత్ - తేహివాచ
మూచురిత్యత్రాపితేహిదేవాః వాచంవాగభిమానినీం దేవతామూచురితి -
తస్మాదచేతనస్య జగతోవైలక్షణ్యాన్నచేతన ప్రకృతికత్వమితి. ౧.

ఏవం ప్రాప్తేసిద్ధాంతయతి - దృశ్య తేత్వీతి - పూర్వపక్షనిరాసార్థ
స్ఫుటః యదుక్తంచేతనవిలక్షణం జగన్నచేతన ప్రకృతికమితి తన్న -
చేతనాత్పురుషాత్త్వద్విలక్షణానాం సఖిలోమాదీనాం అచేతనానాం అచే
తనాచ్చగోమయాత్ చేతనానాం వృశ్చీకాదీనా ముత్పతత్తిర్యతోదృ
శ్యతే ప్రకృతివికారయో రత్యంతసాదృశ్యే ప్రకృతివికారభావానుప
పత్త్యా యత్కించి త్సాదృచ్యం వాచ్యం - తచ్చ ప్రకృతేపి జగతిస్ఫుర
ణాద్యనువృత్త్యా సమాన మితిభావః కించ బ్రహ్మణ్యుపనిషద్వ్యతిగ్రీక్త
తర్కాదేః ప్రమాణస్యా ప్రవేశాన్న తేనవిరోధః తథాచశ్రుతిః నైషా
తర్కేణ మతిరాపనేయేతి - కోఅద్ధావేదక ఇహ ప్రవోచదియం విస్స
ప్తిర్యత ఆబభూవేతి - కఇహబ్రహ్మవ్యవహారభూమా అథాసాక్షాద్వేద
కోహితత్ప్రవోచత్ - ప్రావోచదిత్యర్థః - యత ఆత్మనస్సకాశాదియం
వివిధా సృష్టిర్బభూవ సవనస్వరూపం వేదనాస్య ఇత్యర్థః - ౬.

అసదితిచేన్న - చేతనస్యనామాది హీనస్య అచేతననామాది మ
జ్జగద్దేతుత్వే ఉత్పత్తేః పూర్వం జగదసదేవస్యాదితిచేన్న - కుతః ప్రతిషే
ధమాత్రత్వాత్ - అసదితియాయం ప్రతిషేధః తత్ప్రతిషేధమాత్రం
నతు తస్య ప్రతిషేధ్యమస్తీత్యర్థః - అయంభావః - సహికార్యసత్తాకా
రణాద్భిద్యతే - కింతు - కారణమేవ - స్థితిదశాయామపి జగత్సత్తాబ్రహ్మై
వ - తథాచ బ్రహ్మత్వకం జగత్సత్త్వ ముత్పత్తేః పూర్వమప్యవశిష్టమి
తినా సజ్జగదితి. ౭.

ఆక్షిపతి- అపీతౌతద్వత్ప్రసంగాదసమంజసం- నను శుభ్యాదిగుణకం బ్రహ్మజగదుపాదాన మిత్యసమంజసం- కుతః అపీతౌతద్వత్ప్రసంగాత్ - అపీతౌ ప్రళయసమయే జాడ్యాశుభ్యాదిగుణకం జగద్బ్రహ్మణి లీయమానం స్వనిష్ఠజాడ్యాది భిర్ధర్మైర్బ్రహ్మదూషయేత్ యథాశాకాదాలీయమాన హింగాదికం స్వనిష్ఠగంధాదిభిశ్చాకాదికం దూషయతి తద్వత్ - కార్యవత్కారణస్యాపి బ్రహ్మణో అశుభ్యాదిః ప్రసజ్యేతే త్యాజ్యేపనూత్రార్థః- ౮.

పరిహరతి నతు దృష్టాంతభావాత్ - తురేవకారార్థః పూర్వోక్తమసామంజస్యం నా స్త్యేవేత్యర్థః కుతః దృష్టాంతభావాత్ - కార్యంకారణేలియమానం స్వధర్మేణకారణం నదూషయతీ త్యస్మిన్నర్థేతశోద్దృష్టాంతానాం సత్వాదిత్యర్థః యథాఘటశరావాదికం కార్యం మృదిలీయమానం మృదం స్వనిష్ఠధర్మైర్న దూషయతి యథా స్వప్నప్రపంచో నస్వప్నధర్మైః కారణ మాత్మానం దూషయతి తథామాయిక జగదుత్పత్తి స్థితిలయాభ్యావస్థా త్రయసాక్షిణా పరమాత్మానం న జగత్స్వనిష్ఠ జాడ్యాదిభిర్న దూషయతి - పరమాత్మనో అవస్థాత్రయా సంబంధేవృద్ధ సమ్మతిరపి - “ అనాదిమాయయా సుప్తాయదాజీనః ప్రబుధ్యతే అజమనిద్ర మస్వప్నమద్వైతం బుధ్యతేతదేతి” కించకార్యస్యకారణాత్మత్వేవిన కారణం కార్యాత్మకమితి నకార్యధర్మదూషణం కారణస్యేతి సమంజసంవేదాన్త ఇత్యుమితి- ౯.

“స్వపక్షదోషాచ్చు”- యేదోషః విలక్షణత్వాత్ప్రకృతి వికారభావానుపపత్తిః- ఉత్పత్తేః ప్రాగ్జగణో అసత్ప్రపసంగః- అపీతౌతద్వత్ప్రసంగ ఇతిసాంఖ్యేనోద్భావితాః తేసాంఖ్యపక్షేపిసమానాః- శబ్దాదిహీనప్రధాన స కాశాచ్చబ్దాదిమతో విలక్షణస్య జగతిఉత్పత్యగీ కారాదిత్యర్థః- వస్తుతస్తు సర్వప్రపంచసత్వత్వవాదిన సాంఖ్యస్యైవై తేదోషానమమవిద్యావిద్యా ప్రపంచభేదవాదిన ఇతి భావః- ౧౦.

తర్కాప్రతిష్ఠానాదపీతి- కేవలస్యతర్కస్యా ప్రతిష్ఠానాదపి అ
ప్రతిష్ఠితత్వాచ్చ- న తేన నైదిక సమన్వయ విరోధాశంకేత్యర్థః- ఏకేన
తర్క-కేణయ త్నే నానుమితోప్యర్థో అన్యేన శ్రేష్ఠతరేణాన్యధానీయతే
ఏవమన్యేన శ్రేష్ఠతమేనాన్యధానీయత ఇతి తర్కస్యా ప్రతిష్ఠానంబో
ధ్యం- నను తర్క-మాత్రస్యా ప్రతిష్ఠిత త్వే ధూమాదినావహ్నిర్ధి ప్ర
వృత్త్యనుపపత్తేర్వాక్యాధే సందేహేతర్కేణ నిణాయ ప్రసంగాచ్చ
కించ తర్కా ప్రతిష్ఠానాదిత్యయమపితర్కో అప్రతిష్ఠిత ఏవేతినతేన ప
రమతనిరాకరణంస్యా తస్మాత్కస్య చిత్తర్కస్యా ప్రతిష్ఠితత్వేపి కస్య
చిత్ప్రతిష్ఠితత్వసంభవాత్తేన సమన్వయవిరోధాశంకాయుక్తేత్యాక్షిప
తి అన్యధానుమేయమితిచేదిత్యం తేన అప్రతిష్ఠితతర్కాదన్యేన ప్రకా
రేణ ప్రతిష్ఠితతర్కేణ సమన్వయవిరోధాదికమనుమేయమితి శంకా
ర్థః- తర్కస్యక్వచిత్ప్రతిష్ఠితత్వమంగీకృత్య సమాధత్తే- ఏవమపీతి- అ
న్యత్రతర్కస్య ప్రతిష్ఠితత్వేపి ప్రకృతే లింగాదిహినే బ్రహ్మణి
వేదనిరపేక్షస్య తర్కస్యా ప్రతిష్ఠితత్వదోషాదనిర్మోక్షప్రసంగఏవేతి స
మాధానార్థః యద్వా మహతాంకపిలకణాదాదీనాం పరస్పరవిప్రతిప
న్నైరాగమనిరపేక్షైస్తత్కైస్తత్వ నిర్ణయాభావాదనిర్మోక్షప్రసంగ
ఇత్యర్థః- తస్మాదాగమవిరోధితర్కో అప్రమాణమితి నతేన విరోధ ఇతి
సిద్ధం- ౧౧.

ఇతినవిలక్షణత్వాధి కరణం- ౩.

బ్రహ్మనజగదుపాదానం- విభుత్వాత్- వ్యోమపదిత్యాద్యనేన
నై శేషికాద్యనుమానేన బ్రహ్మకారణత్వబోధకస్సమన్వయో విరుధ్య
త ఇత్యాశంకాయామతిదిశేతి.

ఏతేనశిష్టా పరిగ్రహాపివ్యాఖ్యాతాః- ౧౨.

ఏతేన మన్వాదిభిశ్చిష్టే కేన చిత్తర్కార్థవాదాద్యంకేన పరి
గృహీత ప్రధానకారణవాదనిరాకరణేన ప్రకారేణ శిష్టా అపరిగ్రహః

104 అ-౨ పా-౧-శిష్టాపరిగ్రహాధికరణం, భోక్త్రాపత్యధికరణంచ.

శిష్టాకేనచిదప్యంశేనా పరిగ్రహీతా అణ్యాదికారణవాదా అపివ్యాఖ్యాతా నిరస్తాద్రష్టవ్యా ఇత్యర్థః- తర్కస్య వేదబాధితత్వాదితి భావః- ౧౨.

ఇతి శిష్టాపరిగ్రహాధికరణమ్- ౪.

అద్వితీయాద్రష్టహ్మణో జగత్సర్గం బ్రువన్ సమన్వయః- ప్రత్యక్షాదినావిరుధ్యతేనవేతి సందేహే బ్రహ్మణితర్కస్యా ప్రతిస్థితత్వేపి జగద్భేదతస్య ప్రతిస్థితత్వా ద్విరుధ్యత వేతి ప్రత్యుదాహరణేనాయమాక్షేపః- సమాధిశ్చ.

“భోక్త్రాపత్యైరవిభాగశ్చేత్స్యాల్లోకవత్” ౧౩.

అద్వితీయ బ్రహ్మణో జగదుపాదానత్వే భోక్తృభోగ్య ప్రపంచస్య సర్వస్య బ్రహ్మసన్యత్యేన భోగ్యశబ్దాదేర్భోక్త్రాత్కృతత్వాపత్తే ర్భోక్తృభోగ్యాత్కృతత్వాపత్తేషు ప్రత్యక్షసిద్ధః పరస్పరవిభాగోనస్యాదితి ప్రత్యక్షవిరోధః-భోక్తృభోగ్యప్రపంచోనాద్వితీయోపాదానకః పరస్పరం భిన్నత్వాత్- వ్యతిరేకేణ బ్రహ్మవదిత్యాది తర్కవిరోధశ్చ సమన్వయస్య విపక్షే హేతుచ్చిత్తిర్బాధికేతి శంకార్థః “సమాధత్తేస్యాల్లోకవదితి”-భోక్తృభోగ్యప్రపంచస్యైక బ్రహ్మోపాదానకత్వేపి పరస్పరం విభాగః స్యాల్లోకవత్- యథామృదాత్మినా అభిన్నానాం ఘటశరావాదీనాంపరస్పరం భేదోస్తీతి చిన్మయవిద్యాప్రపంచదృష్టాంతః యథాపకరజ్జూపాదానకానాందండసర్పాదీనాం పరస్పరంభేద ఇత్యవిద్యామయజడప్రపంచదృష్టాంతః కల్పితభేదసత్వాన్న ప్రత్యక్షవిరోధః దండా దౌవ్యభిచారాన్న తర్కః ప్రమాణమితిభావః- ౧౩.

- ఇతిభోక్త్రాపత్యధికరణమ్- ౫.

ఏవంపరిణామవాదమాలంబ్య ఆపాతతస్యాల్లోకవదితి సమాధానముక్తం ఇదానీం వివర్తమాశ్రిత్య ప్రపంచదైవవిధ్యాంగికారేణ పరమం సమాధానముచ్యత ఇత్యేకఫలకత్వ సంగత్యాఇదమాహ.

తదనన్యత్వమారంభణ శబ్దాదిభ్యః ౧౮.

భావేచోపలభ్యే ౧౯.

సత్వాచ్చపరస్య ౧౯.

అసద్వ్యవదేశాన్నేతిచేన్న ధర్మాంతరేణ వాక్యశేషాత్ ౧౯.

యైకేశ్వబ్దాంతరాచ్చ- ౧౯.

పటవచ్చ ౧౯.

యథాచప్రాణాదిః ౨౦.

తదనన్యత్వం తస్మాద్భూత్వా అనన్యత్వమభేదో విద్యాప్రపంచస్య చిదేకరసత్వాత్ - జలతరంగాదివత్ - అవిద్యాప్రపంచస్యతు జడదుఃఖాదినానారసస్య తదనన్యత్వం తద్వ్యతిరేకేణ భావవచ - మరుజులద్విచంద్రాదివత్ - ఉభయత్ర పృథక్సత్తారాహిత్యం ద్రష్టవ్యం - కుతః ఆరంభణశబ్దాదిభ్యః - ఏకవిజ్ఞానాత్సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాసిద్ధ్యర్థం దృష్టాంతోదత్తః - యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వంమృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారంభణం వికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి - తత్ర కథం మృత్పిండే జ్ఞాతే ఘటాదిజ్ఞానమిత్యాశంక్యవికారో ఘటాదిర్వాగాలంబనమాత్రం - యతోనామధేయంవికారః - నతు నామాతిరేకేణ వికారో స్తీత్యుక్త్వా మృత్తికామాత్రమేవ వికారస్య ఘటాదేః పారమార్థికం రూపమితి తస్మిన్ జ్ఞాతే వస్తుతో ఘటాదిర్జ్ఞాతో భవతీత్యుక్త్వావికారః కల్పనామాత్రం కారణం సత్యమిత్యయమథో దృష్టాంతవాక్యేసిద్ధః. తథా దాష్టాంతికేపి చిద్రూపే బ్రహ్మణిజ్ఞాతే చిన్మయో విద్యాప్రపంచస్సర్వోపిజ్ఞాతో భవతీతిద్రష్టవ్యః - చిన్మాత్రసత్తా సామాన్యే విశ్రాంతస్య నిరంతరం సర్వేశస్వేహ సర్వత్వం సర్వాత్కత్వంచ సర్వదేతి. ప్రకృతిశ్చేతిమాత్రే చిత్ప్రకృతికస్య చిన్మయవిద్యాప్రపంచస్యైవ స్వీకారాత్ - అత్ర మృదాది దృష్టాంతో విద్యా

ప్రపంచవిషయవహి- ఘటాద్యుత్పత్తే త్రాభాంతిమూలకత్వాభావాత్ కులాలాదిబుద్ధిపూర్వకక్రియాజన్యత్వాత్ - ఘటాదీనా మధిష్ఠానమృజ్జానా బాధ్యత్వాత్ - ముద్గరపాతాదిక్రియానాశ్యత్వాచ్చ- తత్ర మృదాదిసత్యత్వంనామ దీర్ఘ కాలస్థాయిత్యమేవ- ఘటాదీనాం నామమాత్రత్వం చాల్ప కాలస్థాయిత్యం వివేకదృష్టౌ మృత్కౌత్రత్వంచేత్యంశే ద్రష్టవ్యః- సరజ్జసర్పాదివత్ అలీకత్వబోధనే తాత్పర్యం- సూతసంహితాయాం బ్రహ్మగీతాద్వితీయాభ్యామే తేషాం స్థాయుత్వా స్థాయిత్యవిషయత్వేన దృష్టాంతత్వమితి పుస్తాదితమిత్యలం. నావిద్యాప్రకృతికస్య జడప్రపంచస్య ప్రతిజ్ఞావిషయత్వం- స్వరూపే నాళికత్వాత్.

సూత్రస్థాదిశబ్దేన బ్రహ్మైవేదం సర్వమిత్యాది తదనన్యత్వప్రతిపాదకం సంగ్రహీతం- ౧౮.

తదనన్యత్వే హేత్వంతరమాహ- “భావేచోపలభ్యే” భావే విద్యావిద్యయో సదృశావే విద్యాసదృశావే విద్యాప్రపంచస్య- అవిద్యాసదృశావే అవిద్యాప్రపంచస్యచోపలభ్యే అనుభవాదిత్యర్థః- చకారాదుభయాభావే ఉభయస్యా వ్యనుపలబ్ధి రితిసూచితం- తథాహి- “యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూది”తిశ్చిత్వా విద్యాదశాయాం జీవన్ముక్తస్య చిన్మయవిద్యాప్రపంచస్యైవ బహుస్యామితి కల్పితభేద చమత్కారమాత్రేణ సర్వస్యాత్మమాత్రతయోపలబ్ధిః. పురుషవేదగ్ంసర్వం- ఆత్మైవేదం సర్వమిత్యాదిశ్చితే.

అవిద్యాదశాయాంతు జాగ్రత్స్వప్నయో రాత్మతినోఢానేన జడదుఃఖాదిరూపస్యైవా విద్యాప్రపంచస్య. యత్రహి ద్వైతమివభవతీతి- సచ్చత్యచ్చ భవదిత్యాదౌ తద్దేదం తస్మాద్వాక్యకృతమాసీత్ - తన్నామరూపాభ్యామేవ వ్యాక్రియతేత్యాదౌచ కర్మణవ కర్మత్వప్రతిపాదనాన్నే శ్వరసృష్టత్వం నాపి జీవసృష్టత్వం. కింతు అవిద్యాసిద్ధత్వమేవ మరుజలాదివత్ - అద్వితీయేచిదేకరసే బ్రహ్మణి తద్విరుద్ధ జడభాతోరవిద్యాంవినా అసంభవాదేవ విద్యావిద్యాప్రపంచయోః కో

భేదఇతిచేత్ - అద్యంతద్వైతమజ్ఞానాంతజ్ఞానాం తన్నవిద్యతఇతి. అగా ఉత్పత్తిసామగ్రికల్పనా- మధ్యే జన్మకర్మాదికల్పనా అంతేనాశసామగ్రి కల్పనా చేత్యేవం సర్వత్రద్వైతకల్పనైవావిద్యయా- విద్యాప్రపంచ స్తు చిదేకరసః పరమాత్మస్వరూపభూతవ. ఏకపాద్విభూతిరూపః సత త్ర కార్యకారణకల్పనానాపి జన్మకర్మకల్పనా “సర్వంకర్మాఖిలంపార్థ జ్ఞానేపరిసమాప్యత” ఇతిస్మృతేః- “పురుషవేదగ్ంసర్వం యద్యుభతం యచ్ఛభవ్యం” ఇత్యాదిశ్రుతేశ్చ- ఉభయాభావేతు సుషుప్తిప్రళయ యోరివ నిష్పవంచతైవనసావ్యవహరగోచరా.

వత్స్యతిభగవాన్ నూత్రకాలవప స్వాప్యసంపత్తోరన్యతరా పేక్ష మావిష్కృతం హీతి. చతుర్థాధ్యాయచతుర్థపాదే అతోయుక్త ఏవ విద్యాప్రపంచస్య తదభేదః అవిద్యాప్రపంచస్యతు తద్వ్యతిరేకేణాభావఇతి. అత్ర ప్రపంచభేదమజ్ఞాత్వా క్లిష్టకల్పనయా కారణసత్వోపలంభాను విధాయసత్వోపలంభవత్వా త్కార్యస్యేతి సూత్రార్థవర్ణనం భావాచ్చోపలభ్యేరితి సూత్రవికల్పకల్పనంచ పూర్వవాక్యాభ్యాత్రూణానుసమంజసమేవ. వివర్తవాదే కార్యకారణయోరేకత్రజ్ఞానాసంభవాత్ నాసీదస్తిభవిష్యతీతితైకాలికనిషేధప్రతియోగిన అవిద్యాప్రపంచస్య కారణాత్మనా సత్వప్రతిపాదనా నాచిత్వాచ్చేత్యలం- ౧౧.

సన్వద్వైతవాదే-కస్య విద్యా-కస్య విద్యా-తయో స్పద్యావేక స్యోపలబ్ధిస్తయారభావః - కదా కథం కేనవాసిద్ధతీత్యాశంకాయామాహ.

“సత్వాచ్చిపరస్యేతి” “తత్సృష్టావేదేవానుప్రసాదితదితి” అనే సజీవేనాత్మనా అనుప్రవిశ్యేత్యాదినా ప్రతిపాదితస్య పరస్య చిదాభాసస్య సత్వాత్సర్వముపపద్యతే తథాహి- వేదాంతవాదే అద్వితీయే నిష్పవంచే పరమాత్మని ఏకపాద్విభూతి రూపేణ మాయాచమత్కారేణ “ఇదగ్” సర్వమసృజతేతి సర్వవిద్యా ప్రపంచకల్పనం తత్రాభాసరూపేణ ప్రవేశనంచ ప్రసిద్ధం అంగీకృతంచ భాష్యకృతా ద్విరూపం హి బ్రహ్మవిభాతీతి నిరూపితంచ ద్వితీయం. రూపం వికార గోచరా

తాత్పర్య బ్రహ్మస్వరూపాద్విలక్షణం సర్వాత్మకం “పురుషవేదం వి
 శ్వంకర్మతపో బ్రహ్మపరామృతమితి” ముండక శ్రుతివ్యాఖ్యానావసరే-
 అదృశ్యత్వాధికరణే రూపావన్యాసాచ్చేతి సూత్రే న్యాయేన నిర్ధార
 తంచేతి నతస్య మిథ్యాత్వం కేన చిద్వక్తుం శక్యం శ్రుతి తాత్పర్యవిష
 యత్వాత్ తత్ర ఆండజంజీవజముద్భిజ్జ మితి కల్పితభేదే షూపాధిషు
 ప్రవిష్టానామాభాసానాం కేషాంచిదుపాధిమాలిన్యాత్ - బ్రహ్మభావ
 విస్మృతి జీవభావకల్పనం - తత్రా విద్యయా సంసరణం విద్యయా సత్త్వా
 వశేషపర్యంతం జీవస్మృక్తి- సత్త్వలయే స్వభావాదేవ విదేహముక్తి
 చ్చేతి - ‘యత్ర వేత్తితుజీవత్వం తత్రా విద్యేతి తత్త్వ - తత్ర సంస్మృతినా
 మ్నాయం ధత్తేరూపం తథాస్థితం - స్వయమేవహికారేన బుధ్వాస్వం
 రూపమాత్మనః - స్వయమేవస్వరూపస్థం భవతి బ్రహ్మనిర్మల ‘మిత్యా
 ద్యభియుక్తోక్తే తత్రమాయావిద్యయోరేకత్వ వణాన మనాదిత్వ క
 ల్పనంచ పూర్వవ్యాఖ్యాతృణాం అభ్యుపగమవాదమాత్రం నాత్యం
 తం ముముక్షుజనభ్రాంతి నిరసనోపయోగి- మాయాచావిద్యాచ స్వ
 యమేవభవతీతి శ్రుత్యాద్వయోభేదస్య సాదిత్వస్యచ ప్రతిపాద
 నాత్ - భగవతాభాష్యకృతానూచితంచ - అంధపరంపరైవైషానా
 దిత్వకల్పనేతి- బహుస్యామితి- బహుభవనకామనయా కల్పితానామా
 భాసానాం బద్ధముక్త నిత్యసిద్ధభేదస్య సర్వవేదాంతప్రసిద్ధత్వేపి తమ
 నాదృశ్య ఏకజీవవాదకల్పనం చాప్రామాణికమేవ-వస్తుదృష్టే జీవస్యై
 వాభావాత్ - ప్రకృతిచ్ఛేద్యాధికరణ నిరోధత ప్రకారేణ చిదుపాదాన
 కస్య ప్రపంచస్య చిన్మయత్వంచ సిద్ధమేవ కర్మకాండేపి చిన్మయ ప్ర
 పంచ ప్రసిద్ధిరసందిగ్ధా - పూర్వపక్షిణాప్యనూదితా అభిమానివ్యపదే
 శస్తు విశేషానుగతిభ్యా మితి సూత్రే తథాప్యవైదికానాం ప్రపంచ
 ద్వైవిధ్యకథనమపూర్వమివభాతి- ప్రపంచద్వైవిధ్యమనంగీకృత్య సర్వ
 ప్రపంచ మిథ్యాత్వంచ సిద్ధవత్కృత్య అస్మిన్ సూత్రే అవరస్య కార్య
 స్య ఉత్పత్తేః పూర్వ మనంతరంచ కారణాత్మనా సత్త్వవణానం విరుద్ధ
 మేవేత్యలం విస్తరేణ- ౧౬.

అసద్వ్యవహేజాన్నేతిచే న్నధర్మాంతరేణవాక్యశేషాత్ - “అసద్వాగ్రదమగ్రాసీ” దితి అవిద్యాప్రపంచస్యత్వత్తే పూర్వమసత్వప్రతిపాదనాదసత్యశవిషాణాదే - కదాపిసత్త్వాదభేదానాదిదాసీ - సత్త్వంనేతిచేత్ - నసంభవదీతిచేన్న - ధర్మాంతరేణసత్త్వాసత్వోభయవిలక్షణేన మరుజలద్విచంద్రాదివ దావిద్యకసత్వప్రతీతిరూపేణ “తతోవై సదజాయతే” తివాక్యశేషాత్ - తతోవై సర్వసత్త్వానుస్ఫుతిః పదాద్భూత్వానోవై సదివ అజాయత ఆవిభూతతత్త్వంగీకారాత్ - ప్రాగసతోపి మరుజలాదేస్సత్వేన భానదభేదానాదిత్యధికః- ౧౭.

ననువిద్యాప్రపంచస్య మాయుకత్వ మంగీకృత్య మిధ్యాత్వం కిమితి నాంగీక్రియతే - అవిద్యాప్రపంచస్యవాకిమితి మిధ్యాత్వం తత్రాహ.

“యై కే శృణ్వాంతరాచ్చ” నిర్వికారేకూటస్థే పరమాత్మనిమాయాంవినా ప్రపంచకల్పనాయా అసంభవాత్ - మాయుకత్వేపీక్షణకామనాతపఆదిపూర్వకం పరమాత్మసృష్టత్వాత్ స్వరూప విస్మృత్య భావాత్ - చిదేకరసత్త్వాత్ - తత్త్వజ్ఞానాబాధ్యత్వాత్పురుషార్థరూపత్వాచ్చ - నమిధ్యాత్వం కింతు - భేదస్యకల్పనారూపత్వం - స్వరూపస్యసత్త్వత్వంచ - జలతరంగాదివత్ - అవిద్యాప్రపంచస్యతు జడదుఃఖాదిరూపస్య అద్వితీయేచిదేకరసే అసంభవాత్ - తస్మాదవ్యక్త ముత్పన్నమిత్యాదిశ్రుత్యా స్వప్రకాశే పరమాత్మని ప్రచండ మార్తాండ మండలే పేచకానుభవసిద్ధాంధకార వదవ్యక్తభావానంతర మజ్ఞాత రజ్ఞౌ సర్వవదధ్యస్తత్వాత్ - బ్రాంతిపూర్వకత్వాద్విద్యానివత్త్వత్వాదపురుషార్థరూపత్వాచ్చ మిధ్యాత్వమితియైకే సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీ దితివిద్యాప్రపంచస్య సృష్టేః పూర్వంకారణాత్మనా సత్త్వప్రతిపాదనం అవిద్యాప్రపంచస్యతు - అసదేవేదమగ్ర అసీదిత్య సత్త్వబోధనంచేతి శృణ్వాంతరాచ్చ - సదసచ్చబద్ధభేదాచ్చవిద్యాప్రపంచస్య సత్త్వత్వ మవిద్యాప్రపంచస్య మిధ్యాత్వమితిచయైక మేవేతిభావః- ౧౮.

ఇతశ్చ విద్యాప్రపంచస్య పరమాత్మాభేదః॥ విద్యాప్రపంచస్య
 తు పరమాత్మ వ్యతిరేకేణ అభావఇత్యాహ- పటవచ్చేతి- యథాదేవతి
 ర్యజ్ఞుమ్యాది నానాజీవత తద్విలక్షణ వ్యవహారసంకుల త్రైలోక్య
 చిత్రరంజితస్య పటస్య సంవేష్టనే ప్రసారణేచవివేకిదృష్టే ' పటైకత్వ
 మేవ చిత్రస్య సర్వస్య పటాదభేదవచ ఏవం విద్యద్వైష్ణవైష్ణవైష్ణవై
 దృష్టిభేదేన కల్పితపాదభేదేనచ నిష్ప్రపంచస్యప్రపంచస్యచ పరమా
 త్మనఏకత్వమేవ ప్రపంచస్య పరమాత్మనోఅభేదవచ-తత్రవిలక్షణప్రతీ
 తి విషయత్వం నాభేదబాధకం యథా తత్రైవ చిత్రపటేమంద ప్రజ్ఞ
 స్య పటజ్ఞానహీనస్య చిత్రగత వ్యాఘ్రాదిమాత్రజ్ఞానవతః తత్సత్య తా
 భ్రాంత్యాభయకంప విషాదాదిమత్వం- తథా ఆత్మైకత్వ నిశ్చయహీన
 స్య చిదేకరసే విశ్వరూపే జడప్రపంచాధ్యా సవత్ సత్సత్యతా భ్రాం
 త్యాజన్మ కర్మస్వర్గ నరకాది సంసారానధావత్వ మితి తథావిధిస్యా
 విద్యాప్రపంచస్యాధిష్ఠానవ్యతిరేకేణాభావ ఏవేతిచమస్థం- ౧౯.

యథాచప్రాణాదిః- యథాప్రాణాయామాదినా నిరుద్ధప్రాణా
 పానాదిజీవనమాత్రకార్యం నిర్వర్తయతి-అనిరుద్ధస్త్వాకుంచన ప్రసా
 రణాదికం-నై తావతా విలక్షణకార్య కారిత్యమాత్రేణ తస్య ప్రాణస్యభే
 దోస్తి- తథాకార్య కారణయోగ్యాద్యా ప్రపంచబ్రహ్మణో రసనన్యత్వమ
 భేదవచ- తదనన్యత్వాచైక విజ్ఞానాత్సర్వ విజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధాభవతి -అ
 విద్యాప్రపంచస్యతు మిథ్యాత్వేన తద్వ్యతిరేకేణాభావాత్ జ్ఞానమజ్ఞా
 నామేవ సత్త్వజ్ఞానామితి- ౨౦.

ఇతి తదనన్యత్వాధికరణం- ౯.

ఏవం కార్యకారణభేదవజ్జీవబ్రహ్మణోరవ్యభేదాజ్జీవధర్మాః హి
 తాకరణాదయోబ్రహ్మణి ప్రసజ్యే రన్ని త్యాక్షివతి.

ఇతరవ్యవహారశాసనము-ప్రసక్తిః ౨౧.

అధికంతుభేదనిదేశాత్ ౨౨.

అశ్వాదివచ్చుతదనుపపత్తిః ౨౩.

ఇతరవ్యవదేశాత్ - ఇతరత్యవ్యవదేశాత్ - జీవస్యతత్వమసీతి బ్రహ్మత్వవ్యవదేశాత్ - ఇతరస్థిబ్రహ్మణః అనేన జీవేనాత్మనా అనుప్రవిశ్యేతి జీవత్యవ్యవదేశాచ్చబ్రహ్మణస్సప్తత్వం జీవప్రైవ సప్తత్వం స్యాత్ తథాచ హితాకరణాది దోషప్రసక్తిః సర్వవ్యత్యాసేన అహిత జరామరణాది బహువిధానధాకరణరూప దోషప్రసక్తిః ఆదిపదాజ్జీవస్య జ్వరాదికం మయాస్పృష్టమితిజ్ఞానం స్యాత్ తత్సంహత్యత్వంచసాగదిత్యాది దోషాగృహ్యంతే తస్మాజ్జీవాభిన్నబ్రహ్మణో నానిష్ఠప్రపంచజనకత్వం అభ్రాంతచేతనత్వాదితి సచేతనోపాదానకం జగదిత్యాక్షేప త్రార్థః- ౨౧.

సమాధత్తే.

అధికంతుభేదనిర్దేశాదితి తుః పూర్వపక్షవ్యావృత్త్యర్థః - యతశ్చారీరారధికం సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి బ్రహ్మవిద్యాప్రపంచోపాదానం-సప్తచేతిబ్రూమః- అతోనహితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః కుతః భేదనిర్దేశాత్- ఆత్మావా అరేద్రష్టవ్యః- సతాసోమ్య తదా సంపన్నోభవతీత్యాది నా కల్పితభేదస్య వ్యవదేశాదిత్యర్థః భేదనిర్దేశాత్ విద్యావిద్యాప్రపంచభేద నిర్దేశాదితిచార్థః బ్రహ్మ పరమకళ్యాణం చిన్మయం విశ్వరూపమేనసృజతి నావిద్యకంతస్యాభీకత్వాదితి అతోపినహితాకరణాదిదోషప్రసక్తి రిత్యర్థః ౨౨.

ఏకరూపస్య బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వే కార్యవైచిత్ర్యంనస్యాదిత్యా శంకాం దృష్టాంతేన పరిహరతి.

అశ్వాదివచ్చుతదనుపపత్తిః యథా ఏక పృథివీజన్యానామశ్చనాం వజ్రవైడూర్యేంద్రసీల పద్మరాగాదిభేదేన వైచిత్ర్యం ఏవమేక బ్రహ్మకార్యాణాం స్వరూపవైచిత్ర్యం యుజ్యతే నస్వేకబ్రహ్మశితకార్యేషు కథం ధర్మవైచిత్ర్యం కథంవా అర్థక్రియా వైచిత్ర్యమిత్యా

శంక్య తన్ని రాసాధమాదివచ్చేత్వక్తం యథా ఏక పృథివ్యాశ్చి
తానాం బీజానాం బహువిధం పత్రపుష్పఫల గంధరసాదివైచిత్ర్యం
యథాచైకస్యాన్నస్య కేశనఖాది విచిత్రార్థ క్రియా కారిత్వం తద్వత్సర్వ
ముపపద్యత ఇతి తదనుపపత్తిః ఉక్తదోషానుపపత్తిరిత్యర్థః ౨౩.

ఇతీతరవ్యపదేశాధికరణమ్ ౨.

అసహాయస్య బ్రహ్మణోన జగత్సప్తృత్వ మిత్యా శంక్య పరి
హరతి.

ఉపసంహారదర్శనాన్నేతిచేన్నక్షీరవద్ధి ౨౪.

దేవాదివదపిలోకే ౨౫.

లోకేకులాలస్యక ద్దుర్దండ చక్రకాద్యుపసంహారదర్శనాత్ ఉపాదాన
స్యమృదోవాస్వభిన్న కులాలాదిసహాయదర్శనాత్ తదుభయవిలక్షణస్య
బ్రహ్మణోనజగత్సర్వత్వముపాదానత్వంవాసంభవతీతిచేదిత్యంతశం
కార్థః. పరిహరతినేతి. తత్రదృష్టాంతఃక్షీరవద్ధితిహిశబ్దోపేత్వర్థః. యథా
లోకేక్షీరంబాహ్యసాధనాన్యనపేక్ష్యదధ్యాకారేణ పరిణమతే. తద్వద్బు
హ్మపీత్యర్థః. సచ్చావ్యసాపేక్షత్వం క్షీరస్యాస్తీతివాచ్యం. బౌద్ధస్యదధి
భావేత్వరమాత్రనిమిత్తత్వాదితి. శ్రుతిరప్యసహాయస్య బ్రహ్మణః కా
ర్యకారిత్వం దర్శయతి. “నతస్యకారణింకరణంచవిద్యతే నతత్సమశ్చా
భ్యధికశ్చదృశ్యతే ఐరాస్యకీర్వివిధై నశూయతే స్వాభావికీజ్ఞాన బల
క్రియాచేతి”- ౨౪.

నను చేతనత్వే సత్యసహాయత్వంహేతుః అతోనక్షీరే వ చా
రణిత్యాశంక్యచేతన దృష్టాంతమాహ.

దేవాదివదపిలోకే లోక్యతేఅనేనేతి లోకశబ్దో మంత్రార్థవాదే
తిహాసాది స్తస్మిన్ యథా దేవాః పితరఋషయ ఇత్యేవమాదయశ్చే
తనా స్వతస్సిద్ధసామర్థ్యాస్సాధనాంతరం బాహ్యమనపేక్ష్య సంకల్ప

మాత్రేణై వనానావిధకార్యకర్తారణపలభ్యంతే. తద్వద్భూహీత్యర్థః-అ
యంభావః- కులాలస్తావద్భూహ్యమాంతరంచ సంకల్పాదిక మపేక్ష్య
కార్యకర్తాభవతి- దేవాదయస్తు అంతరం సంకల్పమాత్రమపేక్ష్య కా
ర్యేషుసమర్థాః- తథాచ యథా ఏకస్య కార్యజననసామర్థ్యం తథా అన్య
స్యేతి నియమాభావాన్న దృష్టాంతేన ప్రత్యవస్థానమితి- ౨౧.

ఇత్యుపసంహారదర్శనాధికరణం- ౮.

పూర్వోక్తక్షీరదృష్టాంతప్రసంగేన సావయవస్వైవ నానాకా
రపరిణామితి న్యాయమనుసృత్య పూర్వపక్షయతి.

కృత్సంప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపానా- ౨౨.

శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్- ౨౩.

ఆత్మనిచై వంవిచిత్రాశ్చహి- ౨౪.

స్వపక్షదోషాచ్చ- ౨౫.

నను బ్రహ్మనిరవయవం జగదా కారేణ పరిణామతే- సావయవం
నా- ఆద్యేకృత్సంప్రసక్తిబ్రహ్మణః కార్యాకారేణ పరిణామప్రసక్తిః- తత
శ్చ కార్యాతిరిక్తం బ్రహ్మనస్యాత్- దుర్జయత్వ శ్రుతివిరోధశ్చ- కార్య
స్య ప్రత్యక్షత్వాత్- ద్వితీయే కృత్సంప్రసక్తిర్నాస్తి- ఏకాంశపరిణామే
ప్రపరాంశస్థితిసంభవాత్- కింతు నిష్కలమిత్యాది నిరవయవత్వ శబ్ద
కోపః పక్షద్వయే వ్యనిత్యత్వప్రసంగఇతి- బ్రహ్మణః పరిణామిత్వ భ
మేణాయం పూర్వపక్షః- ౨౬.

సిద్ధాంతమాహ- శ్రుతేస్తు శబ్దమూలత్వాత్- తురాక్షేప నిరా
సంబూతే- బ్రహ్మణో నిరవయవత్వేపి సతావత్కృత్సంప్రసక్తిరస్తి- కు
తః శ్రుతే- యథా జగదుపాదానత్వం బ్రహ్మణః శ్రూయతే తథా
కార్యవ్యతిరేకేణ బ్రహ్మణస్సత్వం శ్రూయతే- “ఏతావానస్యమహిమే”

త్యాదా- తథాచ వివర్తవాదశ్చుత్తైవ స్ఫుటికృతః సహి పరిణామవా
దే కార్యవ్యతిరేకేణసత్త్వం సంభవతి- తస్మాత్కార్యతిరేకేణ బ్రహ్మ
ణో అవస్థానశ్రుతేర్లోక్త దోషఇత్యర్థః- నను శ్రుతిర్వాకథం కార్య
తిరేకేణ బ్రహ్మణసత్త్వం బోధయేత్ - ఉక్తయ్యక్తి బాధితత్వా దిత్వత
ఆహ- శబ్దమూలత్వాదితి బ్రహ్మణశ్చబైకప్రమాణత్వాత్ - యథాశబ్దం
కార్యోపాదానత్వం తదతిరేకేణసత్త్వంచావిరుద్ధమిత్యర్థః- ౨౭.

జగతో బ్రహ్మవివర్తతేన స్వప్నప్రపంచవన్మాయికత్వాత్
ఉపాదానత్వేపి బ్రహ్మణో నకృత్సప్రసక్త్యాదిదోషః స్వప్నసాక్షి
వదిత్యాహ- “ఆత్మనిచైవం విచిత్రాశ్చపీతి” ఏవం బ్రహ్మణీవహి య
స్మాదేతో రేతస్సినాత్మని స్వప్నదృశినిరవయవేపి విచిత్రాస్సృష్టయ
శ్శూయంతే నతత్రరథా నరథయోగా నపంథానో భవంత్యధరథా
రథయోగా పథస్సృజతే ఇత్యాదా స్వప్నే రథాదీనామభావే కథం
తదుపలబ్ధిత్వాశంకోక్తం శ్రుతే అధేత్వాది నూత్రస్థచశబ్దేన మా
యావిదృష్టాంతం సముచ్చినోతి- యథాలోకే మాయావినిష్కరూపాను
పమద్దేనైవ హస్త్యశ్వాదివిచిత్రా స్సృష్టయో దృశ్యంతే- తథా బ్ర
హ్మణ్యపి వివిధస్పష్టిరిత్యర్థః- ౨౮.

యశ్చోభయోస్సమో దోషఇతిన్యాయేన కృత్సప్రసక్త్యా
దీనా మనుద్భావ్యత్వం దర్శయతి- స్వపక్షదోషాచేతి- సాంఖ్యాదయో
పి నిరవయవం ప్రథానం జగత్పరిణామీత్యంగీచకృత్తథాచ కృత్సప్ర
సక్త్యాదిదోషాస్సమానాః- అణువాదినోపి పరమాణుద్వయసంయో
గేన ద్వ్యణుకాదిస్పష్టిమంగీచక్రుః- ససంయోగః కిం వ్యాప్యవృత్తి ర
వ్యాప్యవృత్తి ర్వా ఆద్యేదృష్టవిరోధః కార్యప్రథిమానుపపత్తిశ్చ ద్వితీ
యే సావయవత్వంవినా అవ్యాప్యవృత్తిసంయోగా నుపపత్తి ర్నిరవ
యవత్వ వ్యాకోపఇత్యాదయో దోషాస్సమానాః - బ్రహ్మవాదేతేదో
షానసంతితస్మా దతన్తంతముపపన్నః పరమాత్మకారణవాదః- ౨౯.

ఇతి కృత్సప్రసక్త్యాధికరణం- ౯.

ఏకస్యాపి బ్రహ్మణో విచిత్రకార్యశక్తిమత్వముక్తం తత్సమర్థయతి
సర్వోపేతాచతద్దర్శనాత్ - 30.

వికరణత్వాన్నేతిచేత్తదుక్తం - 30.

మాయాశక్తిమణో బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం అశరీరస్య న
మాయేతిన్యాయేన సవిరుఢ్యతే కుతః సర్వోపేతా సర్వశక్తి యుక్తా ప
రాదేవతా తద్దర్శనాత్ - తస్య సర్వశక్తి యోగ్యత్వస్య శ్రుతో దర్శనా
దిత్యర్థః - “సర్వకర్మాసర్వకామ స్సర్వగంధ స్సర్వరస స్సర్వమిదమఖ్యా
త్” ఇత్యాది శ్రుతిర్ద్రష్టవ్యా 30.

వికరణత్వాన్నేతిచేత్తదుక్తం - సర్వశక్తియుక్తానామపి దేవా
నాం చక్షురాదికరణవతామేవ విచిత్రకార్యకర్తృత్వ మవగమ్యతే -
“అచక్షుష్కమశ్రోత్ర”మిత్యాదినా బ్రహ్మణో వికరణత్వావగమాన్న
కర్తృత్వ మతిచేత్ యదత్రోత్తరంవక్తవ్యం తత్పూర్వమేవ నవిలక్షణ
త్వా ద్దేవాదివదపి లోకఇత్యాదాపుత్రం - శ్రుత్యైక సమధిగమ్యత్వా
న్నతర్కేణవిరోధశం కా యథా ఏకస్య తత్తైవాన్యస్యేతి నియమాభా
వా దిత్యాదిక మిత్యర్థః - 30.

ఇతి సర్వోపేతాధికరణం - ౧౦.

బ్రహ్మణో జగత్కర్తృత్వం హేత్వంతరేణాక్షిపతి.

నప్రయోజనవత్వాత్ - 3౨.

లోకవత్తు లీలాకైవల్యం - 33.

అవాప్తసకలకామా ద్బ్రహ్మణో జగత్సృష్టి ర్నసంభవతి. ని
త్యతృప్తత్వేన ప్రయోజనాభిసంధిరహితత్వాత్ - ప్రేక్షావత్ప్రవృత్తేః
ప్రయోజనవత్వావగమాదితి - 3౨.

అత్ర రాధాంతః - లోకవత్తులీలాకైవల్యం - తు రుక్మశంకా
నిరాసార్థః యథాలోకేరాజ తదమాత్మాదీనాం ఫలం వినైవ కేవల
లీలారూపః ప్రవృత్తయోద్యత్యంతే యథాప్రాచ్యాసాదయ స్వభా
వాదేవోత్పద్యంతే- ఏవంబ్రహ్మణోపి విచిత్రకార్యరచనా- లీలాకైవ
ల్యం- కేవలలీలామాత్రం న ఫలసాపేక్షం కథం చిద్రాజాదీనాం లీలా
యాం ఫలసంభవేపి నిత్యతృప్తస్య బ్రహ్మణో లీలామాత్రమేతదిత్యభి
ప్రాయ న్నుత్ర కృతః స్వీయప్రయోజనాభావదృష్ట్యా విద్యాప్రపంచ
సృష్టే శ్రుతిస్తుజ్ఞప్రాధారం ప్రయోజనం దశకాయతి సపురుషః నామ
రూపాద్యగోచరం సంసారి నామతిదుర్విజ్ఞేయం విషయం విహాయ క్లేశా
దిభిస్సంక్లిప్తదేవాది జీవేషుమయా సహస్రకలావయవ కళ్యాణం దృష్ట
మాత్రేణ మోక్షదం వేషమాదదే- ఇత్యాదికం- 33.

ఇతి న ప్రయోజనవత్సాధికరణమ్- ౧౧.

సిద్ధాంతాభిసంధి మజ్ఞత్వా ప్రపంచైక్య బుధ్యాప్రకారాంత
రేణాక్షేపాః దశకాయిత్యాసమాధతే.

వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేన సాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి- 3౪.

నకర్మావిభాగాదితీచేన్నానాదిత్వాత్- 3౫.

ఉపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచ- 3౬.

బ్రహ్మకింప్రాణి కర్మసాపేక్షం జగత్కర్మ నిరపేక్షంవా-
ఆద్యే అనీశ్వరత్వప్రసంగః- ద్వితీయేవైషమ్యనైర్ఘృణ్యే ప్రసజ్యే
యాతాం.

యోవిషమ సృష్టికర్తా ససావద్య ఇతిన్యాయా ద్రుష్ట్యాణో
నిరవద్యత్వం నసిద్ధ్యేత్ తథాహి కాంశ్చిత్తిర్యగా దీనత్యంతదుఃఖనః
కాంశ్చిన్మనుష్యాదీ సుఖదుఃఖసాధారణాః కాంశ్చిద్దేవాదీనత్యంతసు
ఖనశ్చ సృష్ట్యాకథం నిరవద్య ఇత్యాక్షేపః సమాధానంతు- బ్రహ్మవి

ద్యా ప్రపంచస్యైవ సాక్షాత్కర్తృత్రసుఖదుఃఖాది వైషమ్యాభావా
నై తేదోమాః ప్రసజ్యంతే కర్మసాపేక్షత్వాభావాచ్చ నానీశ్వరత్వ
ప్రసంగ ఇతిలోకవత్తు లీలాకైవల్యమిత్యత్ర సమాహితం అవిద్యా
ప్రపంచస్పృహేతు బ్రహ్మణోనసాక్షాత్కర్తృత్వం కింతు తత్తదవిద్యా
ద్వారా తథాచ వైషమ్యవైర్ఘ్యే బ్రహ్మణోనసాక్షాతం కస్మాత్
సాపేక్షత్వాత్ ప్రాణీకృతపుణ్యపాపదూప కర్మసాపేక్షత్వాత్ కర్మా
నపేక్షత్వేహి వైషమ్యాదిదోషస్సాన్యత్ - ససాపేక్షత్వ ఇత్యర్థః - సచ
సాపేక్షత్వ ఇత్యర్థః - సచసాపేక్షత్వే అనీశ్వరత్వం భృత్యాదిసేవాను
సారేణఫలదాతూరాజ్ఞ అరాజత్వా దశానాత్ - సనీశ్వరస్య కర్మసా
పేక్షత్వం కుత ఇత్యత్ర ఆహ - తథాహి దశాయతీతి శ్రుతి స్మృతిశ్చేత్య
ర్థః “ఏష హ్యేవ సాధుకర్మకారయతి” “తం యమేభ్యోలోకేభ్య ఉన్నినీ
షతే” “ఏష ఉవవాసాధుకర్మకారయతితం యమధోనినీషత ఇతి -” ప్ర
ణ్యోవై పుణ్యేనకర్మణాభవతిపాపః పాపేనేత్యాద్యాశ్శ్రుతయః - యేయ
ధామాం ప్రపద్యంతే తాంస్తద్ధై వభజామ్యహమ్ - ఇత్యాద్యాస్మృతి
శ్చంద్రప్రవాహ - అత్రోభయత్ర “సగ్రాదాప్రాక్తనం కర్మవిద్యతే నేహక
స్యచిత్ - సగ్రాదాసర్గరూపేణ బ్రహ్మైవప్రవిజృంభత ఇతి - విద్యాప్రపం
చవిషయే కింతుయే బ్రహ్మణోన్యత్వం బుధ్యంతే సాత్త్వికోద్భవాః - తే
షాముత్తర కాలం తత్కర్మభిజన్మదృశ్యతే - యత్రవేత్తితుజీవత్వం
తత్రావిద్యేతితివృత్తి - తత్ర సంస్మృతినామూయం ధత్తేరూపంతథాస్థి
తమ్ పశ్యాత్స్వకర్మ నిర్మాయస్వకర్మఫలభాగ్యవేదిత్యాద్యవిద్యా ప్ర
పంచవిషయేచ వాసిష్ఠవచనాని నాదత్తైకస్యచిత్వాపం నచైవసుకృ
తం విభుః అజ్ఞానేనావృతంజ్ఞానం తేనముహ్యన్తిజంతవః - సర్వం కర్మా
ఖలంపార్థ జ్ఞానేపరిసమాప్యత - ఇత్యాది గీతావచనానిచానుసంధేయా
ని అన్యథా ప్రపంచైకేయ తత్సృష్టిలీలామాత్ర మితి కర్మసాపేక్ష
మనర్థరూప మితిచ బహువిరోధాత్ - 38.

సకర్మావిభాగాదితిచే న్నానాదిత్వాత్ - సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీ
దేకమేవాద్వితీయమిత్యాదినా స్పృహేః ప్రాగవిభాగావధారణా న్నతదా
సం కర్మాస్తీతలిః కర్మాపేక్షయా విషమాస్పృహీత్యసంగత మితిచేదితి

ప్రపంచైక్యబుధ్యా ఆక్షేపః నానాదిత్వాదిత్యవిధ్యా ప్రపంచవిషయ విభాగేన సమాధానంచ- అనాదిత్వా త్సంసారస్య బీజాంకురవద్ధేతు హేతు మద్భావేనోపపత్తే రిత్యర్థః పూర్వసృష్టే సంపాదిత ధర్మా ధర్మ ప్రపంచస్యాత్యంతిక నాశాభావాత్త దపేక్షయోత్తరసృష్టే న కించిద్బాధక మితి సమాధానమావిద్యక నిశ్చయానువాదరూపమేవ హి సతత్వదృష్ట్యనుసారి కుతః అంధపరంపరై వైషా అనాదిత్వకల్పనేతి భాష్యకారవచనాత్.

సగ్రాగౌప్రా క్తనం కర్మవిద్య తేనేహకస్యచిత్ కింతుయే బ్రహ్మ ణోన్యత్వం బుధ్యంతే అసాత్వికోద్భవాః తేషాముత్తరకాలం తత్కర్మ భిజన్మదృశ్యత ఇత్యాదివాశిష్ట వచనాత్ నాద త్తేకస్య చిత్పాపం న చైవసుకృతం విభుదిత్వాదిగీతావచనాచ్చ పరమేశ్వర ఆదిమ ప్రపంచ సృష్టేకస్యచిదపిపాపం సుకృతంవావిషమసృష్టి సహాయతయానాద త్తే స్వేనవిషమసృష్టే రేవాకృతత్వాత్ కథిం తహిం విషమసృష్ట్యనుభవౌ అజ్ఞానామిత్యాశంకాయామాహ “అజ్ఞానేనావృతంజ్ఞానం తేన ముహ్య స్త్రిజంతవ ” ఇతి-ఏతాదృశం సూత్రకృత్ గూఢాభిసంధిమజ్జాత్వా ప్ర పంచైక్య మనుసృత్యక్లిష్టగత్యా సిద్ధాంతకథన ప్రవృత్తిర్వాగ్భ్యా త్యాణాం మనమంజస్సవ నపురుషార్థ పర్యవసాయిసీత్యలం విస్త రేణ- 39.

సనుసంసారస్యానాదిత్వం కుత ఇత్యతలహ- “ఉపపద్యతేచాప్య పలభ్యతేచేతి” సంసారస్యానాదిత్వముపపద్యతే- అజ్ఞానాం తద్దైవాను భవాత్- చకారాదనం తత్త్వం చోపపద్యతే- తత్త్వజ్ఞానం వినానివృ త్యభావాత్- స్వప్నప్రపంచోపి తత్కాలే అనాదిత్వేనాసంతత్యేనచా నుభూయత ఏవేత్యుపపద్యతే- ఉపలభ్యతేచ శ్రుతిస్మృత్యో స్సంసా రానాదిత్వా సంతత్వయో రనువాదః.

ధాతాయధాపూర్వమకల్పయ దిత్వాద్యాశ్రుతిః - సరూపమ స్వేహతథోపలభ్యతేనాంతో నచాదిర్న చసంప్రతిష్ఠేత్వాది స్మృతిశ్చ

అన్యథా పరమార్థతః కర్మనిర్మితత్వేజ్ఞాన మాత్రాన్నివృత్త్యయోగః అ
విద్యాకల్పితస్యైవ జ్ఞానాన్నివృత్తిర్న కర్మ నిర్మితస్యేతివ్యాప్తేః- 3౬.

ఇతి వైషమ్య వైర్ఘ్యణ్యాధికరణమ్- ౧౨.

పరపక్షప్రతిషేధప్రధానం పాదమార్ఘభూకామః స్వపక్ష నిర్గుప్త
త్వ ముపసంహరతి.

సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ- 32.

పూర్వాధికరణే కర్మవశాదీశ్వరస్య విషమసృష్టి హేతుత్వము
క్తం తదస్తు- విషమసృష్టి ప్రయోజకకర్మణ ససత్వాత్ - తద్వదుపా
దానత్వ ప్రయోజకగుణవత్వస్యాభావాన్నోపాదానత్వం యన్నిర్గుణం
తన్నోపాదాన- యథాగంధ ఇతిన్యాయాదిత్యా శంకాయామాహ-
సర్వధర్మోపపత్తేశ్చేతి సర్వేజగత్కారణత్వ సర్వజ్ఞత్వాదయః కారణ
ధర్మాయేవిద్యంతే తేషాం పూర్వోక్తప్రకారేణ బ్రహ్మణ్యుపపత్తే
ర్బ్రహ్మైవ జగత్కారణమిత్యేవనిషదం శాస్త్రం నిర్దోషమిత్యర్థః- అ
యంభావః.

యన్నిర్గుణం తన్నోపాదాన మితివ్యాప్తౌ కిం . పరిణామిత్వాభా
వోవ్యాపక - ఉతవివర్తతోపాదానత్వా భావః - నాద్యః ఇష్టత్వాత్ -
నద్వితీయః ఆరోపితా నిత్యత్వోపాదానే జ్ఞానజాత్యాదౌ వ్యభిచారాత్
తస్మాన్నిర్గుణత్వేపి బ్రహ్మణో వివర్తజగదుపాదానత్వ మవిరుద్ధమితి-
తస్మాన్నకథమపి సమన్వయస్య విరోధఇతిసిద్ధం- 32.

ఇతి సర్వధర్మోపపత్త్యధికరణం- ౧3.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద

తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానందతీర్థ విరచితాయాం

బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యదీపికాయాం ద్వితీయా

ధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః

ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య - ద్వితీయఃపాదః.

ఇయతా ప్రబంధేన ముముక్షూణాం సమ్యజ్ఞానోత్పత్తయే వాక్యానాం సమన్వయః ప్రతిపాదితః- తస్మిన్ సమన్వయే పరపరికల్పితదూషణనిరాసేన స్వపక్షఃస్థాపితః.

ఇదాసీం ముముక్షూణా మద్వైతశాస్త్రే నిర్విచిత్తప్రవృత్తినిమిత్త పరమతదూషణప్రధానఃపాద ఆరభ్యతే.

రచనానుపపత్తేశ్చనానుమానం- ౧.

ప్రవృత్తేశ్చ- ౨.

పయోంబువచ్ఛేత్తతాపి- ౩.

వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్- ౪.

అన్యత్రాభావాచ్చనత్యణాదివత్- ౫.

అభ్యుపగమేవ్యర్థాభవాత్- ౬.

పురుషాశ్చవదితిచేత్తథాపి- ౭.

అగ్నిత్వానుపపత్తేశ్చ- ౮.

అన్యథానుమితోచజ్ఞశక్తివియోగాత్ - ౯.

విప్రతిషేధాచ్ఛాసమంజసమ్- ౧౦.

సాంఖ్యమతస్య శిష్టపరిగృహీత త్వే నాభ్యహితత్వా త్తదేవా
నా నిరాక్రియతే- రచనానుపపత్తేరితిపూర్వం “ఈక్షతేర్నాశబ్ద” మి
త్యాదినా ప్రధానపరత్వేన వేదాంతానాం వ్యాఖ్యానం నిర్వస్తం- ఇహ
తు ప్రధానసాధకవేద నిరపేక్షయుక్తి నామాభాసత్వ ముచ్యత ఇతి
నపానదుక్త్యం- అత్ర సాంఖ్యాదిమతనిరాసేన శ్రుతిసమన్వయస్య తస్య
తవిరోధనిరాసద్వారా దృఢీకరణాదస్య పాదస్య శ్రుత్యధ్యాయసంగతి
రోబ్ధాః.

తత్రప్రధానమచేతనం జగదుపాదానమితి సాంఖ్యసిద్ధాంతః - బా
హ్యధ్యాత్మికం జగత్సుఖదుఃఖమోహాత్మక సామాన్యోపాదానకం తద
న్వితత్వాత్ - యద్యదన్వితం తత్తదుపాదానకం యథామృదన్వితం ఘ
టాదికం మృదుపాదానకమితి తథాచ యదేవసుఖదుఃఖ మోహాత్మకం
కించిత్సిద్ధం తదేవసత్త్వ రజస్తమోగుణాత్మకం ప్రధానమితిప్రాప్తేబ్రూ
మః- అనుమానం. ప్రధానం నజగదుపాదానం కుతః రచనానుపపత్తేః
చేతనాత్సప్తవ్యజ్ఞానశూన్యాత్ప్రధానా దనేకవిధవిచిత్ర జగద్రచనాను
పపత్తేరిత్యర్థః-లోకే విచిత్రప్రాసాదాది రచనాయా బుద్ధికుశలశిల్ప్యాది
కార్యత్వదర్శనాదితిభావః సూత్రేచశబ్దేనహేతో స్వరూపాసిద్ధిం సము
చ్చినోతి సుఖాదీనామాంతరత్వ ప్రతీతేస్తదన్వితత్వం జగతో అసిద్ధం
తస్మాదప్రామాణిక సాంఖ్యసిద్ధాంతఇతి- ౧.

ప్రవృత్తైశ్చ- సామ్యావస్థాపన్నా గుణాహిప్రధానం సామ్యా
వస్థాయాంచ నకించిత్కార్యం జాయతే కింతు సామ్యావస్థా ప్రచ్యవేన
గుణానామంగాంభి భావేజాతే కార్యస్యోదయఇతిప్రక్రియా సానయుక్తా
లోకే అచేతన రథాది ప్రవృత్తైశ్చేతనాధీనత్వ దశేనాత్ తథాచ
ప్రధానస్య సామ్యావస్థానాత్ప్రచ్యుతిరూప ప్రవృత్తైశ్చేతన ప్రేరణం
వినా అనుపపత్తే రితిర్థః- ౨.

పయోంబువచ్చేత్తత్రాపి- నన్యచేతనస్య స్వయం ప్రవృత్తి
 ర్మశ్యతే యథాక్షీరం వత్సవివృద్ధయే స్వయమేవప్రవర్తతే- యథా
 వాజలం స్వయమేవస్యందతే తథాపయోంబువత్ప్రధానం స్వయమేవ
 ప్రవర్తత ఇతిచేన్న- యత స్తత్రాపి పరమాత్మప్రేరక శ్రూయతే-
 యోఽపుతిష్ఠన్నిత్యాదినా తథాచపక్షత్వాన్నదృష్టాంతత్వం పయోం
 బునో రితిభావః- 3.

వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్.

అపిచ న స్వతంత్రం ప్రధానం జగదుప-గానం- కుతః వ్యతిరే
 కానవస్థితేః స్వతంత్రస్య తస్య కారణత్వే సర్వదాకార్యప్రసక్తౌ కదా
 చిదపికార్య వ్యతిరేకస్యావస్థిత్యభావ ప్రసంగాదితిభావః తదపికుతః అన
 పేక్షత్వాత్- స్వతంత్రస్య ప్రధానస్యచేతనాది సహకార్యంతరా నపే
 క్షత్వాభ్యుపగమాత్ప్రయేత్యర్థః- ౪.

అన్యత్రాభావాచ్చనతృణాదివత్- ననుతృణాదికం నిమిత్తాంతర
 నిరపేక్షమేవక్షీరాకారేణపరిణమతే తద్వత్ప్రధానమపేతిచేన్న కుతః -
 అన్యత్రాభావాత్- ధేన్వాదేరన్యత్ర బలీవదా-కౌతృణాదేః క్షీరభావ
 స్యాభావాదిత్యర్థః- తథాచధేన్వాదిసాపేక్షమేవ తృణాదికంక్షీరీభవతి
 నిరపేక్షత్వే బలీవర్దాదావపిక్షీరీభావ ప్రసంగాదితీ- ౫.

అభ్యుపగమేవ్యధాభావాత్.

ప్రధానస్యస్వతః ప్రవృత్త్యభ్యుపగమే పురుషార్థస్యాపేక్షాభా
 వ ప్రసంగాదిత్యర్థః- నచేష్టాపత్తిః- ప్రధానమచేతనం- చేతనస్య పు
 రుషార్థంసాధయితుమేవ ప్రవర్తత ఇతిస్వాభ్యుపగమ విరోధాదితి
 భావః- యద్వా అథాభావా త్ప్రయోజనాభావాదిత్యర్థః- తథాహి-
 నతావత్ప్రధానప్రవృత్తిః- పురుషస్య భోగాపవర్గాథాభోగ్యానామా
 నంత్యాదనోక్త ప్రసంగాత్- నాప్యవపగార్థా- భోగాభావప్ర
 సంగాత్- ప్రధానస్య ప్రవృత్త్యభావప్రసంగాచ్చ పురుషస్య స్వరూపే

ణావస్థితిలక్షణస్య మోక్షస్య ప్రధానాప్రవృత్త్యైవసిద్ధేస్తస్మాత్ప్రయోజనాభావాన్న ప్రధానస్య జగద్దేతుత్వం- ౬.

“పురుషాశ్శవదితిచేత్తథాపి” నను పురుషవచ ప్రధానప్రవర్తకః- నను స్వయమప్రవర్తకమానః కథం పరం ప్రవర్తయేదితిచేత్పురుషాశ్శవదితిచూమః లోకేయధాపంగుః పురుషః స్వయమప్రవర్తకమానోప్యంధం ప్రవృత్తి శక్తిమంతం ప్రవర్తయతి యథావా అయస్కాంతోశ్మాసన్నిధిమాత్రేణాయః ప్రవర్తయతి ఏవంపురుషః ప్రవర్తకఇతిచేన్న యతస్తథాపి నోషాణామనిర్మోక్షః తథాహి- ప్రధానస్యపురుష ప్రేరణత్వే ప్రధానం స్వతంత్రమితిస్వాభ్యుపగమవిరోధః- పురుషస్య ప్రవర్తకత్వే కూటస్థత్వహనిః స్వస్యవ్యాపారం వినా ప్రవర్తకత్వాద్యోగాత్ పంగోరపి వాగ్యాపారస్యసత్వాత్ అయస్కాంతస్య అనిత్యసన్నిధిచేవవ్యాపారః- ప్రధానపురుషసన్నిధేన్నిత్యత్వేన వ్యాపారాయోగః నిత్యస్యాపి వ్యాపారత్వే ప్రధానప్రవృత్తుచ్ఛేద ఇత్యాదయోగోషాద్రష్టవ్యాః బ్రహ్మణస్వావిద్యకం ప్రవర్తకత్వమితి నకూటస్థ్యహనిః- ౭.

“అంగీత్వానుపపత్తేశ్చ” అపిచ గుణత్రయ సామ్యావస్థాప్రకృతిః- సామ్యావస్థాప్రచ్యుత్యాగుణా నామంగాగిభావే మహదాద్యుత్పత్తి రితివదతా సాంఖ్యేనేదంవక్తవ్యం ప్రకృతిః కిం కూటస్థా ఉతవికారిణీ- ఆద్యేపరస్పరా నపేక్షాణాం గుణానాం సామ్యావస్థాప్రచ్యుత్యాంగాంగీభావానుపపత్తైః- కార్యానుదయప్రసంగః ప్రచ్యుత్యంగీకారే స్వరూపహాన్యావత్తిః ద్వితీయే కిం స్వతః ప్రచ్యుతిరుతాన్యతః నాద్యః సదాకార్యప్రసంగాత్ నద్వితీయః పురుషస్యాదాసీనత్వా భ్యుపగమహానేశ్చ అతః ప్రచ్యుత్యభావే నాంగాంగీభావానుపపత్తైః కార్యాభావ ప్రసంగ ఇతిర్థః- ౮.

“అన్యథానుమితౌచజ్జశక్తివియోగాత్” నన్వనపేక్షస్వభావాః కూటస్థాశ్చగుణాఃనానుమేయా అస్మాభిః కింత్యన్యథాప్రకారాంతరేణైవ

యథాకార్యోత్పత్తిసంభవస్తథానుమీయంతే కార్యానుమేయత్వాత్ ప్రధానస్య త్యంగాంగీభావసంభవాత్కార్యోత్పాదసంభవతీతిచేన్న తథాపిజ్ఞశక్తివియోగాత్ గుణానాం జ్ఞానశక్తిరహితత్వాదిత్యర్థః అయం భావః అచేతనానాం గుణానాం సామ్యాసంస్థాప్రచ్యుత్యాది యోగ్యత్యేపి ప్రచ్యుత్యుత్పత్తే నిర్నిమిత్తత్వా సంభవాత్కించి నిమిత్తం వక్తవ్యం తథాచాన్యస్య నిమిత్తస్యా సంభవేన స్వతోవైషమ్యే సదా వైషమ్యస్యాత్ స్వతోవ్యవైషమ్యే సర్వదాసామ్య ప్రసంగ ఇత్యం గాంగిత్యానుపపత్తిస్తదవస్తేతి కార్యానుత్పాదోపి తదవస్థితి- ౯.

విప్రతిషేధాచ్చసమంజసమ్.

సాంఖ్యాహిక్వచిన్మహతః- పంచతన్మాత్ర సర్గవదంతి క్వచిదహంకారాత్ - క్వచిదేకాదశేంద్రియాణి క్వచిద్బాహ్యేంద్రియాణి వా గింద్రియేంద్రియాభివ్యసంతేంద్రియాణీతి స్థాపయంతి - తథాచపరస్పరవిప్రతిషేధాచ్చ సమంజసమ్- సాంఖ్యమతమిత్యర్థః-తస్మాత్సాంఖ్యమతస్య భ్రాంతిమూల కత్వాత్తదీయ యుక్తివిరోధ సమన్వయేనాస్తీతి సిద్ధం- ౧౦.

ఇతిరచనానుపపత్త్యధికరణం- ౧.

ప్రపంచస్య బ్రహ్మోపాదానకత్వే బ్రహ్మవచ్చైతన్యస్యాత్ కారణగుణస్య కార్యే అవశ్యంభావనియమాదితి ప్రపంచైక్యదృష్ట్యావాదినామాక్షేపః- సిద్ధాస్తే ప్రపంచద్వైవిధ్యాత్ - తత్ర విద్యాప్రపంచే చైతన్యానుగతిస్సిద్ధైవ- అవిద్యాప్రపంచే చావిద్యాగతజాడ్యాదయో బ్రహ్మగత చైతన్యాదయశ్చానుగతా ఏవేతి సిద్ధాంతనిర్దుష్టత్వం మనసి కృత్వా ఆక్షేప్తమతస్యైవ నియమభంగా ద్దుష్టత్వం దర్శయతి.

మహద్దీర్ఘవద్వాహస్వపరిమండలాభ్యాం- ౧౧.

నూత్రేవా శబ్దశ్చార్థో అనుక్తసముచ్చాయకః- తథాచ- ప్ర
ధానకారణవాదే కార్యే ప్రధాననిష్ఠా శబ్దత్వాదిగుణానన్వయవత్ - వై
శేషికమతే కార్యే ద్వ్యణుకే కారణపరమాణుగత పారిమాండల్యగు
ణా నన్వయవత్ - కార్యే త్ర్యణుకే కారణద్వ్యణుగత హ్రస్వత్వా
ణుత్వగుణా నన్వయవచ్చ ద్రష్టవ్యమితి పరమతదుష్టత్వ ప్రదర్శనాత్వా
దసంగతి ర్ద్విప్రవ్యా- నూత్రార్థస్తు హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం- హ్రస్వా
ద్వ్యణుకగతాత్ - పరిమండలాచ్చ పరమాణుగతాత్ - పరిమాణాత్ -
క్రమేణ మహతోదీఘస్యచ త్ర్యణుకగత పరిమాణస్య అణోహ-
స్వస్యచ ద్వ్యణుకపరిమాణస్యాత్పత్తే ర్నియమోభగ్నః- వాశబ్దాత్
ప్రధాన కారణవాదేసి నియమో భగ్న స్తద్వన్మతేపితి- ౧౧.

ఇతిమహద్విగ్రాధికరణం- ౨.

ప్రధానస్య చేతనానధిష్ఠితత్వా త్కారణత్వాభావేపి చేతనాధిష్ఠి
తాః పరమాణవః కారణం జగతృప్తి వై శేషికా స్తద్నూషయతి.

ఉభయధాపి నకర్మాత స్తదభావః- ౧౨.

సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితే- ౧౩.

నిత్యమేవచభావాత్ - ౧౪.

యాపాదిమత్వాచ్చ విపర్యయోదర్శనాత్ - ౧౫.

ఉభయధాచదోషాత్ - ౧౬.

అపరిగ్రహచ్ఛాత్యంతమనపేక్షా- ౧౭.

వై శేషికాః ఖలుకర్మణాస్మప్తేః పూర్వంనిశ్చలయోః పరమా
ణ్వోసంయోగే ద్వ్యణుకాద్యుత్పత్తిరితి వదంతి. తస్య కర్మణః కించి
న్నిమిత్తం అభ్యుపగమ్యతేనవా. ఆద్యే కర్మనిమిత్తత్వేన ప్రసిద్ధం జీవ
ప్రయత్నాభిఘాతాదిక మంగీకర్తవ్యం- నహి తత్సంభవతి- తస్యస

త్తరకాలీనత్వాత్ ద్వితీయే కర్మానుపపత్తిః అతః ఉభయధాపిన కర్మ
అదృష్టస్యాచేతనస్యన స్వతః కర్మాభిముఖ్యం- అతః కర్మాభావా త్తద
భావః- ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ సృష్ట్యుత్పాదస్యాభావ ఇత్యర్థః - యద్వా
జీవాదృష్టవశా దాద్యం కర్మపరమాణుస్వీతితత్ప్రీధాంతః- తథాచ తత్
అదృష్టం జీవనిష్ఠం కింవా పరమాణునిష్ఠం- ఉభయధాపినకర్మ- అచేత
నసాదిదృష్టస్య స్వతః కర్మాభిముఖ్యాయోగాత్ - తథాత్వే సర్వదా
సృష్టిప్రసంగాత్ - నచ జీవోఽదృష్టస్య ప్రేరకః- తదాసిం తస్య జ్ఞాన
వత్సాభావాత్ - నచ వై శేషికాభిమతః ఈశ్వరప్రేరక ఇతి వక్ష్యతే-
అత స్సర్గాభావా దిత్యర్థః- యద్వా పరమాణ్వోసంయోగోత్పత్తే సృ
ష్టిః- విభాగోత్పత్తౌచ ప్రళయస్తయోశ్చ సంయోగవిభాగయోః కర్తౌ
వ హేతురితి తత్ప్రీధాంతః- తథాచ సంయోగకారణం కర్మనా స్తీత్యు
క్తం- ఏవం విభాగహేతురపి కర్మనా స్తి- నిమిత్తస్య దృష్టస్య నోద
నాదేరసంభవాత్ - అదృష్టంచ భోగార్థమేవ- నప్రళయార్థ మిత్యుభ
యధాపి నకర్మ- అత స్సంయోగవిభాగహేతు కర్మాభావా త్తదభావ
స్తయో సృష్టిప్రళయయో రభావ ఇత్యర్థః- తస్మా దనుపపన్నః ప
రమాణుకారణవాదః- ౧౨.

“సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితే” తదభావ ఇత్య
నుషంగః- తస్య పరమాణుకారణవాదస్యా సంభవఇత్యర్థః కుతః పర
మాణుద్వ్యణుకయో సమవాయాభ్యుపగమాత్ - అభ్యుపగమేకా
దోషస్తతాహ- సామ్యాదనవస్థితేరితి- యథా ద్వ్యణుకంపరమాణు
భ్యా మత్యంతభిన్నంసత్ సమవాయమపేక్షతే- ఏవం సమవాయోపి
సమవాయిభ్యా మత్యంతభిన్న స్సన్నన్య సమవాయేన సమవాయిభ్యాం
సంబధేత- భిన్నత్వసామ్యాత్ - అసంబద్ధస్య సంబంధత్వాదశానాత్
తథాచతస్యాపి భిన్నత్వ సామ్యాత్సమవాయాంతర మిత్యనవస్థాస్యాది
త్యర్థః - తథాచసమవాయాసిద్ధాసమవేతద్వ్యణుకాది సృష్ట్య సిద్ధిసాన్య
దిత్యర్థః - ౧౩.

నిత్యమేవచభావాత్ - పరమాణూనాంప్రవృత్తి స్వభావత్వే
ప్రవృత్తిర్నిత్య - వ భావాత్ప్రళయా భావప్రసంగః - నివృత్తిస్వభావ
త్వే నివృత్తిర్నిత్యమేవ - భావాత్సృష్ట్య భావప్రసంగ ఇత్యర్థః- ౧౮.

రూపాదిమత్వాచ్చ విపర్యయో దశనాత్ - చతుర్విధాః
పరమాణువై రూపస్పృశాది మంతోనిత్యా అణవచ్ఛేతి వై శేషిక
సిద్ధాంతః - సనోపపద్యతే- తథాహి-పరమాణువై అనిత్యాః - స్థూలా
శ్చ - భవితుమర్హంతి- రూపాదిమత్వా త్పటాదివత్ - పటాహిరూ
పాది మత్వాత్స్వకారణ తంత్రపేక్షయా స్థూలోనిత్యశ్చ - తద్వజ్జగ
త్కారణస్యాపి రూపాదిమత్వే అనిత్య త్వప్రసక్తౌ కారణాపేక్షయా
స్థూలత్వంస్యాదితి నజగత్కారణస్య రూపాదిమత్వమితి తాత్పర్యం -
సూత్రార్థస్తు భవన్మతే జగత్కారణస్య రూపాదిమత్వా దణుత్వనిత్య
త్వవిపర్యయః స్థూలత్వ మనిత్యత్వం చప్రసజ్యేత - లోకేరూపాదిమ
తః పటాదేశ స్తథాత్వ దశనాదితి- ౧౯.

ఉభయధాచదోషాత్ - రూపరసగంధ స్పృశాత్మికాపృథివీ
స్థూలాదృశ్యతే - రూపరసస్పృశాత్మికా ఆపన్నాత్మకా- రూపస్పృశా
త్మకం తేజస్మాత్కృతరం స్పృశాత్మకోవాయు సూక్ష్మతమ ఇత్యనుభవా
గమసిద్ధా అత్రప్రక్రియా- తత్ర పృథివ్యాదివ త్పరమాణవో వ్యుపచి
తానుపచితగుణాత్మకాః కల్ప్యంతేనవా ఆద్యే అణుత్వ వ్యాఘాతః- ఉప
చితానుపచితగుణాత్మక పృథివ్యాదే స్వరూపోపచయదర్శనాత్ - గు
ణానాం ద్రవ్యాతిరిక్తత్వేపి తాదృశగుణకత్వేన పృథివ్యాదీనా ముప
చయదర్శనా-దణుత్వవ్యాఘాతపవ- నహి గుణగుణినో ర్భేదస్సంభవతి.
భేదేగవాశ్వవ ద్గుణగుణిభావా నుపపత్తే- ద్వితియే తత్కార్యపృథివ్యా
దిషు రూపాద్యనుపలంభప్రసంగ ఇత్యుభయధాపి దోషాదనుపపన్నః
పరమాణుకారణవాదః- ౧౬.

“అపరిగ్రహాచ్చాత్యంతమనపేక్షా”- ప్రధానవాదోహి సత్కా
ర్యత్వాద్యం శేనమన్వాదిభిశ్చిష్టేః పరిగ్రహీతః పరమాణుకారణవాదస్తు

కేనచిదప్యంశేన కైశ్చిదపిశ్చిష్టైర్నపరిగృహీత ఇతిశిష్టా పరిగ్రహాచ్ఛా
త్యంత మనపేక్షాపరమాణు కారణవాదే కర్తవ్యావేద విద్భిరిత్యర్థః
నూత్రేచ శబ్దేన వై శేషికాభిమత పట్టదార్థా సంభవన్ముచితః సచా
సంభవః ప్రతిపాదితో భగవతాభాష్యకృతా తస్మాద్భాంతైకమూ
లవై శేషికాదిమతేన నసమన్వయస్య విరోధఇతిసిద్ధం- ౧౭.

ఇతివై శేషికాధికరణమ్- ౩.

వై శేషికస్తావత్పరిణామభేదేన దేహదేరాశుతర వినాశిత్వాంగీ
కారాదాత్మనస్థాయిత్యాంగీ కారాచ్ఛార్థ వై నాశికః సర్వక్షణికవాది
నస్తుజ్ఞాధాఃపూర్ణావై నాశికా ఇత్యర్థవై నాశిక వై శేషికమత నిరాక
రణానంతరం పూర్ణావై నాశికమతంబుద్ధిస్సమిదాసం నిరాక్రియతే.

సముదాయ ఉభయహేతుకేపి తదప్రాప్తిః ౧౮.

ఇతరేతర ప్రత్యయత్వాదితిచేన్నోత్పత్తిమాత్ర
నిమిత్తత్వాత్ ౧౯.

ఉత్తరోత్పాదేచపూర్వనిరోధాత్ ౨౦.

అసతిప్రతిష్ఠోపరోధోయాగపద్యమన్యథా ౨౧.

ప్రతిసంఖ్యా ప్రతిసంఖ్యా నిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్ ౨౨.

ఉభయధాచదోమాత్ ౨౩.

ఆకాశేచావిశేషాత్ ౨౪.

అనుస్మృతేశ్చ ౨౫.

నాసతోదృష్టత్వాత్ ౨౬.

ఉదాసీనానామపిచైవంసిద్ధిః ౨౭.

సముదాయ ఉభయహేతుకేపి తదప్రాప్తిః తత్రతావద్భిన్నము
 నినా ఆగమఉపదిష్టః సచాగమోవై భాషికసాత్రాంతిక విజ్ఞానవాదిసర్వ
 శూన్యవాద్యాఖ్యచతుర్విధశిష్యప్రతిపత్తివైచిత్ర్యాచ్చతుర్విధోభవతి
 తత్రవై భాషిక సాత్రాంతికయోజ్ఞానం తదతిరిక్తపదార్థాశ్చసర్వేషా
 నికాస్సత్యభూతాస్సంతి ఇయా పరంభేదః వై భాషికస్యఘటాదిపదా
 ర్థాప్రత్యక్షాః సాత్రాంతికస్యతు జ్ఞానేఘటాద్యాకారేణత్వన్నే తేనాకా
 రేణప్రత్యక్షేణా ప్రత్యక్షఘటాదయోవగమ్యంతఇతితత్రాదావై భాషి
 కసాత్రాంతికయో ర్భావ్యార్థాస్థిత్యావిశేషాత్తయో ర్మతమేకీకృత్య ని
 రాక్రియతే- తత్ర పృథివ్యప్రజ్జోవాయవశ్చత్వాదిభూతాని చతుర్విధ
 పరమాణుపుంజ స్వరూపాని ఏవంభూతికాని రూపాది విషయేంద్రి
 యాని పరమాణుపుంజస్వరూపాని- నహి పరమాణు సమూహవ్య
 తిరేకేణా వయవిభూతం కించిత్కార్యమస్తీతి పరమాణుహేతు
 కవప పృథివ్యాదిసముదాయోబాహ్యః - ఆధ్యాత్మికశ్చ సముదా
 యస్కంధహేతుకః - తథాహి - రూపవిజ్ఞానవేదనా సంజ్ఞాసం
 స్కారాః- పంచైతేస్కంధాః తత్ర రూపస్కంధ స్సవిషయేంద్రియాని
 విషయాణాం రూపాదీనా మాధ్యాత్మికత్వం ఆధ్యాత్మికేంద్రియ సం
 బంధా ద్దృష్టవ్యం- అహ మిత్యాలయ విజ్ఞానప్రవాహినా విజ్ఞానస్కం
 ధః- సుఖాదిప్రత్యయో వేదనాస్కంధః- కారశ్చఇత్వాది శబ్దాది విశిష్ట
 వస్తువిషయక సవికల్పకప్రత్యయ సంజ్ఞాస్కంధః- రాగద్వేష మో
 హధర్మాధర్మా సంస్కారస్కంధః- తత్రచ విజ్ఞానస్కంధ శ్చిత్త మి
 త్యాత్మేతిచగీయతే- ఇతరే స్కంధాశ్చైత్యాః- ఏతేషాం చిత్తచైత్యా
 నాం స్కంధానాం సముదాయ స్సర్వవ్యవహారాస్పదః- ఆధ్యాత్మిక
 స్కంధహేతుకశ్చేతి సర్వక్షణికత్వవాదినోర్వై భాషికసాత్రాంతికయో
 ర్మతం- తన్ని రాకరోతి సముదాయ ఉభయహేతుకేపి తదప్రాప్తిరితి-
 ఉభయహేతుకేపి సముదాయే పరమాణుహేతుక బాహ్యసముదాయే
 స్కంధహేతుకే ఆధ్యాత్మికసముదాయేచ తదప్రాప్తిః తస్య సముదా
 యస్యా ప్రాప్తిరిత్యర్థః-అచేతనానాం పరమాణునాం స్కంధానాంచ

స్వతస్సముదాయాయోగా దన్యస్యచ స్థిరస్య చేతనస్య సముదాయక ర్తురనభ్యుపగమాదితి నూత్రవాక్యశేషః- ౧౮.

“ఇతరేతరప్రత్యయత్వా దితిచే న్నోత్పత్తిమాత్ర నిమిత్తత్వాత్”- నను సంహంతు శ్చేతనస్యాభావేపి సంఘాతఉపపద్యతే- తథాహి అవిద్యాసంస్కారో విజ్ఞానం నామరూపం షడాయతనం స్ఫుర్భోవేదనే త్యేవం జాతీయకానా మవిద్యాదీనా మితరేతరప్రత్యయత్వాత్- ఇతరేతరకారణత్వాత్ ఘటియంత్రవదనిశ మావర్తమానేష్యవిద్యాది ష్యర్థాడాక్షి ప్రస్సంఘాత ఉపపద్యత ఇతి శంకార్థః కార్యంత్రప్రత్యయతేజనకత్యేన గచ్ఛతీతి వ్యుత్పత్త్యా ప్రత్యయశబ్దః కారణవాచకః- అవిద్యాదీనా మయమర్థః- ఊణికేషు స్థిరత్వ నిత్యత్వాదిభ్రాంతి రవిద్యా- సాచ విషయేషు రాగాద్యాత్మకసంస్కారహేతుః- సచ సంస్కారో గర్భస్యాద్యం విజ్ఞానం జనయతి- తస్మాచ్ఛాలయ విజ్ఞానాత్ పృథివ్యాదిచతుష్టయం శరీరస్య సముదాయస్య కారణభూతం జాయతే - తదేవ నామాశ్రయత్వా న్నా మేతు్యచ్యతే- తచ్చనామవీతాదిరూపపచ్చరీరం జనయతి- గర్భభూతస్య దేహస్యకలలబుద్భుదాద్యసంస్థానామరూపశబ్దార్థ ఇతిపర్యవసన్నం పృథివ్యాదిచతుష్టయం నామరూపం శరీరం విజ్ఞానథాతుశ్చేతి షడాయతనాని యస్యేంద్రియజాతస్యతత్ షడాయతనం నామరూపేంద్రయాణాం మిథస్సంబంధస్సర్వః తత్సంఘాదికావేదనాతదపి పునరవిద్యాదయ ఇతి నిరాకరోతి నేతి కుతః ఉత్పత్తిమాత్ర నిమిత్తత్వాత్- అయమర్థః ద్వివిధోహికార్యోత్పాదస్తవాభిమతః హేత్వధీనః కారణసముదాయాధీనశ్చేతి తత్ర హేత్వధీనో యథా బీజాదంకుర అంకురాత్పత్రం పత్రాత్కండమిత్వాదాకారణసముదాయాధీనో యథాపృథివ్యస్తేజోవాయ్వాకాశ కాలవిశేషాణాం మేళనేసతితేభ్య ఉపకృతాద్బీజాదంకురోజాయతే ఏవ మాధ్యాత్మిక కార్యోత్పాదోపిపూర్వవద్వివిధః తత్ర ఆద్యోహేత్వధీనః- కార్యోత్పాదో అవిద్యాధీనో ద్వితీయస్తు పృథివ్యస్తేజో వాయ్వాకాశాలయ విజ్ఞానానాం సముదాయాత్కార్యోత్పత్తి రితికార్యే అంకురాదా కారణ్యస్నేహాపాకాదీనాం

దశకానాత్ - పృథివ్యాదీనాం కారణత్వమూహ్యతే ఉభయవిధేపికా
ర్యోత్పాదే చేతనాపేక్షేతి- తత్రాద్యమంగీకృత్య ద్విత్వీయం కార్యోత్పా
దం హేతుసముదాయాధీనం దూషయతి ఉత్పత్తిమాత్ర నిమిత్తత్వా
దితి - అవిద్యాదీనామితరేతర కారణత్వేపి ఉత్పత్తిమాత్రే నిమిత్త
త్వాన్న హేతు సంఘాతాధీనః కార్యోత్పాద సంభవతి సంహంతుః-
స్థిరస్యచేతనస్యా నంగీకారా దిత్యర్థః- ౧౯.

సర్వక్షణికత్వవాదినాం హేత్వధీనోపికార్యోత్పాదో నసంభవ
తీత్యాహ ఉత్తరోత్పాదేచ పూర్వనిరోధాత్ కార్యకాలే విద్యమాన
స్యైవ మృదాదేః కారణత్వం దృశ్యతే. నతునష్టస్య భవన్మతే తూత్త
రస్య కార్యక్షణస్యోత్పాదే పూర్వస్య కారణక్షణస్య నిరోధాత్ - నా
శాంగీకారాత్ నహేత్వధీనోపికార్యోత్పాద సంభవతీత్యర్థః- ౨౦.

ననునిర్దేతుక ఏవకార్యోత్పాదోస్తుతథాచనోక్తదోష ఇత్యా
శంక్యాహ- అసతిప్రతిజ్ఞో పరోధోయాగపద్యమన్యథా-అసతిహేతోకా
ర్యోత్పత్త్యంగీకారే పూర్వజ్ఞాన చతురాలోకవిషయేషు చతుషుహే
తుషు సత్సకార్యం నీలాదివిజ్ఞానంజాయత ఇత్యస్యాః ప్రతిజ్ఞాయావిరో
ధః- అన్యథాకార్యం సహేతుక మిత్యంగీకృత్య కార్యపర్యంతంహేతోస్థి
త్యంగీకారే హేతుఫలయోర్యాగపద్యం ఏకస్మిన్ కాలేస్థితిస్సాన్వి దిత్యర్థః-
తథాచ క్షణికత్వ ప్రతిజ్ఞాహనిరితిభావః- ౨౧.

ప్రతిసంఖ్యా ప్రతిసంఖ్యా నిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్ - వై నా
శికాః ఖలుబుద్ధిపూర్వకనాశో భావానాం అబుద్ధిపూర్వకనాశ ఆకా
శంచేతి త్రితయమప్యవస్తు సన్నిరుపాఖ్యం నిర్దేతుకం తుచ్ఛమితివద
న్తి తత్రాకాశస్య నిరుపాఖ్యత్వ ముత్తరనూత్రే నిరశిష్యతే- అత్రతు
బుద్ధిపూర్వకనాశా బుద్ధిపూర్వక నాశరూప నిరోధద్వయం నిరాక్రియ
తే- ప్రతీపాప్రతికూలాసంతంఘటం అసంతంకరోమిత్యేవ మాకారికా
సంఖ్యాబుద్ధిః ప్రతిసంఖ్యా తత్పూర్వకో నిరోధోనాశః ప్రతిసంఖ్యాని
రోధః అతత్పూర్వకోనాశో అప్రతిసంఖ్యానిరోధః తయోర్నిరోధయో
స్సంతానిషు సంతానేష్వప్య ప్రాప్తిరసంభవ ఇత్యర్థః కుతః అవిచ్ఛే

దాత్ - సతావన్ని రోధద్వయస్య సంతానగోచరత్వం సంతానస్యావి
 చ్చేదాత్ - సంతానవిచ్ఛేదోహిచరమసంతాని విచ్ఛేదాద్వక్తవ్యః సన
 యుక్తః చరమసంతానిసః కార్యాంతర జనకత్వే సంతానస్యా విచ్ఛేద
 ఏవ అజనకత్వే చరమసంతానినో అధఃక్రియా కారిత్యరూప సత్వా
 భావేనాత్యంతా సత్వాత్ - పూర్వసంతానినాం సర్వేషాం శూన్యతా
 పరిశేషాపత్యైర్ధక్రియాయా అభావాత్ - నాపి సంతానిప్రతియోగిక
 త్వం నిరోధద్వయస్య సంతానినాం ఘటాదీనాం క్షణికత్వేన బుద్ధిపూ
 ర్వకనాశాయోగాత్ నాప్యబుద్ధిపూర్వ సమూలనాశ స్తద్భవభ్యుపగత
 స్సంభవతి మూలస్య మృదాదేః ప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాత్ తస్మాన్ని
 రోధద్వయస్యానుపత్తిః- ౨౨.

“ఉభయధాచదోషాత్” - స్థిరత్వాది భ్రాంతిరూపావిద్యాయాః
 కిం సమ్యజ్ఞానాద్వానాశః ఉతస్వతోవా నాద్యః నిష్కేతుకనాశా
 భ్యుపగమ హాని ప్రసంగః ద్వితీయే సమ్యజ్ఞానోపదేశా నర్థక్య మిత్య
 భయధాపి దోషాదసంగతం సాగతం మతమిత్యర్థః- ౨౩.

ఆ కాశస్య నిరుపాఖ్యత్వం దూషయతి ఆ కాశేచావిశేషాదితి-ఆ
 త్వం ఆకాశస్సంభూత ఇతి శ్రుత్యాశబ్దగుణత్వేన చా కాశేపి పృథివ్యా
 ది వద్వస్తుత్వ ప్రతిపత్తైర విశేషాన్న నిరుపాఖ్యత్వ మిత్యర్థః- ౨౪.

ఆత్మనః క్షణికత్వం దూషయతి అనుస్మృతేశ్చ- అనుభవమను
 అనంతర ముత్పాద్యమానాస్మృతి రనుస్మృతిః తద్బలాదాత్మనో అను
 భవితుర్నక్షణికత్వ మిత్యర్థః అన్యానుభూతేనైవస్య స్మరణాయోగా
 దితిభావః- ౨౫.

“నాసతోద్బుష్టత్వాత్” క్షణికాత్మార్యోత్పత్తి మిచ్ఛతా అ
 ర్థాదభావాన్నిరుపాఖ్యాదేవ కార్యోత్పత్తిరంగీకృతేతి ప్రతిభాతి పూ
 ర్వక్షణవిनाశం వినాకార్యక్షణోత్పత్తైరయోగాత్ - సాక్షాదభావాద్భా
 వోత్పత్తిః స్వగ్రంథేనచ దశితా తథాచ అసతలభావాన్ని స్వరూ

పాత్యార్యోత్పత్తి ర్మయుక్తాకుతః అదృష్టత్వాన్నిరుపాఖ్యాన్నరవిషా
ణాదేః కార్యోత్పత్తి రదృష్టత్వాదిత్యర్థః- దృష్టత్వాదితివాపదచ్ఛేదః
సతపవమృదాదేః కార్యోత్పత్తే దృష్టత్వాదిత్యర్థః- ౨౬.

ఉదాసీనానామపిచైవం సిద్ధిః - కించ ఏవ మభానాద్భాషాత్మ
త్యంగీకారే ఉదాసీనానాం తత్తత్కార్యసాధనేషు కృష్యాదిష్వప్రవ
తమానానాం స్వగృహేతూష్ణీముపవిష్టానాం పుంసామపి స్వస్వాభి
మతకార్యసిద్ధిస్యాదిత్యర్థః-తస్మాద్భాష్యైకమూలేన వైభాషిక సా
త్రాంతికయోర్భాష్యర్థవాదినోర్మతేన సమన్వయస్యన విరోధః- ౨౭.

ఇతి సముదాయాధికరణమ్.

ఏవంక్షణిక విజ్ఞానమాత్రవాది మతనిరాకరణాయాహ.

నాభావఉపలబ్ధేః- ౨౮.

వైధర్మ్యాచ్చ నస్వప్నాదివత్ ౨౯.

నభావోనుపలబ్ధేః ౩౦.

క్షణికత్వాచ్చ ౩౧.

సర్వథానుపపత్తేశ్చ ౩౨.

యోగాచారోహి విజ్ఞానాతిరిక్తస్యబాహ్యార్థస్యాభావం బ్రూ
తే తథాహి నీలాదివిజ్ఞానస్య స్వరూపతస్సర్వాత్ ప్రత్యవిశిష్టత్వా
ద్బాహ్యార్థవాదినాపి తస్య నీలాదివిజ్ఞానత్వసిద్ధయే నీలాద్యాకారత్వ
మంగీకరణీయమ్ తథాచతే నైవాకారేణ సర్వవ్యవహారోపపత్తేః కిం
బాహ్యేననీలాదినా వంధ్యా పుత్రాయమానేన తథాచ స్వప్రకాశ నీ
లాదివిజ్ఞానస్య క్షణికత్వా త్సాకారత్వాచ్చస్థాయి నిరాకారవిజ్ఞానరూ
పా ద్భ్రష్టాణో జగత్సర్గం బ్రువన్ సమన్వయో ససిద్ధ్యతీతిప్రాప్తే

బ్రూమః విజ్ఞానవ్యతిరిక్తానామర్థానామభావౌ న సంభవతి-కుతః-ఉప
 లభ్యే- విజ్ఞానాతిరిక్తానా మర్థానాం ఘటఃపట ఇత్యాద్యనుభవసిద్ధత్వా
 దిత్యర్థః- నచ విజ్ఞానాకారేణానుభవస్య అన్యథా సిద్ధిః బాహ్యార్థంవినా
 తత్సాయాప్యార్థకాకారస్య జ్ఞానే అసిద్ధేః- ఏవంచ ప్రతీయమానో
 బాహ్యార్థపవేతి సజ్ఞానస్య సాకారత్వం నాపి షణికత్వం మానాభా
 వాత్- అనుమానస్య పక్షాద్యనేకజ్ఞానసాధ్యతయా స్థాయిన మను
 మాతారం వినా-నుదయాత్- ఇతిస్థాయినిరాకార బ్రహ్మణి సమన్వ
 యో నవిరుధ్యత ఇతి- ౨౮.

నను జాగ్రదవస్థాయా ముత్పన్నాస్సర్వే ప్రత్యయా నిరాలంబ
 నాః- ప్రత్యయత్వాత్- స్వప్నగంధర్వమాయావినిర్మిత మాయాదివ
 దిత్యాశంక్యదృష్టాంతే బాధితవిషయత్వే ముపాధిరిత్యాహ.

వైధర్మ్యాచ్చ నస్వప్నాదివత్- స్వప్నాదిప్రత్యయశ్చ జాగ్ర
 త్ప్రత్యయస్యచ బాధితాబాధితవిషయత్వరూప వైధర్మ్యాన్న స్వప్నా
 ది దృష్టాంతేన నిరాలంబనత్వం జాగ్రత్ప్రత్యయస్యేత్యర్థః- చ శబ్దేన
 దృష్టాంతే సాధ్యవైకల్యం నూచితం స్వప్న ప్రాతిభాషికవిషయాణాం
 ధర్మాదితి- ౨౯.

కించ బాహ్యార్థానామభావే ఘటజ్ఞానం పటజ్ఞానమితిజ్ఞానే వైచి
 త్ర్యం నన్యాత్- నచ పూర్వపూర్వానాది విచిత్రవాసనాబలా ద్వైచి
 త్ర్యంన్యాదితివాచ్యం- బాహ్యార్థాభావే వాసనానామప్యభావా దిత్యా
 హ- 'నభావోఽనుపలభ్యే'- వాసనానాం నభావో నసంభవ ఇత్యర్థః-
 కస్మాత్ అనుపలభ్యే- త్వత్పక్షే బాహ్యార్థానా మనుపలభేరిత్యర్థః- వా
 సనానాం బాహ్యార్థానుభవవ్యాప్యత్వాత్- వ్యాపకాభావే వ్యాప్యా
 భావఇతి బాహ్యార్థానుభవస్యవాసనాం ప్రతికరణత్వా త్కరణాభావే
 కార్యాభావఇతివా తత్పర్యం- కించ వాసనానాం సంస్కారాభిధానా
 నాం త్వత్పక్షే ఆశ్రయాసంభవా దనుపపత్తిః- ౩౦.

నన్వహ మిత్యాలయప్రత్యయ ఏవాశ్రయ ఇత్యత్రాహ- 'క్షణికత్వాచ్చ' - ఆలయవిజ్ఞానస్య క్షణికత్వాంగీకారాన్నాశ్రయత్వం - సంస్కారాశ్రయత్వేవా నక్షణికత్వం - సంస్కారసమానకాలీనస్యవా సంస్కారకాలే అసతోవా ఆశ్రయత్వా యోగాదితిభావః- 30.

'సర్వధానుపపత్తేశ్చ' - పశ్యనేతి తిష్ఠనేత్యాద్యపశ్యబ్దప్రయోగా ద్ద్రంధ్రతోఽనుపపన్న మిదం మతం ఉక్తక్రమేణార్థతోఽప్యనుపపన్నమేవేతి సర్వధానుపపత్తే ర్నాదరణీయం - శ్రేయోర్ధిభి స్సంగతం మతమిత్యర్థః - నను బాహ్యార్థవాదస్య కేవలవిజ్ఞానవాదస్యచోక్తరీత్యా అసంభవాచూన్యం నిస్వరూపమేవ ప్రపంచతత్వం కిం నస్యాదిత్యా శంకాయాం పునర్నాభావ ఉపలభ్యే రిత్యాది నూత్రాణి శూన్యమతనిరాసపరత్వేనయోజ్యంతే - ప్రపంచశూన్యత్వస్య సర్వప్రమాణబాధితత్వేన తన్నిరాసాయ పృథక్ప్రయత్నా నపేక్షిణాత్ - తథాహి - జ్ఞానార్థయోర్నాభావః ప్రమాణై రుపలభ్యే రిత్యర్థః - వైధర్మ్యాచ్చేతి నూత్రం పూర్వవద్యవ్యభేద్యం - ప్రపంచస్య బాధ్యత్వే బాధాధిష్ఠానం సత్యం కించి ద్వక్తవ్యం - నిరధిష్ఠానబాధాయోగాత్ - తస్యచాధిష్ఠానస్యత్వస్మత్ నభావః - నసత్యం ప్రమాణతః తదనుపలభ్యేరితి నభావో నుపలభ్యేరితి నూత్రార్థః - క్షణికత్వాచ్చేతి నూత్రే విభక్తేః పూర్వముపదేశే త్యధ్యాహరః - తథాచ క్వచిత్పదార్థానంగీకృత్య తేషాం క్షణికత్వోపదేశాత్ - శూన్యోపదేశాచ్చవ్యాహతార్థభోధక స్సుగతఇత్యర్థః - అంత్యంతు నూత్రం వ్యాకృతవ్యాఖ్యానం - తస్మాద్భ్రాంత్యేకశరణ జాధమతేన నసమన్వయస్య విరోధఇతిసిద్ధం - 31.

ఇత్యుపలబ్ధ్యధికరణం - ౧.

ఏవంముక్తకచ్ఛానాం జాధానామతే నిరస్తే వివసనానాం జై నానామతం బుద్ధిస్థంబుద్ధిసన్నిధిలక్షణసంగత్యా నిరాక్రియతే.

వైకస్మిన్న సంభవాత్ - 33.

తదస్త్యేవ - ననాస్తి - యన్నిత్యం తన్నిత్యమేవ నానిత్యం- యథా ప్రత్యగాత్మా వస్తుభూతః- ఏవం ప్రపంచస్యాపి త్వస్మత్తే వస్తుభూత త్వాన్నా నేకరూపత్వసంభవః- అస్మన్మత్తేతు మాయికకల్పనారూప స్య విద్యాప్రపంచస్య లీలామాత్రత్వం- అవిద్యాప్రపంచస్య భ్రాంతి రూపత్వంచేతిభావః- 33.

ఏతేషా మాహతానాం దేహపరిమాణఏవాత్మేతిమతం తద్దూషయతి- ఏవంచాత్మాకాత్స్యం- యథా ఏకత్రవిరుద్ధధర్మాసంభవో దోషః - ఏవమాత్మనోఽకాత్స్యం పరిచ్ఛిన్నత్వం దోషాంతరం- స్యాత్ - జీవస్య దేహపరిమాణత్వాంగీకారా దిత్యర్థః- తథాచ పరిచ్ఛిన్నత్వాదాత్మనో ఘటాదివద నిత్యత్వంస్యా దిత్యర్థః- కించ ఆత్మనో దేహపరిమాణత్వే మనుష్యాత్మనః-కర్మవశా ద్దజశరీరేకాత్మేన్యస్సప్రవేశోనస్యాత్ -పుత్రికాశరీరేవా కృత్స్నస్యాత్మనఃప్రవేశోనస్యాత్ - 34

నను జీవస్య సావయవత్వాంగీకారా త్పర్యాయేణ గజాదిశరీర ప్రాప్తౌ కేచిదవయవా ఆగచ్ఛంతి- పుత్రికాశరీరప్రాప్తౌ కేచి దపగచ్ఛంతితి మనుష్యాత్మన స్థూలసూక్ష్మశరీరప్రాప్త్యవిరోధ ఇత్యాశంక్య నిరాకరోతి- నచ పర్యాయాదప్యవిరోధో వికారాదిభ్యః - పర్యాయాదప్యవయవగమనా గమనాభ్యామపి తత్తస్థూలసూక్ష్మశరీర పరిమాణ త్వ స్వాత్మస్యవిరోధ ఇతినచేత్యర్థః కుతః వికారాదిభ్యః- ఆత్మనస్సావయవత్వేన తత్తచ్ఛరీరప్రాప్త్యా వృద్ధిహాసవత్వాంగీకారే వికారవత్త్వ ప్రసక్తౌ ప్రదీపాదివ దనిత్యత్వంస్యాత్ -తథాసతి బంధమోక్షా భ్యుపగమో బాధ్యేత- జలతుంబికాన్యాయేన సంసారసాగరే నిమగ్నస్య బంధవిచ్ఛేదా త్సంతోర్ధ్వగమనం ముక్తిర్భవతీతిత్వయాఽభ్యుపగమూదితి యద్వా పూర్వసూత్రే పరిచ్ఛిన్నత్వాదాత్మనోఽనిత్యత్వంస్యా దిత్యుక్తం- తదయుక్తం- అనిత్యత్వేపి పటవత్సంతాన నిత్యత్వోపపత్తే రి త్యాశంక్యాహ- నచేత్యాదినూత్రం- పర్యాయాదపి సంతానరూపేణ నిత్యత్వస్వాత్మస్యవిరోధ ఇతినచేత్యర్థః- కుతః వికారాదిభ్యః - సంతానస్య సంతానివ్యతిరక్తస్య సత్వేతస్యచ సంతానిజన్యత్వా ద్వికారిత్వంస్యాదేవ- అసత్వే నై రాత్మ్యవాదప్రసంగ ఇత్యర్థః- 35.

కించలంత్యావస్థితేచ్ఛీభయ నిత్యత్వాదవిశేషః - ముక్తాత్మ
నో యత్పరిమాణం తదంత్యం తచ్చనిత్యం పరమాణుత్వా ద్యన్యతమ
పరిమాణత్వేన వ్యవస్థితంచేతి జైనసిద్ధాంతః- తథాచాంత్యస్య పరిమాణ
స్య నిత్యత్వేనావస్థితే తద్వస్తాంతే నాత్మపరిమాణత్వేన హేతునోభ
యో రాద్యమధ్యపరిమాణయో ర్నిత్యత్వప్రసంగా త్రియాణా మా
ద్య మధ్యమాంత్య పరిమాణానామవిశేష సామ్యంస్యాదిత్యర్థః- నిత్య
పరిమాణానాం త్రియాణామేకతాసంభవా నిత్యత్వ మాపాద్య తేన
సామ్యమాపాదితమితిద్రష్టవ్యం- పరిమాణసామ్యేఘాలనూక్తశరీరప్రా
ప్తౌ పరిమాణవైషమ్యం నస్యాదితిభావః- యద్వాసర్వదైకరూపమేవ
పరిమాణంస్యాదితివక్తవ్యం తథాహి అంత్యపరిమాణస్యజన్యత్వే నిత్య
త్వవిరోధాత్- ఆద్యమధ్యకాలావస్థానం వక్తవ్య మితియదంత్య పరి
మాణం అణుర్మహద్వాతదేవైకం సర్వదాస్యాన్నాన్యత్ తథాచాంత్య
స్య పరిమాణస్యావస్థితే రణుత్వాద్యన్యతమవత్వేన నియతత్వాదాద్య
మధ్యమ కాలయోరుభ యోస్తస్య పరిమాణస్య నిత్యత్వా దవి
శేషః- జీవోణుచ్ఛేదణురేవ- మహం శ్చేన్మహా నేవస్యా దిత్యర్థః- తథా
చ నశరీర పరిమాణత్వ నియమితిభావః దస్మాదయుక్త వివసనమతే
న నసమన్వయస్య విరోధ ఇతిసిద్ధః- 3౬.

ఇత్యేకస్మిన్న సంభవాధికరణమ్- ౩౭.

ఇదానీం కేవలం నిమిత్తకారణమేవేశ్వరోనో పాదానమితియే
షాం సేశ్వర సాంఖ్యాదీనాం మతం తద్దూషయతి.

పత్మరసామంజస్యాత్ 32.

సంబంధానుపపత్తేశ్చ 3౩.

అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ 3౪.

కరణవచ్ఛేన్నభోగాదిభ్యః ౪౦.

అంతవత్సమసర్వజ్ఞతావా రం.

పత్వరీశ్వరస్య జగదుపాదానప్రధానపరమాణ్వాది ప్రేరకత్వేన నిమిత్తమాత్రత్వం నసంభవతి కుతః- అసామంజస్యాత్ ఈశ్వరస్య జడదుఃఖాత్మక జగత్సర్జనే ప్రవృత్తౌ రాగాదిదోషప్రసంగా దసామంజస్యం- ప్రవృత్తైః రాగద్వేషాది పూర్వకత్వేన లోకదృష్టత్వాత్ - దృష్టానుసారిత్యా త్కల్పనాయాః- అస్మాకంతు శృత్యనుసారిత్యా త్రపంచదైవవిధ్యవాదిత్వాచ్చ సదోషఇతిభావః- 32.

“సంబంధానుపపత్తేశ్చ”-ప్రేరకప్రధానాదిభిః ప్రేరకశ్వరస్య సంబంధోవాచ్యః- అసంబంధస్య ప్రేరకత్వాయోగాత్ నచ సంబంధస్సంభవతి నిరవయవత్వా ద్యుతసిద్ధత్వాచ్చ - సంయోగసమవాయయోరనుపపత్తిరిత్యర్థః- సిద్ధాంతేమాయావిద్యయోః ప్రేరకత్వం కల్పితతాదాత్మ్యేనోపపద్యత ఇతిభావః- 33.

కించ కుంభకారస్య మృదాదిప్రేరకత్వం దృష్ట్యా తద్దృష్టాంతేనేశ్వరస్య ప్రధానాదిప్రేరకత్వం కల్పనీయం నహితత్సంభవతి ప్రధానస్వరూపాదిహీనత్వేన దృష్టమృదాది వైలక్షణ్యాత్ - ప్రధానాదివిషయకప్రేరణాయా ఈశ్వరస్యానుపపత్తేరిత్యాహ - అధిష్ఠానానుపపత్తే శ్చేతి అధిష్ఠానంప్రేరణా సిద్ధాంతేతు నదృష్టాపేక్షా - శృత్యేకశరణత్వాదితిభావః- 34.

కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః-ననుకరణానీంద్రియాణీఅప్రత్యక్షాణ్యపిజీవేనప్రేర్యంతే- ఏవం ప్రధానాదిక మప్రత్యక్ష మపీశ్వరేణ ప్రేర్యత ఇతిచేన్న కుతః భోగాదిభ్యోదోష్యేభ్యః జీవోహీంద్రియగ్రామం భోగాధం ప్రేరయతి తద్దృష్టాంతేనేశ్వరస్య ప్రేరకత్వే తద్వద్భోగాదయః ప్రసజ్యేరన్నిత్యధః- 35.

యద్వాసశరీరస్యైవప్రేరకత్వ దర్శనాదీశ్వరస్యచ శరీరానుపపత్తేర్న ప్రేరకత్వ మిత్యాహ- అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చేతి భోగాధిష్ఠానం శరీరమధిష్ఠాన శబ్దార్థః- 36.

కరణవదింద్రియాధిష్ఠానం శరీరమిత్యథః- అదీశ్వరే అంగీక్రియత
ఏవేతిచేన్న శరీరీత్యేభోగాది ప్రసంగాదనీశ్వరత్వమేవస్యాదిత్యర్థః- రం.

కించ అంతవత్సమసర్వజ్ఞతావా - ప్రధానజీవేశ్వరాణాంయాసం
ఖ్యా- యచ్చపరిమాణం తదుభయమిశ్వరేణ పరిచ్ఛిద్యతేనవా-ఆద్యే
పరిచ్ఛిన్న సంఖ్యావత్వా త్పరిచ్ఛిన్న పరిమాణవత్వాచ్చ త్రయాణాం
ప్రధానజీవేశ్వరాణాం ఘటాదివదంతవత్త్వం వినాశిత్వంస్యాత్ - ద్వితీ
యే ఈశ్వరస్యా సర్వజ్ఞత్వం స్యాదిత్యర్థః- తస్మాదసంగతేన తాన్వి
క పరికల్పితేశ్వర కారణవాదేన నిమిత్తోపాదాన బ్రహ్మసమన్వయా
విరోధఇతిసిద్ధం- రం.

ఇతి పత్యురసామంజస్యాధికరణమ్- 2.

ఏవం కేవలాధిష్ఠాతౌవేశ్వర ఇతివేదాసంగతమతేనిరస్తే నిమిత్తం
ప్రకృతిశ్చేశ్వర ఇతి భాగవతం మతముపస్థితం తస్యవేద సంగతార్థ
త్వేపి- జీవైత్పత్త్యంశే ప్రమాణమూలత్వం నేతిదూషయతి.

ఉత్పత్త్యసంభవాత్ - ర.1.

నచకర్తుకరణం- ర.3.

విజ్ఞానాదిభావేవా తదప్రతిపేధః- ర.ర.

విప్రతిపేధాచ్చ- ర.గ.

ఇతి ద్వితీయఃపాదః.

భాగవతేహిమతే- వాసుదేవః ఖలుపరమాత్మాపరమార్థతత్త్వం
జగదుపాదానం నిమిత్తంచ- తస్మాద్వాసుదేవా త్సంకర్షణాభ్యో
జీవఉదేతి- తస్మాజ్జీవా త్రుద్యుమ్నాఖ్యం మనోజాయతే- మనసశ్చాని
రుద్ధాభ్యో ౭హంకారఇతి తథాచ జీవాభిన్నా ద్బ్రహ్మణో జగత్సర్గం
బ్రువతస్సుమన్వయస్యాసంభవ ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః - వేదావిరుద్ధాంశ

మంగీకృత్య వేదవిరుద్ధజీవా ద్యుత్పత్త్యంతః- మాషయతి- ఉత్పత్త్య సంభవాదితి- పరమాత్మనో వాసుదేవాత్ జీవస్యోత్పత్త్యసంభవాన్న తస్మత్ సాధ్యత్యర్థః - అన్యథా జీవస్యోత్పత్త్యంగీకారే ఘటాదివద నిత్యత్వాపత్త్యా భగవత్ప్రాప్తిరూప మోక్ష స్తదభ్యుపగతః- కస్యన్యా దితిభావః- ౪౨.

నచ కర్తుకరణం- లోకే కర్తు ద్వేవదత్తాదే స్సకాశాత్కరణస్య కుతారాదే రుత్పత్త్యదర్శనాత్ - జీవా త్కర్తుకరణం మనోజన్యత ఇత్యే తన్నయక్త మిత్యతశ్చ తస్మత్సమసంగత మిత్యర్థః- అయంభావః- కిం జీ వోమనఃకరణాంతరమాసాద్య జన్యతి- అనాసాద్యవా- ఆద్యే తత్కరణాంతరం జీవజన్యం నవా ఆద్యే అనవస్థా - ఆద్యవికల్పవతారసంభ వాత్ - ద్వితీయే తదేవమనో స్త్వితి న మనసో జీవజన్యత్వం- ఆద్యద్వితీ యేకరణరహితస్యైవ జీవస్య కార్యజననసామర్థ్యాంగీకారే కిం మనః కల్పనయేతి- ౪౩.

నను సంకర్షణాదయస్త్రయో నజీవాదిరూపాః- కింతు- వాసు దేవవద్విజ్ఞానస్వరూపా ఈశ్వరావేత్యతంత్యాహ- విజ్ఞానాదిభావేనా తదప్రతిషేధః- సంకర్షణాదీనాం త్రయాణాం వాసుదేవవద్విజ్ఞానాది భావేనా- విజ్ఞానైశ్వర్య బలవన్నిర్దోష నిరవద్యస్వరూపత్వేపి తదప్రతి షేధః- తస్య ఉత్పత్త్యసంభవరూపదోషస్యప్రకారాంతరేణా ప్రతిషే ధ ఇత్యర్థః- తథాహి- సతావచ్ఛతుర్ణాం వాసుదేవాదీనా మిశ్వరాణాంకించిత్ప్రయోజనము స్తి-ఏతే కేనైవకార్యసిద్ధిర్భగవానేవైకో వాసుదే వఃపరమార్థతత్వమితితద్విధాంతహనేశ్చ- నస్వీశ్వరాణాం సంకర్షణాదీ నాం త్రయాణాంవాసుదేవతుల్యానామేవవాసుదేవాదుత్పత్తి రభ్యుపగ మ్యత ఇతినోక్త దోషఇతిచేత్తర్హ్యగతఉత్పత్త్యసంభవోదోషః- సంకర్షణాదీనాంఈశ్వరత్వావిశేషే వాసుదేవస్యతతోఽతిశయాభావేన త్రయాణాం వాసుదేవజన్యత్వా నుపపత్తే- ౪౪.

విప్రతిషేధాచ్చ- క్వచిత్ జ్ఞానైశ్వర్య శక్తిబలవీర్యతేజాంసి వాసుదేవగుణాది ప్రతిపాదయంతి- క్వచిచ్ఛ్రేతగుణ ఏవాత్మానోవాసు

దేవాభగవంత ఇత్యభేదం గుణగుణినో ర్వర్ణయంతి_ తథాచ పరస్పరం
విప్రతిషేధాచ్చాసంగత మిదం భాగవతం మతమిత్యర్థః- తస్మాన్నిరవ
ద్యే బ్రహ్మణి వేదాంతానాం సమన్వయ ఇతిసిద్ధం- రగి.

ఇత్యుత్పత్త్యసంభవాధికరణం- ౮.

ఇతి శ్రీమత్పురమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీఅద్వైతానందతీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మసూత్ర తాత్పర్యదీపికాయాం ద్వితీయస్యా
ధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః
హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

శ్రీమద్గణాధిపతయేనమః.

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య- తృతీయఃపాదః.

పూర్వస్థాపాదే శ్రుతివిరుద్ధత్వా త్వరపక్షాణా మనపేక్షత్వ ముక్తం- తహి- శ్రుతీనా మష్యన్యోన్య విరుద్ధత్వాత్ బ్రహ్మకారణవా దస్యా ప్యనపేక్షత్వంస్యాదితి శంకానిరాసార్థం పరంపాదద్వయ మార భ్యతే- పాదద్వయస్యాపి శ్రుతీనా మన్యోన్యవిరోధనిరాసేన సమన్వయ దృఢీకరణా చ్ఛుభ్యధ్యాయపాదసంగతి ర్దృష్టవ్యా.

నవియదశ్రుతే- ౧.

అస్తితు- ౨.

గణ్యసంభవాత్ - 3.

శబ్దాచ్చ- ౪.

స్యాచైకకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్ - ౫.

ప్రతిజ్ఞాహానిరవ్యతిరేకాచ్చబైభ్యః- ౬.

యావద్వికారంతు విభాగోలోకవత్ - ౭.

అత్ర తావదాణా సృష్టివాక్యానామవిరోధం ప్రతిపాదయితు. మాకాశమాశ్రిత్య విచార్యతే- ఆకాశస్య కిముత్సత్తిరస్తి ఉతనాస్తీతి యద్యస్తి తహి- విరోధస్తథాహి- ఛాందోగ్యే ఆకాశవాయూవినా

తత్తేజో సృజతేతి తేజ ఆదికాసృష్టిశూయతే తైత్తిరీయకేతు ఆత్మన
ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాకాశాదికా- తథాచానయో ద్విరోధఇతిపూర్వ
పక్షః- ఆ-ధ్యాయా త్పూర్వపక్షే శ్రుతీనాం మిథోవిరోధాదప్రామా
ణ్యంఫలం- సిద్ధాంతే విరోధాభావా త్ప్రామాణ్యమితిబోధ్యం - ఏవం
ప్రాప్తే- ఏకదేశీమతేన సమాధత్తే- నవియదశ్శ్రుతేరితి- వియన్నోత్ప
ద్యతే- కుతః- అశ్రుతే- వియత ఉత్పత్తిప్రతిపాదకవాక్యస్యా శ్శ్రవణా
దిత్యర్థః- యద్య ప్యాత్మన ఆకాశస్సంభూతఇతి శ్రుతిరస్తి- తథాపి సా
గౌణీతి గూఢోఽభిసంధిః- ౧.

ఆకాశస్యాత్పత్తే రనభ్యుపగమాదేవ నవిరోధఇతి గూఢాభిసంధి
మజానానశ్యంతే- అస్తిత్వీతి- తుశబ్దః పక్షాంతరపరిగ్రహే - ఛాందో
గ్యే ఆకాశోత్పత్తి శ్రుత్యభావేపి సాశ్రుతిస్తైత్తిరీయకేఽస్తిత్యర్థః-తథా
చ విరోధస్తదవస్థ ఇతిశంకితు రభిప్రాయః- ౨.

ఏకదేశీస్వాభిప్రాయం ప్రకటయతి- గౌణ్యసంభవాదితి - నహ్య
కాశోత్పత్తి శ్రుతిర్ముఖ్యా- కింతు- గౌణీ- కుతః- అసంభవాత్- ఆకా
శోత్పత్తౌ సమవాయికారణాదిసామగ్రిభావా ద్విభుత్వేన నిత్యత్వాను
మానా చ్చాకాశోత్పత్తే రసంభవా దిత్యర్థః- 3.

శబ్దాచ్చ- వాయుశ్చాంతరిక్షం చైతదమృత మిత్యాకాశేఽ
మృతశబ్దదర్శనా న్నాకాశస్యాత్పత్తి రిత్యర్థః- ౪.

సన్వాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదివాక్యే సంభూతశబ్దస్యాకా
శే గౌణత్వం తేజఆదాతు ముఖ్యత్వ మిత్యేతద్విరుద్ధం ఏకస్మి న్వాక్యే
ఏకస్య శబ్దస్య గౌణముఖ్యత్వాదర్శనాదిత్యత ఆహ- స్వాచ్యైకస్య బ్ర
హ్మశబ్దవత్- యథా ఏకస్మిన్నేవప్రకరణే అన్నంబ్రహ్మేతివ్యజానా ది
త్యాదా అన్నాదిషు బ్రహ్మశబ్దోగౌణః- ఆనందోబ్రహ్మేత్యత ముఖ్యః
విషయభేదాత్- ఏవం ప్రకృతేపి విషయభేదాదేకస్య సంభూతశబ్దస్య
గౌణత్వం ముఖ్యత్వంచస్యా దిత్యర్థః- ౫.

ఇదమేకదేశమితం దూషయన్ సిద్ధాంతయతి - ప్రతిజ్ఞానహని
 రవ్యతిరేకాచ్చబైభ్యః- వేదజ్ఞేయాద్బ్రహ్మణః కృత్స్నస్యవస్తుజాతస్యా
 వ్యతిరేకాత్ త్వేకవిజ్ఞానా త్వర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయా అహనిర్భవతి- బ్రహ్మ
 భిన్నసత్తాకస్య నిత్యస్యాకాశస్యా భృషపగమేతు సాప్రతిజ్ఞాబాధ్యేత-
 తస్మా చాకాశస్యోత్పత్తి మంగీకృత్య బ్రహ్మాధీనసత్తాకత్వాత్ బ్రహ్మ
 ణి జ్ఞాతే సర్వమాకాశాదికం విజ్ఞాతం భవతీతిసా ప్రతిజ్ఞాసమర్థసియే
 త్యస్తాస్యాకాశస్యోత్పత్తి నిత్యర్థః- అత్ర వివర్తనాదే పరిణామారంభ
 నాదప్రక్రియయోత్పత్తే రసంగీకారాత్ సంభూతశబ్దస్యావిర్భావమా
 త్రపరత్వాత్ ప్రపంచద్వైవిధ్యాచ్చ - తదనన్యత్వాధికరణోక్తన్యా
 యే నవిద్యాప్రపంచ స్థాకాశస్యా భేదవచ బ్రహ్మణా- ఆవిద్యకస్యతు
 బ్రహ్మవ్యతిరేకేణాభావ ఏవేత్యభిసంధిః-

కించ-ప్రతిజ్ఞాయాస్సమర్థనంకార్యకారణాభేదపరేభ్యశ్చబైభ్యోభవతి
 తథాహి- కార్యకారణాభేదప్రతిపాదనపరైమృదాది దృష్టాంతైః
 ప్రతిజ్ఞాసంసాధ్య- తత్సాధనాయైవసదేవ సోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవా
 ద్వితీయం తద్దైక్షిత తత్తేజోఽసృజత- ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యాది
 శబ్దైః కార్యజాతం విద్యాప్రపంచగతం ప్రదశ్యేతస్య బ్రహ్మభేదం
 దశేయంతి- ఇదం సర్వమాకాశస్యా కార్యత్వేబాధితం స్యాత్ - అవి
 ద్యాప్రపంచస్యతు మిథ్యాత్వేన అభావవచ- నతస్య సర్వవిజ్ఞానప్రతి
 జ్ఞాంతభావ ఇతిభావః.

నన్వేషముత్పత్తి మత్వేసిద్ధే పూర్వోక్తవిరోధపరిహారః కథమితి
 చేత్ ఉచ్యతే- ఛాందోగ్యేసి తేజస ఉత్పత్తిమాత్రం శ్రూయతే -
 నాద్యత్వమపి- తైత్తిరీయకేతు ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిరితి శేజ
 సస్పృతీయత్వం శ్రూయతే - తథాచతయోర్వాక్యయోరేకవాక్యత్వా
 దనవకాశ తైత్తిరీయక శ్రుత్యనుసారేణాకాశం వాయుంచసృష్ట్యై
 తద్బ్రహ్మతేజోఽసృజ్యతేతిఛాందోగ్యశ్రుతిః పరిణమ్యత ఇతి నానయో
 ర్వాక్యయోర్విరోధ ఇతి- ౬.

యదుక్తం తైత్తిరీయకేవీయదుత్పత్తిశ్రుతి గాణీసామగ్ర్య
భావాత్ విభుత్వేన నిత్యత్వానుమానాచ్చేతితన్న - శ్రౌతస్య బ్రహ్మణ
ఏవవియత్సామగ్రేత్వాదిత్యభిప్రేత్య తదీయానుమానమను మానేనైవ
దూషయతి - యావద్వికారంతు విభాగోలోకవత్ - తుశబ్ద ఆకాశోత్ప
త్యసంభవా శంకానివృత్త్యధః - యతోయావద్వికారజాతం విభాగోదృ
శ్యతే - సత్సవికారే బ్రహ్మణీవిభాగాదశేనాత్ లోకేషుఘటాదేవి
కారస్యైవ విభక్తత్వ దశేనాదిత్యధః - తథాచాయం ప్రయోగః -
ఆకాశదిక్కులమనః పరమాణవః పరాధీనసత్తాకాః స్వసమానసత్తా
కవిభాగవత్సాత్ ఘటరావాదివదితి - ఆకాశోత్పత్తివాది సంప్రతివిభు
త్వపేక్షోః పరోక్తస్యాసిద్ధిరసిద్ధ్యా ఆకాశే అమృతశబ్ద ప్రయోగ
స్తు చిన్మయత్వ దృష్ట్యాస్యాదిసిద్ధం - బ్రహ్మకార్యంవియదితి ౭.

ఇతి వియదధికరణం - ౧.

ననుఛాందోగ్యేవాయో రుత్పత్తినిశ్చయతే - తైత్తిరీయ
కేతు శ్రూయతే - తథాచ పూర్వవదనయోర్వాక్యయో ర్విరోధపరి
హారాథం వాయూత్పత్తి గాణీతివాచ్యం - కించ - సైహౌన - సమి
తాదేవతా యద్వాయురితివాయోలయ ప్రతిషేధాచ్చ నిత్యత్వమి
త్యాశంకామతి దేశేననిరాకరోతి - ఏతేనమాతరిశ్వా వ్యాఖ్యాతః - ౮ -

ఏతేనవియత ఉత్పత్తిమత్త్వవ్యాఖ్యానేనవాయురపి వియదవచ్చిన్న
బ్రహ్మజన్యత్వేన వ్యాఖ్యాత ఇత్యధః - వాయోనిత్యత్వే ఏకవిజ్ఞాన
ప్రతిజ్ఞాహాన్యాదేసమానత్వా దితిభావః - వాయోలయ ప్రతిషేధాచ్చ
చిన్మయత్వదృష్ట్యా - అతిదేశత్వాన్న పృథక్సంగత్యపేక్షేతి మం
తవ్యం - ౯.

ఇతి మాతరిశ్వాధికరణం - ౨.

పూర్వమసంభావితోత్పత్తికయోరపి వియత్సవనయో రుత్పత్తి
రస్తి శ్రుతిబలాదిత్యుక్తం తద్వదేవబ్రహ్మసి బ్రహ్మతరకార్యమస్తు

కార్యకారిత్యాత్ వియదాదివదిత్యనుమానాను గృహీతయాజాతోభ
వసి విశ్వతోముఖ ఇత్యాది బ్రహ్మజన్మశ్రుత్యా బ్రహ్మణోపుత్పత్తి
రస్త్వితి దృష్టాంతసంగత్యే దమారభ్యతే - తత్ర బ్రహ్మణో నిత్యత్వ
ప్రతిపాదకశ్రుతీనా ముక్తానుమానానుగృహీత శ్రుత్యావిరోధో స్తీ న
వేతిసందేహే - అగ్నే ర్విస్ఫులింగోత్పత్తివ ద్భహ్మంతరా ద్భహ్మోత్ప
త్తి రు క్తశ్రుతిబలాద స్త్యే వేతి ప్రాప్తేబ్రూమః.

అసంభవ సుసతో 2-నుపప త్తే- ౯.

సతస్సదాత్మకస్య బ్రహ్మణ ఉత్పత్త్యసంభవః- కుతః- అనుపప
త్తేః సత్సామాన్యసోత్పత్త్యనుపప త్తేః విశేష పైవఘటాదేర్మౌత్సా
మాన్య జన్యత్వదశానాత్ - బ్రహ్మణశ్చ విశేష త్వేన జన్య త్వేయ త్తజ
నకంసామాన్యం తదేవనోబ్రహ్మ- బ్రహ్మణః కార్యత్వే అధ్యస్తత్వేన
జగదధిష్ఠానత్వా నుపప త్తేచ్ఛేత్వధః - జన్మశ్రుతిశ్చైపాధికవిషయా
నచాస్యకశ్చిజ్జనితేత్యాది బహుశ్రుతివిరోధాదిత్యవిరోధః- ౯.

ఇత్యసంభవాధికరణం- 3.

త త్తేజో అస్పృజతేతి ఛాందోగ్యే బ్రహ్మజన్యత్వం తేజసశ్శూయ
తే త్తైత్తిరియకేతు - వాయోరగ్ని రితి వాయుజన్యత్వమిత్యనయోర్వి
రోధో స్తీ న వేతిసందేహే సామాన్యాత్సామాన్యసోత్పత్తి ర్భూతే
సామాన్యాద్వాయోర్వికేషస్య తేజస ఉత్పత్తిస్సంభవతి- ఏవంశ్రుతి
బలాత్సర్వోపాదాన బ్రహ్మజన్యత్వమవీత్య స్తి విరోధఇతి ప్రత్యుదాహ
రణసంగత్యాపూర్వపక్షే- పూర్వం బ్రహ్మణః కార్యత్వే జగదుపాదా
నత్వం నసంభవతీత్యుక్తం తద్వద్వాయోరపికార్యత్వా త్తేజః ప్రత్యు
ప్రత్యుపాదానత్వం నా స్త్యే వేతి బ్రహ్మమాత్ర జన్యత్వం తేజస ఇత్యవి
రోధః - వాయోరగ్ని రితిపంచమీక్రమాధాన తు హేత్వధే త్యేక
దేశినస్సిద్ధాంతః- తందూషయతి-

తేజోత్పత్తధావ్యూహ- ౧౦.

అతః మాతరిశ్వనస్సకాశా తేజోజాయతపవ - హియతః - తథా
 వాయుజన్యత్వం వాయోరగ్నిరితిశ్రుతిరాహ - నచేయంపంచమీక్రమా
 ధా- వాయునంతరం తేజఃఇతిపదాంతర కల్పనా ప్రసంగాత్ - కించ
 ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతఇత్యాదౌ పృథివ్యాఽపిషధయ ఇత్యంతేచ హేతు
 పంచమ్యాదశేనాన్యధేయే అకస్మాత్కమాధే పంచమీత్వసంగతమేవ
 నచైవంకచిద్రూప్సా జన్యత్వం క్వచిద్వాయుజన్యత్వ మితివిరోధః - వా
 యోద్రుప్సాజన్యత్వేన వాయుభావాపన్న బ్రహ్మజన్యత్వస్య ఛాందో
 గ్య వాక్యాధికేయేనవాయో రగ్నిరితివాక్యస్యాప్యధికేయేనా విరో
 ధాదితి- ౧౦.

ఇతి తేజోధికరణం- ౪.

ఆపః - ౧౧.

అత స్తథాహ్య హేత్యనువర్తతే - తేజోనంతర భావిత్యాదప్ర
 థిప్యోరితితేజసో వాయుజన్యత్వ కథనానంతరం తయోరప్రృథిప్యోః
 క్రమేణబుద్ధిస్థత్వాత్ బుద్ధిసన్నిధిలక్షణసంగత్యా క్రమేణాధికరణద్వయ
 మారభ్యతే తదపోస్పృశ తేత్వాదివాక్యస్యాపాం బ్రహ్మజన్యత్వ ప్రతి
 పాదకస్యాగ్నే రాపఇతి వాక్యేన విరోధఇతిసందేహే - అపామగ్ని దాహ్యా
 త్వాత్తజన్యత్వం నాస్యైవేత్య విరోధ ఇత్యేకదేశసిద్ధాంతం చూషయతి
 ఆపఇతి- ఆపోఽత స్తేజసోజాయంతే - హియస్మాత్తథా తేజోజన్యత్వ
 మగ్నే రాపఇతి శ్రుతి రాహేత్యధికః- త్రిపుత్కృతయోరప్తేజసోదా-
 హ్యాదాహకభావేవ్యత్తిప్రపుత్కృతయోశ్చిన్నయ యోన-విరోధ ఇతి
 పూర్వవద్విరోధ పరిహారాబోధ్యా- ౧౧.

ఇత్యబధికరణం- ౫.

అనంతరభావినీం పృథివీమాశ్రిత్యవిచారయతి - పృథివ్యధికార
 చూషశబ్దాంతరేభ్యః- ౧౨.

తా ఆపవక్షంత- బహ్వస్యాస్యామప్రజాయేమహీతి - తా అన్న
మస్మజంతేతి శ్రూయతే- తత్రసంశయః - కిమన్న శబ్దేనాదనాదిక ము
చ్యతే కింవా పృథివీతి-తత్రతాన్నశబ్దస్యాదనాదాప్రపసిద్ధత్వాదోదనాదిక
మేవాన్నశబ్దేనోచ్యతే- తథాచ ప్రహీయవాదే స్తజ్జన్యోదనస్యచయోగే
నరూఢ్యాచాన్నశబ్దవాచ్యస్య క్వచిదబ్జన్యత్వం క్వచిత్పుథివాఽఽషద
యః ఓషధీభ్యోన్నమిత్యత్ర ప్రథివాదిజన్యత్వ మిత్యచయోగ్యత్వో
ద్విరోధ ఇతిప్రాప్తేబ్రూమః - పృథివ్యేవాత్రాన్నశబ్దేనోచ్యతే - నప్ర
హ్యధికం- కుతః - అధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః - తత్రైకోఽస్మజతేతి
మహాభూతోత్పత్త్యధికారాత్ - యత్కృష్ణం తదన్న స్యేతి కృష్ణరూప
స్యాన్న శబ్దవాచ్యస్య పృథివీత్వజ్ఞాపకస్య శ్రవణాచ్చసమానప్రకరణే-
అద్యుఃపృథివీతద్యదపాంగంశరసీ త్తత్సమహన్యతసాపృథివ్యభవదితిచ
పృథివ్యావతజన్యత్వప్రతిపాదకశబ్దాంతరసత్వాచ్చేత్యర్థః-తత్-తత్రస్మప్తి
కాలేయదపాంశరోఘనీభావ ఆసీత్తత్సమహన్యత-స్సఘనీభావ స్సంఘా
తాత్మనాపరిణత ఆసీత్సైవాపాం కఠినాకారపరిణామరూపాపృథివ్యభవ
దితి త్రుత్యర్థః- తథాచ ప్రహ్యద్యన్నస్య నాంబూపాదానకత్వం- కింతు
పృథివ్యాద్యుపాదానకత్వమేవే త్యవిరోధ ఇతిసిద్ధం.

ఏవం- నవియదశ్రుతే రిత్యాదినా సత్సామాన్యబ్రహ్మజన్యత్వే
న శ్రుత్యుక్తం భూతపంచకం నతావల్లాకికం- అపంచీకృతత్వాత్- ఆ
కాశస్య విభుత్వా నభ్యుపగమాత్- అప్తజసో ద్విరోధాభావప్రతిపాద
నాత్- వాయుశ్చాంతరిక్షం చైతదమృతమితి- సైషానస్థమితాదేవతేతి
లయాభావ ప్రతిపాదనాచ్చ- కింతు- సమన్వయాభ్యామే- అంతరధికర
ణే యవహంతరాదిత్యే- యవహంతరక్షిణీతిచయః అనావృతస్వప్రకా
శః పురుషఃప్రతిపాదితస్తత్సృష్టమేవ భూతపంచకం చిన్మయం తత్స్వ
రూపమేవచ- ఆకాశస్థలింగాత్- అతవనప్రాణః- జ్యోతిశ్చరణాభిధా
నాత్- ఆనందమయోభ్యాసాత్- ద్యుభ్యద్వాయతనం స్వశబ్దాత్-
ఇత్యాద్యధికరణేషు భంగిభంగ్యంతరేణోపాస్యత్వేన జ్ఞేయత్వేన చోప
పాదితమేవ- పరమాత్మనోమాయికం విశ్వరూపం- నాత్రశబ్దభేదమా
త్రతే శార్థాంతరత్వభ్రమః కార్యః ఆజ్ఞేవేదం సగ్ధం- పురుషవేదగ్ం

సర్వం యద్భూతం యచ్ఛభవ్యం- యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవా భూది
త్యాదిశ్రుతేః- అత్ర సర్వత్ర ప్రపంచైక్యభాంత్యా పూర్వపక్షోత్థానం-
ఏకదేశిమతోత్థానంచ- సిద్ధాంతస్తు విద్యావిద్యాప్రపంచభేద మంగీకృ
త్య క్వచిద్గూఢాభిసంధినా- క్వచిత్తు స్పష్టోక్త్యాచ ప్రతిపాద్యతే- అవి
ద్యాప్రపంచనిషేధేన పరమార్థభూత విశ్వరూపనిశ్చయాయ- నను వి
శ్వరూపం సవిశేషం- తద్జ్ఞానాత్మకః పురుషార్థఐతిచేత్- పురుషవేదం
విశ్వంకర్మతపోబ్రహ్మపరామృతం- ఏతద్వో వేదనిహితం గుహాయాం
సోఽవిద్యాగ్రంధిం వికిరతీహసోమ్యేతి ముండకశ్రుతౌ- గుహానిహితస్య-
యో వేదనిహితం గుహాయామితి- యఏవోక్షిణి పురుషోద్యత్యతే - అథ
యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహం పుండరీకం వేత్తదహరోస్మి న్నత
రాకాశ స్తస్మి న్యదంత స్తదస్వేషస్యంతద్వాప విజ్ఞానితవ్యం- సయ
శ్చాయం పురుషేయశ్చసావాదిత్యే సవకథిత్యాది సర్వత్రప్రసిద్ధగుహా
శబ్దిత దహరాకాశస్థిత విద్యాప్రపంచవేదనా దవిద్యాగ్రంధివికిరణరూ
ప మహాఫలప్రతిపాదనా త్సవపపురుషార్థః- అవిద్యాగ్రంధివికిరణంనామ
సర్వాత్మకే పరమాత్మని భేదభాంత్యా స్వస్మిన్ జీవత్వం విశ్వరూపే
జడప్రపంచభావం చారోప్యజన్మ జరామరణాది ప్రబంధానుభవనం
యత్తస్య నిరసనం- విశ్వరూపే సర్వజ్ఞత్వం యుగప త్సర్వ కామావా
ప్త్యనుభవనంచేత్- నను నిర్విషేష బ్రహ్మప్రాప్తి ర్లోక్ష్యేతి ప్రసిద్ధమి
తిచేత్ సత్యం- నసా తత్త్వజ్ఞానసాధ్యా- కింతు నిద్రాలోసుషుప్తిరివ-
అజ్ఞస్య ప్రళయప్రాప్తిరివచ - జీవన్ముక్తస్య నిర్విషేష బ్రహ్మభావ
స్వభావసిద్ధః- తత్త్వజ్ఞానసాధ్యాతు జీవన్ముక్తి రేవేత్యలం- ౧౨.

ఇతి పృథివ్యధికరణం- ౬.

ఏవం తావత్స్పృహ్యైగమే మహాభూతశ్రుతీనా మవిరోధః ప్రతిపా
దితః- ఇదాసీం తానిభూతాన్యాశ్రిత్య ఆశ్రయాశ్రయిభావ సంగత్యా
ఽస్య ద్విచార్యతే- కిం మహాభూతాని చేతనత్వా త్వత్సంత్రాణ్యేవ
భౌతికోత్పాదనే ప్రవర్తంతే- ఉత్తేర్వరాధిష్ఠితానితి విశయః - నతు తత్త
దభిమానిదేవతాకల్పనాజన్యః- అనావశ్యకత్వాత్- ఆకాశా ద్వాయు

రిత్యాదినా స్వస్వకార్యోత్పత్తౌ స్వాతంత్ర్యవ్రణా త్వత్తంత్రాణ్యేవే
తి- బ్రహ్మణ సర్వసప్తత్వ ప్రతిపాదకశ్రుత్యా భౌతికసృష్టిశ్రుతీ
నాం విరోధఃప్రతిపాద్యే బ్రూమః.

తదభిధ్యానాదేవత తల్లింగాత్ - ౧౩.

సపరమాత్మా తదభిధ్యానాదేవ తత్తత్కార్యగోచరే క్షణాత్మ
కాభిధ్యానాదేవేషి తా- తుశబ్దశాస్త్రే- తత్తత్కారణాధిష్టాతాచ సన్ని
త్యర్థః- సర్వంకార్యం- సృజతి- కన్యాత్ తల్లింగాత్- తస్య పరమాత్మ
న సర్వకార్యనియంతృత్వరూపలింగస్య- యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్నిత్యా
దినా శ్రుతత్వాదిత్యర్థః- అయంభావః- ఆకాశాదీనాం చేతనత్వేపి- ఆ
కాశాద్వాయురిత్యాకా నస్వాతంత్ర్యం శ్రుతం- నచ తత్తేజ ఐక్ష తే
త్యాదికం తేజఃతదీనాం స్వాతంత్ర్యేలింగం- తస్యేక్షణస్య తత్తద్భావాప
న్న బ్రహ్మనిష్ఠత్వాదితి- సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి
కామ నాదిపూర్వకం- ఇదగ్ం సర్వమసృజత యదిదం కించేత్యవిశేషే.
ణ సర్వవిద్యాప్రపంచ సప్తత్వ వ్రణాదితిభావః.

జడత్వేన సర్వైరనుభూయమానా నామాకాశాదీనాం కథం
చేతనత్వమితిచేత్ - చిదుపాదాననిమిత్తకత్వాత్ - సువర్ణోపాదానకా
నాం సౌవర్ణత్వమివ- మృదుపాదానకానాం మృణ్మయత్వమివచ చిదు
పాదానకానాం సూక్ష్మభూతానాం చిన్మయత్వ మవివాదమేవ-స్థూలప్ర
పంచే- జాడ్యాద్యనుభవస్వ విద్యావశాదితి- విద్యావిద్యాప్రపంచభేద
ఉక్తః- అతో విద్యాప్రపంచ స్సర్వోపి పరమాత్మైవేతి తద్విజ్ఞానా
త్సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధిః- ౧౩.

ఇతి తదభిధ్యానాధికరణం 2.

ఏవం భూతానా ముత్పత్తిక్రమే చింతితే- లయక్రమోబుద్ధిః
ప్రసంగసంగత్యా విచార్యతే- ఏతస్య విచారస్య ప్రయోజన మద్యై
త బ్రహ్మభ్యాసం.

విపర్యయేణతు క్రమోఽత ఉపపద్యతేచ- ౧౮.

తత్ర భూతానాం కిం శ్మశోత్పత్తిక్రమేణైవ లయక్రమః- ఉత
సోపానపరంపరాయాఘస్య పుత్రక్రమేణావరోహణావత్ పుత్రక్రమేణై
వ లయక్రమఇతి సందేహో శ్మశోత్పత్తిక్రమేణైవేతిపాస్తే బ్రూమః.

అత ఉత్పత్తిక్రమా ద్విపర్యయేణైవ లయక్రమస్వకారణే కా
ర్యాణాం లయస్యదర్శనాత్- ఆకాశాదీనాం చోత్తరభూతం ప్రతికార
ణత్వస్యోక్తత్వాత్- కించ పుత్రక్రమేణైవ లయక్రమ ఉపపద్యతే-
అన్యథా ఉత్పత్తిక్రమేణైవ లయోగీకారేనతి కార్యే కారణస్య నాశ
ఇతి స్యాత్తచ్చాయుక్త మిత్యర్థః- ౧౮.

ఇతి విపర్యయాధికరణం- ౮.

భూశోత్పత్తి లయవిచారస్య యత్ప్రయోజన మద్వైతబ్రహ్మ
ధ్యానం తత్ప్రయోజనకం విద్యాప్రపంచగత జీవ్రాపకరణోత్పత్తిక్ర
మమేకప్రయోజనకత్వ సంగత్యావిచారయతి-

అంతరావిజ్ఞానమనసీక్రమేణ తల్లింగాదితిచేన్నా

విశేషాత్- ౧౯.

పూర్వోక్త భూశోత్పత్తిక్రమ ఇంద్రియోత్పత్తిక్రమేణ విరు
ధ్యతే నవేతి సందేహో విరుధ్యత ఇత్యాహ- అంతరేతి- ఏతస్మాజ్ఞాయ
తే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణిచ- ఖంవాయు ర్జ్యోతిరాపః పృథవీ
విశ్వస్యధారణీతివాక్యం తల్లింగశబ్దేనోచ్యతే- విజ్ఞాయతేఽనేనేతి పు
త్పత్త్యావిజ్ఞానశబ్దేన బుద్ధిరింద్రియాణిచ గృహ్యంతే- నిశ్చయాత్మకమం
తఃకరణం బుద్ధిః- సంశయాత్మకమన ఇతిభేదః- తాసింద్రియబుద్ధిమనాం
సి భూతానా మాత్మనశ్చాంతరాశే తల్లింగాత్తస్యా స్పృష్టేగమకా
వ్యాక్యాదనుక్రమ్యంతే- తథాచ ఆత్మన ఇంద్రియబుద్ధిమనాంసి- తేభ్య
శ్చభూతానీత్యనేన క్రమేణ- ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదిక్రమస్య

బాధ ఇత్యనయో ర్వాక్యయో ద్విరోధఇతిచే న్నావిశేషాత్ - ఇంద్రియమనోబుద్ధీనాం భౌతికత్వేన భూతోత్పత్తిక్రమా దింద్రియా మ్యుత్పత్తిక్రమస్య అవిశేషాత్ - యేన క్రమేణ భూతోత్పత్తిస్తేనైవక్రమేణ భౌతికోత్పత్తి రిత్యవిరోధ ఇత్యర్థః - ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణ ఇత్యాది శ్రుతిశ్చ సర్వేషామాత్మన స్సకాశాదుత్పత్తిమాత్రం బ్రూతే - సక్రమమితిభావః - అతోన కేనాపి వాక్యేన భూతస్పష్టివాక్యానాం విరోధఇతి సిద్ధం - ౧౫.

ఇత్యంత రావిజ్ఞానాధికరణం - ౧౬.

ఏవం తత్పదార్థ సర్వోపాదాన బ్రహ్మసిద్ధయే - ఉపాదేయ విద్యాప్రపంచగత భౌతకరణ శ్రుతివిరోధో నిరస్తః - ఇదానీంత్వంపదార్థసిద్ధయే జీవవిషయశ్రుతి విరోధోనిరస్యతే పాదసమాప్తిపర్యంతం తత్రజీవోత్పత్తి నాశనిమి త్తకజా తేష్ట్యాదిశాస్త్రాణాం జీవనిత్యత్వ వాది శాస్త్రస్యచవిరోధోస్తి నవేతిసందేహే - దేవదహ్తోజాతో మృతశ్చేతి తౌకికవ్యపదేశానుగృహీత జాతకర్మాది శాస్త్రవిరోధోస్త్యేవేతి పూర్వపక్షేరాధాంతః.

చరాచరవ్యపాశ్రయ స్తుస్యాత్తద్వ్యపదేశో

భాక్తస్తజ్భావభావిత్యాత్ - ౧౬.

యోయంతౌకిక సయోజన్యమరణయోవ్యపదేశః దేవదహ్తోజాతో మృతశ్చేతి సచరాచరవ్యపాశ్రయః - స్థావరజంగమదేహవిషయో ముఖ్యః - జీవేతు భాక్తోగౌణస్యాత్ - కుతః - జన్మమరణవ్యపదేశస్య తద్భావభావిత్యాత్ - దేహోత్పత్తినాశాను విధాయిత్యాదిత్యర్థః - దేహప్రాదుర్భవాద్యపేక్షయైవ జాతకర్మాదివిధానమితి సతేన శాస్త్రేణ జీవనిత్యత్వ శాస్త్రస్య విరోధఇతిభావః - ౧౬.

ఇతి చరాచరవ్యపాశ్రయాధికరణం - ౧౭.

ఏవం దేహోత్పత్తినాశయోజన్యవస్య జన్మనినాశౌ మాభూ

తాంకల్పాద్యంతయో జీవస్య జన్మనాశౌకిం నన్యతాం స్వగౌది
 ఫలకర్మశాస్త్ర విరోధాభావాదితి ప్రత్యుదాహరణేన విస్ఫులింగ దృ
 ష్టాంతేన ఏతస్మాదాత్మనస్పర్శవత ఆత్మానోప్యచ్ఛరంతీత్యాదేజీవా
 త్మనః పరస్మాద్భవ్యాణ ఉత్పత్తివాక్యస్యా వికృతస్యైవ బ్రహ్మణో
 జీవభావేన ప్రవేశవాక్యస్యచ విరోధసందేహే విరోధో స్తీతి ప్రాప్తే
 బ్రూమః.

నాత్మశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః- ౧౭.

ఆత్మాజీవోన్మద్యతే- కుతః- అశ్రుతేః - ఉత్పత్తి ప్రకరణేషు
 జీవోత్పత్తేరశ్రుతేః - తాభ్యః శ్రుతిభ్యోజీవస్య నిత్యత్వావగమాచ్చ-
 నజీవోమియతే - సవాపిషమహానజ ఆత్మైజరోమిరోమృత
 ఇత్యాది శ్రుతయోజీన నిత్యత్వవాదినో ద్రష్టవ్యాః - యత్తు క్వచి
 ద్విస్ఫులింగదృష్టాంతేన పరస్మాద్భవ్యాణోజీవోత్పత్తిశవణం తత్కా
 ర్యకరణం సంఘాతనిమిత్తమితి శ్రుత్యైవస్ఫుటీకృతం - విజ్ఞానఘనవవా
 యం జీవతేభ్యః కార్యకరణ సంఘాతాపన్న భూతేభ్య ఉత్పత్తిమధ్య
 స్సామ్యేనోద్ధాయతానిభూతాని విసశ్యంతిసంస్వయమనుశ్రుత్యవినశ్య
 తి- వినాశానంతరం సంజ్ఞానా స్తీతి యాజ్ఞావల్క్యేనోక్తే మైత్రేయాపప్ర
 చ్ఛ- అత్రైవమాధగవాక్ మోహంతిమాపీపన్నవా అహమిమం వి
 జానామినప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతి- అద్యమాంప్రతిమోహంతం మోహమాపీ
 పిపత్ - ఆపాదితవానసీత్యధః - ప్రేత్యనాశానంతరం సంజ్ఞానా స్తీతి
 తమిమమహం నవిజానామి - త్వంతుప్రేత్యసంజ్ఞానా స్తీతిపదకమాం
 మోహయసీతిప్రశ్నాధః- తత్తోత్తరం- నవాలరే అహం మోహం
 బ్రవీమ్య వినాశీవాలరేయమాత్మాఽనుచ్ఛిత్తి ధర్మేత్వవినాశీత్వమ
 పరిణామిత్వం- తత్రహేతురనుచ్ఛిత్తిధర్మేతి- మోహంమోహకరం వా
 క్యం- సంజ్ఞాఘటాది విశేషవిజ్ఞానం నా స్తీతిమయోక్తం- నస్వరూపా
 భావఇతి నాహం మోహవాదీ భూతమాత్రా ప్రయుక్తమేవాస్యో
 త్యత్యాదికం నన్వాభావిక మితి తాత్పర్యం- ౧౭.

ఇత్యత్పాదకరణం- ౧౮.

అత్రాయం పురుషస్వయంజ్యోతి ర్భవతీత్యాది స్వప్రకాశత్వ
బోధకశ్రుతేః- పశ్య చక్షుః శ్రుణ్వన్ శ్రోత్రమిత్యాద్యాగంతుక జ్ఞా
నవత్వవాది శ్రుతిభిర్విరోధోన్వితవేతి సందేహః స్తీతి పూర్వపక్షే పూ
ర్వాధికరణ సిద్ధజీవానుత్పత్తి ముపజీవ్యసిద్ధాంతయతి.

జ్యోతవేతి- ౧౮.

జీవోజ్ఞః స్వయంప్రకాశస్వరూపః- కుతః- అతవ- అనుత్పత్తి
మత్వా దేవేత్యర్థః- అనుత్పత్తౌహి స్వయంప్రకాశం బ్రహ్మోపహితం
జీవిత్యాది- తథాచ- బ్రహ్మభిన్నజీవోపి స్వయంప్రకాశఇతిభావః.
పశ్యంశ్చక్షు రిత్యాదిశ్రుతయ ఆగంతుకవృత్త్యభిప్రాయేణ స్వప్రకాశ
త్వావిరోధేన నేతవ్యా ఇత్యవిరోధస్సిద్ధః- ౧౮.

ఇతిజ్ఞాధికరణం- ౧౨.

అత్మనోబ్రహ్మభేదయోగ్యత్వాయనిత్యత్వం స్వప్రకాశత్వంచో
క్త్యాదిదానం స్వప్రకాశత్వా ద్భూషిష్టమనవచ్ఛిన్న స్వరూపత్వ మణ
త్వనిరాసేన. సాధయతీత్యాంతర బహిర్భావసంగతిః- ఏతదనంతరభావ్య
ధికరణత్రయేణానవచ్ఛిన్న త్వాదపి బహిష్టం కర్తృత్వ మధ్య స్తమాత్మ
నీతి ప్రతిపాద్యతే- తతో బ్రహ్మభేదయోగ్యస్య జీవస్యాంశ ఇత్యధికర
ణే బ్రహ్మైక్యం వక్ష్యత ఇత్యాపాద మవాంతరసంగతయః- తత్రా నవ
చ్ఛిన్నత్వ శ్రుతీనా మేషోణురాత్మా చేతసావేదితవ్య ఇత్యాద్యణుత్వ
నవేతి సందేహో అ స్తీత్యాహ.

ఉక్తాంతిగత్యాగతీనాం- ౧౯.

స్వాత్మనాచోత్తరయోః- ౨౦.

నాణురతచ్ఛతేరితిచేన్నేతరాధికారాత్- ౨౧.

స్వశబ్దోన్మానాభ్యాంచ- ౨౨.

అవిరోధశ్చందనవత్- ౨౩.

అవస్థితీవైషమ్యాదితిచేన్నాభ్యుపగమాద్భూదిహి- ౨౪.

గుణాద్వాలోకవత్ - ౨౫.

వ్యతిరేకోగంధవత్ - ౨౬.

పుంధగుపదేశాత్ - ౨౭.

తద్గుణసారత్వా తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ - ౨౮.

యావదాత్మభావిత్యాచ్చ నదోషస్తద్దర్శనాత్ - ౨౯.

పుంస్తాద్విదివత్త్వస్య సతోఽభివ్యక్తియోగాత్ - ౩౦.

నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగోన్యతరనియమోవాఽన్యథా-౩౧.

ఉత్క్రాంతీతి- అస్య జీవస్యోక్త్యాంతిగత్యాగతీనాం శ్రవణాదనుజీకవః- సయదాఽస్మాచ్ఛరీరాదుక్క్రాంతి తదావాగాదిభిః ప్రాజ్ఞైః సహోక్త్యామతీతి మరణసమయే ఉత్క్రాంతిశ్చూయతే- యేకే చాస్మాల్లోకాత్ప్రయంతి చంద్రమసమేవతే సర్వే గచ్ఛంతీతి తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్తైర్లోకాయకర్మణశ్చితి గత్యాగతీశ్చూయతే- ఇదం చాత్మనోవిభుత్వేన సంభవతీత్యణుత్వం పరిషిష్యతే- శరీరపరిమాణస్యాత్మనో నిత్యత్వవిరుద్ధత్వేనాసంభవాదితి- ౧౯.

స్వాత్మనాచోత్తరయోః- యద్యప్యప్రకృంతిగ్రహస్వామ్యనివృత్త్యాదియాపావిభుత్వేన సంభవతి- తథాప్యత్తరయో గత్యాగత్యో స్వాత్మనాజీవాత్మనా సంబంధత్వా దణుత్వ మిత్యర్థః- ౨౦.

నాణురతచ్ఛ్రుతే రితిచేత్- నను నాయం జీవ్రాణుః- అతచ్ఛ్రుతే- అనణుత్వశ్చుతే- సవావషమహానజఆత్మా- సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యాది నా మహత్తశ్చుతే రితిచేత్- నేతరాధికారాత్ - ఇతరస్య బ్రహ్మణ సర్వేషు వేదాంతేషు ప్రధానతయా జ్ఞేయత్వేన ప్రకృతత్వాత్ప్రత్యేవ మహత్త్వ శ్చుతిరిత్యర్థః- ౨౧.

స్వశబ్దోన్మానాభ్యాంచ- ఏహోణురాత్మాచేతసా వేదితవ్యశ్చితి స్వస్యాణుత్వస్యవాచక తచ్ఛబ్దాజ్ఞోనుజేన- వాలాగ్రతభాగస్య శతథా

కల్పితస్యచ- భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయ ఇత్యుక్తానాచ్చ సర్వేభ్యస్తూలపరి
మాణేభ్య ఉద్ధృత్యమాన ముక్తానం అత్యంతాపకృష్ట పరిమాణమితి
యావత్ తస్మాదిత్యర్థః- ౨౨.

సన్యాత్మనోఽణుత్వే జాహ్నువీణోయ నిమగ్నస్య దేహవ్యాపి
శై ల్యోపలబ్ధివిరోధ ఇత్యతః- అవిరోధశ్చందనవదితి- యథా చంద
న బిందుశ్శరీరైశ్చ దేశస్థ శ్శరీరవ్యాపి సుఖం జనయతి తథా జీవోపి దేహ
వ్యాపినం శై త్యాద్యుపలంభం కరిష్యతీ త్యవిరోధ ఇత్యర్థః- ౨౩.

అవస్థితి వైషమ్యాదితిచే న్నా భ్యుపగమాద్భృదిహి- నను నాత్ర
చందనం దృష్టాంతః- అవస్థితవైషమ్యాత్ ప్రత్యక్షేణ చందనబిందో
రేకదేశే అవస్థితజ్ఞానయతే జీవస్యతు నైవమిత్యతుల్యత్వా దిత్యర్థః- త
థాచ వ్యాపిశైత్యాన్యపలంభయాప కార్యేణ మహత్వకల్పనం యుక్త
మితి శంకాభిప్రాయః- నిగాకరోతి- నేతి- కుతః- అభ్యుపగమాత్ జీ
వాణుత్వస్య కథ మభ్యుపగమస్తత్రాహ- హృదిహితి - యతోల్పపరి
మాణే హృది చక్షురగ్రజీవః పత్యతే- యోయం విజ్ఞానమయః ప్రాణే
సు హృద్వ్యంతర్జ్యోతిః పురుషఇత్యాదా- తస్మాజీవస్యాణుత్వం శ్రుత్వా
ఽభ్యుపగమ్యత ఇత్యర్థః- అహోన దృష్టాంతవైషమ్య మితిభావః- ౨౪.

గుణాద్వాలోకవత్-ఆత్మనోఽణుత్వేపి తన్నిష్ఠస్య జ్ఞానస్యవ్యా
పకత్వాంగీకారాత్ వ్యాపకగుణాద్వా వ్యాపికార్యం భవిష్యతి- లో
కవత్- వ్యాపిప్రభాగుణక ప్రదీపవత్- గృహనిష్ఠప్రదీప స్వాల్పత్వేపి
ప్రభాత్మకగుణవశా ద్యధాగృహవ్యాపి ప్రకాశాది కార్యం జాయతే త
ద్వదిత్యర్థః- ౨౫.

నను జ్ఞానస్య వ్యాపకత్వే అణుజీవవ్యతిరేకేణావస్థానం వక్తవ్యం
తదయుక్తం- గుణివ్యతిగ్తదేశే గుణస్యావస్థానా దర్శనాత్- నచ దీప
ప్రభాన్యాయః- ప్రభాయా దీపసంయుక్తద్రవ్యాంతరత్వా దిత్యతః- అహ
వ్యతిరేకో గంధవదితి- యథాగుణస్యాపి గంధస్య గుణివ్యతిరేకేణ వృ

త్తిః పుష్పః టికాతో దూరస్థితస్య పుంసో గంధోపలంభదర్శనాత్ - తద్వద్గుణివ్యతిరేకో జ్ఞానస్యేత్యర్థః- ౨౬.

పుష్పగుపదేశాత్ - ప్రజ్ఞయా శరీరం సమాదుష్టేత్యాత్మజ్ఞానయోః కర్తృకరణభావేన పుష్పగుపదేశాద్వాస్తి. గుణద్వారాఽస్యజీవస్య శరీరవ్యాపిత్వం గమ్యతే- తథాచ వ్యాపకం జ్ఞానం జీవస్త్వగురితి మహత్త్వశ్రుతీనాం బాధితప్రాప్తే- ౨౭.

జీవాణుత్వస్యాపాధికత్వాన్న వాస్తవపరిచ్ఛిన్నత్వశ్రుతిబాధ ఇతి సిద్ధాంతయతి- తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞానదితి- తు శబ్దకృత పూర్వపక్షనిరాసః- అణుజీవః కిం తత్త్వాంతరం ఉత వికారః- ఆహూస్యి ద్భ్రహ్మభిన్నః- నాద్యః- ఏకవిజ్ఞానా త్సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాబాధాత్ - నద్వితీయ ఇత్యుక్తం- తస్మా త్సర్వశ్రుత్యనుసారీ తృతీయఃపక్షః పరిశిష్యతే- తథాచ- బ్రహ్మణోఽనవధికమహత్త్వావగమా జీవోప్యన వధికమహత్త్వవాన్- సవా ఏషమహానజ ఆత్మాయోయం విజ్ఞానమయ ఇతి విజ్ఞానమయస్య జీవస్యస్వతో మహత్త్వావగమాచ్చ- ఏషాణురాత్మేత్యేత న్న జీవవిషయం- వేదితవ్యత్వ శ్రవణాత్ కింతు చక్షురాద్యగోచరత్వేన దుర్విజ్ఞేయ బ్రహ్మవిషయం- వాలాగ్ర శతభాగస్యేతివాక్యంతు జీవస్యాపాధికమణుత్వ మనూద్యసచానంత్రాయ కల్పత ఇతి వాక్యశేషేణానంతత్వ మపరిచ్ఛిన్నత్వం బోధయతి- కిం చాత్మనోఽణుత్వేదేహవ్యాప్యపలంభోనస్యాత్ - నచ చందనబిందు దృష్టాంతః- తస్య సావయవత్వే నావయవద్వారా తేహవ్యాపిత్వసంభవాత్ - నాపి వ్యాపిజ్ఞానాద్వాపి కార్యసంభవః- గుణివ్యతిరేకేణ గుణస్యావస్థానా సంభవేన వ్యాపిజ్ఞానస్యాసంభవాత్ - నచ గంధన్యాయేన గుణస్య జ్ఞానస్య గుణివ్యతిరేకసంభవః- గంధస్యాపి గుణత్వేన సాశ్రయస్యైవ గమనాంగీకారాత్ - అన్యథా గుణత్వవ్యాహతే- గంధస్య ద్రవ్యత్వే- నతవ దృష్టాంతోభవేత్ - ప్రజ్ఞయా శరీరం సమారుష్టేత్యేతదపి ప్రజ్ఞయా బుధ్యాఖ్యాంతఃకరణేనేతి వ్యాఖ్యేయం - కథం తహి- జీవేణుత్వవ్యపదేశ ఇతిచే తద్గుణసారత్వా దితి బ్రూమః - త

స్వా బుద్ధే గుణా అణుత్వే త్రాంతిగత్యాగతి సుఖదుఃఖాదయ
సేగుణాస్సారం ప్రధానం యస్యజీవస్యసతథా తస్యభావస్తత్త్వం
తస్మాత్తదూపదేశః- నన్వాభావికః- ప్రాజ్ఞనత్ ప్రాజ్ఞస్య పరమాత్మన
స్సగుణేషూపాసనేషు- దహరోస్మిన్నంతరాకాశః అణీయాప్రసేహ్య
యవా ద్వేత్యాదిషూపాధవశాధ్యధా అణుత్వాదికం వ్యవదిశ్యేతద్వ
దిత్యర్థః- ౨౮.

నన్వాత్మస్యణుత్వాది సంసారస్య బుద్ధ్యుపాధిః త్వే కదాచిదా
త్మనో బుద్ధ్యాపివియోగే సంసారోనన్వాదిత్యత ఆహ - యావదాత్మ
భావిత్వాచ్చనదోష స్తద్దశనాత్-బుద్ధిసంయోగస్య యావత్సంసార్యా
త్మభావిత్వాన్నపూర్వోక్తదోషః- సంయోగస్యయావ దాత్మభావిత్వం
కుత ఇత్యతఆహ- తద్దశనాదితి- దేహవియోగేపి బుద్ధిసంయోగస్య
శ్రుతో దశనాద్యావదాత్మభావిత్వమిత్యర్థః- యోయంవిజ్ఞానమయః
ప్రాణేషుహృద్యంతజ్యోతిః పురుషః- ససమానస్సన్నుభాలోకావను
సంచరతిధ్యాయతీవలేలాయతీవేత్వాదికాశ్రుతిః- విజ్ఞానమయో బుద్ధి
ప్రధానోజీవః- బుద్ధ్యాసమానస్సన్నిమమముచలోక మనుసంచరతి-
తదేవాహ- ధ్యాయతీవేతి- బుద్ధాధ్యాయంత్యా స్వయంధ్యాయతీవ
చలంత్యాచలతీవ- నవస్తుతోధ్యానాది రస్తీత్యర్థః- భ్రమమూలక
స్య బుద్ధిసంయోగస్య తత్త్వసాక్షాత్కార పర్యంతమవస్థానాద్యావదా
త్మభావిత్వమితిద్రష్టవ్యం- ౨౯.

నను సుప్తా బ్రహ్మసంపత్తికార్యనాశయో రభ్యుపగమాన్న
బుద్ధిసంయోగస్య యావదాత్మభావిత్వ మిత్యత ఆహ - పుంస్త్వాదివ
త్త్వస్య సతోఽభివ్యక్తియోగాత్- యథాబాల్యే పుంస్త్వాదేస్సతీవ
యావనేఽభివ్యక్తిరేవం బుద్ధిసంయోగాదేస్సుషుప్తా సూక్ష్మాత్మనాన
తవవాభివ్యక్తిసంభవాత్ భావిత్వం నవిరుధ్యత ఇత్యర్థః- 30.

నను బుద్ధ్యపరపర్యాయాంతఃకరణే కిం ప్రమాణం- యత్రయ
క్త సంసారస్వాదిత్యతఆహ- నిత్యోపలబ్ధ్యుపలబ్ధిప్రసంగోఽన్యతర

నియమోవాన్యథా- ఇదమంతః కరణమవశ్యమభ్యుపగంతవ్యం- అన్య
థా మనసోఽనభ్యుపగమే-సర్వేషామింద్రియాణాం స్వస్వవిషయ సన్ని
ధానదశాయాం నిత్యోపలబ్ధి ప్రసంగః- యుగపత్నర్వవిషయోపలబ్ధి
ప్రసంగః మనోవ్యతిరిక్తజ్ఞాన సామగ్ర్యాస్సత్వాత్ - యదిసత్యామపి
జ్ఞానసామగ్ర్యాంఫలాభావస్తదా నిత్యానుపలబ్ధిప్రసంగః- ఏకస్యాప్ర్యుప
లబ్ధినిష్కాన్యదిత్యర్థః - అథవాఏకస్యోపలబ్ధిమిత్రేమామనుపలబ్ధిమిచ్ఛ
త్తాజ్ఞానసామగ్రీమధ్యే అన్యతరస్య - ఆత్మనంద్రియస్యవానియమః
శక్తిప్రతిబంధోంగీకర్తవ్యః- సనసంభవతి-విర్ధర్మకే ఆత్మని శక్తిరభా
వాత్ - నాపీంద్రియస్య శక్తిప్రతిబంధః - ప్రతిబంధకాభావాత్ - త
స్మాద్వాప్యసంగతే ఇచ్ఛేచ్ఛవనియామికేతివక్తవ్యం ఇచ్ఛానాత్మనః- ని
గుణబ్రహ్మభిన్నత్వస్యశ్రుతిశతేభ్యః ప్రతిపాదనాత్ కామస్సంకల్ప ఇ
త్యాది శ్రుత్యామనోధర్మత్వ స్వేచ్ఛాదావవగతత్వాచ్చ - తస్మాద్వాప్య
సంగనియామికేచ్ఛాన్యథా నుపపత్త్యాశ్రుత్యాచ సిద్ధమంతఃకరణం- త
స్మాదీన్యప్రయుక్తశ్చాత్మని సంసారశ్చి- ౩౧.

ఇత్యాత్మపరిమాణాధికరణం- ౧౩.

అవిద్యయాతద్గుణసారత్వమేవాత్మనః కర్తృత్వసాధనేన ప్రపంచయతి.-

కర్తాశాస్త్రాధికవత్త్వాత్ - ౩౨.

విహారోపదేశాత్ - ౩౩.

ఉపాదానాత్ - ౩౪.

న్యపదేశాచ్చక్రియాయాం సచేన్నిదేశశివిష
ర్యయః- ౩౫.

ఉపలబ్ధివదనియమః- ౩౬.

శక్తివిపర్యయాత్ - ౩౭.

సమాధ్యభావాచ్చ- ౩౮.

అత్మనోఽసంగత్వ శ్రుతీనాం కర్తురిష్టసాధన బోధకవిధివా
 కైర్విరోధసందేహ- సాంఖ్యోక్తబుద్ధికర్తృత్వ వ్యావర్తనేనాత్మన
 ఏవకర్తృత్వమత్రసాధ్యతే- తచ్చకర్తృత్వమాపాధిక మిత్యుత్తరాధి
 కరణే వత్స్యత ఇతి నవిరోధఇత్యభిప్రాయేణ సిద్ధాంతయతి- కతేతి ఆత్మై
 వకర్తా నబుద్ధిః - కర్తురపేక్షితోపాయబోధక విధిశాస్త్రస్యాధిక- ప
 త్యాత్ - ఆత్మనః కర్తుత్వవిధిశాస్త్రమధికవద్భవతి - అన్యథాబుద్ధిః క
 ర్తీ - ఆత్మాఫలభోక్తేతి కర్తురపేక్షితోపాయబోధకం శాస్త్రమనధిక-
 కమేవస్యాత్ - తస్మాన్న కేవలబుద్ధేః కర్తుత్వం- కింత్యాత్మన ఇతి- 3౨.

విహారోపదేశాత్ - సళయతేఽమృతోయత్ర కామమితి స్వే శ
 రీరేయథాకామం పరివర్తుత ఇతిచ జీవప్రకరణే స్వప్నావస్థాయాం
 విహారస్యసంచరణస్యోపదేశా జీవస్యకర్తృత్వ మిత్యధః- అకర్తుస్సం
 చరణాయోగాదితిభావః- యత్ర స్వప్నే అమృతస్సజీవః కామంవిష
 యా- ఈయతే భ్రాంత్యాగచ్ఛతీత్యధః-విపరివర్తతే-విహరతి- 33

కించ- ఉపాదానాత్ - ప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞానమాదాయే
 త్యాత్మనో గ్రహణశక్తుపాదాన శ్రవణాత్ - అకర్తురుపాదానాయో
 గాదాత్మనః కర్తృత్వమిత్యధః - ప్రాణానామగ్రదియాణాం విజ్ఞానేన
 తజ్జన్య బుధ్యావిజ్ఞానం గ్రహణశక్తిమాదాయస్వాపేహృదయం గచ్ఛ
 తీతియోజనా- 3౪.

వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాం నచేన్నిదేశవిపర్యయః - విజ్ఞానం
 యజ్ఞంతమతే కర్మాశీతమతేపిచేతి లౌకిక 'వైదికక్రియాయాం విజ్ఞాన
 శబ్దవాచ్యస్యాత్మనః కర్తృత్వ వ్యపదేశాచ్చాత్మనః కర్తృత్వమిత్యధః-
 యజ్ఞం సంకల్పం- ననువిజ్ఞానశబ్దోబుద్ధిపరో నజీవపరఇత్యత ఆహ-నచేదితి
 విజ్ఞానశబ్దోజీవపరోచనచేత్తహి- నిదేశవిపర్యయస్సాస్యోత్ - బుద్ధిః -
 కరణత్వేన కర్తృత్వవ్యపదేశో విజ్ఞానం యజ్ఞంతమత ఇతిసస్యాత్
 కింతు విజ్ఞానేనేతిసాశ్చిదిత్యధః- 3౫.

నను స్వతంత్రస్యాత్మనః కర్తృత్వే అనిష్టంనకుర్యాత్ - కింతు

స్వేష్టమేవ కుర్యాదిత్యతతమా- ఉపలబ్ధివదనియమః- యథా ఉపలబ్ధా
స్వతంత్రోప్యాత్మా ఇష్టమనిష్టంచోపలభతే తద్వదిష్టమనిష్టంచ సంపా
దయతీత్యనియమ ఇత్యర్థః- అయంభావః- స్వాతిరిక్తకారకా నపేక్ష
త్వరూపం స్వాతంత్ర్యం నసంభవతి- ఈశ్వరస్వాపితదభావాత్ కింతు
సకలకారక ప్రేరకత్వం- తథాచతేషు కారకేషిష్టసాధనత్వ భ్రమాద
నిష్టమప్రిపాన్నతి- 3౬.

శక్తి విపర్యయాత్ - ఇతశ్చబుద్ధివ్యతిరిక్తోజీవః- కర్తా- నబుద్ధిః-
అన్యథాబుద్ధే- కర్తృత్వేకరణ శక్తివిపర్యాయాత్ - కరణశక్తిహియ్యే
తేజియావత్ - నచేష్టాపత్తిః- కరణసహితస్యైవ కర్తులోకేశ్వర్య
కారిత్వదశః- నాత్ - బుద్ధేరపికరణ గతరం కల్పసియంస్యాత్ - తథాచనా
మమాత్రే వివాదోనవస్తుని- కరణవ్యతిరిక్తస్యైవత్వయాపి కర్తృ
త్వాభ్యుపగమాదితి- 3౭.

సమాధ్యభావాచ్చ - ఆత్మాకారవృత్తి విద్యమానాప్యసతీ
వచఃత్ర భవతి ససమాధితేజోచ్యతే తస్యసమాధే రాత్మనో అక
ర్తృత్వే అభావప్రసంగాత్ - సమాధిన్యథా నుపపత్త్యాత్మనః
కర్తృత్వమిత్యర్థః- సమాధిగ్రహణం శ్రవణమనననిదిధ్యాసనానా మ
పలక్షణం- 3౮.

ఇతి కర్తృధికరణం- ౧౪.

బుద్ధివ్యతిరిక్తాత్మనస్సిద్ధం కర్తృత్వం - తచ్చనస్వాభావికం - కిం
త్వేపాధికమిత్యాహ.

యథాచతత్తోభయథా- 3౯.

పూర్వం సాంఖ్యాభిమతబుద్ధి కర్తృత్వనిరాసేనాత్మనః కర్తృత్వం
సమర్థితం- తత్కిం స్వాభావిక మాపాధికం వేతిసందేహే పూర్వోక్త
శాస్త్రార్థవత్వాదిభిరేవ హేతుభి స్వాభావిక మిత్యసంగత్వ శ్రుతివిధి
శాస్త్రయో ర్విరోధ ఇత్యస్యాధికరణస్య పూర్వఃపక్షః- నన్వేతస్య పూ

ర్వపక్షస్యై తదధికరణ నిరస్యత్వేన పూర్వాధికరణం వ్యర్థమితి చే
 న్న- తస్య బుద్ధికర్తృత్వనిరాసేనై తదధికరణవిషయ కర్తృత్వప్రతిపాద
 కత్వా న్నవ్యర్థతేతి- తత్రేదముత్తరం- నతావత్కర్తృత్వం స్వాభావి
 కం- శ్రుతావౌపాధికత్వేన కర్తృత్వస్య స్ఫుటికృతత్వాత్- తథాహి- ఆ
 కాశే విపరిపతతశ్చేన్యనస్యేవాత్మన ఉపాధికృతం శ్రమం స్వప్నజాగరి
 తయో శ్శావయిత్వా- సుషుప్తౌ లీనోపాధికస్య తస్మాత్మనః పరమా
 త్మానందేన- సంపరిష్వక్తస్య శ్రమాభావం శ్రావయతి- తద్వా అప్యై
 తదాత్మకామమాప్త కామమ కామంయూపం శోకాంతర మిత్యోరభ్య
 ఏషాస్య పరమాగతిరేషాస్య పరమాసంపదేహోస్య పరమోలోకఏహో
 స్య పరమఆనంద ఇత్యంతేన- తదేత త్రాప్తం బ్రహ్మస్య జీవస్మాత్మ
 కామం- కామశబ్దః కామయితవ్యపరః- సర్వత్ర స్వస్వరూపేణ కామ
 యితవ్య మిత్యర్థః- తత్ర హేతురాప్తకామమితి- యుగప త్సర్వకామా
 నా ప్తిరూపం- ఆప్తకామత్వే హేతురకామమితి- విషయకామశూన్యం
 యతః కామ్యంనాస్తి తదకామం- అశేషశోకసంసర్గశూన్యత్వా దప్యా
 ప్తకామత్వ మిత్యాహ- శోకాంతరమితి- శోకాదంతరం భిన్నమిత్యర్థః-
 ఉక్తస్య సుషుప్తాత్మస్వరూపస్య పరమాత్మరూప పురుషార్థత్వమా
 హ- ఏషేత్యాదినా- తదేతదభిసంధాయ భగవాన్ సూత్రకారో దృ
 ష్టాంతే నౌపాధికం కర్తృత్వ మిత్యాహ- యథాచ తత్తోభయధేతి- య
 థా ఉభయథాలోకే తత్తోవాశ్యాదికరణా న్యపేక్ష్యకర్తాసన్ దుఃఖభవ
 తి- అనపేక్ష్యతు స్వరూపేణాకర్తా సుఖభవతి- తథాఽత్మాపి బుధ్యాదీ
 ని కరణాన్యపేక్ష్యకర్తా సంసరతి- అనపేక్ష్యతు స్వభావతోఽకర్తాపర
 మానందవ- చశబ్దస్త్యర్థః- స్వాభావికకర్తృత్వ నిరాసంబూతే-
 శాస్త్రాధికవత్వాదిహేతవశ్చ కర్తృత్వం వినాఽనుపపన్నాః- తత్సాధ
 యంతి- నతు కర్తృత్వస్య స్వాభావికత్వమపి- తద్వినానుపపత్తే రభా
 వాత్- యదుక్తం విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతఇతి బుధ్యతిరిక్తాత్మనః కర్తృ
 త్వవ్యవదేశ ఇతితన్న- విజ్ఞానశబ్దస్య చిదభ్యస్తబుద్ధౌ రూఢత్వాత్-
 సవేషవాచ శ్చిత్తస్యోత్తరోత్తరక్రమో యద్యజ్ఞ ఇతి శ్రుత్యంతరే
 యజ్ఞస్య వాగుబుద్ధిజన్యత్వావగమాత్ తత్రాపి యజ్ఞసాధనం విజ్ఞానం

బుద్ధిరేవే త్వవధారణాచ్చ- చిత్తేనధ్యాత్వా నాచాముఁద్రోక్త్యా య
జ్ఞోజాయతే- తేన చిత్తస్య నాచస్య పూర్వోత్తరభావౌ యజ్ఞసేతి
శ్రుత్యర్థః- తస్మాదాపాధికమాత్మనః కర్తృత్వమితి సిద్ధం- 3౯.

ఇతి తత్పాధికరణం- ౧౫.

యత్పునరాపాధికం జీవస్య కర్తృత్వముక్తం తత్కిమీశ్వరాయ
త్తం నవేతి సందేహే- జీవస్యకరణాది పాష్కల్యాదేవ కర్తృత్వసిద్ధే స్త
సేశ్వరాయత్తత్వం నేతిప్రాప్తం- నచ- ఏవ హ్యేవ సాధుకర్మకార
యతి- తంయమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతే- ఏవ హ్యేవా సాధుకర్మ
కారయతి- తంయమథోనినీషత ఇతిశ్రుత్యా ఈశ్వరాయత్తం కర్తృత్వ
మసేతివాచ్యం- తథాత్వే విధినిషేధస్థానే ఈశ్వరపవాధిషిక్త ఇతి విధి
ప్రతిషేధ శాస్త్రవైయర్థ్యంస్యా దితిప్రాప్తే సిద్ధాంతయతి.

పరాత్తు తచ్ఛ్రుతే- ౪౦.

కృతప్రయత్నా పేక్షస్తు విహితప్రతిషిద్ధావై
యథ్యాదిభ్యః- ౪౧.

పరాత్తు తచ్ఛ్రుతే- తుశ్చైవ పూర్వపక్షం నిరస్యన్ ప్రతిజా
నీతే- పరాదితి- పరమేశ్వరాదేవ జీవస్య కర్తృత్వాదిసంసారస్య మో
క్షస్యచ సిద్ధిర్భవితుమహతి- కుతః- తచ్ఛ్రుతే- కర్తృత్వాదే శిశ్వరా
యత్తత్వ శ్రుతే- ఏవ ఉపవసాధు కర్మకారయతి- యతస్మినితిష్ఠన్నా
త్మాన మంతరోయ మయతీత్యాద్యాయా ఇత్యర్థః- ౪౦.

సన్వీశ్వరస్య కారయితృత్వే ధర్మమేవకారయేత్- నాధర్మం- అ
న్యథా కేనచి త్పుంసాధర్మం కేనచిదధర్మం కారయతో నైషమ్యనిర్ద
యత్వే స్యాతామిత్యతలహ-

కృతప్రయత్నా పేక్ష స్త్వితి- తురుక్తశంకానిరాసార్థః- జీవేన
కృతోయః ప్రయత్నో ధర్మాధర్మలక్షణ స్తదపేక్షయై వేశ్వరోన్య
స్థిన్నపి జన్మని ధర్మాదికం కారయతి- తదపేక్షశ్చ సుఖాదిఫలం దదా

తీతి ననై పమ్య నై ఘృణ్యే ప్రసజ్యేతే అనాదిత్వా త్సంసారస్య-
పూర్వజన్మకృత ధర్మాధర్మాపేక్షాయై కైవ- నస్వీశ్వరస్యకృత ప్రయ-
త్నా పేక్షత్వం కుత ఇత్యత ఆహ- విహితప్రతిషిద్ధానై యథ్యాదిభ్యి-
ఈశ్వరస్య కర్మసాపేక్షత్వే ఖలు- జ్యోతిష్టోమేన స్వగ-కామో యజే-
త- బ్రాహ్మణోనహంతవ్య ఇతి ద్వయోర్విహిత ప్రతిషిద్ధయోరనై య-
ర్థ్యం భవతి- అన్యథా విధిని పేధ శాస్త్రమనర్థకమేవస్యాత్ - ధర్మకృ-
ణో దుఃఖ మధర్మకృత సుఖంచ సంపాదయే దిత్వాదిదోష ఆదిశబ్దా-
ర్థః తస్మా దవిద్యాదశాయా మిశ్వరవన పూర్వకృత సుకృతాద్యను-
సారేణ ధర్మాదికారయితా- తదనుసారేణ ఫలదాతాచేతిసిద్ధం- ౮౧.

ఇతి పరాయత్తాధికరణం- ౧౬.

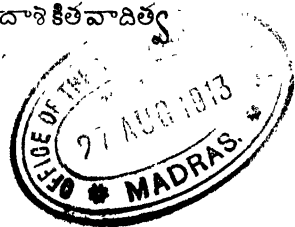
ఏవం తావత్స్వయం నిత్యస్వప్రకాశో ఒకర్తా ఆత్మే త్యక్తం
తస్య సిద్ధాభేదయోగ్యత్వస్య అత్ర బ్రహ్మభేద ఆవిద్యక స్సాధ్యతే- అ-
త్ర యత్యస్మి తిష్ఠన్ని త్యాదిభేదశ్రుతే స్తత్త్వమసీత్యా న్యభేద శ్రుతి-
బాతస్యచ విరోధసందేహో సమబలత్వాద్విరోధఇతిప్రాప్తం- భేదం
వినా పూర్వోక్తస్య జీవేశ్వరయో రుపకార్యోపకారకభావస్య స్వా-
మి భృత్యవత్సంబంధ సాపేక్ష్యా నుపపత్తే- అభేదావినా తత్త్వమ-
స్యాదే రనుపపత్తే రిత్యనయో సమబలత్వం- నచోభయ శ్రుతిభ్యా-
మంశాంశి భావాంగీకారాన్న విరోధఇతి వాచ్యం ఈశ్వరస్య నిరంశ-
త్వా దిత్యస్తి విరోధఇతిప్రాప్తే బ్రూమః.

అంగీనానావ్యపదేశా దన్యథాచాపి దాశకీతవాదిత్య-
మధీయతపశే- ౮౨.

మంత్రవర్ణాచ్చ- ౮౩.

అపిచ స్మర్యతే- ౮౪.

ప్రకాశాదివన్నైవంపరః- ౮౫.

స్మరంతిచ- ౪౬.

అనుజ్ఞాపరిహారో దేహసంబంధా జ్ఞాతిరాదివత్ - ౪౭.

అసంతతేశ్చావ్యతికరః - ౪౮.

ఆభాసపవచ- ౪౯.

అదృష్టానియమాత్ - ౫౦.

అభిసంధ్యాదిప్యపిచైవం - ౫౧.

ప్రదేశాదితిచేన్నాంతర్భావాత్ - ౫౨.

ఇతి తృతీయఃపాదః.

అంశాంత్యాది- జీవశశ్వరస్యాశ ఇవాంశః- సతు స్వాభావికం
శ శశ్వరస్య- నిష్కశమిత్యాది నిరంశ శ్రుతివిరోధాత్- అత శశ్వర
స్య కల్పితాంశో జీవః- కుతః పునజీవేశ్వరయో రంశాంశిభావః - భే
దాభేద శ్రుతిభ్యా మిత్యాహ- నానేత్యాదినా- యత్తేని తిష్ఠన్నిత్యా
దినా జీవేశ్వరయో ర్నానాత్వవ్యపదేశాత్- అన్యథా చాపి - అనా
నాత్వస్యాపి వ్యపదేశా దిత్యర్థః- తథా హ్యేకేశ్యాఖన ఆభర్వణికాః-
బ్రహ్మదాశా బ్రహ్మదాసా బ్రహ్మమేకీతవా ఉతేత్యాదినా బ్రహ్మణో
దాశకీత వాదిభావ మామనంతి- తస్మాదనానాత్వస్యా భేదస్య వ్యపదే
శ ఇత్యర్థః- దాశాః కైవర్తాః-దాసాభృత్యాః- కీతవా మ్యాభృత్యః- ధృ
ష్టాః- తస్మా త్ప్రత్యక్షసిద్ధభేదానువాదేన శ్రుతీనా మభేదపరత్వా త్-
త్పితభేదవాసంశో జీవఇతి- ౪౨.

కుతశ్చాంశత్వావగమః- మంత్రవర్ణాచ్చ- మంత్రవర్ణాశ్చైత
మధాం గమయతి - ఏతావానస్య మహిమా - అతో జ్ఞాయాగ్శ్చ
పూరుషః- పాదోస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యా మృతం దివీతి- అత

భూతశబ్దేన జీవప్రధానాని స్థావరజంగ మానినిదిశ్యంతే - అంశః పా
దోభాగఇతిచానధాంతరం - తస్మాదప్యంశత్వావగమః- ౪౩.

కుతశ్చాంశత్వావగమః- అపిచస్మర్యతే- కించేశ్వరాంశత్వంభగవ
ద్గీతాసు- మమైవాంశో జీవలోకేజీవ భూతస్సనాతనఇతి స్మర్యతే- త
స్మాదీశ్వరాంశోజీవః- ౪౪.

ననుజీవస్యేశ్వరాం శ త్వేజీవగతదుఃఖేనేశ్వరస్య దుఃఖత్వంస్యాత్
పాదాదిగతదుఃఖేనాంగినో దేవదత్తస్య దుఃఖత్వదశానాదిత్యతహ-
ప్రకాశాదివన్నైవం పరః- యథాజీవౌదుఃఖినైవం పరమాత్మాదుఃఖీ
ప్రకాశాదివత్- యథాసౌరశ్చంద్రమసోవా ప్రకాశోనభోవ్యాప్య వ
తమానో వక్రకాష్ఠాద్యుపాధిక్రితవక్రభావమాపన్నోపి నవస్తుతోవ
క్రభావం ప్రతిపద్యతే- యథాచాకాశోఘటాదిఘగచ్ఛ త్సుగచ్ఛన్నివ
నవస్తుతోగచ్ఛతి తద్వదిత్యథః- బింబప్రతిబింబయోరీశ్వర జీవయో
భేదస్య సత్వాన్నజీవదుఃఖేనేశ్వరస్య దుఃఖత్వం- ఉపాధేరుపహిత
పక్షపాతిత్వా దితిభావః- ౪౫.

జీవదుఃఖేనేశ్వరస్య దుఃఖత్వాభావే స్మృతిమప్యహ- స్మరంతి
చేతి- తత్రయః పరమాత్మాసాసనిత్యో నిగుణస్సృతః- నలిప్యతే ఛ
లైశ్చాపి పద్మపత్రమివాంభసా- కర్మాత్మాత్వపరోయోసా మోక్ష
బంధై స్సయుజ్యతఇత్యాదినా వ్యాసాదయో జీవదుఃఖేనాదుఃఖత్వమీ
శ్వరస్య స్మరంతీత్యర్థః- చశబ్దేన తయోరన్యః పిష్పలం స్వాద్వత్త్యన
శ్చన్ననోఽభిచాకశీతీత్యాద్యా శ్రుతిస్సూచితా- ౪౬.

నను నాన్యోతోస్తిద్రష్టా- మృత్యోస్సమృ త్యుమాప్నోతియ
ఇహనానేవ పశ్యతీత్యాదినా జీవేశ్వరభేదమాత్ర ప్రతిషేధా త్వర్వ
భూతేషు చైతన్యస్యాఖండైకరసత్వా త్కథం మిత్రం నేవితవ్యం - శత్ర
వః పరిహతవాన్ ఇత్యాది తాకికానుజ్ఞాపరిహారా స్యాతాం- కథంవా
ఋతో భార్యాముపేయాత్- కుర్వంగనాం నోపగచ్ఛే రిత్యాది వైదికా
నుజ్ఞాపరిహారా సంగచ్ఛేతే- గ్రాహ్యత్యాజ్యభేదాభావా దిత్యత ఆహ-

అనుజ్ఞాపరిహారా దేహసంబంధా జ్యోతిరాదివత్ - ఉక్తా తాకికా వైది
కాచానుజ్ఞా పరిహారా సర్వత్రాత్మన ఏకత్వేపి మిథ్యాశరీరసంబంధా
త్సంగచ్ఛేతే- దేహసంబంధస్తా దాత్మ్యం భ్రాంతికృతం- తత్తద్దేహవిశిష్ట
త్వే నాత్మభేదా దస్తి గ్రాహ్యత్యాజ్యాదిభేదః- జ్యోతిరాదివత్ - యథా
జ్యోతిషో వహ్నిస్త్వత శ్శుద్ధత్వేపి శ్శశానసంబంధీవహ్నిః పరిహారో
నేతరః- యథాసౌరః ప్రకాశఏకోవ్యమేధ్యాదిసంయుక్తః పరిహారోనే
తరవపమాత్మా పీత్యర్థః- ౪౭.

నను తథాపి సర్వశరీరేషు కర్మకర్తుశ్చేతనస్యైకత్వా దేకదేవ
దత్తశరీరావచ్ఛేదేన కర్మకరణే ధర్మాదికం యజ్ఞదత్త శరీరావచ్ఛేదే నా
పి జాయేతేత్యత ఆహ- అసంతతేశ్చా న్యతికరః- పరిచ్ఛిన్నాంతఃకరణో
పాధికస్య కర్తుః పరిచ్ఛిన్నస్య దేవదత్తాత్మనో యజ్ఞదత్త శరీరేణా సం
తతే రసంబంధార్థర్మాదేవ రవ్యతికరః- దేవదత్తస్య యజ్ఞదత్త శరీరావ
చ్ఛేదే నాపి ధర్మాదిప్రసంగో నాస్తీత్యర్థః- ౪౮.

ఆభాసపవచ- యథా ౭ నేకజలఘటప్రతిబింబితానాం సూర్యా
భాసానాం మధ్యే ఏకస్మిన్ సూర్యాభాసే కంపమానే- నసూర్యాభా
సాంతరం కంపతే- ఏవ మీశ్వరాభాసపవచాయం జీవఇతి- నైకస్మిన్ జీవే
ధర్మాదిసంబంధే జీవాంతరస్య ధర్మాదిసంబంధ ఇత్యర్థః- కించ యేషాం
సాంఖ్యాదీనాం బహుః విభవశ్చాత్మాన సర్వశరీరసంబంధిన స్తేషా
మేవ ధర్మాదిసాంకర్యం ప్రాప్నోతి- తథాహి- సాంఖ్యమతే తావద్భో
గసాధన సన్నిధానస్య సర్వాత్మనా మవిశిష్టత్వా దేకస్యాత్మన స్సుఖా
దిసంబంధే సర్వాత్మనాం సుఖాదిసంబంధస్సాన్వితే- ఏవం న్యాయమతేతి
దేవదత్తాత్మన సుఖాదిహేతు మనస్సంయోగస్య సర్వాత్మనా మవిశిష్ట
త్వాత్ ఫలానియమస్సౌదేవ- ౪౯.

నన్వదృష్టనియమా త్ఫలనియమ ఇతిచేత్తత్తాహి.

అదృష్టానియమాత్ - సాంఖ్యమతే ప్రధానసమవేత మదృష్టం
తతశ్చ సర్వసాధారణ్యదోష స్తదవస్థః- న్యాయమతే పృథ్వీహేతు

మనస్సంయోగస్య సర్వాత్మనామవిశేషాదిదమస్యాదృష్ట మస్యనే త్యే
వం రూపస్యాదృష్టనియమస్యాభావా త్ఫలానియమ ఇత్యర్థః- ౧౦.

నన్వహమిదం ఫలం ప్రాప్నువాసిదం హరిష్యామిదం కరిష్యే
ఇదం నకరిష్య ఇత్యేవం రూపాభిసంధ్యాదయః ప్రత్యాత్మం నియతా
స్సంత స్వప్రయోజ్యాదృష్ట నియమహేతవో భవంతీత్యతః- అభి
సంధ్యాదిష్యపిచైవం-అభిసంధ్యాదిష్యపి సాధారణ మనస్సంబంధసాధ్యే
ష్యదృష్టవదనియమ ఇత్యర్థః- ౧౧.

ప్రదేశాదితీచేన్నాంతర్భావత్.

సన్వాత్మనాం విభుత్వేపి స్వస్వశరీరావచ్ఛిన్న ఏవాత్మప్రదేశే
అభిసంధ్యాదిహేతు మనస్సంయోగ ఇతిభవత్యభిసంధ్యాది నియమఇతి
చేన్న- సర్వాత్మనాం సర్వశరీరేష్వంతర్భావా దసాత్మన ఇదం శరీర
మిత్యత్ర నియామకాభావా దసాత్మనో ఽస్మిన్ శరీరే ప్రదేశకల్పనా న
సంభవతీత్యర్థః- తస్మా దస్మత్పక్షవవ సకలదోషాభావ ఇతిసిద్ధం- ౧౨.

ఇత్యంశాధికరణం- ౧౨.

ఇతి శ్రీమత్పురమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్పదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మనూత్రతాత్పర్య దీపికాయాం ద్వితీయా
ధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః-

హరిః ఓంతత్పత్.

ఓమ్.

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

శ్రీమహాసరస్వత్యైనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

ద్వితీయాధ్యాయస్య - చతుర్థఃపాదః.

ఏవ మీక్షణాదిప్రవేశాంతేశ్వరస్పష్ట చిన్మయమహా భూతభౌతి కజీవవిషయ శ్రుతివిరోధం పరిహృత్యజీవావిద్యాకల్పితసమప్తివ్యప్తి లింగ శరీరవిషయశ్రుతివిరోధం పరిహర్తుం పాదాంతరమారభమాణః పూర్వాధికరణే ఆవిద్యకకర్తృస్వరూపావధారణేన బుద్ధిసానాం కర్తృపకరణానామింద్రియాణాముత్పత్తిం సాధయతి.

తథాప్రాణాః- ౧.

గౌణ్యసంభవాత్ - ౨.

తత్త్వాకృత్యే- ౩.

తత్పూర్వకత్వాద్వాచః- ౪.

తథా ప్రాణాః- అస్మిన్నపి పాదే పూర్వపక్షే శ్రుతీనాం మిథో విరోధేనా ప్రామాణ్యా ద్భృహ్మసమన్వయాసిద్ధిః ఫలం. సిద్ధాంతేతుతా సామవిరోధేన ప్రామాణ్యా త్సమన్వయాసిద్ధి రితిబోధ్యం-తత్తత్తావత్ - ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూత ఇత్యాద్యుత్పత్తి ప్రకరణేష్వింద్రియాణముత్పత్తి ర్నశ్రూయతే - క్వచిచ్ఛ - ఋషయోవావతేక్రే సదాసన్ - కతమేత ఋషయితి - ప్రాణావావ ఋష

య ఇత్యతస్యప్తేః పూర్వం ప్రాణేంద్రియాణాం సద్భావశ్రవణా
దనుత్పత్తిరితిభాతి- క్వచిత్తు- ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రి
యాణిచ- ఖంవాయుజ్జ్యోతిరాపః పృథవీ విశ్వస్యథారిణీత్యాదా పుత్స
త్తిరింద్రియాణాం శ్రూయతే- ఏతాసాం శ్రుతీనాం మిథోవిరోధోఽస్తి
నవేతి సందేహ- వినిగమనాభావాదస్తి విరోధఇతిప్రాప్తే- సృష్టేః పూ
ర్వ మింద్రియసద్భావ శ్రవణా దుత్పత్తిశ్రుతి గౌణీ త్యేకదేశిమతం-
తద్దూషయతి- తథా ప్రాణాఇతి- తథా చిన్మయ్యాపారమేశ్వర్యా మా
యాశక్త్యా- ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణఇత్యాది ముండకశ్రుత్వై క్త చిన్మ
యపరమాధకప్రాణవత్- ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణఇత్యాది కైవల్యోప
నిష దుక్తాః ప్రాణాః ఇంద్రియాణి- జడరూపాః- గ్రహవద్బంధహేతువో
మిథ్యాభూతాశ్చ విద్యయాజైవ్యా జడరూపయా - మరుజలవదావి
ర్భవంతి- ఉభయత్రోత్పత్తిశ్రుతే రవిశేషాదితి- అత్ర విద్యావిద్యాప్ర
పంచభేద మనాదృత్య వ్యాఖ్యానం వ్యాఖ్యాతృణా మసంగతమేవ- వి
ద్యాప్రపంచగత చిన్మయ భౌతికప్రాణవిచారస్య- పూర్వస్థిన్ పాదే-
అంతరా విజ్ఞానమనసీక్రమేణేత్యాది సూత్రే పృథక్ నిరూపితత్వా ది
త్యలం- ౧.

యదుక్తం సృష్టేః ప్రాగింద్రియసద్భావశ్రవణా దుత్పత్తిశ్రుతి
గౌణీతి- తత్రాహ- గౌణ్యసంభవాత్- గౌణ్యా ఉత్పత్తిశ్రుతే రసం
భవౌ గౌణ్యసంభవ స్తస్మాదేకదేశ్యుక్త మయుక్త మిత్యర్థః- ప్రా
ణానాం ప్రపంచద్యయగతానాం నిత్యత్వే ఏకవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాబాధ్యేతేతి
భావః- సద్భావశ్రుతిస్తు- అవిద్యాప్రపంచోత్పత్తేః పూర్వ మధిష్ఠానత
యా విద్యాప్రపంచగత చిన్మయప్రాణసద్భావపరేతిజ్ఞేయా- దేవశబ్దవ
దృషిశబ్దస్యాపి చేతనబోధకత్వాత్- ౨.

నన్వవిద్యాప్రపంచగతేంద్రియాణాం భౌతికత్వం కుతో నాంగీ
క్రియత ఇత్యాశంకాయామాహ- తత్ప్రాకృతేచ్ఛేతి- తేభ్య ఆకాశా
దిభ్యఃప్రాక్- ప్రాణమనశ్చక్షురాదీ నామావిర్భావశ్రుతేచ్ఛేత్యర్థః- ఏత
స్మాజ్జాయతేప్రాణఇత్యాదికైవల్యోపనిషద్వాక్యే భూతోత్పత్తేః పూర్వ

మింద్రియాణామావిర్భావశ్రవణాత్ - జీవస్య ప్రథమం ప్రాణాధ్యాసః -
 అనంతరం మనోధ్యాసః పశ్చాద్మింద్రియావిభావః - తేభ్య ఆకాశా
 ద్యనుభవ ఇతిక్రమ దశానాదితిభావః - ప్రత్యుత - చంద్రమామనసో
 జాతశ్చక్షోఃస్సూర్యోఽజాయత- ముఖాద్వింద్రశ్చక్షిచ్చప్రాణాద్వాయు
 రజాయత- నాభ్యా ఆసీదంతరిక్షం శీఘ్రోద్యాస్సమవర్తుత పద్భ్యాం
 భూమిడిశశ్శోత్రాత్ - తథాలోకాగ్ం అకల్పయన్నిత్యాదిశుతోవై
 పరీత్య శ్రవణాదితిమంతవ్యం - సవవమాయాపరిమోహితాత్మా శరీర
 మాస్థాయకరోతిసర్వ మితిపూర్వవాక్యే అవిద్యాముగ్ధస్య జీవస్వైవ-
 ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణైత్యాదివాక్యేప్రాణాద్యత్పత్తి కారణత్వేన ప్రతి
 పాదనాత్ - యత్పరం బ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనం మహదిత్వ
 త్తరవాక్యే సర్వవిద్యా ప్రపంచాత్మకస్య పరమేశ్వరస్య పృథక్ వ్యవ
 మాణత్వాచ్చ- తస్మాదవిద్యాకల్పితానా మింద్రియాణాం నభౌతికత్వం
 కింతు రజ్జుసర్పవన్మిథ్యాత్వమేవేతిభావః- తదేతత్సత్యమితి పరమేశ్వరం
 ప్రస్తుత్య- ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణైత్యాదినా ఉక్తానాం ప్రాణానాం
 ముండకశ్రుతిబోధితానాంశు - అగ్నివిస్ఫులింగ దృష్టాం తేనసరూపత్వ
 ప్రతిపాదనాచిన్మయత్వం భౌతికత్వం చేత్యంతరావిజ్ఞాన మనసీత్యాది
 నూత్రే నిర్ధారిత మిత్యలం- 3.

కించ- తత్పూర్వకత్వాద్వాచః - అత్రవాక్పదమింద్రియాంతరో
 పలక్షకం- వాచః వాగాదిబాహ్యేంద్రియ వర్గస్య - నభౌతికత్వం- ఆ
 విద్యకత్వాత్ - నహ్యేవిద్యక సపాదీనాం అసతామవిద్యాయా అన్య
 త్కారణమస్తి-తస్మాత్తత్పూర్వకత్వాత్-అత్రతత్పదేన సవవమాయా
 పరిమోహితాత్మే త్యక్తఅవిద్యాముగ్ధోజీవఉచ్యతే - సచప్రాణమనో
 ధ్యాసవిశిష్టః పూర్వం కారణం యస్యేంద్రియవర్గస్య - తత్వాదిత్వ
 ర్గః- నహ్యుత్తరపఠితా న్యాకాశాదీని కారణాని భవితమహాంతి -
 స్థూలత్వాద్విద్యాభూతత్వాచ్చ- అతఏవతాని నాస్తికపాదే నూత్రకృ
 తావిచారితాని- నాపివిశ్వరూపగతాని - తేషానూపృతత్వాదధిష్ఠానత్వ
 మేవ- నకారణత్వం- పరిశేషాద్మింద్రియాణాం మరుజలాదివదావిద్యక

త్వమేవేతిభావః- ననువిశ్వరూపగతేషు చిన్మయేష్వింద్రియేషు కింమాన
మితిచేత్ - ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణఇత్యాదిముండకశ్రుతిః-శ్రోత్రస్యశ్రో
త్రం మనసోమనఃఇత్యాదికేనోప నిషద్వాక్యం- ప్రాణస్య ప్రాణముతచ
క్షుపశ్చక్షురుతశ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసోమనోవిదుః - తేనిచిక్య
బ్రహ్మపురాణమగ్ర్యమిత్యాది బృహదారణ్యకశ్రుతిః - విశ్వతశ్చక్షు
రుతవిశ్వతోముఖో విశ్వతోహస్తఉత విశ్వతస్పాత్ - ఇత్యాదినారోయ
ణోపనిషద్వాక్యం- సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోక్షిశిరోముఖం - స
ర్వతశ్రుతిమల్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతీతి స్మృతిశ్చప్రమాణం - తేహం
స్వరూపం కీదృశమితిచేత్ - సాహిదైవీవాక్ - యయాద్యదేవపదతి
త్తద్భవతి- సహిదైవః ప్రాణః యస్సంచరగ్ శ్చసంచరగ్ శ్చనవ్యధతే-
తద్దిదైవమనునః- యత్సంకల్పగ్ శ్చ సంకల్పగ్ శ్చ నవ్యధత ఇత్యాది
శ్రుతిసిద్ధం విద్వదనుభవసిద్ధంచేతిగృహీతం- ర.

ఇతి ప్రాణావిభావాధికరణం- ౧.

ఏవమింద్రియాణా మ్మావిభావం ప్రసాద్యతేభ్యోజీవస్య వివే
కాధ్వంతదాశ్రిత సంఖ్యాం నిర్ణేతుకామ ఆశ్రయాశ్రయిభావ సంగ
త్యాపూర్వపక్షయతి.

సప్రగతేవేశేషితత్వాచ్చ- ౧.

హస్తాదయస్తుస్థితేతలోనై వం- ౩.

సప్రప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాదితి సప్తేంద్రియాణి శ్రూయం
తే - క్వచిదప్రాగ్రహం అష్టావతీగ్రహం ఇత్యత్రాష్టే - గ్రహః పురుష
పశుబంధకా ఇంద్రియాణి- రాగాదుత్పాదనద్వారా ఇంద్రియాకర్ష
కా విషయా అతిగ్రహం ఇత్యర్థః- సప్తవైశిర్షణ్యాః ప్రాణాః ద్వావ
వాంచౌ ఇత్యత్రనవ- అవాంచౌపాయూషస్థా- నవవై పురుషే ప్రా
ణానాభి దేశమిత్యత్రదశ- దశేమే పురుషే ప్రాణా ఆత్మైకాదశ- ఆ
త్మామనః- ఏవం క్వచిద్వాదశ- క్వచి త్ప్రాయోదశేంద్రియాణి శ్రూ

యంతే- తస్మాచ్ఛ్రుతీనాం విరోధసందేహ విరోధో స్తీతిప్రాప్తే- ఏక
దేశిమతం- సప్తవేంద్రియాణీతి- కుతః- గతే- శ్రుత్యాసప్తత్వావగతే
రిత్యర్థః- కించ- సప్తవైశీషణ్యాః ప్రాణా ఇత్యేంద్రియాణాం శీషణ్య
త్వేన విశేషితత్వాచ్చేతి- యశీషణ్యస్సప్త-ద్వైశోత్రేద్వే నేత్రేద్వే
నాశీకే- ఏకావాగితిసప్తానా మేవేంద్రియత్వావగమాత్ - అష్టత్వాది
సంఖ్యా శ్రవణంతు- ఏకస్యైవాంతఃకరణస్య సంశయనిశ్చయగర్వస్మర
ణరూప వృత్తిభేదేన మనోబుధ్యహంకారచిత్తానీతి చతుష్ట్యవత్సప్తానా
మేవ వృత్తిభేదే నోపపద్యత ఇత్యవిరోధశ్శ్రుతీనా మితి ప్రాప్తం- గి.

తద్దూషయతి- హస్తాదయస్తు స్థితేఽత్యోనై వం- తుశబ్దేన సప్త
త్వనిరాసః- యతో హస్తానై గ్రహిత్యాదిना హస్తాదయో ప్యతిరి
క్తాః ప్రాణాశ్శ్చాయంతే- సప్తత్వసంఖ్యాయా మసంభావితాంతర్భావే
సప్తత్వాతిరేకే స్థితే సప్తత్వసంఖ్యా ఇంద్రియనిష్ఠై కాదశత్వ సంఖ్యా
యామవ్యంతర్భావమయతుం శక్యతే- న్యూనసంఖ్యాయా అధికసంఖ్యా
యా మంతర్భావసంభవాత్ - అత్యోనై వం మంతవ్యం సప్తైవప్రాణా
ఇతి నూత్రార్థః-యద్యపి జ్ఞానేంద్రియపంచకం కర్మేంద్రియపంచకం మ
నశ్చేత్యే కాదశేంద్రియాణీ- విహాయ- హృదయాంకారా ప్రాణానాం
ద్వాదశత్రయోదశసంఖ్యాపాదకాశ్చూయేతే-తథాపి తయోరంతఃకరణ
ప్రభేదత్వాన్నిధిక సంఖ్యాపాదకత్వ మిత్యేకాదశై వేంద్రియాణీతి నిర
వద్యం- సప్తవై శీషణ్యాః ప్రాణాఇత్యత్ర ససప్తాదేశేనేంద్రియత్వవి
ధానం కింతు ప్రాణోద్దేశేనస్థానభేదమాత్రేణ చతుర్ణామేవేంద్రియా
ణాం సప్తత్వమితి- నవవైపురుషే- ప్రాణానాభిదేశమితివాక్యం పు
రుషాకార దేహాభిదాభిప్రాయం నప్రాణాభిప్రాయమిత్యవిరోధఇతిసిద్ధం
సన్నిధం నూత్రద్వయవ్యాఖ్యాన మసంగతం- సప్తప్రాణాః ప్రభవంతి
తిఘ్రాణంసనచక్షుశ్శ్రోత్రత్వజ్ఞనోవాచాం సప్తత్వావగతే- శీషణ్యా
నాం విశేషితత్వాదిహేతుద్వయ వైయధికరణ్యేన నూత్రేచకారాను
పపత్తేయశీషణ్యస్సప్తప్రేప్రాణానేతర ఇత్యత్ర పరిసంఖ్యాపత్రైశ్చ-
అతపవతదు త్తరందివీతీయనూత్రవ్యాఖ్యానమవ్య సంగతమితిచేత్తహన్య
స్యథానూత్రద్వయం వ్యాఖ్యాన్యమః మరణసమయే యేహంసహగ

మనం తేషామేవభోగసాధనత్వాద్విద్వియత్వం- తథాచ- తేముఖ్యంప్రా
ణమనూత్కమంతం సర్వేప్రాణా అనూత్కమంతీతిప్రాణాదీనాం
సప్తానామేవగతేః సహగమనస్య శ్రవణాత్ - సప్తైవేంద్రియాణి - నను
సర్వశబ్దశ్రవణాత్కథం సప్తానామేవగతీశ్రవణం తత్రతాహ- విశేషిత
త్వాచ్చేతి- సయత్రైషచాక్షుషః పురుషః పరాజ్ఞపర్యావతే అథా
రూపజ్ఞోభవతి- వక్త్రీభవతి- నవశ్యతీత్యాహురేకీభవతినజ్జిఘ్రతినరసయతే
నవదతి నశ్మణోతి నమనుతేనస్పృశతత్యాహురితి చక్షురాదీనాం సప్తా
నాం ప్రకృతానాం విశేషితత్వాత్సర్వశబ్దః ప్రకృతగామీ - సర్వేబ్రా
హ్మణాభోజయితవ్యా ఇత్యత్రసర్వశబ్దోయథానిమంత్రిత ప్రకృతబ్రా
హ్మణపరః - తద్వదితిశంకానూత్రాధః - యత్రోత్క్రాంత్యవస్థా
యాం చక్షురధిష్ఠాత్మ దేవస్సవషచాక్షుష శబ్దవాచ్యః పురు
షోరూపాది విషయవ్యాప్తిం విహాయ వతే తదానీమయమరూప
జ్ఞో భవతి - హృదయే చక్షురేకీభవతి - వాశ్వస్థాశ్చనా
యం పశ్యతీత్యాహురితిశుత్యధః- నూత్రాధః- సప్తభ్యోఅతిరి
క్తాహస్తాదయోపి బంధక త్వేనశ్రూయంతే హస్తావై గ్రహాంత్యాదినారి
బంధకత్వం హస్తాదీనాం సహగమనం వినానసంభవతి- సర్వేప్రాణా
అనూత్కమంతీత్య విశేషేణసర్వేంద్రియాణామవిశేషేణోత్క్రాం
తిశ్రవణాచ్చ భవంత్యే కాదశోత్క్రాంతిమంతస్సంతః ప్రాణానచ సర్వ
శబ్దస్య ప్రకృతేవిశేషిత సప్తప్రాణపరత్వం ప్రకరణాచ్చుతేబలీయ
స్తాత్ సర్వేబ్రాహ్మణాభోజయితవ్యా ఇత్యత్రత్వసన్యగత్యా ప్రకృత
పరత్వం సర్వశబ్దశుతేరితి- శిష్టనూత్రాక్షరాధః పూర్వవదితి- తస్మా
దేకాదశై పూత్రాంతిమంతః ప్రాణాంతిసిద్ధం- ౬.

ఇతి సప్తగణ్యధికరణం- ౨.

నన్వింద్రియాణా ముత్క్రాంతి ర్న సంభవతితేషా మపరిచ్ఛిన్నా
హంకారజన్య త్వేన విభుత్వాదిత్యాజ్ఞేప సంగత్యా సాంఖ్యమతం దూ
షయతి.

ఇమేప్రాణా అణవః పరిచ్ఛిన్నాః- ఇంద్రియాగ్రాహ్యత్వేన సూక్ష్మాశ్చేత్యర్థః- నతు పరమాణవఇతి సూత్రార్థః- తథాత్వే అణ్వత్మపక్షోక్తానాం శరీరవ్యాపి సుఖాదికం నస్యాదిత్యాదిదోషాణాం ప్రసంగాదితి- ఇంద్రియాణాం విభుత్వే కాశీస్థ విశ్వేశ్వరదర్శనస్పర్శనే సేతువాసినామపి స్యాతాం- ఉక్తాంతిగత్యాగతి శ్రుతివిరోధశ్చ స్యాదిత్యాదిదోషా ద్రష్టవ్యాః- తస్మాత్పరిచ్ఛిన్నా సూక్ష్మాః ప్రాణాఇతిసిద్ధం- ౭.

ఇతి ప్రాణాణుత్వాధికరణం- 3.

ఇంద్రియాణా ముత్పత్త్యాదికముక్త్వా ముఖ్యప్రాణోత్పత్తిసందేహే ఆద్యాధికరణ న్యాయమతి నిశేతి.

శ్రేష్ఠశ్చ- ౮.

ఇంద్రియస్వరూపే ప్రాణే జ్ఞాతే తద్వ్యాసారాత్ ముఖ్యప్రాణస్యభేద చింతాకరిష్యమాణా సుకరేతి మధ్యేయమతి దేశః కృతః- నమృత్యురాసీ దమృతం నతహి- నరాత్వ్యా అహ్న ఆసీత్ప్రకేతః- ఆసీదవా తగ్గ్ స్వధయా తదేకం తస్మాద్ధాన్య స్స పరం కించ నాసేత్యత్ర- ఆసీత్పదేన ప్రాణసంచారస్య శ్రుతత్వా త్సంచారవతః ప్రాణస్య స్థితిరితి నప్రాణస్యోత్పత్తి రిత్యధికాశంకాయా మయమతిదేశః- ఇంద్రియవచ్చేష్టోపి ప్రాణో బ్రహ్మవికారః- ఏతస్మా జ్ఞాయతేప్రాణ ఇత్యుత్పత్తిశ్రవణస్యా విశేషా దిత్యర్థః- శ్రుత్యర్థస్తు- తహి- మహాప్రళయే మృత్యుర్మృత్యు మద్వానాసీత్- అమృతం దేవభోగ్యంచ నాసీత్- తథా రాత్రే రహ్నశ్చ ప్రకేతశ్చిహ్న భూతశ్చంద్ర స్సవితాచనాస్తాం- స్వధయా సహేతిసంబంధః- స్వధాశబ్దేన పితృభ్యోదీయమాన మన్నం తదర్చనం చోచ్యతే- తహి- శూన్యవాదస్యాదిత్యతఆహ- ఆసీదితి- తదేవైకం మూలకారణం పరంబ్రహ్మవాతం- వాయ్వాది ప్రపంచరహితమాసీ దాసీదితి యావత్- తస్మా దాత్మనో ఽన్యత్కించిదపి నాసహ- నభభూవ కివేతిహ కారస్యాన్వయ ఇతి- ఏతదపి- వ్యాఖ్యాన మేకదేశిమత సదృశమేవ-ప్రాణస్య బ్రహ్మవికారత్వకథనాత్- బ్రహ్మవికారప్రాణస్య

చిన్నయస్య ముండకశ్రుతిగమ్యస్య తత్పదార్థశోధనావసరే భాతి
కత్వేన నిర్ణీతత్వాత్ - అయంత్యా విద్యకశ్చక్షురాదివత్ - బ్రహ్మవి
కారత్వే సత్యత్వచేతనత్వయోః ప్రసంగాత్ - అత్రత్వం పదార్థశోధ
నావసరే బ్రహ్మణస్తద్వికారస్యవా ౭సంగతేశ్చ - వివర్తువాదో ఉత్ప
త్తిశబ్దస్యావిర్భావపరత్వాత్ - ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణఇతి కైవల్యోప
నిషద్వాక్యానుసారేణ పురత్రయే క్రిడతి యస్తు జీవస్తతస్తు జాతం స
కలం విచిత్రమితి పూర్వవాక్యా జీవావిద్యాధ్యస్త ఇతిసిద్ధాంతః - ౮.

ఇతి ముఖ్యప్రాణాధికరణం - ౮.

ముఖ్యప్రాణస్యత్పత్తి చింతానంతరం తత్స్వరూపం నిరూపయతి.

స. వాయుక్రియేపుధగుపదేశాత్ - ౯.

చక్షురాదివత్తుతత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః - ౧౦.

అకరణత్వాచ్చనదోషస్తథాహి దశాయతి - ౧౧.

పంచవృత్తిర్మనోవద్వ్యపదిశ్యతే - ౧౨.

అణుశ్చ - ౧౩.

యఃప్రాణస్సవాయురితి - మహాన్ వాయురేవప్రాణఇతి శ్రూయ
తే - తథాచ మహాన్ వాయురేవప్రాణఇత్యేకః పూర్వపక్షః సన్వయం
పూర్వపక్షో ౭సంగతః, ఛాందోగ్యేమనోబ్రహ్మ త్యుపాసీతేత్యపక్ర
మ్యమనోరూప బ్రహ్మణోవాక్ప్రాణచక్షుశ్రోత్రైశ్చతుష్పత్వం వదన్
ప్రాణవచ బ్రహ్మణశ్చతుర్థః పాదస్సవాయునాజ్యోతిమాభాతిచతపతి
చేతి - భాతి - అభివ్యక్తోభవతి - తపతీస్సవ్యాపారే ఉద్యచ్ఛతీతివాయ్వా
పేక్షయాప్రాణస్య భిన్నత్వకథనే నై క్యనిర్ధారణాభావాదిచేత్తహి
తిష్ఠతుశ్రుతిద్వయం మిథోవిరుద్ధం - సాంఖ్యమతేత్యా ఇగ్ద్రియవ్యాపా
రవప్రాణో స్త్వితి ప్రాప్తేబ్రూమః - ప్రాణోనవాయుక్రియే స. వాయు
నాపింద్రియవ్యాపారిత్యధః - కుతః - ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణఇత్యాదా

తత్ర తత్ర వాయోద్రియేభ్యశ్చ ప్రాణస్య పృథగుపదేశాదిత్యధః-
 అతస్మక్కిరజిత వన్మిధ్యేతిభావః- నన్వింద్రియేభ్యః ప్రథగుపదేశేపింద్రి-
 యవ్యాపారా త్పుథక్ నాస్తీతిచేన్న - వృత్తివృత్తి మతోరభేదాత్ -
 తహి- యఃప్రాణస్సవాయురితి శ్రుతివిరోధః కథం పరిహరణీయఇతి
 చేదుచ్యతే- సాశ్రుతిశ్చిన్మయభౌతికప్రాణపరా- ప్రాణవప్రబహ్మణశ్చ
 తుథః పాదస్సవాయునాజ్యోతిషాభౌతిచతపతిచేతి ఛాందోగ్యశ్రుతి
 స్తుమనః ప్రాణాదిష్వధ్యస్తేషు తద్దృష్ట్యపగమార్థం-తదధిష్ఠానప్రహ్లా
 చేతనవాయుద్వప్తిసైర్యాథం చోపాసనవిధిపరేతి- అధ్యస్తస్య ప్రాణ
 స్యభానంతపనంచాధిష్ఠాన వాయ్వధీనమితి - వాయునాజ్యోతిషేతి వి-
 శేషణాద్వాయుశ్చిన్మయః పరమేశ్వరాభిన్న ఇతిచ విశ్లేయః స్వయం
 భానాభావే అన్యభాసకత్వాయోగాత్ - ఏవం సిద్ధాంతే వాయుక్రియా
 తిరిక్తమిధ్యాభూత ప్రాణజీవస్య వివేకః ఫలం -

ననూభయాతిరిక్తస్య శ్రుత్యవగతస్వతంత్రభావస్య ప్రాణస్యదే-
 హే అభ్యుపగమే జీవప్రాణయోరుభయో స్వ్వతంత్రయోరేకవాక్య
 త్వాభావాత్ సద్యశ్శరీరోన్మథన ప్రసంగ ఇత్యత ఆహ- చక్షురాదివత్తు
 తత్సహశిష్ట్యాదిభ్యఇతి - తురుక్తశం కానిరాసాధికః ప్రాణస్య న జీవ
 త్వాతంత్ర్యం- కింతురాజాపేక్షయా మంత్రిణివగుణభావవ - స్వా
 తంత్ర్యంత్రస్యప్రాణస్య ప్రజాపేక్షయా మంత్రిణామివేంద్రియాపేక్ష
 యా- తథాచ నోక్తదోష ఇతితాత్పర్యాథః- నూత్రాక్షిరాథఃస్తు-
 చక్షురాదివ త్రాణోపిజీవం ప్రతికరణభూతః కుతః - తత్సహశిష్ట్యాది
 భ్యః- తైశ్చక్షురాదిభిస్సహ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణిత్యాదినా ప్రాణ
 స్యశిష్టిశ్శాసనం- తదాదిభ్యః- సమానజాతీయానామేవ సహశాసనస్య
 యుక్తత్వాత్ - ఆదిత బ్రేనాచేతనత్వాదిద్యకత్వాదిహేతుసంగ్రహః- ౧౦.

ననుప్రాణస్య చక్షురాదివత్కరణత్వం నయుక్తం - అసాధా
 రణవిషయాభావా దిత్యత ఆహ - అకరణత్వాచ్చ నదోష స్తథాహి
 దశకయతి - నచోక్తదోషః ప్రాణస్య - అకరణత్వాదేవ - కథం
 తహ్యత్తానం ప్రతికరణభావః - ఇంద్రియాంతరేష్వ సంభావిత

సాధారణస్య దేహధారణాఖ్య కార్యస్య నివాహకత్వా
దితి బ్రూమః - తథాహి శ్రుతిరుక్తం కార్యం ప్రాణస్యా సా
ధారణం దర్శయతి- ప్రాణేన రక్ష స్వవరం కులాయమితి- అవరం అనే
కాశుచిసిడం- కులాయం దేహాఖ్యం గృహం ప్రాణస్థిత్యా రక్షన్ జీవ
స్సుప్తిం యాతీతియోజనా- ౧౧.

న కేవలం దేహధారణమేవాస్యా సాధారణకార్యం కిం త్వస్య
దవీత్వాహ- పంచవృత్తి ర్మనోవ ద్వైపదిశ్యతే- యథా మనోఽనేక
వృత్త్యాఖ్యా సాధారణకార్యాపేక్షయా ఽనేకథా వ్యపదిశ్యతే - ఏవ
ముఖ్యాసనిశ్వాస సర్వశరీరక్రియో త్రాంత్యాఖ్యాని చత్వారి కా
ర్యాః- పంచమంచ కార్యం భక్షితాన్నాదిరసానాసమత్వేన సర్వాం
గేషు నయన మపేక్ష్య పంచవృత్తిః ప్రాణోవ్యపదిశ్యతే- క్రమేణ ప్రా
ణోఽపానో వ్యాసఉదానస్సమాన ఇతి- తదసాధారణకార్యాపేక్షయా
జీవోపకరణం మనోవదితిసిద్ధం- ౧౨.

ఏవం ముఖ్యప్రాణస్యోత్పత్తిం స్వరూపం కార్యంచోక్త్యాపరి
మాణవిశేషవిషయే- ప్రాణాణుత్వ నిర్వాహ్యాత్త్రాంత్యాది శ్రు
తేః- సమవభిప్రీతిభిర్లోకై స్సమోఽనేన సర్వేణ ప్రాణఇతిశ్రుతేః ప్రా
ణవిభుత్వవిషయాయాశ్చ విభోవిభోహ్స్తి నవేతి సందేహే- అణవశ్చే
త్యధికరణన్యాయాదిదేశేన సిద్ధాంతయతి- అణుశ్చేతి చక్షురాదివ త్రా
ణోపి పరిచ్ఛిన్న స్ఫుక్కుశ్చేత్యర్థః- సమవభిప్రీతిభిర్లోకై రితి శ్రుతిస్తు
తత్పదార్థ- విశ్వరూప్రప్రాణపరా- నాధ్యాత్మిక మిధ్యాప్రాణపరే త్య
విరోధః- ౧౩.

ఇతి నవాయుక్రియాధికరణం- ౧౪.

పూర్వ మాధ్యాత్మిక ప్రాణస్యాణుత్వం- ఆధిదైవికప్రాణస్య స
మవభిరితి శ్రుత్యావ్యాపిత్వం చోక్తం- తత్ప్రసంగే నాధ్యాత్మికానాం
ప్రాణానా మాధిదైవిక ప్రాణాధీనచేష్టావత్త్వమస్తి నవేతి విచార్యత ఇ
తి ప్రసంగసంగతిః- అత్ర చక్షుషాహి రూపాణి పస్యతీతిశ్రుత్యా చ

తురాదే దేవతా నిరపేక్షచేష్టావత్త్వం ప్రతీయతే- ఆదిత్యశ్చతుర్భు
త్వాఽక్షిణీప్రావిశదిత్యాదిశ్రుత్యా నూర్యాది దేవతాధీన చేష్టావత్త్వం
చ ప్రతీయతే- అనయో ర్విభో విరోధోఽస్తి నవేతి సందేహ- అస్తి
విరోధఇతిచప్రాప్తే ఏకదేశే సిద్ధాంతః దేవతానాం కరణాధిష్ఠాత్మత్వే
తా సామేవ భోక్తృత్వప్రసక్తా- జీవస్య భోక్తృత్వం నస్యాదితియ్యక్తి
సహకృతాయా శ్చతుర్మాహీతి శ్రుతే ర్భూతీయస్త్వాదాదిత్య శ్చతురి
త్యాదిశ్రుతే సాక్షాదప్యేన నవిరోధఇతి - తందూషయతి - జ్యోతి
రిత్యాదినా.

జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతు తదామననాత్ - ౧౮.

ప్రాణవతా శబ్దాత్ - ౧౯.

తస్యచ నిత్యత్వాత్ - ౧౯.

తురుక్త సిద్ధాంతనిరాసాధః- అధిష్ఠీయతే ప్రేర్యత ఇత్యధిష్ఠా
నం అధిష్ఠిత మిత్యర్థః- జ్యోతిరాదిభి ర్గ్వా ద్యభిమానిసి భిదేవతాభిర
ధిష్ఠితమేవ వాక్చతురాదికం చేష్టతే- తదామననాత్ - తస్య దేవతాధి
ష్ఠితత్వస్య- ఆదిత్య శ్చతురిత్యాది శ్రుత్యుక్తత్వా దిత్యర్థః- అచేనా
నాం స్వతశ్చేష్టానుపపత్తే రితి యుక్తిరపి ద్రష్టవ్యా- అక్షిణీప్రావిశత్ -
ప్రేర్యప్రేరకభావే నేతి శ్రుత్యర్థః- నచ దేవతానామేవ భోక్తృత్వం త
స్యా శ్రవణాత్- యాయధిష్ఠాతా సతత్సాధ్య ఫలభోక్తేతి వ్యాప్తేశ్చ
సారథౌ వ్యభిచారః- నచ దేవతా ఇంద్రియసాధ్య ఫలభోగినః- ఇంద్రి
యాధిష్ఠాత్మత్వా జీవవదితివాచ్యం- నరకృత పాపఫల భోగస్యేంద్రియ
సాధ్యస్య- నహవై దేవాన్ పాపం గచ్ఛతీత్యాదినా దేవేషు బాధిత
త్వాత్ - నచ చతుషేత్యాది శ్రుతివిరోధః- తత్ర దేవతానపేక్షత్వస్యా
శ్రవణాదిసిద్ధం దేవతాధిష్ఠితత్వం ప్రాణానామితి - కించ- శ్రుత్యంతర
మపి ప్రాణదేవతయో రధిష్ఠా త్రధిష్ఠేయభావం ద్యోతయతి- సవై వా
చమేవ ప్రథమామత్యవహత్సాయదా మృత్యుమత్య ముచ్యత సోగ్ని
రథవదిత్యాదినా వాగాదీనా మగ్నాదిభావాపత్తికథనాత్ - అగ్న్య

దిభావశ్చ వాగాదిషు జాడ్యపరిచ్ఛేదాది భ్రాంతినివృత్త్యా చిన్మయత్వ
సిద్ధిరేవ- ఏవ మవిద్యాసిద్ధానాం ప్రాణమనశ్చక్షురాదీనా మగ్నా వ్యద్య
భీనత్వోక్త్యా మిథ్యాత్వమేవ సంసూచితం- అత్రాధ్యస్తేన సహాధిష్ఠాన
సాశి మిథ్యాత్వ కథనం వ్యాఖ్యాత్యాణాం భ్రాంతిమాత్రం- అధిష్ఠానం
సర్వాత్మకం విశ్వరూపం బ్రహ్మైవేతి- ౧౪.

యదుక్తం దేవతానామేవ భోక్తృత్వప్రసంగఇతి తత్రాహ- ప్రా
ణవతాశబ్దాత్- ప్రాణవతాజీవే నై వేంద్రియాణాం స్వస్వామిభావస్సం
బంధః- ఇంద్రయసాధ్యభోగభాగీ జీవవేతి యావత్- కుతః- శబ్దాత్-
అథ యత్ర తదాకాశ మనువిషణ్ణం చక్షుస్సచాక్షుషః పురుషోదర్శనా
య చక్షురిత్యాదిశ్రుతేః- అథ దేహే ప్రాణప్రవేశానంతరం - యత్ర
కృష్ణతారే ఛిద్రభూతం ఆకాశమనువిషణ్ణ మనుగతం చక్షుస్తత్ర సఽ
త్మా చక్షుర్వాస్తృప్తశ్చాక్షుషస్తస్యరూపాదిదర్శనాయవృత్తిరూపాయ
యాపాకారసిద్ధయే చక్షుర్నచైతన్యాయేతి శ్రుత్యర్థః- ౧౫.

తస్యచ నిత్యత్వాత్- తస్య జీవస్య స్వకర్మాజ్ఞతేదేహే కర్మ
త్వేన భోక్తృత్వ నచ తత్త్వజ్ఞానపర్యంతం నిత్యత్వాత్- నదేవతానాం
భోక్తృత్వమస్మిన్ శరీరఇత్యర్థః- తస్మా దేవతానాం ప్రాణాధిష్ఠాతృత్వే
నకించిద్బాధకమితి సిద్ధం- ౧౬.

ఇతి జ్యోతిరాద్యధికరణం- ౬.

నను సత్స్వింద్రియేషు తదధిష్ఠాతృదేవతాచింతా- తాన్యేవ ప్రా
ణవ్యాపార వ్యతిరేకేణ నసంతిత్యాజ్ఞేపే సహాధత్తే-

త ఇంద్రియాణి తద్వ్యపదేశా దన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్- ౧౭.

భేదశ్రుతేః- ౧౮.

వైలక్షణ్యాచ్చ- ౧౯.

ఏతస్మా జ్ఞాయతేప్రాణో మనససర్వేంద్రియాణీతిశ్రుతౌ ముఖ్య ప్రాణా దింద్రియాణాం తత్త్వాంతరత్వం ప్రతీయతే- హంతాస్సైవ సర్వే రూప మసామేతి తత ఏతస్సైవ సర్వేరూప మభవన్నితి శ్రుతౌ ముఖ్యప్రాణాత్మకత్వ మింద్రియాణాం బోధ్యతే- హంతేదాసి మసైవ ముఖ్యప్రాణస్సైవ సర్వే వాగాదయో వయంరూప మసామేత్యశేషం రూపందత్వాతే వాగాదయ ఏతస్సైవ ప్రాణ స్యరూపం బభూవు రిత్యర్థః తథా చానయో ర్విరోధసందేహే - నియామకాభావా దస్తి విరోధఇతిప్రాప్తే - ఏతస్మా జ్ఞాయత ఇతి- వాక్యే మనస ఇంద్రియేభ్యః పృథక్ నిర్దిష్టత్వేపి సేంద్రియేభ్య స్తత్త్వాంతరత్వం- కిం త్వీంద్రియత్వమేవేతి యథా- తద్వత్ప్రాణా దింద్రియాణాం పృథక్ నిర్దిష్టత్వేపి సప్రాణాత్తత్త్వాంతరత్వమితి- నానేన వాక్యేన- హంతాస్యేతి వాక్యస్య విరోధ ఇత్యేకదేశసమాధానం దూషయతి- త ఇంద్రియాణీతి- ప్రాణాత్తత్త్వాంతరాణీంద్రియాణీతి బహిరేవ ప్రతిజ్ఞా- తత హేతుస్తద్వ్యపదేశాదితి- భేదస్య వ్యపదేశాదిత్యర్థః ఉక్త హేతుమితరేణ సూత్రభాగేన వివృణోతి- త ఇతి- శ్రేష్ఠాన్ముఖ్యప్రాణాదన్యే- తేప్రకృతావాగాదయః ప్రాణా ఇంద్రియాణీ త్యుచ్యంతే- సప్రాణాః- ఏతస్మా జ్ఞాయతేప్రాణ ఇత్యాచా వ్యపదేశ భేదదర్శనాత్- నన్వయం భేదవ్యపదేశ ఇంద్రియమనసోరపి సమానఇత్యుక్త మితిచేన్న మనష్షష్ఠాణీంద్రియాణీతి స్మృత్యా మనసఇంద్రియేభ్యస్తత్త్వాంతరత్వాభావా భ్యుపగమాత్- నసీంద్రియేభ్య స్తత్త్వాంతరే మనసీంద్రియశ్చో లాక్షణికోదృష్టః- తస్మా త్త ఏతస్సైవ సర్వే రూపమాభవన్నిత్యనేన ప్రాణాధీనచేష్టానత్వ మింద్రియాణా ముచ్యతే నత ద్వావ్యపారత్వం- ౧౭.

కించ- భేదశ్రుతే- వాగాదీంద్రియప్రకరణ ముపసంహృత్య- అథ హేమమాసన్యం ప్రాణమూచురితి భిన్నప్రకరణే ప్రాణస్యేంద్రియోభ్యో భేదేనశ్రుతేర్న ప్రాణవ్యాపారత్వ మింద్రియాణా మిత్యర్థః- ౧౮.

ఇతశ్చ ప్రాణా ద్విద్రుయాణితత్వాంతరాణిత్యాహ- వైలక్షణ్యా
చ- సుషుప్త్యవస్థాయాం ప్రాణస్యస్థితి ర్విద్రుయాణా మిత్యాది బ
హువైలక్షణ్యా తత్త్వాంతరాణిత్యర్థః- తస్మాన్నో దాహృతవాక్యయో
ర్విరోధ ఇతిసిద్ధం- ౧౯.

ఇతిద్వియాధికరణం- 2.

ఏవం నవియదశ్రుతే రిత్యారభ్యభూతా ద్యుత్పాద్య వ్యాపార
భూతోత్పత్తివిషయ శ్రుతివిరోధో నిరస్తః - ఇదానీ ముత్పాదకవ్యా
పార భూతోత్పాదనవిషయ శ్రుతివిరోధో నిరస్యతే- తతాత్రివృత్తు
త చిన్మయ భూతభౌతికోత్పాదనం పారమేశ్వరమేవేతి శ్రుతిషు నిశ్చం
క మవగతం- త్రివృత్తుత జడ భూతభౌతికోత్పాదనేతు శ్రుతివిప్రతి
పత్తి ర్దృశ్యతే- తథాహి- సదాత్మక బ్రహ్మణస్తేజోబన్నానాం చిన్మ
యత్వేన దేవతాశబ్దయోగ్యానాం సృష్టిముక్త్యా ఉపదిశ్యతే- నేయం
దేవతైక్షత హంతాహమిమాన్సిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనాను
ప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణీతి-తాసాంత్రివృత్తం త్రివృత్తమేకై కాంక
రవాణీతి-సాసద్బ్రహ్మఖ్యా దేవతాపూర్వమిక్షణంకృత్వా-అజ్ఞవ్యవహా
రాయోగ్య నూక్మభూతా న్యుత్పాదయిత్వా తేనాజ్ఞానాం వ్యవహా
రాలాభా త్తద్వ్యవహారయోగ్య భూతభౌతికోత్పాదనార్థం పునరైక్షత
ఈక్షణప్రకారమాహ- హంకేత్యాదికరవాణీత్యంతం- అనేనేతి పదా
త్పూర్వం- వ్యవహారపేక్షాయా మితిశేషః- తత్ర సంతయః- కిం జీవ
కర్తృకం త్రివృత్తుత భూతభౌతికోత్పాదనముత పరదేవతా కర్తృకమి
తి- తత్రలోకేచారేణ పరసైన్యం ప్రవిశ్యసంకలయా నీత్యాదౌ నరా
జ్ఞ స్సాక్షాత్సంకలనకర్తృత్వం- కింతు చారసైన్యవేతి యథా- తద్వదనే
న జీవేనేతి విశేషణా జీవకర్తృకమేవ జడభూతభౌతికోత్పాదనమితి భ
వత్యస్య వాక్యస్య- ఆకాశోహవైనామ నామరూపయో ర్నిర్వహితే
తి వాక్యేన విరోధఇతిప్రాప్తే బ్రూమః.

సంజ్ఞామూర్తిఃక్లృప్తిస్తు త్రివృత్తుర్వత ఉపదేశాత్ - ౨౦.

మాంసాదిభౌమం యథాశబ్ద మితరయోశ్చ- ౨౧.

నైశేష్యాత్తు తద్వాదస్తద్వాదః- ౨౨.

ఇతి చతుర్థపాదః.

యద్యప్య విద్యకత్వా నిర్ధ్యాభూతస్య జడఘాలప్రపంచస్య
కారణచింతనావశ్యకీ- నహి మరుజలద్విత్యం ద్రాదీనాం కారణచింతా
క్రియతే- అనేన జీవేనాత్మనామను ప్రవిశ్యేనామరూపే వ్యాకరవాణీ
తి శ్రుత్యైవ- జీవస్యానీశాగ్రస్తత్వాత్ జగన్మయాస్పృష్ట మిత్యనుభ
వా భావాచ్చా విద్యాకృతమేవ నామరూపయో ఘాలీకరణం భ్రాంతి
సిద్ధత్వా దిత్యర్థాల్లభ్యతే- తద్వైష్ణిగమ్యమేవహి జడం ఘాలంచజగత్
నేశ్వరస్య నాపి తత్తజ్జస్య- నివృత్తావిద్యత్వాత్- స్వప్నవత్- ఇతస్త్వ
న్యాం- ప్రకృతింవిధిమేవరాం-జీవభూతాం మహాబాహునా యయేదం
ధార్యతే జగదితిస్మృతే- ఆకాశోహనై నామ నామరూపయో ద్విర్వ
హితేతి శ్రుతిస్తు విద్యాప్రపంచగత చిన్మయనామరూప నిర్వహణప
రతయాపి నేతుం శక్యేతి సతయా విరోధః- సర్వాణిరూపాణి విచిత్ర
ధరః- నామానికృత్యాభివదన్ యదాస్తఇతిశ్రుత్యా విద్యాప్రపంచేపి
నామరూపయోస్థితి రవగమ్యతఇతి- తన్నామరూపాభ్యామేవ వ్యా
క్రియత- సచ్చత్యచ్చా భవదిత్యాది శ్రుతిషుతు- కర్మణవప కర్తృత్వవ్య
పదేశాచ్చా విద్యకప్రపంచో నేశ్వరస్పృష్టో నాపి జీవస్పృష్టఇతి నిశ్చీయ
తే- తథాపి ప్రపంచకామేన సమప్తిజీవేనా విద్యావతా యజ్ఞభావన
యా భోగ్యత్వేన సంపాదితత్వాత్- తథా లోకాగ్ం అకల్పయన్నితి
శ్రుత్యా నామరూప ఘాలీకరణం త్రివృత్కరణంచ సమప్తిజీవకల్పితం-
భృత్యకృతమపి రాజకృతమేవేతి న్యాయేన పరమేశ్వరే సంబధ్యత ఇ
త్యాహ భగవాన్ సూత్రకారః- సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిస్త్వితి- తుశ్చ
శ్చంకానిరాసార్థః- త్రివృత్కర్వతః- త్రివృత్కర్తు స్సమప్తిజీవస్వయా
సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిః నామరూపఘాలీకరణంసాపరమేశ్వరే సంబధ్యతే-
కుతః- ఉపదేశాత్- ఛాందోగ్యశ్రుతో నేయం దేవతైశ్చతేతి ద్వితీయే
క్షణే వ్యాకరణవాణీతి వ్యాకరణస్య పరదేవతా కర్తృకత్వోపదేశాత్-
యోబ్రహ్మణం విదధాతిపూర్వం యోనై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి

తస్మా ఇతి శ్రుత్యంతరా త్సమష్టిజీవవ్యాపారస్య పరమేశ్వరాధీనత్వా
దితిభావః_ ౨౦.

మాంసాదిభౌమం యథా శబ్దమితరయోశ్చ- అన్నమశితం త్రే
ధావిధీయతే- తత్ర యస్థవిష్టోధాతు స్తత్పుషం భవతి యోమధ్య
మస్తస్మాగ్ంసం యోణిష్టస్తన్మన ఇతిశ్రుతే రావిద్యక స్థూలపుష్పి
కార్యం బాహ్యమోషధ్యాదిరూప మన్నం పురుషేణాశితం అంతః పురీ
షమాంసమనోరూపం భవతీతి మాంసాదిభౌమం- ఆటః పీతా స్త్రైధా
విధీయంతే- తాసాం యస్థవిష్టో ధాతు స్తస్మాత్తం భవతి-యోమధ్య
మస్తస్థూహితం యోఽణిష్టస్సప్రాణః- తేజోశితోత్రేధావిధీయతే- త
స్యయః స్థవిష్టోధాతు స్తదస్థి భవతియో మధ్యమస్సమజ్జాయోఽణిష్ట
స్సావాగితి యథా శబ్దమితరయోశ్చ- ప్రాణవాచో జలీయత్వం తైజ
సత్వంచబోధ్య మిత్యర్థః- అన్నమయంహి సోమ్యమన ఆపామయఃప్రా
ణస్తేజోమయీవాగితి వాక్యశేషాత్- మనసోఽన్నభక్షణే- ప్రాణస్య
జలపానే- వాచస్తేజోరూపాగ్న్యదిదీపక ఘృతాదిభక్షణేచ స్వాస్థ్య
దర్శనా త్తన్మయత్వ వ్యవదేశః- తేషా మవిద్యా కార్యత్వాత్- నిషి
ద్ధాహితరకార్యత్వం తేషాంచవాయుక్రియే పృథగుపదేశాదిత్యాది నూ
త్రైః- ఆవిద్యకత్వా నిధ్యాత్వ మిత్యభిప్రాయః- తథాహి- ఛాందోగ్య
షష్ఠప్రపాఠికే- సదేవ సోమ్యేత్యాది నా సృష్టేః పూర్వం నిర్విశేష చి
న్మాత్రసత్తా సామాన్యరూపేణావశిష్టం- అతఏవా సత్త్వాయం సచ్చబ్ద
వాచ్యం బ్రహ్మకూక్షణ కామనాదిపూర్వకం తేజోబన్నాని దేవతాశబ్ద
యోగ్యాన్య సృజంతి- తేభ్య ఆండజాదిభేదేన త్రివిధాని జీవబీజాన్యభ
వన్నితి- సాపరాదేవతా స్వయంజీవరూపేణ తేష్వనుప్రవిశ్య తేషాం
నామాని రూపాణిచ త్రివృత్తరణేన స్థూలీకరిష్యామితి పునరీక్షిత్వా
తథాఽకరోదితిచ క్షేత్రకేతుం పుత్రం పితా ప్రథమతః పరమేశ్వరస్య
స్థూ రూపత్రయమేవ చిన్మయత్వా త్సత్త్వమితి - తత్ర జీవావిద్యయా
స్వరూపావరణపూర్వకం కల్పితం బాహ్యమగ్నాతిత్యాది- ఆంతరంమ
నః ప్రాణవాగాదిచ వాచారం భణంనామమాత్ర మితిచ వ్యుత్పాద్య-

మహాశాలా మహాశ్రోత్రీయాశ్చ బ్రహ్మవిద అస్మిన్నావిద్యకే ప్రపంచే
సర్వత్ర- యదుగోహితమివా భూదితి తేజస్తస్మాదూప మితి తద్విదాం
చక్రః- యదుశుక్లమివా భూదిత్యపాగ్ం రూపమితి తద్విదాంచక్రర్య
దు కృష్ణమివా భూదిత్యన్న స్యరూప మితితద్విదాంచక్రః- యద్వ్య విజ్ఞా
తమివా భూదిత్యేతా సామేవదేవతానాగ్ం సమాసఇతి తద్విదాం చ
క్ర రిత్యాదినా రూపత్రయస్య విశ్వరూపాత్మకస్య సత్యత్వం- తత్రా
విద్యాధ్యస్తస్యస్థూలస్య జడస్య ద్వైతభూమాపాదకస్య కర్మపరతంత్ర
స్యా విద్యాప్రపంచస్య మిథ్యాత్వమితిచ- తావతా విశ్వరూపవిజ్ఞానేన
సర్వం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రథమతః ప్రతిజ్ఞాతం సమధి-తం- ౨౦.

వై శేష్యాత్తు తద్వాదస్తద్వాదః- ఏవం పూర్వసూత్రేణ త్రి
వృత్త-రణోక్త్యా ఏతత్సూత్రవిషయః ప్రదర్శితః- తత్రేత్యం శంకాభ
వతి- సర్వేషాం త్రివృత్త-రణే విశేషాభావాదియం పృథివీ ఇమా ఆప
ఇదం తేజ ఇత్యసాధారణః పృథగ్వ్యవహారః కథం సంగచ్ఛతే- కథం
వా ఆధ్యాత్మికవ్యవహార ఇదం మాంసాది పృథివీకార్యం- ఇదం జల
స్యేతి- తత్రాహ- వై శేష్యాదితి- తురు క్షశంకానిరాసార్థః- సర్వాసాం
పృథివ్యాదీనాం త్రివృత్త-రణావిశేషేషి- వై శేష్యా త్వభాగాధిక్యా
త్తద్వాదః పృథివ్యాదివాద సంగచ్ఛత ఇత్యర్థః- ఇదంచావిద్యాప్ర
పంచస్య మిథ్యాత్వసూచకం- యన్నానా పదార్థేష్వేకపదార్థత్వ రూ
ఢి సర్వేషా మితిభావః- అభ్యాసోఽభ్యాస పరిసమాప్త్యర్థః- తస్మా
త్సిద్ధశ్చుతీనా మవిరుద్ధానాం బ్రహ్మోసమన్వయః- ౨౧.

ఇతి సంజ్ఞామూర్త్యధికరణం- ౮.

ఏవ మీక్షణాదిప్రవేశాంతా సృష్టిరీశేనకల్పితా- జాగ్రదాది వి
మోక్షాంత స్సంసారో జీవకల్పిత ఇత్యభియుక్తవచనప్రసిద్ధేషి ప్రపంచ
భేదే- తత్ర ఈశసృష్టస్య చిద్రూపత్వా త్సత్యత్వే పురుషార్థరూపత్వే
చ శతశశ్చుతిభి స్సృతిభి న్నూతై శిచ్చిద్ధోషి తేషి- తదుభయ మేకీకృ
త్య సర్వం జగన్మిథ్యేతి విద్యాప్రపంచస్య తత్వజ్ఞానబాధ్యత్వ వర్ణనం

నూలదేహపాతపర్యంతమేవ జీవన్ముక్తిరితి- అనంతరం నిష్ప్రపంచవిదేహ ముక్తికల్పనంచ కేహంచ చ్ఛాస్త్రాగ్రాపరిజ్ఞానకృతమేవ- విద్యాప్రపంచ శ్చిన్మయవ- పరమేశ్వరస్వరూపమేవచ- సర్వాత్మకంచ తత్త్వానమితి- విశేషవిజ్ఞానస్థితిపర్యంతం జీవన్ముక్తై రనుభూయతే- అతోన తత్త్వజ్ఞానబాధ్యః- కింతు విశేషవిజ్ఞాననివృత్తౌ నివర్తతే- తన్నిన్మత్తిస్స్వభావతవ-నత త్వజ్ఞానసాధ్యా- సుషుప్తివత్- జీవానా మిశశస్త్వం జన్మబ్రహ్మమయం- దర్శితం తృతీయపాదోత్తరభాగే- తత్ర జీవత్వకర్తృత్వభోక్తృత్వ మనుష్యత్వాదికం- త్రివృత్కృత ప్రపంచానుభవోపేతం- భ్రాంతిమయంజన్మ- తత్త్వజ్ఞానబాధ్యం- యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మేవా భూదితీశ్రుత్యా జీవన్ముక్తిరపి బ్రహ్మమాత్రరూపేతి తదర్థమేవ తత్త్వజ్ఞానం- చిదిహ స్థితి చిన్మాత్రమిదం చిన్మయమేవచ- చిత్త్వం చిదహమేతేచ లోకాశ్చి దితిభావయేతి ద్వితీయాధ్యాయ తాత్పర్యం.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీఅద్వైతానందతీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మసూత్ర తాత్పర్యదీపికాయాం ద్వితీయస్యా
ధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః- అధ్యాయశ్చ
సమాప్తః.

హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమధురుభ్యోనమః.

శ్రీమద్గణాధిపతయోనమః.

తృతీయస్వాధ్యాయస్య - ప్రథమః పాదః.

పూర్వస్థిన్ పాదే జీవోపకరణ త్రివృత్తత భూతభౌతికాన్యా
విద్యకా సీత్యుక్తం- తదుపజీవ్య- తదుపహితస్య జీవస్య సంసారప్రకా
రం వై రాగ్యార్థం నిరూపయితుం- దేహంతరారంభక భూతసూక్ష్మపరి
ష్వక్తస్యైవ జీవస్య లోకాంతరగమన మిత్యాహ.

తదంతరప్రతిపత్తౌ రంహతిసంపరిష్వక్తః ప్రశ్న నిరూపణాభ్యాం-

౧ త్రాత్యత్కత్యాత్తు భూయస్త్యాత్ - ౨.

ప్రాణగతేష్వ- 3.

అగ్న్యదిగతిశ్రుతేరితిచేన్న భాక్త్యాత్ - ౪.

ప్రథమేఽశ్రవణాదితిచేన్నతా ఏవహ్యుపపత్తే- ౫.

అశ్రుతత్వా దితిచేన్నేష్టాదికారిణాం ప్రతీతే- ౬.

భాక్తంవా అనాత్మవిత్త్వా త్తథాహి దర్శయతి- ౭.

పూర్వస్థిన్ స్వాధ్యాయే బ్రహ్మసమస్వయస్య స్మృతీన్యాయ శ్రు
తివిరోధనిరాసేనా నధ్యవసాయలక్షణా ప్రామాణ్యనిరాసేతాతీయో
విచారో భవతీత్యనయో రధ్యాయయో హేతుహేతు మద్భావస్సం
గతిః- అత్ర ప్రథమపాదే జీవస్య పరలోకగమనాగమన విచారేణా వి
ద్యాప్రపంచే వై రాగ్యం నిరూప్యతే - తస్మా జ్ఞగుప్సేతేతిశ్రుతే-

ద్వితీయపాదేత్వం పదార్థ తత్పదార్థయోః పరిశోధనం క్రియతే తృతీయ
 పాదే సగుణవిద్యాను గుణోపసంహారః చతుర్థపాదే బ్రహ్మజ్ఞానస్య బ
 హిరంగాని యజ్ఞాదీన్యంతరంగాని శమాదీనిచ నిరూప్యంతే తథాచ
 తత్తద్విచారాత్మకత్వేన తత్తదధికరణానాం తత్తత్పాదసంగతిర్బోధ్యా-
 తత్రజీవో ముఖ్యప్రాణేంద్రియ సహకృతో మూలావిద్యా ధర్మాధర్మ
 పూర్వ భ్రమజన్య సంస్కారాత్మకపూర్వ ప్రజ్ఞాసహితః పూర్వదేహం
 విహాయ దేహంతరం గచ్ఛతీతి శ్రుతిసిద్ధం తాదృశోజీవః కిం దేహంత
 రారంభకైః పంచీకృతభూతభాగైరేత ద్దేహవన్ముఖ్యప్రాణాదీనా మా
 ధారభూతై రసంపరివృక్తో గచ్ఛత్యుత సంపరివృక్త ఇతిసందేహ
 నానాభావా దసంపరివృక్తో గచ్ఛతీతి పూర్వఃపక్షః తథాచ- నిరాధా
 ర ప్రాణాదిగమనా సంభవాన్న వైరాగ్యమితిఫలం- సిద్ధాంతేతు త
 త్సంభవా ద్వైరాగ్యమితిబోధ్యం- తత్రాయం సిద్ధాంతః- తదంతరప్ర
 తిపత్తౌ రంహతి సంపరివృక్త ఇతి-తదంతరప్రతిపత్తౌ దేహంతర ప్రతిప
 త్తౌ తదారంభక భూతై రసంపరివృక్తో రంహతిగచ్ఛతి- కుతః- ప్రశ్న
 నిరూపణాభ్యాం తథా హిద్యులోకపజన్యపుణీపురుషయోషిత్సుపం
 చసులవిద్యాప్రపంచరూపేషు-అగ్ని దృప్త్యోపసనాఖ్యపంచాగ్ని విద్యా
 ప్రస్తావే-వేత్తయథాపంచమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవంతీతి
 రాజ్ఞః ప్రశ్నః-అయమర్థః-అస్మిన్లోకే జలమయదధిపయః ప్రభృతిద్ర
 వ్యకహూమే శ్రద్ధాపూర్వకం కృతేసతి తద్గుతంజలంయజమానంప్రా
 ప్యతద్వారా ద్యులోకాఖ్యాగ్నింగచ్ఛతి-శ్రద్ధాఖ్యాహుతిత్వ మాపన్నం
 యజమానేంద్రియాధిష్ఠాత్మదేవాహ స్తస్మిన్నగ్నౌ జహ్వతి-తచ్ఛహుతం
 జలం సోమాఖ్యదేహత్మనా పరిణమతే సచ జలమయో దేహః పజన్
 న్యాగ్నౌ వృష్టిభిమానిదేవతా విశేషేహుతస్సన్ వృష్టిర్భవతి- తదేవ
 జలం సోమాఖ్యదేహభావం వృష్టిభావంచాపన్నం పృథివ్యామగ్నౌ
 హుతం సత్ప్రహీయవాద్య న్నభావమాప్నోతి- తతశ్చాన్నభావమా
 పన్నా ఆపః పురుషాగ్నౌ హుతాస్సతోశ్చ రేణోభావ మాపువంతి-
 తాశ్చ రేణోభావమాపన్నాః పంచమాహుతిరూపా ఆపో యోషిద
 గ్నౌ హుతాః గర్భాత్మనాస్థితాః పురుషఇతిసంజ్ఞం లభంతఇతి పురుష

వచస్త్యమపా మితి వస్తుగతిః ఏవంవిధం ప్రశ్నవిషయ మజానతా గౌ
తమేనత్వమేవ బ్రూహీత్యుక్తే రాజ్ఞేవ గౌతమం ప్రతిప్రశ్ననిరూపణం
కృతం పంచాగ్నివిద్యోపదేశేన- తత్రాపాం పురుషవచస్త్య ప్రకారః
స్ఫుటికృతః- ఏవం ప్రశ్ననిరూపణాభ్యా మబాదిభూత సంపరిష్వక్తోరం
హతీతిగమ్యతే- ౧.

సనూక్త ప్రశ్ననిరూపణాభ్యా మర్భిస్సంపరిష్వక్తో గచ్ఛతీతి
గమ్యతే- నేతరభూత పరిష్వంగ ఇత్యాశంకాయామాహ- త్ర్యాత్మక
త్వాత్తు భూయస్త్యాత్- తురుక్తచోద్యనిరాసాధాః- అపాం త్రిపు
త్కరణ శ్రుత్యాత్మకత్వా ద్దేహస్య యజమానద్వారా నిగతా
జ్జలాజ్జన్యత్వే సిద్ధే ఇతరభూతజన్యత్వం తత్పరిష్వంగశ్చసిద్ధ్యతి- యద్వా
వాతపితృశ్లేష్మభిప్రీభిశ్శరీరస్య త్ర్యాత్మకత్వా జలమాత్రజన్యత్వం నసం
భవతి- వాతపితృయో ర్వాయుతేజః కార్యత్వాత్ తథాచాచితరభూత
చతుష్టయజన్యత్వమపి గంధస్వేదపాక ప్రాణావకాశానాం పంచభూత
కార్యాణాం దర్శనాత్- తహి- శ్రుతావబ్రహ్మణం కథం తత్రాహ-
భూయస్త్యాదితి- యద్యపి దేహే పృథివీభూయస్త్యమేవ దృశ్యతే- త
థాపి తేజఆద్యపేక్షయా అపాంభూయస్త్యం బోధ్యం- దేహభావా
త్పుర్వావస్థాసు జలభూయస్త్య మప్యనుభవసిద్ధమేవేతి- ౨.

ప్రాణగతేశ్చ- ప్రాణానాం ముఖ్యప్రాణచక్షురాదీనాం జీవద్దశా
యాం దేహాత్మనాస్థితభూతాశ్రితానాం గమనదర్శనాత్- తఃపితృక్ర
మంతం ప్రాణోఽనుత్క్రామతి- ప్రాణమనుత్క్రామంతం సర్వేప్రా
ణా అనుత్క్రామంతీతిశ్రుత్యా మరణకాలే ఇంద్రియాణాంగతి శ్రవ
ణా ద్భూతాశ్రితావప ప్రాణాగచ్ఛంతీతి వక్తవ్యం- తథాచ భూతసం
పరిష్వక్తస్య రంహణమిత్యర్థః- 3.

అగ్న్యదిగతిశ్రుతే రితిచేన్న ఛాక్తత్వాత్- సను యత్రాస్య
పురుషస్య మృతస్యాగ్నిం వాగప్యేతివాతం ప్రాణశ్చక్షురాదిత్య మిత్యా
దినా వాగాదీనాం ప్రాణానా మగ్న్యదిదేవేషుగతే లఽయస్య శ్రవణా
న్న తేషాం లోకాంతరగతిః- యయాభూతపరిష్వంగ సిద్ధిస్సాగ్నిదితిచేన్న

ప్రాణమనూత్కామంతం సర్వేప్రాణా అనూత్కామంతీతి శ్రుతివిరోధేన- యత్రాస్యేత్యాదిశ్రుతే రోషధీలోమాని- వనస్పతీన్ కేశాఞ్చి సహపాతేన భాక్తత్వావగమాత్- నహి మృతస్య లోమానికేశాశ్చ ప్రత్యక్షేణ దృశ్యమానాని ఓషధి వనష్పతీషు లయం గచ్ఛంతో దృశ్యంతే- అతస్తత్సహపాతా దగ్నాదీషు వాగాదిలయ జౌపచారిక ఇత్యర్థః- ౪.

ప్రథమే- శ్రవణాదితిచేన్న తావవ హ్యుపపత్తే- నను ద్యులోకాదిషు పంచాగ్నివ్యపామాహుతిత్వే సిద్ధే పంచమ్యామాహుతావపాం పురుషవచస్త్వప్రకారో నిశ్చేతుం శక్యతే- తదేవ నాస్తిప్రథమే ద్యులోకాఖ్యాగ్నౌ అపామాహుతిత్వస్యా శ్రవణాత్ కింతు తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నౌ దేవా శ్రద్ధాం జహ్వతీతి ప్రథమేగ్నౌ శ్రద్ధేవా హుతిత్వే నశ్చూయత ఇతిచేన్న- హియతస్తా ఏవాపశ్శృద్ధా శబ్దే నోచ్యంతే కుతః- ఉపపత్తే- అపాంహి హూమద్రవ్యత్వే నాహుతిత్వం సంభవతి- మనోవృత్తివిశేషరూప శ్రద్ధాతు మనస సకాశా త్పుంసకత్వ హూమా యోపాదాతుం నశక్యతే- శ్రద్ధా తదాహుతిజన్య సామాఖ్య శరీరాదేరబ్బాహుళ్యా నుపపత్తే- తస్మాచ్ఛ్రద్ధా పూర్వమస్మిన్ లోకే అబ్బాహుళ దధిపయః ప్రభృతి ద్రవ్యస్య హుతస్య ద్యులోకే- గ్నౌ ఆహుతిత్వేన పర్యవసానాత్- అపుశ్రద్ధాశబ్దో లాక్షణికఇత్యర్థః- ఆపోహస్యై శ్రద్ధాం సన్నమంతే పుణ్యాయ కర్మణ ఇతిశ్రుతా వపాం శ్రద్ధాజనకత్వ శ్రవణాత్- తేన సంబంధేన వాఽపు శ్రద్ధాశబ్దస్య లక్షణా- శ్రద్ధావా ఆపఇతి శుత్రంతరాచ్చ- ౫.

అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాదికారిణాం ప్రతీతే- నను భవతు సామవృష్ట్యాదిక్రమేణ పంచమ్యామాహు తావపాం పురుషవచస్త్వప్రకారః- తథా ప్యబాదిభూత సంపరిష్వక్తోజీవో రంహతీత్యయ క్తమేవ అబాదివ జీవస్య రంహణకర్తృత్వస్యా శ్రుతత్వాదితిచేన్న- కుతః- ఇష్టాదికారిణాం ప్రతీతే- అథయథిమే గ్రామఇష్టాపూర్తేడత్తమిత్యసాసతే- తే ధూమమభిసంభవంతీత్యాదినా గాహాఘ్నేస్థిత్వా ఇష్టా పూర్తాది క

ర్మకారణాం తత్త్వజ్ఞానాభావా త్ఫలాభిసంధియక్తానాం ధూమమార్గేణ
చంద్రలోకప్రాప్తిముక్త్యాతాన్ ఇష్టాదికారిణ శ్చంద్రలోకస్థాన్ సోమ
రాజశబ్దేన నిర్దిశతి- ఏవ సోమోరాజేతి- ఇహాపిపంచాగ్నివిద్యాయాం
తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నాదేవా శ్శృద్ధాం జహ్వతి తస్య ఆహుతే సోమో
రాజాసంభవతీతి సోమరాజశబ్దశ్రవణాత్- తపవేష్టాదికారిణః ప్రతీయం
తే- తతో భూతసంపరిష్వక్తజీవానాం రంహణ మిత్యర్థః- ౬.

భాక్తంవా అనాత్మవిత్త్వా త్తథాహి దర్శయతి- నన్విష్టాదికా
రిణాం భూతసంపరిష్వక్తానాం చంద్రలోకం ప్రతిరంహణం కర్మఫల
భోగాయేత్యేత దసంగతం- తే చంద్రం ప్రాప్యన్నం భవంతితాం స్త
త్ర దేవా యథా సోమగోరాజానమాప్యాయ స్వాపక్షీయస్వేత్యే
వమేనాం స్తత్ర భక్షయంతీతి శ్రుతౌ చంద్రలోకం గతానా మిష్టాది
కారిణా మన్నత్యేన భక్ష్యత్వ శ్రవణాత్- యథా యజ్ఞే సోమం
రాజాసంచమసంఘం ఋత్విజ ఆప్యాయస్వ పునఃపునరప్యాయ్యాప్య
య్య- అపక్షీయస్వ- పునఃపునరపక్షీయ్యాపక్ష్యయ్య భక్షయంత్యేవమే
నాన్కర్మిణోదేవాభక్షయంతీతి శ్రుత్యధః ప్రతీతేతి- తత్రో తరమా
హ- భాక్తంవేత్వాదినా- వాశబ్దశ్చోదితదోషనిరాసార్థః- తేషామిష్టా
దికారిణామన్నత్వం భాక్తమేవ- సముఖ్యం- అన్యథాస్వగ్- కామోయ
జేతేతి శ్రుతిబాధప్రసంగాత్- అతః కర్మిణాం దేవాన్ప్రతిపుత్రభార్యా
దివద్భోగోపకరణత్వ మాత్రేణాన్నత్వవ్యపదేశః- అనాత్మజ్ఞత్వాచ్చ
దేవాన్ ప్రతిగుణభావేన భోగ్యత్వం తథాహిశ్రుతి రనాత్మవిదాందేన
భోగ్యత్వం దేశయతి- అధయోన్యాం దేవతామపాస్తే అన్యోసావ
న్యోహమస్మీతి ససవేద యథాపశురేవగోస దేవానామితిభేదదృష్టిమ
తో- ౭ నాత్మవిత్త్వాత్పవశువద్దేవానా ముపకరోతీతి- ప్రకృతేపంచాగ్ని
విద్యావిదప్యాయత్వ విమచ్యతే ద్యుపజన్యాదిష్వగ్ని దృష్టిమత్వాత్
అగ్నిహింసరమాత్తా-దివేదిపఈణ్యజాగృవద్భిహ్వా విష్కృద్భిర్మనుష్యే
భిర్గ్ని రేతద్వైతదితీశ్రుతే- ఆత్మజ్ఞానపరిపాకాభావాత్ కార్యబహుప్రా
ప్తరూపఫలప్రతిపాదనం- యద్వాతిథాహీణి-యథాన్నత్వస్యకాణత్వంత
థాహిశ్రుతిదేశయతి- ససామలోకేవిభూతిమనుభూయపునరావతఃత

ఇతి తస్యేష్టాదికారిణ స్సోమలోకే విభూత్యనుభవోఽన్న త్వస్య ముఖ్య త్వే సంభవతి తస్మాదన్న త్వస్య గాణత్యాత్పరలోకభోగాధానం భూత సంపరిష్వక్తస్యరంహణమితి సిద్ధం- 2.

ఇతి తదంతర ప్రతిపత్త్యాధికరణం- ౧.

పూర్వకర్మసమవేతా నామ పాపంచ మాహుతో పురుషాత్మనా పరిణామశ్రవణం హేతుమాశ్రిత్యా బాధిభూత పరివేష్టితస్యరంహణము క్తం తదయుక్తం- స్వగాఢవరోహతాం జీవానాం కర్మాభావేన త త్సమవేతాపామప్యభావాదిత్యా శంకాయామాహ.

కృతాత్మయేఽనుశయవాన్ దృష్టస్మృతిభ్యాం
యథేతమనేవంచ- ౮.

చరణాదితి చేన్నోపలక్షణాధేతి కాష్ఠాజనిః- ౯.

ఆనధాక్యమితి చేన్న తదపేక్షత్వాత్ - ౧౦.

సుకృతదుష్కృతే ఏవేతి తుబాదరిః- ౧౧.

ఏవం హి స్వగీణామవరోహణం శ్రూయతే- తస్మిన్యావత్సం పాతముపి త్వైత మేవాధ్యానం పుననివృత్తంత ఇత్యారభ్యరమణీ యచరణా రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ కపూయచరణాః కపూ యాం యోనిమితి తస్మిన్చంద్రలోకే యావద్భోక్తవ్య కర్మోపి త్వై భోక్తవ్య కర్మసమాప్త్యనంతరం ఏతమేవ వక్ష్యమాణమధ్యానమా కాశ వాయుఘామాభ్రాదిరూపం ప్రతిపునరాగచ్ఛంతి - తేచాగంతా రోరమణీయచరణాః పుణ్యకర్మాణో బ్రాహ్మణాదిపుణ్యాం యోనిప్ర విశంతి- కపూయచరణాః కుత్సితకర్మాణస్త్రిర్యగాదియోనౌ జాయంత ఇతి- తత్రసంశయః- కిం స్వగాఢవరోహంత స్సానుశయాఉతనిరను శయాఇతి- అనుశయశబ్దేనాముష్మిక ఫలప్రాపకకర్మాతిరిక్తం కర్మోచ్య తే- తత్రయావత్సంపాతముపి త్వేతి సర్వకర్మనాశానంతర మవరోహణ శ్రవణాన్నిరనుశయా ఏవావరోహంతీతి ప్రాప్తే బ్రూమః - కృతాత్మయే

స్మరంతిచ- ౧౮.

అపిచసప్త- ౧౯.

తత్రాపితద్వ్యాపారాదవిరోధః- ౧౯.

విద్యాకర్మణోరితితుప్రకృతత్వాత్ - ౧౯.

సత్పతీయేతథోపలభ్యే- ౧౯.

స్మర్యతేపిచలోకే- ౧౯.

దశనాచ్చ- ౨౦.

తృతీయశబ్దావరోధస్సంశోకజస్య- ౨౦.

అత్రపాపినాం శుభమాగేణగమనమపినాస్తీతి సిద్ధాంతోక్త్యా
వైరాగ్యస్య దృఢీకరణత్వాదసంగతిః - అత్రపాపినాం చంద్రలోకగతి
రస్తి నవేతిసందేహా అస్తిత్యాహ- అనిష్టేతి ఇష్టాదికారిణామివా నిష్టా
దికారిణామపి చంద్రలోకగమనం యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్ప్రయంతి చం
ద్రమసమేవతే సర్వేగచ్ఛంతీతి శ్రుత్యాశ్రుతం అతోధర్మణావవ చంద్ర
లోకం గచ్ఛంతీత్యేతదసంగత మిత్యధః- ౧౨.

సనుధర్మిణా మధర్మిణాంచ చంద్రలోకగమనం పాపినాం సరక
ప్రాప్తిబోధక శాస్త్రవిరుద్ధమితిచేన్న- పాపినాంచంద్రలోక గమనాంగీ
కారేపి తత్రభోగానంగీకారాత్ కింతు చంద్రలోకగమనమాత్రం కృ
త్వాతతోఽవరోహతాం పాపినాం సరకేష్వేవానుభవఇతిప్రాప్తేబ్రూ
తే- సంయమనేత్వనుభూయేతి- తుః పూర్వపక్షనిరాసార్థః - భోగా
ధాంపి చంద్రలోకగమనం- తత్రపాపినాం భోగాసంభవాత్తదమ
నం వ్యధామేవ అతః చంద్రమసమేవతే సర్వేగచ్ఛంతీతి శ్రుతి రిష్టాది
కారిమాత్రవిషయా-సర్వేసుకృతినవవ చంద్రలోకంగచ్ఛంతీతిపాపినస్తు
యమలోకమారుహ్యసంయమనేయమాలయేస్య పాపానురూపాయా
మిర్యాతనా అనుభూయపునరిమం లోకం ప్రత్యవరోహంతీత్యేవం భూ
తావేవతేషాం పాపినామారోహావరోహా భవతః- కుతః - తద్గతిదశ-

నాత్ - యమలోకగతేదర్శనాత్ - నసంపరాయః ప్రతిభాతిబాలం
ప్రమాద్యంతంవిత్తమోహేనమూఢం- అయం లోకోనా స్తిపరఇతిమా-
నీ పునఃపునర్వశమాపద్యతేమితి- నై వస్వతగ్ంసంగమనం జనానామి
త్యాదికం పాపినాం యమగతౌలింగం- సమ్యగవశ్యంభావేనపరః - పర
స్తాద్దేహపాతాదూర్ధ్వం అయతేగమ్యత ఇతివృత్తత్యాసంపరాయః-
పరలోకః- తత్సాధనభూత కర్మవిశేషస్సంపరాయః- సబాలమవివేకి
నంవిశేషతోవిత్తమోహేనమూఢంఛన్నదృష్టిం అతఏవప్రమాద్యంతం
ప్రమాదంవిషయాసక్తిం కుర్వంతంప్రతిసభాతి- సచబాలోన కేవలమ
జ్ఞవన- కింతు విపరీతదశ్యసి - యతోఽయమేవలోకోఽన్నపానాదిర
స్తి- నపరఇతిమానీ తస్మాత్తదనురూపం పాపమాచరన్ పునఃపునఃజ-
న్మమరణప్రాప్త్యా - మేమమవశమాపద్యత ఇతిమృతోవ్యవచనం - జ
నానాం పాపినాం పరలోకంగతానాం సంగమనంతస్య సమ్యగమ్యం
నై వస్వతం యమంరాజానం హవిషాప్రీతీయేతేత్యథః- ౧౩.

స్మరంతిచ- మన్వాదయశ్శిష్టాః పాపినాం నరకభోగంస్మరంతిచ
అతశ్చధర్మిణామేవ చంద్రలోకగమనం నాన్యేషామిత్యర్థః- ౧౪.

అపిచసప్త- అపిచసప్తరారవాదయోనరకాః పాపఫలభూమిత్వే
నస్మర్యంతే పారాశక్తైస్తాన్ పాపినః ప్రాప్నువంతీతి నతేషాం చంద్రప్రా
ప్తిరితిభావః- ౧౫.

ననుపాపినో యమసంబంధినీర్యాతనా అనుభవంతీతి యదుక్తం
తదసంగతం- రారవాదా చిత్రగుప్తాదీనామధిష్ఠాతృత్వ స్మరణాదిత్యత
ఆహ- తతాపితద్వ్యాపారాదవిరోధఇతి తతాపిరారవాదిషు తస్యైవ
యమన్యాధిష్ఠాతుర్యాపారాదవిరోధః - చిత్రగుప్తాదీనాం యమప్ర
యుక్తత్వాదితిభావః- ౧౬.

ఉపాసకానామచిర్రాదిమార్గః - కేవలకర్మణాం ధూమాది
మార్గః ఇతిశ్రుతిస్మృత్యాదిషువ్యవస్థా- తథాచ ఏతన్మార్గఃద్వయప్రభ
వ్దానాం పాపినాం తృతీయమార్గః క్షేరసింహతేషాం చంద్రప్రాప్తిరిత్యా

హ- విద్యాకర్మణోరితిప్రకృతత్వాత్ - పంచాగ్నివిద్యాయాం శ్రూ
యతే- అద్ధైతయోః పథోనకతరేణచ తానీమానిక్షుద్రాణ్యసకృ
దావతీనిభూతానిభవంతి జాయస్వమియస్వేత్వే తత్తత్ప్రతియంస్థానం
తేనాసాలోకోన సంపూర్ణత ఇతి - తత్తైత్రితయోరితిపదస్యాథమాహ
సూత్రకారః- విద్యాకర్మణోరితీతి- అథాఇతిశేషః- కుతః- విద్యాకర్మ
ణోరేవదేవయాన సిత్యయాణాత్మక మార్గద్వయసాధనత్వేన ప్రకృత
త్వాత్ ప్రకృతవాచకత్వమేతచ్ఛబ్దస్యయుక్తమిత్యథః ఏతదుక్తంభవ
తి- ఏతయోః విద్యాకర్మణోః పథోమార్గాణాంసాధనయో రన్యతరసాధ
నేనవిద్యయా కర్మణావా అన్యతరస్మిన్ పథినాధికృతాః పాపినః తేషాం
క్షుద్రజంతులక్షణో అసకృదావృత్తి జన్మమరణబాహుళ్యయుక్తస్తృ
తీయః పంథాఇతిన చంద్రప్రాప్తిరితి- శ్రుతౌజాయస్వమియస్వేత్వనేన
జన్మమరణబాహుళ్యముక్తం- స్థానశబ్దోమాగ్ధ్యయోపక్రమానురో
ధాత్పుతీయం మార్గాణలక్షయతి సూత్రేతు శబ్దేన చంద్రమసమేవతే
సర్వేగచ్ఛంతీతి శ్రుతిప్రయుక్తశంకానిరాసః కృతః- సర్వశబ్దస్య పు
ణ్యపురుషమాత్ర పరత్వాదితిభావః- ౧౭.

నను పాపినామస్మిన్లోకే దేహప్రాప్త్యధికం చంద్రలోకగమ
న మంగీకరణవ్యం- పంచమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవంతీ
త్యాహుతిసంఖ్యానియమేనదేహ ప్రాప్త్యభిధానాత్ అన్యథా సంఖ్యా
నియమాభావ ప్రసంగ ఇత్యత ఆహ.

సత్ప్రతీయేతథోపలభ్యే- త్ప్రతీయేమాగే- ప్రవిష్టానాం పాపినాం
దేహప్రాప్త్యధికమాహుతిసంఖ్యా నియమోనాదతవ్యః - కుతః -
తథోపలభ్యే - సంఖ్యానియమం వినైవ జాయస్వ మియస్వేత్వే
తత్ప్రతీయం స్థానమితిశ్రుతౌ- త్ప్రతీయేమాగ్ధే దేహప్రాప్తే రుపలభ్యే రి
త్యర్థః- ఇష్టాదికారిణామేవాయం సంఖ్యానియమితిభావః- కించ పంచ
మ్యామాహుతావాపః పురుషవచసో భవంతీతి పంచమ్యా మాహు
తావపాం పురుషవచస్తస్య ప్రతిపాద్యతే- నాపంచమ్యా మాహుతౌ
పురుషవచస్తస్య నిషిద్ధతే వాక్యభేదప్రసంగాత్ - తథాచయే చంద్రం

గతా స్తేషాం సంఖ్యానియమః ఇతరేషాంతు వినైవ సంఖ్యానియమం
భూతాంతరసహితాభిరద్భి ర్దేహావరభ్యత ఇత్యనియమః- ౧౮.

స్వర్యతేపిచ లోకే అపిచ లోకే భారతాదా ద్రోణదృష్టద్యు
మ్నాదీనాం- సీతా ద్రాపద్యాదీనాం చాయోనిజత్వం స్వర్యతే తత్ర
ద్రోణాదీనాం యోషిదాహుతిరేకానాస్తి- ద్రుప్తద్యుమ్నాదీనాం యో
షి త్పుగుపవిషయేద్యే ఆహుతీనస్త ఇత్యాహుతి సంఖ్యానియమో
నాసి- ఏవ మనః తాపీతిభావః- ౧౯.

దర్శనాచ్చ- కించ లోకే జరాయుజాంకజ స్వేదజో ద్భిజ్జేషు
చతుర్విధేషు దేహేషు స్వేదజో ద్భిజ్జయో స్త్రీపుంవ్యక్తి సంయోగం
వినోత్పత్తిదర్శనాత్ నాహుతి సంఖ్యానియమిత్యర్థః- జరాయుజం
మనుష్యాదిశరీరం- ఆండజం పక్ష్యాదికం- స్వేదజం యూకాదికం - ఉ
ద్భిజ్జం వృక్షాదికం- ౨౦.

నను తేషాం ఖల్వేతేషాం భూతానాం త్రిణ్యేవ బీజాని భవంతి-
ఆండజం జీవజ ముద్భిజ్జమితి శ్రుతౌ శరీరతైవిధ్యం శ్రూయతే అతః
కథం చాతుర్విధ్యమతః- తృతీయశబ్దావరోధ సంశోకజస్య- శ్రు
తా వాండజం జీవజమిత్యత్ర తృతీయశబ్దే నోద్భిజ్జశబ్దేన అవరోధ సం
గ్రహ సంశోకజస్య స్వేదజస్య వృక్షాదికం పృథివీ ముద్భిద్యజాయతే
స్వేదజంతుజలముద్భిద్యే త్యుభయో రవయ వార్థత్వా విశేషాత్- కు
తః- నహ్యేతావతా చాతుర్విధ్యహని ర్భవతి- స్థావరజంగమాత్మకత్వే
నోభయో ర్భేదస్య దురపహ్నవత్వా దితిభావః- తస్మా దనిష్టాదికారి
ణాం నచంద్రలోకప్రాప్తిః కిం త్విష్టాదికారిణా మేవేతిసిద్ధం- ౨౧.

ఇత్యనిష్టాదికార్యధికరణం- 3.

పూర్వమిష్టాదికారిణ శ్చంద్రంగతాః కర్మఫలభోగానంతరం సా
నుశయా అవరోహంతీత్యుక్తం అత్ర తేషా మవరోహప్రకారశ్చింత్యతే.

తత్సాభావాపత్తి రుపపత్తేః- ౨౨.

నాతిచిరేణవిశేషాత్- ౨౩.

తత్రావరోహశ్రుతిః- అధైతమేవాధ్యానం పునర్నివృత్తంతే యథే
త మాకాశ మాకాశాద్వాయం- వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి
ధూమోభూత్వా అభంభవతి అభంభూత్వా మేఘోభవతి మేఘా
భూత్వా ప్రవర్షతీతి- ఇద ముపలక్షణం అనేవ మిత్యపిద్రవ్యవశ్యం- యాః
ఖల్వాపశ్చంద్రలోకే దేహమారబ్ధవత్సంతాః కర్మక్షయే దృతా ఆకాశం
గతాస్తత్సనూ యథాభవంతి తథా తదుపహితా అనుశయినో జీవా
అప్యాకాశ సమాభవంతీత్యాహ- ఆకాశమితి- ఏవం వాయూదావపి
యోజనీయం- వాయుర్భూత్వా వాయుసమోభూత్వా- ఏవమక్రేపీతిసి
ద్ధాంతార్థః- తత్ర స్వర్గా దవరోహంతో జీవా ఆకాశాదిస్వరూపం ప్ర
తిపద్యంతే- ఉతతత్సమ్యమితి సంశయే- శ్రుతే ర్ముఖ్యత్వానవరోధా
దాకాశాపత్తిరేవ జీవానామితిప్రాప్తే బ్రూమః- జీవానాం తైరాకా
శాదిభి స్సాభావ్యాపత్తి స్సామ్యాపత్తిరేవ- కుతః- ఉపపత్తే- లోకే
క్షీరస్య దధిభావో యుక్తః- క్షీరకాలే దధ్యభావాత్- ఇహతు పూ
ర్వం విద్యమానాకాశాదిభావో జీవస్య దురుపపాదః- కించ జీవస్యా
కాశస్వరూపాపత్తౌ వాయుద్విక్రమే నావరోహభావ ప్రసంగ ఇత్యాది
యుక్తివశాత్ భవతిశ్రుతే గ్రాణత్వ మంగీకరణవ్య మిత్యాకాశాదిసం
బంధమాత్రమేవ జీవానాం- సంబంధశ్చ సాదృశ్యాతిరిక్తో నసంభవతీతి
సాదృశ్యమేవేతిసిద్ధం- ౨౨.

ఏవ మాకాశాదిషు వర్ణాంతేషు పూర్వపూర్వసాదృశ్యానంతర
ముత్తరోత్తరసాదృశ్య మిత్యుక్తం తదుపజీవ్య కించ జీవ శ్చిరకాలమేవ
సాదృశ్యే నావస్థాయా పరసాదృశ్యం గచ్ఛతి ఉతాల్పకాలమితివిశయే
సిద్ధాంతయతి- నాతి చిరేణ విశేషాదితి- జీవోనాతి చిరేణ అల్పమల్పం
కాలమేవ ఆకాశాదివర్ణాంతై స్సాదృశ్యేనావస్థాయ వర్ణభారాద్వా
రా పృథివీ ప్రవిశతి- కుతః- విశేషాత్- పృథివ్యనంతరం ప్రవ్యధౌ
ప్రవేశ ముక్త్వా ప్రవ్యధిభ్యో జీవస్య నిస్సరణసమయే ప్రవ్యధిషు
చిరకాలావస్థాన రూపం విశేషం దశకయిత్వా నిస్సరణం దశక
యతిశ్రుతిః- అతోవై ఖలుదున్నిష్ప్రపతరమితి- ఏక స్తకారలోపశ్చాం
దసః- అతో ౭-స్కంద్విహ్యదిభావాద్దుర్నిష్ప్రపతరం దుఃఖతరం జీవా

నాం నిస్సరణం భవతీత్యధః - ప్రవ్యధిభ్యోజీవస్య దుఃఖనిస్సరణం
 భవతీత్యుక్తే - ఆ కాశాదిభ్యస్సుఖం నిస్సరణం జాతమితిప్రతీయతే. య
 థాలోకే కల్పిత్పండితోఽనేకరాజసభాసుచరిత్వా కన్యాంచిత్రదాజసభా
 యా మాందోళిక ప్రతిష్ఠామవిందతేత్యుక్తే ఇతరాసుసభాన్యాందోళి
 కాంనప్రాప్త వా నితిప్రతీయతేతద్వత్ - ప్రవ్య కాశాదిషు సుఖదుఃఖే
 జీవస్య దీఘకాలావస్థా నాల్పకాలావస్థానేభవతః తదానీం స్థూలశరీ
 రాభావేనముఖ్య సుఖదుఃఖయోరభావాత్ - తస్మాత్ ప్రవ్యదిప్రవే
 శాత్పూర్వం అల్పమల్పమేవకాలం తత్తత్సాదృశ్యేనావస్థాన మితి
 సిద్ధం- ౨౩.

ఇతి తత్సభాన్యపత్యధికరణం- ౪.

తస్మిన్నే వావరోహేజీవానాం వషః ధారాద్వారాపృథివీ ప్రవే
 శానంతరంపత్యతే - త ఇహాప్రీహియవా ఓషధివనస్పతయ స్తీలమాషా
 ఇతిజాయంత ఇతి - తేననుశయినోజీవా ఇత్యధః అత్రసంశయః - క్రిప్
 వ్యదిభావేన జీవానాం జన్మశ్రుతిర్ముఖ్యా ఉతజీవాంతరాధిష్ఠితే ప్ర
 వ్యదా తేషాం సంసర్గమాత్రమితి- తన్నిర్ణయాయాహ.

అన్యధిష్ఠితే పూర్వవదభిలాషాత్ - ౨౪.

అశుద్ధమితిచేన్నశబ్దాత్ - ౨౫.

రేతస్సిగ్యోగోధ- ౨౬.

యోనేశ్వరీరం- ౨౭.

ఇతి ప్రథమః పాదః.

అన్యధిష్ఠితే అన్యైర్జీవై రధిష్ఠితే ప్రవ్యదాసంసర్గమాత్ర
 మనుశయినాంభవతీపూర్వవత్ - యథాఅకాశాదా - సంసర్గమాత్రం
 తద్వత్ - కుతః- పూర్వవదభిలాషాత్ - యథాఅకాశాదిషు వషాం తేషు

కర్మపరామర్శమంతరేణైవ ప్రవేశఉక్తవం ప్రీహ్యదిష్వపికర్మపరామర్శం వినైవప్రవేశాభిలాషాదిత్యథః - పూర్వవదితిపదంనూత్రే అర్థద్వయాభిప్రాయేణ ప్రయుక్తమితి పునరుపాదాయ వ్యాఖ్యాతం- తస్మాత్కర్మపరామర్శాభావాత్ నప్రీహ్యదిష్వనుశయినాం సుఖదుఃఖభోక్తృత్వం యత్రత్వను శయినాం సుఖదుఃఖభాక్తృత్వం తత్రకర్మపరామర్శోరమణీయచరణ ఇత్యాదినాదృశ్యత ఇతి - జాయంత ఇతిశ్రుతిస్సంగమాత్రాభిప్రాయా నముఖ్యేతిబోధ్యం- ౨౮.

అశుద్ధమితిచేన్నశబ్దాత్ - ననుజ్యోతిష్టోమాదికం కర్మ పశుహింసాయోగాదశుద్ధంతత్కారణమనుశయినాం ప్రీహ్యదిష్వస్థావరేషు దుఃఖానుభవాధాన్ ముఖ్యమేవ జన్మాస్తితిచేత్ జ్యోతిష్టోమాదేశ్యబ్దాద్విధిశాస్త్రాద్ధర్మత్వేనా వగతత్వాన్నదుఃఖహేతుత్వ మిత్యర్థః- ౨౯.

కించ- రేతస్సిగోగోధ - అధప్రీహ్యదిభావానంతర మనుశయినాం రేతస్సించతీతి రేతస్సికతద్యోగస్తద్భావః శ్రుతావా మ్నాయతే- యోరేతస్సించతి తద్భూయవవధవతీతి - అనుశయీప్రీహ్యద్యన్నద్వారాపురుషం ప్రవిష్టస్తద్భూయోభవతి తద్భావం గచ్ఛతీత్యర్థః - నహ్యత్రానుశయినో రేతస్సిగ్భావోముఖ్యస్సంభవతి- ఇదాసీం పురుషం ప్రవిష్టత్వేనాప్రాప్త యథావనత్వాదతస్తద్భావస్తత్సంగోఽవక్తవ్యః- తథాచ ప్రీహ్యదావపిసంసర్గవ - ఆకాశాదావపి సంసర్గస్యైవావగతత్వేన సందంశన్యాయాదితిభావః- ౩౦.

నన్వనుశయినాం సర్వత్రసంసర్గ సైవవాంగీకారే ముఖ్యం జన్మక్వాపినస్యాత్ - తథాచరమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్నితిశ్రుతే క్షాణత్వప్రసంగ ఇత్యత ఆహ- యోనేశ్వరీరం- యోనా రేతసి ప్రవిష్టేతశ్వరీరమనుశయనా మనుశయాఖ్య కర్మభోగాయజాయత ఇత్యాహ శాస్త్రం తద్య ఇహరమణీయచరణ ఇత్యాదితస్మాద్భావ్యాదయోనా

వేవానుశయినాం ముఖ్యంజన్మ న ప్రవహ్యదావితిగత్యాగతి వివేకకృతం
వై రాగ్యం జ్ఞానసాధనమిత్యనవద్యం- ౨౭.

ఇత్యన్యధిష్ఠితాధికరణం- ౫.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం బ్రహ్మ
సూత్రతాత్పర్య దీపికాయాం తృతీయ
స్వాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః

ఓంతత్సత్.

ఓమ్

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

శ్రీమహాసరస్వత్యైనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

తృతీయాధ్యాయస్య - ద్వితీయఃపాదః.

ఏవం గత్యాగతినిరూపణేన కర్మఫలేభ్యో విరక్తస్య మహావా
క్యార్థజ్ఞానాయ తత్త్వం పదార్థా- శోధయితుం పాదమారభమాణో
గత్యాగతినిరూపణేనైవ జాగ్రదవస్థా నిరూపితే త్యభిసంధాయాత్మన
స్వయంప్రకాశత్వసిద్ధయే స్వప్నావస్థాం వక్తుం పూర్వపక్షయతి -
సంధ్యే ఇత్యాదినా- తథాచానయోః పాదయో వ్యేతుహేతుమద్భావ
స్సంగతిః- సిద్ధే విరక్తే అస్య పాదస్య ప్రవృత్తేః- తత్త్వం పదార్థయో
ర్మధ్యేత్వం పదార్థస్యోద్దేశ్యత్వాన్నస్థానతో వీత్యతః ప్రాక్తస్యావస్థా వి
నిర్ముక్తత్వం ప్రతిపాద్యతే- తదనంతరమాపాదసమాప్తే స్తత్పదార్థో
విచార్యతే- తత్ర స్వప్నావస్థాయాః జాగ్రదానంతర్యాత్- స్వయంజ్యో
తిష్టసిద్ధా స్పష్టసాధనత్వాచ్చ ఆపావిచారః- జాగ్రదవస్థాయాం సూ
ర్యాదిప్రకాశసత్త్వేన- ఆత్మన స్వప్రకాశత్వం దుర్గ్రహం- స్వప్నేతు
సూర్యాద్యభావేషి ప్రత్యక్షతయా దృశ్యభానాత్సు గ్రహమితి స్వప్న
స్య స్వయంజ్యోతిష్టసిద్ధా స్పష్టసాధనత్వం మంతవ్యం- ఏవంహి స్వ
ప్నమధిక్యత్య శూయతే- సతత్ర రథానరథయోగా నపంథానోభవం
త్యధరథాన్ రథయోగాన్ పథస్సృజత ఇత్యాది- తత్ర సంశయః- కిం
స్వప్నసృష్టివ్యావహారికీ ఘటాదివత్- ఉత శుక్తిరజతవ న్మాయా
మాత్రమితి- పూర్వపక్షే ఘటాదివత్ సత్యస్వప్నావస్థాతో జీవస్య
పుథక్కరణాయోగాత్ బ్రహ్మభేదరూపవాక్యార్థా న్వయాసిద్ధిఫలం
సిద్ధాంతే తత్సిద్ధిరితిభేదః- తత్రేదం పూర్వపక్షనూత్రం.

సంధ్యే సృష్టిరాహహి- ౧.

నిర్మాతారంచై కే పుత్రాదయశ్చ- ౨.

మాయామాత్రంతాకా శ్రేష్ఠీనాన భివ్యక్త స్వరూపత్వాత్ - 3

నూచకశ్చసాశ్రుతేరాచక్షుతేచ తద్విదః- ౪.

పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతో హ్యస్య

.బంధవిపర్యయా- ౫.

దేహయోగాద్వాసోపి- ౬.

జాగ్రత్సుషుప్త్యో స్సంధౌభవే సంధ్యే స్వప్నే- సృష్టి ర్వాప్యవ
హరికీ సత్తైవ- హియత శ్రుతిరేవమాహ - అథ రథాన్ రథయో
గాన్ పథస్సుజతఇతి- ౧.

నిర్మాతారంచై కే పుత్రాదయశ్చ- కిం చై కేశాభిన అస్మిన్నేవ
స్వప్నే కామానాం నిర్మాతారం పరమాత్మాన మామనంతి- యవషు
సుస్తేషు జాగతికామం కామంపురుషో నిర్మమాణఇతి- నను శ్రుతౌ
కామానాం బుద్ధివృత్తివిశేషాణాం నిర్మాతా శ్రూయతే నార్థనిర్దేశే
త్యతఆహ- పుత్రాదయశ్చేతి- కామ్యంతఇతి స్యత్పత్యా పుత్రాదయ
ఏవ కామాఇత్యర్థః- తథాచ స్వప్నసృష్టిసృత్యా ఈశ్వరకర్తృకత్వా
త్- షీత్యాదివదిత్యనేన సూత్రేణోక్తం- ౨.

తస్మాచ్ఛుత్యనుమానాభ్యాం స్వప్నసృష్టి సుత్యేతిప్రాప్తేప్ర
త్యాహ- మాయామాత్రంత్యితి- తుః పూర్వపక్షనిరాసార్థః- స్వప్నసృ
ష్టిర్మాయామాత్రం- జీవావిద్యాకల్పితం శుక్తిరజతవత్- కుతః- కా
శ్రేష్ఠీనాన ఉచితదేశకాలాదిసంపత్త్యా బాధరాహిత్యేనచానభి వ్యక్త
స్వరూపత్వాత్- సహి రథాదీనా ముచితోదేశస్వప్నే సంభవతి- దేహ

వచ్చిన్న సాక్షినిష్ఠత్వాత్ - నాప్యచిత్తః కాల్పోస్తి - ఘటికామాత్రవర్తి
 ని స్వప్నే బహుసంవత్సరసాధ్య సంసరణస్య దర్శనాత్ - తస్మాత్ప్రా
 తిభాసికవచ స్వాప్నఃప్రపంచః - యదుక్తం అథ రథాన్ రథయోగాన్
 పథస్సృజత ఇతితత్ - శ్రుత్యైవ సతత రథా నరథయోగా నపంథా
 నో భవంతీత్యాదికయా - స్వప్నే రథాద్యభావబోధికయా - జీవకర్తృకాం
 సృష్టిం శ్రుతిరాహేతి - సృష్టే రసత్యత్వమితచ పరిహృతం - అనుమా
 నేహోచిత దేశాదిజన్యత్వ ముపాధిః - హేత్వస్థిత్వ శ్రుత్యంతరేణ సహ
 కర్తృతి - స్వయంనిహత్య స్వయంనిర్ణాయస్వేన భాసాస్వేన జ్యోతిషా
 ప్రస్వపితీతి స్వప్న సృష్టే జీవకర్తృకత్వ శ్రవణాత్ .

స్వయంనిహత్య పూర్వదేహం నిశ్చేష్టంకృత్వా - స్వయంనిర్ణా
 య - అపూర్వం స్వాప్నం దేహం సంపాద్యస్వేనభాసా స్వయాంతఃకర
 ణవృత్త్యా - స్వేన జ్యోతిషాస్వరూప చైతన్యేన చేత్యర్థః - తథాచ - కా
 మంకామంపురుషో నిర్మిమాణ ఇత్యత్రాపిజీవ ఏవ నిర్మాతాజ్ఞేయః - 3.

నను స్వప్నస్య మిథ్యాత్వే సత్యశుభాశుభసూచకత్వం నన్యా
 దిత్యత ఆహ - సూచకశ్చహి శ్రుతేరాచక్షతేచ తద్విదః - స్వప్నే గజాది
 ప్రకాశస్స త్యవవ వస్తుతః - సచ సూచక సత్యస్య సాధ్వసాధు
 సూచనస్యహేతుః - తథాహి - యదా కర్మసుకామ్యేషు స్త్రి
 యం స్వప్నేషుపశ్యతి - సమృద్ధిం తత్ర జానీయాత్తస్మిం త్స్వప్ననిద
 ర్శన ఇత్యాదిస్మృతే రవగమ్యతే - ఆచక్షతేచ స్వప్నాధ్యాయవిద శ్శు
 భాశుభసూచకత్వం స్వప్న స్త్యేత్యర్థః - యద్యపి ప్రకాశస్యాభోపరాగే
 తై న సూచకత్వమితి వస్తుత సత్యత్వ మప్రయోజకం - తథాపి రజత
 స్య సత్యహర్షాదిజనకత్వవ త్సత్యసూచకత్వ మవిరుద్ధమితితాత్పర్యం - ౪.

నను యథా ఈశ్వరస్సంకల్పమాత్రేణ జగత్సృజతి - ఏవం త
 దంశో జీవోపి సంకల్పమాత్రేణ నిమిత్తేన స్వాప్నం జగత్సృజతు - తి
 థాచ - ఉచితనిమిత్తాభావా నిర్విధ్యా స్వాప్న సృష్టి రిత్యసంగత మిత్యత
 ఆహ - పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతోహ్యస్య బంధవిపర్యయా -

జీవేశ్వరయో రభేదే వ్యవిద్యయా జడశక్త్యా ఈశ్వరత్వస్య తిరోహిత
త్వాన్న జీవస్య సంకల్పమాత్రేణ స్రష్టుత్వ మిత్యాశయః- జీవస్య తి
రోహిత మీశ్వరత్వం- పరస్యాత్మనోఽభిధ్యానాత్- అభేదాభ్యాసరూ
పధ్యానప్రాప్తా దీశ్వరప్రసాదా దభివ్యక్తంభవతి- కుతః తతః ఈశ్వరా
దభేదేనాజ్ఞాతార్థంధః అనీశ్వరత్వం-జ్ఞాతా ద్విపర్యయో మోక్షస్స
త్యసంకల్పతేతి శ్రుతిర్దేశయతి- తస్మా దీశ్వరప్రసాదరహితానాం
నేశ్వరత్వాభివ్యక్తి దిత్యర్థః- శ్రుతిస్తు- జ్ఞాత్వాదేవం సర్వపా
శాపహానిః- ఓక్షైః క్షేతై ర్జన్మమృత్యు ప్రహాణిః- తస్మాభి
ధ్యానా త్ప్రతీయం దేహభేదే విశ్వేశ్వర్యం కేవలఆప్తకామ
ఇతి- దేవం స్వప్రకాశమీశ్వరం ఆత్మత్వేన జ్ఞాత్వా సాక్షాత్కృత్య స
ర్వపాశానాం మిధ్యాజ్ఞాన కామకర్మరాగద్వేషాదీనాం క్షేశానా మప
హానిః క్షయోభవతి- ఏవం ఓక్షైః క్షేతై స్తత్కార్యజన్మమరణక్షయో
భవతి- ఇతి సాక్షాత్కారఫలముక్త్యా- నిరంతర తదేక ధ్యాననిష్ఠానాం
ఫలమాహ- తస్మేతి- తస్య పరమేశ్వరస్య- ఆభిముఖ్యేన ధ్యానాత్-
ఉక్తహానిద్వయాపేక్షయా తృతీయ్యం యుగపత్సర్వకామావాప్తి రూ
పం- విశ్వేశ్వర్యం విశ్వరూపగత మైశ్వర్యం సత్యకామత్వ సత్యసంక
ల్పత్వాదిరూపం- దేహభేదే- దేహవిశేషే- సిద్ధదేహే ఆతివాహికే శు
ద్ధసత్త్వరూపే ప్రాప్తంభుక్త్యా కేవల ఆప్తకామః- అవాప్తసర్వకామో
భవతీతి- అత్ర జ్ఞాన ధ్యానవిషయభేదకల్పనం- ధ్యానస్య సాంసారిక ఫ
లస్వకథనం- శ్రుతేః క్రమముక్తిసగత్వవర్ణనం- జీవన్ముక్తివై భవా నా
దరణం-ఐశ్వర్యస్య మిధ్యాత్వబోధనంచ వ్యాఖ్యాతృణాం శ్రుతిసూత్ర
భాష్యకృతాత్మర్యవిరుద్ధ మిత్యవధేయం- సవిశేషరూప మవ్యక్తా ద
ర్వాచీనమితిభ్రాంత్యా తథా వ్యాఖ్యాతం-వస్తుతస్తు ఆదిత్యవర్ణంతమ
సః పరస్తాత్- అన్యక్తాత్తు పరఃపురుషః- నారాయణః పరోవ్యక్తాత్-
ఇత్యాదిశ్రుతిభిః స్మృతిభిశ్చ పరమేశ్వరస్యావ్యక్తా త్పరత్వం బోధ్యతే-
అవ్యక్తంహి జీవావిద్యాకల్పితం- తస్మా దవ్యక్తముత్పన్నం త్రిగుణం
ద్విజనత్రమేతి- తమోమోహమా మహామోహస్తా మిస్రోహ్యాంధ సం
జ్ఞకః- అవిద్యా పంచపర్వైషా ప్రాదుర్భూతా మహత్మనఇతి పురాణ
నచనాత్ మహత్మనో హిరణ్యగర్భాత్ సమష్టిజీవా దిత్యర్థః- ౧.

నను జీవస్వేత్వరత్వ తిరోభావేకో హేతురిత్యాశంక్యాహ- దేహ
యోగాద్వాసోపి- సోపీత్వరత్వ తిరోభావః- దేహేంద్రియాదియోగాత్
యథా భస్మయోగా ద్వష్ణేః ప్రకాశశక్తి తిరోభావ స్తద్వ దిత్యర్థః-
అతః- తావదేవ చిరమిత్యాదిశ్రుతి ద్వేహసాతా దూర్ఘం తత్త్వజ్ఞస్య
పరమేత్వరసంపత్తిగ దర్శయతీతి- యవష సంప్రసాదో-ఽస్మాచ్ఛరీరా
త్సముద్ధాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్యేతి శ్రుత్యంతరంచే మమేవార్థం
దర్శయతి- నను జీవస్వేత్వరత్వాభావ ఏవాస్త్వితిశంకాంవా శబ్దేన నిర
స్యతి- అభేదశ్చ శ్రుతిసహస్రసిద్ధత్వా దితిభావః- తస్మాదుచితసామగ్ర్య
భావా జ్ఞాగ్రదవసరే బాధితత్వా చ్ఛుక్తిరూప్యవ న్నాయామాత్రం
స్వప్నదర్శనమితి- తదవస్థా వినిర్ముక్తో-ఽయమాత్మేతిసిద్ధం- ౬.

ఇతి సంధ్యధికరణం- ౧.

ఏవం బాహ్యకరణో పరమరూపం స్వప్నమాత్మన స్వప్రకా
శత్వార్థంపరీక్ష్య- అంతఃకరణో పరమరూపాం సుషుప్తిం స్వప్నానంత
రభావినీం తస్య బ్రహ్మత్వాదునిరూపయతి-

తదభావోనాడిషు తచ్చుత్తేరాత్మనిచ- ౭.

అతఃప్రబోధో-ఽస్మాత్- ౮.

సుషుప్తి స్వప్ననాశరూపత్వా త్తదానంతర్యాచ్చ హేతు
హేతుమద్భావ సంగతిః- తత్ర సుషుప్తివాక్యాని విప్రతిపన్నాని దృ
శ్యంతే- తద్యత్రైత త్సుప్తస్యం ప్రసన్నస్వప్నం నవిజానాత్మాను
తదా నాడిషు సుప్తా భవతీతి- తత్- తాసు స్వప్నావస్థాను- యత్రావ
స్థాయాం ఏతత్ బాహ్యేంద్రియోపరమణం యథాస్యా త్తథా సుషు
ప్తస్యం ప్రసన్న స్సంహృతాంతఃకరణశ్చ యదా స్వప్నం నవిజానాతి త
దా నాడిషు సుప్తత్వార్థః- క్వచిన్నాడిభి స్సంసరణానంతరం, పురీతతి
సుషుప్తిశ్చూయతే- తాభిః ప్రత్యవస్పృహ్య పురీతతిశేత ఇతి - క్వచిత్తు
పరమాత్మని సుషుప్తిశ్చూయతే- యవషాంత హృదయ ఆకాశస్త
స్మిచ్ఛేతే- సతాసోమ్య తదాసంపన్నో భవతీత్యాది- తత్ర సంశయః

కిం జీవస్య నాడీపురీత త్వరమాత్మనాం మధ్యే యత్ర కుత్ర చిత్సుషు
ప్తిరుత నాడీపురీత త్వవేశానంతరం పరమాత్మన్యేవేతి అత్ర నిర్ణయ
మాహ- తదభావ్యా నాడీవ్యిత్యాది- తదభావస్సుషుప్తిః- నాడీవ్యాత్మ
నిచేతి- నాడ్యాదీనాం సముచ్చయవ- నవికల్పిత్యర్థః- సముచ్చయశ్చ
నాడీపురీత త్వవేశంవినా సత్సంపత్తే రభావాత్- తయో న్నాడీపురీత
తో ర్గుణత్వేన పరమాత్మనః ప్రథానత్వే నచజ్ఞేయః- కుతః- తచ్చుప్తేః
తస్య నాడ్యాదీనాంసుషుప్తిస్థానత్వస్య శ్రుతత్వాత్- ఉక్తసముచ్చయాయా
నంగీకారే శ్రుతీనాం సంగ్రహణస్యా దితిభావః- కించ- విభోజీవస్య
స్వప్నావస్థాయాం నాడీపురీతతో సంచారః అంతఃకరణాద్యుపాధే స్స
త్వాత్సంభవతి- ఉపాధిసంచారంవినా ౨స్య సంచారాభావాత్ - సు
షుప్తాత్మాపాద్యభావా న్నాడీపురీతతో శ్శయనం జీవస్య నసంభవతీత్య
పి ద్రష్టవ్యం- ౭.

అతః ప్రబోధో ౨స్మాత్ - యతః పరమాత్మైవ సుషుప్తిస్థానం
అతవ ప హేతోరస్మాత్ పరమాత్మనోజీవస్య ప్రబోధ ఉపదిశ్యతే- ప్ర
బోధకాలే- కస్మాజ్జీవాత్మాన సముత్తిష్ఠంతీప్రశ్నే - పరమాత్మన
స్స కాశా దుత్తిష్ఠంతీతి శ్రవణాత్- ఆత్మాన్యస్య సుషుప్తిస్థానత్వే ఇదం
శ్రవణం బాధ్యేత- అన్యత్ర సుప్తస్యాన్యస్మాత్సముత్థానా యోగాదితి
భావః- తస్మాత్సుషుప్తావంతఃకరణాది మిథ్యాజ్ఞానాభావమాత్రే జేష
ద్రష్టవ్యసంపత్తే స్సత్వాత్- మూలాజ్ఞాననివృత్తౌ స్సాకలేన బ్రహ్మ
సంపత్తి రవిరుద్ధేత్యస్తి జీవస్య బ్రహ్మత్వనియమితిసిద్ధం- మూలాజ్ఞా
ననివృత్తౌ పరస్తాద్విరాజమానం బ్రహ్మతు- సవిశేషం- నిర్విశేషం-
ఉభయరూపంవేతి నాత్ర నిర్ధారితం- తస్య తత్పదార్థరూపత్వా త్తన్ని
రూపణావసరే నిరూప్యతేతి ద్రష్టవ్యం- ౮.

ఇతితదభావాధికరణం-౨.

సుషుప్త్యంతే పరమాత్మనస్స కాశా జీవ ఉత్తిష్ఠంతీతి పరమా
త్మైవ సుషుప్తిస్థానమిత్యుక్తం తదయుక్తం- సుషుప్తాదన్యస్య ప్రబోధ
సంభవేన- సుప్తస్య నాడ్యాదిస్థానత్వేనా ప్యవిరోధాదిత్యాక్షేపే -

యస్సుప్తోజీవ స్సవవో త్రిష్టత్సతసవా అన్యోవేత్యనియమ ఇతిసంశయే
చానియమఇతిప్రాప్తే బ్రూమః-

సవవతు కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిభ్యః- ౯.

యస్సుప్తోజీవ స్సవవో త్రిష్టతి నాన్యః- కుతః- కర్మానుస్మృతి
శబ్దవిధిభ్యఃపంచభ్యో హేతుభ్యః- దినద్వయసాధ్యకర్మణోఽర్థం కృత్వా
సుప్తః పునరుద్ధాయావసిష్టమర్థం కర్మకరోతి- అనుశబ్దేన ప్రత్యభిజ్ఞా-
యోహం పూర్వదినే కాశీనాథమద్రాక్షం- సోహమిదానీం మణికణికా-
కాయాం స్థితోస్థిత్యాద్యా కారా నూచ్యతే- పశ్చాత్తేతుంగతస్యస
తాదృశః కాశీనాథఇత్యాదిస్మరణం స్మృతిశబ్దేనోచ్యతే- పునఃప్రతిన్యాయం
ప్రతియోన్యాద్రవతే బుద్ధాంతాయై వేత్త్యాది శ్రుతిజాతం శబ్దః-
అయనం గమనం ఆయః- ప్రతినియతగమనప్రతిన్యాయః సయథాభ-
వతి తథాయోని శరీరంప్రతి సుప్తః పునరాగచ్ఛతి జాగరాయేత్యర్థః-
కర్మవిద్యావిధయో విధిశబ్దేనోచ్యతే- యది సుప్తస్య పునర్నోత్థానం
తదా ఉక్త హేతవ్రా బాధ్యేరన్నిత్యర్థః- తస్మాత్సుప్తవో త్రిష్టతీతి
సిద్ధం-౯.

కర్మానుస్మృత్యధికరణం- 3.

ఏవ మవస్థాత్రయ వినిర్ముక్తత్వ మాత్మన ఉక్త్వా మూర్ఛావ-
స్థా కిం సుషుప్తా వేవాంతర్భవ త్యుతాతిరిక్తావేతి సందేహే అతిరేకే ప్ర-
మాణాభావా త్సుషుప్తి రేవ మూర్ఛేతి పూర్వపక్షే.

ముగ్ధేఽర్థసంపత్తిః పరిశేషాత్- ౧౦.

నతావత్స్వప్న జాగరితే మూర్ఛావస్థా- జ్ఞానాభావాత్- నాపి
మరణావస్థా- ప్రాణోష్మణోస్సత్వాత్- నాపి సుషుప్తిః నైలక్షణ్యాత్-
ముగ్ధస్య శరీరకంపో- భయకరంవదనం- నిశ్చలే- ఉన్మీలితచనేత్రే- ని-
శ్చలశ్చప్రాణోఽపతిష్ఠతే- నైవం సుషుప్తా- భవతి- తస్మాత్పరిశేషా ద
ర్థసంపత్తి ర్ముగ్ధావస్థా- అతిరిక్తేవ- నను ముగ్ధేపి బాహ్యంతఃకరణానా-
మభావేన సత్సంపత్తే సుషుప్తాదవిశేషా త్కథ మర్థసంపత్తిరితిచేత్స

త్యం- నహి బ్రహ్మణాఽర్థసంపత్తిం ముగ్ధస్యబ్రూమః- కింతు- సుషు
ప్త్యవస్థాయాం యేధర్మాః ప్రసన్నవదనత్వ నిమిలితనేత్రత్వ ప్రాణో
ఛాస్- విశేషవిజ్ఞానరాహిత్యాదయ స్తత్ర- విశేషవిజ్ఞానరాహిత్యాది
నాఽర్థేన ధర్మజాతేన-మూర్ఖావస్థాయా సంపన్నత్వా దర్థేన మరణా
వస్థా ధర్మజాతేన కంపాదినాచయుక్తత్వా దర్థసంపత్తి య్యార్థే త్యన
వద్యం- ౧౦.

ఇతి ముగ్ధాధికరణం- ౪.

ఏవ ముద్దేశ్యత్వేన ప్రథమం జిజ్ఞాస్యం త్వం పదార్థం స్వప్రకా
శం ఆవిద్యకసర్వావస్థా వినిర్ముక్తం చిదాభాసం సంశోధ్యతజ్జిజ్ఞాసోప
రమానంతరం జిజ్ఞాస్యం విధేయం తత్పదార్థ మవసర సంగత్యా
శోధయతి.

సస్థానతోపి పరస్యోభయలింగం సర్వత్రహి- ౧౧.

సభేదాదితిచేన్న ప్రత్యేకమతద్వచనాత్ - ౧౨.

అపిచైవమేకే- ౧౩.

అరూపవదేవహి తత్ప్రధానత్వాత్ - ౧౪.

ప్రకాశవచ్చావై యథ్యాత్ - ౧౫.

ఆహుచతన్మాత్రం- ౧౬.

దర్శయితీచాథోఽపిస్మర్యతే- ౧౭.

అతఏవచోపమానూర్యకాదివత్ - ౧౮.

అంబువదగ్రహణాత్తునతథాత్వం- ౧౯.

వృద్ధిహోసభాక్త్యమంతర్భావాదుభయసామంజస్యాదేవం- ౨౦.

దర్శనాచ్చ- ౨౧.

సర్వకర్మా- సర్వకామ సుర్వగంధసుర్వరసఇత్యాదినా బ్రహ్మణ

సవిశేషత్వం శ్రూయతే- అన్ఘాలమనణ్విత్యాదినా నిర్విశేషత్వంచ- త
 త్రసంశయః- కిముభయశ్రుత్యనుసారాదుభయరూపంబ్రహ్మఉత్తైకరూ
 పం-త్రతాపి సవిశేషం నిర్విశేషంవేతి- తత్రయథామూర్ఖావస్థాయావి
 రుద్ధసుషుప్తిమరణావస్థాభయధర్మవత్త్వం తథాబ్రహ్మణోప్యభయ
 రూపత్వంభవతు- శ్రుతత్వాదితిదృష్టాంతేన పూర్వపక్షేసిద్ధాంతః- న
 తావత్పరబ్రహ్మణ ఉభయలింగం ఉభయరూపత్వం సంభవతి- సత్య
 స్యవస్తునోద్వైరూప్యాయోగాత్- నహ్యేకమేవ వస్తేకదాతద్వ
 త్తదభావవచ్చదృష్టం- ఏతేన మూర్ఖాదృష్టాంతో నిరస్తః - వైలక్ష
 ãణ్యత్- నాపి స్థానత ఉపాధిత ఉభయరూపత్వం తాత్వికం యుక్తం-
 అగ్నిసంయోగమాత్రేణ జలస్యోష్ణస్వభావత్వదర్శనాత్ తస్మాదేక
 రూపంబ్రహ్మ- తదప్యేకరూపత్వం నిర్విశేషత్వమేవహి యతస్సర్వేషు
 వేదాంతేషు బ్రహ్మపరేషు అశబ్దమస్పర్శ మరూపమిత్యాదిషు సవిశే
 షత్వనిరాసేన బ్రహ్మోపదిశ్యతే- తస్మాన్నిర్విశేషమేవైకరూపం బ్రహ్మ
 తివ్యాఖ్యానం పూర్వేషామేకదేశీ వ్యాఖ్యానసదృశమేవ- ముఖ్యసి
 ద్ధాంతస్తు- ద్విరూపమేవబ్రహ్మ- శ్రుతే రసతిశంక్యత్వాత్ తత్ర నిర్వి
 శేషంస్వరూపం- సవిశేషంతు మాయాపరికల్పితం- అతస్సనిశేషం మి
 ధ్యే త్యేకదేశీనా మభిప్రాయః- మాయికత్వేపి మృదికల్పితఘటాదీనా
 మివ- జలే కల్పితతరంగాదీనామివచ సత్యత్వమేవ- చిదేకరసత్వాత్-
 ప్రాణావై సత్యం తేషామేష సత్యం- తదేతత్సత్యం యథా నుదీప్తాత్
 ఇత్యాదిశ్రుతే- ఈక్షణకామనాదిపూర్వకం పరమేశ్వరస్పష్టత్వాత్-
 తత్త్వజ్ఞానాబాధ్యత్వాత్- తమసఃపరత్వాత్- జీవన్ముక్తప్రాప్య త్వేన పు
 రుషార్థరూపత్వాచ్చ- సత్యత్వమేవేతి సిద్ధాంతః- నైషాతక్లేణ మతి
 రాపనేయేతి శ్రుతే- ఏతావానస్యమహిమేతి శ్రుతిః- పశ్యమే యోగ
 మైశ్వరమిత్యాది స్మృతిశ్చ సవిశేషరూపం స్తాతి- అతోన కదాపి మి
 ధ్యేతి- సవిశేషరూపస్యావ్యక్తా దర్వాచీనత్వబుధ్యా మిధ్యాత్వం వర్ణ
 యంతి వ్యాఖ్యాతారః- తస్య మిధ్యాత్వంసమ్మతమేవ- ఇదృశం- అన్య
 క్తాత్తు పరః పురుషః- నారాయణః పరోఽవ్యక్తాదిత్యాది శ్రుతిస్మృ
 తిభ్యాం అవ్యక్తాత్పరస్య సత్యత్వముచ్యతే- అవ్యక్తాత్పరం నిర్విశేషమే

వేతి ననియంతుం శక్యతే- శ్రుతిభి రుభయరూపత్వస్యాపి ప్రతిపాద
నాత్- అత్రాధికరణే సంశయస్తు- బ్రహ్మణ ఉభయరూపత్వే సుషుప్తి
మూర్ఛాస్వప్న పరలోకాదిషు జీవస్వేన స్వరూపవిస్మృతి రన్యథా ప్ర
తిపత్తిశ్చ భవతి న వేతి- తన్నిర్ణయాయాహ భగవాన్ నూత్రకారః-
నసానతోపి పరస్యేతి- అపిశబ్దశ్చాప్తే- పరస్య పరమాత్మనస్వస్వతః- స్థా
నత ఉపాధితశ్చ అప్రతిపత్త్యన్యథా ప్రతిపత్తీనస్తః- జీవస్వహి సుషు
ప్తిమూర్ఛాప్రళయేష్వప్రతిపత్తిః- జాగ్రత్స్వప్నభ్రమాదిషు అన్య
థా ప్రతిపత్తిశ్చ కర్మాధీనాదృష్టా- నతథేశ్వరస్వేతిభావః- నిత్యాలు
ప్రవిజ్ఞాన జ్యోతిస్వరూపత్వాత్- ఉపాధేరపి శుద్ధసత్వరూపాయా అతి
నిర్మలత్వాత్- సర్వాత్మసంవిదోచ్ఛత్వం బ్రహ్మాత్మస్వేన సంస్థిత మితి
వాసిష్ఠవచనాత్- అహమేవేదం- సర్వమిత్యాకారా సర్వాత్మ సంవిత్-
నను బ్రహ్మణ ఉభయరూపత్వమేవేతి కథం నిర్ణయతే- నేతి నేతి
త్వాది శ్రుతిభి సువిశేషరూపం నిషిధ్య నిర్విశేషరూపస్యైకస్యైవ
పరిశేష్యమాణత్వా దిత్వాశంకాయామాహ ఉభయలింగం సర్వత్రహి
తి- ఉన్మేషమాత్రేణ సర్వకర్మా సర్వకామకర్మాదిరూపం- నిమేష
మాత్రేణ నిష్కలం నిష్క్రియమిత్యాదిరూపం- చోభయలింగం రూప
ద్వయం సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిషు ప్రసిద్ధమేవహిత్యర్థః- నేతి
నేతితి నిషేధస్తు క్వచిన్నిర్విశేషస్వరూపబోధనపరః- క్వచిత్త్వ సవిశే
షే- అవిద్యాకృత భేదబుద్ధినిరాకరణపరశ్చే త్యవిరోధః- ౧౧.

నభేదాదితిచేన్న ప్రత్యేకమత ద్వచనాత్- నను సవిశేషరూప
స్య సత్యత్వే- నేశ్వరైకత్వం సిద్ధ్యతి- అధ్యాత్మాధిదైవాదిభేదే నేశ్వర
భేదప్రసంగాత్- ప్రతివిద్యం బ్రహ్మణాకారభేదదర్శనాత్- కన్యాం చి
ద్విద్యాయాం చతుష్పాద్భ్రష్టోపదిశ్యతే- కన్యాం చిత్ షోడశకలం
కన్యాం చిత్తైలోక్యశరీరం వైశ్వానరాఖ్యం- కశ్చి త్పంచముఖః కశ్చి
చ్ఛతుర్ముఖః కశ్చి చ్ఛతుర్భుజః కశ్చి ద్గజవదన ఇత్యాదిరూపభేదా దీ
శ్వరనానాత్వే పరస్పరవై మత్వేనానర్థ ఏవస్యాదితిచేన్న- ప్రత్యేకమత
ద్వచనాత్- సర్వోపాధిషు బ్రహ్మణ అభేదశ్రవణా దిత్యర్థః- తథాహి
యశ్చా యమస్యాం పృథివ్యాం తేజోమయోఽమృతమయః పురుషో

యశ్చాయ మథ్యాత్మం శారీర స్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషో
 యమేవ సయోయ మాత్యేత్యాదిశుతో బ్రహ్మణ స్సర్వోపాధిషు
 పృథివ్యబాదిషు శరీరేషుచాభేదవచ శ్రూయతే- సబ్రహ్మసశివస్సహరి
 స్సేంద్ర సాక్షురః పరమస్వరాడితిచ- తేజోమయ శ్శుద్ధసత్త్వప్రకా
 శః- అమృతమయో నాశరహితః- సఃశరీర పృథివ్యవచ్ఛిన్నః పురుషో
 యమేవ యోయమాత్మా సర్వకారణభూత ఇత్యర్థః- ౧౨.

అపిచైవమేకే- కిం చైకేశాఖన ఏవం భేదదర్శన నిందా పూర్వ
 క మభేదమేవ పదస్య బ్రహ్మణ స్సమామనంతి - మనసైవేద మా
 ప్తవ్యం నేహనానాస్తికించన - మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతియథా
 నానేవపశ్యతీతి- శాస్త్రాచార్యసంస్కృతేనైవ శుద్ధసత్త్వరూపేణ మన
 సా బ్రహ్మజ్ఞాతవ్యం- జ్ఞాతేద్వైతం నవిద్యత ఇతిచ- ౧౩.

అరూపవదేవహితత్ప్రధానత్వాత్ - నను సవిశేషనిర్విశేష పర
 శ్రుతిద్వయే సమానే తత్తద్భేదదృష్టినిరాసేనాభేదదశనం కిమధం
 విధీయతే- భేదదశనంచ కిమినింద్యతేతత్రాహ - అరూపవదేవహి
 బ్రహ్మ- కుతః- తత్ప్రధానత్వాత్ - నిర్విశేషస్యైవస్వరూపతత్వాత్ -
 సవిశేషరూపంతూపాసకానాం కార్యాధం లీలాధృతం - ఉక్తంహి
 ముద్గలోపనిషది- సపురుషోనామరూప జ్ఞానాగోచరం సంసారిణామతి
 దుర్విజ్ఞేయం విషయంవిహాయ- క్లేశాదిభిస్సంక్లిప్తదేవాది జహీషయా
 సహస్రకలావయవకళ్యాణం దృష్టమాత్రేణమోక్షదం వేషమాదదేఇతి
 సవిశేషరూపం దశనస్మరణాదినామోక్షదం భవతీతి సర్వత్రప్రసిద్ధ
 మేవ- జీవన్ముక్తానామపి- చిన్మాత్రసత్తాసామాన్యే విశ్రాంతస్య నిరం
 తరం- సర్వేశస్యేహసర్వత్వం సర్వాత్మత్వంచ సర్వదేత్వాదివచనై రని
 వార్యత్వేనబోధ్యతే- ఏవం ముముక్షూణాం ముక్తానాం పామరాణాం
 చోపాదేయం సవిశేషరూపమిధ్యేతి- తదుపాసనాత్సంసారవపఫలమితి
 చ వ్యాఖ్యానం కేహంచిదసంగతమేవ - వక్తుశ్శోతుశ్చ మోహ కర
 త్వాత్ - ఉక్తంహి శ్రీభాగవతే - నివృత్తతమైశ్వర్యగమీయ మానాద్భ
 వోషధాప్రచ్చిత మనోభిరామాత్ - కఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాత్పు

మాన్ విరజ్యేతవినా పశుఘ్నాదిత్యాదినా- తస్మాదరూపం స్వరూపం
సరూపంతు- తస్యవైభవమితి- తత్రభేదదశశానం భ్రమమాత్ర మితి
భేదదశశాననిందాయుక్తైవ- ౧౪.

ప్రకాశవచ్చవైయథాన్యత్ - యథా సూర్యాదిప్రకాశో వక్ర
వంశాద్యపాధినా వక్రఐవ దీఘఐవ ఋజుజరివభవతి తద్వచ్చర్థసంఖ్యో
పాధికం బ్రహ్మసి స్వలీలాకల్పిత పృథివ్యాద్యపాధినశాత్తత్తదాకార
మివభవతి తాదృశచిన్మయాపాధికాకారస్సవిశేషశ్రుతి ప్రతిపాద్య
ఇత్యుపాధీనామపి చిన్మయత్వాత్తాసామనై యథాన్యత్ నిరర్థకత్వా
భానాత్ మిథ్యాత్వాభావాచ్చ నవిరోధ ఇత్యర్థః- తాభ్యసవహ్య
పాధిభ్యో జీవన్ముక్తానాం ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం యుగపత్సర్వ కామా
వా ప్తిశ్చోపదిత్యతే అథోనవైయథాన్యదికమితిభావః- ౧౫.

ఆహచతస్కాంతం - సయథాసైంధవఘనోఽనంతరోఽబాహ్యః
కృత్సోన్నరసఘనవ- ఏవంవాఅరేఽయమాత్మా అనంతరోఽబాహ్యః
కృత్సః ప్రజ్ఞానఘనవేత్యైకరస్యే దృష్టాంతః- యథాసాముద్రంజలం
ఊరమృత్సంసర్గా త్సైంధవఘనత్వమాపన్నం లవణమూర్తిఃవిశే
షోంతబహిశ్చ విలక్షణరససూన్య స్సర్వోలవణైకరసస్తథాఽయమా
త్మాశుద్ధసత్త్వోపాధికౌప్యంత బహిర్భేదరహిత స్స్వప్రకాశశ్చిదా
నంతైకతాన స్తిష్ఠతీతి శ్రుత్యర్థః- తస్మాదీక్షణాదిప్రవేశాంతా స్పృష్టిశే
నకల్పితేత్యుక్తా చరాచరాత్మికాస్పృష్టిస్సర్వాపి చిన్మయ్యేవేతి నావిద్య
కస్పృష్టివజ్జడ దుఃఖాదిరూపేతిబోధ్యా - అయమర్థస్తత్తదధికరణేషు
సూచితవసాస్మాభిః- పూర్వపక్షీణఏకదేశసన్నిధాంతినత్యైవం విధంశా
స్త్రోధః మజ్జత్వా- విద్యావిద్యా ప్రపంచభేదమనాలోచ్య ఆవిద్యక
ప్రపంచానుభవజన్య సంస్కారదోషేణ పరమేశ్వరస్పృష్టా కాశాదిష్వపి
జాడ్యాదికమారోప్య - శ్రుత్యైకగమ్యే తత్పదార్థఃవిషయే శాస్త్రార్థ
విరచనంసతత్త్వావగాహి - నాపి పురుషార్థ పర్యవసాయి భవతీత్యవ
ధేయం- ౧౬.

స్మర్యతే- అథాత ఆదేశోనేతి నేతి త్యాది కా
 శ్రుతిరావిద్యక భేదజ్ఞాన్యాదిప్రకారనిషేధముఖేన- తదేతత్సత్వం యథా
 సుదీప్తాత్వావకాద్విస్ఫులింగా ససహస్రశః ప్రభవంతేసరూపా ఇత్యాది
 ముండకశ్రుతిస్తు సరూపశబ్దేన దాష్టాంతికే పరమేశ్వరాజ్ఞాయమా
 నానా మాకాశాదిచరాచరభూతానాం పరమేశ్వర సరూపత్వం చిన్మ
 యత్వం విధిముఖేన- నత్ర సూర్యోభాతి నచంద్రతారకం నేమావిద్య
 తోభాంతి కుతోయమగ్నిః- తమేవభాంతమనుభాతిసర్వం తస్యభానా
 సర్వమిదం విభాతీతి శ్రుతిరుభయముఖేనచ పరమేశ్వరందేశయతి నూ
 త్రగతాధోశబ్దస్తథాధః- తథా స్మర్యతేచవిధిముఖేన నిషేధముఖేన
 చ పరమేశ్వర ఇత్యర్థః- నతద్భాసయతే సూర్యో నశశాంకో నపావ
 కః- యేనభూతాన్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథోమయీత్యాది భగవద్గీ
 తా- నచైతాశ్శ్రుతయస్మృతయశ్చ నిగుణబ్రహ్మనిషయాశ్శుక్త్యాః
 నిష్ప్రపంచే అవ్యవహార్యేచ తత్రప్రసంగస్యైవాభావాత్ - ౧౭.

అతవచోపమాసూర్యకాదివత్ - యతవచా విద్యాప్రపంచప్ర
 తిషేధోపదేశోఽయం పరమాత్మా- ఈక్షణాదిప్రవేశాంతకర్తా సవి
 శేషరూపః- అతవచోపాధికం సవిశేషత్వమాదాయజల సూర్యకాది
 వదిత్యుపమాగృహ్యతే - ననిర్విశేషే నిష్ప్రపంచచకూటస్థే యథా
 హ్యయంజ్యోతిరాత్మావివస్వానపోభిన్నా బహుధైకోనుగచ్ఛ- ఉపా
 ధినాక్రియతేభేదరూపోదేవః క్షేత్రేష్యేవమజోయమాత్మా- ఏకవచహీ
 భూతాత్మాభూతేభూతేవ్యవస్థితః - ఏకధాబహుధాచైవదృశ్యతే జల
 చంద్రవదితి- ౧౮.

దృష్టాంతవైషమ్యంశంకతే - అంబువదగ్రహణాత్తునతథాత్వం-
 సూర్యాదిభ్యో మూర్తిభ్యో భిన్నం దూరస్థం ప్రతిబింబోపాధిభూతం
 యద్వజ్జల ముపలభ్యతే- తద్వద్వ్యాపకాదాత్మనో దూరస్థోపాధే ర
 గ్రహణా దాత్మనో మూర్తత్వాభావాచ్ఛవిషమో దృష్టాంతః - నత
 థాత్వం- నసూర్యాదితుల్యత్వ మితిశంకార్థః- ౧౯.

తస్మాత్తరమాహ- వృద్ధిహాసభాక్త్వ మంతర్భావా దుభయ సామంజస్యాదేవం- యథా నూర్ణప్రతిబింబస్య జలాంతర్భూతస్య జల గత వృద్ధిహాసచలనాదిభాక్త్వం నవాస్తవమేవం- చిదాభాసస్య జీవోపాధిభూత చిత్తాంతర్భావా దుపాధిగత వృద్ధిహాసాదిభాక్త్వం నస్వాభావిక మిత్యేతావతా అంశేనోభయో ర్దృష్టాంతో నసర్వాత్మనేతి- విద్యాప్రపంచోహ్యత్ర దాష్టాంతికభూతః- తత్ర బహుస్యామితి కామనయా పరమేశ్వరసృష్ట చిన్మయప్రపంచే కల్పితం సర్వ ముపపన్న మేవేతి భావః- ౨౦.

కించ- ఆగమసమధిగమ్యే ధీనచోద్యావసర ఇత్యాహ- దర్శనాచ్చేతి పరస్మైవ బ్రహ్మణో దేహంతరనుప్రవేశస్య ప్రతిబింబ భావరూపస్య శ్రుతౌ దర్శనాదిత్యర్థః- పురశ్చక్రే ద్విపదః- పురశ్చక్రే చతుష్పదః- పురస్సపక్షీభూత్వా పురః పురుష ఆవిశదితిశ్రుతిః- పురః జీవబీజాని- నతు శరీరాణి- శరీరాదీనా మవిద్యాప్రపంచాంతర్గతత్వేన పరమేశ్వర సృష్టత్వాభావాత్- అన్యథా తేహం మిథ్యాత్వం నస్యాత్- అతోవిద్యాప్రపంచాంతర్గతాని- త్రీణ్యేవ బీజాని భవంత్యాండజం జీవజ ముద్భిజ్జమితి శ్రుతిదర్శితాని ద్విపదాని చతుష్పదానిన సృష్ట్యా- పురః సృష్ట్యాదికాలే నపరమేశ్వరః పక్షీభూత్వా- తస్య ప్రియమేవ శిర ఇత్యాది శ్రుత్యుక్త పంచావయవరూపీసన్ పురశ్శరీరాణ్యావిశత్- ప్రతిబింబభావేన ప్రవిప్లవానిత్యర్థః- అత్ర- తస్మాన్నిర్విశేషమేవ చైతన్యైకరసం బ్రహ్మేతిసిద్ధమితి- పురఃశరీరాణీతిచ లేఖనం వ్యాఖ్యాత్యానా మసంగతమేవే త్యవధేయం- ౨౧.

ఇత్యుభయలింగాధికరణం- ౧.

నను నిషేధశ్రుతిభి ర్బ్రహ్మసవిశేషం నిర్విశేషంచ సిద్ధతీతి యదుక్తం తదయుక్తం- తాభిర్బ్రహ్మణో విశేషసర్వస్వ నిషేధాదిత్యాజ్ఞేపసంగత్యా ఇదమాహ.

ప్రకృతైతావత్త్వంహి ప్రతిషేధతి తతోబ్రవీతిచభూయః- ౨౨

తదవ్యక్తమాహహి- ౨౩.

అపిసంరాధనే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం- ౨౪.

ప్రకాశవచ్చా వైశేష్యం ప్రకాశశ్చ కర్మణ్యభ్యాసాత్- ౨౫.

అతోఽనంతేన తథాహింగం- ౨౬.

ఉభయవ్యవదేశాత్వహి కుండలవ- ౨౭.

ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్వాత్- ౨౮.

పూర్వవద్వా- ౨౯.

ప్రతిషేధాచ్చ- 3౦.

ద్వేవావ బ్రహ్మణోరూపే మూర్తంనై వా మూర్తంచేత్సుప
క్రమ్య త్రివృత్కృత పంచభూతాత్మకం రూపద్వయం- తత్ర భూతత్ర
భూతత్రయం మూర్తం స్థూలావయవం ప్రత్యక్షం - వాయ్వాకాశా
త్మకం భూతద్వయ మమూర్తమితి ద్వేధావిభజ్య - తత్రమూర్తస్య
సూర్యశ్చక్షుర్గోళకంచ కార్యంసారః- అమూర్తస్యతు సూర్యాంతర్వ
తీకరణ సమప్యోత్కా హిరణ్యగర్భః- అధ్యాత్మం చక్షుర్గోళకే ద
క్షిణే చక్షూరూపేణ వర్తమానో జీవస్సరశ్చిత్తోత్త్వా తస్య కరణా
త్మక లింగశరీరరూపస్య సమష్టే ర్వ్యప్తేశ్చ పురుషశబ్దవాచ్యస్య వా
సనామయాని స్వాప్నరూపాణ్యావిద్యకాని దర్శయిత్వా- రూపద్వయ
వతో బ్రహ్మణస్స్వరూపం భేదయితు మిదమామ్నాయతే- అథాత
ఆదేశోనేతి నేతీతి నహ్యే తస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి- అథ నామధే
యగ్ం సత్యస్య సత్యమితి- ప్రాణానై సత్యం తేజామేష సత్యమితి- అ
త్ర నేతినేతీతి నిషేధస్యకోవా విషయః- కిం ప్రపంచో బ్రహ్మచేత్సు
భయం నిషిధ్యతే- ఉత్తైకం- తత్రాపి ప్రపంచోబ్రహ్మవా - ద్వితీయే
సవిశేషం నిర్విశేషంవేతి సంశయ్యతే- తన్నిణాయాయాహ భగవాన్
నూత్రకారః- ప్రకృతై తావత్వంహి ప్రతిషేధతీత్యాదినా- ప్రకృతవా
క్యే బ్రహ్మణోయ ద్రూపద్వయం విశేష్యభూతం తత్త్రైతావత్వం- సమ
ప్తివ్యప్తిజీవా విద్యాధ్యస్తం అధ్యాత్మాదిభేదభిన్నం త్రివృత్కృత స్థా

లసారరూపం జడం దృశ్యం అనాత్మభూతంచ తావత్త్వాత్రత్వంహి ప్రతి
 షేధతి- సతత్ర పరమేశ్వరస్పృష్టం చిన్మయభూతభౌతికరూపం పరమా
 త్మానంవా సగుణం నిర్గుణంచ ప్రతిషేధతి- కుతః- తతోబ్రవీతిచ భూ
 యః- సహ్యే తస్మాదితినేత్యాది- ప్రాణావై సత్యం తేషామేషసత్య
 మిత్యంతేన- ఉపక్రమేవావశబ్దవకారాధ్య- సపరికర రూపద్వయోప
 న్యాసానంతర్య మధశబ్దార్థః- బ్రహ్మణో వక్తవ్యత్వేన పరిశేషో ౨త
 శ్చబ్దార్థః- ఆదేశఉపదేశః- కథం- నేతినేతీతి- ఇతినేతివీప్సయా బ్రహ్మణో
 రూపద్వయ ముక్తప్రకారం నేత్యర్థః- ఇతిశబ్దోహి ప్రకారవచనః - అ
 జ్ఞానుభవసిద్ధస్య రూపద్వయప్రకారస్యా న్నూదితత్వాన్నిషిధ్యతే- న
 తు రూపద్వయమేవ బ్రహ్మణస్స్వరూపతో నిషిధ్యతే- సర్వప్రమా
 ణై రుపలభ్యమానస్యా పలాపేనాస్తికతా ప్రసంగాత్ - శ్రుతివిద్వద
 నుభవసిద్ధరూపద్వయప్రకారాంతరస్య వక్ష్యమాణత్వాచ్చ- తదేవా
 హ- సహ్యే తస్మాదితినేత్యన్య త్వరమస్తీతి- ఏతస్మా దజ్ఞజన ప్రసి
 ధ్ధాత్ శ్రుత్యా అనూదితాత్ అన్యత్ ప్రకారాంతరం రూపద్వయస్య
 నేతిన- కిం త్వన్యత్ ప్రకారాంతరేణ రూపద్వయం బ్రహ్మణః- పరం ప
 రమకళ్యాణం చిన్మయం సన్మయం ఆనందమయం అనంతం అద్వయం
 సర్వాత్మకం సర్వాధిష్ఠానం చాస్తీత్యర్థః - అన్యథా జీవన్ముక్తానాం
 యుగప త్సర్వకామావాప్తిః- ఏకవిజ్ఞనేన సర్వవిజ్ఞాన మిత్యాదయో
 ౨థాశ్రుత్యా తాత్పర్యేణ ప్రతిజ్ఞతా నసిద్ధ్యేరన్నితిభావః- ఉక్తప్ర
 కారరూపద్వయవతో బ్రహ్మణోఽప్యస్త్యం నామధేయకధనవ్యాజేన
 దర్శయతి- అథ నామధేయగ్ం సత్యస్య సత్యమితి - తద్వ్యాచషే-
 ప్రాణావై సత్యం తేషామేషసత్యమితి- ప్రాణ ఇంద్రియాణి- ముఖ్యశ్చ
 ప్రాణః- ఉపలక్షణయా తత్కారణాన్యకాశాదీనిచా త్రివృత్తృతా
 నీక్షణకామనాదిపూర్వకం పరమాత్మస్పృష్టాని- నవియదశ్రుతే రిత్యాది
 నా అంతరా విజ్ఞానమనసీత్యంత సూత్రనిఃతాని సత్యం- వైశబ్దో ని
 శ్చయాథే- చిన్మయత్వాత్తత్త్వజ్ఞానాబాధ్యత్వాచ్చ తేషామేషఉపాదా
 నభూతః పరమాత్మసత్యం కాలత్రయాబాధ్య ఇత్యర్థః- ౨౨.

నను చిన్మయం రూపద్వయం తద్వద్భూతం సత్యత్వే సర్వే
షాం కిమితి నజ్ఞాయతే తత్రాహ- తదవ్యక్తమాహహి- తద్భూతదీ
యం రూపద్వయంచ యతోఽవ్యక్తమతో అజ్ఞానాం బహిర్ముఖానాం
నోపలభ్యతే- శ్రుతివ్యతిరిక్తమానా గోచరత్వాత్- 'హి యతస్త
థా శ్రుతిరాహ- సచక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచానాన్వేద్యేదేవై స్త
పసా కర్మణావా- సప్తషణ్ణేతి నేత్యాత్మా- ౭గృహాభ్య నహిగృహ్యత ఇ
త్యాద్యాబ్రహ్మణః ప్రత్యక్షా ద్యగోచరత్వం- ౨౩.

తహి= బ్రహ్మణశ్చైదైక గమ్యత్వే ప్రత్యక్షాభావా న్నోక్షోనశ్వా
దిత్యాశంకాయామాహ- అపి సంరాధనే ప్రత్యక్షానుమనాభ్యాం-
అపిచ-ఏనమాత్మానంరూపద్వయంచ సంరాధనే ధ్యానకాలే- కృతా
ర్థాః పశ్యంతీతి ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రుతిస్సృతిభ్యా మవగమ్యతే
తథాచశ్రుతిః- పరాంచీఖానివ్యత్యుత్సయం భూస్తస్మాత్పరాజ్ పశ్య
తి నాంతరాత్మ- కశ్చిద్ధీరః ప్రత్యగాత్మాన మైక్షదావృత్త చక్షురమృ
తత్వమిచ్ఛన్- జ్ఞానప్రసాదేన విశుద్ధసత్త్వస్తుతస్తుతం పశ్యతే నిష్కళం
ధ్యాయమాన ఇతిచ- జ్ఞాయతే౭నేనేతిజ్ఞానం అంతః కరణం తస్యప్ర
సాదోరాగాదిరాహిత్యం తేనవిశుద్ధసత్త్వః పరమాత్మానం నిష్కళం
సాక్షాత్కరోతీత్యర్థః- స్మృతిరపి- యంవినిద్రాజితశ్వాసా స్సంతు
ష్టాస్సంయతేంద్రియాః- జ్యోతిః పశ్యంతి యుంజానాస్తస్మైయోగా
త్మనేనమగ్ని- జ్యోతిశ్శుద్ధసత్త్వప్రకాశరూపం రూపద్వయవిశిష్టం పర
మేశ్వరం పశ్యంతీత్యర్థః- ౨౪.

ననుపరమాత్మనో రూపద్వయవత్వే భేదవహ్నాదిత్యా శంక్యా
హ- ప్రకాశవచ్చవై శేష్యం ప్రకాశశ్చ కర్మణ్యభ్యాసాత్ - యథా
నూర్యచంద్రాగ్నిమణ్యాది ప్రకాశానాం బహుప్రకారత్వేపి ప్రకాశ
త్వేన రూపేణైక్యం తద్వత్ ప్రకాశః శుద్ధసత్త్వప్రకాశరూపః పరమా
త్మాచ- ధ్యానజ్ఞానాదాకర్మణి స్వలీలాకల్పిత చిన్మయభూతభౌతికోపా
ధిభేదాద్భిన్న ఇవభౌత్యభ్యాసాత్ - ధ్యానాధం శాస్త్రప్రదశిత తత్త
లీలామూర్తిభావనా సంస్కారాదిత్యర్థః- వస్తుతస్త్వై శేష్యం చి

దేశసత్వమేవ- పురుషవివేదగ్ం సర్వం ఆప్తేవేదంసర్వం బ్రహ్మేవేదం
సర్వమిత్యవధారణాత్ తత్వజ్ఞానేనభేద సత్యతాభ్రాంతే నివృత్త
త్వాచ్చ- ౨౧.

అణో_నం తేనతథాహిలింగం- అతః- భేదస్యచరాచరాత్మక
విశ్వరూపగతస్య చిత్రవత్కల్పనాచమత్కారమాత్ర రూపత్వేన - చిదే
కరసత్వేన- స్వరూపవిస్మృత్యభావ చ్చ సవిశేషరూపాపి పరమేశ్వరః
అనం తేనస్వరూపవైభవేన- కాలత్రయా బాధ్యనిష్ప్రపంచకూటస్థరూ
పేణవిరాజతే- నభేదసత్యతాభ్రాంతం పరిచ్ఛేదం స్వరూపవిస్మృతింవా
అజ్ఞవద్భజతే- కుతః- తథాహిలింగం - యదేకమవ్యక్త మనంతరూపం
విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాత్ - మత్స్థానిసర్వభూతాని నచాహం తే
వ్యవస్థితః- నచమత్స్థానిభూతాని పశ్యమేయోగ మైవ్వరమిత్యాది శ్రుతి
స్మృతిభ్యామిత్యధః- ౨౩.

ఏవంసవిశేషనిర్విశేషయోః పారమార్థికాభేద ముక్త్వాస్వమత
శుధ్యధః- భేదాభేదపక్షముపన్యస్యతి- ఉభయవ్యపదేశాత్త్వహికుం
డలవత్ - శ్రుతిషు సవిశేషరూపస్య నిర్విశేషరూపస్య చోభయ
స్య భేదస్యాభేదస్యచ వ్యపదేశాత్ - ప్రతిపాదనాత్ - సవిశేషనిర్విశే
షయో భేదాభేదాభవతః - తుశబ్దస్పృధాంతనైషమ్యద్యూతనాథః -
కథ- అహికుండలవత్ - అహికుండలం అహేస్సంస్థానవిశేషః- యథా
అహికుండలయోరహిత్యేనాభేదః కుండలత్వేనభేదశ్చ తద్వదిత్యర్థః- ౨౪

ధర్మభేదేన భేదాభేదావితిపక్షముక్త్వా ఏకధర్మావచ్ఛేదేనైవ భే
దాభేదావితిపక్షమాహ- ప్రకాశాశ్రయవద్వాతేజస్తాత్ - యథాప్ర
కాశస్సౌరస్తదాశ్రయశ్చసవితౌ తయోనాన్ స్త్యంతభేదః- తేజస్తా
విశేషాత్ - తథాపి భిన్నత్వేనప్రతీయతే - తథాచైకతేజస్తావచ్ఛేదేనై
వ ప్రమాణబలాద్భేదాభేదో యథాతద్వత్సవిశేష నిర్విశేషయోబ్ర
హ్మణోభేదాభేదావిత్సాధః- ౨౫.

ననుభేదస్య పారమార్థికత్వే ప్రత్యగ్బుద్ధిమాతేణ నివృత్తే
రసంభవాద్విదేహముక్తినిస్సాత్ - ఏకావచ్ఛేదేనతయో రేకత్వాంగీ

కారే లోకేవిరోధ కథైవసన్యా దిత్వాదిదోషం పరమతేమత్వా సిద్ధాంతమాహ- పూర్వవద్వాప్రకాశవచ్చా వై శేష్య మిత్యత్రపూర్వం భేదబోధాధికః అభేదః పారమార్థిక ఇతి యదుక్తం- సవపసిద్ధాంతోఽభ్యుపేయఇతి- ఏవం నష్టానతోపి పరస్యేత్యారభ్య- పాదపరిసమాప్తిపర్యంతం సవిశేష నిర్విశేషరూపతత్పదార్థ భేదాభేదశోధనే ప్రస్తుతే స్వేనాపి తథా ప్రతిజ్ఞాతే ముముక్షూణామవశ్యపుష్పత్వాద్యేచ- తద్విహాయమధ్యే ప్రకాశవచ్చావై శేష్య మిత్యాది నూత్రేషు జీవబ్రహ్మైక్యరూప వాక్యార్థవిచారవర్ణనం వ్యాఖ్యాత్యాణా మసంగతమేవసీవాక్యార్థవిచారస్య తృతీయపాదే సర్వవేదాంత ప్రత్యయ మిత్యాది నా పృథక్పృథిపాద్యమానత్వాదిలిదిక్- ౨౯.

ప్రతిషేధాచ్చ- సేహనానాస్తికించన మృత్యోస్సమృత్యుమాహ్నాతియ ఇహనాసేవపశ్యతీత్యాదినా పరమాత్మని సవిశేషనిర్విశేష భేదదశాన ప్రతిషేధాత్- చకారేణ- యత్రత్వస్య సర్వమూత్సైవాభూదివ్యభేద దశానస్యతత్త్వజ్ఞానోదయే అవశ్యభావిత్వ ప్రతిపాదనాచ్చృతిభావః- 30.

ఇతి ప్రకృతై తావత్వాధికరణం- ౩౧.

ఏవం విద్యాప్రపంచే- జ్ఞాతేద్వైతం నవిద్యతఇత్యుక్తేష్యవిద్యాచిరసంస్కారపరవశస్య భేదసత్యతాబుద్ధికల్పితం చోద్యముదాభవ్య పరిహరతి తత్త్వజ్ఞానదాహ్మ్యాయ తత్రచోద్యం దర్శయతి.

పరమతస్సేతూన్నాసంబంధభేదవ్యపదేశేభ్యః- 3౧.

సామాన్యాత్తు- 3౨.

బుద్ధ్యధఃపాదవత్- 33.

స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్- 3౪.

ఉపపత్తేశ్చ- 3౫.

తథాన్యప్రతిషేధాత్- 3౬.

అనేనసర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః- 32.

అత్రవిద్యాప్రపంచే బ్రహ్మతిరిక్తం వ స్వస్తి నవేతి సందేహే
అస్తీత్యాహ- పరమతథితి- ఆతోబ్రహ్మణః పరం వ స్వస్తి - అధయ
ఆత్మాసనేతు రితిబ్రహ్మణస్సేతుత్వ వ్యపదేశాత్- తథాచ- బ్రహ్మస
ద్వితీయం- సేతుత్వాత్- దారుసేతువదిత్యనుమానముక్తం బ్రహ్మ చ
తుష్పాదితిశ్రుతా వున్మాన వ్యపదేశాత్ ఏతావదిదమితి పరిచ్ఛిన్న త్వవ్య
పదేశాత్- వై శ్యసమీపస్థక్రయసాధన దోశాదివత్స ద్వితీయం బ్రహ్మ
త్యున్మానశబ్దార్థః చత్రసోదిత ఏకఃపాదః- పృథివ్యంతరిక్షం ద్యాసము
ద్రఘితి ద్వితీయః పాదః అగ్ని సూర్యశ్చంద్రమావిద్యుదితి తృతీయఃపాదః-
చక్షుశ్రోత్రం ప్రాణోమనఃఇతి చతుర్థఃపాదఃఇతిశ్రుతా వుపాసనార్థం చతు
ష్పాద్రుప్తేత్వక్తం సుషుప్తౌ ప్రాజ్ఞేనాత్మనా శ్శాశీరస్సంపరివృక్త ఇ
త్యాదినా బ్రహ్మణస్సంబంధ వ్యపదేశాత్- సంబంధవత్వేన హేతునాఘ
టాదివత్సద్వితీయత్వ మితి సంబంధశబ్దార్థః ఆది త్యేహిరణ్మయం పురుష
మీశ్వరం వ్యపదిత్యతతో భేదేనాషీ పురుషస్య వ్యపదేశాత్పరమాత్మా
సద్వితీయ ఇతి- 30.

ఏవంప్రాప్తే సేతుత్వాది హేతోరసిద్ధిమాహ- సామాన్యాత్తు- ఇ
త్యాదినా- మృద్ధారాద్విమయేహి సేతుశబ్దోరూఢోనహి బ్రహ్మణ స్తా
దృశంసేతుత్వమస్తి కింతు- యథాసేతుజ్వలస్య వ్యవస్థాపకఏవం బ్రహ్మ
ణోపి జగన్మర్యాదా వ్యవస్థాపక త్వేన ప్రసిద్ధ సేతు సామ్యాత్సేతుత్వ
వ్యపదేశ ఇత్యర్థః తుతబ్దః పూర్వపక్షనిరాసార్థః ఏకవిజ్ఞానాత్సర్వ
విజ్ఞానప్రతిజ్ఞావిరోధ స్సర్వేషామనుమానానాం బోధ్యః- 31.

ఉన్మానవ్యపదేశోపి నముఖ్యిఇతి ద్వితీయం హేతుమవ్య సిద్ధ్యా
దూషయతి- బుధ్యర్థః పాదవత్ బ్రహ్మచతుష్పాదితిశ్రుతా వున్మాన
వ్యపదేశోబుధ్యర్థః- సర్వాత్మకత్వ వ్యుత్పాదనార్థః నిర్విశేషస్య సవి
శేషస్యచ బ్రహ్మణలజ్ఞానాం బుద్ధిస్థత్వా యోగాత్ ఉపాసనాద్వారాబు
ధారోహయ ఉన్మానవ్యపదేశోన ముఖ్యిఇత్యర్థః- పాదవత్- యథా

బ్రహ్మప్రతీకస్యనుసరో వాక్రూణ చక్షుశ్రోత్రాణ్యుపాసనార్థం పాదత్వేన వ్యపదిశ్యంతే తద్వదిత్యర్థః- 33.

అవశిష్టం హేతుద్వయ మప్యసిద్ధ్యాదూషయతి - స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్ - సుషుప్తౌ బ్రహ్మణోజీవేన ఘటస్య ఘటేనేవసంబంధః- కింతు స్థానవిశేషాత్ - బుధ్యాద్యుపాధివిశేషాత్ప్రాప్తస్య విశేషవిజ్ఞానస్య- ఉపాధ్యుపశయా దుపశయే- అభివ్యక్తోపాధి ప్రయుక్త భేదాభావవ జీవపరయో సుషుప్తౌ సంబంధఇతి వ్యపదిశ్యతే-

అత్యోదిత్య పురుషయో ద్వేదవ్యపదేశో వ్యత్యాదిత్యరూపస్థాన విశేషాపేక్షయా భేదవ్యపదేశః- ప్రకాశాదివత్ యథా సారఃప్రకాశ ఆకాశోవా అంగుళియోగాత్ - ఘటసూచీ పాశాద్యుపాధివిశేషాచ్చ సంబంధఇవ భిన్న ఇవభాతి- ఉపాధివిగమేతు తదాసం సంబద్ధఇవా భిన్న ఇవ వ్యపదిశ్యతే తద్వదిత్యర్థః- తస్మా జీవపరయో సంబంధోభేదశ్చోపాధినిమిత్తోన స్వాభావికః-

విద్వద్బ్రహ్మ పురాణీనామపి చిన్మయాత్వాన్న భేద సత్యతాద్రమ ఉదేతి- కింతు సముద్రతరంగాదివ తల్పనాచమత్కరమాత్రేణ వినోదహేతురేవ- అవిదుషాంతూపాధిజడత్వభ్రమా ద్వేద సత్యతాద్రాంత్యా ఆత్మస్వరూపాపరిజ్ఞానాచ్చ చోద్యాకేయతాని సంభవంతీతి తద్వ్యత్యాదనాయ భగవతా సుత్రకృతా ఏతో చోద్యపరిహారా దర్శితావిత్యవధేయం- 3౪.

ఃపవ త్తేశ్చ- సముఖ్యసంబంధో జీవపరయో సుషుప్తౌ సంభవతి- స్వమపీతో భవతీతి స్వరూపస్వైవ సంబంధత్వ వ్యపదేశాత్- స్వరూపస్యచ సనాతనత్వాత్ సుషుప్తౌ గౌణసంబంధత్వమేవ- ఏవం భేదోపి సముఖ్యః - శ్రుతిసహస్రవిరోధా ద్యుపపత్తివశాన్నైమితిక ఏవేత్యర్థః- 35.

తథాస్య ప్రతిపేధాత్ - యథా సేతుత్వాదిహేతుభ్యోనవస్త్వం తరప్రమా తథా - అహమేవాధస్తాత్ - ఆజ్ఞేవాధస్తాత్ ఇత్యాది

వాక్యై రన్యస్య వస్తునః ప్రతిషేధా దద్వితీయమేవ సవిశేషమపి బ్రహ్మత్వార్థః- విశేషస్య సర్వస్య చిదేకరసత్వా దితిభావః- 3౬.

నను బ్రహ్మణో ఓద్వితీయత్వే సర్వగతత్వం కథ మిత్యత ఆహ-
అనేన సర్వగతత్వ మాయామశబ్దాదిభ్యః- అనేన సేతుత్వాదివ్యపదేశ
ముఖ్యత్వస్య వస్తువంతరస్యచ జడస్య ప్రతిషేధేన బ్రహ్మణ ససవిశేష
స్య సర్వగతత్వం సిద్ధ్యతి- జడప్రపంచాప్రతిషేధే ప్రసిద్ధసేతువ ద్బ్ర
హ్మణోఽసర్వగతత్వం ప్రసజ్యేత- విజాతీయభేదప్రసంగాత్- సర్వగత
త్వేమానమాహ- ఆయామేతి- ఆయామశబ్దో వ్యాపకత్వవాచకః- ఆకా
శవ త్సర్వగతశ్చ నిత్యఇత్యాదిశబ్దః- ఆదిపదేన- తతో విష్యజ్ వ్యాక్రా
మత్- సాశనా నశనే అభీత్యాదిరుక్తా- అత్ర సాశన మనశనంచ- చ
రాచరాత్మకం విద్యాప్రపంచగతం చిన్మయమేవ గృహ్యతే- ఏవం సవి
శేషస్యాపి బ్రహ్మణో మాయాకల్పిత చరాచరాత్మక చిన్మయప్రపంచ
చవ్యాపకత్వేన తత్ర సజాతీయ స్వగతభేదయోః కల్పితయో సృజ్యేషి
సర్వాత్మకత్వా విఘాతా త్సర్వగతత్వే సిద్ధే- త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదై త్పు
రుషఇత్యుక్తస్య తదుపలక్షితస్య నిర్విశేషబ్రహ్మణ సర్వగతత్వ మర్థ
సిద్ధం భవతీత్యభిప్రాయః- 3౭.

ఇతిసేత్వధికరణం- ౭.

నన్వేషం విద్యాప్రపంచే బ్రహ్మతిరిక్త చరాచరవస్త్వభావా ద్బ్ర
హ్మణః కర్మఫలదాత్మత్వం నస్యాదిత్యాశంకాయాం సర్వం కర్మాఖిలం
సార్థజ్ఞానే పరిసమాప్యత ఇతి- నాద త్తేకస్య చిత్వాపం నచైవ సుకృ
తం విభుదితి- కర్మణ్యకర్మయః పశ్యేదిత్యాదిస్మృత్యా విదుషః కర్మాణి
కర్మదృష్టి స్తత్ఫలే ఫలదృష్టిశ్చ నభవతి- కింతు సర్వత్ర బ్రహ్మదృష్టి
రేవ భవతి- అత ఇయం శంకా అజ్ఞప్త్యైవేతి మనసికృత్వా - తదను
రూప ముత్తరమాహ భగవాన్ సూత్రకారో వ్యావహారికం ఫలదాత్మ
త్వ మవిరుద్ధమితి-

ఫలమత ఉపపత్తే- 3౮.

శ్రుతత్వాచ్చ- 3౯.

ధర్మం జై మినిరతవ- ౪౦.

పూర్వంతు బాదరాయణో హేతువ్యపదేశాత్ - ౪౧.

ఇతి ద్వితీయఃపాదః.

అజ్ఞత్వాదసీశాగ్రస్తస్య సర్వస్య జీవజాతస్య కర్మణి తత్ఫలేచ
స్వాతంత్ర్యాదర్శనాత్ - ఫలం కర్మఫలం- అతఃపరమేశ్వరాత్ - భవితు
మహాతి- కుతః- ఉపపత్తే- సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తే- పరమేశ్వరస్యైవ
సర్వఫలదాతృత్వోపపత్తే రిత్యర్థః- 3౮.

శ్రుతత్వాచ్చ- సవాషమహానజాత్యా ౭న్నాదోవనుదాన ఇ
తీశ్వరే ఫలహేతుత్వస్య శ్రుతత్వాచ్చేశ్వరః ఫలదాతేత్యర్థః - అన్నం
యజమానదత్తం హవిరాద్యస్తీత్యన్నాదః- వనుధనం- తత్తత్కృతకర్మఫ
లం తేభ్యో దదాతీతి వనుదాన ఇత్యర్థః- 3౯.

ధర్మం జై మినిరతవ- జై మినిస్తావ్చార్యో ౭తవ- జీవస్యా
సమర్థత్వా దేవధర్మం ఫలదాతారం మన్యతే- తథాహి స్వర్గకామో
యజేతేతి విధివిషయస్యయాగస్య స్వర్గసాధనత్వం శ్రుతం- తన్నిర్వా
హాయ శ్రుతిప్రమాణకై రపూర్వాభ్యో వ్యాపారో యాగస్యోత్తరా
వస్థారూపః కల్పనీయఇతి యాగాదిధర్మవ ఫలదాతా- ఈశ్వరస్య స
ర్వసాధారణస్య విచిత్రఫలదాతృత్వా నుపపత్తేరితి- ౪౦.

పూర్వంతు బాదరాయణో హేతువ్యపదేశాత్ - బాదరాయణ
స్తావ్చార్యః పూర్వోక్త మిశ్వరం ఫలదాతారం మన్యతే- తుగుక్త
పక్ష నిరాసకః- కర్మ- అపూర్వంవా- స్వస్వరూప వినియోగ సాక్షా
త్కారవ దధిష్ఠితం భవితమహాతి- అచేతనత్వా న్నృదాదివ దిత్యను
మానేన సంభావితే ౭థే శ్రుతిస్మృతిప్రమాణయతి- హేతువ్యపదేశా
దితి- ఏష హేయసాధు కర్మకారయతి- అన్నాదో వనుదాన ఇత్యాది
శ్రుత్యా- లభతేచ తతః కామాన్ మయైవవిహితాన్ హితానితి స్మృ
త్యాచేశ్వరస్య ధర్మాధర్మయో స్తత్ఫలేచ హేతుత్వేన వ్యవదిష్టత్వా
దిత్యర్థః- తస్మా తత్తత్కర్మ సాపేక్షాదీశ్వరాదేవ సర్వేషాం ఫలసిద్ధి
రితిసిద్ధం- ౪౧.

ఇతి ఫలాధికరణం- ౮.

ఏవ మత్ర సాధనాధ్యాయే ప్రథమద్వితీయపాదయో స్తత్త్వం
పరాధ్యా శోధితో ముఖ్యత్వాత్ - తత్ర జీవస్వరూపం - తత్సృష్ట్యా త
దేవాను ప్రావిశదిత్యుక్త చిదాభాసరూపం - తత్రానుభూయమానం
త్వవస్థాత్రయ మవిద్యాకృతం - అవిద్యా ద్వివిధా - తూలావిద్యామూ
లా విద్యాచేతి - తత్ర మూలావిద్యా - మూలస్య సర్వకారణస్య పరమే
శ్వరస్యాజ్ఞానమేవ - నకేవల నిర్విశేషరూపస్య తస్య సుషుప్తిమూర్ఖా
ప్రళయాదిషు విశేషవిజ్ఞానోపశమమాత్రేణ పరిశిష్యమాణత్వేన స
ర్వై స్సామాన్యతో జ్ఞాయమానత్వాత్ - అవిద్యాయా అవిరోధిత్వా
చ్చ - అతో మూలాజ్ఞానం జీవాశ్రయం - సర్వకారణ పరమేశ్వరవిష
యంచేతిఫలితం - ఈశ్వరస్వరూపస్య ప్రమాణాంతరై జ్ఞాతు మశక్య
త్వాత్ - అన్యథా జగత్కారణేవాదిప్రతిపత్తి ర్న స్యాత్ - అతస్తజ్ఞా
నమేవ మూలాజ్ఞాన నివర్తకమితి - ఇయతాప్రబంధేన - ప్రథమాధ్యాయే
సర్వశ్రుతిసమన్వయప్రదర్శనేన - ద్వితీయాధ్యాయే మతాంతరని
రాసేన - తృతీయే త్వస్థిన్ పాదే సస్థానతోపీత్యాదిना తత్పదార్థశోధ
నే నచ సవిస్తరం వ్యుత్పాదితం - జ్ఞానమాత్రేణ - ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞా
నస్య యుగపత్సర్వకామావాప్తేశ్చ సిద్ధత్వాత్ ఉత్తరపాదే తదుపా
సనం యథాధికారం విధీయత ఇతిబోధ్యం - మూలం కారణం తద్విష
యమజ్ఞానం మూలాజ్ఞానం - తూలాజ్ఞానంతు - తస్యతావదేవచిరం యా
వన్న విమోక్ష్యైకం సంపత్స్య ఇత్యుక్తప్రకారేణ తత్త్వజ్ఞస్య దేహ
పాతానంతరం నివర్తకే - ఏతేన జీవస్య బ్రహ్మమయం భ్రాంతిమయంచే
తి ద్వివిధం జన్మనిషిజ్ఞం భవతి - చిదాభాసరూపం బ్రహ్మమయం బ్ర
హ్మభిన్నత్వాత్ బ్రహ్మసృష్టత్వాచ్చ అవిద్యాద్వయకృతంతు భ్రాంతి
మయం - విద్యయా తన్నివృత్తే బ్రహ్మమయం పరిశిష్యతే - తదద్వితీయ
మేవ యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదితిశ్రుతే - తన్నివృత్తిస్తు విశేష
విజ్ఞాననివృత్త్యా - స్వభావతపవ భవతి - సత త్వజ్ఞానేన - భ్రాంతిసిద్ధత్వా
భావాత్ - తావతాతత్త్వజ్ఞస్య విశేషవిజ్ఞానకారే జీవన్ముక్తి స్తదుపశ
మే విదేహముక్తిశ్చేతి ముక్తే ద్వైవిధ్యం - ద్వాదశాహవ దుభయవిధ
మితిసూత్రే నిర్ధార్యతే - ఈశ్వరస్వరూపంచ ద్విరూపమేవ - పాదోస్య

విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీత్యాది శ్రుతిప్రమితం - ద్విరూపంహి బ్రహ్మవిభాతీతి భావ్యకృత్ప్రతిజ్ఞాతంచ- అతో విశేషవిజ్ఞానోపశమే నిష్ప్రపంచమేవ- తత్సద్భావే సప్రపంచమేవచ బ్రహ్మేతిపటవచ్చేతి సూత్రే నిర్ధారితం- అతో రూపద్వయమేకస్యైవ పరమాత్మనః- పురుషవేదగ్ం సర్వమిత్యవధృతత్వాత్- తత్ర నిర్విశేషే నవిశేషేణ పృథ్వాదనావకాశః నిర్విశేషత్వాదేవ- కింతు త్రిపాదస్యామృతందివి- త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదై త్పురుషః- అథ యదతఃపరోదివౌ జ్యోతిర్దీప్యతే అత్యతిష్ఠద్దశాంగులం- తదక్షరేపరమే వ్యోమన్నిత్యాని శ్రుతిభి సర్వస్మాత్పరత్వేన ప్రతిబోధితం- స్తుతంచ- నవిశేషేతు సర్వం పృథ్వాదనం సావకాశం- తన్నహిమ్న అనంతత్వాత్- అచింత్య మవ్యక్త మనంతరూప మితిశ్రుతే- యత్ర సర్వం జగచ్చిదేకరసమేవ- యజ్ఞానా త్సర్వవిజ్ఞానం భవతి- యత్రాఖండైకతా మాపన్నస్య జీవన్ముక్తస్య యుగపత్సర్వకామావాప్తి రుపదిశ్యతే- తద్బ్రహ్మగుహానిహితం సర్వాత్మకం సర్వాధ్యక్షానం సర్వప్రత్యగ్భూతంచా ధాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసే త్యుపక్రమ్యస్వరూపతలస్థ లక్షణలక్షితం- అతః పరమేశ్వరస్పష్టశ్చరాచరాత్మకః ప్రపంచశ్చిన్నయవ- అపంచీకృతః- తత్ర భేదః కాల్పనికః- స్వరూపేణ సత్యవచ- చిదేకరసత్వాత్- పంచీకృతస్తు జీవావిద్యాధ్యస్తః అవ్యక్తమహదాదిపూర్వకః- ఆత్మస్వరూపతిరోధానేన భేదసత్యతా భ్రమాపాదకశ్చ జడరూప ఇతి ప్రపంచ ద్వైవిధ్య మనుసంధేయ మిత్యలం.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్య దీపికాయాం తృతీయా
భాగ్యయస్య ద్వితీయఃపాదః-
హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమోనమః.

శ్రీమహాసరస్వత్యైనమః.

తృతీయస్వాధ్యాయస్య - తృతీయఃపాదః.

ఏవం తత్పదవాచ్య లక్ష్యైత్కం సగుణనిగుణ స్వరూపం బ్రహ్మజ్ఞేయం వ్యాఖ్యాతం - ఇదానింతదానం కిం ప్రకారకమిత్యపేక్షాయాం తద్విచారాయపాదాంతరమారభతే.

సర్వవేదాంతప్రత్యయం చోదనాద్యవిశేషాత్ - ౧.

భేదాన్నేతిచేన్నైకస్యామపి- ౨.

స్వాధ్యాయస్యతథాత్వే నహిసమాచారేఽధికారాచ్చ సవచ్చతన్నియమః- ౩.

దశకయతిచ- ౪.

పూర్వస్మిన్పాదే వాక్యాధ్యక్షానహేతు భూతత్వం పదార్థనిరూపణం కృతం- అస్మిన్పాదే వాక్యాధో నిధాన్యత ఇత్యనయోః పాదయోహేతుహేతం మద్భావసంగతిః- తత్రతావత్సగుణబ్రహ్మప్రాణపంచాగ్న్యది విషయేషాపాసనేషు భేదాభేదచింతా ఆరభ్యతే- కిం ప్రతివేదాంతం ప్రాణోపాసనం పంచాగ్న్యపాసనమిత్యేవం జాతీయకముపాసనం భిద్యతేనవేతిసందేహ ఉపాసనై క్యాద్యణోప సంహారేణతదుపాసనా తస్మాత్సమర్థిద్వారా వాక్యాధ్యక్షానేముక్తిరితి భవిష్యతి- ద్రవ్యదేవతే యథాయాగస్వరూపం తథా ఉపాసనస్యోపాస్యం

రూపం తథాచ యథా ఆమితౌవాజనయాగయో ద్రవ్యరూపభేదా
 ద్భేదవపముపాసనానా ముపాస్యరూపభేదాభేదోన్యాయ్యః- తథాహి
 క్వచిత్పంచాగ్నివిద్యాయాం షష్ఠోగ్నిరుపాస్య శ్రూయతే- క్వచిచ్ఛా
 ఖాయాం పంచైవాగ్నయః- ఇత్యేవం రూపేణ తత్తోపాసనే రూపభే
 దావగమూదుపాసనం భిద్యత ఇతిప్రాక్షేబ్రూనుః - సర్వైవేదాంతైః
 ప్రత్యయం ప్రతీయమానాన్యూపాసనాని నభిద్యంతే- కుతః- చోదనా
 ద్యవిశేషాత్ - ఆదిపదేన కర్మాభేదపేతు త్వేనోపన్యస్తా స్సంయోగ
 రూపసమాఖ్యాగృహ్యంతే- చోదనాసంయోగరూప సమాఖ్యానామ
 విశేషాదిత్యర్థః- యథాసర్వశాఖా స్వగ్నిహోత్రం జుహుయాదితి
 చోదనాయా అవిశేషా ని త్యాగ్నిహోత్రమేకం- తథాయోహవై జ్యే
 ష్ఠంచ శ్రేష్ఠంచ ప్రాణం వేదేత్యాదిచోదనాయాః ఛందోగానాం వాజ
 సనేయినాం చావిశిష్టత్వాదేకైవప్రాణవిద్యా సర్వేషాం శాఖనామితి
 గమ్యతే- యఃప్రాణోపాసకస్స జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ స్వానాంభవతీతి ఫల
 సంయోగస్య సర్వత్రావిశిష్టత్వాచ్చ నవిద్యాయాభేదః - జ్యేష్ఠత్వాది
 గుణకప్రాణస్యోపాస్య రూపస్య సర్వత్రావిశిష్టత్వాచ్చ- తథాప్రాణవి
 ద్యేతీసమాఖ్యాయా సర్వత్రావిశిష్టత్వాచ్చ విద్యైక్యమితి- ౧.

భేదాన్నేతిచేన్నైకస్యామపి- ననువాజసనేయనః పంచాగ్నివి
 ద్యాయాం షష్ఠం ప్రసిద్ధాగ్నిం ఉపాస్య త్వేనామనంతి - తస్య మృతస్య
 యజమానస్య ఋత్విగ్భిరరణ్యం ప్రాప్తి తస్య ప్రసిద్ధాగ్ని రేవాగ్నిభే
 వతీతి- ఛందోగాన్తు పంచాగ్నిన్ వేదేత్యామనంతి నతుషష్ఠమగ్నిం -
 తథాచ రూపభేదాదామితౌవాజనయాగయోరివ శాఖాద్వయే పంచా
 గ్నివిద్యాయా భేదోన్యాయ్య ఇత్యుక్తమితిచేత్ - స- యతపికస్యా మ
 పివిద్యాయామయం రూపభేద ఉపపద్యతే- తథాచ- యేహీద్యులోకా
 దయః పంచాగ్నయోవాజసనేయశాఖాయా ముక్తాస్తవ ఛందోగ్యే
 ప్రత్యభిజ్ఞాయంతే- తథాచ- నవిద్యాభేదోయుక్తః- నచ షష్ఠాగ్నితద
 భావాభ్యాంభేదః- ఏకస్మిన్నేవాతిరాత్రే షోడశీగ్రహణ తదభావయో
 దర్శనాత్ - యద్వా అనేకగుణ ప్రత్యభిజ్ఞానానురోధాచ్ఛందోగ్యే

షష్ఠాగ్నే రుపసంహతిః- కర్తవ్యః- నచాగ్నిషు పంచత్వసంఖ్యాశ్రవణ విరోధః- తస్యస్వబుధ్యా సంపాదితాగ్ని పరత్వా దితిభావః- ౨.

ననుబ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాదకముండకాధ్యయనే శిరస్యంగార పాత్రధారణరూపం శిరోవ్రతం కర్తవ్యత్వేనోపదిశ్యతే- ఇతరోపనిషద ధ్యయనకాలేశిరోవ్రతం నాపేక్ష్యతే - తథాచముండకస్థ విద్యాపేక్ష యా ఇతరోపనిషన్నిష్ఠవిద్యాయా భేదోఽయిక్తః- నహ్యైకైవ విద్యా శిరోవ్రతరూప ధర్మమపేక్ష్యతే నాపేక్ష్యతేచేతియిక్తం- అతోధర్మభేదా ద్విద్యాభేద ఇత్యాశంక్యాహ.

స్వాధ్యాయస్య తథాత్వే సహిసమాచారేఽధికారాచ్చ సవవ చ్చుతన్నియమః స్వాధ్యాయస్యైవైషశిరో వ్రతాఖ్యధర్మోంగం - నవి ద్యాయాః కుతః- హేయత స్తథాత్వేన స్వాధ్యాయాంగత్వేనసమాచారే వేదవ్రతోపదేశపరే గ్రంథేశిరోవ్రతమపివేదవ్రతత్వేనాధర్వణికా స్స మామనంతి- తథాచ- యథాగోదానరూపం వేదవ్రతం వేదాధ్యయ నాంగమేవం శిరోవ్రతమపి ముండకాధ్యయనాంగమేవ- నముండకోక్త విద్యాంగమిత్యధః-అధికారాచ్చ- నైతదచీణవ్రతోధీతఇత్యత్రత్యా దధిక్రూతముండక గ్రంథజాతపరాదేతచ్ఛబ్దాత్ చకారాదధీత ఇత్యధ్య యనశబ్దాచ్చ శిరోవ్రతమధ్యయనస్యైవాంగ మిత్యధః- అననుష్ఠిత శిరోవ్రతః అకృతవ్రతః- తస్యశిరోవ్రతస్య ముండకాధ్యయనేనియమ ఇత్యత్ర దృష్టాంతః- సవవచ్ఛేతి - యథాసవాస్స ప్రసార్యాదయశ్చతౌద నాంతాశ్చాఖాంతరోక్తత్రేతాగ్న్య సంబంధాదాధర్వణోక్తేకాగ్ని సం బంధాచ్చైకాగ్ని నామాధర్వణికానామేవ నియమ్యతే తద్వదేవైత చ్ఛబ్దాదధీతఇతి శబ్దాచ్చ ముండకాధ్యయన ఏవశిరోవ్రతస్యనియమ ఇత్యధః- తస్మాత్సర్వత్ర విద్యైక్యమితి- 3

దశాయతిచ- స ర్వేవేదాయత్పదమామనంతీతి వాక్యం బ్రహ్మ ణోవేద్యస్య సర్వవేదాంతేష్వేకత్వేనతద్విద్యాయా స్సర్వత్రైకత్వం దశాయతి- తథావాజసనేయకే బ్రహ్మణో వై శ్వానరస్య ప్రాదేశమా త్రత్వేన సంపాదితస్య ఛాందోగ్యే సిద్ధవదుపాదానం య స్త్యేతమేవం

ప్రాదేశమాత్రం వై శ్వానరముపాస్త ఇతి- తదపిసర్వత్ర వై శ్వానరవి
ద్యాయావకత్వం దశయతి- తథాచయథాసగుణస్య నిగుణస్యవా
బ్రహ్మణవీకత్వేన సర్వత్రశ్రూయమాణత్వాత్తత్త్వద్విద్యాయా ఏక
త్వంతథా శస్త్రవిశేషరూపాఙ్గాదీనాం సర్వత్రశ్రూయమాణత్వాది
దమవగమ్యతే - సర్వతో పాస్త్యధః తేషాంశ్రవణమితి - త
శశోపాస్యోఙ్గాదీనా మేకత్వాత్తదుపాసనానామప్త్యేక్యమితి- తత్స
మభివ్యాహారాదితరేషా మప్యపాసనానామభేదసిద్ధిరిత్యధః- ర.

ఇతి సర్వవేదాంత ప్రత్యయాధికరణం- ౧.

ఉపాసనైక్య విచారస్య ప్రయోజనమాహ-

ఉపసంహారోఽథా భేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ- ౧.

సర్వతోపాసనానామేకత్వేప్యేకశాఖాస్థ విద్యాయాంకతిపయ
గుణయుక్తాయాం శాఖాంతరస్థాధికగుణానాముపసంహారోఽస్తివేతి
సందేహాయత్రయావంతో గుణాత్మతాస్తైరేవాకాంక్షాశాంతేనో
పసంహార ఇతి ప్రాప్తేబ్రూమః- సమానే ఉపాసనే గుణోపసంహారో
యుక్తః- కుతః- అథా భేదాత్ - ఉపాస్యగుణై నిర్వృత్యస్యోపాస
నరూపాధ్యస్య సర్వశాఖాస్వభిన్నత్వాత్ - నహ్యేకమేవోపాసనం గు
ణాంతర మపేక్షతేనాసేక్షతేచేతి యుక్తం- విధిశేషవత్ - యథాగ్ని
హోత్రస్య సర్వత్రైక్యాత్తచ్ఛేషాణా ముపసంహారస్తద్వ దిత్య
ధః- తస్మాచ్ఛేషదాద్య విశేషేణ హేతునాకృతస్యోపాసనైక్య విచా
రస్య సఫలత్వం సిద్ధం- ౧.

ఇత్యుపసంహారాధికరణం- ౨.

ఇదాసించోదనాద్యవిశేషస్యోపాసనైక్య సాధకత్వాపవాదా
ధమాహ.

అన్యథాత్వం శబ్దాదితిచేన్నా విశేషాత్ - ౬.

నవాప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్తాదివత్ - ౭.

సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్తమస్తితుతదపి- ౮.

వ్యాప్తేశ్చసమంజసం- ౯.

బృహదారణ్యకేత్రాయతే- ఉద్గీధ బ్రాహ్మణేతేత్రజ్ఞస్యయా
స్తామసవృత్తయస్తే అసురాః-యాశ్చసాత్వికవృత్తయస్తేదేవాస్తేషాం
దేవాసురాణామనోన్యం స్పర్ధాయాఽతామసవృత్తుద్భవేసాత్వికవృ
త్త్యభిభవః- సాత్వికవృత్తుద్భవేచతామసవృత్త్యభిభవః త్యేవం యా
పశ్రావయిత్వాతత్రదేవాస్సామభక్తి రూపేణోద్గీధేనోద్గాతృకర్మణా
అసురజయం కరిష్యామ ఇతివాచంఘ్రాణంచతుః శ్రోత్రం మనశ్శ్రీ
చుః - త్వమస్మాకమాద్రాత్రం కర్మోద్గీధంకుర్వీతి - తేచవాగాదయస్త
ధేత్యుక్తవంతః కర్మణి ప్రవృత్తానుద్గాతృనసురావీభిరుద్గాతృభిదేవా
అస్సృజయం కరిష్యంతీతిబుధ్యాతాడిత వంతః- తేచవాగాదయస్తాడితా
ఇతి వాగాదీన్నిందిత్వాముఖ్య ప్రాణముద్గాతృత్వేన శ్రావయతి- అధ
పేమం ముఖ్యం ప్రాణందేవా ఉచుస్త్యముద్గాతాభవేతి- సప్రాణస్త
ధాస్త్విత్వ్యుక్త్వా కర్మణి ప్రవృత్తస్తంచోద్గాతారం ప్రాణం ప్రా
ప్యహంతుకామా అసురాః పాషాణం ప్రాప్యవేగవాఽలోష్ఠ ఇవ
విశ్శీణావయవా అభూవన్నితి ప్రాణస్తుతిం కృత్వా ఉద్గీధకర్తారం
ప్రాణముపాస్యం దశేయతి - ఏవమేవ ఛాందోగ్యేపి శ్రూయతే
తద్దేవా ఉద్గీధమాజహూరనేనైనానభి భవిష్యామ ఇత్యాది- పూర్వ
వద్దేవాసుర స్పర్ధాయాం దేవా ఉద్గీధోపలక్షితమాద్రాత్రం క
ర్మాహృతవంతోనేన కర్మణైనాన్ తామసవృత్తిలక్షణానసురా నభి
భవిష్యామ ఇత్యుపక్రమ్య పూర్వవదేవవాగాదినిందాం కృత్వాఅధయ
ఏవాయం ముఖ్యప్రాణస్తముద్గీధ ముపాసాం చక్రిరేదేవాఇతి- సర్వత్ర
వాగాదిశబ్దాస్తదభిమాని దేవతాపరాభోధ్యాః తత్రసంశయః- కిమనయో
ద్విద్యయోరభేదఉతభేదఇతి- తత్రపూర్వపక్షే గుణోపసంహారః ఫలం
సిద్ధాంతే విద్యయోర్భేదాత్ నోపసంహార ఇతిభేదః- చోదనాద్యవిశే
షాదిత్యత్రసమాఖ్యాయా అవిశేషాద్విద్యైక్య మిత్యుక్తం తహాత్మితా
ప్ర్యుద్గీధవిద్యేతి సమాఖ్యాయా అవిశేషాద్విద్యైక్యమేవేతి దృష్టాంత

సంగత్యాప్రాప్తం తదాక్షిపతిసిద్ధాంతీ- అన్యధాత్వం శబ్దాదితీచేదితి-
 ఛాందోగ్యబృహదారణ్యక వాక్యభ్యాం ప్రాణస్యాన్యధాత్వం భిన్నాకా
 రత్వం- బృహదారణ్యకే ఉద్గీధకర్తృత్వం- ఛాందోగ్యే ఉద్గీధకర్తృత్వ
 కత్వమిత్యేవయాపం గమ్యతే తథాచ కర్తృకర్మణోభేదేన ఉపాస్య
 భేదాత్- తత్కథం విద్యైకస్య స్యాదితిచేన్నైషదోషః- నహ్యేతావ
 తా విశేషేణవిద్యైకత్వ మపగచ్ఛతి- అవిశేషస్యాపి బహుతరస్య ప్రతీ
 యమానత్వాత్- తథాపి దేవాసురసంగ్రామోపక్రమత్వ మనురాత్వ
 యాభిప్రాయ ఉద్గీధోపన్యాసః వాగాది సంకీర్తనం తన్నిందయా ము
 ఖ్యప్రాణవ్యపాశ్రయః- తద్విరాశిచ్చాసురవిధ్వంసన మశ్మలోష్ఠాది నిద
 శఃసమిత్యేవం బహుోధాఉభయత్రాప్య విశిష్టాః ప్రతీయంతేవా
 జసనేయకేచోద్గీధసామానాధికరణ్యం ప్రాణస్యశ్రుతం- ఏషహహిఉద్గీ
 ధఇతి- తస్మాఛాందోగ్యవాక్య మపిలక్షణయాఉద్గీధ కర్తృత్వేనైవవ్యా
 భ్యేయమితి విద్యైక్యం- ౬.

ఇతిప్రాప్తే సిద్ధాంతయతి- నవాప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్తాది
 వత్- నైవాత్రవిద్యైక్యంయ్యుక్తం ప్రకరణభేదాత్- ఉపక్రమభేదాది
 త్యధః- తథాపి- ఓమిత్యేతదక్షర ముద్గీధముపాసీతేత్యోకారా
 ద్యనేకవణరూపావయవ విశిష్టస్య సామధక్తి విశేషస్య ద్గీధ
 స్యావయవభూత మోంకార ముపాస్య ముపక్రమ్య తస్యైవోంకా
 రస్య పృథివ్యాదిభ్య స్సారతమత్వాదిగుణానుక్త్వా పునరుద్గీధావయ
 వ మోంకారమనువత్త్య దేవాసురాఖ్యానుకారూపేణ ప్రాణముద్గీధ
 ముపాసాం చక్రిరే దేవా ఇత్యాహ- తత్రత్యో ద్గీధశబ్దేనో ద్గీధావయ
 వ ఓంకారవవ స్వీకర్తవ్యః- ఉపక్రమే ఉద్గీధశబ్దేన తస్యైవోక్తత్వా
 త్- అన్యధా ఉద్గీధపదేన సకలసామధక్తిగ్రహణే ఉద్గీధకర్తృలక్షణా
 యాం చోపక్రమోబాధ్యేత తస్మాత్తత్రో ద్గీధావయవ ఓంకారేప్రా
 ణఉపాస్యః- బృహదారణ్యకేతూ ద్గీధకర్తృ ప్రాణఉపాస్య ఇత్యనయో
 ర్విద్యయో ఛేదఇతి- పరోవరీయస్తాదివత్- యథా ఉద్గీధోపాస్థిత్వ
 సామ్యే ప్యేకత్రో ద్గీధే పరమాత్మాభ్యాసేన ప్రాణాద్యపేక్షయాపర
 త్వ వరీయస్తాదిగుణక ముపాసనం సేషపరో వరీయానుద్గీధ ఇత్యాది

వాక్యవిహిత మత్యాదిత్య పురుషగత హిరణ్యశ్శ్రుత్వాది గుణవిశిష్టో
ద్రీఢోపాసనా ద్భిద్యతే తద్వదిత్యర్థః- ౭.

సంజ్ఞతశ్చైత్తదు క్తమ స్తి తదపి- ననూద్రీధవిద్యేతి సంజ్ఞాయా
ఏకత్వాచ్ఛాఖ్యాద్వయే విద్యే క్తమితిచేత్తత్రోత్తరముక్తం
ననాప్రకరణభేదాదితీనూతే సంజ్ఞాకరణస్య పారుషేయత్వాన్న విద్యే
క్త్య సంపాదకత్వమితి- కించ తత్సంజ్ఞైకత్వం పరోవరీయ స్వా ద్యుపాసన
యోభిన్నయో రప్య స్తి ఉద్రీధవిద్యేతి- నూత్రస్థాపిత జ్ఞేనాన్యోపిదృష్టాం
తన్నూచ్యతే- యథా ఏకస్మిన్ కారకగ్రంథే చోదితానాం భిన్నానాం
కర్మణాం కారకైక సంజ్ఞత్వమ స్తి- అతః పారుషేయసంజ్ఞైకత్వం విద్యే
క్యేఅప్రయోజకమితిభావః- తస్మా చ్ఛందోగవాజసనేయ శాఖయోః
ప్రకృతవిద్యయో ఛేదఇతిసిద్ధం- ౮.

నను ఓమిత్యే తదక్షర ముద్రీధముపాసీతే త్యుపక్రమే ఉద్రీధపద
స్యోంకారపరత్వ నిర్ధారణం కథం- అన్యధాపి యోజనసంభవా దిత్యా
శంకాయామాహ- వ్యాప్తేశ్చ సమంజసం- ఓమిత్యే తదక్షర ముద్రీధ
మిత్యోంకారత్వో ద్రీధత్వయో స్సామానాధికరణ్య ప్రతిభాసోస్తి స
కిం నాన్ని ధ్రువ్యదృష్టిపదధ్యాసః- ఉతయ ద్రజతం సాశుక్తి రితివ
దపవాదః- కింవా భూసురో బ్రాహ్మణ ఇతివ త్తుల్య ధర్మావభాసః-
అపహ్నాస్వి స్తీలముత్పలమితి వదుద్రీఢోంకారయో ర్విశేషణ విశేష్య
భావ ఇతివికల్ప్య- ఓంకారస్య ప్రత్యుచం ప్రత్యనువాకం ప్రతినామ
చాద్యంతేషు వ్యాప్తేః వ్యాపిత్యా త్కోవా ఓంకారఉపాస్య ఇత్యా
కాంతాయా ముద్రీధావయవత్వే నోంకారో విశేష్యతే- ఓమిత్యే తదక్ష
ర ముద్రీధముపాసీతేతి తథాచో ద్రీధమిత్యోంకారస్య విశేషణమిత్యేవ
సమంజసం- ఉత్పలస్య సీలత్వమివ- నత్వధ్యాసాదిపక్షగ్రహణం యుక్త
మితిపక్రమ వాక్యస్య నిర్ధారితార్థత్వా త్తస్మాదేకస్య సిద్ధాంతస్య సి
ద్ధిరితిబోధ్యం- నూత్రేచ శబ్దేన అధ్యాసాదిపక్షాణా మసంభవన్నూచితః-
తథాహి- ఉద్రీధే ఓంకారస్య ఓంకారేపూ ద్రీధస్యాధ్యాసే నోపాస్యత్వే
ఉత్తరత్రవిధియమానా దోంకారే ప్రాణదృష్టిరూపా దుపాసనా ద్భి

న్నమిద ముపాసనం వక్తవ్యం తథాచ పృథక్పలకల్పనాప్రసంగః - సిద్ధాంతేతు ప్రాణాశ్రయః ఓంకారోత్ర సమర్పిత ఇతినాయందోషః - నాపి ద్వితీయః పక్షః - ఓంకారోద్గీధయో రన్యతరజ్ఞాన స్వాన్యతర జ్ఞానబాధక త్వా దర్శనాత్ - నాపి తృతీయః పక్షః - ఓంకారోద్గీధశబ్దయోః పర్యా యత్వాభావాదితి - తస్మాత్పైకదేశే దధిపటో దగ్ధిత్యాదివ దుద్గీధప దం స్వావయవ మోంకారం లక్షయతీతిసిద్ధం - నాస్య నూత్రస్వాధికరణాంతరత్వం పూర్వసూత్రా కాంతూ పూరకత్వాత్ విషయభేదాభావాచ్ఛ - ౯.

ఇత్యన్యథాత్వాధికరణం - 3.

ఏవం వాజసనేయకే ఛాందోగ్యేచ ప్రాణసంవాదే ముఖ్యప్రాణస్య త్రైవిద్యగుణకస్యాపాస్యత్వముక్తం - వాక్చక్షుశ్రోత్రమనోరేతాం సిక్రమేణ వసిష్ఠత్వప్రతిష్ఠాత్వ సంపత్త్వాయతనత్వజనిమత్వ రూపగుణ యుక్తాని సంకీర్త్యంతే - వాగాదయః ప్రాణాధీనస్థితత్వం స్వేషు నిశ్చి త్య స్వనిష్ఠాన్ వసిష్ఠత్వాదిగుణాన్ ప్రాణే సమర్పితవంత ఇత్యుక్తం - వాచోహి వసిష్ఠత్వం వాగ్మినో లోకే సుఖేనవాసదర్శనాత్ - చక్షుషః ప్రతిష్ఠాత్వం చక్షుష్కృతసుఖేన పాదప్రతిష్ఠాదర్శనాత్ - శ్రోత్రస్య సంపత్వం శ్రుతాత్మనిర్ధారణేన పరమసంపత్తి దర్శనాత్ - మనోహి భోగ్యాకారవృత్తిద్వారా భోగ్యానా మాయతనం - పురుషాద్యాకారేణ పరిణమమానం రేతోజనిమదితి మంతవ్యం - ఏవం కౌషీతక్యాదితా ఖాస్వప్నిప్రాణసంవాదేషు - అథాతోనిశ్రేయసాదానం - ఏతాహవై దేవతా అహంశ్రేయసేవివదమానా ఇత్యాదినాప్రాణస్య త్రైవిద్యముక్తం - వశిష్ఠత్వాదిగుణా స్తునోక్తాః - నిశ్రేయసంత్రైవిద్యం తస్యాధానం నిర్ధారణం - తద్వివాదిపాస్తేరయోగాత్తదారభ్యత ఇత్యాహ - అథేతి - ఏతా వాగాద్యభిమానిన్యో దేవతా అహంశ్రేయసే స్వకీయశ్రేష్ఠత్వాయే త్యర్థః - తత్రకిం వశిష్ఠత్వాదిగుణానాం క్వచిదుక్తానామన్యత్రోప సంహారోస్థినవేతి సందేహ - పూర్వమోంకారస్య సమీపస్థగుణై రేవౌపాస్యత్వవదత్రాపియత్రయేగుణాశ్శ్రుతాస్తే రేవౌపాస్యత్వం ప్రాణస్యేతి నోపసంహారఇతిప్రాప్తే ఆహ.

సర్వాభేదాదన్యతేమే- ౧౦.

అన్యత్ర వశిష్టత్వాదిగుణానామశ్రవణస్థలే - ఇమే వశిష్టత్వాదయోగుణా ఉపసంహతః- వ్యాః కుతః- సర్వాభేదాత్ - సర్వానుశాఖానుప్రాణోపాసనస్య ప్రాణసంవాదస్థస్యాభిన్నత్వాదిత్యర్థః- ఏకస్యామేవ విద్యాయాం వశిష్టత్వాద్యపేక్షాతదభావయోర్విరోధా దితిభావః- ౧౦.

ఇతి సర్వాభేదాధికరణం- ౪.

ననుప్రాణస్య సర్వత్రైక రూపత్వాత్పరిచ్ఛిన్నత్వాచ్చ భవతు శాఖాంతరీయ గుణోపసంహారేణోపాసనం- బ్రహ్మణస్తు స్వరూపతో వై భవతశ్చానం తత్వాదచింత్యత్వాచ్చ- సర్వశాఖాన్తగుణోపసంహారే పీయతాపరిచ్ఛేదా సంభవాత్స్వశాఖాగత ధర్మైదేవ సామాన్యతోజ్ఞాన సంభవాచ్చ- నాన్యశాఖాశ్రుతానాం ధర్మాణా ముపసంహరణి ప్రత్యుదాహరణే నాక్షిప్యసమాధత్తే.

అత్రప్రాణస్య సవిశేషత్వా ర్భవతుగుణోపసంహారః- బ్రహ్మణస్తు నిర్విశేషత్వే స్వశాఖాగతధర్మైదేవ జ్ఞానసంభవాన్నేవ సంహర ఇత్యాక్షేపకల్పనం వ్యాఖ్యాతృణామసంగతమేవ- సవిశేషస్యా భావప్రసంగాత్ - నిర్విశేషే స్వశాఖా గతధర్మాణామప్యనుపపత్తే- నిర్విశేషస్యాత్మరథియాంత్యవరోధ ఇత్యధికరణే అశేషధర్మ నిషేధప్రకారస్య పృథగ్వ్యక్త్యమాణత్వాచ్చేతి.

ఆనందాదయః ప్రధానస్య- ౧౧.

ప్రియశీరస్తాద్వైతప్రాప్తిరుపచయాపచయాహిభేదే ౧౨.

ఇతరేత్వర్థ సామాన్యాత్ ౧౩.

పురుషవేదగ్ం సర్వమిత్యవధారణేన- సవిశేషస్య నిర్విశేషస్యచ బ్రహ్మణోభేదాభావాత్తత్త్వరూపప్రతిపాదన పరానుశ్రుతిషు ఆనందస్వరూపత్వ విజ్ఞానఘనత్వ సత్యత్వ అనంతత్వాదయో ధర్మాః కృచిత్రత్వచిచ్ఛాయంతే- తత్రసంశయః- కిం యత్రయే ధర్మాశ్రుతా

స్తవతత్రజ్ఞేయాఉత సర్వే ధర్మాస్పర్శత్రోప సంహర్తవ్యా ఇతి త
త్ర బ్రహ్మణోఽచింత్యత్వా తద్జ్ఞానాయనశాఖాంతరస్థం ధర్మోపసం
హారాపేక్షేతిప్రాప్తే బ్రూమః- ఆనందాదయః ప్రధానస్య- ప్రధానస్య
సర్వకారణస్య బ్రహ్మణ ఆనందస్వరూపత్వాదయో ధర్మాస్పర్శత్రో
పసంహర్తవ్యాః- వేద్యైకేన విద్యైక్యాదితి పూర్వసూత్రోక్తహే
తోరత్యర్థః- సర్వధర్మోపసంహారేణ శ్రవణమననాద్యావర్తనే అవిద్యా
ని వృత్తౌ అపరోక్షసాక్షాత్కారావశ్యం భావాదితిభావః- ౧౦.

ననుజైత్తిరీయకే- ఆనందమయం పరమాత్మనం ప్రస్తుత్య-
తస్యప్రియమేవశిరః- మోదోదక్షిణః పక్షః ప్రమోదఉత్తరః పక్షః-
ఆనందఆత్మేతి ప్రియశిరస్త్యాదయో ధర్మాశ్శూయంతే- తేషామప్య
నందస్వరూపత్వాదీనామివ సర్వత్రోపసంహారస్సాన్విత బ్రహ్మధర్మ
త్వా విశేషాదిత్యా శంకాయామాహ - ప్రియశిరస్త్యాద్యప్రాప్తి
రితి- ప్రియశిరస్త్యాది ధర్మాణాం నసర్వత్రప్రాప్తిః కుతః- హి మ
తః - ప్రియమోద ప్రమోదాః పరస్పరాపేక్షయా ఉపచితాపచి
తరూపాః- ఉపచితాపచితవంతోహిధర్మాధర్మిణి భేదే సత్యేవన్వాభా
వికాభవతః - బ్రహ్మణస్త్య ద్వితీయత్వాన్నోపచితాపచితప్రియాది
ధర్మవత్త్వం- అతోఽస్వభావధర్మాణాం బ్రహ్మజ్ఞానార్థాన్నోపసంహ
రణ్యర్థః- ఇష్టవస్తుదర్శనేప్రియం - తల్లాభేమోదః - తదనుభవేప్ర
మోదః- సుఖ సామాన్య మానందఇతితేషాం తారతమ్యం బోధ్యం -
అత్రావిద్యయాప్రియాది ధర్మవతో జీవన్వావిద్యాం నిరాకృత్య బ్ర
హ్మత్వబోధనపరేవాక్యే- నావిద్యకధర్మాణాం ప్రియాదీనాం- విధేయ
బ్రహ్మస్వభావత్వమితితేషాన్నోపసంహరణితి భావః- ౧౧.

ననుతహి- సర్వజ్ఞత్వ సర్వవిత్త్వ సర్వకారణత్వ సర్వాత్మత్వ
సర్వాధిపానత్వాదీనాంచ ధర్మాణాం సర్వసాపేక్షత్వేన స్వరూపధర్మ
త్వాభావాన్నోప సంహార ఇత్యాశంకాయామాహ- ఇతరేత్వధఃసా
మాన్యాత్- తుశ్చబ్దశృంకా నిరాసార్థః- ఇతరే సర్వజ్ఞత్వాదయో యేత
టస్థలక్షణగతా ధర్మాస్తేపిసర్వేసర్వత్రోపసంహర్తవ్యాః- కుతః- అ

ధ సామాన్యాత్ - అర్థస్య కారణబహ్మ విద్యాఫలస్య- మూలావిద్యాని
వృత్తియగవత్సర్వకామానాఽపి సర్వవిజ్ఞానాదేః పురుషార్థరూపస్య వి
శేషవిజ్ఞానస్థితి పర్యంతం జీవన్ముక్తప్రాప్త్యస్య సామాన్యాత్ - సమ
త్వాత్ - స్వరూప ధర్మజ్ఞానఫలేనవైభవజ్ఞాన ఫలస్యాపిసమత్వాదిత్య
ర్థః ఉక్తంహి- చిన్మాత్రసత్తాసామాన్యే విశ్రాంతస్య నిరంతరం- సర్వే
శస్యేహ సర్వత్వం సర్వాత్మత్వంచ సర్వదేతి- శ్రుతిశ్చ- తస్యాభిధ్యా
నాత్మతీయం దేహభేదే విశ్వేశ్వర్యం కేవల ఆప్తకామ ఇతి- సర్వా
త్మత్వ మహానిభూతిసహితంస్వాదీశ్వరత్వం స్వత ఇతి భాష్యకృద్వచనం
చ- యస్తుసర్వాణీభూతానాశిత్మన్యే వానుపశ్యతి- సర్వభూతేషు చా
త్మానంతతోనవిజగుప్సతే - యస్మిన్సర్వాణీభూతాన్యాత్మైవాభూ
ద్విజానతః- తత్రకోమోహః కశ్చోకపకత్వ మనుపశ్యతఇత్యాదిశ్రుతయ
శ్చవిశేషవిజ్ఞానోపశమే విదేహముక్తస్య నిష్ప్రపంచ బ్రహ్మమాత్రతా
పరిశేషవత్తత్సద్భావదశాయాం సార్వాత్మ్యమపిజీవన్ముక్తస్య పురు
షాధః రూపమితిదశాయంతీతిభావః- ౧౩.

ఇత్యానందాద్యధికరణం ౧౪.

కతవల్లీషుపత్యం తే- ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యధాః ఇత్యారభ్య
పురుషాన్నపరం కించిత్సాకాష్టాసాపరాగతిరితి- తత్రసంశయః- కిమి
మానివాక్యానిభిన్నాని- ఉత్తాత్మపరమేకమేవవాక్యమితి - తత్రేమాని
వాక్యానిభిన్నానీతిప్రాప్తేబూమః.

ఆధ్యానాయప్రయోజనాభావాత్ - ౧౪.

ఆత్మశబ్దాచ్చ- ౧౫.

ఆధ్యానాయ- ధ్యానసాధ్య సాక్షాత్కారాయ పురుషవన అ
ధాదిభ్య స్సర్వేభ్యః పరత్వేన ప్రతిపాద్యత ఇత్యేకమేవవాక్యం
నత్వింద్రియాదిపరత్వేనాధాదయః ప్రతిపాద్యాః - ప్రయోజనాభా
వాత్ - నహింద్రియపరత్వే నాధాజ్ఞానం స్వతః కించిత్ప్రయోజనం సా
ధయతి- అతః ప్రతిపాద్యవస్తు భేదాభావాన్నవాక్యభేదః - పురుషజ్ఞా
నం ఫలహేతు రితి తత్రైవోక్తం- నిచాయ్యతం మృత్యుఃకుఖాత్మ
ముచ్యతఇతి- ౧౪.

ఏవం వాక్యైక వాక్య త్వే పురుషసర్వపరత్వ జ్ఞానస్యసఫలత్వం లింగముక్త్యా ఆత్మపరత్వం అపూర్వత్వంచలింగమాహ ఆత్మశబ్దాచ్చేతి ఏవం సర్వేషుభూతేషు గూఢోత్మానప్రకాశతే- దృశ్య తే త్వగ్ర్యయా బుధ్యానూత్మయా నూత్మదశిః భిరితి ప్రకృత పురుషే ఆత్మశబ్దాత్ గూఢోనప్రకాశత ఇత్యపూర్వత్వ సంకీర్తనాచ్చఫలవ దపూర్వాత్మపరమేకం వాక్యం- ననిష్ఫల ప్రసిద్ధానాత్మ పరాణి బహువాక్యా నీతి భావః- ౧౫.

ఇత్యాధ్యానాధికరణం- ౬.

ఐతరేయకే శ్రూయతే- ఆత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్రహసిన్నా న్యత్రించనమిషత్ సతాతలోకాన్న సృజా ఇతిసఇమాన్ లోకానసృజతాంభో మరీచీర్మరమాపోఽదోంధః పరేణివంద్యాఃప్రతిష్ఠాంతరిక్షం మరీచయః పృథివీమరోయా అధస్తాత్తాతపఇతి- లోకానే వాహ- అంభఇతి- తద్వ్యాచప్తేశ్రుతి రదోంభఇతి- తదంధః యత్పరేణివందివః పరస్తాద్వృతతే- తస్యచ పరస్తాత్తనస్యద్యాః ప్రతిష్ఠా ఆశ్రయః- సావ్యంభశ్శబ్దవాచ్యా దివమారభ్యా పరితనలోకాశ్చాన్ద్రమపైరంభో భిర్వాన్తప్రత్యాదంభ ఇత్యుచ్యంత ఇత్యథః అంతరిక్ష లోకస్సవిత్త మరీచివ్యాప్త్యా స్మరీచయః స్థానభేదాపేక్షయా బహువచనం- మ్రియంతేఽస్మిన్ భూతానీతిపృథివీ లోకోమరః- యానిపృథివ్యా అధస్తా త్పాతాళాని అబ్జహుళానితా ఆపఇత్యథః - అత్రసంశయః - కిమాత్మపదేన హిరణ్యగభః ఉచ్యతే - ఉతపరమాత్మేతి- తత్రప్రజాపతేరేతః- కార్యందేవా ఇత్యాది పూర్వవాక్యే హిరణ్యగభఃస్య ప్రకృతత్వాత్- సవమాత్మ శబ్దేనోచ్యత ఇతియుక్తం అన్యథా వాక్యభేద ప్రసంగా దితిదృష్టాంత సంగత్యా ప్రాప్తే బ్రూమః.

ఆత్మగృహీతిరితరవదుత్తరాత్ - ౧౬.

అన్వయాదితిచేత్స్యదవధారణాత్ - ౧౭.

అస్మిన్ సృష్టివాక్యే ఆత్మశబ్దేన పరమాత్మన ఏవ గృహీతిః - నాన్యస్య ఇతరవత్ - యథా ఇతరేషు సృష్టివాక్యేషు ఆత్మనాకాశ

స్సంభూతత్యాది మ్వాత్మశబ్దేన పరమాత్మన ఏవగ్రహణం తద్వదత్రాపి-
కుతః- ఉత్తరాత్ - సఈక్షత లో కాన్ము సృజా ఇతి సజ్జమాన్ లో కా న
సృజ తేతీక్షణ పూర్వక స్రష్టృత్వయాపో త్తర విశేషణాదిత్యధః తచ్చ
విశేషణం పరమాత్మనేవ ముఖ్యత్వేన శ్రుత్యంతరేవ్వవగతం యు
క్తంచ- అనావృతజ్ఞానత్వాత్ - హిరణ్యగర్భాస్యత్వా వృతాధిష్ఠానజ్ఞా
నత్వా న్న స్వాతంత్ర్యేణ బుద్ధిపూర్వక స్రష్టృత్వం- కింతు అజ్ఞాతే
రజ్ఞానం సృష్టినివ త్రివృత్కృత భూతభౌతిక స్రష్టృత్వ మేవావిద్య
యేతిభావః- ౧౬.

అన్వయాదితిచేత్స్వాదవధారణాత్ - పూర్వవాక్యాది పర్యాయ
చనయా ప్రజాపతావేన వాక్యస్యాన్వయ దశనాన్న పరమాత్మగ్రహ
ణం యుక్తమితిచేత్ - అత్రోచ్యతే- స్వాదవధారణాదితి- అత్రపరమా
త్మన ఏవ గ్రహణం యుక్తం స్యాత్ - ఆత్మావాగ్దమేక ఏవాగ్రహణీ
దితిసృష్టేః ప్రాగేత్యావధారణస్య పరమాత్మనేవాంజసత్వా దిత్వ
ధః- నచాస్మిన్ వాక్యే లోకస్రష్టృత్వంశ్రూయమాణం హిరణ్యగ
ర్భమేవగమయతి- అన్యథా పరమాత్మగ్రహణే మహాభూతసృష్టిశ్చ
యేతేతివాచ్యం- ఛాందోగ్యే తత్తేజోఽసృజ తేఽతేజ ఆదిసృష్టి శ్రవణే
పి యథా ఆకాశవాయుసృష్ట్యుపసంహార స్త ద్వదత్రాపి మహా భూత
సృష్టేరుపసంహారా త్తస్మాదస్మిన్వాక్యే ఆత్మనః పరపైవ గ్రహణ
మితిసిద్ధం- ఏవంపరమాత్మ నస్సర్వ స్రష్టృత్వజ్ఞాన మప్యర్థ సామాన్యాద
విద్యానివృత్త్యాది ఫలక మితిభావః- ౧౭.

ఇత్యాత్మగృహీత్యధికరణం- 2.

వాజసనేయకే ప్రాణసంవాదే ప్రాణోవాగాదీన్ పప్రచ్ఛ- మమ కిమ
న్నం కింవాసఇతి- తేప్రత్యూచుః- యదిదం కింవాశ్వభ్య ఆక్రిమిభ్య
ఆకీటపతంకేభ్యోఽన్నం త త్తేన్నం- ఆపోవాసఇతి- తదనంతరం శ్రూ
యతే- తద్విద్వాగ్ం సశ్రోత్రియా ఆశిష్యంత ఆచామంత్యశిత్యాచా

చామం త్యేతమేవ తదనమనగ్నం కుర్వంతో మన్యంతే- తస్మాదేవం విదశి
 వ్యన్నాచామేదశిత్యాచాచామేదేతమేవ తదనమనగ్నం కుర్వంతి ఇతి-
 యస్మా త్ప్రాణస్యాహోవాస స్తస్మాదిత్యస్మిన్న క్షే తచ్ఛబ్దః- విద్వాగ్-
 షః ప్రాణోపాసకాః భోజనాత్పురోత్తరకాలయో రాచమనంకుర్వం
 తి- తత్ తేనాచమనసంబంధినా జలరూపవాససా- ఏతమేవానం ప్రా
 ణం అనగ్నమాచ్ఛాదితం కుర్వంతో మన్యంతే చింతయంతి- తస్మాది
 దానీం తనోపి ప్రాణవిదేవంకుర్యా దిత్యర్థః- ఛాందోగ్యేష్యేవమేవశ్రూ
 యతే- తస్మా ద్వాఏతదశిష్యంతః పురస్తాచ్ఛి పరిష్టాచ్ఛి- పరిదధ
 తి తస్మా త్ప్రాణం ప్రత్యపాంవాసస్త్యా దిత్యర్థః- తత్రాచమనీయా స్వ
 పుప్రప్రాణవాస స్తస్యధ్యాన మాచమనంచ ప్రతీయతే తత్తోభయవిభా
 నే వాక్యభేదభయో దేశమేవ విధేయం- తదేకం కిమాచమనం ఉతవా
 సస్తస్యధ్యాన మితిసంశయే- పూర్వాధికరణే సందిగ్ధస్యాత్మశబ్దస్య వాక్య
 శేషా నిర్ణయవదాచామంతీతి వర్తమానాపదేశస్య ఆచామేదితి వా
 క్యశేషా ద్విధిత్వనిర్ణయ ఇతిప్రాప్తే బ్రూమః.

కార్యాఖ్యానాదపూర్వం- ౧౮.

వాస్తస్యధ్యానమేవా పూర్వం ప్రాణవిద్యాంగ త్వేన విధేయం-
 యథా ప్రాణవిద్యాంగ త్వే నశ్వాదిమర్యాదస్యాన్నస్య ప్రాణం ప్రత్య
 స్మ త్వేన ధ్యానం విధీయతే తద్వత్- నత్వాచమన మత్రవిధేయం- కు
 తః- కార్యాఖ్యానాత్ ద్విజోనిత్య మపస్సప్రకేదిత్యాదినా స్మార్తవిధి
 నా సకలానుష్ఠానాంగ త్వేన శుభ్యర్థం కార్యస్యాచమనస్య ప్రాణవిద్యా
 యామపి విధిప్రాప్త స్యాఖ్యానా త్తదీయాస్వపు వాస్తస్య విధానార్థ
 మనువాదాదిత్యర్థః- తస్మాదనన్యత్రాపి ప్రాణవిద్యా యాంధ్యానద్వయో
 పసంహారః కార్యి ఇతిభావః- ౧౮.

ఇతి కార్యాఖ్యానాధికరణం- ౧౮.

వాజసనేయశాఖాయా మగ్నిరహస్యే శాండిల్య విద్యాశ్రుతా-
 తత్రగుణాః శ్రూయంతే సత్తత్త్వానముపాసీత మనోమయం ప్రాణశరీ

రం భారూపమిత్యాదినా తస్మామేవశాఖాయాం బృహదారణ్యకే ప్ర
సః శ్రూయతే శాండిలేనదృష్టావిద్యా మనోమయోయః పురుషోభా
సృత్యస్తస్మిన్నంతర్హృదయే యథా ప్రహిర్వాయతౌ వాసవష స
ర్వస్యేశాన సర్వశ్యాధిపతి సర్వమిదం ప్రశాస్తీయదిదం కిం చేతి-
భాః ప్రకాశాత్మకః సత్యః పరమార్థః తస్మిన్ మనోమయప్రకృతిభూ
త మనశ్చబ్దేన ప్రస్తుతే దహరపుండరీకే అంతః యథా ప్రహ్యదిస్తథా
తత్పరిమాణః పురుషోస్తి సవష సర్వస్యేశాన ఇత్యాది గుణక ఇత్యర్థః-
తత్ర సంశయః కిమగ్నిరహస్య బృహదారణ్యకస్థయో రహయో ర్వి
ద్యయో ధేదః ఉతైక్యమితి తత్రైకస్యానువాదకత్వం ఏకస్య విధా
యకత్వ మిత్యత్రపూర్వవన్నియూమకాభానా దుభయోరపి స్యనికట
స్థ గుణవిశిష్టవిద్యా విధాయకత్వ మిత్యనయో ర్విద్యయో ధేదఇతి
ప్రత్యుదాహరణేనప్రాప్తే బ్రూమః.

సమానవచనాభేదాత్ - ౧౯.

యథా భిన్నాను శాఖాను విద్యైక్యం గుణోపసంహరశ్చ భ
వత్యేవం సమానే ఏకస్యామపి శాఖాయాం భవितుం యుక్తం కుతః-
అభేదాత్ ఉపాస్యస్య మనోమయత్వాదిగుణకస్యోభయత్రాప్యభేదేన
ప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః యత్తు ఏకస్యానువాదకత్వ మేకస్య విధాయక
త్వ మిత్యత్ర నియూమకాభావ ఇతితన్న- అగ్నిరహస్యే బహూనాం గు
ణానాం శ్రవణేన తత్రైవ విద్యోత్పత్తి విధికల్పనాత్ బృహదారణ్య
కేతు విద్యైక్య ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం తత్రోక్త మనోమయత్వా ద్యల్పగు
ణానువాదేన సర్వేశానత్వాదయోగుణా విధీయంత ఇతి నకీంచిద్వాధికం
తస్మా దుభయత్ర శాండిల్యవిద్యైక్య మితి సిద్ధం- ౧౯.

ఇతి శాండిల్యవిద్యాధికరణం- ౯.

బృహదారణ్యకే సత్యం మహదిత్యుపక్రమ్యతద్యత్ తస్మాత్
సా సత్యోయవష ఏతస్మిన్ మండలే పురుషాయశ్చాయం దక్షి
ణేక్షన్ పురుషఇతి తత్రత్రైవంసతి యత్సత్యంసాసావాదిత్యిఇత్యర్థః-

కింమండలమేవాదిత్యః సేత్యాహ-యవషణ్ణతి-అక్షన్ అక్షిణి-తస్య సత్య
 స్య స్థానభేదేనాదిత్యచాక్షుష పురుషాత్మనాఽవస్థాన ముక్త్వా ఆదిత్య
 పురుషస్య సత్యస్య భూరితిశిరః- భువణ్ణతిబాహూ- సువరితిప్రతిష్ఠా- పా
 గావితి- వ్యాహృతిదేహత్వం సంపాద్యతస్యోపనిషదహరితి- అహర్నా
 మత్వముక్తం- తదనంతరం చాక్షుష పురుషస్య సత్యస్య పూర్వవ
 ద్వాహృతి దేహత్వం సంపాద్య తస్యోపనిషద హమిత్యహంకార నా
 మత్వముక్తం- ఉపనిషచ్ఛబ్దేన దేవతా ప్రకాశకం రహస్యం నామో
 చ్యతే- అహశ్శబ్దః ప్రకాశనాచీ అహంశబ్దః ప్రత్యగాత్మనాచీ తావహర
 హంశబ్దా క్రమేణాదిత్యచాక్షుష పురుష యోర్నామసీ ఇతిస్థితిః - తత్ర
 సంశయః- కిమస్యాం సత్యవిద్యాయాం నామ్నోర్వ్యవస్థ యాధ్యానం
 క ర్తవ్యం ఉతనామద్యయస్య పురుషద్వయే పుష్పసంహారణ్ణతి- పూర్వ
 పక్షే ఉపసంహారః ఫలం సిద్ధాంతేత్వ సుపసంహారణ్ణతి- తత్రదృష్టాంత
 సంగత్యా పూర్వపక్షయతి.

సంబంధాదేవ మన్యత్రాపి- ౨౦.

నవావిశేషాత్ - ౨౧.

దర్శయతిచ- ౨౨.

సంబంధాదిత్యాదినా- యథా శాండిల్య విద్యాయామేక శాఖా
 యాం విభాగేనాధీతాయాం ఏకవిద్యాత్వ సంబంధా దన్యోన్యం గుణో
 ప సంహారః పూర్వముక్తః ఏవమన్యత్రాపి సత్యవిద్యాయాం భవితుం
 యుక్తం ఏకవిద్యాత్వ సంబంధాదిత్యర్థః- ౨౦.

సమాధత్తే- నవావిశేషాత్ - నైవనామద్యయస్య పురుషద్వ
 యే ఉపసంహారః- విద్యైక్యే వ్యత్యాదిత్య రూపస్థాన విశేషాదిత్యర్థః
 తథాహి- యవష ఏతస్మిన్మండలే పురుష స్తస్యాహరితినామేత్యుక్తేతస్యే
 త్తీతచ్ఛబ్దేనాదిత్య మండలా వచ్చిన్నసైన్యవ పరామర్శాత్ - తస్యైవా
 హర్నామత్వం యుక్తం- ఏవమహంనామత్వం చాక్షుష పురుషస్యై

వచక్షూరూపస్థాన విశేషావచ్ఛిన్నపైవ తచ్చజ్ఞేన పరామర్శాదితి తస్మా దనయోగ్నా మ్నోవ్యవస్థేతి- ౨౧.

దర్శయతిచ-కించ-విద్యాంతరే-హిరణ్యశ్శ్రు రిత్యాదినా౨౨ది త్య పురుషస్యరూప ముక్త్వా తద్రూపమక్షీ పుగుషే౨తిదిశేతి- తస్యై తస్యతదేవరూపం యదముష్యరూపమితి- అయమతిదేశః ఇతరత్ర సత్య విద్యాస్థలేస్థానభేదాత్ నోపసంహార ఇతిదర్శయతి- అన్యథాస్థానభేదేపి గుణోపసంహారాంగీకారే అయమతిదేశో నిరర్థకవపస్యాదితి తస్మాన్నా మ్నోవ్యవస్థేతి నిధం- ౨౨.

ఇతి సత్యవిద్యాధికరణం- ౧౦.

పరిశిష్టోపదేశాత్మ కఖలగ్రంథేషుశ్రూయతే- బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీ ర్యా సంభృతాని బ్రహ్మగ్రేజ్యేష్ఠుందివమాతతానేతి- వీర్యావీర్యాణీ ప రాక్రమ విశేషరూపాణి వియదాదీని బ్రహ్మైవజ్యేష్ఠమనన్యాపేక్షం కా రణం యేషాంతాని బ్రహ్మజ్యేష్ఠాని- తాకికేశ్వర వీర్యాణాం బలవద్భి మ్-ధ్యేభంగస్సంభవతి- బ్రహ్మవీర్యాణాంతు నైవమిత్యాహ- సంభృ తానీతి- సర్వాధికేన బ్రహ్మణా నిర్విఘ్నం సంపాదితానీత్యర్థః - తచ్చ జ్యేష్ఠం బ్రహ్మ అగ్రే ఇంద్రాదిజన్మః ప్రాగేవదివం స్వగమాతతాన వ్యాప్తవత్- నిత్యమేవ సర్వవ్యాపక మిత్యర్థః- ఏవం సంభృతిద్యువ్యా ప్త్యాదయోగుణాః బ్రహ్మణశ్శ్రూయంతే- తత్రసంశయః- కిం తేషాం గుణా నాం తదీయోప నిషద్విహిత శాండిల్యాది బ్రహ్మవిద్యా సూపసంహార ఉతతద్గుణ విశిష్టప్రహ్లాపాసనం పృథగేవాత్రవిధీయతఇతి-తత్రాతిదిశేతి

సంభృతి ద్యువ్యాప్త్యపిచాతః- ౨3.

సంభృతిశ్చద్యువ్యాప్తిశ్చ సంభృతిద్యువ్యాప్తీ యథాస్థాన భే దాన్నా మ్నోర్వ్యవస్థా ఏవం సంభృత్యాదయోపి శాండిల్య విద్యాను నోప సంప్రీయంతే- అతఏవ స్థానభేదాదే వేత్యర్థః.

శాండిల్యాది విద్యాను హృదయాయతనత్వం బ్రహ్మణశ్శ్రుతం

నై వసుత్ర- తస్మాత్సం భృత్యాదిగుణ విశిష్టముపాసనాంతర మితిసిద్ధం
అస్మాతిదేశత్వాన్న పృథక్సంగత్యపేక్షా- ౨3.

ఇతిసంభృత్యధికరణం- ౧౧.

అస్తితాండినాం పైంగినాం రహస్య బ్రాహ్మణే పురుషవిద్యా
తత్రపురుషోయజ్ఞత్వేన కల్పితః-తదీయమాయుస్త్రిధావిభజ్య సవనత్ర
యం కల్పితం - తస్యయానిచతుర్వింశతి వర్షాణి తత్ప్రాతస్సవనం
తతః పరాణిచతుశ్చత్వా రింశద్వపాణి మాధ్యం దినం సవనం -
తతః పరాణ్యష్టాచత్వారిం శద్వపాణి తృతీయం సవనం - పురుష వి
ద్యావిదష్టోడశో త్రరశతవర్షజీవిత్యాదితి- పిసాసాదికం దీక్షాత్వేనకల్పి
తం- తైత్తిరీయకేసి- తస్యైవం విదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమానశ్చ
ద్ధాపత్నీ శరీరమిధమిత్యాదినా పురుషయజ్ఞశ్చూయతే - తత్రసంశ
యః- కిమనయోర్విద్యయోరన్యోన్యం గుణోపసంహరో స్తినవేతి- త
త్రపూర్వం యదుక్తం సంభృత్యాదిగుణాశ్శాంఢిల్యాది విద్యామనోప
సంఘీయంత ఇతి- యుక్తంహితత్రాసాధారణగుణ ప్రత్యభిజ్ఞానాభా
వాత్ - ఇహతుమరణస్యావభృతత్వేన కల్పితస్య గుణస్యోభయత్రసత్వే
న ప్రత్యభిజ్ఞానాద్గుణోప సంహరోయుక్త ఇతి ప్రత్యుదాహరణేన ప్రా
ప్తేబ్రూమః-

పురుషవిద్యాయామివచేతరేషామనామ్నానాత్ - ౨౪-

నాన్యోన్యం గుణోపసంహరః- కుతః- ఉపాస్యరూపభేదాత్ -
తదాహఃచార్యః- పురుష విద్యాయామివేతి- తాండాగ్రిశాఖాస్థ పురుష
విద్యాయాం- యథాగుణామ్నానంతథేతరేషాం తైత్తిరీయకాణాం పు
రుషవిద్యాయాం గుణామ్నానా భావాదిత్యధః- అత్రపురుషఏవ య
జ్ఞత్వేనోపాస్యః- తైత్తిరీయకేతు విదుషః పురుషస్య ప్రసిద్ధోయాయ
జ్ఞస్తస్య పురుషాత్మాఽఽయజమానత్వాదికల్పనయోపాస్యతా ఏవం
బహుతర ఉపాస్యభేదో దృశ్యతే - తద్భేదాచ్చవిద్యాభేదాన్నాన్యో
న్యం గుణోపసంహరఇతి- యదవభృథగుణస్యోభయత్రసత్వాత్ ప్రత్య
భిజ్ఞానమితితన్న- బహుగుణభేదే ఏకస్య ప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాభావాదితి-

కించత్తై త్తిరీయ కేపూర్వమాత్మవిద్యాముపదిశ్యతచ్ఛేష త్వేన పురుషయ
జ్ఞ ఉపదిశ్య తేతస్యైవం విదుష ఇతి తత్సంనిధౌ శ్రవణాత్ అన్యత్ర
త్వాయ్యుర్వృద్ధి ఫలకః పురుషయజ్ఞస్వతంత్ర ఇత్యనయోచ్ఛేద ఏవ
న్యాయ్య ఇతి - ౨౮.

ఇతి పురుషవిద్యాధికరణం- ౧౨.

అస్తా వ్యధర్వణి కానాముపనిషత్ప్రారంభే మంత్రపఠనం సర్వం
ప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్యధమనీః ప్రవృజ్యశిరోఽభిప్రవృజ్యత్రిధావి
భక్త్యత్యాది తాండినాం దేవసవితః ప్రసువేత్యాది శాట్యాయనీనాం
శ్వేతాశ్వోహరితనీలోసీత్యాది - తైత్తిరీయకాణాంశన్నోమిత్రత్యాది
వాజసనేయినాంశూపనిషదారంభే ప్రవర్గ్య బ్రాహ్మణం పఠ్యతే దే
వాహవై సత్రం నిషేనురిత్యాది- కాపీతకానాం అగ్నిష్టోమబ్రాహ్మణం
బ్రహ్మవా అగ్నిష్టోమో బ్రహ్మైవతదహ బ్రహ్మజైవతే బ్రహ్మో
పయంతీతే మృతత్వమాప్నువంతియ ఏతదహరుపయంతీత్యాది- అ
యమర్థః అభిచారకర్మదేవతా మభిచారకర్తా ప్రాధ్యాయతే- హేదేవ
తేమద్రిహో స్సర్వమంగం ప్రవిధ్యవిదారయ- హృదయంచవిదారయ-
ధమనీస్సిరాః ప్రవృజ్యఛింది- శిరశ్చాభితోఛింది- ఏవం మద్రిపుస్త్రీధా
విభక్తోవిశ్లిష్టో భవత్విత్యర్థః- హరిత ఇంద్రనీలఃతద్వన్నీలోసీతీంద్రస్సం
బోధ్యతే- మిత్రస్సూర్యశ్శం సుఖకరోభూయాయాతివిద్యార్థభిశాస్తే- అ
గ్నిష్టోమో బ్రహ్మసయస్మిన్నహనిక్రియతేతదహరపి బ్రహ్మ- తతోయ
ఏత దహరుపయంతి అహర్నిర్వర్త్యం కర్మానుతిష్ఠంతే తేబ్రహ్మజైవ
సాధనేన బ్రహ్మపరముపయంతి- తేక్రమేణామృతత్వం ముక్తిమాప్ను
వంతీత్యర్థః- తత్రసంశయః- కిమిమే సర్వంప్రవిధ్యేత్యాదయోమంత్రాః
ప్రవర్గాదీనిచ కర్మాణితత్తదుపనిషదుక్తవిద్యానూపసంప్రీయేరన్న
వేతి- తత్రపూర్వం యథాపురుషయజ్ఞస్వాత్మవిద్యా సన్నిధానాత్తచ్ఛే
షత్వంతథా మంత్రాణాం కర్మణాంచ తత్తద్విద్యా సన్నిధానాత్తత్త
చ్ఛేష త్వేనోపసంహారో స్తీతి దృష్టాంతేన ప్రాప్తేప్రబూయః-

వేదాద్యర్థబేదాత్ - ౨౯.

నై మాముపసంహారోవిద్యాను_ కుతః_ వేధాద్యర్థభేదాత్ - స
 ర్వం ప్రవిధ్యేత్యాదిమంత్ర ప్రకాశితానాం వేధాదీనామర్థానామభిచా
 రకర్మాది సమవేతానాం భేదాత్ - విద్యాస్వ సమవేతత్వాదిత్యర్థః - త
 థాచాభిచారక ర్మాది సమవేతార్థ ప్రకాశన సామర్థ్య లక్షణం లింగం
 సన్నిధిదుర్బలం తిరస్కృత్య మంత్రాణామభిచారాది కర్మాంగత్వం
 సంపాదయతీతి నవిద్యాశేషత్వం ప్రవర్త్యాది కర్మణాం సన్నిధేబ్బలీయ
 సాశ్రుత్యాదినాజ్యోతిష్టేమాదౌ వినియక్తానాం నవిద్యాశేషత్వ మితి
 భావః_ ౨౫.

ఇతి వేధాద్యధికరణం- ౧౩.

తాంజినాం రహస్యేశ్రూయతే_ అశ్వఇవరోమాఃవిధూయపా
 పంచంద్ర ఇవరాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్యధూత్వాశరీరమకృతం కృతాత్త్వా
 బ్రహ్మలోక మభిసంభవామితి_ తద్దైవాధర్వణశ్రుతిః_ యథానద్య
 స్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతి నామరూపేవిహయ_ తథా
 విద్యాన్ పుణ్యపాపే విధూయనిరంజనః పరమం సామ్యముపైతీతి_ య
 థాశ్వాజ్జీర్ణానిరోమాఃశిరజ్జాభి సహత్యక్త్యాస్వచ్ఛోభవత్యేవ మహా
 మపిసర్వం పాపం విధూయనిర్మలస్స_ యథాచంద్రోరాహోర్ముఖా
 త్ప్రముచ్యథాస్వరోభవత్యేవమకృతప్రవాహరూపేణానాదిసిద్ధందేహం
 ధూత్వాత్యక్త్యాఽతి స్వచ్ఛస్సకృతాత్త్వా సాక్షాత్కృతాత్మతత్త్వా
 బ్రహ్మత్వకం లోకమభిసంభవామి_ ఆభిముఖ్యేన ప్రత్యక్షేన్వ ప్రాప్నో
 మితిత్యర్థః_ తథాశాట్యాయనినః పఠంతి_ తస్య పుత్రాదాయముపయం
 తి_ సుహృదస్సాధుకృత్యాం ద్విషంతః_ పాపకృత్యామితి తస్యమృతస్య
 విదుష ఇత్యర్థః_ తద్దైవ కౌషీతకినః పఠంతి_ తత్సుకృత దుష్కృతేవిధూ
 నుతే తస్యప్రియాజ్ఞాతయస్సుకృత ముపయంత్య ప్రియాదుష్కృతమితి_
 తత్ తేన విద్యాబలేన విద్యాన్ సుకృత దుష్కృతే విధూనుతేత్యజితి_
 త్యక్తయోస్తయోర్వినియోగమాహ_ తస్యేతి_ తస్మాదుపాసకోనద్వే
 ష్య ఇతిశ్రుతితాత్పర్యం_ తత్రశాట్యాయనశ్చుతే ఉపాదానమాత్రం
 పుణ్యపాపయోశ్చుతం తచ్చవిదుషస్త్యంగం వినానసంభవతీతి పుణ్య

పాపత్యాగ ఆక్షిప్యతే- యత్రతుతాండాధర్వణవాక్యద్వయే పుణ్యపాప
త్యాగమాత్రంశ్రుతం- తత్రకింత్యక్తయోరుపాదాన మన్యత్రశ్రుతమ
త్రోపసంప్రీయతే నవేతి సందేహే పూర్వపక్షేవిద్యాయాస్తుతిప్ర
కర్షాసిద్ధిః ఫలం- సిద్ధాంతేతూపాదాన స్యాత్రోప సంహారాద్విద్యా
స్తుతి ప్రకర్షాసిద్ధిః- ఉపాసకకృత విద్యాస్తుత్యధః- హిశ్రుతాప్రపాస
కః పుణ్యపాపేత్యజతి- తేచాన్యై రుపాదీయేతే ఇత్యుచ్యేతే - సాచ
స్తుతి సుతాగుణేన- తథాచోపాస్య గుణోపసంహార ప్రసంగేన స్తుత్య
ర్థం గుణోపసంహారో విచార్యత ఇతి ప్రాసంగికీ పాదసంగతిః- తత్ర
యథాపూర్వం విద్యాసన్నిధౌ శ్రుతస్యాపిమంత్రాదేవి- ద్యాయామ
సామర్థ్యాదనుపసంహార ఉక్తః ఏవం క్వచిత్కోషీతకీ రహస్యేహానస
త్సిధౌ శ్రుతస్యాప్యపాయనస్యోపాదానమంతరేణాపితూష్ణీహాన సం
భవేనహానస్యోపాదానోపపాదన సామర్థ్యాభావాన్నోప సంహార
ఇతి దృష్టాంతేనప్రాప్తేబూమః.

హానాతూపాయన శబ్దశేషత్వా త్కుశాచ్ఛందస్తు త్యుపగాన
వ త్తదుక్తం- ౨౬.

తుః కైవల్యవాచీ- తథాచ కేవలహానా శ్రుతాయాం సత్యాం
తత్రోపాదాన ముపసంహారకవ్యం- కుతః ఉపాయన శబ్దశేషత్వాత్ -
అశ్వరోమవిధూన నదృష్టాంతే నోక్తస్య పుణ్యపాపహానస్య నాశత్వా
భావాత్తేనవిధూతయోః పుణ్యపాపయో రన్యత్రావస్థానరూపోపాయ
న సాపేక్షత్వా దుపాయనం క్వచిదపి హానసన్నిధౌ శ్రూయమాణం
కేవలహానశ్రవణే ఆయాతి- పుణ్యపాపహానే నాపేక్షితస్యోపాదానాత్మ
కస్యోపాయనస్య తద్ధానశేషత్వా దిత్యర్థః- ఉపాదానంచ ఫలతో ద్ర
ష్టవ్యం అమూర్తయో రన్యత్రసంచారాత్మకోపాదానస్య ముఖ్యస్యా
యోగాత్ - నూతే శబ్దశబ్దేనహానా పుపాయనోపసంహారస్య స్తుత్య
ర్థత్వం నూచితమితిభోధ్యం- మిథ్యాభూతత్వా త్కర్మణః- శాఖాంతర
స్థో విశేషశ్చాఖాంతరే ప్యపేక్షిత ఉపసంహారణీయ ఇత్యత్ర దృష్టాం
తమాహ- కుశాచ్ఛందేత్యాదివా- తత్ర కుశా దృష్టాంతోయథా- కు

శావానస్పత్యానేత్యాదౌ భాల్లవినాం శ్రుతౌ హేకుశాస్సమిద్రూపా
 యూయం వానస్పత్యాస్థమాం యజమానం రక్షతేతి యజమానప్ర
 ర్థనే వనస్పతియోగిత్యేన సామాన్యసమిచ్ఛవణే బౌదుంబరా ఇతి శా
 ఖాంతరీయౌ విశేషఆశ్రితః- బౌదుంబరాః కుశా ఇతి- ఛందో దృష్టాం
 తో యథా- ఛందోభిస్తువత ఇత్యత్ర దేవాసుర ఛంద సామవిశేషేణ
 పౌర్వాపర్యప్రసంగే- దేవఛందాంసి పూర్వాణీతి మైంగిశ్రుత్యానిణా-
 యః- స్తుతిదృష్టాంతో యథా- షోడశినః పాత్రవిశేషస్య గ్రహణే అం
 గభూతం స్తోత్రం కదా కతఃవ్యమిత్యాకాంతాయాం ఛందోగానాం
 కాలవిశేషప్రాప్తౌ- సమయాధ్యుషితే నూర్వే షోడశిన స్తోత్ర ముపాక
 రోతీతి జై త్రిరీయక వాక్యా త్కాలధీర్భవతి- ఏవం భూతాయా ఆర్చా
 నాం శ్రుతే ర్వాకాలవిశేష ధీరితి- ఉపగాన దృష్టాంతో యథా ఋ
 త్విజఉపగాయంతీతి సామాన్యవాక్యం శాఖాంతరీయం నాధ్వర్యురుప
 గాయతీతివిశేష మపేక్ష్య అధ్వర్యువజ్ఞతా ఋత్విజ ఉపగాయంతీత్యే
 తదధఃపరతయా నిశ్చీయతఇతి- తథాచ యథా కుశాదిషు శ్రుత్యంత
 రగతవిశేషాన్వయ స్తథాహానా పుపాయనాన్వయ ఇత్యర్థః- ఇదంచ
 సామాన్యవాక్యస్య విశేషవిషయత్వం జై మినేరపి సమ్మతమిత్యాహ-
 తదు క్తమితి- ౨౬.

ఇతి హాన్యధికరణం- ౧౮.

పూర్వమత్ర విద్యాయాః కర్మహానిహేతుత్వం కృత్వా కేవల
 హానశ్రవణే ఉపాయనస్యోపసాహార ఉక్తః- ఇదానిం విద్యాయాః క
 ర్మహానిహేతుత్వం నాస్తీత్యాక్షేపా త్సంగతిః- పర్యంకస్థ బ్రహ్మ
 పాసకస్య దేహత్యాగానంతరం దేవమాగ్నేణ బ్రహ్మలోకం ప్రతిపర్యం
 కస్థ బ్రహ్మపాప్త్యర్థం గచ్ఛతో మార్గమధ్యే విరజానదీతరణానంత
 రం కర్మహాని శ్రూయతే- విరజానదీం మనసైవాత్యేతి తత్సుకృతదు
 ష్కృతే విహూనుతఇతి తత్ర సంశయః- కిం విరజానదీతరణానంత
 రం కర్మహానిరుత దేహత్యాగా త్ప్రాక్కాలఇతి పూర్వపక్షే మరణ
 ప్రాక్కాలీనవిద్యాంభినా నదీతరణస్సైవ కర్మహానిహేతుత్వ మితి వి

ద్వాయాః కర్మహాని హేతుత్వాసిద్ధిః ఫలం- సిద్ధాంతే విద్యా సామర్థ్యా జీవతపవ కర్మహానిరితి తత్సిద్ధి రితిభేదః- తత్ర తత్సుకృతేత్యత్రత్యేన త దితి సర్వనామ్నా తస్మా దధాకేన హేతుత్వవాచినా నదీతరణస్యైవ అవ్యవహితస్య కర్మహాని హేతుత్వ మితిగమ్య తే తథాచ నదీతరణానంత రమేవ కర్మహాని దితిప్రాప్తే బ్రూమః.

సాంపరాయే తతఃవ్యాభావా త్తథాహ్యస్త్యే- ౨౭.

ఛందతఉభయావిరోధాత్ - ౨౮.

సాంపరాయే షరలోకసాధనీభూత విద్యాకాలపవ కర్మహాని ర్యుక్తా- కుతః- త్రవ్యాభావాత్- నదీతరణానంతరం పుణ్యపాపకర్మ ణా త్రవ్యస్య ఫలస్యాభావా దిత్వధః- అత్రాయం వికల్పః - కిం నదీతరణానంతరం కర్మణాతతఃవ్యఫల సత్వాత్పవత్పర్యంత మక్షీ ణత్వం కర్మణ ఉచ్యతే- ఉత నదీతరణం వినా కర్మక్షయ హేతోరభా వాద్వా- ఆద్యే నూత్రైజ్ఞానోక్తో హేతుబోధ్యః- స్వతీయ స్వసిద్ధిః- కర్మక్షయహేతో ర్విద్యాయాస్సత్వాత్ కర్మక్షయం వినానదీతరణాను పపత్తైశ్చ నచసర్వనామ్నానదీ తరణస్య హేతుత్వ ప్రతీతిర్యుక్తా- సర్వ నామ్నః ప్రాధాన్యేన ప్రకృతవిద్యా పరామర్శిత్యాదితి- తస్మాత్పు ర్వం జాత ఏవకర్మక్షయో నదీతరణానంతరం పత్యత ఇతిమంతవ్యం తథాప్యేకే శాఖన స్తాండ్యాదయో జీవద్దశాయామేవ కర్మక్షయ మ శ్వధివరోమాణీత్యాదావధీయతే- అతశ్చ జీవతపవ విద్యా సామర్థ్యా త్కర్మక్షయఇతి- ౨౭.

నను కర్మక్షయస్య విద్యాఫలత్వే బ్రహ్మ ప్రాప్తేరివదేహత్యా గోత్తరకాలీన త్వంస్యాదతఆహ.

ఛందత ఉభయావిరోధాత్- ఛందతః స్వేచ్ఛయా విద్యాను స్థానం జీవత ఏవేతి తథేతుకః కర్మక్షయోపి జీవత ఏవయ్యుక్తః సతిహే తౌకార్యవిలంబాయోగాత్- ఏవం సతి విద్యాకర్మక్షయయో ర్నిమి త్త నైమిత్తికభావే తాండ్యాది శ్రుత్యోరుభయో రవిరోధో భవతీత్యర్థః బ్రహ్మప్రాప్తే దేహత్యాగం వినానుపపత్తైః ప్రకృతేచానుపపత్త్య

భావాజ్ఞీవతపన కర్మక్షయ ఇతిభావః- తస్మాద్విద్యాఫలత్వం కర్మక్షయ స్థితిసిద్ధం- ౨౮.

ఇతిసాంపరాయాధికరణం- ౧౫.

ఏవం ప్రసంగాగతం విద్యోదయానంతరమేవ కర్మహానమితి ని రూప్య యథాహాన సన్నిభౌ క్వచిచ్ఛ్రూయమాణ ముపాయనం సర్వ ప్రోపసంహ్రీయతే తథా హానసన్నిభౌ క్వచిచ్ఛ్రూయమాణో దేవ యానః పంథాః ఉపసంహతేవ్య ఇతిదృష్టం తేనప్రాప్తే బ్రూమః.

గ తేరథః వత్సముభయథాఽన్యథాహివిరోధః- ౨౯.

ఉపపన్న స్తలక్షణాధోఽపలభ్యలోకవత్ - ౩౦.

కర్మహానసన్నిభౌ క్వచిద్దేవయానః పంథాః శ్రుతః క్వచిత్ సశ్రు తోఽత స్తత్రగతేః దేవయాన స్యాధఃవత్త్వం ఉభయథావిభాగేన భవి తుమహాతి- కథం- క్వచిత్పరోక్షవిద్యాస్థలే కర్మక్షయేజాతేవ్య వి ద్యాయా నిశ్చేషతోఽనివృత్తత్వాత్ దేవయానమాగోస్తి ఆవిద్యక ఏవహిగతి స్తత్సాధ్య పరిచ్ఛిన్న పరలోకప్రాప్తిశ్చ స్వప్నవత్- అ తోగ తేరథఃవత్త్వం విభాగేన- క్వచిత్పరిపక్వా పరోక్షవిద్యాస్థలే అవి ద్యాదే నిశ్చేష నివృత్తే సునాస్తీతి- అవిద్యావరణ నివృత్తౌ సర్వ స్యాత్మ మాత్రత్వేనగతే గణంతవ్యస్య చాన్యస్యాభావాత్ యత్రహి ద్వైతమివభవతి- యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదిత్యుభయత్ర శ్రుతిః తదుక్తం- పరోక్షం బ్రహ్మవిజ్ఞానం శాబ్దం దేశికపూర్వకం- బుద్ధిపూర్వ కృతం పాపం కృత్స్నం డహతివహ్నివత్- అపరోక్షాత్క విజ్ఞానం శా బ్దం దేశికపూర్వకం- సంసారకారణా జ్ఞాన తమ సశ్చండ భాస్కరఇతి- అన్యథా సర్వత్రదేవయాన మాగోపసంహారాంగీకారే అపరోక్షా త్మసాక్షాత్కారవతోపి మాగగమనాది సంసారఇతి- విద్వాన్ పుణ్య పాపే విధూయనిరంజనః పరమంసామ్యముపైతీతి శ్రుతివిరోధ ఇత్యర్థః ఏవం విధం శాస్త్రాధికం విహాయ - సగుణవిద్యావిదో దేవయానమార్గఇతి- నిర్గుణవిద్యా విదస్సనాస్తీతి వ్యాఖ్యానం కేమాం చిదసంగతమే

వ- పూర్వాధికరణే కర్మక్షయహేతుత్వే నోక్తాయా విద్యాయా సగుణనిగూఢోభయ సాధారణత్వేన విభాగస్యైవాప్రసక్తేః యస్య స్మరణమాత్రేణ జన్మసంసారబంధనాత్ విముచ్యత ఇత్యాద్యుపబృంహణ విరుద్ధం సగుణవిద్యావిద స్సంసారఫలకథనం ముముక్షునాణాంతత్రానా శ్వాస సంపాదకత్వే నానధఃకరంచేత్యలం- ౨౯.

ఉపపన్న స్తల్లక్షణాధోఽపలభ్యేలోకవత్ .

క్వచిద్విద్యాయాం గతిర స్థిక్వచిన్నా స్థితిగతే రుభయధాభావ ఉపపన్నః- కుతః - తల్లక్షణాధోఽపలభ్యే - సాగతిః లక్షణం కారణం యస్య పరోక్షవిద్యా ఫలస్య కార్య బ్రహ్మప్రాప్తి రూపస్య లోకాంతరవర్తినోఽధఃస్య తస్య శ్రుతిషు క్రమముక్తి ప్రతిపాదన పరానూపలభ్యేరిత్యధః- అపరోక్షవిద్యాయాం మార్గసాధ్య ఫలభ్రమాభావాన్న తన్నోపసంహారః- లోకవత్ - యథా లోకేనేతువాసి నాం గంగా ప్రాప్త్యధః మార్గ అపేక్షితః నగంగాస్థానాం తద్విదిత్యర్థః- తస్మాన్నాపరోక్ష విద్యాయాం మార్గోపసంహార ఇతిసిద్ధం.

ఇతి గత్యధికరణం- ౧౬.

ననువిద్యా బహుప్రకారాస్సంతి- తత్ర క్వచిత్పంచాగ్ని విద్యాది షుదేవయానోమార్గ శ్రుత్యయతే క్వచిత్తు- వైశ్వానరవిద్యాదిషు నశ్రూయతే- తతః కిం క్వచిచ్ఛుతమార్గస్యాన్యత్రోప సంహారో స్థిరవేతి సందేహే- యద్విద్యా ప్రకరణేమార్గః శ్రుతస్సతత్రైవేతి ప్రకరణబలాన్నియమ ఏవనోపసంహార ఇతిపూర్వాధికరణ దృష్టాంతేన ప్రాప్తే ఉచ్యతే.

అనియమస్సర్వేషా మవిరోధ శ్చబ్దానుమానాభ్యాం- 3౧.

సర్వేషాముపాసనానాం మార్గస్యానియమః- క్వచిచ్ఛుతస్య సర్వత్రోపసంహార ఇతియావత్- ననుప్రకరణ బలాన్నియమోయ్యుక్తః అన్యథా ప్రకరణ విరోధఇతిచేదుచ్యతే- ప్రకరణేనా విరోధవచనియ

స్య కుతః- శబ్దానుమానాభ్యాం శ్రుతిస్మృతిభ్యా మిత్యర్థః యఏవమే
తద్విదుర్యేచామీఽరణ్యే శ్రద్ధాం సత్యముపాసతే - తేఽచిఃషమభి
సంభవంతీత్యాద్యాశ్రుతిః యేఽధిక్రూతాః ఏతద్వ్యులోకాది పంచకం ఏ
వమగ్ని త్వేన విదుస్తేచిఃషమభి సంభవంతి- తద్వద్యేష్యమీ అరణ్యే
సత్యం బ్రహ్మశ్రద్ధాతపః పూర్వముపాసతే- తేష్యచిఃషమభిసంభవంతీ
త్యర్థః- తథా పంచాగ్ని విదామివ విద్యాంతరశీలానాం వాక్యేనై వప్రక
రణాద్బలీయసా దేవయానమాగ్నావగతైః ప్రకరణం బాధ్యమితిభావః
శుక్లకృష్ణేగతీప్యేతే జగతశ్చాశ్వతేమతే - ఏకయాయాత్యనావృత్తిమ,
న్యయాఽఽవర్తతే పునరిత్యాద్యాస్మృతిర పునాసకస్యావిశేషేణమా
ర్గందర్శయతి - జగతఃవిద్యాయాంకర్మణీచాధ్యతస్య జనస్యేత్యర్థః -
పూర్వాధికరణేహి వాక్యార్థాపరోక్ష సాక్షాత్కారవతో నిశ్చేషతో
నివృత్తా విద్యావరణస్యా తపన సిద్ధాంతదశా మాపన్నస్యా మార్గాది
భ్రమోనివృత్త ఇతి మార్గోపసంహారో నేత్యుక్తం అన్యేమాంతు ప
రోక్షజ్ఞానవతాం- పదార్థఃమాత్ర సాక్షాత్కారవతాంచావిద్యాలేఖా
నువృత్త్యా దేవయానమాగ్నశ్రద్ధా తపఆది పుణ్యప్రభావా దావశ్య
కఇతి సర్వాసు విద్యాసూపసంహార ఇతిభావః- 30.

ఇత్యనియమాధికరణం- ౧2.

ఏవ మవిద్యాయా స్తత్కార్యజన్మ కర్మణోశ్చ తత్త్వజ్ఞాననివ
త్యత్వోక్త్యా తేషాం సాదిత్వం మిథ్యాత్వంచోక్తం భవతి- అన్యథా
అనాదిభావత్వే నివృత్త్యయోగాత్- సత్యత్వే జ్ఞానమాత్రా దనివృ
త్తేశ్చ ఉక్తంహి వాసిష్ఠే- సర్గాదా ప్రాక్తనం కర్మవిద్యతేనేహ క
స్యచిత్- సర్గాదా సగరూపేణ బ్రహ్మేవేత్యం విప్రంభతే- ఇత్యం ఈ
క్షణాదిప్రవేశాంత విద్యాప్రపంచరూపే జేత్యర్థః - యథా బ్రహ్మద
యో భాంతి సర్గాదా బ్రహ్మరూపిణః- భాంతిజీవా స్తథాన్యేపి శత
శోధసహస్రశః- కింతు యే బ్రహ్మణోన్యత్వం బుద్ధ్యంతే ఽసాత్వికో
ద్భవాః- తేషా మ్ముతర కాలం తత్కర్మభి జగన్మదృశ్యతే- స్వయమేవ
తథాభూతై స్సైరవస్తుత్వ మాశ్రితం- యత్ర వేత్తితు జీవత్వం తత్ర

విద్యేతి తిషతి తత్ర సంస్కృతినామ్నాయంధత్తే రూపం తథాస్థితం-
స్వయమేవహి కాలేనబుధ్వా స్వయంరూపమాత్మనః- స్వయమేవ స్వ
రూపస్థం బ్రహ్మైవ భవతి స్వయమిత్యాది.

ఏవంస్థితే ఆపాంతరతమో వసిష్ఠసనత్కుమారాదీనాం తత్త్వ
సాక్షాత్కారవతాం జీవన్ముక్తానామపి పునః పునరుత్పత్తి స్మర్యతే -
అపాంతరతమాః కలిద్వాపరయో స్సంధౌ విష్ణునియోగా తస్మిన్ప్రద్యై
పాయనస్సం బభూవేత్యాది- తత్ర సంశయః- ఏదుషో వతఃమానదేహ
సాతానంతరం దేహంతరప్రాప్తిసద్భావే మార్గోపసంహారః ప్రసజ్యేత
తథాచ బ్రహ్మవిద్యాఫలం పాక్షికంస్యాదితి- ఏవం పూర్వాధికరణకృత
వ్యవస్థాయా ఆక్షేపసంగత్యా అపరోక్షవిద్యావతామపి మాగోపసం
హార ఇతి పూర్వపక్షే ఆహాచార్యః-

యావదధికారమవస్థితరాధికారి కాణాం- 3౨.

ఆధికారి కాణామపాంతరతమః ప్రభృతీనాం వేదప్రవర్తనాది
షులోకవ్యవస్థాపేతువ్యధికారేషు పరమేశ్వరేణ నియుక్తానాం యావ
దధికారమవస్థితః- అత స్తత్ర పరమేశ్వరశాసనమేవ నిమిత్తం- నకర్మ-
సకారణస్యతస్యత త్వజ్ఞానోదయ సమకాలమేవనివృత్తే- నాపితేహం
దేహధారణం పామరాణామివా విద్యాది పరివశం- కింతు సత్యకామ
త్వాత్సత్య సంకల్పత్వాచ్చ రామకృష్ణాద్యవతారేష్వివలీలామాత్రం -
అన్యేషాంత్యాధికారి కాణామాదిత్యాగ్ని వాయ్వాదీనాం త త్వజ్ఞత్వేషి
పరమాత్మనాసహేషద్భేద దర్శనాపరాధజం జన్మతత్రాపినకర్మజమితి-
ఉదరమంతరం కురుతే అథతస్యభయం భవతీత్యాది శ్రుతితోఽవగ
మ్యతే- ఏతేనభ్రాంతిజమేవ జన్మమార్గసాపేక్షం నలీలాయాపమితి అప
రోక్షవిద్యాస్థితేనమార్గోపసంహారః- ఏవంబహుస్యామితి పర
మేశ్వరేణ బహుభవన కామనయాకల్పితస్య జీవభేదస్యబంధమోక్ష వ్య
వస్థాయాశ్చ శాస్త్రతోఽవగమ్యమానత్వా దేకజీవవాదో వ్యాఖ్యా
తృణామకాండతాండవసన- నత త్వబోధోపయోగి- నాపిజీవభేదకల్ప
నా అద్వైతవిరోధినీ- విశేషవిజ్ఞానో పరమేబింబ ప్రతిబింబభావాదిభే

దవిధురస్య నిష్పపంచస్య పరమాత్మన ఏవపారమాధికస్య పరిశే
మాత్ విశేషవిజ్ఞానకాలేపి తత్త్వజ్ఞానే- యత్రత్వస్య సర్వమాత్మై
వా భూదితి సార్వాత్మ్యభావాత్- ఆవిద్యకస్యభేదదశానస్య భ్రాంతి
మాత్రత్వాచేత్యలం- 3౨.

ఇతియావదధికారాధికరణం- ౧౮.

బృహదారణ్యకే శ్రూయతే- ఏతద్వైతదక్షరంగాగ్ని బ్రాహ్మ
ణాఅభివదంత్య స్థూలమనన్ద్య వ్రాస్వమదీర్ఘమలోహిత మిత్యాది- ఏ
వమాధర్వణేపి- యయాతదక్షరమధిగమ్యత ఇత్యక్షరం బ్రహ్మోపక్ర
మ్యశ్రావయతి- య తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమ నణమ చక్షు
శ్రోత్రమిత్యాది- ఏవం నిగుణప్రమిత్యధానిషేధాశ్రూయంశే- త
త్రసంశయః- క్వచిన్ని షేధశ్రుతావశ్రుత నిషేధానాం శ్రుత్యంతరాదు
పసంహరో స్తినవేతి- తత్రతత్త్వద్వైత్యుక్తేరేవనిషేధైరుపలక్షణత
యాసర్వద్వైతనిషేధసిద్ధేర్న శాఖాంతరీయనిషేధానాం బ్రహ్మప్రమి
తిహేతుత్వంతతేత్యనుపసంహార ఇతి ప్రాప్తేబ్రూమః-

అక్షరధియాంత్యవరోధసామాన్యతద్భావా

భ్యామాపసదవత్తదుక్తం- 33.

అక్షరేబ్రహ్మణిద్వైతనిషేధధియోఽక్షరధియః- తాసాం సర్వ
త్రనిషేధ ప్రకరణేష్వేవావరోధ ఉపసంహారోన్యాయ్యః-కుత్యః-సామా
న్యతద్భావాభ్యాం- ద్వైతప్రపంచనిరాసేన బ్రహ్మప్రతిపాదనస్యసర్వ
త్రసమానత్వాత్తస్య బ్రహ్మణః ప్రతిపాద్యస్య సర్వత్రభావాత్ ఏక
త్వేన ప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాచ్చ తచ్ఛేషాణాం నిషేధశబ్దప్రత్యయా
నాం సర్వత్రోపసంహారఇత్యర్థః- జౌపసదవత్- తథాహి- యజర్వే
దేజమదగ్నిః పుష్టికామశ్చసూరాతేణ యజతేత్యుత్పన్నే జామదగ్న్య
హీనే పురోడాశిన్య ఉపసదోభవంతీతి పురోడాశయక్తానూపసదిష్టిషూ
పదిష్టానాం పురోడాశ ప్రదానక మంత్రాణాముద్ఘాతృవేదోత్పన్నానా
మగ్నే ర్వేషూత్రం వేరధ్వర్ణమిత్యాదీనాముద్ఘాత్రాప్రయోగేప్రా
ప్తే అధ్వర్యుకర్తృకే పురోడాశప్రదానేతేషాం మంత్రాణాం విని

యోగాత్ - వినియోగవిధేశ్చ సార్థక్య సంపాదకస్య స్వరూపమాత్ర
 బోధకోత్పత్తి విధ్యపేక్షయాముఖ్యత్వాత్ ముఖ్యానురోధేనాధ్వర్య
 జ్ఞైవ ప్రయోగోనకాణోత్పత్తి విధ్యనురోధేనోద్గ్రాతప్రయోగ ఇతి
 యథాధ్వర్యకర్తృక పురోడాశశేషాణాం యత్రకుత్రచిచ్ఛుతానామ
 ప్యధ్వర్యణా సంబంధవీచ మక్షరప్రమితిశేషాణాం నిషేధానాం య
 త్రకచ్ఛుతానామప్యక్షరేణ సర్వత్ర సంబంధఇత్యర్థః- అస్మిన్నేవా
 ధ్ధేఉదాహరణాంతర వివక్షయాజ్ఞైమినినూత్ర ముదాహరతి- తదు క్తమి
 తి- గుణముఖ్యవ్యతిక్రమేత దర్థత్వా న్నుభ్యేనవేద సంయోగఇతి ఇతి-
 యఏవం విద్వానగ్నిమాధత్త ఇతియజుర్వేద విహితాధానే అంగత్వే
 న య ఏవం విద్వాన్వారవంతీయంగాయతి య ఏవం విద్వాన్యజ్ఞాయజ్ఞే
 యం- గాయతి య ఏవం విద్వాన్వామదేవ్యం గాయతీతియజుర్వేద ఏవ
 సామాని విహితాని విషయః- వారవంతీపదయుక్తం సామవారవంతీ
 యం- ఏవమగ్రేపి ఉచ్చైస్సామ్నోపాంశు యజుషేతి సామయజుషో
 స్స్వరభేదోఽస్తి- తత్రసంశయః- కిమేతాని- సామానిసామవేదోత్పన్న
 త్వాత్తదీయోనోచ్చస్వరేణాధానే ప్రయోక్తవ్యాన్యుతయేన యజుర్వే
 దేన వినియుజ్యంతే తదీయోనోపాంశు స్వరేణేతి- తత్రోత్పత్తివిధిబలా
 దుచ్చైస్స్వరేణ ప్రయోగే ప్రాప్తేరాద్ధాంతః- గుణముచ్చేతి- గుణము
 ఖ్యయోగుత్పత్తి వినియోగవిధ్యోర్వ్యతిక్రమే స్వరవిషయవిరోధేము
 భ్యేనవినియోగ విధినావారవంతీయాదే ర్వేదస్య సంయోగోగ్రాహ్యః-
 సామ్నోవినియోజకవేదస్వరసంయోగ ఇతి యావత్కుతః- తదర్థ
 త్వాత్ ఉత్పత్తివిధే ద్వినియోగార్థత్వాదిత్యర్థః- ఏతత్సమాసన్యాయ
 త్వేనాపసదమంత్రాః పూర్వముదాహృతా ఇతిమంతవ్యం-

ఏవం భగవతానూత్రకృతా- ఆనందాదయః ప్రధానస్యేత్యాది
 నావిధిముఖేనసవిశేషస్య- అత్రత్వక్షరధియామితి నిషేధముఖేన నిర్వి
 శేషస్యచ బ్రహ్మణోగుణోపసంహారే పృథగుపదిప్తేపి ఉభయత్రనిర్వి
 శేషస్యైవప్రమితిర్న స విశేషస్యేతి తాత్పర్యవర్ణనం సవిశేషమిధ్యా
 త్వకార్యత్వ ప్రతిపాదనంచ వ్యాఖ్యాతృణాం భ్రమమాత్రమిత్యవధే
 యం- 33. ఇతినిషేధోపసంహారాధికరణం- ౧౯.

ద్వానుపర్ణాసయజేత్యాదిర్మంత్ర ఆధర్వణేశూయతే- కాఠకే
పి-ఋతంపిబంతౌ సుకృతస్యలోకే గుహం ప్రవిష్టౌ పరమేపరాధ్యే ఇ
త్యాదిశూయతే- తత్రసంశయః- కిమనయోర్మంత్రయోర్విద్యాభేద ఉ
తవిద్యైక్యమితి- పూర్వపక్షేవిద్యాభేదాదన్యోన్యం గుణానుపసంహరః
ఫలం- సిద్ధాంతే విద్యైక్యాదుపసంహరణి- తత్రద్వానుపర్ణేత్యాదివా
క్యే ఏకస్యైవభోక్తృత్వం- ఋతంపిబంతావిత్వత్రఉభయోరపిభోక్తృ
త్వం శూయత ఇత్యుభయత్రవేద్యభేదా ద్విద్యాభేద ఇతి ప్రత్యుదా
హరణేన ప్రాప్తేబ్రూమః-

ఇయదామననాత్ - 3౪.

మంత్రద్వయేవిద్యైక్యమేవ- కుతః- ఇయత్తావచ్ఛిన్నస్య ద్వి
త్వావచ్ఛిన్నస్య ఉభయత్రాప్య భిన్న త్వేనా మననాదిత్యర్థః- అత్రహి
మంత్రద్వయే భోక్తృజీవానువాదేన పరమాత్మా భేదః ప్రతిపాద్యఃపి
బంతావితి ప్రయోగస్తు భోక్తృజీవసాహచర్యాదభోక్తరీత్యరే ఛత్రి
న్యాయేనోపపద్యత ఇత్యుక్తం గుహాధికరణే- తథాచ-ప్రతిపాద్యైక్యా
ద్విద్యైక్యమిత్య విరోధః- 3౪.

ఇతీయదామననాధికరణం- ౨౦.

బృహదారణ్యకే ఉపస్తిర్యాజ్ఞవల్క్యం ప్రప్రచ్ఛ- యత్సాక్షా
దపరోక్షా ద్బృహ్మయ ఆత్మాసర్వాంతరస్తు మేవ్యాచక్షేతి-స్వతోఽ
పరోక్షం బ్రహ్మేవ ప్రత్యగాత్మేత్వాహ- యఆత్మేతి - ఏతత్ప్రశ్నోత్త
రే- యః ప్రాణేనప్రాణితి సత ఆత్మా సర్వాంతరఇత్యాదినాకార్యకరణ
రహిత ఆత్మా ప్రతిపాదితః- ఏవమేతదనంతర బ్రాహ్మణే పూర్వవత్క-
హాళప్రశ్నే- యోశనాయాపిపాసేశోకం మోహం జరాంమృత్యు
మత్యేతీత్యశనాయాద్యతీత ఆత్మా ప్రతిపాదితః- తత్రసంశయః- కిమన
యోబ్రాహ్మణయోర్విద్యాభేదఉత విద్యైక్యమితి- ఫలంపూర్వవత్ -
వేద్యైక్యేపి నవిద్యైక్యం - సమిథోయజతిత్వాదాయజత్యభ్యాసవత్
ప్రకృతే ఆత్మాభ్యాసా ద్విద్యాయాభేదసిద్ధిరితి ముఖ్యః పూర్వపక్షః- ఏ
కత్రకార్యాదిరహితాత్మన ఉపాస్యత్వాత్ - అన్యత్రాశనాయాద్యతీతా

త్వన ఉపాస్యత్వా దుభయత్రవేద్య భేదాత్ విద్యాభేదఘటికాణః పూ
ర్వపక్షః- తత్రకాణంపక్షం దూషయతి-

అంతరాభూతగ్రామ వత్స్వాత్మనః- 3గ.

అన్యథాభేదానుపపత్తిరితిచేన్నోపదేశాంతరవత్ - 3ఁ

అంతరేతి- పూర్వనూత్రస్థస్యామననాదితి పదస్యానుషంగః- బ్రా
హ్మణద్వయేపిస్యాత్మన స్సర్వాంతరత్వా మననాద్వేద్యస్యాత్మన ఏకత్వ
మేవ- ఉభయోరేకస్మిన్ దేహే సర్వాంతరత్వా యోగాత్ - భూత
గ్రామవత్ - యథాభూతసమూహాత్మకే స్థూలదేహే పృథివ్యపేక్షయా
జలమాంతరం జలపేక్షయాతేజ ఇత్యాదిక్రమేణాపేక్షికం భూతానా
మాంతరత్వం నముఖ్యం- సర్వాంతరత్వం తద్వ ద్రాబ్ధహ్మణద్వయే వే
ద్యభేదాంగీకారే వేద్యాత్మ ద్వయస్యాపిస్యాదిత్యర్థః - యద్వా
భూతగ్రామవదితి శ్రుత్యంతర దృష్టాంతార్థం - యథా ఏకోదేవ
స్సర్వభూతేషు గూఢఇత్యాది శ్రుత్యంతరే సర్వేషు భూతగ్రామేషు స
ర్వాంతర ఏకవవాత్మా ౨౨మ్నాయతే తద్వదనయో ద్రాబ్ధహ్మణ
యో రిత్యర్థః- తథాచ వేద్యైక్యా ద్విద్యైక్యం సిద్ధం- 3గ.

ముఖ్యపూర్వపక్షమనూద్య దూషయతి- అన్యథా భేదానుపప
త్తిరితిచేన్నోపదేశాంతరవత్ - అన్యథా విద్యాభేదానంగీకారే ఆ
మ్నానభేదస్యాభ్యాసస్యా నుపపత్తిః ప్రయోజనాభావ ఇతిచేత్ - న-
ఉపదేశాంతరవదభ్యా సస్యోపపత్తే రిత్యర్థః- తథాహి- యథా ఛాందో
గ్యే తత్త్వమసీత్యుపదేశేన వక్రతోభ్యస్యమానేపి నవిద్యాభిద్యతే-
ఉపక్రమోపసంహారయో రవిశేషాత్ - తద్వద్రాబ్ధహ్మణద్వయేపి ప్ర
శ్నరూపేణోపక్రమస్యాతో౭ న్యదాతా మిత్యుపసంహారస్యచా వి
శేషాత్ - ద్వితీయేప్రశ్నే యదేవ సాక్షాదపరోక్షా ద్భిష్కృత్యేవకా
రేణ విద్యాభేదనిరాసాచ్చ నవిద్యాభేదః- అభ్యాసస్య ఆదర్శత్వే నా
శనాయా ద్యతీతత్వాదివిశేష ప్రతిపాదనార్హత్వే నోపపత్తిరితి- 3ఁ.

ఇత్యంతరాభూతగ్రామాధికరణం- ౨౦.

ఐత రేయిణ ఆదిత్యపురుష మధికృత్యసమామనంతి_ తద్యోహం
సోసామోసాసోహమితి- తద్దైవ జాబాలాఅపి_ త్వంవాహమస్మిభగ
వో దేవతేహంవైత్వమసీతి_ తత్ర సంశయః_ కిమాత్మన ఈశ్వరేణైక
త్వవిషయ మేకరూపమేవ చింతనం విధీయతే- ఉత జీవేశ్వరయో ర
న్యోన్యానువాదే నాన్యోన్యాత్మకత్వ రూపవ్యతిహారేణోభయవిషయం
చింతనమితి- అత్ర పూర్వపక్షే మతే రేకరూపత్వాల్లాఘవం_ సిద్ధాంతే
మతే రుభయరూపత్వాంగీకారేణ వ్యతిహార సార్థక్యమితిభేదః- తత్ర
భ్యాసస్యాదర్థత్వవత్ వ్యతిహారోపదేశస్యా ప్యాదర్థత్వాన్న తద
నురోధేన చింతనస్యోభయరూపత్వం కిం త్వేకరూపత్వమేవేతిదృష్టాం
తేనప్రాప్తేబ్రూమః.

వ్యతిహారోవిశింషంతిహీతరవత్ - 32.

వ్యతిహారపవాత్రోపాస్యత్వే నోపదిశ్యతే_ నత్వాత్మన ఈశ్వరే
ణైకత్వమాత్రం_ ఇతరవత్ - యథా సర్వాత్మత్వా దయోగుణా ఉపా
స్యత్వే నోపదిశ్యంతే తద్వత్ - ప్రతిజ్ఞాతార్థే హేతుర్విశింషంతిహీతి-
సమామూతారో జీవ పరాత్మానా వ్యతిహారేణ విశింషంతి - తద్యో
హ మితీత్యాదినా- తచ్చ వ్యతిహారేణ విశేషణం వ్యతిహారస్య ఉపా
స్యత్వే సాధకంస్యాత్ - అన్యథా జీవస్యేశ్వరేణైకత్వ మాత్రస్యో
పాస్యత్వే తత్ప్రతిపాదక శ్రుత్యం- శస్యైవాధావత్త్వం నత్యీశ్వరస్య
జీవేనైకత్వ ప్రతిపాదకాంశస్యేతి- తస్మాదుభయాంశసాధక క్వాయో
భయరూపం చింతనం విధేయమితిసిద్ధం- పూర్వనూత్రే ఉపదేశాంతర
వదితి దృష్టాంతత్వేన తత్త్వమసీత్యేకత్వ వాక్య కథన ప్రసాగేన ఏకత్వ
వాక్యస్య తద్యోహ మిత్యాదే విచారాత్ప్రాసంగిక పాదసంగతిబోధా
భ్యా- యద్వా అస్యామహం గ్రహణోపాస్తా వ్యతిహారస్యా నుపాస్య
త్వాత్ నసర్వత్రాహం గ్రహణోపాస్తా తస్య వ్యతిహారస్యోప సంహార
ఇతిపూర్వపక్షే ఫలం_ సిద్ధాంతే తస్యోపాస్యత్వా త్సర్వత్రోపసంహార
ఇతి సాక్షాదేవపాదసంగతిః ఏతేన ఉపాసన మావిద్యకఫలకమితి ఉపాస

నం ముముక్షు జిజ్ఞాస్యమితిచ సామాన్యతః సత్తిజ్ఞానం పూర్వవ్యాఖ్యాతౄణాం ప్రతారకమేవేత్యవధేయం- 32.

వ్యతిహారాధికరణం- ౨౨.

వాజసనేయకే- హృదయాఖ్యం హిరణ్యగర్భం ప్రస్తుత్య - స యోహవై తన్మహద్యక్షం ప్రథమజం వేదసత్యం బ్రహ్మేతిజయతీమాన్ లోకానితి సత్యవిద్యాం విధాయ- తదంగ త్యేనతదేత త్ర్యక్షరగ్ం సత్య మితిసత్య త్యేక మక్షరం- తీ త్యేక మక్షరం- యమి త్యేక మక్షరం- ప్రథమో త్తరే అక్షరేసత్యం మధ్యతోఽన్యతంతదే తదన్యతముభయ తస్స త్యేన పరిగృహీతం- సత్యభూయ మేవ భవతీతి సత్యనామాక్షరాణా ముపాసన ముక్త్యాఽనంతరం శ్రావయతి- తద్వ త్తత్సత్యమసౌస ఆదిత్యోయవష ఏతస్మిన్మండలే పురుషోయశ్చాయం దక్షిణేక్షున్నురుష ఇత్యాది అయమ ధణః- హశబ్ద ఉపాస్య ప్రసిద్ధ్యధణః ఏత దితి హిరణ్యగర్భాఖ్యం బ్రహ్మోపాస్యం పరామృతేతి మహద్వ్యాపకం యక్షం పూజ్యంప్రథ మజంభాతి కాపేక్షయేతిశేషః- వేదనాప్రకారమాహ- సత్యం బ్రహ్మేతి సచ్చత్యచ్ఛేతి సత్యం పంచభూతాత్మకం హిరణ్యగర్భాఖ్యం బ్రహ్మయో వేద ఉపాస్తేస ఇమాన్లోకాన్ జయతీత్యధణః- తీ త్యేక మక్షర మిత్య త్రత కారోపరి తనేకారఉచ్చారణాధణః నిరచ్ఛతకారోబోధ్యః - అత్ర హి ప్రథమోత్తరే అక్షరేసత్యం- మృత్యుసామ్యాభావాత్ - మధ్య తోమధ్యస్థ మక్షర మన్యతం మృత్యుస్వస్వతయోస్తకారసామ్యా త్తదే తదన్యతం- మృత్యురూపం ఉభయతః స త్యేన పరిగృహీతమంతర్భావి తమతోఽకించిత్కరం తత్సత్యభూయం సత్య బహుళమేవ భవతీత్యర్థః య త్తత్సత్య మిత్యాదికం సంబంధాదేవమన్యత్రా పీత్యధికరతే వ్యా ఖ్యాతం- తత్రసంశయః- కిం తద్వత్సత్యమసౌస ఆదిత్య ఇత్యాది నా శ్రుతావిద్యా- పూర్వసత్య విద్యాతోభిద్యతేనవేతి - పూర్వపక్షేవిద్యా భేదాద్గుణానుపసంహారః- సిద్ధాంతే తదుపసంహార ఇతిబోధ్యం- తత్ర పూర్వం జీవబ్రహ్మణో వ్యతిహారోక్తి భేదాద్విద్యాయా యథా ద్వి రూపత్వం తద్విదహిషి సత్యవిద్యాయాం లోకజయస్య ఫలత్వాదనంత

రవిద్యాయాం చహంతి పాష్టానమిత్యాదినాపనివృత్తేః ఫలత్వాత్
ఫలోక్తిభేదా ద్విద్యాభేద ఇతిదృష్టాంతేనప్రాప్తేబ్రూమః.

సై వహిసత్త్వాదయః- 3౮.

ఇయమనంతర విద్యా సై వ సత్య విద్యైవ- సతతోభిద్యతే- కు
తఃతద్యత్తత్సత్యమితి ప్రకృతస్యైవప్రాపాస్యస్య హిరణ్యగర్భాస్యా క
మాదితి- హిశబ్దనూచితో హేతుబోధ్యః- సహివేద్యాభేదే విద్యాభే
దోయుక్తః- నచ ఫలభేదా ద్విద్యాభేదోయుక్తః- సత్య విద్యాప్రకరణే
పఠితస్య ఫలస్య సర్వస్యాపి సత్య విద్యా ఫలత్వా దితి తస్మా ద్విద్యై
క్యా త్పుర్వా పరవాక్యస్యా స్పర్శే సత్త్వాదయోగుణా ఉపసంహతా
వ్యా ఇతిసిద్ధం- 3౮.

ఇతిసత్యవిద్యాధికరణం ౨3.

దహరవిద్యాయాం దహరాకాశమాత్మానం ప్రకృత్య ఛందో
గా ఆమనంతి - ఏష ఆత్మాఽపహతపాష్టా విజరోవిమృత్యువిశోకో
విజఘ్తోఽపిపాస స్సత్యకామ స్సత్యసంకల్ప ఇత్యాది- తథా వాజస
నేయినోపి- సవా ఏషమహానజ ఆత్మాయోయం విజ్ఞానమయఃప్రాణేషు
యఏహంతహృదయ ఆకాశ స్తస్మిచ్ఛేతే సర్వస్యవశే సర్వస్యశాన
ఇత్యాది- తత్రసంశయః- కిమన్యోన్యం గుణోపసంహారోస్తి నవేతి- తత్ర
పూర్వం వేద్యా భేదేన విద్యైక్యాద్గుణోపసంహరణిత్వం తహిప్ర
కృతేఛాందోగ్యే దహరాకాశస్యైవప్రాపాస్యత్వా ద్వాజసనేయకేఆకాశ
నిష్ఠ స్వాత్మనో జ్ఞేయత్వాద్వే ద్యభేదేన సగుణ నిగుణ విద్యయో
ర్భేదానోపసంహర ఇతి ప్రత్యుదాహరణేనప్రాప్తేబ్రూమః.

కామాదీతరత్ర తత్రచాయతనాదిభ్యః- 3౯.

కామాది- సత్యకామత్వాదిగుణజాతం ఇతరత్ర వాజసనేయకే
ఉపసంహతావ్యం- యచ్చ సర్వవశిత్వాదికం- తదపి తత్ర ఛాందోగ్యే
ఉపసంహతావ్యం- కుతః- ఆయతనాదిభ్యః- హృదయ స్వాయతనస్య
బ్రహ్మణశ్చిపాస్యస్య- బ్రహ్మణ సేతుత్వ వ్యవదేశస్య చోభయత్రా

విశేషాదిత్యర్థః- అయంభావః- దహరాధికరణే దహరాకాశస్య బ్రహ్మ త్వసమర్థనాన్న వేద్యభేదః- నను తథాపి సగుణనిర్గుణవిద్యయోరనయో ర్భేదో దుర్వారణిచేత్- సత్యం- అస్తు సగుణనిర్గుణవిద్యయో ర్భేదః యాపభేదాత్- ద్విరూపంహి బ్రహ్మ- స్వాప్యయసంపత్తో నిర్గుణం అ త స్తద్విద్యా సర్వవిశేషనిషేధరూపా- ప్రకృతే శాఖాద్వయేపి విద్యా సగుణవిషయైవ- ఉభయత్ర ధర్మజాతస్యోపదేశాత్- అతో గుణోపసం హారో యుక్తః- ఉపాస్తి విధ్యభావేపి సాకలేన వస్తుపరిచయాయాపే షీతత్వాదితి- 3౯.

ఇతి కామూద్యధికరణం- ౨౮.

ఛాందోగ్యే వై శ్వానరవిద్యాయాం ప్రాణాగ్నిహోత్రం శ్రూ యతే- తద్యద్యుక్తం ప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్దోమీయం సయాం ప్రథమా మాహుతిం జహుయాత్తాం జహుయా త్ప్రాణాయ స్వాహేత్యాదినా- భక్తమన్నం- జాబాలశ్రుతౌ పూర్వోతిధిభ్యోన్నీయా దితి వై శ్వానరో పాసకస్యా తిధిభ్యః పూర్వం భోజనం విధాయాతిధి భోజనప్రాథమ్య నిం దయాపూర్వ భోజనంస్తాతి- యథావై స్వయమహుత్వాగ్నిహోత్రం పరస్యాగ్ని హోత్రం జహుయాదేవం తదితి- అతిధిభ్యః పూర్వం భో జనదానమిత్యర్థః- తత్ర సంశయః- కిం భోజనలోపే ప్రాణాగ్ని హోత్రస్యలోపః- ఉతాలోప ఇతి- అలోపసిద్ధిః పూర్వపక్షేఽథలం- సిద్ధాం తేతు లోపసిద్ధిరితి- ఉపాస్తి విచారప్రసంగేన తదంగపూర్వ భోజనా శ్రిత ప్రాణాగ్నిహోత్ర విచారాదస్తి పాదసంగతిః- తత్ర పూర్వపక్ష నూత్రం.

ఆదరాదలోపః- ౪౦.

ఉపస్థితేత స్తద్వచనాత్- ౪౧.

ఆదరాదలోపఇతి- భోజనలోపే ప్యగ్ని హోత్రస్య అలోపః పూర్వభోజనస్య ప్రాథమ్యరూప ధర్మలోపమసహమానయా- జాబా లశ్రుత్యా ప్రాణాగ్నిహోత్రే ఆదరకరణాత్- నహి ధర్మలోప మసహ

మానాశ్రుతిః ప్రాణాగ్నిహోత్రస్య ధర్మిణో లోపసహతే - తస్మాద్భోజనలోపే పృన్యేన భక్ష్యద్రవ్యేణ ప్రాణాగ్నిహోత్రం కర్తవ్యమితి- ౪౦.

ఏవం ప్రాప్తే సిద్ధాంతయతి- ఉపస్థితేత త స్తద్వచనాత్ - భోజనే ఉపస్థితే- అతః అస్మాదేవ భోజనద్రవ్యాత్ - ప్రాణాగ్నిహోత్రం కర్తవ్యం- అనుపస్థితే భోజనే ప్రాణాగ్నిహోత్రం నకర్తవ్యమేవ- కుతః- తద్వచనాత్ - తత్తోమీయమితివచనాత్ సన్నిహితసాతాంతాత్ తద్యద్భక్తం ప్రథమమాగచ్ఛే దిత్యనేన సన్నిహితస్య భోజనార్థం ప్రాప్తద్రవ్యస్య హోమసాధనత్వప్రతీతే రిత్యర్థః- తథాచ భక్తాగమనస్య భోజనప్రయుక్తస్య భోజనలోపే లోపాత్ - ద్రవ్యలోపా దగ్నిహోత్రస్య లోపఏవ- ఆదరవచనంతు భోజనప్రసక్తిదశాయాం ద్రవ్యవ్యం- ౪౧.

ఇత్యాదరాధికరణం- ౨౩.

సంతి కర్మాగేషా ద్దీధాదిషు ప్రాణాద్యుపాసనాని- తాని కిం పణతావ త్కర్మాంగాని నిత్యవదనుష్ఠేయాని - ఉత గోదోహనవత్ స్వతంత్రఫలసాధనాని త్యానీతి- తత్ర సంశయః పూర్వోత్తరకోటిసిద్ధిరేవ పూర్వోత్తరపక్షయోః ఫలం- ఉపాసనావిచారాత్మకత్వా దస్యపాదసంగతిః- అనిత్యభోజనాంగాశ్రిత ప్రాణాగ్నిహోత్రస్యా నిత్యత్వవత్ నిత్యకర్మాగోపాశ్రితో పాసనానాం నిత్యత్వ మిత్యవాంతర సంగతిః.. తత్ర యస్య పణమయీజహూర్భవతీతికంచిత్ర-తుమనారభ్యాధీతస్య పణమయత్వస్యా వ్యభిచరిత క్రతుసంబంధి జహూద్వారా క్రత్వంగత్వవత్ అనారభ్యాధీతానా ముద్గీధా ద్యుపాసనానామ పృథ్వీధాదిద్వారా క్రత్వంగత్వ మితిప్రాప్తే బ్రూమః.

తన్నిధారణానియమ స్తద్బ్రువేః పుగఘ్యప్రతిబంధఃఫలం-౪౨.

తన్నిధారణా నియమఇతి- తేషాం కర్మాంగాశ్రితానాం నిధారణానా ముపాసనానాం అనియమః- నిత్యవదనుష్ఠానాభావః- కుతః-

తద్వృత్తిః- తస్మానియమస్య శ్రుతౌ దర్శనాదిత్యర్థః- తథాహి- తేనోభా
కురుతోయశ్చైతదేవం వేదయశ్చ నవేదే త్యనుపాసకస్యాపి కర్మణి
కర్తృత్వంవదంతీశ్రుతి రుపాసనస్యా నియతత్వం దర్శయతి - ఉపాసన
స్య పృథక్ఫలశ్రవణాదపి- పశుప్రాప్తిఫలక గోదోహనవన్న కర్మాంగ
త్వ మిత్యాహ- పృథక్ఫ్లుతి- హియతః పృథగప్రతిబంధః కర్మణో వీర్య
వత్తరత్వాత్క సమృద్ధిరూపః ఫలముపలభ్యతే ౭-అ-పి నకర్మాంగత్వ
ముపాసనస్యేత్యర్థః- తథా హ్యుపాసనస్య పృథక్ఫలత్వే శ్రుతిః- తేనో
భా కర్మకురుతోయశ్చైతదేవం వేదయశ్చనవేద- నానాతు విద్యా
చావిద్యాచ- యదేవ విద్యయాకరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్య
వత్తరం భవతీతి- తే నోంకారేణోభావపి కర్మకురుత ఇత్యర్థః - ఏవ
మనభిప్రేతపక్షముక్త్యా స్వాభిప్రేతమాహ- శ్రుతిః- నానాత్వీతి - తుః
పూర్వపక్షనిరాసార్థః కర్మాంగోంకారజ్ఞానమాత్రాపేక్షయా రసతమ
త్వాదిగుణ కోంకారజ్ఞానం నానైవ పృథక్ఫలకం- దృష్టోహి మణివిక్ర
యే శబరవణిజో స్సామాన్యవిశేషజ్ఞానాభ్యాం ఫలభేదః- తస్మాద్యదేవ
కర్మవిద్యయో ద్విధాదివిషయయా శ్రద్ధయా ఆస్థికృబుధ్యా ఉపనిషదా
తత్తదేవతాధ్యానేన యుక్తః కరోతి తదేవ కర్మవీర్యవత్తరం భవతీత్య
ర్థః- అనేన విద్యావిహీనం కర్మవీర్యవన్మాత్రం- విద్యాసహితంతు వీర్య
వత్తరమితి గమ్యతే- నహీదం విద్యాయాః కర్మాంగత్వే సంభవతి- అం
గహీనస్య కర్మణో వీర్యవన్మాత్రస్య ఫలజనకత్వ లక్షణస్యానుపపత్తేః-
తస్మా త్పూర్వతాయా అక్రియాత్మకత్వేన క్రతుసంబంధంవినా స్వాతం
త్ర్యేణ ఫలసాధనత్వాభావేన విషమత్వాత్ విద్యాయాః క్రియాత్మక
త్వేన స్వాతంత్ర్యేణ ఫలసాధనత్వసంభవాత్ - గోదోహనవ త్స్వాతం
త్ర్యమేవేతిసిద్ధం- ౮౨.

ఇతితన్నిర్ధారణాధికరణం- ౨౬.

బృహదారణ్యకే ఛాందోగ్యేచ సంవర్గవిద్యాయాం వాగాది
భ్యః ప్రాణశ్శ్రేష్ఠః- అగ్న్యైదిత్యాది దేవతాభ్యః శ్రేష్ఠోవాయు రిత్యవ
ధారితం- తత్రసంశయః- కిమస్యాం విద్యాయాం వాయుప్రాణయోః

ప్రయోగైక్య ముతప్రయోగ భేదఇతి - ఫలపానసంగతి పూర్వవత్ -
 పూర్వం ఫలభేదా త్కర్మాంగానాం తద్వాశితోపాసనానాంచ నిత్య
 త్యానిత్యత్వలక్షణః ప్రయోగభేద ఉక్తః - తహిహ ప్రకృతే వాయు
 ప్రాప్తిలక్షణ ఫలైక్యా ద్వాయుప్రాణయో స్వరూపత ఏకత్వేన వే
 ద్యాభేదేన విద్యైక్యాచ్చ ప్రయోగైక్య మితి ప్రత్యుదాహరణేనప్రా
 ప్తేబ్రూమః.

ప్రదానవదేవతదుక్తం- ౪౩.

యథైకస్మిన్నగ్నిహోత్రే దధితండులాది భిక్షుణైః ప్రయోగ
 భేదః ఏవమేకస్యామపి విద్యాయాం వాయుప్రాణయో స్వరూపాభేదే
 ప్యాథా త్మికాధి దైవిక త్వరూపావస్థాభేదేన గుణభేదాత్ప్రయోగభేద
 ఇతి- ప్రదానవదేవేదంద్రబ్రహ్మం- తథాహి- ఇంద్రాయరాజ్ఞే పురోడా
 శ మేకాదశకపాల మింద్రాయాధి రాజాయేంద్రాయస్వరాజ్ఞా ఇతిపు
 రోడాశత్రయవత్సామిష్టే శ్రుతాయాం త్రయాణాం పురోడాశానాం
 సహప్రదానము తప్రదానభేదఇతి విశయేదేవతైక్యా త్సహప్రదానే
 ప్రాప్తిరాజాధిరాజ స్వరాజగుణభేదేన తద్విశిష్టదేవతాభేదా త్పురో
 డాశానాం ప్రదానస్య ప్రతేపస్య భేదఇతి యథా తద్వత్ప్రకృతేపివే
 ద్య భేదాత్ప్రయోగభేద ఇత్యర్థః- తదుక్తం దేవతాకాండే నానావా
 దేవతా పృథక్జ్ఞానాదితి- వాశబ్దోదేవతైక్యనిరాసార్థః నానాదేవతే
 త్యత్రహేతుమాహ- పృథగితి- ఉత్పత్తివాక్యే ఏవరాజాధిరాజ స్వరాజ
 గుణానాం పృథక్ జ్ఞానాత్ ద్విశిష్టదేవతానాం నానాత్వం యుక్తమి
 త్యర్థః- ౪౩.

ఇతి ప్రదానాధికరణం- ౨౭.

వాజసనేయినోగ్ని రహస్యే- నైవవాఇదమగ్రేసదాసీన్నాప్య
 స దిత్తుపక్రమ్య మనసః ప్రాదుర్భావముక్త్వా తన్మన ఆత్మనోగ్నిన
 పశ్యదితి మనోధకృత్య పఠంతి- షట్త్రింశతం సహస్రాణ్య పశ్యదాత్మ
 నోగ్ని సకాన్మనోమయాన్మనశ్చితా నిత్యాది- తద్దైవాగ్రే- వాక్చిత్తః -
 ప్రాణచిత్తశ్చక్షుశ్చిత శ్రోత్రచిత్తః కర్మచిత్తోగ్నిచిత ఇత్యన్యాయో నగ్నినా

మనంతి- అయమర్థః- పురుషస్యాయుష్వేనక్లృప్త శతవర్షాణాం అహ్నాః
రాత్రాణీష ట్రింశ త్సహస్రాణితై రేవభిన్నా మనోవృత్తయోపి ష ట్రిం
శ త్సహస్రాణి భవంతితి- ఏకస్మిన్న హారాత్రే ఉత్పన్న సర్వమనో
వృత్తివ్యూహారాత్ర గతైకత్వారోపాత్తా వత్సంఖ్యాకామనోవృత్తయ
ఇష్టకాత్వే నాగ్ని త్వేనచ సంపాద్యంతే ష ట్రింశ త్సహస్రాణీత్యాది
నామనవన స్వవృత్తిరూపానగ్నినకానచాన్యనతపవ మనోవికారాన్
మనశ్చిత్తః మనసాచీయంతే సంపాద్యంత ఇతి మనశ్చిత్తః తానవశ్యదిత్య
ర్థః- ఏవమేవవాగాదయోపి స్వస్వవృత్తిరగ్ని త్వేనా వశ్యన్నితి ప్రతీం
ద్రియవృత్త్యైకైక మగ్నిచయనం సంపాద్యం ప్రాణోఽఘ్రాణం కర్మపద
మనుక్త కర్మేంద్రియపరం- ఏతేగ్నియః కర్మప్రకరణే పఠితాః- తత్రసం
శయః- కిమేతేమనశ్చిదాదయోఽగ్నియః కర్మాంగభూతా ఉతస్వతం
త్రాఇతి- పాదసంగతిఫలే పూర్వవదేవ - పూర్వమేకస్యామపివిద్యా
యా మవస్థాభేదా ద్వాయుప్రాణయోః ప్రయోగభేద ఇత్యుక్తం త
హి మనశ్చిదాదీనాం ప్రకరణాత్కర్మాంగత్వే నైకప్రయోగసంభ
వాత్ప్రయోగైక్య మితి ప్రత్యుదాహరణేన ప్రాప్తే సిద్ధాంత ముప
క్రమతే..

లింగభూయస్వాత్తదిబరీయస్తదపి- రర.

పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్సాత్త్రియామానసవత్- రగి.

అదిదేశాచ్చ- రఽ.

విద్యైవతునిధానరణాత్- ర2.

దర్శనాచ్చ- ర౫.

శ్రుత్యాదిబలీయస్త్వాచ్చనబాధః- ర౯.

అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాంతరపుష్కత్వవద్భిష్టశ్చ తదుక్తం- గిం.

నసామాన్యదప్రపలభ్యేర్మత్వవన్న హిలోకాపత్తిః- గిం.

పరేశబ్రహ్మతాద్విధ్యం భూయస్త్వాత్త్వనుబంధః- గౌ.

లింగేతి- మనశ్చిదాదయోగ్నయః స్వతంత్రావవ- కుతః- లింగ
భూయస్త్వాత్- స్వాతంత్ర్య జ్ఞాపకలింగానాం భూయసాం సత్వాదిత్య
ర్థః- తథాహి- యత్కించేమానిభూతాని మనసా సంకల్పయంతీతి తే
షామేవ అగ్నినాం సాకృతిరితితాన్ హైతానేవవిదే సర్వదా సర్వా
ణిభూతానివిచిన్వంత్యసి స్వపత ఇత్యాదీనిలింగానిసంతి- అయమరః- స
ర్వాణ్యసిభూతాని జంతవ్రాయత్కిమపి మనసా సంకల్పయంతి తేషా
మేవాగ్నినాం సాకృతిస్సంపాదనం సర్వజంతుమన ఆదివృత్తీనామగ్ని
త్వేనధ్యేయత్వాదిత్యేకలింగం- నహియత్కించిత్కరణం సర్వాంగం
సంభవతి- ఏవంవిదేస్వపతేజాగ్రతేపిసర్వదా సర్వాణిభూతానితానేతా
నగ్నిన్ చిన్వంతీతిలింగాంతరం-నహికర్మాంగం సర్వదాఽనుష్ఠీయమానం
దృష్టం- కాలవిశేష ఏవతద్విధానాదితిర్థలింగం ప్రకరణాద్భవీయః త
దపిభవీయ స్త్వముక్తం పూర్వకాండే- శ్రుతిలింగవాక్య ప్రకరణస్థాన
సమాఖ్యానాం సమవాయే పారదౌబల్య మధావిప్రకరణాదితి- ఏ
తత్సూత్రాధోవిస్తరేణ వాచస్పతిమిత్యైరేతత్పదాదావణిత ఇతి
హవిస్తరభయాన్నోచ్యత ఇతి- రర.

ఏవం సిద్ధాంతముపక్రమ్య పూర్వపక్షయతి- పూర్వవికల్పః ప్ర
కరణాత్స్యక్రియామానసవత్- సంకల్పాత్మకామనశ్చిదాదయోఽ
గ్నయో నస్వతంత్రాః కిం త్విష్టకాభిరగ్నించినత ఇతి ప్రకృతస్య పూ
ర్వస్యక్రియామయస్యాగ్నేరయం వికల్ప స్సంకల్పాత్మకోగ్నిః ప్రకర
ణాత్స్యత్ నచలింగాదగ్నినాం స్వాతంత్ర్యం- ప్రకృతే ఉక్తలింగస్యా
ధావాదికార్థదర్శన లక్షణస్యార్థ వాదస్థేయ విహితమానసి కాగ్నిస్తు
తి పరత్వేన విధ్యేక వాక్యతయా స్వాధావరత్వా భావాత్- సిద్ధేహి
స్వాధేతద్దర్శనం లింగమగ్నినాం స్వాతంత్ర్యంగమయేత్- నహ్యస్తి
స్వార్థసిద్ధిః- తస్మాత్ క్రియాఽను ప్రవేశిన ఏతే మానసికాగ్నయః- ఏ
తేనసాత్రం క్రియాపదం వ్యాఖ్యాతం- మానసవత్ తథాహి- ద్వాదశా
హేతూయతే- అనయాత్వాప్రతేణ సముద్రంరసయా ప్రాజాపత్యం

మనోగ్రహం గృహ్యమితి- త్వాత్వాం- సముద్రమనయా పృథివ్యాపా
త్రేణ ప్రజాపతి దేవతాకం మనోగ్రహం ధ్యానమయం గ్రహమాపాద్య
గృహ్యమిత్యధః- తత్రకిమిదం ద్వాదశాహదహరంతరం- ఉతతన్మధ్య
పాతినో దశమస్యాహ్నాంగమితి సందేహేవాగైర్వా ద్వాదశాహేమ
నోమానసమితిభేదవ్యపదేశా దహరంతరమితి ప్రాప్తేమానసస్యఅహ
రంతర త్వే మానాభావాత్ భేదవ్యపదేశస్యాంగంగీభావేనా ప్యుపప
త్తే- అహరంతర త్వే ద్వాదశాహ సంజ్ఞాయాగౌణత్వ ప్రసంగాత్
ముఖ్యే సంభవతిగాణత్వాద్యోగాత్- ద్వాదశాహ మధ్యపాతినోదశమ
స్యాహ్నాంగం మానసమితి యథాతథేమేమానసికాగ్నయః ప్రకృత
కర్మశేషా ఇత్యధః- ౮౧.

అతిదేశాచ్చ మానసికాగ్నీనాం మధ్యే ఏకోగ్ని స్తావానసా
పూర్వ ఇతి పూర్వేణేష్టకాచితేనాగ్ని నా మానసికాగ్నీనాం సాద్విశ్వో
పదేశాచ్చ- తచ్ఛేషత్వం- ఏకక్రియాను ప్రవేశనాతిరిక్త సాద్వశ్యాభా
వాదిత్యర్థః- ౮౨.

సిద్ధాంతయతి- విద్యైవతునిర్ధారణాత్- తురుక్తపక్షనిరా సా
ధః- విద్యాత్మకా ఏతేమనశ్చిదాదయ స్స్వితంత్రా ఏవనకర్మాను
ప్రవేశినః- కుతః- తేహైతే విద్యాచిత ఏవేత్యవధారణాదిత్యర్థః- ఏవ
కారశ్రుత్యా కర్మ ప్రకరణం బాధ్యమితిభావః- ౮౩-

లింగా దప్యేతద్బాధ్య మిత్యాహ- దర్శనాచ్చ- మానసికాగ్ని
నాం స్వాతంత్ర్యజ్ఞాపకలింగస్య దర్శనాచ్చ ప్రకరణం బాధ్యమిత్యర్థః-
లింగం పూర్వం దర్శితం- ౮౪.

నన్విదం లింగంన సాధకమిత్యత ఆహ- శ్రుత్యాదిబలీయస్తా
చ్చనబాధః- శ్రుతిరేవకారః- ఆదిపదేన లింగవాక్యయోగ్రహణం -
లింగముక్తమేవ- విద్యయాహైవైతవం విదశ్చిత్తోభవం తీత్యేతేషాం
మానసికాగ్నీనాం పురుషసంబంధమాచక్షాణంవాక్యం స్వాతంత్ర్యబో
ధకం- తథాచైతేషాం శ్రుతిలింగ వాక్యానాం బలీయస్తాత్ దుర్బ

లేవకర్మప్రకణేన అగ్నినాంసస్వాతంత్ర్యబాధ ఇత్యర్థః- నచలింగస్వా
ర్థవాదస్థిత్యేనా సాధకత్వం- లింగప్రదర్శనార్థముదాహృతవాక్యనాం
విధి ప్రత్యయసామీప్యా భావాత్ అపూర్వార్థబాధకత్వాచ్చ విధా
యకత్వేనార్థవాదత్వా భావాదిభావః- ౪౯.

ఇతోపిమనశ్చిదాద్యగ్నినాంసస్వాతంత్ర్యమిత్యాహ-అనుబంధాదిభ్యః
ప్రజ్ఞాంతరపుధక్త్యవద్దృష్టశ్చతదుక్తం- తేమనస్తే వాధీయంతమనసైవా
చీయంత మనసైవగ్రహః అగ్రహ్యాంత- మనసాస్తువక్ మనసాశంసన్
యత్కించ యజ్ఞీయం కర్మమనసైవ తస్మనోమయేషు మనశ్చిత్సుమ
నోమయ మక్రియత ఇత్యాదినామన ఆదిషువృత్తిషు కర్మాంగానామ
నుబంధాత్ సంపాదనా తగ్నినాం సస్వాతంత్ర్యం- కర్మాంగత్వే అంగా
నాం ప్రత్యక్షసిద్ధత్యేన సంపాదనవై యర్థ్యాత్- ఆదిశబ్దేనాతిదేశోగ్ర
హ్యతే- అతిదేశోహి క్రియామయస్యాగ్నేర్మాహాత్మ్యమేకైకస్యమాన
సికాగ్నే దేశ్యయన్ సస్వాతంత్ర్యమేమాం దర్శయతి- యత్త్వయమతి
దేశః పూర్వపక్షానుకూల ఇతితన్న- అగ్నిత్వసాదృశ్యేనాతిదేశస్య సి
ద్ధాంతేప్రపవత్తే- నూత్రే బహువచనసిద్ధ మర్థంపూర్వోక్తం శ్రుతి
లింగాదికం బోధ్యం- ఉక్తశ్రుత్యర్థస్తుతేగ్నేయోమనసైవాధీయంత
ఆధానకర్మణా సంపాదితాః- అచీయంత- చితాః- ఏష్వగ్నిషు గ్రహః
పాత్రాణ్య గృహ్యాంశ- గృహీతాః- అస్తువక్స్తోత్రం కృతవంత ఉ
ద్ధాతారః- అశంసన్శంసనంకృతవంతోహాతారః- కిం బహునా-
యత్కించ కర్మఆరాదుపకారకం యత్కించయజ్ఞీయం యజ్ఞనిష్ప
త్యర్థం సన్నిపత్యోపకారకం చక్రియతే తదిదుషో మనసైవాక్రియత
కృతమితి- ఏవమనుబంధాదిభ్యోహేతుభ్యః సస్వాతంత్ర్యం మనశ్చిదాదీ
నాం ప్రజ్ఞాంతరపుధక్త్యవత్- యథాహి ప్రజ్ఞాంతరాణాం శాండిల్యా
దివిద్యానాం సస్వాతంత్ర్యంతద్వత్- సన్వగ్నినాం సస్వాతంత్ర్యే కర్మప్ర
కరణా దుత్క-మః క్వాప్యదృష్టః కల్పితస్సాన్యదత్ ఆహ- దృష్టశ్చే
తి- రాజాస్వరాజ్య కామో రాజనూయేనయజేతేతి రాజనూయం
ప్రకృత్యాగ్నేయోఽష్టా కపాలోహిరణ్యందక్షణేత్యాదినాశ్రుతాయా
అవేష్టే బ్రాహ్మణాది కత్కృతాయాః రాజమాత్రకత్కృతరాజనూ

యప్రకరణాదుత్కర్షణదృష్టే- తద్వదిహాప్యగ్ని నాం కర్మప్రకరణాదు
త్కర్షణ ఇత్యధా- ఇదంసర్వం ప్రధమతంత్రే ఉక్తమిత్యాహ- తదు
క్తమితి- గం.

యదుక్తం మానసవదగ్ని నాం క్రియాశేషత్వమితి తద్దాషయ
తి- నసామాన్యాదప్యవలభే ర్మృత్యువన్న హిలోకాపత్తిః-

మనశ్చిదాదీనాం మానసేనమానసికత్వ సామాన్యాదపిక్రియా
విశేషత్వం నకల్ప్యం- ఉక్తశ్రుత్యాదిభ్య స్వాతంత్ర్యోపలభ్యై- మృ
త్యువత్ - యథాసవవ మృత్యుయః ఏవవత్స్మిన్మంకతే పురుష
ఇతి - అగ్నిర్వై మృత్యు రితిచాదిత్య పురుష స్యాగ్నేశ్చ
మృత్యుశబ్దత్వ సామ్యేపి పరస్పరవైషమ్యం యథావాద్యులోకాగ్నే
స్తస్యాదిత్య ఏవసమిదిత్యాదౌ సమిదాదిసామ్యాన్నహిద్యులోకస్యా
గ్నిత్వాపత్తిః కింతు- పరస్పర వైషమ్యం- తద్వన్మానసమానసికా
గ్నేయమానసికత్వ సామ్యేపి పరస్పరవైషమ్య మిత్యర్థః- గం.

పరేణచ శబ్దస్యతా ద్విధ్యంభూయస్త్వత్వనుబంధః.

మానసికాగ్ని బ్రాహ్మణాత్పరస్మిన్ బ్రాహ్మణే - అయంవావ
లోకఏవోగ్నిశ్చిత ఇత్యాది శబ్దస్యతాద్విధ్యం- చిత్త్యేగ్నోపుధివీద్యప్తి
రూపత్వ స్వతంత్ర విద్యావిధిత్వమేవ లక్ష్యతే- నకర్మాంగ విద్యావిధి
త్వం- తథావత్స్మండలం తపతీతిపూర్వస్మిన్నపి బ్రాహ్మణేవిద్యా ప్రాధా
న్యం దృశ్యత ఇతి చకారాధా- తథాచ తత్సమభి వ్యాహారాదస్మిన్న
బ్రాహ్మణేవిద్యాయాః ప్రాధాన్యమితిభావః- నవస్మిన్ బ్రాహ్మణే
మానసికాగ్ని విద్యాయాః ప్రధానత్వే కిమర్థం కర్మోపక్రమస్తత్రా
హ- భూయస్త్వాదితి- కర్మాంగానాం మానసికాగ్నివిద్యాయాం సంపా
ద్యానాం బహుత్వా ద్విద్యాయాస్త దుపక్రమేణాను బంధః ప్రతిపా
దనమిత్యర్థః- తస్మాదియం మానసికాగ్నివిద్యా స్వతంత్ర పురుషార్థ
హేతురితిసిద్ధం- గం.

ఇతిలింగ భూయస్త్వాధికరణం- అ.

ఏవం పూర్వాధికరణే చిదాభాసరూపస్య జీవస్య మానసాగ్నిచ
యన విధానాధా మావిద్యక ప్రపంచా విభావప్రకార ఉపదర్శితః-
తత్రనైవవా ఇదమగ్రేనదాసీన్నా ప్యస దితి తస్యరజ్జ్వవరణవద్విద్యా
ప్రపంచావరణం- తతస్సర్వాద్యధ్యాస వన్మనచక్షురాద్యధ్యాసః తత్ర
శతపక్షపరిమితా యుర్వత్సరాంతగతానాంరాత్ర విషయక వృత్తి
భేదజననంచ- తత్రావిద్యాధ్యస్తజాడ్యభేద సత్యతాదిభ్రమాంత నివృ
త్తయే తదుపాయత్వేనాగ్నిచయనం క్రియారూపం మానసంచవిహీ
తం- అగ్నిహింపరమాత్మా- రుద్రోవాఏషయదగ్నిరితిశ్రుతేః - తత్సం
పత్యాక్రియారూపస్యమానసస్యచ చయనస్యానుష్ఠానే ఆవిద్యకజాడ్యభే
దాదిభ్రమ నివృత్తిః క్రమశస్తత న్మూలాజ్ఞాన నివృత్తిశ్చభవే దితి
శ్రుతే రభిప్రాయః - మూలంకారణం పరమేశ్వరః - తద్విష
యక మజ్ఞానం మూలాజ్ఞానాం తన్నివృత్తౌ పరమేశ్వర స్వరూప
విద్యాప్రపంచభావః పునరావిర్భవతీతి- బ్రహ్మవా ఇదమగ్రాసీత్ - త
దాత్మానమేవావేత్ అహంబ్రహ్మస్మీతి తస్మా త్తత్సర్వ మభవదితిశ్రు
తేః ఏవ మవిద్యాయావిషయం దర్శయిత్వా ఆశ్రయ ప్రదర్శనప్రసంగ
సంగత్యా ఇదమహా నను విద్యాయాః పురుషార్థహేతుత్వ మయుక్తం
దేహాదివ్యతిరిక్తస్య పురుషస్యాభావా దిత్యాక్షిపతి.

ఏకఆత్మనశ్శరీరేభావాత్ - ౧౩.

వ్యతిరేక స్తద్భావా భావిత్యాన్న తూపలభివత్ - ౧౪.

తత్ర కిమాత్మాదేహఏవ- ఉతతదతిరిక్త ఇతి సంశయః- పూర్వప
క్షే దేహాతిరిక్తాత్మాభావా త్స్విగాఢపవగాఢి శాస్త్రవైయర్థ్యం - సి
ద్ధాంతే తత్సాధక్య మితిభేదః- తత్రైకే దేహాత్మవాదినో లోకాయతి
కా దేహాతిరిక్తస్యాత్మనోఽసత్వం మన్యమానా దేహ ఏవాత్మేతివదం
తి- కుతః- శరీరేసతి వైతన్యనుభాదీనాం భావాత్ - తదభావే అభావా
దిత్యన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాం తేహం దేహాధర్మత్వే నాతిరిక్తాత్మసిద్ధ్యభా
వాదితి- ౧౩.

సిద్ధాంతయతి- వ్యతిరేక స్తద్భావా భావిత్వాన్న తూపలబ్ధివత్
 నత్వాత్మనో దేహేదవ్యతిరేకః- కింతు వ్యతిరేకేవ న్యాయ్యః- కుతః-
 చైతన్యాదీనా మాత్మధర్మాణాం తస్య శరీరస్య మరణావస్థాయాం భా
 వేష్యభావిత్వాత్- దేహధర్మత్వా సంభవాత్- యథా దేహేభావా దే
 హధర్మత్వం తథా దేహభావే ప్యభావాదదేహధర్మత్వమేవ కుతో న
 స్యానదిత్యర్థః- కించ నిశ్చితాన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాం దేహధర్మత్వం వ
 క్తవ్యం- సచాత్ర దేహేభావే అభావఇతి వ్యతిరేకనిశ్చయ సంభవతీతి-
 ఏత ద్దేహేభావేషి దేహేంతరావచ్ఛేదే నత ద్ధర్మవత్త్వ సంభవాదితి-
 ఉపలబ్ధివత్- అస్తితావ ద్భూతుపలబ్ధిః సాచన దేహధర్మఇత్యుక్తం-
 కించ దేహధర్మత్వే తస్యాః ప్రకాశకత్వా నుపపత్తిః- దేహయాపాదివ
 దితి- యథా దేహేదివిషయాయా ఉపలబ్ధే స్సత్వమంగీక్రియతే- తథా
 తస్యాః దేహవ్యతిరేకోఽప్యంగీకార్యః- సైవచోపలబ్ధిర్న ఆత్మేతి- తస్మా
 ద్దేహేతి క్తస్యాత్మనో స్తిత్వ మితిసిద్ధం- గృ.

ఇతి శరీరే భావాధికరణం- ౨౯.

సంతి కర్మాంగాశ్రితాః ఉపాసనా ఉద్గీధావయవోంకారే ప్రాణ
 దృష్టిః- ఉద్గీధే పృథివీదృష్టిః- లోకేషు పంచవిధం సామోపాశీతేతిచ-
 లోకశబ్దః పృథివ్యగ్న్యంతరిక్షౌ దిత్వద్యులోకపరః- పృథివ్యాదివిషయ
 కదృష్ట్యా పంచవిధం సామోపాశీతేత్యర్థః- పృథివీహింకారః అగ్నిఃప్ర
 స్తావః- అంతరిక్ష ముద్గీధః- ఆదిత్యః ప్రతిహారః- ద్యౌర్నిధనమితి హిం
 కారాది పంచవిధే సామ్ని పృథివ్యాది దృష్టిరితి విభాగః- తత్ర సంశ
 యః- కిమేతా ఉపాసనాః యత్ర శాఖాయాం విహితాస్త చ్ఛాఖాగ
 తో ద్గీధాద్యాలంబనా ఉత సర్వశాఖాగతో ద్గీధాద్యాలంబనా ఇతి-
 పూర్వోత్తరపక్షయోః పూర్వోత్తరకోటిసిద్ధిః ఫలం- ఉపాసనావిచా
 రాత్మకత్వాత్ సాక్షాదస్య పాదసంగతిః- తత్ర యథా శరీరాత్మనో
 శ్లేధాదాత్మ్య ధర్మాణాం శరీరే నసంభవస్తద్వదేక శాఖాగతో ద్గీధా
 ద్యపేక్షయా శాఖాంతరగతో ద్గీధాదే స్వ్వరభేదేన భేదా దేకశాఖా
 గతో ద్గీధాదిధర్మాణా ముపాసనానాం శాఖాంతరగతో ద్గీధాదా న
 సంభవఇతి దృష్టాంతేన ప్రాప్తే బ్రూమః.

అంగావబధ్ధాస్తునశాఖానుహి ప్రతివేదం- గిగి.

మంత్రాదివద్వాఽః రోధః- గిఁ.

అంగావబధ్ధాస్త్వితి- తుఃపక్షనిరాసార్థః- ఏతాలంగాశ్రితా ఉపాసనాః ప్రతివేదం స్వశాఖాను విద్య మానోద్గీధాద్యా లంబనావన నభవతి- కింతు శాఖాంతరీయోద్గీధాద్యా లంబనాలపి కుతః- ఉద్గీధము పాసీతేత్యాగా ఉద్గీధాదిశ్రుతేరవిశేషాత్ ఇతిహిశబ్దనూచిః హేతుబోధ్యః- గిగి.

ఇమమధ్యం దృష్టాంతముఖేనాపి సాధయతి- మంత్రాదివద్వాఽవిరోధః- ఏకశాఖావిహితోపాసనానాం శాఖాంతరగతోద్గీధాదిషు ప్రాప్తేరవిరోధః- మంత్రాదివత్- తథాహి- తండులపేక్షణాధిక మశ్చాదానమంత్రః కుటరురశీత్యేకత్రామ్నా తశ్చాఖాంతరేపి ప్రాప్నోతి-యథావాప్రయాజా ఏకత్రామ్నా తాశ్చాఖాంతరేపి ప్రాప్నువతి తద్వదత్రాప్యవిరోధః- వాశబ్దో దృష్టాంత ప్రదశణన రూపహేత్వంతర సూచనార్థః- తస్మాదేకత్రవిహితానామప్యూపాసనానాం శాఖాంతరీయోద్గీధాదిషుప్రాప్తి రితిసిద్ధం- గిఁ.

ఇత్యంగావబధ్ధాధికరణం- 30.

వై శ్వాసరపిద్యాఖ్యాయికాయాం ప్రాచీనశాలాదిషుదృష్టికాం రాజ్ఞానహప్రశ్న ప్రతివచనాభ్యాం ద్యులోకనూరణవాయ్వాదిషువ్యస్తేషు వై శ్వాసరోపాస్తీః శ్రుతా- తథాసమస్తేవ్యపి వై శ్వాసరాధికరణే విలిఖితాఖ్యాయికాత్రాప్యనుసంధేయా- తత్రసంశయః- కిమిహ ఉభయథా ఉపాస్తిర్వివక్షితా- ఉతసమస్తోపాస్తి రేవేతి- అత్ర పూర్వపక్షేవాక్యభేదః- సిద్ధాంతే తదైక్యమితిబోధ్యం- తతోద్గీధాది శ్రుత్యా సన్నిధిప్రాప్తవ్యవస్థాం బాధిత్యా ఉద్గీధాద్యుపాస్తీనాం సర్వశాఖాస్యపి వ్యవస్థావదత్రాపి వ్యస్తోపాస్తీనాం విధిశ్రుత్యా సమస్తోపాస్తీ సన్నిధిప్రాప్తస్తుత్యధఃత్వం బాధిత్యా విధేయత్వం యుక్త మితి దృష్టాంతేన ప్రాప్తేబ్రూమః.

భూముః క్రతువజ్జ్యాయ స్త్వం తథాహి దశయతి- ౧౭.

భూము సమస్తోపాస న స్వైవా స్థిన్వాక్యేజ్యాయ స్త్వం ప్రాధాన్యేన ప్రతిపాద్యత్వం- సమస్తోపాస్తీ నామసి- క్రతువత్ - యథాదర్శ పూర్ణమాసాదేః క్రతోస్సంగ ప్రధానస్థైర్యేన ప్రయోగో వివక్ష్యతేన వ్యస్తానామసి ప్రయాసాదీనాం తద్వత్ - ననుభూము ఏవజాయ స్త్వం కుత ఇత్యత ఆహ- తథాహీతి- ప్రాచీనశాలాదిభిరుక్తాని వ్యస్తోపాసనాని నిందిత్వా- తైకయేన రాజ్ఞా సమస్తోపాసనస్యోక్తత్వాత్ ఏకవాక్యతా శ్రుతేరవగమ్యతే-తథాచైకవాక్యతా మాపన్నేయం శ్రుతి భూము ఏవజ్యాయ స్త్వం దర్శయతీత్యర్థః- ననుతేహి రాజ్ఞః ప్రాచీన శాలాదీన్ప్రతిహే జౌపమన్యవ-కంత్వమాత్మావం వైశ్వానరముపాస్స ఇతి ప్రశ్నై- హేరాజన్ నుతే జ్యోమ్యలోకో వైశ్వానరోయ స్తం వై శ్వానరముపాస్స ఇత్యాదౌ వ్యస్తోపాస్తీషు విధి శ్రుతీనాం కాగతి రితిచేత్ ప్రాచీన శాలాదిభిరవగతవ్యస్తో పాస్త్యనువాదేన సమస్తోపాసనస్య విధేయత్వా దనువాదత్వం విధి. శ్రుతీనాం గతి రితి బ్రూమః - తస్మాత్సమస్తోపాసనమేవజ్యాయ ఇతి సిద్ధం- ౧౭.

ఇతివై శ్వానరవిద్యాధికరణం- ౩౧.

ఏకసగుణ బ్రహ్మోపాస్యకా శ్చాండ్వ్యదహరాది విద్యాస్సంతి- ఏవమేవముఖ్యప్రాణవిద్యా అపిసంతి- తత్రసంశయః- కిమేకోపాస్యక విద్యానాం భేదో స్తివేతి- పాదసంగతిఫలే పూర్వవత్- తత్ర వ్యస్తోపాస్తీషు విధిశ్రుతీనాం సత్వేపి సమస్తోపాస్తేరేవజ్యాయ స్త్వవదేకోపాస్యకోపాస్తీషు ప్రత్యేకం విధీనాం సత్వేపి సమస్తోపాస్తేరేవ జాయ స్త్వమితి నాస్తివిద్యానాం భేదఇతి దృష్టాంతే నప్రాప్తేబ్రూమః.

నానాశబ్దాధిభేదాత్ - ౧౮.

ఏకోపాస్యక విద్యానానైవ కుతః- శబ్దాధిభేదాత్- వేద- ఉపాసీత- సక్రతుం కుర్వీతేత్యాది శబ్దభేదాత్- ఆదిశబ్దోపాస్య గుణభేదాచ్చేత్యర్థః- యథా యాగ దాన హోమానాం కర్మణాం యజేత

దద్యాత్ - జాహుయా దితిశబ్దభేదాద్భేద స్తద్వ దితి ద్రష్టవ్యం- ౧౮.

ఇతి విద్యానానాత్వాధికరణం- 3౨.

యాస్సగుణ బ్రహ్మవిద్యా ఉపాస్య సాక్షాత్కారణేన ఫలహేత వస్తాసాం కిం స్వేచ్ఛయావికల్ప సముచ్ఛయాభ్యా మనుష్ఠానం ఉ తవికల్ప ఏవేతిసంశయః పూర్వపక్షే స్వేచ్ఛయా విద్యాను ప్రవృత్తై ర్యాకాచిదేకైవ విద్యా యావజ్జీవ మనుష్ఠేయేతి నాస్తి ద్విత్వాద యోవిద్యా సముచ్ఛయత్వే నానుష్ఠేయా ఇత్యపి నాస్తిత్వ నియమః మః ఫలం సిద్ధాంతే వికల్ప ఏవేతినియమఇతిభేదః- పూర్వాధికరణేన వి ద్యానానాత్వేనీధే అయం విచారః ప్రవతతేనోచేన్నాస్తితి హేతు హేతుమద్భావస్సంగతిః- తత్రానుష్ఠాన నియమేహేత్వభావా ద్యధేచ్ఛ మేవానుష్ఠాన మితిప్రాప్తేబ్రూమః.

వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వాత్ - ౧౯.

వికల్పఏవాసాం విద్యానాం యుక్తః- కుతః- అవిశిష్టఫలత్వాత్ అవిశిష్టం హ్యసాం విద్యానా ముపాస్య సాక్షాత్కారాఖ్యం ఫలం- త త్రైకయా విద్యయోపాస్యే సాక్షాత్కృతే విద్యాంతరమఫలం విరు ధోపాస్యద్వయ సాక్షాత్కారస్య యుగపదయోగాచ్చ విద్యాంతరం వ్యధే- తం తమైవైతికాంతేయసదా తద్భావభావిత ఇతిభగవద్గీతా స్పష్టమేక విద్యాయా ఏవానుష్ఠేయత్వం దశాయతి తస్మా దుపాస్య సాక్షాత్కారద్వారా ఫలహేతుభూతా విద్యా ఏకైవానుష్ఠేయేతి సిద్ధం- ౧౯.

ఇతి వికల్పాధికరణం- 33.

యాశ్చ ప్రతీకోపాస్తయో నామ బ్రహ్మేత్యుపాసీత తస్య య ధాకామచారో భవతీత్యాద్యాః కామ్యా ఉపాస్య సాక్షాత్కారాన పేక్షావప అదృష్టద్వారా ఫలహేత వస్తానుపూర్వవత్సం దేహే ఉపా స్తిత్వా విశేషాత్పూర్వవ ద్వికల్పనియమ ఇతిప్రాప్తేబ్రవీతి.

కామ్యాస్తుయధాకామం సముచ్ఛయేరన్న వా
పూర్వహేత్వభావాత్ - ౨౦.

కామ్యస్త్వీతి - కామ్యస్వదృష్టద్వారా ఫలహేతవైవి
ద్యాః యథాకామం సముచ్చయేరన్వాసవాసముచ్చయేరన్ - పూర్వ
హేతోరవిశిష్టఫలత్వస్య వికల్పప్రయోజకస్యాత్రాభావా దిత్యర్థః -
తథాచ ప్రతీకోపాస్తయోవికల్పైనైవానుష్ఠేయా - ఉపాస్తిత్వాత్
పూర్వోక్తవిద్యావదిత్యనుమానే- ఉపాస్య సాక్షాత్కారహేతుత్వము
పాధి రితిభావః- ౬౦.

ఇతి కామ్యవిద్యాధికరణం- 3౪.

కర్మాగేహాద్గీధాదిషుయా ఆశ్రితావిద్యాస్తాసాం కిం సముచ్చ
యేనైవాంగవదనుష్ఠానం ఉత యథాకామ మితిసంశయః- పూర్వప
క్షే సముచ్చయేనానుష్ఠానాత్ఫల బాహుళ్యం- సిద్ధాంతే యథా కామ
మనుష్ఠానా త్ప్రయోగసాకర్య మితిబోధ్యం - తథాచ ప్రతీకోపాస్తీ
నాం స్వతంత్రత్వాద్యధాకామ మనుష్ఠానం యుక్తం అంగాశ్రితోపా
స్తీనామంగ తంత్రత్వాద్యధాశ్రయభావః- యథాశ్రయాణామంగానా
మనుష్ఠానస్యభావస్తద్వదనుష్ఠానస్యభావఇతి ప్రత్యుదాహరణేన పూ
ర్వపక్షః.

అంగేషుయథాశ్రయభావః- ౬౧.

శిష్టేశ్చ- ౬౨.

సమాహారాత్ - ౬౩.

గుణసాధారణ్యశ్చ తేషాం- ౬౪.

నవాతత్పహభావాశ్చ తే- ౬౫.

దశేనాచ్చ- ౬౬.

ఇతి తృతీయః పాదః.

శిష్టేశ్చ- శిష్టిశ్చాసనంవిధాన మిత్యర్థః- యథా అంగానాం ప్ర
తివేదం సముచ్చయ విధానంతథాతదాశ్రితోపాస్తీనాం విధానా విశే

పాచ్ఛాంగవత్సముచ్చయనియమ ఇత్యర్థః- ౬౨.

ఇతశ్చైవమేవేత్యాహ- సమాహారాత్.

ఋగ్వేదోక్తప్రణవస్య సామవేదోక్తోద్గీతస్య చైకోపాసనే ఉద్గాత్రాకృతే ఫలమాహశ్రుతిః- హోతృషదనాద్దైవాపిదుర్గీత మనుసమాహరతీతి- హోతృషదన శబ్దేనహోతృశంసనస్థానవాచినాహోతృకృతం శంసనాఖ్యం కర్మలక్ష్యతే- ఉద్గాతా ప్రణవోద్గీతయోరైక్యజ్ఞానమాహత్త్యైత్ స్వేనకృతం దుర్గీతమపిస్వరాది ప్రమాదాద్దుష్టమప్యుద్గానం హోత్రాసమగ్నక్రుత శస్త్రుశంసనాదను సమాహరత్యేవహ- ప్రతిసమాదధాత్యేవఖలు- హోతృకర్మ సంబంధ్యం కారస్య ఋగ్వేదోక్తస్యస్వవేదోక్తోద్గీతస్యచై క్యేన చింతితత్వాదిత్యర్థః- తథాచవేదద్వయోక్త ప్రణవోద్గీతయోరైక్య జ్ఞానస్య దృశంఫలం బృహద్వాక్యం సర్వవేదోక్తానామప్యం గాశ్రితోపాసనానాం సముచ్చయం నూచయతి- సర్వోపాసనేషు వేదాంతోక్తోపాసనస్య వేదాంతోక్తోద్గీతాదినా సంబంధస్య సమానత్వాదితిసూత్రకృతాత్పర్యం- ౬౩.

గుణ సాధారణ్యశ్రుతేశ్చ- ఉద్గీతోపాసనాయాం గుణ భూతస్యోపాస్య స్యంకారస్య- తేనేయంత్రయీవిద్యావర్తతే- తేన ఓంకారేణవేదత్రయోక్తం కర్మభవతీతి- సర్వకర్మాణి సాధారణ్యస్య శ్రవణాత్- తదాశ్రితోపాసనాయామపి సాధారణ్యం సముచ్చిత్యానుష్ఠాన మిత్యర్థః- యద్వాకర్మగుణానా ముద్గీతాదీనాం సర్వేషాంచ సముచ్చిత్యానుష్ఠానాత్మక సాధారణ్యాభావేతి తదాశ్రితోపాసనానాం సముచ్చయో నభవేత్- నైతదస్తి ప్రయోగవచనేన సర్వాంగగ్రాహితేషాం సాధారణ్యశ్రుతేః తథాచతదాశ్రితానాముపాసనానామపి సముచ్చయ ఇత్యర్థః- ౬౪.

ఏవంప్రాప్తే సిద్ధాంతయతి- నవాతత్సహభావాశ్రుతేః- వాశబ్ద స్వర్థః- పక్షవ్యావర్తనార్థః- నాంగాశ్రితోపాసనానామంగవత్సముచ్చయనియమః- తత్సహభావాశ్రుతేః- యథాలంగానాం సహభావ

శ్రూయతే గ్రహంనాగృహీత్వా- చమసంవోస్మియ- స్తోత్రముపా
కుర్యాదిత్యాదితథా తేషాముపాసనానాంసహభావస్యాశ్రుతేదిత్యర్థః స
చాంగతంత్రత్వాదుపాసనానాం సముచ్చయనియమః- అంగతంత్రస్యా
పిగోదోహసన్యానుష్ఠానానియమాత్ - యదుక్తం శిషే శ్చేతిశూత్రే-
అంగవద్విధానా విశేషాత్సముచ్చయఇతి- తన్న- తేనహీదమనుమానం
లభ్యతే- ఉపాసనానిసముచ్చిత్యానుష్ఠేయాని- విహితత్వాత్- అంగవ
దితి- తత్రచక్రత్వర్థత్వముపాధిః- పరించనూత్రద్వయోక్తలింగద్వయ
మప్రయోజకత్వేన దూషణీయం- ౬౩.

దర్శనాచ్చ- దర్శయతిచశ్రుతిరంగాశ్రితానాముపాసనానామస
ముచ్చయం- ఏవం విధృష్టై బ్రహ్మయజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చత్వి
జోఽభిరక్షతీతి- ఋగ్వేద విహితాంగలోపేవ్యావృత్తిహేతుమప్రాయ
శ్చిత్తాభిజ్ఞత్వం బ్రహ్మణ ఏవం విత్త్వం సర్వోపాసనానాం సముచ్చ
యేహి విజ్ఞానవతాబ్రహ్మణాపరిపాల్యత్వమితరేషామృత్విజ్ఞానస్యాత్-
సర్వేషాం సర్వవిత్త్వాత్- అస్తిచ పరిపాల్యత్వ కీర్తనం- తస్మాన్న
సర్వోపాసనానాం సముచ్చయ ఇతిసిద్ధం- ౬౬.

ఇత్యంగోపాసనాధి కరణం- 3౩.

అత్రేదంబోధ్యం- జీవస్యహ్య విద్యయాచిన్మయం పరమాత్మన
ఏకపాద్విభూతిరూపం సర్వంస్వరూపం సర్వాత్మక మజ్ఞాతరజ్జవదావృ
తత్వాదవ్యక్తం భవతి- తస్మాదవ్యక్త ముత్పన్నత్రిగుణం ద్విజసత్తమే
తి- తతో మహదాదిక్రమేణావిద్యాప్రపంచస్సర్వోప్యావిర్భవతి- స
ర్పరజితాదిపజ్జడస్థూలదుఃఖాదిరూపః- కర్మపరతంత్రశ్చ- సచ్చబ్దవాచ్య
మవిద్యాశబలం బ్రహ్మబ్రహ్మణోఽవ్యక్తమవ్యక్తాన్మహత్- మహ
తోఽహంకారః అహంకారాత్పంచ తన్మాత్రాణి- పంచతన్మాత్రేభ్యః
పంచమహాభూతాని- పంచమహాభూతేభ్యోఽఖలం జగదితి- తత్ర- వి
శ్వోహిస్థూలభుజ్జత్యమితి- విశ్వస్య జాగ్రదవస్థాభిమాని జీవస్యమోహ
మాహాత్మ్యా త్సర్వప్రకారసంకోచ సంపాదకం స్థూలవిషయభోగం
వినానత్పత్తిః- అతఏవేంద్రియాణాం గ్రహత్వం విషయాణామతి గ్రహ

త్వంచ దర్శితం శ్రుత్యా- ఉభయార్భంధహేతుత్వాత్- తస్మాత్ అధః
కృతమక్షుబ్ధజ్ఞానంయేనేతి పుష్పత్పత్యనుసారేణాధోక్షజో భూత్వాము
ముక్షురవ్యక్తాత్పరం పరమేశ్వరం సాక్షాత్కృతుం గురుసన్నిధౌ శ్రవ
ణమననాభ్యాం నిర్విచిత్త్యం సగుణం నిగుణంచ పరమాత్మానం జ్ఞా
త్వాతదపరోక్షతాయై ఏకాంత ఉపవిశ్వవక్ష్యమాణాసనాది నియమపు
రస్సరం నైశ్చల్యేన నిదిధ్యాసనంకుర్యాత్- వేదాంతై శ్శవణంకు
ర్యాన్మననంచోపపత్తిభిః-యోగేనాభ్యాసనం నిత్యంతతో దశేనమాత్మ
న ఇతి భగవత్పాదవచనాత్ ఏవం దీఘకాలనైరంతర్య సత్కారసే
వితో దృఢభూమిరితి పాశంజలనూత్రోక్త ప్రకారేణ తేషు తేషూపాస
నేషు తత్తద్గుణోపసంహారేణ యథాధికారం యావజ్జీవోపాసనేన -
తం యథాయథోపాసతేతద్దై నభవతీతి- తస్యతావదేవచిరంయావన్న
విమోక్ష్యే అథ సంపత్స్య ఇతిచశ్రుత్యనుసారేణ దేహపాత్యోత్తరం
విశేషవిజ్ఞానదశాయాం శ్రుత్యుక్త జీవన్ముక్తవై భవం- తదుపశేమేవి
దేహముక్తిశ్చేతి- సర్వతశ్చావిద్యావృతస్య పరమాత్మనసాక్షాత్కా
రాయ సర్వేషూపాసనేషు అధ్యాత్మమధిభూతం చాక్షిపాత్రమేవ నిరా
వృత పరమాత్మ స్వరూపఘటితమాలంబన మితి రహస్యం- ఏవం స్థితే
తత్త్వే- వ్యాఖ్యాతార సర్వేపరమేశ్వర మవ్యాకృతాదర్వాచీనమేవమ
త్వా తస్యమిధ్యాత్వం- ఉపాసనానాం ముముక్షుజ్ఞాస్యత్వం సాంసారిక
ఫలకత్వంచ వణితవంతః- ఉక్తంహి- సేశంమయాకల్పితమిత్యాది-ఈ
శ్వరసహితం జగత్సర్వం జీవకల్పితమిత్యవ్యక్తా దర్వాచీనస్యైవహి సం
గతమితి వస్తుతస్య- పరమేశ్వర అవ్యక్తాత్పరవ- అవ్యక్తాత్పరతః
పర ఇత్యాదిశ్రుతే- నారాయణః పరోవ్యక్తాదిస్సృతే- ప్రచండ
మార్తాండమండలేపేచకానుభవ సిద్ధాంధకారవదితి భాష్యకారవచ
నాచ్చ నేశ్వరే అవిద్యాభ్రమాది- సంభవః- తచ్చక్తేర్మాయాయాస్తు-
దేవాత్మశక్తి మితిశ్రుత్యాదేవస్యాత్మభూతత్వేన చిద్రూపత్వాన్నావర
కత్వం భ్రమాదిజనకత్వంవాప్రత్యుతసర్వజ్ఞత్వా దైవ్యశ్వర్యఘటకత్వ
మేవ- అవ్యక్తాత్పరస్య నిగుణత్వం నిప్రపంచత్వమేవచేతి వ్యా
ఖ్యాత్యాణాం భ్రమమాత్రం-ద్వేవావప్రహ్మణోరూపే ఇత్యాదిశ్రుతౌ -

అవిద్యా ప్రపంచగతం స్థూలంసారంచరూపద్వయమనూద్యనేతి నేతీతి
 నిరస్య- న హ్యేతస్మాదితి నేత్యన్య త్వరమస్తి- ప్రాణావై సత్యం తేషామే
 షసత్యమితి- విద్యాప్రపంచగతస్య చరాచరాత్మక చిన్మయరూపస్య-
 తత్సారభూత సచ్చిదానందైక రసరూపస్యచేత్యేవం సవిశేషరూపద్వ
 యస్య నిర్విశేషస్యచ సత్యత్వేన పరిశేషణాత్ - ముముక్షూణా మవి
 ద్యాదినివృత్తయే- సగుణనిగుణ పరమాత్మైక్య సాక్షాత్కారాయ
 చ సర్వదాతదుపాసన మావశ్యకమితి- తద్రహితంతుపాండిత్యం శు
 ష్కేష్టి సదృశమితిచావధేయ మిత్యలం విస్తరేణ.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
 తీర్థ శిష్య శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థ విరచి
 తాయాం బ్రహ్మనూత్రతాత్పర్యదీపికాయాం
 తృతీయస్యాధ్యాయస్య
 తృతీయః పాదః
 హరిః ఓం తత్సత్

ఓం.

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

శ్రీమహాసరస్వత్యైనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమోనమః.

తృతీయాధ్యాయస్య - చతుర్థఃపాదః.

పూర్వస్థిన్ పాదే పరాపర బ్రహ్మవిద్యానాం గుణోపసంహారో
క్త్యా పరిమాణమవధారితం- ఇహతు తాసాం కర్మానపేక్షాణామేవ పు
రుషార్థ సాధనత్వం నిరూప్యతే- తత్రకర్మా నపేక్షాణామాసాం విద్యా
నాం కాన్యంగానీత్యా కాంతాయాం యజ్ఞాదీనిబహిరంగాని- శమాదీ
న్యంతరంగానిచ నిరూప్యంత ఇత్యేకవిద్యావిషయత్వ మనయోః పాద
యోస్సంగతిః- తత్ర పరబ్రహ్మవిద్యా మాశ్రిత్య విచార్యతే - కిమప
నిషదాత్మవిద్యా కర్మకర్తృత్వార్థాక్రత్వనుప్రవేశినీ - ఉతస్వతంత్రై
వ పురుషార్థసాధనమితి- అత్ర పూర్వోత్తరపక్షయోః పూర్వోత్తరకో
టిసిద్ధిః ఫలం- పూర్వపాదాంత్యాధికరణై- కర్మాంగ విద్యోక్తి ప్రసం
గాత్ - బ్రహ్మజ్ఞానస్య కర్మాంగత్వ మాశంక్య సిద్ధాంతముపక్రమతే.

పురుషార్థోత్పన్నబాధితిబాదరాయణః- ౧.

శేషత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాన్వేష్యితిజ్ఞేమినిః- ౨

ఆచారదర్శనాత్ - 3.

తద్రూపే- ౪.

సమన్వారంభణాత్ - ౫.

తద్వత్సోవిధానాత్ - ౬.

నియమాచ్చ- 2.

అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణ స్వైవంతద్వర్చనాత్ ౮.

తుల్యంతు దర్శనం- ౯.

అసార్వత్రికీ- ౧౦.

విభాగశృతవత్- ౧౧.

అధ్యయనమాత్రవతః- ౧౨.

నావిశేషాత్- ౧౩.

స్తుతయేనుమతిర్వా- ౧౪.

కామ కా శేణచై కే ౧౫.

ఉపమర్దంచ ౧౬.

ఉత్సర్జితస్సుచశబ్దేహి- ౧౭.

పురుషార్థ ఇతి - అతోస్మాదాపనిషదాత్మజ్ఞానాత్స్వ తంత్రాత్పురుషార్థో మోక్షస్సిధ్యతీతిబాదరాయణ ఆచార్యోమన్యతే- కుతః- తరతిశోకమాత్మవిత్ - బ్రహ్మవేదబ్రహ్మేవభవతీత్యాదేః కేవలవిద్యా యామోక్ష హేతుత్వ బోధకశబ్దాదిత్యర్థ - ఇదముపలక్షణం - పంచా గ్నాది విద్యానామపి స్వాతంత్ర్యేణ ఫలహేతుత్వం తత్తత్ఫలశ్రుతే రితిబోధ్యం- ౧.

ఏవంసిద్ధాంత ముపక్రమ్యపూర్వపక్షయతి.

శేషత్వాత్పురుషార్థవాదోయథాన్యేష్వితిజైమినిః- కర్తృత్వే నాత్మనః కర్మశేషత్వాత్తద్దాన మపి పణతావత్కర్మశేషాత్మద్వారా క్రత్వంగం- అత్రాయం ప్రయోగః- తత్త్వజ్ఞానం కర్మాంగం- ఫలశూన్యత్వేనతి కర్మాంగాశ్రయత్వాత్- పణతాదివత్- ననువిశేషణాసిద్ధోపేతుః- తరతిశోకమాత్మవిదిత్యాదిఫలశ్రుతే స్సత్వాదిత్యత ఆహ-

పురుషేతి యథాఽన్యేషు ద్రవ్య సంస్కారకర్మ సు పణమయద్రవ్య
యజమానస్థాంజనాది సంస్కారప్రయాజాదిరూపేషు అపాపశ్లోక శ్రవ
ణాదిఫలశ్రుతి రథావాద స్తథాత్రాపి పురుషార్థశ్రుతిరథావాద ఇతి
జైమినిరాచార్యో మన్యతే - తథాచన.పేతో ర్విశేషణాసిద్ధిరితి
భావః- ౨.

ఆచారదశానాత్ - జనకోహనై దేహీ బహుదక్షిణేనయజ్ఞే
నేజ ఇత్యాదా బ్రహ్మవిద్యావతాంజనకాదీనాం విద్యయాసహకర్మా
చార దర్శనాల్లింగాత్ విద్యాయా స్వాతంత్ర్యాభావేన కర్మాంగత్వ
మిత్యధః- విదేహనామధిపతి జనకోనామరాజా- బహుదక్షిణ సం
జ్ఞికేనాశ్వమేధేన బహుదక్షిణా యుక్తనేజే - యాగంకృతవా ని
త్యధః- 3.

కించ- తచ్చుత్తే- యదేవకర్మ- విద్యయాకరోతి తదేవవీర్యవ
త్తరంభవతీతి తృతీయాశ్రుత్యా విద్యాయా స్తస్య కర్మశేషత్వస్య శ్ర
వణాత్ - నస్వాతంత్రేణ ముక్తిఫలత్వ మిత్యధః- ౪.

సమన్వారంభణాత్ - తం విద్యాకర్మణీ సమన్వారభేతేఇతిఫలా
రంభే విద్యాకర్మణోస్సహిత్య దశానాదపి నముక్తిఫలత్వం విద్యా
యాః- కింతు కర్మాంగత్వమేవేత్యధః- తం పరలోకం ప్రజంతంవిద్యా
కర్మణీ సమనుగచ్ఛతఇతి శ్రుత్యధః- ౫.

తద్వతోవిధానాత్ - ఆచార్యకులాద్వేదమధీత్య యథావి
ధానం గురోః కర్మాతి శేషేణాభి సమావృత్యకుటుంబే శుచాదే శే-
స్వాధ్యాయమధీయాన ఇతి శ్రుత్యా సకలవేదార్థజ్ఞానవతః- కర్మవి
ధానాదపి లింగాత్కర్మాంగత్వం వేదార్థబ్రహ్మవిద్యాయా ఇత్యర్థః-
యద్యపివేదమధీత్యేత్యధ్యయనమాత్రం శ్రుతం- నార్థభోధః తథాపి ఫ
లవదధావబోధ పర్వంత మధ్యయనమితిబోధ్యం- ఆచార్యకులం గృ
హముపనయనంకృత్వా తదనంతరం గురో శ్శిశ్రూషణరూపం కర్మవి
ధాయాతి శేషేణశిష్టకాలేనయథా విధానం పవిత్రపాణిత్వప్రాజ్ఞుభి
త్వాదివిధానమనతి క్రమ్యవేద మధీత్యానంతర మభిసమావృత్య వ్రతవి

సగం కృత్యా కుటుంబేగాహాఽస్థైస్థిత్యా శుచాదేశే స్వాధ్యాయా
ధ్యయనం కుర్వన్ కర్మాతరాణిచ విహితానియథాశక్తి కుర్వాణోబ్ర
హ్మణోక మభిసంపద్యత ఇత్యర్థః- ౬.

నియమాచ్చ- కుర్వన్నే వేహ కర్మాణిజజీవిషేచ్ఛతగ్సమాః -
ఏవం త్వయి నాన్యథేతోస్తి నకర్మలిప్యతేనర ఇత్యాదివాక్యా ద్యావ
జ్జీవం కర్మాచారనియమాత్ విద్యాయాః కర్మశేషత్వమేవేత్యర్థః- త
స్మాద్బ్రహ్మవిద్యా కర్మాంగమేవ- ౭.

ఇతి ప్రాప్తేసమాధత్తే- అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్వైవం
తద్దర్శనాత్-తుః పక్షనిరాసార్థః యదుక్తం తత్త్వజ్ఞానం కర్మాంగంఫల
శూన్యత్వేసతి కర్మాంగాశ్రయత్వాదితి- తన్న- హేతోవిశేష్యాసిద్ధేః
కుతోవిశేష్యాసిద్ధిః- అధికోపదేశాత్- కర్మ కర్తు స్సంసారిణః కర్మాం
గాదధికస్యా కర్తురసంసారిణ శ్చిన్నాత్రస్య వేదాంతేషూపదేశాత్-
తథాచ తత్త్వజ్ఞానం చిన్నాత్రాశయ మేవేతి భవతిశేష్యాసిద్ధిః ఏవంచ
తత్త్వజ్ఞాన ఫలశ్రుతేరపి నార్థవాదత్వం- తస్మాత్పురుషార్థోఽత శ్చబ్దా
దితి యన్మతం బాదరాయణస్వతదేవం- తద్ధేవేత్యర్థః- అధికోపదే
శా సిద్ధిమాశంక్యాహ- తద్దశేనాదితి- తస్యాధికస్యా త్మనోయస్సర్వ
జ్ఞస్సర్వవిదిత్యాతి శ్రుతి సహస్రేషు దశేనాదిత్యర్థః- ౮.

యదుక్తమాచార దశేనాదితి తత్రాహ- తుల్యంతు దర్శనం-
విద్యాయాః కర్మశేషత్వాభావే ప్యాచారదర్శనం తుల్యమేవతథాహి-
ఏతద్ధన్యవై తత్సాద్యే విద్వాంసోఽగ్నిహోత్రం నజహ్వంచక్రిర ఇ
త్యాదౌశ్రుతివిదుషః కర్మాచారాభావం దర్శయతి తు శబ్దేనాకర్మాం
గత్వ లింగదశేనస్య ప్రాబల్యం నూచితం- నహి బ్రహ్మవిద్యావతాం
జనకాదీనాం కర్మాచారదర్శనం విద్యాయాః కర్మశేషత్వే లింగం- తే
షామహమభిమానాభావేన చోదనా ప్రవృత్త్యసంభవా తత్కృత క
ర్మణశ్చీదనా లక్షణత్వాభావేనా కర్మతయా తదాచార దశేనస్య వి
ద్యాయాః కర్మశేషత్వభోధనే దుర్బలత్వాదితి- ౯.

యదుక్తం తస్మిన్ తేరితి తత్రాహ- అసార్వత్రికీ- యదేవవిద్య
యాకరోతీతి శ్రుతిరసార్వత్రికీ- సర్వవిద్యావిషయానభవతి- ప్రకృతో
గ్రీధవిద్యామాత్ర పరత్వాత్- తథాచ సశ్రుతిబలాత్ బ్రహ్మవిద్యా
యాః కర్మాంగత్వసిద్ధి రిత్యర్థః- ౧౦.

యదుక్తం సమన్వారంభణా దితితత్రాహ- విభాగశ్చతవత్-
తం విద్యాకర్మణీ సమన్వారభేతే ఇత్యత్రవిభాగోద్దేశః- విద్యాన్యం
పురుషమారభతే- కర్మాన్యమితి- శతవత్- యథా శతమాభ్యాందీయ
తా మిత్యక్తేవిభజ్యదీయతే పంచాశదేకస్తే పంచాశదపరస్తే తద్వ
దిత్యర్థః- వస్తుతోఽస్య సమన్వారంభణ వాక్యస్య ముముక్షు ఏష
యత్వాభావాత్-విద్యాశబ్దేన- విహితోగ్రీధ విద్యా- ప్రతిషిద్ధాచనగ్న
స్త్రీదశేనాదిరూపా గృహ్యాతే- తాదృశవిద్యాయాః ఫలారంభే కర్మ
సాహిత్యేపి నక్షతి రితిమంతవ్యం- ౧౧.

యత్పునరుక్తం తద్వతో విధానాదితితత్రాహ- అధ్యయనమా
త్రవతః- ఆచార్యకులార్ద్వేద మథీత్యేతివాక్యే వేదాధ్యయనమాత్రవ
తః కర్మవిధీయతే- నాత్మజ్ఞానవత ఇత్యర్థః- మాత్రపదేనాపనిషదాత్మ
జ్ఞానమేవవ్యావర్త్యతే- నకర్మకాంక్షాధావబోధః- కర్మజ్ఞానంవినా అ
నుష్ఠానా సంభవాదితి- ౧౨.

యచ్ఛోక్తం నియమాచ్ఛేతి తత్రాహ- నావిశేషాత్ - కుర్వ
న్నే వేహ కర్మాణీతి నియమవాక్యం నజ్ఞానివిషయం-విద్యా నితివిశేషాభా
వా దిత్యర్థః- ౧౩.

అస్య నియమవాక్యస్య జ్ఞానివిషయత్వే ప్యవిరోధః - జ్ఞానస్తు
త్యక్తత్వాదిత్యాహ- స్తుతయేఽనుమతిర్వా - ఇయంవిదుషః కర్మానుమ
తిః కర్మానుజ్ఞావిద్యాస్తుతయే- బ్రహ్మవిద్యాస్తుతయే - జ్ఞాతవ్యా- స్తుతి
శ్చైవం- యావజ్జీవం కర్మకుర్వత్యపిత్వయివిదుషినకర్మలేపాయ భవతి
విద్యాసామధాన్యదితి- అస్మిన్ పక్షే నాన్యథేతోస్తీత్యన్యాయమర్థః -
ఏవం కర్మ కుర్వత్యపి త్వయ్యతోబ్రహ్మభావా ద్విద్యాలభ్యా దన్యథా
సంసారాపత్తినాన్తి - యతోనకర్మ లిప్యతఇతి- ౧౪.

అపిచ బ్రహ్మవిద్యాయాః ప్రత్యక్షం ఫలం దశాయంతీశ్రుతిః
కాలాంతరభావిఫలక కర్మాంగత్వం నారయతీత్యాహ- కామకారేణచై
కేపకేవిద్వాంసః ప్రత్యక్షీకృతవిద్యాఫలాః పరోక్షఫలకర్మసాధనం ప్ర
జాదికం కామకారేణ స్వేచ్ఛయాత్యక్తవంత ఇతిశ్రూయతే - ఏతద్ధస్య
వైతత్పుర్వే విద్వాంసాప్రజాం నకామయంతే కింప్రజయా కరిష్యా
మోయేషాం నోయమాత్మాఽయంలోక ఇతి- విద్యాయాః కర్మాంగ
త్వాభావేవిదుషః స్వేచ్ఛయాకర్మసాధన ప్రజాదిత్యాగో లింగమనేన
సూత్రేణ సూచ్యత ఇతివాఖ్యాధ్యం- విద్యాయాః కర్మాంగత్వేహి కర్మ
సాధనప్రజాదిత్యాగో నస్యాదితి- ౧౫.

ఉపమదంచ- కించ- కర్మాచ్యుష్ఠానహేతోః క్రియాకారకఫల
విభాగస్య సమస్తస్యా విద్యాకృతస్య విద్యాసామధాన్య దుపమర్ద
మభావమామనంతి-యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్త త్కేనకంపశ్యేది
త్యాదినా- తథాచ బ్రహ్మవిద్యాయాః కర్మవిరోధిత్వాన్న కర్మాంగత్వ
మితిభావః- ౧౬.

విద్యాయాః కర్మాంగత్వాభావే హేత్వంతరమాహ- ఉద్ధ్వారే
తస్సుచశబ్దేహి- ఉద్ధ్వారేతస్సు యతిషు బ్రహ్మవిద్యాఽవగతా- సహి
తస్యాః కర్మాంగత్వం సంభవతి- యతీనా మగ్నిహోత్రాది కర్తాభా
వాత్ తథాయంప్రయోగః- విద్యాకర్మణీ నాంగాంగీభూతే మిథోవ్యభి
చారిత్వాత్- ఋతుగమన త్రిదండి ధర్మవదితి- ననుయత్యాశ్రమసద్భా
వేకిం మాన మిత్యత ఆహ- శబ్దేహితి- వేదేహ్యాద్ధ్వారేత సామాశ్ర
మాశ్రూయంతే- త్రయోధర్మస్కంధాః యజ్ఞోధ్యయనందానమితిప్ర
థమః తపవన ద్వితీయః- బ్రహ్మచార్యాచార్యకులవ సీ తృతీయోత్థం
తమాత్మాన మాచార్యకులేనసాదయన్ సర్వవతే పుణ్యలోకా భ
వంతి బ్రహ్మసంస్థాఽమృతత్వమేతీతి- బ్రహ్మచర్యాదేవ- ప్రవ్రజేదిత్యా
దా- శ్రుత్యధాన్త- స్కంధశబ్ద ఆశ్రమపరః- యజ్ఞాదిధర్మ ప్రధానో
గాహాస్థాశ్రమవకః- తపః ప్రధానోవాసప్రస్థాశ్రమోద్వితీయః- తృతీ
యస్సుప్త-వతేషామాశ్రమిణామనిత్య ఫలభాక్త్వముక్త్వా బ్రహ్మసం

స్థస్య సన్నాప్యసిన్ నిత్యఫలత్వమాహ- బ్రహ్మసంస్థఇతి- బ్రహ్మణీప్రత్య
గ్రూపే సమ్యక్ నిష్ఠాయస్యస బ్రహ్మసంస్థః పరివ్రాజ్యడిత్యధః - తస్మా
ద్రబ్ధహ్మవిద్యాన కర్మాంగం కింతు స్వతంత్రముక్తి ఫలేతిసిద్ధం- ౧౭.

ఇతిపురుషార్థాధికరణం- ౧.

త్రయోధర్మస్కంధా ఇత్యాదిశ్రుతిరాశ్రమ సద్భావే ప్రమా
ణమిత్యుక్తం తదాక్షిపతి.

పరామర్శం జై మినిరచోదనాచాపవదతిహి- ౧౮.

అనుష్ఠేయం బాదరాయణస్సమ్యశ్రుణ్ణే- ౧౯.

విధిర్యాధారణవత్ - ౨౦.

తత్సజ్ఞాన స్వాంతరంగసాధనం పారివ్రాజ్యమత్ర నిరూప్యత ఇతి
స్ఫుటే సాధనాధ్యాయపాదసంగతీ- అత్రసంశయః - కిం పారివ్రాజ్యమ
నుష్ఠేయం నవేతి- పూర్వపక్షే పారివ్రాజ్యస్యాభావా ద్విద్యాయాః క
ర్మావ్యభిచారేణ కర్మాంగత్వమితిఫలం- సిద్ధాంతే తత్సత్త్వా ద్విద్యాయా
స్వాతంత్ర్య మితిబోధ్యం- తత్ర పారివ్రాజ్యే ప్రమాణాభావా త్తన్నా
నుష్ఠేయమిత్యాహ- పరామర్శ మితి- త్రయ ఇత్యాదిశ్రుతౌ చతుర్థా
మాశ్రమాణాం పరామర్శం అనువాదమాత్రం జై మిని రాచార్యో మ
స్యతే-నవిధిం యత ఇయంశ్రుతి రచోదనాలిజాదిశూన్యా-అస్యా శ్రుతే
బ్రహ్మసంస్థతా స్తుతి పరత్వంచేతి- చకారాధః- తథాచాన్య పరా
ద్వాక్యా దనువాదమాత్రేణ నాశ్రమసిద్ధి రితిభావః- తపశ్శబ్దేనైవవాన
ప్రస్థయత్యాశ్రమయో రనువాద ఇతిద్రష్టవ్యం - నింద్యమానత్వాచ్చ
పారివ్రాజ్యం నానుష్ఠేయమిత్యాహ-అపవదతిహి- వీరహావా ఏషదేవా
నాం యోగ్ని ముద్వాసయతఇత్యాద్యా శ్రుతి రగ్నుద్వాసన ప్రధా
నం పారివ్రాజ్య మపవదతీత్యధః - యత్యాశ్రమాతిరిక్తాశ్రమాంతర
మగ్ని హోత్రాదివిధాన సామర్థ్యాత్ప్రామాణికమేవ- త్రయ ఇత్యాది
శ్రుతావనూద్యతే- యత్యాశ్రమస్తు- నశ్రుతిసిద్ధః- కింతు స్మృతిసిద్ధ ఏ
వానూద్యతే- స్మృతిచ్చ యావజ్జీవమగ్ని హోత్రం జుహుయాదిత్యాది

ప్రత్యక్షశ్రుతి విరోధాద ప్రమాణ మితిపూర్వపక్ష్యభిమానః - యద్యపి
బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేదితి ప్రత్యక్షశ్రుతిరస్తి తథాపీయం శ్రుతినా
స్తీతికృత్వా చింతేయ మితిమంతవ్యం - ౧౮.

సమాధి తే- అనుష్ఠేయం బాదరాయణ స్సామ్యశ్రుతేః పారి
వ్రాజ్య మనుష్ఠేయం భగవాన్ బాదరాయణో మన్యతే- కతః- త్రయ
ఇత్యాదిశ్రుతో ప్రామాణిక గాహ్యేన సామ్యశ్రవణాదిత్యర్థః- అయం
భావః- తపశ్శబ్దేన వానప్రస్థాశ్రమస్యైవానువాదః- సన్యాసినాం తప
శ్శూన్యత్వాత్ బ్రహ్మసంస్థ ఇత్యనేనైవ యత్యాశ్రమానువాదః- ఆశ్రమ
చతుష్టయానువాదేన బ్రహ్మసంస్థతాస్తుతి పరత్వమేవవాక్యస్య తథా
చాన్యపరాదపి వాక్యా త్ప్రతీయమానాశ్రమాస్సిధ్యంతి దేవతాధికరణ
న్యాయాత్ - నచఏవ హేత్యాది శ్రుతి విరోధః- తస్మాత్శ్చ తే రజ్ఞానాద
గ్నువిద్యాసనోద్యక్తా హితాగ్ని విషయత్వాదితి- ౧౯.

ఏవమస్య వాక్యసానువాదకత్వ మంగీకృత్య - అనువాదస్య ప్ర
మాణాంతరసాపేక్షత్వా దాశ్రమాణాం ప్రామాణికత్వముక్తం ఇదానీ
మస్మిన్నేవవాక్యే ఆశ్రమాణాం విధికల్పనం అన్యథాఽస్యా నువాదక
త్వే ఆశ్రమవిధాయక వాక్యాంతరకల్పనాయాం కారవ ప్రసంగాన్నిధే
వాక్యే విధిమాత్రకల్పనాయాశ్చ లఘుత్వాదిత్యాహ.

విధిర్యాధారణవత్ - ౨౦.

అస్మిన్వాక్యే ఆశ్రమాణాం విధిరేవ - నానువాదః- సచానేకా
శ్రమ విధానే వాక్యభేదస్యా దితివాచ్యం- అపూర్వత్వేనాశ్రమాణాం
విధేరావశ్యకత్వేన వాక్యభేదస్యేష్టత్వాత్ - ఏకవాక్యతా ప్రతీతావపి
తత్త్వాగేనా పూర్వాధ్యవిధౌ దృష్టాంతమాహ ధారణవదితి మహాపితృ
యజ్ఞే సృచి ప్రక్షిప్తం హవిరాహవసీయం ప్రతియదానీయతే తత్ర
శ్రూయతే అథస్తాత్సమిధంధారయన్నుద్రవేత్ - ఉపరిహిదేవేభ్యోధా
రయతీతి- తత్రసృగ్దండాద ధస్తాత్స మిద్ధారణ విధేయవాక్యస్య ఉపరి
హేత్యాదే రనువాదతయా ప్రతీతావపి - సృచిసహవిరుపరిసమిద్ధారణ

స్వా పూర్వత్వాదేక వాక్యతాభంగేన విధిర్వధాకల్పిత స్తధేహపీత్యర్థః-
 వస్తుతస్తు బ్రహ్మసంస్థత్వమేవ పారివ్రాజ్యలక్షణమత్రవాక్యే విధీయతే
 ఆశ్రమత్రయానువాదేనా నిత్యఫలత్వేనా శ్రమత్రయ నిందయా బ్రహ్మ
 సంస్థత్వస్యైవ నిత్యఫలత్వేన స్తాయమానత్వాత్ - యత్ స్తాయతే
 తత్విధేయ మితిన్యాయాత్ - నచ బ్రహ్మసంస్థత్వస్యయాగికార్థస్య గృ
 హస్థాదేరపి సంభవాత్ కథం బ్రహ్మసంస్థత్వం పారివ్రాజ్య మేవేతివా
 చ్యం- గృహస్థాదీనాం స్వకర్తృస క్తతయా బ్రహ్మసంస్థత్వా యోగాత్ - ప
 రిశేష్యమాణః పరివ్రాడేవ బ్రహ్మసంస్థత్వ- తథాచ నాస్మిన్ పక్షే పా
 క్యభేదఇతి తస్మాత్పారివ్రాజ్యస్య ప్రామాణికత్వా త్తేషాంచ కర్మాభా
 వాత్పిథం బ్రహ్మవిద్యాయా స్వాతంత్ర్యం- ౨౦.

ఇతి పరామర్శాధికరణం- ౨.

ఉద్గీర్ణాదివిద్యా సుశ్రూయతే- సపష ఉద్గీర్ణరసానాం రసతమః
 పరమ ఇత్యాది తత్ర సంశయః- కిమిదం కర్మాంగో ద్గీర్ణస్తుతిమాత్రం
 ఉత్తోద్గీర్ణాపసనాయాం గుణవిధాయకమితి పూర్వపక్షే ఉద్గీర్ణముపాసీ
 తేత్వాదే సర్వస్యాపి స్తుతిమాత్ర త్వత్కర్మాంగాశ్రితోపసనానా
 మనుష్ఠానాసిద్ధిః ఫలం- సిద్ధాంతే కర్మాంగాశ్రితోపసనానాం విధేయ
 విధేయత్వా దనుష్ఠానసిద్ధిరితి- ఏవంచాంగ పరతంత్రాణామపి విద్యానా
 మనుష్ఠా నసమర్థనేన పురుషార్థహేతుత్వోక్తౌ అంగానాశ్రిత బ్ర
 హ్మవిద్యాయాః పురుషార్థహేతుత్వం కిముపక్తవ్య మితిసిద్ధాపాదసంగ
 తిః- తత్రానుష్ఠే యాశ్రమసామ్యశ్రుతేః పారివ్రాజ్యస్యానుష్ఠేయత్వ
 వత్- ఇయమేవ జహూరాదిత్య ఇత్యాదికర్తాంగ స్తుత్యా రసతమాది
 వాక్యస్య సామ్యాత్ స్తుతిమాత్రత్వ మితి దృష్టాంతేన పూర్వపక్ష
 యతి.

స్తుతిమాత్రముపాదానాదితిచేన్నా పూర్వత్వాత్ - ౨౧.

భావశబ్దాచ్చ- ౨౨.

స్తుతిమాత్రమితి- రసతమత్వాదివాక్యం సర్వమపి కర్మాంగవిధి
స్తుతిమాత్రం- కర్మాంగోద్గీధా ద్యుపాదానాదితిచేన్న-కుతః- అపూర్వ
త్వాత్- కర్మాంగోద్గీధా ద్యుపాసనానాం రసతమత్వాది- గుణానాం
చా పూర్వత్వాత్- మానాంతరాప్రాప్తత్వాత్- యాగాదివద్విధేయ
త్వమేవేత్యర్థః- ప్రకృతవప విధి సంభవే ప్రకరణాంతరగతోద్గీధాది విధి
స్తుతి లక్షణకల్పన మన్యాయుతరమితి భావః- ౨౧.

భావశబ్దాచ్చ- ఉద్గీధముపాసీత- సామోపాసీతేత్యాదివిధిశబ్దాచ్చ
ర్థః- ౨౨.

ఇతి స్తుతిమాత్రాధికరణం- 3.

వేదాంతేషుతత్రతత్ర అథహ యాజ్ఞవల్క్యస్యద్వేభార్యేబభూవ
తుః- మైత్రేయీచకాత్యాయసీచేత్యాద్యాఆఖ్యాంకాః శ్రూయం తే-
తత్రసంశయః- కిమేతాః పారిష్లవార్థాః ఉతసన్నిహిత విద్యాస్తుత్యర్థా
ఇతి- పూర్వపక్షేకథానామాసాం పారిష్లవప్రయోగశేషత్వాత్ తదేక
వాక్యతాపన్న శబ్దబోధ్యవిద్యాయాః ప్రాధాన్యాభావేన పురుషార్థహే
తుత్వాసిద్ధిః- సిద్ధాంతే తత్సిద్ధిరితి మంతవ్యం- ఏవం ఫలపర్యవసానాదే
వాస్యపాదసంగతిర్బోధ్యా- తత్రరసతమత్వాదే రుద్గీధాదిస్తుత్యర్థత్వా
పేక్షయా ఉపాస్యవిషయసమర్పకత్వస్యజ్ఞాయ స్వవత్కథానామపివి
ద్యాస్తుత్యర్థత్వాపేక్షయా పారిష్లవశేషత్వం జ్ఞాయఇతి దృష్టాంతేన
పూర్వపక్షయతి-

పారిష్లవార్థా ఇతిచేన్న విశేషితత్వాత్- ౨౩.

తథాచైకవాక్యతోపబంధాత్- ౨౪.

పారిష్లవార్థా ఇతిచేదితి- అశ్వమేధేపుత్రాది పరివృతాయరా
జ్ఞే- యన్నానావిధకథాకథనంతత్సారిష్లవశబ్దేనోచ్యతే- తదర్థావవాప
నిషదకథా అవీత్యర్థః- సమాధత్తే నేతి-కుతః- విశేషితత్వాత్- పారిష్ల
వమాచక్షీతేతుప్రకమ్య- మనుర్వైవస్వతోరాజేత్యాదివాక్యశేషే-

కాసాంచిదేవకథానాం పారిష్టవశేష త్వేన విశేషితత్వాదిత్యర్థః- తస్మా
దాపనిషద కథానాంసపారిష్టవశేషత్వం- ౨౩.

ననుతహి-కిమర్థా ఇమాః తథా ఇత్యాశంక్యసన్నిధిబలాద్విద్యార్థా
ర్థా ఇత్యాహ- తథాచైకవాక్యతోపబంధాత్- తథాచ- ఉక్తయ్యక్త్యా
పారిష్టవార్థత్వాభావే సతిసన్నిధి బలాద్విద్యాశేషత్వం కథానాం యు
క్తం- ఏకవాక్యతోపబంధాత్- సన్నిహితత్వాత్- తద్విద్యైకవాక్య
తా దర్శనాదిత్యర్థః- కథానాం విద్యాస్తుతి లక్షకత్వేన విద్యాజ్ఞానసా
కర్యార్థత్వేనచవిద్యైకవాక్యత్వం బోధ్యం- తస్మాత్సన్నిహితవిద్యాశే
షత్వమేవకథానామితిసిద్ధం- ౨౪.

ఇతి పారిష్టవాధికరణం- ౪.

ఏవం పురుషార్థాధికరణే బ్రహ్మవిద్యాయా స్వాత్మంత్యం ప్రతి
పాద్యతత్రసక్త్యాప్రాప్తవిచారం పరిసమాప్య- పురుషార్థాధికరణస్య
ఫలనూహ- అతఏవచాగ్నింధనాద్యనపేక్షా- ౨౫.

కిం బ్రహ్మవిద్యాయాస్వస్వఫలేమోక్షే శేష త్వేన కర్మాపేక్షా-
స్తివేతి సందేహే- కథానాం విద్యా శేష త్వేనాపేక్షావత్కర్మణామపి
ఫలేవిద్యా శేష త్వే నాపేక్షాన్యాయా- యజ్ఞాదిశ్రుత్యావివిధిషాయాం
వినియ్యక్త యజ్ఞాదీనాం విషయసౌందర్యలభ్యాయాం తస్యామనన్వ
యాదిచ్ఛా విషయజ్ఞానసాధ్యే మోక్షే-న్వయస్య సంభవాదపేక్షతఇ
తి ప్రాప్తేబ్రూమః- ఆధ్యాధికరణే బ్రహ్మవిద్యాయాః కర్మశేషత్వ ని
రాసేనయత్పురుషార్థహేతుత్వ ముక్తంతదతశ్చజ్ఞేన పరామృశ్యతే- అ
తఏవ బ్రహ్మవిద్యాయా స్వాత్మంత్యేణ పురుషార్థహేతుత్వాదేవ- అ
గ్నింధన శబ్దేన స్వస్వాశ్రమ విహితానికర్మాణిలక్ష్యంతే- విద్యాఫలే
మోక్షే కర్మాపేక్షానాస్తిశుక్తిజ్ఞానస్వేవరజతత్రభమ నివృత్తావిత్యర్థః-
అయంభావః- యజ్ఞాదిశ్రుత్యా వివిధిషాయామేవ కర్మణాం వినియోగ
శ్రవణాన్న మోక్షేకర్మాపేక్షా- నచ విషయసౌందర్యలభ్యాయాంతస్యా
మనన్వయః కర్మణామితివాచ్యం- బ్రహ్మజ్ఞానేచోత్పత్తి ప్రతిబంధకకల్ప

ష నివృత్తిద్వారా ఇచ్ఛాయామన్వయ సంభవాదితి అస్యాద్వాధికరణఫల పరత్వాన్న పృథక్పాదసంగత్యాద్యపేక్షా- ౨౫.

ఇత్యగ్నింధనాధికరణం- ౫.

బ్రహ్మవిద్యా కింస్వాత్పత్తౌ కర్మాణ్యపేక్ష తేన వేతినందేహః- పూర్వపక్షే జ్ఞానార్థం యజ్ఞాద్యనుష్ఠానాభావః- సిద్ధాంతే- తదనుష్ఠానావశ్యం భావః- తత్రయజ్ఞాదీనాం శమాదీనాంచ జ్ఞానసాధనానాం నిరూపణాదస్తిపాదసంగతిః- తత్ర బ్రహ్మవిద్యాయాః ప్రమాణత్వాచ్చ- జ్ఞానస్య యథా కర్మానపేక్షా- తథాస్వాత్పత్తౌ వపి న కర్మాపేక్షా- ప్రమాత్వాదేవేతి దృష్టాంతేన ప్రాప్తేబ్రూమః-

సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవత్ - ౨౬.

శమదమాద్యుపేతస్యాత్తథాపితుతద్విధేస్తదంగత

యా తేషామప్యవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్ - ౨౭.

విద్యాయాఃస్వాత్పత్తౌ సర్వేషామాశ్రమ కర్మణామపేక్షాస్తి- కుతః- యజ్ఞాదిశ్రుతే- తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి యజ్ఞేనదానేన తపసా- నాశకేనేత్యేవం యాపాయాః కర్మణాం సర్వేషాం జ్ఞానసాధనత్వభాధికా యాశ్చుతే రిత్యర్థః- యద్యప్యత్రవివిదిషంతీతి వర్తమానాపదేశః ప్రతిభాతి- నవిధిః- తథాపియజ్ఞాదీనాం జ్ఞానసంయోగస్యా పూర్వత్వా ద్విధిః కల్పః- బ్రహ్మనుభవకామోయజ్ఞాదీని కుర్యాదితి- సచాచుభవస్య ప్రమాణాధీనత్వాన్న యజ్ఞాద్యపేక్షేతి వాచ్యం- మలినాంతః కరణస్య సత్యపిప్రమాణేన భవానుత్పత్తే- అనుభవౌత్పత్తి ప్రతిబంధకాంతఃకరణమాలిన్య నివృత్త్యాది పరంపరయా- జ్ఞానస్యయజ్ఞాదిజన్యత్వేన తదపేక్షాయా ఆవశ్యకత్వాదితి- నను పరంపరయా- జ్ఞానోత్పత్తౌ కర్మాపేక్షావన్మోక్షే ప్యపేక్షాస్తుత్రతాహ- అశ్వవదితి- యథాశ్వాద్యోగ్యతా బలాద్రధచర్యాయాంవినియుజ్యతే-

నలాంగలాకర్షణే తద్వత్కర్మణాం మోక్షే యోగ్యత్వా భావాన్నాపేక్షే త్యర్థః- ౨౬.

జ్ఞానోత్పత్తౌ బహిరంగ ముక్త్వా- అంతరంగమాహ - శమదమాదీతి - యదికల్పిద్యజ్ఞాదీనాం జ్ఞానసాధనశ్చే విధ్యభావాత్ బ్రహ్మ విద్యాధిగమననుష్ఠేయత్వం మన్యేత తథాపి - శమదమాద్యుపేతస్తు బ్రహ్మవిద్యాధిగమనాదేవ కుతః- తద్విధేః- తస్మాదేవం విచ్ఛాంతోదాంత ఉపరతస్తితిక్షుస్సమాహితో భూత్వా ఆత్మస్య చాత్మానం పశ్యతీతి తదంగతయా విద్యాహేతుత్వేన తేషాం శమదమాదీనాం విధానాత్ - విహితానాంచ తేషా మవశ్యానుష్ఠేయత్వా దిత్యర్థః- యజ్ఞాదీనాం జ్ఞానసాధనత్వే విధిసాస్తీతి పరభ్రాంతి మభ్యుపేక్ష్యైవముక్తం- భగవతానూత్రకృతా- తథాపిత్వీతి- వస్తుతోవిధిరస్తీత్యుక్తమేవేతి బోధ్యం- హియస్మాదేవమాత్మానం విదిత్వా పాపేన కర్మణానలిప్యతే తస్మాదేవం విచ్ఛమాద్యుపేతో భూత్వా విచారయేదితి శ్రుత్యర్థః- అతవనైవం విదితి విద్యాసన్నిధానాచ్చ మాదీనామంతరంగత్వం వివిదిషాసన్నిధానాద్యజ్ఞాదీనాం బహిరంగత్వ మితి బోధ్యం- ౨౭.

ఇతిసర్వాపేక్షాధికరణం- ౬.

బృహదారణ్యకే ప్రాణసంవాదే శ్రూయతే- నమావా అస్యాసన్నం జగ్గంభవతీతి- అస్య ప్రాణోపాసకస్య యజ్జంతుమాత్రస్య జగ్గంభవత్త్వం తత్సర్వమనన్నం నభవతీతిహ- అదసీయమేవ భవతీత్యర్థః- తత్రసంశయః- కిమయం ప్రాణోపాసకస్య సర్వాన్నానుమతిశ్శమదమాదివద్విద్యాంగం విధీయతే- ఉతస్తుత్యర్థం సంకీర్త్యత ఇతి పూర్వపక్షే ప్రాణవిదోభక్ష్యాభవ్య విభాగాసిద్ధిః- తత్పిద్ధిసిద్ధాంతేఫలం- అత్రబ్రహ్మవిద్యాసాధనస్య ప్రాణవిద్యాయా స్వతంత్రపురుషార్థహేతో స్తుత్యర్థం సర్వాన్నానుమతిజ్ఞానమితి నిరూపణాత్పద సంగతిః- తత్రవిద్యాసన్నిధానాచ్చమాదివ ద్విద్యాంగమేవ సర్వాన్నానుమతి రితి ప్రాప్తే బూమిః.

సర్వాన్నానుమతిశ్చప్రాణాత్యయే తద్దశనాత్ - ౨౮.

అబాధాచ్చ - ౨౯.

అపిచస్మర్యతే - 30.

శబ్దశ్చతోఽకామకారే - 3౧.

ససర్వాన్నానుజ్ఞానం విద్యాగం - విధీయతే - విధ్యభావాత్ -
 శ్వాదిమరాధిద స్యాన్నస్య ప్రాణోపాసకేనాత్తు మశకత్యాచ్చ -
 సహ్యశక్యే విధిస్సంభవతి - తస్మాత్ప్రాణ విద్యాయాం ప్రాణస్యా
 న్ను మిదం సర్వమితి యచ్ఛింతనం విహితం తత్ప్రశంసార్థం -
 యమర్థవాదః - ఇదమభిప్రేత్యాహ - సూత్రకారః - సర్వాన్నాను
 మతిశ్చేతి - సాధారణమిదంసూత్రం - ప్రాణాత్యయ ఏవహి పరస్యామా
 పదిసర్వమన్నం సురావజం విద్వాంస మవిద్వాంసం ప్రత్యదసీయత్యే
 నానుమతం - సస్వస్థంప్రతి - తద్దర్శనాత్ - అభక్ష్యభక్షణస్యాపత్కాల
 ఏవశ్రుతో దర్శనాదిత్యధః - తథాహి - మటచీహతేషుకురుష్యిత్యే త
 స్మిన్ బ్రాహ్మణే చాక్రాయణః కిలషిః కురుదేశేషు దుభిక్షేజాతేషు
 త్పిడితో దేశాంతర మాగతః కదాచిద్ధస్తిపాలకదేశం ప్రవిష్టస్తేనహ
 స్తిపకేనార్థభక్షితాన్కుల్మాషాన్ కుత్సితాన్మాషాన్ భక్షితవాన్ -
 తేనోదపానం గృహణేత్యుక్తే సత్యుచ్ఛిష్టం మేపీతం స్యాదితి ప్రతిషి
 ధ్యకిమతే మాషాఉచ్ఛిష్టానేతి హస్తిపకే నోక్తేనేత్యత్ర హేతుమాహ
 చాక్రాయణః - కుల్మాషభక్షణం యద్యహం నకుర్యాంతహి - మే జీవన
 మేవసస్యాత్ - ఉదపానంతు తటాకాదిషు స్వేచ్ఛయా
 ఏవమిభ్యోచ్ఛిష్టాన్మాషాన్ ఖాదిత్వా శిష్టాన్ జాయాథాందదౌ - తయా
 భర్తృస్వభావజ్ఞతయా నిహితాన్ పరదినేపి భక్షితవానితిశ్రుతం - ఏ
 వంస్వపరోచ్ఛిష్ట పర్యుషితాన్నభక్షణం దశయంత్యాశ్రుతే రయం
 భావః - పరస్యామాపదిప్రాణనివాహార్థం అభక్ష్యమపి భక్షణీయం స్వ
 సావస్థాయాం విదుషాపి తన్నకతవ్యమితి - మటచీశబ్దేన పాషాణవృష్ట
 యో రక్తవణాః యద్రపక్షి విశేషావాగ్రాహ్యః - తస్మాత్సర్వాన్నా
 నుజ్ఞానమర్థవాదమూత్రం - ౨౮.

అబాధాచ్చ- భక్త్యభక్త్యవిభాగశాస్త్రస్యా బాధాచ్ఛాఢ-
వాదమాత్రమిత్యర్థః- అన్యథా సామాన్యశాస్త్రం విశేషపరతయా ని
యమ్యమానం బాధితం స్యాదితిభావః- ౨౯.

అపిచ స్మర్యతే- అపిచ పరస్యామాపది విదుషోఽవిదుషశ్చ
సర్వాన్నభక్షణం స్మర్యతే-జీవితాత్యయమానో యోన్న మత్తియత
శ్చతః- లిప్యతే నసపాపేన పద్మపత్రమివాంభసేతి-తథామద్యం నిత్యం
బ్రాహ్మణోవజ్జయేదితి- తస్మాత్స్వస్థేన విదుషాపినాభక్త్యం భక్షయి
తవ్యం- 30.

స్మృతిమూలభూతాం శ్రుతిమప్యహ- శబ్దశ్చతోఽకామకారే
అస్యాభక్త్యభక్షణస్య ప్రతిషేధకః- తస్మాద్బ్రాహ్మణస్సరాంసపి బే
దిత్యేవం రూపశబ్దశ్చ కామకారే స్వేచ్ఛాకృత ప్రవృత్తినిరాసేవర్త
తఇత్యర్థః- తస్మాత్ప్రాణ విదససర్వాన్నానుజ్ఞాన మర్థవాదమాత్ర మి
తిసిద్ధం- 30.

ఇతిసర్వాన్నానుమత్యధికరణం- 2.

సర్వాపేక్షేత్యత్ర స్వస్వాశ్రమ నిత్యకర్మణాం తత్వజ్ఞానసాధన
త్వముక్తం- తానినిత్యకర్మాణ్యముముక్షుణా కర్తవ్యానినవేతి సందే
హః తత్రతమేతం వేదానువచనే నేత్యాదినా విద్యాసాధనత్వ నిణా
యాన్న కర్తవ్యానీతిప్రాప్తం- యద్వాసర్వాన్నానుమతే శ్శాస్త్రాంత
రవిరోధాత్ శ్రుతిత్వ వద్యావజ్జీవమిత్యాది కర్మ నిత్యత్వశాస్త్ర విరో
ధాద్యజ్ఞాదీనాం జ్ఞానసాధనత్వ శ్రుతిస్థుతిమాత్రం అన్యథానిత్య త్వేనావ
శ్యాన్యపైయత్వం జ్ఞానార్హత్వేన కామ్యతయాఽవశ్యాన్యపైయత్వా
భావశ్చేత్యే కస్మిన్ కర్మణీ విరుద్ధద్వయం స్యాదితిప్రాప్తేబ్రూమః.

విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్మాపి- 3౨.

సహకారిత్యేనచ- 33.

సర్వధాపితవప్రాభయలింగాత్- 3౪.

అనభిభవంచదర్శయతి_ 3గీ.

అముముక్షుణాపి ఆశ్రమకర్మావశ్యానుష్ఠేయమేవ_ యావజ్జీవ
మగ్నిహోత్రం జహుయాదిత్యాదినా విహితత్వాదిత్యర్థః_ 3౨.

నన్వేపంసతి విద్యాసాధనత్వం కర్మణాం నయుక్తం విరుద్ధద్వ
యాప తే రిత్యుక్త మిత్యతఆహ- సహకారీత్వేనచ- విద్యాసహకారిత్వే
నాపి సత్వశుభ్యాదిద్వారా విద్యాసాధనత్వేనాపి నిత్యకర్మాణ్యనుష్ఠే
యాని- యజ్ఞాదిశ్రుత్యా విద్యార్థత్వేన విహితత్వాదేవేత్యర్థః - య
ధైకస్యభాదిరత్వస్య- భాదిగోయాపోభవతి- భాదిరంపీర్యకామస్యేతి
శాస్త్రద్వయాత్కర్తృత్వత్వేన నిత్యత్వం పురుషార్థత్వేనచానిత్యత్వ
మవిరుద్ధం తద్వదిహపిశాస్త్రద్వయ బలాత్కర్మణాం నిత్యత్వంకామ్య
త్వంచావిరుద్ధం- సిద్ధేహివస్తుని విరుద్ధధర్మద్వయ యోగోబాధకః- నతు
సాధ్యేకర్మణి ఉభయధాప్యనుష్ఠానసంభవాత్- నచ కామ్యస్య యావ
జ్జీవమితి నిత్యత్వశ్రుతి విరోధః- కామ్యానుష్ఠానే నైవనిత్యసిద్ధే రితితా
త్పర్యం- తత్రపూర్వపక్షే యజ్ఞాదిశ్రుతేస్తుతి పరత్వం ఫలం - సి
ద్ధాంతే విధాయకత్వ మితిబోధ్యం- 33.

సనుజ్ఞానకాండస్థయజ్ఞాది శ్రుత్యా కర్మకాండస్థ యజ్ఞాద్యను
వాదేన జ్ఞానసాధనత్వవిధానం నయుక్తం కింతు- ఆపూర్వం యజ్ఞాదీనా
మేవ ప్రకరణభేదేన కర్మభేదస్యావశ్యకత్వాదిత్యత ఆహ-సర్వధాపిత ఏ
పూభయ లింగాత్- సర్వధాపినిత్యత్వేన కామ్యత్వేనవా అనుష్ఠే
యాః యజ్ఞాదయో ధర్మాస్తవ- నకర్మభేదోస్తి- కుతః- ఉభయలిం
గాత్- శ్రుతిలింగాత్- స్మృతిలింగాచ్చేత్యర్థః- తథాహిశ్రుతిలింగంయ
జ్ఞేన వివిదిషంతీతి- యజ్ఞాదిశ్చేదేన ప్రసిద్ధయజ్ఞాద్యనువాదేన విద్యాసాధ
నత్వం విధేయతే- నతుమాసమగ్నిహోత్రం జహ్వతీత్యతేవ ప్రసిద్ధా
గ్నిహోత్రాత్కర్మాతరం- తత్రహిజహ్వతీతివిధాయకాఖ్యాత ప్ర
కృతి భూతస్యజహ్వతేర్థోఽగ్నిహోత్రమితి యుక్తస్తస్య ప్రసి
ద్ధాగ్నిహోత్రాత్ భేదః- జహ్వతేస్సాధ్యహోమవ్యక్తి వచనత్వేన
సిద్ధాగ్నిహోత్ర పరామర్శానుపపత్తే- అతఏవతదేకార్థ కాగ్నిహో

త్రశబ్దసన్ధినిత్యాన్ని హోత్రానువాదకత్వం వ్యక్తివచనత్వాదేవ - ప్ర
కృతేతునయజ్ఞాదిర్విధాయకాఖ్యాత ప్రకృత్యర్థః- వివిదిషాయా ఏవతద
ర్థత్వాత్ - తస్మాదాఖ్యాత ప్రకృత్యర్థాత్ భిన్నార్థకైర్యజ్ఞాదిశబ్దైః
ప్రసిద్ధయజ్ఞాద్యనువాదేన విద్యాసంయోగమాత్రమపూర్వంవిధీయత
ఇతిన కర్మభేదసి- స్మృతిలింగమపి- అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యంకర్మక
రోతియ ఇతి ప్రసిద్ధమేవ కర్మజ్ఞానార్థం దర్శయతి- తస్మాన్న కర్మ
భేదః. 3౪.

అనభిభవంచ దర్శయతి- రాగాదిభిః క్షేత్రైశ్చేషహ్యత్మాననశ్య
తి యం బ్రహ్మచర్యేణానువిందత ఇత్యాద్యాశ్రుతిబ్రహ్మచర్యాదేరా
శ్రమకర్మణో మనశ్శుద్ధిద్వారాజ్ఞాన సాధనత్వే ఆత్మానభి భవం లిం
గం దర్శయతీత్యర్థః- తస్మాత్సర్వేషామాశ్రమ నిత్యకర్మణాం జ్ఞానార్థత్వ
మితి సిద్ధం- 3౫.

ఇత్యాశ్రమకర్మాధి కరణం- ౮.

అస్యంతరాశ్చే వర్తమానోవిధురః- తస్యకిం బ్రహ్మవిద్యా
యా మధికారో స్తినవేతి సందేహే- యజ్ఞాదిశ్రుత్యా ఆశ్రమకర్మణామే
వజ్ఞానసాధనత్వ విధానాదాశ్రమిణా మధికారేపి విధురకృతకర్మణాం
జ్ఞానహేతుత్వాభావాన్నాస్యధికారఇతి ప్రత్యుదాహరణేన ప్రాప్తే
బ్రూమః

అంతరాచాపితుతద్దృష్టే- 3౬.

అపిచస్మర్యతే- 3౭.

విశేషానుగ్రహచ్చ- 3౮.

అత స్త్వితరజ్జ్యాయో లింగాచ్చ 3౯.

అంతరాచాపి- ఆశ్రమమంతరావర్తమానస్యాప్యస్యధికారః-
కుతః- తద్దృష్టే- తస్య బ్రహ్మవిద్యాధికారస్యా నాశ్రమిణోపిరైక్వా
దేశ్చుతౌ దర్శనాదిత్యర్థః- పూర్వపక్షే అనాశ్రమికర్మణాం జపాదీనాం

విద్యాహేతుత్వా సిద్ధిః ఫలం సిద్ధాంతేతు తత్ప్రతిరితిబోధ్యం- 3౬.

అపిచస్మర్యతే- 32.

ననురైక్వాదీనాం జన్మాంతర కృతాదపికర్మణో విద్యాసంభవాన్న తేషాం విద్యాదర్శన మాధునికా నాశ్రమిణోవిద్యాధికారే లింగం- విద్యాధికారహేతు భూతకర్తాభావాదిత్యత ఆహ- విశేషానుగ్రహశ్చ- అనాశ్రమిణోవిజపాపసనా దేవతారాధనాదిభిః కర్మవిశేషైర్జ్ఞానహేతుభిరస్తి విద్యాయా మనుగ్రహ ఇత్యర్థః- తథాహి- జప్యేనైవతనుసంసిద్ధ్యే ద్బాహ్మణోనాత్ర సంశయఇతి స్మృతి బ్రాహ్మణ మాత్రసంబంధిత్వం జపస్య దర్శయంతీ విధురస్యాపి విద్యాయామధికారం దర్శయతి- తస్మాదస్త్య నాశ్రమిణోధికారః- 3౯

నను యది విధురస్యాపి బ్రాహ్మణవర్ణమాత్ర సంబంధి జపాదినైవ విద్యాసిద్ధిస్తప్యశ్రమిత్వం వ్యర్థ మిత్యత ఆహ- అతస్త్విత రజ్ఞ్యయోలింగాచ్చ- అతస్త్వినాశ్రమిత్వాదితరదాశ్ర మిత్వం బహుజ్ఞానసాధన సమానాధికరణం జ్యాయః- శీఘ్రమేవ విద్యాహేతుః- శ్రుతిస్మృతి సిద్ధత్వాత్- తేనైతి బ్రహ్మవిత్ పుణ్యకృత్ తైజసశ్చేతిశ్రుతౌ పుణ్యకృత్వవిశేషణరూపశ్రుతిలింగాచ్చేత్యర్థః- తేనజ్ఞానేనఏతి బ్రహ్మప్రాప్నోతి బ్రహ్మవిత్ పుణ్యకృత్ స్వాశ్రమోక్తకృత్- తేజసిపరమాత్మన్యాత్మత్యేన వర్తత ఇతి తైజసః- తత్రపుణ్య కృత్త్వ విశేషణాదాశ్రమిత్వం బ్రహ్మప్రాప్తిహేతు తయాజ్యాయ ఇతి గమ్యతే- 3౯.

ఇతి విధురాధికరణం- ౯.

నన్వనాశ్రమిణామపికర్మ- విద్యాహేతుశ్చే దుత్తమాశ్రమాత్పుర్వాశ్రమం ప్రాప్తస్య కర్మ- విద్యాహేతురితికిమునాచ్యమితికైముత్యన్యాయ సంగత్యా ఆక్షేపే సమాధత్తే-

తద్యుతస్యతునాతద్భావో జైమినేరసి నియమాత్తద్రూపాభావేభ్యః- ౪౦.

కిము త్త మాశ్రమాత్పూర్వాశ్రమం ప్రాప్తస్య కర్మవిద్యాహేతుర్వానవేతి సందేహః- పూర్వపక్షే ఆశ్రమ ప్రచ్యుతస్యాప్యాశ్రమిణః కర్మణోపి విద్యాహేతుత్వాభావే ఆశ్రమజ్ఞాయ స్త్వం నస్యాదితి ఫలం- సిద్ధాంతే ప్రచ్యుతేరప్రామాణి కత్వాదాశ్రమజ్ఞాయ స్త్వమితి మంతవ్యం- తత్రాశ్రమాత్ ప్రచ్యుతస్యాపి కర్మ-జ్ఞానహేతురితి ప్రాప్తే బ్రూమః- తద్భూతస్యేతి- తద్భూతస్య ప్రాప్తో త మాశ్రమస్య - అతద్భావః ఉ త్తమాశ్రమా త్ప్రచ్యుతిన్ కథమపిసంభవతీతి జైమినే రప్యాచార్యస్య సమ్యతమపి శబ్దేనస్వస్య బాదరాయణస్యాపి సమ్యతమేవేతి- దశిన్-తం- కుతః- అరణ్యమి యాదితీత్యాదినియమాత్ - అరణ్యశబ్దేనైకాంతోపలక్షిత ఉ త్తమాశ్రమో గృహ్యతే- తమి యాదగ్చ్ఛేదిత్యయం శాస్త్రమార్గస్తస్మా దు త్తమాశ్రమాన్న ప్రత్యవరోహేదిత్యుపనిషద్రహస్య మిత్యర్థః- అతద్రూపశబ్దేన ప్రత్యవరోహ బోధక శ్రుత్యభావ ఉచ్యతే- అభావశబ్దేన శిష్టాచారాభావస్తతోప్యాశ్రమ ప్రత్యవరోహోనయుక్త ఇత్యర్థః- తస్మా త్ప్రచ్యుతే రప్రామాణికత్వాన్న ప్రచ్యుతస్య కర్మ విద్యాహేతు రితి సిద్ధం- రం.

ఇతి తద్భూతాధికరణం- ౧౦.

ఏవం ప్రత్యవరోహా అశాస్త్రీయ ఇత్యుక్తం యది ప్రమాదాత్ప్రత్యవరోహానైష్ఠిక బ్రహ్మచారిణాకృతః తస్యకిం ప్రాయశ్చిత్తమస్తి నవేతి సందేహేనాస్తీతి పూర్వపక్షమాహ-

నచాధికారికమపిపతనానుమానాత్తదయోగాత్- ర౧.

ఉపపూర్వమపి త్వేకేభావమశనవ త్తదుక్తం- ర౨.

పూర్వం ప్రచ్యుతస్యకర్మనవిద్యాహేతు రిత్యుక్తం ఇదానీంప్రచ్యుతస్యాపికృతప్రాయశ్చిత్తస్య కర్మవిద్యాహేతురితిపూర్వసిద్ధస్యాత్సర్గస్యాపవాదా త్సంగతిః- పూర్వపక్షే ప్రచ్యుతస్యాత్సర్వేశతః పాతిత్యమేవేతిఫలం- సిద్ధాంతేకృత ప్రాయశ్చిత్తస్య తస్యఫలసిద్ధి రితిమంతవ్యం బ్రహ్మచార్యవర్గేనై ఋతుచగర్హభమాలభేతేతిప్రాయశ్చిత్తంశ్రుతం

తదధికారలక్షణే_ అవకీణి_ పశుశ్చ తద్వదాధానస్యా ప్రాప్తకాలత్వా
దిత్యత్రవణీతం_ అవకీర్ణ శబ్దేన యోనా నిక్షిప్తం రేతఉచ్యతే_ తదస్యా
స్తీత్యవకీణి_ తస్యయః పశుస్సతాకికాగ్నాహూతవ్యః_ యధోపనయ
నకాలే_ తాకికాగ్నాహూమస్తద్వత్_ ఆధానస్యపత్నిపరిగహాత్తర
కాలీనతయా పూర్వమప్రాప్తకాలత్వాదితితదిద మధికారిలక్షణసిద్ధం
ప్రాయశ్చిత్తమాధికారికం_ తదపి నైష్ఠికస్యావకీణినోనై వాస్తికుతః_
ఆరూఢోనైష్ఠికం ధర్మం యస్తుప్రచ్యనతేపునః_ ప్రాయశ్చిత్తంనపశ్యా
మియేన శుద్ధ్యేత్స ఆత్మహేతి పతనానుమానాదనివర్త్యపాతిత్య శ్రు
త్యనుమాపకస్మరణాత్తస్య ప్రాయశ్చిత్తస్యా యోగాదిత్యర్థః-౪౧.

సమాధత్తే_ ఉపపూర్వమపి త్వేకేభావమశనవత్తదుక్తం_ నేదం
మహాపాతకం_ యేనోక్తప్రాయశ్చిత్తాభావస్సాన్యత్_ అపితు_ ఏకేఆచా
ర్యా ఉపపద పూర్వకమేవేదం పాతకం మన్యంతే_ యద్గురుదారాదిభ్యో
న్యత్ర గమనం_ తస్మాదేతస్యోపపాతకత్వాదుపకుర్వాణకస్యేవనైష్ఠిక
స్యాప్యస్త్వప్రాయశ్చిత్త సద్భావమిచ్ఛంతి_ ఉభయో బ్రహ్మచారిత్వే
సత్యవకీర్ణత్వా విశేషాత్_ అశనవత్_ యథాబ్రహ్మచారిణో మధు
మాంసాశినోవ్రతలోపః పునస్సంస్కారశ్చతద్వత్_ తస్మాత్ ప్రాయ
శ్చిత్తాభావస్య శాస్త్రప్రసిద్ధ్యభావాత్ప్రాయశ్చిత్తస్యచ తత్ప్రత్యాత్మా
యశ్చిత్తం యుక్తమభ్యుపగంతుం_ అస్మిన్నర్థేయవవరాహాధికరణసమ్మ
తిమాహ_ తదుక్తమితి_ యవమయశ్చరుః వారాహేఉపానహాపుపముం
చతథ్యత్యత్రయవవరాహాశ్చబైభాన్యం కిం ప్రియంగుకృష్ణశకున్యోగ్రహః_
ఉతదీర్ఘశూకనూకరయోరితి సందేహే ఉభయత్రప్రయోగసామ్యాద్వి
కల్ప ఇతి ప్రాప్తేప్రియంగుకృష్ణశకున్యోశ్చాస్త్రసిద్ధ్యభావాద్దీఘః_ శూక
నూకరయోశ్చ_ వరాహంగామ్రానుధావంతీత్యాది శాస్త్రప్రసిద్ధిసత్వా
త్తయోరేవ గ్రహణమితి ప్రమాణలక్షణే సిద్ధాంతితం_ తథేహాపీత్య
ర్థః_ తస్మాత్ప్రాయశ్చిత్తం నపశ్యామితి స్మృతిః_ కృతప్రాయశ్చిత్తేనా
ప్యవకీర్ణినా సహవ్యవహారాభావే యత్నశారవం సద్భిః_ కర్తవ్యమిత్యే
తత్ప్రరేత్యదోషః_ ౪౨.

కృతప్రాయశ్చిత్తేన సహకృతం శ్రవణాదిరూపం కర్మకిం విద్యా

సాధనం నవేతి సందేహే ప్రాగుక్త ప్రాయశ్చిత్తేనైవ తస్యశుద్ధత్వా
ద్విద్యాసాధనమితి పూర్వసిద్ధహేతు ముపజీవ్య పూర్వపక్షేసిద్ధాంతః-

బహిస్తాభయధాసిస్మృతేరాచారాచ్చ- ౪3.

ఉద్ధృతేతానాంస్వా శ్రమాత్ప్రచ్యుతి ర్మహాపాతకముపపాతకం
వాస్తు- ఉభయధాసితేకృత ప్రాయశ్చిత్తా అపిశిష్టైర్బహిష్కృతవ్యాః-
ప్రాయశ్చిత్తం నపశ్యామి- ఆరూఢపతితం విపం దృష్ట్వాచాంద్రాయ
ణం చరేదిత్యాది నిందాస్మృతేః శిష్టాచారాచ్చ నవ్యవకీర్ణేనా సహ
శిష్టానా మధ్యయనాద్యాచారో స్తి- తస్మా త్ప్రాయశ్చిత్తేన పరలోక
శుద్ధేనాపితేన సహకృతం శ్రవణాదికం నవిద్యాసాధనమితి ఫలితం-౪3.

ఇత్యాధికారికాధికరణం- ౧౧.

కిమంగాశ్రితోపాసనాని యజమానకర్తృకాః- ఆహూస్విదృ
త్విక్-కర్తృకాణీతి సందేహే- యః కృతప్రాయశ్చిత్తస్ససం వ్యవహార్య
ఇత్యుత్సర్గస్య నిందాస్మృత్యాబాధవదిహ- ప్యంగానుష్ఠాతురేవాంగా
శ్రితోపాస్తిషు కర్తృత్వ మిత్యుత్సర్గస్య- వహతిహస్తైర్మయఉపాస్త
ఇత్యాదిఫలశ్రుత్యా యో యత్ఫలభాక్తానవ తస్మిన్ కర్మాణిక ర్తేతిన్యా
యోపబృంహితయా బాధేనఫలభాజోయజమానస్యైవ కర్తృత్వమి
తి దృష్టాంజేన పూర్వపక్షమాహ-

స్వామినఃఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః- ౪౪.

ఆర్త్విజ్యమిత్యేషులోమి స్తస్మైహి పరిక్రియతే- ౪౫.

శ్రుతేశ్చ- ౪౬.

స్వామినఃఫల- యజమానస్యైవాంగోపాశ్రితోపాస్తిషు కర్తృ
త్వ మిత్యాత్రేయ ఆచార్యమన్యతే- కర్తాంగే పంచవిధసాన్ని వృష్ట్య
పాసకస్య వహతిహస్తైర్ ఇత్యాదిఫలశ్రవణాదిత్యర్థః తస్మాత్ఫలభాజో
యజమానస్యైవ కర్తృత్వ మితిప్రాప్తే- ౪౪

సమాధ తే- ఆర్త్విజ్య మిత్యాదినా- అంగాశితోపాసనమా
తిత్విజ్యం ఋత్విక్కుత్కృతకమేవేత్వేషులోమరాచాణ్యోమన్యతే- తస్మై
హిసాంగాయ కర్మణే ఋత్విక్పరిక్రియతేయజమానేన-తథాచ యజమా
నగామి ఫలకమప్యంగోపాసనం యజమానేన స్వగామిఫలక కర్తార్థం
పరిక్రీతత్విక్కుత్కృతకమేవకర్తాంగాప్రణయ నాశ్రిత గోదోహనవదితి
నఫలశ్రుతి విరోధః- ౮౫.

కించ- శ్రుతేశ్చ- తంహ ప్రణవముద్గీధాఖ్యం ప్రాణదృష్ట్యావిది
త్వాబకనామాఋషిసన్త్రిణా ముద్గాతాబభూవేతి- శ్రుతివాక్య శేషాదు
పాసన మృత్త్విక్కుర్తృకమేవేతి- అత్రస్వతంత్రఫలానా ముపాసనా
నామృత్త్విక్కుర్తృక త్వేపి- యజమానగామిఫల కత్వోక్తే రస్తిపా
దసంగతిః- పూర్వపక్షేకర్తృత్వ భోక్తృత్వయో రై కాధికరణ్యం సి
ద్ధాంతే ఋత్విజః కర్తృత్వం స్వామ్యధీనమితి పరంపరయైకాధికరణ్య
మితిమంతవ్యం- ౮౬.

ఇతిస్వామ్యధికరణం- ౧౨.

బృహదారణ్యకే శ్రూయతే- తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాండిత్యం ని
ర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే ద్బాల్యంచ పాండిత్యంచ నిర్విద్యాధ మనిరమా
నంచమానంచ నిర్విద్యాధ బ్రాహ్మణ ఇతి యస్మా శ్శుర్వే బ్రాహ్మ
ణా ఆత్మానంవిదిత్వా పుత్రాద్యేషణాభ్యోవృత్తాయ భిక్షోచర్యంచరం
తి- తస్మాదధునాతనోపి బ్రాహ్మణః పండా అధ్యయనజాపాత బ్రహ్మధీ
స్తద్వాన్ పండితఃతస్యకృత్యం పాండిత్యం శ్రవణం తన్నిర్విద్యనిశ్చయే
నలభ్యా బాల్యేన జ్ఞానబలభావేన మననేనశుద్ధాంతఃకరణత్వేనవాస్థాతు
మిచ్ఛేత్- తద్వయం లభ్యా అథ శ్రవణమననానంతరంమునిర్మనశీలో
నిదిధ్యాసనపరస్సాత్- అమానం శ్రవణమననేమానంచ నిదిధ్యాసనం
చలభ్యా ఉక్తత్రయస్య బ్రహ్మసాక్షాత్కార హేతుత్వాత్తత్త్రియా
నంతరం బ్రహ్మవ గచ్ఛతీతి బ్రాహ్మణసాక్షాత్కృత బ్రహ్మభవతీత్య
ధః- తత్రసంశయః- కిమత్ర నిదిధ్యాసనాఖ్యంవిధీయతే- నవా-పూర్వ
పక్షేమానస్యాన్యమేయత్వాసిద్ధిః- సిద్ధాంతేజ్ఞానప్రత్యంతరంగస్యతస్యా

నుష్ఠేయత్వ సిద్ధిరితిబోధ్యం- తత్రతంహ బకోదాలోభ్య విదాంచకార-
సహనై మిషీయానాముద్గాతా బభూవేతివాక్య శేషా దుద్గీఘోపాసకస్యబ
కనాము ఋత్విక్త్వ బోధకాదంగోపాసనస్యత్విక్త్వ క్కర్మత్వవదిహావ్య
ధబ్రాహ్మణ ఇతి వాక్య శేషాద్విధివిధురాదధమునిత్వత్రనమానవిధిరితి
దృష్టాం తేన ప్రాప్తేబ్రూమః-

సహకార్యంతరవిధిః పక్షేణతృతీయం

తద్వతో విధ్యాదివత్ - ౪౭.

కృత్స్నభావాత్తు గృహిణోపసంహారః- ౪౮.

మానవదితరేషామప్యపదేశాత్ - ౪౯.

సహకార్యంతర విధిరితి- ఫలభూతసాక్షాత్కారే శ్రవణాద్యపే
క్షయా సహకార్యంతరస్య మానస్య నిదిధ్యాసనాఖ్యస్యవిధిత్వర్థః- న
నుగాహాన్యమాచార్యకులః మానం వానప్రస్థమిత్యత్రమాన శబ్దస్య
పారివాజ్యే ప్రయోగాత్కథమత్రమానం నిదిధ్యాసనంస్యాదిత్యత ఆ
హ- తృతీయమితి- శ్రవణమనన ద్వయూపేక్షయా తృతీయం నిదిధ్యాస
నమేవవ్యాత్రమానం విధేయ మిత్యర్థః- తత్రేతరాశ్రమ సమభివ్యాహార
బలాన్నిదిధ్యాసన ప్రధానం పారివాజ్యం మానశబ్దేన లక్ష్యత ఇతిభావః-
కన్యాయం మానవిధిస్తత్రాహ- తద్వతి ఇతి- బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానవతఃపూ
ర్వవాక్యే ప్రకృతస్య సన్యాసిన ఇత్యర్థః- ననుసూక్ష్మవస్తుసాక్షాత్కా
రే నిదిధ్యాసనస్య ప్రాప్త్యాన్నవిధేయత్వ మత ఆహ-పక్షేణేతి- య
స్మింపక్షే భేదదర్శనప్రాప్తి స్తస్మింపక్షే ప్రాప్త్యభావాద్విధిరధ-
వానిత్యర్థః- నను బ్రహ్మ పరవాక్యేకథం మానవిధిరిత్యాశంక్య దృ
ష్టాంతమాహ- విధ్యాదివదితి- యథాదర్శపూర్ణమాన ప్రధానపరేవా
క్యే అన్యాధానాదేరంగజాతస్య విధిస్తద్వదిత్యర్థః- ప్రధానమారభ్యాం
గపర్యంతో విధిః- తదాదివిధ్యాదిః ప్రధానమితియావత్- అతవప్ర
యాజాదిర్విధ్యంతయాగ ఉచ్యతే- ౪౭.

నను శ్రవణాదిప్రధానో యద్యస్తి సన్యాసః కథం తహింశాం
దోగ్యే గృహిణోపసంహారః- అభినమావృత్తి కుటుంబ ఇత్యత్ర తేనహి

తదతిరిక్త స్సన్యాసో నాస్తీతిద్యోత్యత ఇత్యత ఆహ-కృత్స్న భావాత్తు
గృహీణోప సంహారః- గృహీణః కర్మబాహుళ్యాత్తేనోపసంహరోనతు
సన్యాసాభావాదిత్యర్థః- కృత్స్నశ్రమకర్మణాంశమాదీనాం యథాసం
భవం గృహీణిభావాదిత్యక్షరార్థః ర౮.

ఏవం సన్యాసగాహాన్యాశ్రమద్వయోక్త్యామందబుద్ధేరితరాశ్ర
మాభావశంకాస్యా త్తన్నిరాసార్థమాహ- మానవదిత రేమామప్యపదే
శాత్- మానశబ్దేన సన్యాసగాహాన్యాయోగహః- తద్వదితరేమా
మితరయోరపి బ్రహ్మచర్యవాన ప్రస్థయోస్తప ఏవ ద్వితీయో బ్రహ్మ
చార్యాచార్యకులవాసీత్యతీయఇత్యాదాపుపదేశాదనుష్ఠేయత్వమిత్యర్థః
బహువచనంత్యవాంతరభేదాపేక్షయా- గాయత్రో బ్రాహ్మణః ప్రాజా
పత్యో బృహన్నితి బ్రహ్మచారిభేదాః- ఛేనపబేదుంబరోవై ఘానసోవా
లఖల్యశ్చేతివానప్రస్థభేదా ఇతి- ర౯.

ఇతి సహకార్యంతర విధ్యధికరణం- ౧౩.

పూర్వోదాహృతవాక్యేమానం విధేయమిత్యక్త్యా తత్రత్యబా
ల్యం కిమిత్యపేక్షాయాం తత్స్వరూపమత్ర నిరూప్యత ఇతి సంగతిః-
తత్ర కిం బాల్యశబ్దేనబాలస్య కర్మతిష్ఠన్మాత్రత్వాదిక ముచ్యతే- ఉత
గర్వప్రకూఢేంద్రియత్వా ద్యభావరూపభావశుద్ధిరిత్యంశయః- పూర్వ
పక్షే పూర్వస్య జ్ఞానాంగత్వేనానుష్ఠానం ఫలం- సిద్ధాంతే ఉత్తరస్యే
తిజోధ్యం- తత్ర ప్రసిద్ధిబలా త్తిష్ఠన్మాత్రత్వాదికం బాల్యమితిప్రాప్తే
బ్రూమః-

అనావిష్కార్యన్నన్వయాత్- ౧౦.

ఉ క్తభావశుద్ధిరేవాత్రబాల్యం విద్యాంగత్వాత్- సర్వస్యబాల
కర్మణోవిద్యావిరోధిత్వాదితి- తదిదమాహ- అనావిష్కార్య నితి-ధ్యా
నాదిభిరాత్మానం పరాధామవిజ్ఞాపయ్య గర్వాదిరహితః స్థాతుమిచ్ఛే
దితి బాల్యేనతిష్ఠానేదిత్యస్యార్థః- కుతః అన్వయాత్- అస్యవాక్యస్య వి
ద్యాంగాన్వయస్సైవమేవసంభవాదిత్యర్థః- ౧౦.

ఇత్యనావిష్కారాధికరణం- ౧౪.

ఏవం యజ్ఞాదికర్మాణ్యారభ్య బాల్యంతం విద్యాసాధనాన్యుక్త్యా తత్ఫలస్య విద్యాయాః కాలమామా.

ఐహికమప్య ప్రస్తుతప్రతిబంధే తద్దర్శనాత్ - ౧౧.

కిమిహైవ జన్మనివిద్యోత్పత్తిరుతకదాచిదముత్రాపీతి సంశయః- పూర్వపక్షే శ్రవణాదేర్విద్యాహేతుత్వా నియమః- విద్యాయా ఐహికత్వేనకవచితృద దర్శనాదితి సిద్ధాంతేత్వ ప్రతిబద్ధ శ్రవణాదే స్థనియమితి మంతవ్యం- తత్ర ఇహైవ జన్మని విద్యాజనిరస్త్వితీకామనయా శ్రవణాదిషు ప్రవృత్తేరైహికమేవ విద్యాజన్మేతి ప్రాప్తే బ్రూమః- విరుద్ధఫలకఫలోన్ముఖకర్మ ప్రతిబంధా భావేత్తైహిక మపివిద్యాజన్మసతి శ్రవణాది పౌష్కల్యే భవత్వేన- చిత్రాఫలపశువత్- సతితుప్రతిబంధే అముత్రాపీత్యనియమ ఏవ- కుతః- తద్దర్శనాత్- తథాహి శ్రుతి జన్మాంతరానుష్ఠిత శ్రవణాదేఃఫలం జన్మాంతరే దశయతి- గర్భస్థ ఏవ వామదేవః ప్రతిబుబుధే బ్రహ్మభావమితి- సతితుప్రతిబంధే విద్యాదులభేత్వప్యాహశ్రుతిః- శ్రవణాయాపి బహుభిర్యోనలభ్య శ్రుత్వాంతోపి బహుశ్చా యన్నవిద్య రిత్యాత్మన శ్రవణమపి బహూనాం దులభం- కుతశ్చిద్భాగ్యాచ్చవణాదిలాభేపి తత్ఫలం తత్త్వజ్ఞానం దులభమితి- తస్మాదనియమో విద్యా జన్మన ఇతి సిద్ధం- ఏవం స్థితే శాస్త్రార్థే- కర్మాణ్యుపాసనానిచ సంసారఫలకాని- అతోముముక్షుభి రననుష్ఠేయా నీతి తాత్పర్య ప్రదర్శనం వ్యాఖ్యాతృణాం పౌర్వాపర్యవిరోధమనాలోచ్యైవేతి బోధ్యం- యేన బహవః కర్మసు- ప్రాణాయామాదా- సగుణోపాస్తిషుచవిముఖా స్సంపన్నాః- శ్రుతిస్తుజ్ఞానోత్పత్త్యనంతరమపిజ్ఞాన ప్రతిష్ఠితైతవ ఆదీన్యనుష్ఠేయత్వేన దర్శయతి- తస్మైతపోదమః కర్మేతి ప్రతిష్ఠా వేదా స్సర్వాంగాని సత్యమాయతనమిత్యాద్యా- ౧౧. ఇత్యైహికాధికరణం- ౧౧.

యథావిద్యాయా సాధనోత్కర్షాపకర్షాభ్యా మైహికా మ్ముకత్వాది రూపోపచయాపచయవత్త్వనియమః- ఏవం తత్ఫలే జీవన్ముక్తావ పుష్పచయాపచయవత్త్వ నియమో స్తినవేతి సంశయః

అస్తి హ్యవిద్యాప్రపంచే జాడ్యస్థాల్య సాక్ష్యపరిచ్ఛేద సుఖదుఃఖా
ద్యుపచయాపచయవత్త్వ నియమః- గాగియాజ్ఞవల్క్య సంవాదోప
దర్శితః- అథ హైనంగాగీవాచక్ష్మవీప్రప్రచ్ఛ యాజ్ఞవల్క్యేతిహోవా
చ యదిదగ్ం సర్వమప్సీత్వతంచ ప్రోతంచ కస్మిన్ను ఖల్వాపఓతాశ్చ
ప్రోతాశ్చేతి-వాయూ గాగీత్వాది నాకస్మిన్ ఖల్విద్ర లోకా ఓతాశ్చ
ప్రోతాశ్చేతి-ప్రజాపతి లోకేషు గాగీతి-కస్మిన్ను ఖలుప్రజాపతి లోకా
ఓతాశ్చ ప్రోతాశ్చేతి- బ్రహ్మలోకేషు గాగీతి-కస్మిన్ను ఖలు బ్రహ్మ
లోకా ఓతాశ్చ ప్రోతాశ్చేతి- సహోవాచ గాగిమాతి ప్రాక్షిర్మాతే
మూర్ధావ్యప ప్తదనతి ప్రశ్నాంగవై దేవతామతి పృచ్ఛసి గాగీత్యం
త సంసర్ధేణ- తద్వ జీవన్ముక్త గమ్యే పరమాత్మన ఏకపాద్విభూతిరూ
పే విద్యాప్రపంచేపి కిం నస్యాదితి- పూర్వపక్షే స్వరాదివ త్కర్మసా
ధ్యత్వం ఉపచయాపయవత్త్వం కాలభేదసత్త్వంచ మోక్షిన్యేత్యేతత్వా
దాద్యాధికరణానిద్ధిః ఫలం. సిద్ధాంతే సర్వాత్మకబ్రహ్మభావస్య జ్ఞాన
సను కాలభ్యత్వం సర్వేషాం జీవన్ముక్తానాం మేకరూపత్వంచేతి తత్త్వి
ద్ధిరితి మంతవ్య- తత్ర పూర్వోక్త విద్యాదృష్టాతేన ఫలత్వేన హేతు
నా జీవన్ముక్తిరూపమోక్షస్య సాత్వికయత్వాదినియమేప్రాప్తేబ్రూమః.

ఏవం ముక్తిఫలానియమ స్తదవస్థావధృతే

స్తదవస్థావధృతేః- ౧౨.

ఇతి చతుర్థః పాదః.

ఏవం విద్యావత్ - జీవన్ముక్తిరూపఫలస్యానియమః - ఉపచ
యాపచయాదినియమో నాస్తి - కింతు స్వరూపతో నిర్విశేష చిన్మా
త్రతైన- వై భవతస్తు సర్వాత్మకత్వమేవచ- కుతః- తదవస్థావధృతేః-
జీవన్ముక్త్యవస్థాయా ఉభయాత్మక బ్రహ్మరూపత్వేన- బ్రహ్మవేద బ్ర
హ్మైవ భవతీత్యాదిషు అవధారణాదిత్యర్థః- బ్రహ్మణ ఉభయరూపత్వం
పాదోస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీత్యాది శ్రుతిసిద్ధం బ
హుశో ప్యుత్పాదితమేవ- తద్భావమాపన్నస్య జీవన్ముక్తస్యాపి తథా
త్వ మపరిహార్యమితి- నన్వత్ర విదేహముక్తిరేవ కిమితి నోచ్యతే తస్యా
ఏవ ముఖ్యత్వాదితీచే త్త్వజ్ఞానాసాధ్యత్వాదితి బ్రూమః - సాహి

విశేషవిజ్ఞానోపశమలభ్యాః సుషుప్తివత్ - స్వభావతవవభవతి - తత్త్వజ్ఞాన
 లభ్యాతు జీవన్ముక్తి రేవ - సాచ వర్తమానదేహపాతపర్యంతమేవేతి భ
 మనూత్రం - కింతు యావదాత్మభావిత్వాదితి నూత్రోక్త న్యాయేన ఉ
 పాధ్యవస్థితిపర్యంత మాభాసస్యా నివార్యత్వాత్ తస్య తత్త్వజ్ఞానే జీవ
 న్ముక్తి స్తదభావే సంసారఇతి నిష్కర్షః - సరూపాసా మనోనాశో జీవ
 న్ముక్తస్యవిద్యతే - నిదాఘూరూపనాశస్తు వర్తతే దేహముక్తి కే ఇతిశు
 తే - సరూపమనోనాశోనామ శుద్ధసత్త్వావశేషరూపః - విద్యాప్రపంచగ
 త సర్వాత్మభావ సంబోధకః - యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవా భూదితి -
 అరూపమనోనాశోహి సుషుప్తావవ నిష్ప్రపంచసత్తా సామాన్యరూపః
 ప్రకృతే హమదేవే నాహం మనురభవన్ నూనర్యచ్ఛేతి సర్వాత్మకబ్ర
 హ్మభావ ఏవదర్శితః - అహం వృక్షస్యరేరివేత్వాదినా త్రిశంకునా - వే
 దాహమేత మిత్యాదినా సర్వాశిరూపాశి విచిత్యధీరః - నామాని కృ
 త్వాభివదన్ యదాస్తే ఇతి హిరణ్యగర్భేణాపి సార్వాత్మ్యభావమేవ ద
 ర్శితం అహమన్న మహమన్నమిత్యాది భృగువల్యామపి తదేవదర్శితం -
 విదేహముక్తిస్తు సతత్త్వజ్ఞానసాధ్యా నాపి వ్యవహారపథమవతరతీత్యలం -
 ఏవంస్థితే శాస్త్రార్థే - సర్వత్ర సవిశేషవాక్యేనిర్విశేషే తాత్పర్యవర్ణనం -
 జీవన్ముక్తవై భవస్య సమ్యగవ్యుత్పాదనం అపూర్వతయా తత్ప్రతిపాద
 కశ్రుతీనాం స్తావకత్వకథనం వై భవంసర్వం కార్యబ్రహ్మగతమేవేతి ప్ర
 తిపాదనంచ వ్యాఖ్యాతృణాం మోహకరమేవేతిబోధ్యం - తస్మాద్బ్ర
 హ్మసాక్షాత్కారస్య సర్వేషా మేకరూపత్వా త్తల్లభ్యో మోక్షో ప్యే
 క విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానరూపః యగపత్సర్వ కామావాప్తి రూపతైచిక
 విధ ఏవేతిసిద్ధం - అభ్యాసోఽభ్యాస పరిసమాప్తి ద్యోతనార్థః - ౧౨.

ఇతి ముక్తి ఫలాధికరణం - ౧౬.

ఇతి శ్రీమత్పురమహాంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానందతీర్థశిష్య
 శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం బ్రహ్మసూత్ర తాత్పర్య
 దీపికాయాం తృతీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః
 అధ్యాయశ్చ సమాప్తః.
 ఓంతత్సత్. ఓమ్.

శ్రీగురుభ్యోనమోనమః.

శ్రీగణేశాయనమః.

చతుర్థాధ్యాయ - ప్రథమఃపాదః.

పూర్వస్థిన్న ధ్యాయే సాధనవిషయ విచారః కృతః_ అత్రతత్ఫలవిచారః క్రియతే- అతోఽనయోరధ్యాయయో హేతుహేతు మద్భావస్సంగతిః_తత్ర ప్రథమపాదే శ్రవణాద్యా వృత్త్యానిగుణం_ సగుణంచ_బ్రహ్మసాక్షాత్కృతవత్_ ప్రారబ్ధకర్మాతి రిక్త పుణ్యపాపనివృత్తిరూపా జీవన్ముక్తిః_ ప్రతిపాద్యతే- ద్వితీయపాదేమందబ్రహ్మవిదోమియమాణస్యోక్తాంతి స్మృతీయే తస్యైవమృతస్యోత్తరమార్గశ్చప్రసంగాన్నిరూప్యతే- చతుర్థేతు పరంజ్యోతిస్సంపత్తిరూపజీవన్ముక్తిశ్చిన్నాత్రసత్తా పరిశేషరూపవిదేహముక్తిశ్చ విదుషోనిరూప్యత ఇతి తత్తద్విచారాత్మకాధికరణానాంతత్తత్పాదసంగతిబోధ్యా_ పూర్వాధ్యాయే సాక్షాచ్ఛృణ్వత్కసాధనవిచారః కృతః- ఇదానీం ఫలాధ్యాపత్తి లభ్యస్యావృత్త్యాదేర్విచారస్మృతీయశేష ఏవాఘ్నేమాధికరణపర్యంతం క్రియతే.

తత్రశ్రవణాదికం ప్రయాజాదివదేకవారమేవకతకవ్యమితి_ కృతశ్రవణస్యాపి సాక్షాత్కారఫలా దర్శనా దదృష్టార్థత్వమితిచ సంశయే తన్నిరస్య ఆవృత్త్యధికరణే బ్రహ్మసాక్షాత్కారపర్యంతం శ్రవణాద్యావృత్తిః కతకవ్యేత్యాహ-

ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్ - ౧.

లింగాచ్చ ౨.

బ్రహ్మభావ సాక్షాత్కార పర్యంతం శ్రవణాద్యావృత్తిరేన క
 తావ్యా- కుతః- శ్రోతవ్యోమంతవ్య ఇత్యాద్యసకృదుపదేశాత్- నన్వ
 త్ర శ్రవణాద్యావృత్తినిఃశ్రుతేతిచేత్- సాక్షాత్కారస్యైవావిద్యానివ
 తానక్షమత్వేనాహిభ్రమాదాదృష్టత్వాత్- సూక్ష్మవస్తు సాక్షాత్కా
 రస్య చావృత్తి విశిష్టశ్రవణాది సాధ్యస్వస్య వజ్జాది స్వరస్థలే దృష్ట
 త్వాత్- ద్వాజ్ఞజేయాత్మ శ్రవణాదానపి సంసారానర్థమూలా విద్యాని
 వరనక్షమ సాక్షాత్కారాయావృత్తిః కర్తవ్యా- దృష్టేసంభవస్య
 దృష్టకల్పనానుపపత్తేతిభావః- వేద ఉపాసితేత్యాద్యావృత్తి శ్రవణా
 చ్చ ప్రత్యయ ప్రవాహస్తేయోపాసనాత్వాత్- వేదేత్యస్యా పుష్పాన
 నార్థకత్వాత్- ఉపాస్య సాక్షాత్కార పర్యంత ముపాసనం కతావ్య
 మితి- ౧.

లింగాచ్చ- ఉద్గీర్ణోపాసనం ప్రస్తుత్యాదిత్య ఉద్గీర్ణ ఇత్యుపాసన
 మేక పుత్రతాదోషేణాపాద్య రశ్మిగ్ స్త్వ, పర్యావర్తయాది
 రస్మి బహుత్వోపాసనం విదధద్వాక్యం ప్రత్యయావృత్తిం సూచయ
 తి- తేన న్యాయేన సాక్షాత్కారసాధకత్వా వృత్తిసిద్ధిః- ౨.

ఇత్యావృత్యధికరణం- ౧.

పూర్వాధికరణే శ్రవణమననదిధ్యాస నానామావృత్తిరుక్తా
 తా ముపజీవ్య- అభేదపరశ్రుతీనాం గౌణాధాత్వశంకయా ధ్యానకాలే
 పరమాత్మన ఆత్మనోభేదేనైవ ధ్యానముచితం అభేదస్య ప్రత్యక్షేణ
 సర్వజ్ఞత్వ కించిజ్ఞత్వాది విరుద్ధధర్మత్వ లింగ కానుమానే నచవిరోధా
 దితిసంశయే తన్ని రాకరోతి భగవాన్ సూత్రకారః.

ఆత్మేతితూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతిచ- 3.

ఆత్మత్వే నై వేత్సరోధ్యయః- కుతః- త్వంవాహమస్మి భగవ్రా
 దేవతే అహంవైత్వ మసీతి జాబాలా ఆత్మత్వేనైవోపగచ్ఛంతి- తథా
 గ్రాహయంతిచేత్సర మాత్మత్వేన తత్త్వమస్యాదివాక్యాని- నచ తేహం
 నామబ్రహ్మేత్యాదివ గౌణార్థత్వం ముఖ్యార్థత్వసంభవే గౌణత్వాద్యో

గాత్ - నచ ప్రత్యక్షాదివిరోధా దసంభవః- తేషా మూవిద్యక మిథ్యా భేదగోచర త్వేన పారమార్థిక కాభేదావిరోధిత్వా దితిభావః- 3.

ఇత్యహంగ్రహాధికరణం- ౨.

మనోబ్రహ్మేత్యుపాసీత- నామబ్రహ్మేత్యుపాసీతేత్యాది ప్రతీకోపాసనే వ్యవస్థభేదేనైవ ధ్యానం శాస్త్రీయత్వా విశేషా దితి సంశయే తన్నిరస్యతి.

నప్రతీకే నహిసః - ౪.

బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్హాత్ - ౫.

నప్రతీకే స్వాత్మబుద్ధిః కార్యా - కుతః - నహిసః - సః - బ్రహ్మభేదః హియస్మాన్నశ్రుతః- నామాదిషు బ్రహ్మదృష్టిహి కర్తవ్య త్వేనశ్రుతా నాత్మాభేదః- యద్వా-బ్రహ్మణి స్వాత్మబుద్ధ్యాదృశః పురుషార్థః నామాదిషు తద్బుద్ధ్యాతాదృశః పురుషార్థో యస్మాన్నవిద్యతే- ప్రత్యుతచేతనస్య జీవన్యా అచేతనా భేదధ్యానే అనర్థ ఏవ తస్మా దిత్యర్థః- యద్వా- తత్త్వమసి- త్వంతదసీత్యత్రహి వ్యతిహారేణాఖండా భేదశ్రుతః- అత్రతు- నామబ్రహ్మేత్యుపాసీతేత్యాదా ఇతి శబ్దేన తథాదృష్టిమాత్ర ముపదిశ్యతే సఫలధ్యానాయ- అతోనహిసః- నామాదీనాం బ్రహ్మభేద ఆత్మాభేదోవానహిశ్రుతో నాప్యనుభూత ఇతి నైషమ్యమితి- ౪.

పూర్వోక్త ప్రతీకోపాసనేషు బ్రహ్మణిమన ఆదిదృష్టిరుతమన ఆదౌ బ్రహ్మదృష్టిః కర్తవ్యేతి సంశయే- ఆహ.

బ్రహ్మదృష్టి రుత్కర్హాదితి- మన ఆదౌ బ్రహ్మదృష్టిరేవ కర్తవ్యా- కుతః- ఉత్కర్హాత్ - బ్రహ్మణ ఉత్కృష్టత్వాదిత్యర్థః- అమాత్యాదా రాజదృష్టివ నికృష్టే మనఆదౌ ఉత్కృష్టస్య బ్రహ్మణఏవదృష్టిః ఫలవతి- నాన్యథా- నచైవం బ్రహ్మణః ప్రాధాన్యాలాభః - ఇష్టత్వా దితిభావః - ౫. ఇతి ప్రతీకాధికరణం- 3.

ఏవం యఏవాసౌతపతిత ముద్గీధముపాసీతేత్యాది కర్మాంగోపాసనేషూద్గీధాదీనాం ఫలవత్స్వే నోత్కృష్టత్వా దాదిత్యాది సిద్ధవస్తుషూద్గీధాది దృష్టిరుపదిశ్యత ఇతిసంశయే తన్నిరస్యతి.

ఆదిత్యాదిమతయశ్చాంగ ఉపపత్తేః- ౬.

ఉద్గీధాదా కర్మాంగే ఆదిత్యాదిమతీచేన కర్తవ్యా- కుతః- ఉపపత్తేః- యథా ప్రోక్షణాదినా వ్రీహ్యాదిషు సంస్కృతేషు ప్రకృత కర్మాపూర్వ ముత్పద్యతే- తథా కర్మాంగేషూద్గీధాదిషు ఆదిత్యాదిమతిభి స్సంస్కృతేషు ప్రకృతస్య కర్మణః ఫలాధిక్యలక్షణా సమృద్ధిరుపపన్నేతి భావః- ౬.

ఇత్యాదిత్యాదిమత్యధికరణం- ౮.

కిం కర్మాంగానాశ్రితా న్యుపాసనాని తిష్ఠన్నాసీనశ్చయా నోపాకుర్యా దిత్వనియమ ఉతఆసీన ఏవేతిసంశయే- ఆహ.

ఆసీనసంభవాత్- ౭.

ధ్యానాచ్చ- ౮.

అచలత్వంచాపేక్ష్య- ౯.

స్మరంతిచ- ౧౦.

అత్ర నిధిధ్యాసనాదా విద్యాసాధనే ఆసననియమోక్తేః పాదసంగతిర్బోధ్యా- తత్ర పూర్వోక్తకర్మాంగోపాసనేష్వివా నియమ ఇతి ప్రాప్తే- బ్రూమః- ఆసీనఏవ కర్మాంగానాశ్రితా న్యుపాసనాని కుర్వీత- కుతః- సమానప్రత్యయ ప్రవాహాత్మకోపాసనస్య ఆసీన ఏవోపాసకే సంభవాత్- నహి తిష్ఠతః పుంసఉపాసనం సంభవతి- శరీరధారణే యత్నాపేక్షాయాం చిత్తవిఘ్నేపాత్- నాపి శయానస్య-విద్రావసంగాత్ కర్మాంగోపాసనానాంతు అంగపారతంత్ర్యా ద్యుక్తస్తత్రా నియమ- ౭.

ధ్యానాచ్చ - ఉపాసనస్య ధ్యాయత్యర్థ ధ్యానరూపత్వాత్ - ధ్యానస్యచాసీనేషు బకారిష్యేకవిషయ దృష్టిషు ప్రయోగా దాసీన

ఏవోపాసీతేత్యర్థః- స్వస్తి కపద్మకసిద్ధాద్యాసనానా ముపనిషత్సుపసిద్ధ త్యాచ్చ జితాసనస్వైవ ధ్యానఫలసాక్షాత్కారదర్శనా దితిభావః- ౮.

అచలత్వంచాపేక్ష్య- కించ ధ్యాయతీవ పృథివీత్యత్ర పృథివ్యా అచలత్వ మపేక్ష్య ధ్యానోపచారో దృష్టః- తస్మాదపి లింగాత్కాయేంద్రియ మనసా మైకాగ్ర్యమప్యవలంబ్యాసీన ఏవ ధ్యాయా తేత్యర్థః- ౯.

స్మరంతిచ- శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసన మాత్మనః- ఇ త్యాదినా బాహ్యసనస్మరణాచ్చాసీన ఏవోపాసీత పరమేశ్వర మైకాగ్ర్యేణేత్యర్థః- ౧౦.

ఇత్యాసీనాధికరణం- ౮.

యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్ - ౧౧.

అప్రాయణాత్తత్రాపిహిదృష్టం- ౧౨.

కిమంగా నాశ్రితోపాసనేషు దిగాదినియమోస్తి నవేతి సంశయో ఆహ- యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాదితి- ప్రాచ్యాదిదిక్షియమో నదీతీరాది దేశనియమః ప్రదోషాది కాలనియమశ్చ నాదీర్తవ్యః- కింతు యత్ర దేశే కాలేవా చిత్తస్యైకాగ్రతా- ప్రత్యయప్రవాహా న్నృఖ్యం తత్రోపాసీత- దిగాదివిశేషా శ్రవణా దిత్యర్థః- యద్వా ఉపాసనే ఇష్టాయా ఏకాగ్రతాయా స్మర్వత్రా విశేషాదిత్యర్థః- సమేశుచౌ శర్కరావహ్ని వాలుకా వివర్జితే శబ్దజలాశ్రయాదిభిః- మనోఽనుకూలేనతు చక్షుఃపీడనే గుహనివాతాశ్రయణే ప్రయోజయే దితిశుతే- ౧౧.

అప్రాయణాత్తత్రాపిహి దృష్టం- ఉపాస్యసాక్షాత్కారద్వారా ఫలహేతుత్వహం గ్రహణాపాస్తిషు- కిం కదా చిదుపాసనం కృత్వోపరమేత్ ఉత్- యావజ్జీవముపాసీతే త్యాకాంతాయాం ధారావాహికోపాసనస్య సాక్షాత్కారహేతుత్వమిత్యాప్రాయణా ద్వేహశాతపర్యంత ముపాసీత- హియస్మాత్తత్రాపి మరణకాలేపి- సయావత్రుతు ర

స్మాల్లోకాత్తైతీతి శ్రుత్యాధ్యేయ ప్రత్యయానువతానం దృష్టం- నచ తదదృష్టసాధ్యం- దృష్టే సంభవ త్యదృష్టకల్పనా నుపపత్తే- తస్మాదహం గ్రహణోపస్తయో యావజ్జీవమనుష్ఠేయా ఇతిసిద్ధం- అనయో నూత్రయో రాసీనాధికరణా ద్భేదఆవశ్యకః- ఏకవిషయత్వాత్- ౧౨

ఇత్యాసీనాధికరణం- ౧౩.

ఏవం జ్ఞానసాధనానుష్ఠానే ముముక్షో ర్యత్సాధికార్యం ఫలాధ్యామేపి సాధనానుష్ఠానక్రమం విచార్యఫలాభానిష్ఠాం ఫలచింతా ముపక్రమతే.

తదధిగమ ఉత్తరపూర్వాఘయో రశ్లేషవినాశౌ

తద్వ్యపదేశాత్- ౧౩.

ఇతరస్యాప్యేన మసంశ్లేషః పాతేతు- ౧౪.

అనారభకార్యే ఏవతు పూర్వేతదవధేః- ౧౫.

తత్ర నాభుక్తం క్షీయతే కర్మకల్పకోటిశ్చైరపితి స్మృతే ద్విదుఃఖాపి కర్మబంధోన కదాపి విచ్ఛిద్యత ఇతిసంశయే ఆహ భగవాన్- నూత్రకారః తదధిగమఉత్తరపూర్వాఘయో రశ్లేషవినాశావీతి- తదధిగమే బ్రహ్మసాక్షాత్కారేనతి-ఉత్తరపూర్వాఘయో రశ్లేషవినాశౌభవతఏవ- కుతః- తద్వ్యపదేశాత్- తయోరుత్తరపాపాసంబంధ పూర్వపాపనాశయోర్విదుషీశ్రుత్యా వ్యపదేశాత్- యథా పుష్కరపలాశ ఆపోనశ్లిష్యంత ఏవమేవం విది పాపం కర్మనశ్లిష్యత ఇతి శ్రుతిర్విద్యావత ఉత్తరస్య పాపస్యాశ్లేషం దర్శయతి- తద్యధేషీ కాతూలమగ్నాప్రాతం ప్రదూయత ఏవం హాస్యసర్వేపాప్తానః ప్రదూయంత ఇతి శ్రుతిర్విద్యావతః పూర్వస్య పాపస్యనాశం దర్శయతి- క్షీయంతే చాస్యకర్మాణితస్త్వే దృష్టేపరావర ఇత్యాదికాశ్రుతిశ్చ- తస్మాద్బ్రహ్మవిద్యావతః పూర్వోత్తర పాపాసంబంధ ఇతి సిద్ధం- ౧౩.

ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషః పాతేతు- ఇతరస్యాపి పుణ్యస్య ఏవ మఘవదశ్లేషోనాశశ్చ- జ్ఞానాద్భవతః- ఉభేషువైషమతేతరతీత్యాదిషు

పాపాసంబంధవత్పుణ్యా సంబంధస్యా పుష్పదేశాత్ - శ్రుతాపుశజ్ఞోఽ-
 ప్యర్థః- ఏష బ్రహ్మసాక్షాత్కారవాన్- నూత్రేతురవధారణార్థః- ఏవం
 బ్రహ్మసాక్షాత్కారవతః పురుషశ్రేష్ఠస్య పుణ్యపాపయోర్బంధహేత్వో-
 రభావాత్ దేహపాతే ముక్తిరవశ్యం భవత్సేవేత్వర్థః- అత్రాగ్నిహో-
 తదర్పాదీనామవిరుద్ధఫలత్వ ముపాధిః- ౧౮.

ననుక్షీయంతేచాస్యకర్మాణీతి బహువచనేన సర్వకర్మక్షయే అ-
 వగమ్యమానే- ఉత్తరపూర్వాఘాయోరిత్యాది సంకోచకరణం కిమర్థం-
 ప్రారబ్ధకర్మణోపిక్షయఃకుఠోనస్యాదిత్యాశంకాయామాహ-

అనారబ్ధకార్యే ఏవతుపూర్వేతదవధేః-

ప్రారబ్ధకర్మక్షయాయాం గీకారే జీవన్ముక్త్య సిద్ధేః- తదర్థంయే పు-
 ణ్యపాపే ఏతద్దేహావచ్ఛేదేన సుఖదుఃఖానుభవార్థం ప్రవృత్తే- తేఆరబ్ధ-
 కార్యే- తద్వ్యతిరిక్తే అనారబ్ధకార్యే పూర్వే అనాదిభవపరంపరాయాం
 జ్ఞానోత్పత్తి పర్యంతం సంచితే- తేవేవ పుణ్యపాపే జ్ఞానాత్ క్షీయంతే -
 కుతః- తదవధేః- తస్యతావదేవచిరంయావన్న విమోక్ష్యైధ సంప-
 త్స్యతి దేహపాతావధి శ్రవణాదిత్యర్థః తథాచ విశేష శ్రుత్యనుసారే-
 ణా విశేషశ్రుతి సంకోచ ఇతి భావః - బ్రహ్మతత్త్వ సాక్షాత్కార-
 వాన్ యావన్న విమోక్ష్యతే తస్యతావదేవచిరం- తావానేవదేహపా-
 తపర్యంతమేవ విలంబః- అథ ఆరబ్ధకార్యభోగాద్దేహపాతానంతరం సం-
 పత్సే బ్రహ్మ సర్వాత్మకం సర్వాధిష్ఠానంచ సంపత్సృత ఇత్యర్థః- శు-
 ద్ధబ్రహ్మభావ పరిశేషస్తు విదేహముక్తిరూప ఉత్తరకాలే ఆవిర్భవతి-
 తద్విభాగస్తు- సంపద్యావిర్భావస్సేవన శబ్దాదిత్యాదినా చతుర్థపాదే-
 విస్తరేణ ప్రతిపాద్యతే- ౧౯- అత్రాప్యధికరణభేదోనావశ్యకః-

ఇత్యఘాశ్లేషాధికరణం- ౬.

నను పూర్వాధికరణే బ్రహ్మసాక్షాత్కారవతఉత్తరకాలీనయోః
 పుణ్యపాపయోరశ్లేష ఉక్తః- తహినిత్యవైమిత్తికాద్య ననుష్ఠానమే

వోచితంభూతి- అనుష్ఠితస్యాప్య సంక్షేపాత్ వృథాయాస ప్రసంగాది
త్యాశంకాయాంతద్వ్యవస్థాం దర్శయతి.

అగ్ని-హోత్రాదితు తత్కార్యాయైవతద్దర్శనాత్ - ౧౬.

అతో-న్యాపిష్యేకేషాముఖయోః - ౧౭.

యదేవవిద్యయేతిహి - ౧౮.

అగ్ని-హోత్రాదితునిత్యంనైమిత్తికంచకర్మతత్తద్వర్ణాశ్రమా
చితం- తేనస్నానదాన జపాదికం- సన్యాసినామయుత ప్రణవజపదండ
తర్పణాదికం చోపలక్ష్మితం- తుశబ్దేనేతరకర్మవైలక్షణ్యం నూచితం- త
త్సర్వం తత్కార్యాయైవ తచ్ఛబ్దేన శ్రవణాదీన్యాసనాదీనిచ గృహ్యం
తే- తేషాం యత్కార్యం జ్ఞానద్వారాముక్తిరూపం తస్మా ఏవభవతి-
నజన్మాంతరదానాయ- నాపి వృథానాశాయ- కుతః - తద్దర్శనాత్ -
బ్రాహ్మణావిదివిషంతి యజ్ఞేనదానేన తపసా-నాశకేనేత్యాది శ్రుతౌ
సత్త్వశుద్ధిద్వారాజ్ఞానపేతుత్వ దర్శనాత్ - జ్ఞానోత్పత్త్యనంతరం- త
స్యైతపోదమః కర్మేతి ప్రతిష్ఠేత్యాదా జ్ఞానప్రతిష్ఠాపేతుత్వ దర్శ
నాచ్చేత్స్థిరః- జనకాదిషు తద్దర్శనాత్ - అనుష్ఠాన దర్శనాదితివా- తథా
చ జ్ఞానరూపఫలైకనాశ్యత్వం- నిత్యంనైమిత్తికకర్మజాతస్య- సచాత్ర
పంకప్రత్యుశనన్యాయ ఉదాహరణీయః- జ్ఞానార్థత్వేనానుష్ఠానస్యార్థవ
త్వాత్ - ౧౬.

అతో-న్యాపిష్యేకేషా ముఖయోః- అతో-అగ్ని-హోత్రాదేర్ని
త్యాదిరూపాదన్యాప్యస్తి కామ్యరూపా సాధుకృత్యా ఏకేషాంశాః
నాం- సాపికర్తృత్వాభిమాన ఫలాభి సంధ్యాదిరహితస్య వివేకినస్త
త్కార్యాయైవేతి జ్ఞానప్రాప్తి తత్ప్రతిష్ఠారూపఫలాయైవే త్యుభయో
జ్ఞేమినిబాదరాయణయోస్సంమతా- కుతః కర్మణ్యకర్మయః పశ్యే
దకర్మశిచకర్మయః-కర్మశ్రీక్రియమాణై-అకర్మబ్రహ్మభావంయః పశ్యేత్
అకర్మశ్రీబ్రహ్మభావేచకర్మ- అవశ్యకతావ్యతాంయః పశ్యేత్ సబుద్ధి

మానితి- జ్ఞానవానిత్యర్థః- కర్మణ్యేవాధికారస్తే మాఫలేషుకదాచన-
తత్తవత్తుమహాబాహుః గుణకర్మవిభాగయోః- గుణగుణేషువతః- ఇ
తిమత్వానసజ్జతే- ఇత్యాది స్మృతే- యద్వా- తస్యపుత్రదాయమువ
యంతి- సుహృదస్సాధుకృత్యాం ద్విపంతః పాపకృత్యా మితిశ్రుతేస్తే
షాం తథావినియోగోవా ద్రష్టవ్యఇతి - సర్వథా విహితకర్మత్యాగస్తు
యావజ్జీవం నయుక్త ఇతిభావః- ౧౭.

యదేవవిద్యయేతిహి- యదేవవిద్యయాకరో త్యుపనిషదా శ్ర
ద్ధయాతదేవ వీర్యవ త్తరం భవతీతిశ్రుతే నిత్యంనైమిత్తికంచకర్మకేవల
మపియదాముముక్షో సుపకారాయ- తదావిదుషా అనుష్ఠితస్య జ్ఞాన
సాధనత్వే జ్ఞానప్రతిష్ఠాహేతుత్వేచ కిం వక్తవ్యమితి- వీర్యవత్తరమి
త్యుక్త్యా సాక్షాత్సత్వశుద్ధయే సర్వానర్థ నివృత్తయేచ భవతీతి
భావః- ౧౮.

ఇత్యగ్నిహోత్రాద్యధికరణం- ౨.

ఏవం సంచితానాం జ్ఞానేననాశం- ఆగామినామశ్లేషం- అగ్ని
హోత్రాది నిత్యంనైమిత్తికానాం జ్ఞానోపకారకత్వంచోక్త్యా- ఆరంభకర్మ
ణాం నివృత్తిప్రకారం దర్శయతి.

భోగేనత్వితిరేక్షపయిత్వా సంపద్యతే- ౧౯.

ఇతి ప్రథమఃపాదః.

ఇతరే ఆరంభకార్యే పుణ్యపాపేతుభోగే నక్షపయిత్వా విద్వాన్
శుద్ధసత్వమాత్ర పరిశిష్టో బ్రహ్మైవ సంపద్యతే నప్రసర్జస్యభితే బ్రహ్మై
వసన్ బ్రహ్మపేయితి- బ్రహ్మవిద్యబ్రహ్మైవ భవతీత్యాది శ్రుతిభ్యః- సంప
ద్యచ ఏకపాద్విభూతిరూప లోకేషు యుగపత్సర్వ కామావాప్తి మను
భూయస్వే చిన్మూత్ర నిర్విశేషసత్తా సామాన్యరూపేణా విభావతీత్యర్థః
వేదాంత విజ్ఞానసునిచ్చితార్థా సున్యాసయోగాద్యత యశ్శుద్ధసత్వాః-

తే బ్రహ్మలోకేషు పరాంతకాలే ఫరామృతా త్పరిముచ్యంతి సర్వ ఇ
త్యాది శ్రుతే రితిభావః- ౧౯.

ఇతీతరక్షపణాధికరణం- ౨.

ఏవం వేదాంతై శ్శ్రవణం కుర్యాన్మననం-చోపపత్తిభిః- యోగే
నాభ్యసనం నిత్యం తతోదర్శనమాత్మన ఇతిభగవత్పాదనూక్తేః - అ
స్మిన్ ప్రథమేపాదే ముముక్షో శ్రవణాద్యావృత్తిం- అధ్యాత్మం మన
ఆదిషు- అధిభూతమాదిత్యాదిషుచ అవిద్యా సిద్ధాంతత్వద్బుద్ధిం విహాయ
సర్వత్ర బ్రహ్మబుధ్యాఉపాసనం- బ్రహ్మణ్యాత్మబుద్ధిం- ధ్యానకాలే ఆ
సన స్థైర్యస్య కాయేంద్రియ మనసా మైకాగ్ర్యస్యచ నియమంచవిధా
య ఏవమాప్రాయణ మనుతిష్ఠతోభాగ్యో దయాత్పరమాత్మ సాక్షా
త్కారలాభే తత్ప్రభృతి సంచిత కర్మణానాచ ఆగామిన అక్లేషో విహి
తస్య ఉపకారకత్వం- ఆరబ్ధస్యభోగే నక్షపణంచభవతీతి- దేహపాతా
దూర్ధ్వం నిష్ప్రత్యాహం బ్రహ్మసంపద్యత ఇతిచ ప్రతిపాదితం- ఏవం
శాస్త్రీయ శ్రేయోమాగః ప్రవృత్తస్య నిషిద్ధాచరణమేవ నప్రసజ్య
తే- ప్రవాహ పతితస్యత్వశ్చేషోద్విషత్సు సంక్రమణంచ భవతీతిభావః-
ఏవం పరంజ్యోతి రుపసంపన్నస్య సత్త్వశేషకాలే యుగపత్సర్వకానూ
వాప్తిరూప జీవన్ముక్తివైభవం- తల్లయే నిర్విశేషచిన్మాత్ర విదేహ
కైవల్యంచ విస్తరతశ్చతుర్థపాదే వ్యుత్పాద్యతే.

సనునాభుక్తం క్షీయతే కర్మకల్పకోటి శతైరపీత్యజ్ఞానాం కర్మ
ప్రతిబంధ ప్రతిపాదనం- తత్త్వావగతౌ కర్మాభావ ప్రతిపాదనంచ కుత
ఇతిచేత్ సర్గాదా ప్రాక్తనం కర్మవిద్యతేనేహకస్యచిత్ - సర్గాదా
సర్గరూపేణ బ్రహ్మైవేత్థం విజృంభతే- నాదత్తై కస్యచిత్పాపం నృచె
వసుకృతం విభురీతిశ్వరస్య- ఈక్షణాదిప్రవేశాంత చిన్మయ సృష్టౌ నక
ర్మాపేక్షా అజ్ఞానేనావృతంజ్ఞానం తేనముహ్యంతి జంతవః- కర్మకల్ప
నయా జీవస్స్య కర్మఫలభాగ్యవేదితి శాస్త్రానుసారేణ జీవభ్రాంతి సిద్ధమే
వకర్మ- అతోనానాది- అన్యథా కర్మణోఽనాదిత్వే కర్మనిమిత్తస్య

దేహరంభస్య కర్మణైవ నివృత్తివాచ్యా- సజ్జానేన కుత్రాప్య దర్శ
నాత్ - అతోజన్మ నకర్మనిర్మితం- కింతుజన్మ - కర్మచేత్యుభయ మవి
ద్యాసిద్ధమేవేతి అత స్తమసః పర స్తనపరంజ్యోతి స్సాక్షాత్కారరూప
తత్త్వజ్ఞానాదుభయ నివృత్తి రుపపన్నైవేతిసిద్ధం.

ఇతి శ్రీమత్పురమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానంద తీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మనూత్రతాత్పర్య దీపికాయాం చతుర్థా-
ధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః-
హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమః.

శ్రీమద్గణాధిపతయేనమః.

చతుర్థాఽధ్యాయస్య - ద్వితీయఃపాదః.

పూర్వపాదాంత్యాధికరణే ఆత్మసాక్షాత్కారవత ఉత్కాంత్య
నపేక్ష పరంజ్యోతి స్సంపత్తిరుక్తా- ఇదానీం శ్రవణాది సర్వసాధన సం
పన్నస్యాపి బ్రహ్మమాంద్యా త్వరమాత్మ సాక్షాత్కారహీనస్య- స్వల్ప
మేవాంబులభతే ప్రస్థంప్రాప్యాపి సాగరమితిన్యాయేనకార్య బ్రహ్మ
లోకప్రాప్తిం నిరూపయిష్యన్నేవ తదపేక్షితా ముత్కాంతిం సర్వపా
మరసమానాం నిరూపయితుం ద్వితీయం పాదమారభతే.

వాఙ్మనశి దశానాచ్ఛబ్దాచ్ఛ- ౧.

అతపవచసర్వాణ్యను- ౨.

తన్మనః ప్రాణఉత్తరాత్ - 3.

సోధ్యక్షేతదుపగమాదిభ్యః- ౪.

భూతేషుతచ్ఛృతైః- ౫.

వైకస్మిం దర్శయతోహి- ౬.

అస్త్రిత్కాంతి క్రమబోధికాశ్రుతిః- అస్యసోమ్య పురుషస్య
ప్రయతోవాఙ్మనసి సంపద్యతేమనః ప్రాణే- ప్రాణస్తేజసి- తేజః- పర
స్యాందేవతాయా మితి- ప్రయతః మ్రియమాణస్త్యేత్యర్థః- స్వోపాదానే
స్వస్యలయితివాచోమనస్యను పాదేనేలయా సంభవాత్- ఉక్తిర్వా
గితిభావప్రసక్త్యాత్మవాక్చక్షేన వాగ్వాప్తిరుచ్యతే- మనోవృత్తాసత్త్వా

మేవమనసి వాగ్వృత్తిస్సంప్రలీయతే-కుతః- దర్శనాత్ - మనోవృత్తై
సత్యామేవలోకే వాగ్వృత్తిలయస్య దర్శనాత్ - వాఙ్మనసీతిశబ్దాచ్చ-
వాక్చబ్దస్తద్వృత్తావపి ప్రసిద్ధవహి - ౧.

ఉత్తశ్రుతోవాచ ఏవశ్రవణా దింద్రియాంతరాణాం చక్షురాదీ
నాం మనసివృత్తిలయోనాస్తీతిభ్రమం వారయతి- అతఏవచ సర్వా
ణ్యను యతఏవమనసోవా గుపాదానత్వా భావాన్మనసివాచో వృత్తిల
యమాత్ర మతఏవసర్వాణి చక్షురాదీన్యపి స్వానుపాదానే మనసిసవృ
త్తికే స్వస్వవృత్తిలయమాత్రేణాను వతః-తే నతుస్వరూపేణలీయం
త ఇత్యర్థః- తస్మాదుపశాంత తెజాః పునభజ-వఃపింద్రియైర్మనసి సంపద్య
మానై రితి శ్రుత్యంతరా దితిభావః - ౨.

తన్మనః ప్రాణఉత్తరాత్ - తత్ సర్వేంద్రియవృత్తిలయాధికర
ణం మనోషిప్రాణే స్వవృత్తిలయే నైవలీయతే- నస్వరూపేణ కుతః- ఉ
త్తరాత్ - మనః ప్రాణఇత్యుత్తరా ద్వాక్యాదేవేత్యర్థః- సుషుప్తిమృత్య
వస్థయో సువృత్తికే ప్రాణేసత్యేవ మనోవృత్తిలయదర్శనా దితిహే
త్యనుషంగః- నహ్యబన్నయోరుపాదానోపాదేయత్వమాత్రేణ తద్వికా
రయో రప్యపాదానోపాదేయభావోయుక్తః హిమఘటయోస్త దదర్శ
నాదితిభావః- 3.

ఏవం మనః ప్రాణఇతివాక్యం విచార్య- ప్రాణస్తేజసీ త్యుత్తర
వాక్యే విశేషమాహ- సోధ్యతే తదుపగమాదిభ్యః-సప్రాణోఽధ్యతే
కార్యకరణ సంఘాతవతిజీవేనివృత్త వృత్తిరవతిష్ఠతే- కుతః- తంజీవం
ప్రత్యుపగమానుగమావస్థానేభ్యః - యధారాజాసం యాత్రేచ్ఛా
వంతం సంతంభృత్యా ఆభిముఖ్యే నాగచ్ఛంత్యేవమేవే మమాత్మాన
మంతకాలే సర్వేప్రాణా అభిసమాయాంతీతిశ్రుతి రింద్రియాణాం ము
ఖ్యప్రాణసహితానాం జీవం ప్రత్యాభిముఖ్యేనాగమనం దర్శయతి - త
ముత్కామంతం ప్రాణోఽనూత్కామతీతి శ్రుతిగచ్ఛంతం జీవం
ప్రతిప్రాణస్వానుగమనం దర్శయతి- సవిజ్ఞానోభవతీతిశ్రుతిః కరణప్య
త్పత్యా విజ్ఞానశబ్దవాచ్యేంద్రియ జాతస్య ప్రాణసహితస్య ప్రాప్తవ్యకర్మ

ఫలజ్ఞానవతి జీవేనసానం దర్శయతి- తస్మాజ్జీవ ఏవప్రాణస్యవృత్తిల
య ఇత్యవగం తవ్యః- ౪.

కథం తహి ప్రాణస్తేజసీతి శ్రుతిరతతహ- భూతేషుతచ్చుతే
ప్రాణస్తేజసీతి శ్రుతే న్నూత్నోత్పన్నా విద్యమానేషు తేజస్సహితే షూ
త్తర దేహరంభకేషు పంచభూతేషూపాధి షూపహితత్వేన విద్యమా
నేజీవేప్రాణస్య వృత్తిలయ ఇత్యవగంతవ్యం- ఉపగమాదిశ్రుత్యనుసా
రాత్- తథాచోపహితజీవ ప్రాప్తప్రాణస్యోపాధితేజ ఆదిభూతప్రాప్త
రధాసిద్ధత్వాత్ ప్రాణస్తేజసీతి శ్రుత్యుపపత్తి రిత్యర్థః- ౫.

ననుప్రాణస్తే జసీత్యేకస్యైవ తేజస్సశ్రవణాత్కథం తేజస్సహచ
రితేషు భూతేష్యైత్యుక్తమతతహ- నైకస్మిన్ దర్శయతోహి.

ఏకస్మిన్నేవ తేజసి జీవఉత్కృంతి సమయేనావతిష్ఠతే ఉత్తర
దేహస్య పంచభౌతికత్వేన పంచసుభూతేషు స్థితేరావశ్యకత్వాత్- ద
ర్శయతో హీమమధంరంహత్యధికరణే వ్యాఖ్యాతే ప్రశ్నప్రతివచనే
యద్వాపృథవిమయ ఆపోషయో వాయుమయ ఆకాశమయ స్తేజోమ
య ఇత్యాద్యాశ్రుతిః- అణ్వీమాత్రాఽనివాశినోఽదశాధానాం
తుయాస్సృతాః- తాభిస్సార్థమిదం సర్వం సంభవత్యనుపూర్యశ ఇతి
స్మృతిశ్చ ఇమమధం దర్శయతః- అణ్వీమాత్కృత్ మియంత ఇతి
మాత్రాః- ప్రాజ్ఞోత్పాదవివాశిన్యః- దశాధానాం పంచానాం భూతా
నామిత్యర్థః- ననుజీవస్యోక్తాంతికాలే భూతాశ్రయత్వం తేహయ
దూచతు- కర్మహైవతదూ చతురితి కర్మాశ్రయత్వ బోధకశ్రుతి విరుద్ధ
మితిచేత్ కర్మణోబంధ నిమిత్తత్వేనాశ్రయత్వం భూతానాం దేహో
పాదానత్వే నాశ్రయత్వ మిత్యవిరోధాత్- తేయాజ్ఞవల్క్యతే
భాగ- ౬.

ఇత్యుత్కృంత్యధికరణం- ౧.

పూర్వోక్తోక్తాంతి ముపజీవ్యసందిహ్యతే- కిముత్కృంతిర
విదుషవ- ఉతవిదుషోపి- కుతః తయోర్భవమాయన్నమృతత్వమేతీ

త్యుక్తాంతస్య దహరాద్యుపాసకస్య మోక్షశ్రవణాత్ నిర్ణయా
యాహ-

సమానాచాసృత్యుపక్రమాద మృతత్వంచానుపోష్య- ౭.

తదాపీతే స్పంసారవ్యపదేశాత్- ౮.

సూక్ష్మప్రమాణతత్త్వతథోపలభ్యే- ౯.

నోపమదేనాతః- ౧౦.

అస్యైవచోపపత్తేరేషడాహ్- ౧౧.

సృతిస్మరణానుకూలో దేవయానమార్గః- తదుపక్రమాత్ పూ
ర్వభావినీ ఉక్తాంతిస్సా విదుష అవిదుషశ్చ సమానైవ- అత్రవి
ద్వాన్మాత్కృష్ణః- కింత్యాత్కృష్ణానసాధన శ్రవణాది సంపన్న త్వేష్య విద్యా
వరణాదినిగతః అవిద్వానేవ గణ్యావృత్త్యావిద్వానుచ్యతే- అతస్త
సోక్తాంతిర విదుషా సమానైవ- శ్రవణాది పరిపాకాద విద్యావర
ణనిర్ముక్తస్య బ్రహ్మవిదస్తునోక్తాంత్యాదిర స్తీత్యుత్తరాధికరణే వ
క్ష్యతే- అస్యతుమంద బ్రహ్మవిద అమృతత్వంచానుపోష్యైవ- నము
ఖ్యం- ఉపవిదాహ ఇతిథా- నోదం రూపమనుపోష్యేతి- అవిద్యాదిక్లే
శానదద్వైవేదమాపేక్షికమమృతత్వం- కార్య బ్రహ్మలోకప్రాప్తిలక్ష
ణం- అతఏవతయోర్ధ్వమాయ నితిమూఢకన్యనాడీద్వారోక్తాంతి
పూర్వకత్వమమృతత్వస్యోపదర్శితం- తస్మాత్ మందబ్రహ్మవిదవిదుషో
రుక్తాంతి స్సమానేతి- అతప్తతనూనతదామో అశ్నుతఇతిశ్రు
తే- అతప్తతనూ- తత్త్వజ్ఞానేనాబాధిత భూతసూక్ష్మ- అతస్సఽ
మః- అపకవ్యఘటసదృశః- తద్బ్రహ్మచిదేకరసంనాశ్చ తేనానుభవతి- కిం
తుచి త్రరూపం జీవభావమేవాశ్నుత ఇత్యర్థః.

అత్రవ్యాఖ్యాతృభి స్సాధ కాపరాధం- సగుణే ఆరోప్య సగుణ
బ్రహ్మవిద ఉక్తాంత్యాదితి- సగుణం కార్యమేవ బ్రహ్మేత్యాదికధ
న మనుచితం- సగుణం నిర్గుణాచ బ్రహ్మచిదేకరసమేవహి- తద్విద్వా

న్మక్తవచ- కార్యం బ్రహ్మతు సమప్తి చిత్తమాపం జడం పరిచ్ఛిన్న మసీశాగ్రస్తం అతస్సంసారరూపమేవ- చిత్తమేవహి సంసారస్తత్త్వ యత్నేనశోధయేదితిశ్రుతే- యద్యపిమంద బ్రహ్మవిదపి సగుణం నిర్గుణంచ పరం బ్రహ్మైవోపాస్తే- తథాపి స్వప్రజ్ఞామాంద్యా ద్వ్యప్తిభావాన్నిర్గతోపి సమప్తిజీవభావమే వాశ్చ తేనేశ్వరభావమితి- 2.

కుతోమంద బ్రహ్మవిదవిదుషోరుత్కాంతి సామ్యమిత్యత ఆహ- తదాపీతే స్సంసారవ్యపదేశాత్- తదాపీతేః తస్యభూతనూత్నస్య ఆలపీతేః అప్యయపర్యంతం- యోనిమన్యే ప్రపద్యంతే శరీరత్వాయ దేహినః- స్థాణుమన్యేను సంయంతి యథాకర్మయథాశ్రుత మితి సంసారవ్యపదేశాత్- తద్బాధిత నూత్నంతు తేజః పరస్యాందేవతాయామిత్య త్రశ్రుతం తేజస్సజీవం సప్రాణంసేంద్రియగణం కునస్సహితం భూతాంత రమిళితంచ- పరమాత్మస్యజ్ఞాతే సంపద్యత ఇత్యత స్సంసారవ్యపదేశో యుక్తః- బ్రహ్మణ ఉపాదానత్వేపిమంద బ్రహ్మవిదస్తత్ర సంపత్తి నాత్వంతిక్తి- అవరణానపగమాత్- సుషుప్తివదితిభావః- ౩.

ననూక్తలక్షణం భూతనూత్నం యద్యస్తితహినిగచ్ఛత్వా శ్వేచ్ఛైరుపలభ్యత- ప్రతిహన్యేతవేష్వాదివన్మాతాంతరేణేత్యాశంకా యామాహ- నూత్నం ప్రమాణతశ్చతథోపలభ్యే- చ కారస్వరూప సౌత్క్యసముచ్చయార్థః- ఉక్తంభూత నూత్నం పరిమాణ తస్వరూప తశ్చనూత్నంత్రసరేణువచ్చతుర్వచ్చ- తచ్చ నూత్నతమనాడిద్వారాని ప్రక్రమణ శ్రుత్యాతథా సౌత్క్యస్యోపలభ్యే- తత్రనూత్నపదేనైవస్వచ్చత్వముపలభ్యతే- తథాచానుదూభతరూపవత్వేన నూత్నత్వానోప లభ్యతే స్వచ్చత్వాన్నమూతాంతరేణ ప్రతిహన్యతే- స్వల్పత్వాన్నా డ్యాదా సంచారోపపత్తిరితి- ఉక్తామంతం స్థితంవాపి భుంజానంవా గుణాన్వితం- విమూఢానానుపశ్యంతి పశ్యంతిజ్ఞానచక్షుష ఇత్యాది స్మృతేః- ౪.

నోపమదేనాతః- అతవస్వచ్చత్వ లక్షణతేస్త్వైర్దల్ప

స్వరూపాదస్య నూత్నశరీరస్య దేహభేదచ్ఛేదాది నిమిత్తే నోపమదే-
ననోపమదే- ఇత్యర్థః- ౧౦.

నూత్నదేహసద్భావేచ్ఛావ్యతింగకమనుమానమాహ- అస్యైవ
చోపపత్తేరేషః- ఏషః స్థూలదేహ ఉపలభ్యమాన ఊష్ణాఅస్యైవ-
నూత్నదేహస్య ధర్మః- సత్యేవనూత్నదేహేతదుపలభ్యే- తదభావేమృత
శరీరేతదనుపలభేరిత్యన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాంతద్ధర్మత్వే స్యైవోపపత్తే
రిత్యర్థః- ౧౧.

ఇతి సృత్యుపక్రమాధికరణం- ౨.

పూర్వాధికరణే- ముఖ్యామృతత్వే ఉత్కాంత్యభావోవణిత
స్సనయుక్త ఇత్యాక్షిపతి.

ప్రతిషేధాదితిచేన్న శారీరాత్- ౧౨.

స్పష్టోహ్యేకేమా- ౧౩.

స్మర్యతేచ- ౧౪.

ప్రతి షేధాదితి చేన్న - అథా కామ యమానోయోఽకా
మో నిష్కామ ఆప్తకామ ఆత్మ కామోనతస్య ప్రాణ ఉ
త్కామం త్యజే)వ సమవలీయంత ఇత్యాత్మ విదశ్శరీరాత్ప్రాణో
త్కాంతి ప్రతిషేధాన్నా స్త్యుత్కాంతి రితిచేన్న శారీరాత్- జీవా
దయం ప్రాణోత్కాంతి ప్రతిషేధః- నశరీరాత్- నతస్మాత్ప్రాణ ఉ
త్కామంతీతి మాధ్యందినశౌఖయాం జీవాదేవ ప్రాణోత్కాంతిప్రతి
షేధస్య శ్రుతత్వాత్ తస్మాత్ప్రాణాదిసహితస్య జీవస్యాత్మవిదో వ్య
త్కాంతిరస్తీతి పూర్వపక్షే- అథ తత్త్వసాక్షాత్కారానంతరం- బా
హ్యవిషయ కామనాశూన్యత్వ మకామత్వం- మానసికవిషయ కామ
నాశూన్యత్వం నిష్కామత్వం- ప్రాప్త స్వరూపానంద తృప్తత్వమాప్త
కామత్వం- తత్ర హేతురాత్మకామఇతి- ౧౨.

సిద్ధాంతయతి- స్పష్టోపేయకేమాం- ఏకేమాం కాణ్వనాం శా
ఖాయాం ప్రాణానామాత్మవిద్వేహా దుత్క్రాంతిప్రతిషేధ స్పష్టో
హియత ఉపలభ్యతే- అతోనత సోత్క్రాంతి రిత్యర్థః- తథాహియత్రా
యం పురుషోమియతే ఉదస్మా త్ప్రాణ ఉత్క్రామంత్యాహూ . నే
త్యార్థభాగ ప్రశ్నే ద్వితీయమనుత్క్రాంతిపక్ష మాశ్రిత్య యాజ్ఞవ
ల్క్యో నోత్క్రామంతీ త్యుక్త్వా తహి= ప్రాణోత్క్రాంత్యభావే మృ
తోనభవే దిత్యాశంక్య అత్రైవ సమవలీయంత ఇతిప్రాణవిలయం ప్ర
తిజ్ఞాయత త్సిద్ధయే సఉచ్యయత్యాధ్మాయత్యా ధ్మతోమృతశ్చేత ఇ
త్యుత్క్రాంత్యవధే ద్దేహసో చ్యయనాదిక మాహ- ఏత త్సామా
న్యా న్నాధ్యందినశాఖాయామపి తస్మా దిత్యనేన దేహస్త్వేవగ్రహణం
బోధ్యం- ఉత్పన్నాత్మ సాక్షాత్కారస్య యత్ర యదాయం స్థూలః
ప్రత్యక్షః పురుషో దేహోమియతే సర్వచేష్టాశూన్యశ్చేతే భూమా శే
తే- తదా అస్మా ద్దేహోత్ప్రాణ ఉత్క్రామంతివా ఆహో పక్షాంతరే
ణ అత్రైవ నాశం యాంతీతి ప్రశ్నార్థః- అత్ర ప్రాణశబ్దేన నూత్నదే
హోక్తిః- సదేహ ఉచ్యయతి ఉచ్చాసోభవతి- నన్వయం రోగః కశ్చి
దిత్యతఆహ- ఆధ్మాయతీతి- బాహ్యేన వాయునాపూరితో వివిధాన్ శ
బ్దానార్ద్రాభేరీవ త్కరోతి యత ఆధ్మతశ్చబ్దవా నతో మృతో విలీన
నూత్నశరీరస్సన్ భూమా శేతఇత్యర్థః- తస్మా జ్ఞేవా త్ప్రాణోత్క్రాం
తే రప్రాప్తత్వేన నిషేధాయోగా ద్విద్వద్దేహోదేవ ప్రాణోత్క్రాంతిప్ర
తిషేధ ఇతి సవిదుషో మాగోత్క్రాంతీ- ౧౩.

స్మర్యతేచ- మహాభారతే- మాగోత్క్రాంత్యో రభావః- స
ర్వభూతాత్మభూతస్య సమ్యగ్భూతాని పశ్యతః - దేవాపి మాగ్రే ము
హ్యంతి హ్యవదస్యపదై పిణఇతి- పదశబ్దః ప్రాప్యవాచీ- స్వాతిరిక్త ప
దశూన్యస్య బ్రహ్మవిదః సమ్యక్ ఆత్మత్వేన చిన్మయత్వేనచ భూతాని
పశ్యతోదేవా అపి మాగ్రే ముహ్యంతిమార్గం సజానంతి తదభావాదిత్య
ర్థః- తస్మా ద్ద్విదుషస్వరూపే బ్రహ్మజ్యేవ ప్రాణానాం లయో నో
త్క్రాంతిరిసిద్ధం- అత్ర కేచన వ్యాఖ్యాతారో ముఖ్య బ్రహ్మవిదో గ
త్యుత్క్రాంతీస్త ఇత్యుక్తి మనుసృత్య- సుషుమ్నాశీలనం మంద్రబ

హృవిదామేవ- బ్రహ్మలోకప్రాపకత్వాత్ - బ్రహ్మలో నిర్వాణసమయే
స సుషుమ్నామాగ్నేణకమన్యంబ్రహ్మణం గచ్ఛతీతియక్త్యా సుషు
మ్నాశీలనం ముముక్షూణా మనావశ్యకమిత్యూచుః- తదనుసృత్య బ
హవ ఆధునికా బహిర్ముఖా వాగైవ్విఖరీమాత్రిసారాశ్చ సంపన్నాః ఉ
క్తంహి- అన్యథాశాస్త్రైర్దేహులుతతాం భవతామిహ- భవత్య కృత్రి
మాజ్ఞానాం కలైర్విరపి ననిర్వృతిరితి- అతోముముక్షూణాం సర్వేషాం
సుషుమ్నైవగతిః- తత్రాజ్ఞానస్య నిశ్చేషనివృత్తౌ చిన్మయ విశ్వరూప
ప్రాప్తి స్తల్లేశానువృత్తౌ బ్రహ్మలోకప్రాప్తిః క్రమముక్తిశ్చే త్యవధేయం-
ఉక్తంహి- ఇత్యుక్త్యాభగవాన్ బ్రహ్మ బ్రహ్మలోకజనై స్సహ- బద్ధ
పద్మాసనోనంత సమాధానగతోఽభవత్ - ఓంకారార్థార్థమాత్రాంతం-
తత్త్వాంత నిశ్చేషమానసః- లిపికర్మార్పితాకార ఆసీదాశాంతవేదనఇతి
ద్విపరార్థావసానసమయే బ్రహ్మలోపి పరప్రాప్తౌ సుషుమ్నైవగతి రి
త్యవగంతవ్యం- వేదాంతశ్రవణం కుర్వన్ యోగం సమారభేత్ - త
స్మాత్ జ్ఞానంచ యోగంచ ముముక్షుర్దృఢమభ్యసే దిత్వాది విధిదర్శ
నాత్ - వేదాంతైశ్శ్రవణంకుర్యాన్మననంచోపపత్తిభిః- యోగేనాభ్య
సనంనిత్యం తతోదర్శనమాత్మన ఇతి భగవత్పాదవచనాచ్చ- ౧౮.

ఇత్యుక్త్యాంతప్రతిషేధాధికరణం- ౩.

పూర్వాధికరణే ప్రాణశబ్దవాచ్యానాం కలానాం బ్రహ్మణి లయ
ఇత్యుక్త మయుక్తం- గతాః కలాః పంచదశప్రతిష్ఠా ఇతి విద్వద్విష
య శ్రుత్యైవ కలానాం స్వస్వోపాదానభూత పృథీవ్యాదిషు లయశ్ర
వణాదిత్యాశంకాయామాహ.

తాని పరేతథాహ్యహ- ౧౯.

అవిభాగోవచనాత్ - ౧౯.

తాన్యక్త విశేషణాని భూతసూక్ష్మ్యాన్య విద్యకాని షోడశక
లాత్మక సూక్ష్మదేహరూపాణి పరే బ్రహ్మణిలీయంతే- కుతః - కథా
హ్యహ శ్రుతిః- ఏవమేవాస్య పరిద్రష్టురిమా ష్షోడశకలాః పురుషాయ

ణాః పురుషం ప్రాప్త్యాస్తం గచ్ఛంతీతి- యథానద్య స్సముద్రం ప్రాప్య
 లీయంతే ఏవ మేవాస్య పరిద్రష్టుః పరితస్సర్వతో ౭నవచ్ఛిన్నం ప్ర
 త్యగ్రూపం బ్రహ్మద్రష్టు ర్విశేష విజ్ఞానవతో జీవన్ముక్తస్య - ఇమా
 అవిద్యాకల్పితాః పూర్వం స్వానుభవగమ్యాః కళాః పురుషాయణాః
 పురుషాధ్యస్తాః పురుషం అపరోక్షతోజ్ఞాతం ప్రాప్య మరుజలమివ ల
 యం యాంతిత్యర్థః పూర్వశ్రుతో పృథివ్యాదిషు లింగశరీర లయోక్తి
 స్తు స్వస్వోపాదానే స్వస్య లయఇతి వ్యాప్తిమూలక విదేహముక్తివి
 వయా- తత్ర విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మాపరేవ్యయే సర్వవకం భవంతీతి వి
 జ్ఞానమయస్యాపి లయప్రతిపాదనాత్ - జీవన్ముక్తివిహారానంతరం హి
 విదేహముక్తిః- భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తి రితి శ్రుత్యంత
 రాత్ - విద్యాప్రపంచగతానాం కలానాం భౌతికత్వం- అవిద్యాప్రపం
 చగతానా మావిద్యకత్వంచ పూర్వం వ్యత్యాదితమేవే త్యవిరోధః- ౧౫

అవిభాగోవచనాత్ - సోయం విద్యత్కళావిలయ ఆత్యంతిక ఏ
 వా విభాగః- ససావశేషో౭విదుషివ- కుతః వచనాత్ - కళానాం ల
 యోక్తనంతరం- భిద్యేతే తాసాం నామరూపేఇతి కలానాం శక్త్యా
 త్మకనామరూపయోః పురుషే లయముక్త్యా సవేషో ౭కలో ౭మృ
 తోభవంతీతి వచనా దిత్యర్థః- ౧౬.

ఇతి పరలయాధికరణం- ర.

పరవిద్యాచింతాం ప్రాసంగికీం సమాప్య ప్రకృతామపరవిద్యా
 చింతా మనుస్మరతి.

తదోక్తోగ్రజ్వలనంతత్రప్రకాశితద్వారో విద్యాసామర్థ్యాత్తచ్ఛేష
 గత్యనుస్మృతియోగాచ్చహర్దానుగృహీతశ్చతాధికయా- ౧౭
 రశ్మయనుసారీ- ౧౮.

నిశినేతిచే న్నసంబంధస్య యావద్దేహ భావిత్యా
 ద్దర్శయతిచ- ౧౯.

అతశ్చాయనేపిహి దక్షిణే- ౨౦.

యోగినః ప్రతిస్మర్యతే స్మార్తేచైతే- ౨౧.

ఇతి ద్వితీయఃపాదః.

పూర్వం సృత్యుపక్రమోధికరణే మందబ్రహ్మవిదో ౭విదుషశ్చ సమానోత్క్రాంతి రిత్యుక్తం- తత్ర మందబ్రహ్మవిద ఉత్క్రాంతో విశేషోత్తరోచ్యతే- తదోకోగ్రజ్వలనం- తస్య విలీనవృత్తిక వాగాది సమూహస్య ఉత్క్రమిష్యతోజీవస్య- ఓకోనివాసస్థానం భూతమాత్మ్యం తేజశ్చబ్దితం తస్యాగ్రం యత్తస్యజ్వలనం- ప్రాప్తవ్య కర్మఫలజ్ఞానరూపం ప్రద్యోతాఖ్యమాదా స్వప్నవద్భవతి- తేన ప్రద్యోతేన ప్రకాశితద్వారో మందబ్రహ్మవిద విద్వాంశ్చభవతి- శ్రుతిః - తస్య హైతస్య హృదయస్యాగ్రం ప్రద్యోతతే- తేన ప్రద్యోతేనైష ఆత్మా నిష్కామతి చక్షుషోవా మూర్ధ్నోవాన్యేభ్యోవా శరీరదేశేభ్య ఇతి- తత్ర విద్వత్తలనామవిభాగవత్-అవిదుషశ్చక్షుష్టఇత్యాద్యనియమవచ్ఛనేత్యాహ- విద్యాసామర్థ్యాదితి- దహరామ్యపాసనసామర్థ్యాత్ అవిద్యావరణ నివృత్త్యభావేపి మూర్ధస్థానాదేవ నిష్కామణం- అన్యథా ద్వారనియమాభావే విద్యాకృతోత్కృష్ట ఫలప్రాప్తి ర్న స్యాదితి- నిమిత్తాంతరమాహ- తచ్ఛేషగత్యనుస్మృతి యోగాచ్ఛేతి- తస్యా ఉపాసనాయాశ్శేషభూతా- యాగతిర్మూర్ధన్యనాడీ ప్రభృతిర్వార్గః తస్యా అనుస్మృతిర్థానం తద్యోగా త్తద్విధానాచ్చతే నైవధ్యాతేన మాగ్నేణ నిష్కామణం యుక్తం- అన్యథా ద్వారా ౭వియమేపిఫలప్రాప్తౌ మార్గథ్యాన విధివైయర్థ్యంస్యాత్- తస్మాత్ హృద్రాసుగృహీతః- హృదేన బ్రహ్మణా నూపాసితేనానుగృహీత శ్శతాధికయా శతనాడీభ్యోధికయా మురగస్యయా సుషుమ్నానాడ్యా ఉత్క్రామతి- అవిద్వాంసస్తు ఇతరాభిర్నాడీభిః- తథాచ శ్రుతిః- శతంపై కాచ హృదయస్య నాశ్యస్తానాం మూర్ధానమభినిస్సృతై కా- తయోర్ధ్వమాయ స్సమృతత్వమేతి విష్వజ్జన్యా ఉత్క్రమణే భవంతీతి- విష్వక్ నానాగతయః- తస్మాత్ హృదయాదుద్గతయా భాసురయా మూర్ధానంగతయా నూర్యరస్మిభిరేకీకృతయా బ్రహ్మనాడ్యా విద్వా నిష్కామతీతి- ౧౭.

రత్యనుసారీ- దహరవిద్యాయామేవ బ్రహ్మనాడిరస్మి సంబంధముక్త్వా అస్మాచ్చరీరా దుత్కామత్యధై తై రేవరస్మిభి రూర్ధ్వ ఆక్రమత ఇతి పూర్వోక్తరీత్యా బ్రహ్మనాడౌ నిష్క్రాంతస్య రత్యనుసారి త్వ ము క్తం- ౧౮.

నిశి నేతి జేన్న సంబంధస్య యావద్దేహభావిత్వాద్దర్శయతిచ- అహని నూర్యరశ్మినాడిసంబంధసత్త్వాత్తతైవమృతోరత్యనుసారీ- నిశితునభవతి- తదసత్త్వాదితిచేన్న- నాడిరశ్మి సంబంధస్య యావద్దేహభావిత్వాత్ యావద్దేహభావిత్వంచ శ్రుతిద్దర్శయతి- అముష్మాదాదిత్యాత్ప్రతాయం తే ఆసుతదానాడిషు సృష్టా ఆభ్యోనాడిభ్యః ప్రతాయం తే తే ముష్మిన్నాదిత్యే సృష్టా ఇతి- ప్రతాయం తే వి సృష్టాభవంతిరశ్మయః- సృష్టాసంబంధాః- నన్వత్ర సంబంధశ్చుతోనతస్య యావద్దేహభావిత్వమిత్యా శంక్య ప్రమాణాంతరసూచకస్సాతశ్చ కారః ప్రయుక్తః- రాత్రావప్యోష్ణస్య స్యదేహే దర్శనా ద్రశ్మిసంబంధోఽనుమేయ ఇతి- తస్మా దహనిరాత్రోవామృతో విద్యానవిలంబే వై వరత్యనుసారీతి- నతస్య రాత్రోమృతస్య కాలాంతర ప్రతిక్షేపిసిద్ధం- ౧౯.

అతశ్చాయ నేపిహిదక్షిణే- కిం దక్షిణాయ నేమృతో విద్యాన్ విద్యాఫలం ప్రాప్నోతి నవేత్యుత్తరాయణ ప్రాశస్త్య ప్రసిద్ధేర్భిష్మస్య తత్ప్రతీక్షా స్మరణాచ్చ సందేహే పూర్వన్యాయమతిదిశతి- అతఏవకాలాంతర ప్రతీక్షానుపపత్తే ర్విద్యా యానిత్యవత్ఫలసంబంధ శ్రవణాచ్చ దక్షిణేప్రయనే మృతోవిద్యాన్ ఫలమాప్నోత్యేవేత్యర్థః- అవిదుషా ముత్తరాయణం ప్రశస్తమిత్యభివదనరూప ప్రవృత్త్యర్థం- పితృప్రసాదలబ్ధ స్వేచ్ఛామరణజ్ఞాపనార్థంచవా భీష్మస్య విదుషఉత్తరాయణ ప్రతిక్షేపిభావః- ౨౦.

నను భగవద్గీతాసు- యత్రకాలేత్వనా వృత్తిమావృత్తించైవ యోగినిః- ప్రయాతాయాంతితం కాలంవత్క్యామి భరతర్షభేతికాలమేవ ప్రతిజ్ఞాయాహరాది కాలవిశేషస్య అనావృత్తయ నియతతోపదేశాత్కథం రాత్రోదక్షిణాయ నేవామృతోవిద్యాన్ అనావృత్తిమాప్ను

యాదత ఆహ- యోగినః ప్రతిస్మర్యతే స్మారైచై తేఞ్మతి- యోగినతే
స్మార్తకవిద్యోపాసకా స్మృత్యయ మహారాదికాలవిశేష స్మర్యతీ
స్మార్తకత్వ ప్రత్యాసత్తే- నశ్చైతదహారాదుపాసకా స్మృతి- నన్వ
త్రయోగోదహారాదుపాసనమేవాస్తు తత్రాహస్మార్తే చై తేఞ్మతి- బ్ర
హ్మర్షణబుధ్యాకృతనిత్యాగ్నిహోత్రాదిః కర్మయోగః- అనాశ్రితః క
ర్మఫలమిత్యాదిస్మృతే- ధారణాపూర్వకాకర్తృత్వానుభవసాంఖ్యం-
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేషువర్తంత ఇతి ధారయన్నితి స్మృతే- తథా
చై తేయోగసాంఖ్యే స్మార్తకేషవ- నశ్చైత విద్యాయాపే- తథాచశ్రుతి
స్మృత్యోరధికభేదాన్న శ్చైత్యోపాస్తిషుకాలనియమః- యదిచ శ్రు
త్యుక్తదేవయాన పితృయానయోరత్ర స్మృతావపి ప్రత్యభిజ్ఞానాత్
స్మృతౌకాలశబ్దేనతదభిమానిదేవతా గ్రహణం శ్రుతి సమానాధికత్వా
యక్రియతే తగా అహారాదికాలాభిమానిదేవతానాం సర్వదా స
త్వాన్నవిదుషోకాలనియ మాపేక్షేత్యనవద్యం- తస్మాద్యదాకదాచిన్మృ
తోవిద్వాన్ విద్యాఫలమాప్నోతీతి సిద్ధం- ౨౦.

ఇతి తదోకోగ్రజ్వలనాధికరణం- ౧.

ఇతి శ్రీమత్పురమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీఅద్వైతానందతీర్థవిరచితాయాం
బ్రహ్మసూత్ర తాత్పర్యదీపికాయాం చతుర్థస్థా
ధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః
హరిః ఓంతత్సత్.

ఓమ్.

శ్రీమద్గురుభ్యానమః.

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

చతుర్థాధ్యాయస్య - తృతీయఃపాదః.

ఏవం పూర్వస్థిన్ పాదేమందబ్రహ్మవిదః కార్య బ్రహ్మలోకప్రాప్తయే దేవయాన మార్గం వక్తుం తదం గోత్రాంతిచింతాకృతా-
సంప్రతి అంగినం దేవయానమార్గం వక్తుం తృతీయఃపాద ఆరభ్యతే.

అచిరాదినాతత్ప్రధితే- ౧.

వాయుమద్బాదవిశేషవిశేషాభ్యాం- ౨.

తటితోధవరుణ స్సంబంధాత్- 3.

అస్తి బ్రహ్మలోకప్రాప్తి హేతౌ దేవయానమార్గే శ్రుతీనాం
విప్రతిపత్తిః- నాడీసంబద్ధరశ్మిరూపో మార్గః క్వచిచ్ఛూయతే- క్వచి
త్తుతేచిష మభిసంభవంత్యర్చిపోహరిత్యాదౌ అగ్న్యదిరూపః అన్య
త్రతు- సూర్యద్వారేణతేవిరజాః ప్రయాంతీతి- విరజాః విరజసః మార్గ
తత్ప్రాప్త్యఫల ప్రతిబంధవిధురా ఇత్యర్థః- ఏవంశ్రుతి విప్రతిపత్తౌ- ప్రక
రణభేదా న్యార్గభేదః- తథాచ విదుషో మృతి కాలానియమవన్యార్గా ని
యమితిప్రాప్తేబ్రూమః- సర్వోహి బ్రహ్మలోక ప్రేక్షురర్చిరాదినైకే
న మార్గేణగంతు మహేతి- కుతః- తత్ప్రధితే- తస్యార్చిరాదిమార్గ
స్య పంచాగ్నివిద్యా ప్రకరణే- యేచామీ అరణ్యేశ్రద్ధాం సత్యముపా
సతే- తేర్చిషమభిసంభవంతీతి పంచాగ్న్యూపాసకస్యే తరస్యాపి విదుష
శ్రుతత్వా దిత్యర్థః- నచప్రకరణభేదాన్యార్గభేదః- సర్వత్రార్చిరాద్యేక
దేశప్రత్యభిజ్ఞానాత్- గంతవ్యబ్రహ్మలోకాభేదాచ్చ- సర్వత్రసర్వవిశే

మణోపసంహారేణానేక విశేషణయుక్తమాగైశ్శావగమాత్ తస్మా
ద్రుహ్యులోకప్రాప్తి హేతుర్దాగై స్సర్వేషామర్చిరాదికై వేతి ౧.

కథమిత్యా కాంతాయాం సర్వేషాం మార్గవిశేషణానాం గ్ర
ధనప్రకారః కథ్యతే- వాయుమబ్జాదవిశేషవిశేషాభ్యాం- సవతం దేవ
యానం పంథానమాసాద్యాన్నిలోక మార్గచ్ఛతి సవాయులోకం సవరు
ణలోకం సద్గంద్రలోకం సప్రజాపతిలోకం సబ్రహ్మలోకమితికౌషీతకినో
దేవయానమార్గమామనంతి- సవిద్యాన్ తత్తల్లోకస్వామినా అగ్న్య
దినానీయత ఇత్యర్థః- ఛందోగా స్తేవమధీయతే- తేఽచిషమేవాభి
సంభవంత్యర్చిపోహరహ్న ఆపూర్వమాణపక్షమా పూర్వమాణపక్షా
ద్యాన్ షడుదజ్ఞేతిమాసాగ్ స్తాన్ మాసేభ్య స్సంవత్సరం సంవత్సరా
దాదిత్యమితి- ఉదజ్ఞాదిత్యోయాన్ షణ్మాసానేతితానితియోజనా- అత
శ్రుతిద్వయేవ్యగ్ని రాదా ప్రతీతః- అనంతరం చకౌషీతకిశ్రుతో వాయుః-
సోర్చిరాదిమార్గైకస్యానంతరంగ్రధితవ్యఇతి సందేహేసర్వతార్చిరాద్యే
కదేశప్రత్యభిజ్ఞానా న్మాగైశ్శ వదగ్న్యనంతరం వాయోప్రత్యభిజ్ఞా
నా తత్త్రైవ తస్య ప్రవేశఇతి ప్రాప్తేబ్రూమః- అద్వాత్ సంవత్సరాద
నంతరం ఆదిత్యాత్పూర్వం వాయుమభిసంవిశంతి- కుతః- అవిశేష విశే
షాభ్యాం- కౌషీతకిశ్రుతో వాయోః కుతశ్చిదానంతర్యం పూర్వత్వంవా
విశేషో నజ్ఞాయతే తద్వాచక పదాభావాత్- బృహదారణ్యకే త్వాది
త్యాత్పూర్వత్వం విశేషోదృశ్యతే- యదా పురుషోఽస్మా లోకా త్రేతి
సవాయుమార్గచ్ఛతి- తస్మై స తత్ర విజహీతే యథా రథచక్రస్య ఖం
తేనస ఉర్ధ్వ ఆక్రమతేస ఆదిత్యమార్గచ్ఛతీతి- పురుషోధ్యాతా- లోకో
దేహః- మైతి తదేతిశేషః- విజహీతే ఛిదంకరోతి- తథాచతేనేతి శ్రు
త్యా ఆదిత్యప్రాప్తి హేతుద్వార భూతా ద్వాయో రాదిత్యస్యా నంత
ర్యావగమా దగ్న్యనంతరపాఠస్య బాధః అత్రైవం క్రమో నిష్పన్నః
నాడీరస్మిప్రవేశానంతరం అర్చిరాది సంవత్సరాంతం గచ్ఛతి- ఛాందో
గ్యశ్రుత్యనుసారాన్- బృహదారణ్యకే మాసానంతరం దేవలోకశ్రవ
ణేపి ఛాందోగ్యశ్రుత్యా మాసానంతరం సంవత్సరస్సైవప్రవేశే- తస్య
మాసావయవత్వేన యోగ్యత్వాత్- సంవత్సరానంతరం దేవలోకస్య

తతో వాయోస్తస్మా దాదిత్యస్య ఆదిత్యా చ్ఛందమస శ్చంద్రాతటి
ల్లోకస్య ప్రవేశః తథాచ నూత్రై వాయుపదందేవ లోకోపలక్షకం ఆ
బ్దానంతరం దేవలోకసహిత వాయుమాగచ్ఛతి విద్వా నిత్యర్థః- ౨.

ఏవ మగ్న్యనంతరశ్రుత వాయోః స్థానముక్త్యా తత్రైవకాషీ
తకిశ్రుతో వాయ్వనంతరశ్రుత వరుణాదీనా మర్చిరాదిమాగ్రే స్థానమా
హ- తటితోధి వరుణస్సంబంధాత్ - తటితో విద్యుల్లోకా దధి ఉపది
ష్టాత్ వరుణస్సంబంధ్యతే కుతః- సంబంధాత్ - తటిత ఉపరిహి సజ
లా మేఘాదృశ్యంతే జలాధిపతిశ్చ వరుణఇతి తటిద్వరుణయో స్సంబం
ధా దిత్యర్థః- వరుణానంతర మింద్రాదేః ప్రవేశః కాషీతకి శ్రుతిపాఠక్ర
మే బాధకాభావాదితి- 3.

ఇత్యర్చిరాద్యధికరణం- ౧.

ఏవ మర్చిరాదీనాం క్రమం నిరూప్య తేషామేవ స్వరూపం ని
రూపయతి-

ఆతివాహికాస్తల్లింగాత్ - ౪.

ఉభయవ్యామోహ తత్ప్రీధేః- ౫.

నై ద్యుతేనైవ తతస్సచ్చుతేః- ౬.

కిమేతే ర్చిరాదయో మార్గచిహ్నభూతా ఉతభోగభూమయ ఆ
హాస్విదాతివాహికా ఇతిసంశయే తత్రార్చిరాదీనాం వృక్షనద్యాదివ
న్మార్గచిహ్నత్వం- అగ్నిలోకం వాయులోకమిత్యాది లోకశబ్దశ్రవణా
ద్భోగభూమిత్వం వేతిప్రాప్తేబ్రూమః- ఆతివాహికాస్తల్లింగాత్ - తేర్చి
రాదయ ఆతివాహికాః బ్రహ్మగంత్యాణాం విదుషాంగమయి తారః-
కుతః- తల్లింగాత్ - అమానవస్సపనాన్ బ్రహ్మగమయతీ త్యమా
నవపురుషస్య విద్యుల్లోకం ప్రాప్తానుపాసకాన్ ప్రతిబ్రహ్మగమయిత్వ
త్వ శ్రవణాదిత్యర్థః- సచయస్య గమయిత్వత్వం తస్యైవతదితి వాచ్యం
తస్య వాక్యస్యార్చిరాది మానవపురుష సమభివ్యాహార ప్రాప్తమాన
వత్వ నివృత్తిపరత్వేన సిద్ధవ ద్గమయిత్వత్వానువాదకత్వాత్ - అతస్సి

ధవద్గమయితృత్వ దశనాల్లింగా త్పూర్వేషామచిరాదీనాం పురుషా
ణాం నేతృత్వంనచలోకశబ్దాత్తేషాం భోగభూమిత్య మితివాచ్యం- లీసేం
ద్రియాణాం విదుషాం భోగభావాత్ - తస్మాదగ్నిస్వామికం లోకప్రా
ప్య - తేనాగ్నినాతివాహికే నాహదేవం ప్రాప్నోతి - తేనదేవతాం
తరమిత్యేవం యోజ్యం- ర.

ననులింగమాత్రం నపూర్వేషాం నేతృత్వగమకం న్యాయాభా
వాదిత్యతప్తా- ఉభయవ్యామోహాత్తత్తిద్ధే- యద్యచిరాదయో అ
చేతనాస్తదావిదుషామపి నిదేహానాం లీసేంద్రియాణాం జ్ఞానాభావా
న్నో భయోవిద్యదర్శిరాద్యోవ్యామోహదజ్ఞత్వా ద్భ్రహ్మప్రా
ప్తినిస్సాన్ - లోకేహిమూర్ఖో యత్నహీనోయత్నవద్భిశ్చేతనాం
తరైస్థేనాచేతనై రతోయత్న హీనశ్చేతనశ్చేతనాంతరై స్థేన
తథితి న్యాయసహితాల్లింగాత్పూర్వేషా మచిరాదీనాం దేవానాంత
త్తిద్ధే నేతృత్వసిద్ధే నన్యాయహీనంలింగం- అర్చిరాదీనాం దేవత్వే
దక్షిణాయనే రాత్రోవాపేతస్య విదుషో బ్రహ్మలోకగతిర్యుక్తతరాభ
వతి- దేవానాం సర్వదా సత్వాదితి- గి.

వైద్యుతేనైవ తతస్తచ్చుతే- అమానవః పురుషో విద్యుల్లోక
మాగతో వైద్యుతః - తేనైవ- తతః విద్యుల్లోకాదూధన్వం నీయమా
నా విద్వాంసః బ్రహ్మ ప్రాప్నువంతి కుతః- తచ్చుతే- అమా
నవవత్య బ్రహ్మలోకా గమయతి విద్యుల్లోకస్థానిత్యమానవస్సైవ గ
మయితృత్వ శ్రవణాత్ - అమానమౌప సజ్జనత్వే నతువరుణాదీనాం
నేతృత్వం నప్రాధాన్యేన అర్చిరాదివిద్యుతంతానాంచ ప్రాధాన్యేనైవ-
తస్మాదర్చిరాదయో నేతారథితి సిద్ధం- ఓ.

ఇత్యాది వాహికాధికరణం- ౨.

ఏవం గంతవ్యప్రాప్తి హేతుం మార్గం నిరూప్యఫలభూతం గంత
వ్యం నిరూపయతి.

కార్యంబాదరిత్యగత్యుపపత్తే- 2.

విశేషితత్వాచ్చ- ౮.

సామీప్యాత్తు తద్వ్యపదేశః- ౯.

కార్యత్యయేతదధ్యక్షేణసహతఃపర మధిధానాత్ - ౧౦.

స్మృతేశ్చ- ౧౧.

పరంజై మినిర్ముఖ్యత్వాత్ - ౧౨.

దర్శనాచ్చ- ౧౩.

నచకార్యేప్రతిప్రత్యభిసంధిః- ౧౪

సవనాన్ బ్రహ్మగమయతీత్యత్ర- కింపరంబ్రహ్మగమయత్యమా నవఉత కార్యంబ్రహ్మేతి సంశయే పూర్వపక్షమాహ- కార్యమితి- కార్యమేవ బ్రహ్మగమయతీతి బాదరిరాచార్యో మన్యతే- కుతః- అస్య కార్యబ్రహ్మణః పరిచ్ఛిన్నస్య గత్యుపపత్తేః గంతవ్యత్వోపపత్తేః- ప్రత్యగూభతస్యా పరిచ్ఛిన్నస్య పరస్య బ్రహ్మణ స్తదనుపపత్తేరితి- ౭.

విశేషితత్వాచ్చ- బ్రహ్మలోకాన్ గమయతీతి శ్రుత్యంతరే బహువచసేన గంతవ్య బ్రహ్మణో విశేషితత్వాత్- సావయవస్యావయవ భేదేన భిన్నస్య బ్రహ్మణవేవ గంతవ్యత్వం- ననిరవయవ ప్రత్యగూభత బ్రహ్మణః- లోకశబ్దాచ్చ- భోగభూమేరేవ ప్రాప్యత్వం సపరస్వేతి చకారార్థః- ౮.

నను నపుంసక బ్రహ్మశబ్దస్య పరస్మిన్నేవ ముఖ్యత్వా త్కథం కార్యబ్రహ్మణి బ్రహ్మగమయతీతి వ్యపదేశే స్మృతాహ- సామీప్యాత్తు తద్వ్యపదేశః- తుశ్చోద్వయనిరాసార్థః- పరమేవహి బ్రహ్మచిత్తోపహితం కార్యబ్రహ్మైత్యుచ్యతే- తథాచ కార్యబ్రహ్మణః కారణబ్రహ్మసామీప్యాత్ కారణే ముఖ్యస్య బ్రహ్మశబ్దస్య కార్యే వ్యపదేశః- లక్షణయా ప్రయోగఇత్యర్థః- ముఖ్యాసంభవా దితిభావః- ౯.

నను కార్యబ్రహ్మప్రాప్తౌ తేషాం నపునరావృత్తిరితి శ్రుతివిరోధ స్తత్రామా- కార్యాత్మయే తదధ్యక్షేణసహతః పరమభిధానాత్- కార్యబ్రహ్మలోకస్యాత్మయే నాశేసతి- తదధ్యక్షేణ తల్లోకస్యామినా హిరణ్యగర్భేణ సహతః కార్యాద్బ్రహ్మణః పరంబ్రహ్మప్రాప్తువం త్యుత్పన్న బ్రహ్మసాక్షాత్కారా విద్వాంస ఇత్యనావృత్తిశ్రుతే రవగంత వ్య మిత్యవిరోధః- ౧౦.

స్మృతేశ్చ- బ్రహ్మణాసహ తేసర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే-పరస్యాంతేకృతాత్మానః ప్రవిశంతి పరంపదమితిస్మృతిరపి బ్రహ్మలోకప్రాప్తానాంక్రమముక్తిం దర్శయతి-అతోపినానావృత్తిశ్రుతివిరోధః-ప్రతిసంచరో మహాప్రళయః-పరస్య హిరణ్యగర్భస్యాంతోఽధికార సమాప్తిః- తదాకృతాత్మాన స్సాక్షాత్కృతాత్మ తత్త్వా శ్శుద్ధధియో బ్రహ్మలోకవాసినః పరంపదం విశ్వరూపం నిగుణంచ బ్రహ్మ ప్రాప్తువంతి తియోజనా- తస్మాత్కార్య బ్రహ్మప్రాప్త్యర్థమేవ అర్చిరాదిగతిన్-ప్రత్యగ్భూత పరబ్రహ్మప్రాప్త్యర్థం ఘటాకాశస్యేవ మహాకాశప్రాప్త్యర్థం- గతేరథలత్వాదితి- ౧౧.

సిద్ధాంతమాహ- పరంజైమి నిర్ముఖ్యత్వాత్- నపునక బ్రహ్మశబ్దస్య పరస్మిన్నేవ బ్రహ్మణి ముఖ్యత్వాత్పరమేవ గమయత్యమానవ ఇతిజైమిని రాచాగోమన్యతే- పరస్యైవ బ్రహ్మణ అద్వితీయశ్య పరమార్థతస్సత్వాత్- కార్యంతు రజ్ఞాసర్పవత్తత్రాధ్యస్తమేవ - అధ్యస్తప్రాపణే- అవిద్యాయావవ సామర్థ్యం నాన్యస్యకుత్రాప్య దశేనాత్- అతోఽమాననశ్చిన్మయః పురుష అధ్యస్తం కార్యం బ్రహ్మన ప్రాపయతి- కింతుచిన్మయం పరంబ్రహ్మవవిశేరూపం సర్వాత్మకం ప్రాపయతి- తథాప్యపాసకః అవిద్యానిద్రాతోఽప్రబుద్ధశ్చే త్సంసారాంతర్భూతమేవ గత్యాదిలభ్యం పరిచ్ఛిన్నం భూతభౌతికాత్మకం కార్యం బ్రహ్మస్వప్న వత్స్వయమేవానుభవతి - సతత్రామానవ పురుషస్యాపరాధః కింతుపాసక స్త్యైవేతి- ఏవమవిద్యయా కార్య బ్రహ్మలోకే జన్మప్రాప్త్య మధ్యే తత్త్వసాక్షాత్కారేపి మహాప్రళయ పర్యం

తం జీవన్ముక్తిరేవ- తస్యా- ఉపాధేస్తదవధికత్వాత్- అనంతరం బ్రహ్మణా సహపరంజ్యోతి స్సంపత్తివిదేహ ముక్తిశ్చేతి- తస్యతావదేవచిరం యావన్న విమోక్ష్యే అధసంపత్వ్య ఇతిశ్రుతే- ౧౨.

నన్యమానవః పురుషః పరమేవ బ్రహ్మప్రాపయతిచేత్ అద్వితీయే తత్రబ్రహ్మలోకానితి బహువచనం కథమిత్యాశంకాయామాహ- దశనాచ్చేతి- యావాన్వా అయమాకాశస్తావానేహేంతహృదయ ఆకాశఇతి దహరాకాశస్య బ్రహ్మత్వ ముపదిశ్య ఉభేద్యావాప్యధివీ అంతరేవసమాహితే- ఉభావగ్నిశ్చ వాయుశ్చ సూర్యాచంద్రమసాపు భావిత్యాదినా తత్రసర్వస్యాపి విద్యాప్రపంచస్య సద్భావప్రతిపాదన దర్శనాత్- తస్యసర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతీతి బహువచన దర్శనాత్- చకారేణ- తేబ్రహ్మలోకేష్వితి కైవల్యోపనిషది బ్రహ్మైవలోకా ఇతి వ్యుత్పత్త్యాకల్పనారూప బహుత్వదర్శనాత్- వేదాహమేతం పురుషం మహంతం ఆదిత్యవణం తమసస్తుపారే సర్వాణిరూపాణి విచిత్యధీరః- నామానికృత్వాభివదన్ యదాస్తే- ఇతి సమష్టి జీవస్య హిరణ్యగర్భస్య తత్వప్రబోధానంతరం తమసః పరస్య పరమపురుషస్య- సర్వాణి రూపాణి విచిత్యేత్యాదినా సర్వాత్మకత్వేన మననదర్శనాత్- పురుషవేదంవిత్వం కర్మతపో బ్రహ్మపరామృతమితి ముండకోపరమాత్మనో విశ్వరూపత్వ ప్రతిపాదనదర్శనాచ్చేత్యతో లోకానితి బహువచనం నానుపపన్న మితిభావః- ౧౩.

నను ప్రజాపతే స్సభాం వేశ్యేప్రపద్యేప్రాపుయామితి మరణకాలే ఉపాసకస్య కార్యబ్రహ్మప్రాప్తి సంకల్పః కథ మిత్యాశంకాయామాహ- నచ కార్యే ప్రతిపత్త్యభిసంధిరితి- అయం ప్రతిపత్త్యభిసంధిః ప్రాప్తిసంకల్పో నచ కార్యే బ్రహ్మణి- కార్యబ్రహ్మప్రాప్తివిషయకో నభవతితి యావత్- కింతు పరబ్రహ్మప్రాప్తి విషయకవిన- కుతః- నేతరోఽనుపపత్తే రిత్యాదినా సర్వత్ర నిషిద్ధత్వాత్- తేయ దంతరా తద్భ్రష్మాతి- పరస్మైవ ప్రకృతత్వాత్- ఏతత్సత్యం బ్రహ్మపురంత ఇమే సత్యాః కామా ఇత్యాది ప్రతిపాదనాచ్చ- నను ప్రకరణాదిబలాద్వే

శ్మప్రాప్త్యాది సంకల్పస్య పరవిషయత్వేపి తస్యాః ప్రాప్తిర్గతి పూర్వక
త్వం కథమితిచేత్ అవిద్యాలేశవశా త్వస్యవదితి వదామః - శ్రుత్యర్థ
స్తు- చతుర్థపాదే సంకల్పాదేవతు తచ్ఛ్రుతేరితి నూత్రవ్యాఖ్యానావస
రే సమ్యక్దర్శయిష్యతే- ఏవం ఉపాసనాకాలే ఉపాసితేపి పరే బ్ర
హ్మణి- మరణకాలీన సంకల్పస్య పరప్రాప్తివిషయకత్వేపి- అమానవ
పురుషేణ పరబ్రహ్మప్రాపణేపి- అవిద్యాలేశానువర్తనదోషా త్కార్యం
బ్రహ్మైవప్రాప్తం నపరం అహం అవిద్యాప్రాబల్యం- ఏకశ్చత్రు గ్న
ద్వితియోస్తి శత్రు రజ్ఞానతుల్యః పురుషస్య రాజన్ని త్యభియుక్తవచ
నాత్.

ఏవంవిధం శాస్త్రార్థమపాస్య- పూర్వపక్షనూత్రాణి సిద్ధాంతీ
కృత్య- ఉత్తరనూత్రాణాం పూర్వపక్షత్వవర్ణనం- పరంబ్రహ్మ నిర్గు
ణమేవ- సగుణంతు కార్యరూపమేవ తత్రాప్తిర్గతి పూర్వకై వేత్వాది
వర్ణనంచ వ్యాఖ్యాతృణాం- పూర్వపక్షభూతబాదర్యాదులోమ్యా
దిమతానుసార్యేవ- తేహి పరంబ్రహ్మనిర్గుణమేవేతి కార్యమేవ సగుణ
మితిచ మన్యంతే- కార్యం బాదరితి- చితితన్నాతేణ తదాత్మకత్వాది
తిచ తస్మత్పర్యంతాత్- నతు కాశకృత్స్న జైమిని బాదరాయణసిద్ధాం
తానుసారి- అవస్థితేరితి కాశకృత్స్నః- పరం జైమిని ర్ముఖ్యత్వాత్-
బ్రాహ్మేణ జైమిని రుపన్యాసాదిభ్యః- ఏవమ ప్యుపన్యాసాత్పూర్వభా
వా దవిరోధం బాదరాయణిత్యాది నూత్రార్థా ననుగుణత్వాత్- తే
మాం నూత్రాణాం విరుద్ధార్థకథనా చేత్యలం- ౧౮.

ఇతి బాదర్యధికరణం- 3.

ఏవమచి-రాది గత్యాగంతవ్యం నిరూప్యగంతూన్నిరూపయతి.

అప్రతీకాలం బనాన్నయతీతి బాదరాయణ ఉభ

యథా-దోషాత్తత్ర-తుశ్చ- ౧౯.

విశేషంచదర్శయతి- ౧౬.

ఇతి త్వతీయఃపాదః.

కిమమానవః పురుషస్సర్వానుపాసకాన విశేషేణ బ్రహ్మగమ
యత్కుత ప్రతీకోపాసక భిన్నానితీసంశయే - నియామకాభావాత్సర్వా
నితి ప్రాప్తే బ్రూమః- అప్రతీకాలంబనాన్నయతీతి బాదరాయణః ప్రతీ
కోపాసకభిన్నాన్ సర్వానుపాసకాన్ నయత్యమానవ ఇతి బాదరా
యణ ఆచార్యో మన్యతే- కుతః- ఉభయథా అదోషాత్ కాంశ్చిదు
పాసకాన్నయతి కాంశ్చిన్నేత్యుభయథాఽభ్యుపగమే దోషాభావాత్ -
అనియమన్యాయస్య ప్రతీకభిన్నవిషయత్వా దితిభావః- నియామకమా
హ- తత్కృతుశ్చేతి- క్రతురుపాసనం- ప్రతీకోపాసనేషు నామబ్రహ్మే
త్యాదిషు బ్రహ్మణః ప్రతీకం ప్రతివిశేషణత్వేన ప్రతీకప్రైవ ప్రాధా
న్యాత్ - నతదుపాసకానాం బ్రహ్మోపాసకత్వం ఇతరేషాం ప్రాధాన్యే
న పంచాగ్న్యాది బ్రహ్మోపాసకానాం అవిద్యానివృత్తౌ సద్యోముక్తి
రవిద్యా లేశానువృత్తౌ క్రమముక్తిరితి- ౧౫.

విశేషంచ దర్శయతి- యావన్నామ్నోగతం తత్రాస్యయథాకా
మచారోభనతీతి నామ ప్రతీకోపాసన ఫలాదుత్తరోత్తరవాగా ద్యు
పాసకానా ముత్కృప్తం ఫలవిశేషం దర్శయతి శ్రుతి ర్వాగ్వాచ నా
మ్నోభూయసీత్యాద్యా అయంచ ఫలవిశేషః ప్రతీకానాముత్కృష్టాః
పకర్షణతా ముపాస్యన్వే యుజ్యతే- నతు సర్వత్రైకరూపస్య బ్ర
హ్మణ ఉపాస్యత్వే- తస్మాద్బ్రహ్మోపాసకానామేవ బ్రహ్మప్రాప్తి
నేప్రతీకోపాసకానా మితి సిద్ధం- ౧౬.

ఇత్యప్రతీకాలంబనాధికరణం- ర.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానంద
తీర్థశిష్య శ్రీ అద్వైతానందతీర్థ విరచితాయాం
చతుర్థాధ్యాయస్య తృతీయపాదః
పాదః - ఓంతత్సత్ -

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

శ్రీమహాసరస్వత్యైనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమోనమః.

చతుర్థాధ్యాయస్య - చతుర్థఃపాదః.

అత్ర చతుర్థపాదేతు- తత్తజ్జస్య జీవన్ముక్తి ద్విదేహము క్తిశ్చ
న్యాయేన నిరణీతా.

సంపత్త్యావిర్భావస్సేన శబ్దాత్ - ౧.

ఏవమేవైష సంప్రసాదోఽస్మా చ్చరీరా త్సముత్థాయ పరం
జ్యోతి రుపసంపద్యస్సేన రూపేణాభి నిష్పద్యతే - సఉత్తమః పురుష
ఇతి- ఛాందోగ్యప్రమప్రపాతకగతం వాక్యం విషయః-

తత్ర స్వరూపేణాభి నిష్పత్తిరూప పరమముక్తిమాత్రస్వీకారే-
స్వస్వరూపేణ చిన్మాత్రాత్మనా అభినిష్పన్నస్య ముక్త్యైవ ఆత్మత్వే అవి
భక్త్యైవ సంశయాభావా దవ్యవహర్యత్వా చ్చ త్ర సూత్రాణా
మాకాంతైవ నన్యాత్ - ఆత్మా చిన్మాత్రస్వరూప ఏవహి.

పశ్యమాణవై భవస్య కార్యబ్రహ్మసంబంధిశ్చై తత్త్వజ్ఞానఫల
మాత్ర ప్రతిపాదకేఽస్మి శ్చతుర్థపాదే అసంగతి స్త్రీయపాదేన పు
నరుక్తిః కార్యబ్రహ్మవై భవేన శాస్త్రపరిసమావసంచ ప్రసజ్యేత- సమష్టి
చిత్తాకాశరూపాహి జీవః కార్యం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే-కార్యోపాధరయం
జీవః కారణోపాధి రీశ్వరణీశ్రుతే - తద్వైభవం భూతభాతికరూప
మాః యద్యకం సః సా రాతర్కతేవ- సచకరతా ల మజ్జన కల్పితం

జీవభావ మనుభూయ పశ్యా తత్త్వజ్ఞానేన జీవన్ముక్తోభవదితి - వేదాహమేత మిత్యాది పురుషసూక్తవాక్యే నావగమ్యతే - ఏవం బ్రహ్మ విష్ణివంద్ర రుద్రాదిలోకేషు భక్త్యాది సాధనాంతరై స్సాలోక్యాది చ తుర్విధ ముక్తిభాజోపి భవిష్యద్వృత్త్యా జీవన్ముక్తా ఇతి - తేషాం తత్తత్ స్థానప్రభావాత్ క్రమశః స్తత్త్వజ్ఞాన సంప్రాప్తిః - క్రమేణ స్వరూప చిన్మాత్ర పరిశేషరూప పరమముక్తిశ్చేతినస పునరావర్తత ఇత్యాదిశ్రుతి భి రవగమ్యతే.

అత్ర శ్రుతినూత్రయో సంపద్యేతి లగ్నప్రత్యయేన- సముత్థాయేతి శ్రుతిగతేనచ- భ్రాంత్యా కార్యోపాధీకోయం జీవస్తత్త్వజ్ఞానేన స ముక్తిక్వసన్నత్వాత్ సంప్రసాదశబ్దేతో ౭స్మాచ్ఛరీరాత్ - స్థూలాత్ సూక్ష్మోత్కరాణాచ్చ విద్యాదశాయా మనుభూతాత్ అవస్థాత్రయ గోచరాత్ సముత్థాయ- జడదృశ్య పరిచ్ఛిన్న తదాత్మతాభ్రాంతిం త త్పత్యతాభ్రాంతిం సంమృద్యబాధిత్వా పరం కారణరూపం జ్యోతి శ్శుద్ధసత్వోపహిత చిద్రూపం యథోపాసనముపసంపద్య ఆత్మభావే నోపగమ్య- తత్రసర్వజ్ఞత్వ సహితం యుగపత్సర్వ కామావాప్తిరూ పం జీవన్ముక్తత్వ మనుభూయ పశ్యాత్ - స్వేనచిన్మాత్రకూటస్థ రూపేణాభి నిష్పద్యత ఇతిశ్లిష్యతే.

యథాతపర్తు సంశుష్కబృహత్తటాగ తత్త నిమ్న దేశపరిశిష్ట స్వల్ప జలభాగావమాను సంపూర్ణావృష్ట్యా ఏక తామాపన్నా స్తటాగ సంపూర్ణా అపి - తరంగ బుద్బుదభేన ప్రవాహవేగావలూడికం - కించిత్కాలుష్యంచ కంచితకాల మనుభూయ- పశ్యాన్నిర్మలాద్వితీయ నిశ్చలపూర్ణ జలమాత్ర రూపేణాభినిష్పద్యంతే తద్వత్.

తేప్రాప్నువంతి మామేవ సర్వభూతహితేరతా ఇతిగీతా ద్వాదశాధ్యాయే తత్త్వజ్ఞానపిమామేవేశ్వరం ప్రాప్నువంతీత్యవధృతం భగవ తాచిన్మాత్రసత్తాసామాన్యే విశ్రాంతస్య నిరంతరం- సర్వేశస్యేహ సర్వ త్వం సర్వాత్మత్వంచ సర్వదేత్వాదివాసిష్టేచ - చిన్మాత్రసత్తారూపేణ విశ్రాంతస్య జీవన్ముక్తిస్య సర్వత్వం సర్వవిద్యా ప్రపంచరూపత్వం

తంత్రత్వత్వ రూపత్వంచమాయావిలాసరూపేణ సర్వదా సంభవతీతి ప్రతిపాదితం

మధ్యగతా భావ్యకృతాచ- దక్షిణామూర్త్యప్రకఫలశ్లోకే సర్వాత్మత్వ మహావిభూతిసహితంస్యా దీర్ఘరత్వం స్వతస్సిద్ధ్యే దితిశ్వర భావః పురుషార్థరూపత్వే నాభ్యుపగతః యోబ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వంయో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మా ఇత్యాదిశ్రుత్యా ఏకసా ద్విభూతిరూపో బ్రహ్మాది సర్వవిధాతా సర్వఫలదాతాచ పరమేశ్వరో స్తీతి- తత్సంపత్తి జీవన్ముక్తి దితిచ నిర్వివాదమితి- ౧.

ననుదేహ పాతానంతరం ముక్తిరుచితా- స్వగాదివత్- నజీవ ద్దశాయాం తత్త్వజ్ఞానమాత్రేణ- కుత్రాపి శాస్త్రాంతరే అనభ్యుపగమా దిత్యా శంకాయామాహ-

ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్ - ౨.

తమేవం విద్వానమృత ఇహభవతీతి శ్రుత్యనుసారేణ జీవద్దశా యామేవ తత్త్వజ్ఞానాజీవన్ముక్తి రభ్యుపగమ్యతే- విద్వద్భిః జ్ఞానసమ కాలముక్తః కై వల్యంయాతిహాఽశోక ఇత్యభియుక్తవచనాత్- సాచ ఘ్నాలదేహవసాన పర్యంతమేవేతి సభ్రమితవ్యం నాశస్యాకించిత్రర త్వాత్- దేహత్రయస్యాపి తత్త్వ జ్ఞానోదయ సమకాలమేవ బాధిత త్వాత్- తస్యతావదేవచిరమిత్యాది శ్రుతిస్తు ప్రారబ్ధభోగాభాసాను వృత్తిపరా.

సరూపోసామనోనాశో జీవన్ముక్తస్య విద్యతే- నిదాఘరూప నాశస్తువత్- దేహముక్తి కేఇత్యాదిశ్రుత్యా సరూపమనోనాశస్య స త్వమాత్ర పరిశేషేణ చిత్తనాశస్య జీవన్ముక్తిరూపత్వాత్ సత్త్వావశే షకాలే సర్వజ్ఞత్వ సహిత సర్వకామావాప్తి నిష్ప్రత్యూహేతి.

చిత్తసత్వే పరిచ్ఛిన్న దేహత్మభావరూప స్సంసార స్సత్త్వమే షే పూర్ణాహంతా ఈశ్వరభావౌ జీవన్ముక్తిః సత్వలయేతు విదేహము క్తిశ్చిదేకరసకూటస్థరాపేతి- జీవన్ముక్తస్యాప్యవిద్యా తత్కృతజన్మ

జరాద్యనర్థభూపాదక జీవభావస్య నివృత్తత్వా న్ముక్తత్వం సుస్థిరం కుతః- ప్రతిజ్ఞానాత్ - ఏతం త్వేవ తేభూయోఽనువ్యాఖ్యాన్యమీతి సకలదోష ముక్తస్యైవాత్మనో వ్యాఖ్యేయత్వేన పునః పునః ప్రతిజ్ఞానాదిత్యర్థః- ౨.

సన్వనాత్మన సత్త్వశేషస్యోపాధే సత్త్వాత్కథం ముక్తత్వ మిత్యా శంకాయామాహ.

ఆత్మాపకరణాత్ - 3.

సత్త్వశేషోపాత్త్యైవ- అతిశుద్ధత్వాత్ - చిద్రూపత్వాత్ - భేదభూమాజనకత్వాత్ - కార్యరూపత్వాభావాత్ - యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవా భూదితి శ్రుత్యంతరాత్ - సర్వాత్మ సంవిదోచ్ఛత్వం బ్రహ్మాత్మనేవ సంస్థిత మితిచిన్మాత్రస్వరూపతా విస్మృత్యనాపాదకత్వాత్ సర్వస్యాపి ప్రపంచస్యాత్మరూపతా సంబోధకత్వాచ్చేతిభావః- కుతః- ప్రకరణాత్ - యఆత్మాపహత పాపేతి ప్రస్తుతత్వాదిత్యర్థః- 3.

సనుతభాస్యోపాధికో విభాగస్సల్పోపవగమ్యత ఇత్యా శంకాయామాహ.

అవిభాగేనదృష్టత్వాత్ - ౪.

పరమేశ్వరాచ్ఛుద్ధసత్త్వమాత్రోపహితా దవిభాగేనైవ జీవన్ముక్తస్యాపి స్థితిస్సంభావ్యతే- కుతః- దృష్టత్వాత్ - బ్రహ్మైవసన్ బ్రహ్మైవేతి- తత్త్వమసీత్యాది శ్రుతివ్యభేదస్యైవ దృష్టత్వాత్ - పూర్వోదాహృతదృష్టాంతే స్వల్పజలశేషాణాం మహాజలేనా విభాగస్య దృష్టత్వాచ్చేత్యర్థః- ౪.

ఇతి సంపత్త్యధికరణం- ౧.

తహి= పరమేశ్వరేణాత్యంతా విభాగప్రాప్తస్య జీవన్ముక్తస్య పారమేశ్వర మైశ్వర్యంచస్యా దిత్యా శంకాయాం మతభేదానుప

ప్రదేశ్య నిణయమాహ- భగవాన్ సూత్రకారః.

బ్రాహ్మణజై మిని రుపన్యాసాదిభ్యః- ౧.

బ్రాహ్మణ బ్రహ్మ సంబంధినా ఐశ్వర్యేణ సత్యకామత్వ సత్య సంకల్పత్వాదినా సజీవన్ముక్తో విలసతీతి జై మినిరాచార్యో మన్యతే- కుతః- ఉపన్యాసాదిభ్యో హేతుభ్యః- ఆదిశబ్దేన విధి వ్యపదేశా గృహ్యంతే- ఉపన్యాస ఉపక్రమః- యాత్యాఽపహత పాస్కావిజరోవి మృత్యురిత్యాదిః- సోన్వేష్యస్య సువిజ్ఞాసితస్య ఇతివిధిః- తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారోభవతీత్యాది న్యూపదేశః ఫలనిదేశః- ఏభ్యో హేతుభ్య ఇత్యర్థః- ౧.

చితితన్మాత్రేణ తదాత్మకత్వాదిత్యోడులోమిః- ౬.

బౌడులోమినామాచార్యస్తు - జీవన్ముక్త శ్చిన్నాత్ర స్వరూప త్వాత్ - బ్రహ్మచితి తన్మాత్రేణైక్యమనుభవతి- నతు సత్యకామత్వా దీన్ - ధర్మాణాం ధర్మిణోభేదేనాభేదే నభేదాభేదేనవా నిరూపణాయో గాత్తుచ్ఛత్వమేవ మన్యత ఇతి- ౬.

ఏవం పక్షద్వయ ముపప్రదేశ్య సిద్ధాంతయతి సుఖబోధాయ ఏవమప్రపన్యాసా త్పూర్వభావా దవిరోధం బాదరాయణః- ౭.

ఏవమపి- జీవన్ముక్త సత్యకామ సత్యసంకల్పశ్చ భవతీత్యప్రపన్యాసాత్ ప్రతిపాదనాత్ - శ్రుతేరనతిశంక్యత్వాత్ - పూర్వభావాత్ తత్వజ్ఞానేనా విద్యా తత్కార్య భూతభౌతికప్రాంతిబాధేపి పూర్వస్య కారణస్యమాయకస్య పారమేశ్వరస్యైశ్వర్యస్యభావాత్ సద్భావాత్ తత్వజ్ఞానాబాధ్యత్వాత్ - తథాపి అవిరోధం అద్వైతేన కశ్చిద్విరోధ ఇతి బాదరాయణో మన్యత ఇతి- కథమవిరోధఇతిచేత్.

యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదితిశ్రుత్యా- తత్వజ్ఞానేన- ధర్మ ధర్మ్యాద్యావిద్యక వికల్పజాతస్య భేదభ్రమస్యచోన్మూది తత్వాత్ - చి

దేశరసత్వేనమాయక విలాసమాత్రతయా స్వతోఽఖండత్వా దితి
భావః- మాయావిద్యేవిహయైవ ముపాధీపరజీవయోః అఖండం స
చ్చిదానందం పరబ్రహ్మైవ లక్ష్యత ఇత్యాదివాక్యేషు- ప్రథమం తత్త్వ
జ్ఞానేనా విద్యాం విహాయ- జీవన్ముక్తభావేన విహృత్య పశ్చాత్తత్త్వభా
వేనమాయాంచ విహాయాఖండరూపేణ విదేహముక్తోభవతీతి విభాగే
నయోజనీయం- భూయశ్చాంతే విశ్వమాయా నివృత్తిరిత్యాదిశ్రుతేః-
మాయాయాః- భ్రాంతిసిద్ధత్వా భావాచ్ఛేతిభావః- 2.

పరంజ్యోతిరుపసంపన్నో జీవన్ముక్త స్సర్వా లోకానాప్నోతి
సర్వాశ్చ కామానితిహిషలం న్యపదిష్టం- వేలోకాః కామాశ్చకుత్ర
త్యాః కిం విధాః కథంకేనవా సాధనేన లభ్యంత ఇత్యాకాంతో
యామాహ.

సంకల్పాదేవతు తచ్చుతేః- ౮.

సతత్రపర్యేతి జతున్ క్రిడన్ రమమాణ ఇత్యాద్యుత్తరవాక్య
ప్రతిపాదితాన్ కామాన్ చిన్మాత్రరూపాన్- సభూతభౌతికరూపాన్-
తద్రూపం తేర్విద్యయా నిరస్తత్వాత్- సశుద్ధసత్వోపాధికో జీవన్ముక్తో
మనోస్యదైవం చక్షుస్సవాపవతేన దైవేన చక్షుషా మనసా ఏతాన్
కామాన్ పశ్యన్ రమతేయ ఏతేబ్రహ్మలోకేఽతి- తచ్చుతేః- కామా
వాప్తిశ్రుతేః దైవేన చక్షుషాసంకల్పాదేవ- నాన్యసాధనాంతరాత్-
యగపత్సర్వా నామాన్ పరమాత్మనివకపాద్విభూతిరూపేణ స్థితాన్
పశ్యన్ననుభవన్ రమత ఇత్యర్థః- నైవదేవాఅశ్నంతీనసి బంతీత్యాదిశ్రు
త్యంతరాత్- కామాస్తదనుభవశ్చ జ్ఞానరూప ఏవసక్రియారూప ఇతి
ఆత్మక్రిడ ఆత్మరతిరాత్మమిధున ఆత్మానంద స్వస్వరాడ్భవతీత్యాది
శ్రుత్యంతరాత్- బ్రహ్మైవలోకో బ్రహ్మలోక ఇతివృత్త్యుతేః.

అత్ర యద్యపి భాష్యకృతాభగవతా- అష్టమ ప్రపాఠకస్య స
ర్వస్యాప్యేక వాక్యతాతాత్పర్యేణహృదఃవాక్యం విషయవాక్యతయో
దాహృత్య- సయదిపితృలోక కామోభవతీత్యాదినా ప్రతిపాదితాన్-

నూన్ సంకల్పమాత్రా దేవానుభవతీతి ప్రతిపాదితం- తద్దూఢాభిసంధి
మజ్జాత్వా వ్యాఖ్యాతాగో- దహరవాక్యముపాసనపరమితి- ప్రజాపతి
వాక్యం తుజ్జేయ బ్రహ్మపరమితిచ - ప్రధమాధ్యాయ తృతీయపాదే
అధికరణభేదం కల్పయిత్వా- పరంబ్రహ్మ నిగుణమేవ- నతత్రవైభవం
కించిదస్తి- కింతు వైభవం సర్వం కార్య బ్రహ్మ గోచర మేవేతి -
చితితస్మాత్తేణ తదాత్మకత్వా దిత్యుక్తం పూర్వపక్షభూతమాదులో
మిమతమేవానుసరంతః కార్యబ్రహ్మ వైభవేనైవశాస్త్రం పరిసమాప్త
మితిచకల్పయంతి- వాక్యద్వయంచైక మధికరణమిత్యస్తే.

వస్తుతస్తు దహరవాక్యంనోపాస్తి తాత్పర్యకం- ప్రజాపతివా
క్యేనైకవాక్యాత్ - కథమితిచేత్.

ఆనందవల్యాం- బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితినుత్రితస్యబ్రహ్మవి
ద్యాఫలస్యమనోవాగగోచరస్య నిరతిశయత్వప్రతిబోధనాయ పూర్వం
శిక్షావల్యాం- సయవహంత హృదయ ఆకాశ స్తస్మిన్నయం పురుషో
మనోమయ ఇత్యాదినా పూర్వావధిత్యేన సమప్తివ్యప్తి మనోమయ బ్ర
హ్మవైభవ ప్రతిపాదనం- యథావా బ్రహ్మానందస్య నిరతిశయత్వద్యో
తనాయ పూర్వావధిత్యేన ఆనంద మీమాంసాయాం మానుషానందా
ది హిరణ్యగర్భానందాంత తారతమ్య ప్రతిపాదనం తథా ప్రస్తుతేహ
దహవాక్యేపి కార్య బ్రహ్మవైభవ ప్రతిపాదనం ఉత్తరప్రజాపతివాక్య
ప్రతిపాదితస్య పరబ్రహ్మ వైభవస్య నిరతిశయత్వ ప్రతిబోధనాయై
వేత్సుభ యోచేకవాక్యతాసుస్ఫుటా- తథాహి- దహరవాక్యే- అథయ
దిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహ్రం పుండరీకం వేత్సదహ్రోస్మిన్నంతరాకా
శ స్తస్మిన్ యదంతస్త దస్వేష్టవ్యం తద్వావవిజ్ఞాసితవ్య మిత్యుపక్ర
మే- అస్వేష్టవ్యత్వేన విజ్ఞాసితవ్యత్వేనచయో దహరాకాశఉక్తః- స
చిదాకాశేవ- దహ్రాఉత్తరేభ్య ఇత్యధికరణే సిద్ధాంతితత్వాత్ తత్ర
త్యాశ్చకామా శ్చిన్మయామాయకా విశ్వరూపగతాపవ- నభూతభౌతి
కరూపాః- అతోన కార్య బ్రహ్మగోచరాః- ఉత్తరగ్రంథేన దహరాకా
శే దహరత్వ మపాకృత్య ఏతత్సత్యం బ్రహ్మపురమస్మిన్ కామాస్స

మాహితా ఏషతత్కృతపహతపాపేత్యాది ప్రతిపాదనాత్ - బ్రహ్మైవ లోకో బ్రహ్మలోక ఇతివృత్తతే - దహరం పుండరీకం వేశ్మచయవ షోషీణి పురుషో దృశ్యత ఇతి ప్రజాపతివాక్య నిర్దిష్ట మక్షిపాత్రమేవే తిచనవాక్యభేదః - ఉపాస్తివిధ్య శ్రవణాత్.

మనోహేద్వివిధం ప్రోక్తం శుద్ధంచాశుద్ధమేవచేతిశ్రుతే - అవి ద్యాకామాది కలుషితం మనశ్చక్షురాది జ్ఞానేంద్రియ సహకృతం ఖ లుదర్శన శ్రవణాది సమర్థంభవతి - తత్రజాగ్రతి బాహ్యేంద్రియేషు తత్తద్దోశక సంస్థితేషు విశ్వరూపమేవ భ్రాంత్యాబాహ్య త్వేన భూతభౌ తికాత్మ నాదృశ్య త్వేనచ స్ఫుటప్రత్యయవద్భవతి - పరాంచిఖానివ్య త్కృతత్వయం భూరితిశ్రుతే - చక్షురాదిషు బాహ్యప్రపంచవ్యాసక్తే షుత్వసహాయం మనో తస్యంకల్ప మనోరథాదిప్రపంచేష్టానానుభవ వద్భవతి - అంతర్బాహిశ్చ సమానవేగ కాలేతూభయత్రమ్మాన నిర్విక ల్పానుభవవద్భవతి - స్వప్నేతు చక్షురాదిషు బాహ్యవ్యాపారాదుప రమ్య స్వస్థిప్రలీనేషు శరీరాంతరేవశిథిల నిద్రావశాత్ స్ఫుటాస్ఫు ట సంకుచిత స్వప్నప్రపంచాను భవవద్భవతి - నిద్రాపరవశంతు నుషుప్తం.

జాగ్రద్దశాయామేవ దహరాకాశే సమాహితచిత్తస్య అభ్యా సపరిపాకాద్బాహ్యకరణేషూ పరతవ్యాపారేషు జాగ్రత్కృత్యామతి లంఘ్య ఉన్మనీభావమూపన్నం మనస్సత్వశుద్ధి మాగతం దైవం చక్షురిత్యుచ్యతే - యత్కిలదత్త మజ్ఞానాయభగవతా.

ప్రకృతేచ దహరవాక్యే దహరాకాశరూపం పరమాత్మానం తత్రత్యాంశ్చ కామానాకాశద్యానా పృథవ్యాదీనస్వేష్టవ్య త్వేన విజ్ఞానీతవ్యత్వేనచ ప్రతిజ్ఞాయ - నాస్యజరయై తజ్జీర్ణతినవధేనాస్యహస్య త ఇత్యజ్జబుద్ధిం సమాధాయ - ఏతత్సత్యం బ్రహ్మపురమస్మిన్ కామా స్సమాహితా ఏషతత్కృతపహత పాపానిజరోవి మృత్యురిత్యాదిహో పన్యస్య - లోకేయేగురుభిశ్శిషీ తాయంయం కామమభికామాభవంతి

యథానుశాసనం తంతమేవోపజీవంతినాన్యే ఇతి హిరణ్య నిధిదృష్టాం
తం చోపదశ్యే సర్వేకామాః పృథక్ పృథగుపదిష్టాః- సత్యశబ్దగతా
క్షుర త్రయాధాకథనే నోపహాసశ్చ దశితశ్చుత్వా- తత్రవిద్యమా
నం సర్వమాత్మభూతం చిన్మాత్రరూపమప్యజ్ఞానాం సతథాదృష్టిపథమ
వతరత్యవిద్యాదోషే నేతి అతఃప్రజాపతివాక్యోపదిష్టమేవఆత్మన స్తత్త్వం
తద్గతమాయక విశ్వరూప వైభవంచ చిన్మయ ముత్తోపదిష్టమితి
కుతో వాక్యభేదః- అఱోయే తత్త్వజ్ఞానాలాభా దాత్మనిశ్చయ మన
వాప్యజీవభావా దనిర్గతా స్సంతో యజ్ఞేష్టమానా నాశకాయనాదినై
వ బ్రహ్మచర్యేణ క్రియామూషేణ సంప్రసన్నాః పరమాత్మానమేవాను
విందంతి- సతత్త్వజ్ఞానేన- తేమాం కార్యబ్రహ్మపురే ప్రభువిమితే పరి
మితే- అతఏవ నాడీరశ్మిమార్గగమ్యే ఆదిత్యమండలద్వారకే జన్మాంత
రలభ్యే భౌతికమేవ పరాధీనం అనాత్మభూతం సాంసారికఫలేషు సర్వో
త్కృష్టంచ భోగజాతం- వక్ష్యమాణ ప్రజాపతివాక్యగత తత్త్వజ్ఞగమ్య
చిన్మయ నిరతిశయైశ్వర్య పూర్వావధిత్యే నోపదిష్టం- అనంతరం ప్రరో
చితంచ యఆత్మా ఒపహత పాశ్చేత్వాది ప్రజాపతివాక్యేన- అథ ఏక
శతసంవత్సర బ్రహ్మచర్యపరిశుద్ధసత్వా యేంద్రాయ- యత్రై తదా
కాశ మనువిష్ణుణ్ణం చక్షు స్పచాక్షుషః పురుషోదర్శనాయ చక్షురిత్వా
దినా బహుపర్యాయై రంతే ప్రత్యక్ దృష్టి ర్వ్యుత్పాదితాచ భగవతా
ప్రజాపతినా.

ధాతా పుర స్తాద్య ముదాజహార- శక్రః ప్రవిద్వాన్ ప్రదిశశ్చ
తస్రః- తమేవం విద్వా నమృతేహ భవతి- నాన్యఃపంథా అయనాయ
విద్యతేఇతి పురుషనూక్తసంవాదశ్చ విజ్ఞేయః- అత స్తత్త్వజ్ఞాన ప్రస
న్నమేవ మన అవిద్యాంత త్కార్యంచాతిక్రామతి- నాన్యత్- యత్ర
వేత్తితు జీవత్త్వం తత్రావిద్యేతి తిష్ఠతీ త్యభియుక్తోక్తే- తత్త్వజ్ఞానోద
యేతు కుతోఽవిద్యా- కుత స్త రాంత త్కార్యభేదభ్రమః పరిచ్ఛేదో
నాడీ రస్మిసంబంధో జన్మజరా ద్యసర్థవ్రాతశ్చ కుతస్తమాం జన్మాంత
రం- యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవా భూదితి శ్రుతేః- అతఏవ ప్రజాపతి
వాక్యే తురీయపర్యాయే- అశేరీరో వాయురథం విద్యుత్ స్తనయి

త్తు గత్యేతాన్యశరీరాణ్యేతాన్యముష్టా దాకాశాత్సముత్థాయ పరం
జ్యోతి రుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యంతే- ఏవ మేవైష సం
ప్రసాదోఽస్మా చ్ఛరీరాత్సముత్థాయేతి దృష్టాంతో దత్తః- తత్రహి వా
యాదీ న్యశరీరాణీత్యుక్తం- అశరీరాణినిస్వరూపాణి మిథ్యాభూతా
సీత్యర్థః- నాసతో విద్యతేభావో నాభావో విద్యతేసత ఇతి స్మృత్యను
సారేణ- నిర్మలే ఆకాశే పూర్వమసతాంమధ్యే వర్షాసు దృష్టానాం ప
శ్చాచ్ఛరది నష్టానాంచ మరుజలవదశరీరత్వమేవేతి- ఏవం దాష్టాంతికే
సంప్రసాదే పూర్వమసతాం- మధ్యే అవిద్యావశాత్ విద్యమానాసీవ
దృష్టానాం రాగద్వేషాదీనాం కర్మత్వ భోక్తృత్వాదీనాం జన్మజరాదీ
నాంచ జీవధర్మాణాం పశ్చాత్ తత్పజ్ఞానోత్తరమసతాం మిథ్యాత్వ
మేవేతి- బ్రహ్మైవసన్ బ్రహ్మస్యేతీతి శ్రుతేః- ౮.

అతవచానన్యాధిపతిః- ౯.

అతవచ- జీవన్ముక్తస్య పరమేశ్వరేణ సహఖండైక్య ప్రాప్త
త్వాదేవ- అనన్యాధిపతిః- నవిద్యతే అన్యోఅధిపతి బ్రహ్మలోకా ది
ష్టివేత్య నన్యాధిపతిశ్చ భవతీత్యర్థః- ౯.

ఇతి బ్రాహ్మణికరణం- ౨.

అభావం బాదరిరాహుహ్యేవం- ౧౦.

దేహేంద్రియ సద్భావా భావనిర్ణయాధామేతదాది సూత్ర
పంచక మిత్యశ్లిష్టం- ఫల్గువిషయత్వాత్- తస్యైకసూత్రేణైవ నిర్ణా
యసంభవాచ్చ- కింతుమాయకవైభవా స క్తచిత్తో జీవన్ముక్తః కూట
స్థ చిన్మాత్రరూపేణావస్థాతుం కదాపి నోత్సహతే నిర్విశేషత్వాత్ -
అతస్తస్యకూటస్థ భావన్యాభావంబాదరిరాచార్యోమన్యతే- కుతః- ఆహ
హ్యేవం శ్రుతిరేవ- స్త్రీభిగ్వాయావై ర్వేత్వాదిభోగాతిశయమితి- ౧౦.

భావంజైమి నిర్వికల్పమననాత్- ౧౧.

జై మినిస్తాచార్యః కూటస్థస్వరూపస్థితే స్పద్భావం మన్యతే -
కుతః- వికల్పమననాత్ - స్త్రీభిర్వాయానై క్వేతి- యది పితృలోకకా
మోభవతీత్యాదినా వికల్పస్య వాయదిశబ్దాభ్యాం శ్రుత్యైవ దశిత
త్వాత్ - విషయసంకల్ప పరమదశాయాం కూటస్థచిన్మాత్ర స్వరూప
స్థితి స్సంభావ్యత ఇతి- ౧౦.

ఏవం పక్షద్వయం సహేతుకముప్రదశక్య సిద్ధాంత యతి భ
గవాన్ - ద్వాదశాహవదుభయ విధం బాదరాయణోతః- ౧౨.

ము క్తత్వముభయ విధం జీవన్ము క్తత్వం విదేహము క్తత్వంచేతి
పటవచ్చేతినూత్రే నిర్ణీతత్వాత్ - సత్వశేషేజీవన్ము క్తత్వం- తల్లయే
విదేహము క్తత్వ మితిచ- యధైకేవ నిద్రాస్వప్న సుషుప్త్యుభయరూ
పా- యథాచ ఏకైవా విద్యాసగ్గ ప్రళయరూపా- ఏవంవిద్యాకూట
స్థవిశ్వరూపద్వయరూపేతి- యథాగరుత్మానాకేశే కంచితకాలం యథే
చ్ఛం విహృత్యకదాచిన్నిడే నిశ్చలోభవతి తద్వదితి- అత్ర దృష్టాంతో
ద్వాదశాహవనదితి- యథాద్వాదశాహ క్రతురహీనలక్షణస్సత్ర లక్షణ
శ్చభవతి - యథా ద్వాదశాహ మృద్ధికామా ఉపే యుదిత్యుపే
యుచోదనాగమ్యత్వాత్ ద్వాదశాహస్య సత్రత్వం - ద్వాదశా
హేన ప్రజాకామం యాజయేదిత్య హగ్గణత్వే సతియజతి చో
దనాగమ్యత్వా దహీనత్వం చేత్యుభయ విధత్వం తద్వదితి బా
దరాయణో మన్యతే కుతః - అతః - పాదోస్య విశ్వాభూతాని
త్రిపాదస్యా మృతందివి- త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదై త్పురుషః - పాదోస్యేహ
భవా త్పునరితి శ్రుత్యైవ పరిత త్వస్వరూపం ద్వివిధం ప్రమితం- త
త్రా ప్యమృతమితి- ఊర్ధ్వఉదై త్ - ఉత్క్రోష్టోఽభవ దితిచ నిర్విశేషం
స్తుతం- విష్టభ్యాహ మిదంకృత్స్న మేకాంశేనస్థితో జగదితి స్వయం
భగవతాస్మృతంచ- తస్మా దిత్యర్థః- అత్రభగవతా నూత్రకృతా- పూ
ర్వపక్షత్వేన తృతీయపాదే- కార్యం బాదరితి నూత్రే- గత్యుపపత్త్యా-
సవిశేషం కార్యమేవేతి- చతుర్థపాదే- చితితన్మాత్రేణ తదాత్మకత్వా
దితినూత్రే- సవిశేషాంగీ కాచే ధర్మధర్మిణో భేదాభేదాది వికల్పస్య

నుర్వచత్వా దితియుక్త్యా సవిశేషం పరంనా స్తీతి అభావం బాదరితి
 నూత్రే విశ్వరూపవిహరానక్తస్య నిర్విశేషబ్రహ్మనిష్ఠా కదాపి నసంభ
 వతీతియుక్త్యా నిర్విశేషబ్రహ్మణ అభావఇతిచమతభేదప్రదర్శనం-సవిశే
 షం నిర్విశేషంచ ద్విరూపం బ్రహ్మేతి స్వీయసిద్ధాంత శ్రుత్యవప్తంభేన
 కృత ఇతివిశేషప్రదర్శనా యేత్యవధేయం- తథాహి అవస్థితేరితి కాశ
 కృత్స ఇతిసిద్ధాంతనూత్రే- పాదోస్య విశ్వాభూతానీత్యాది శ్రుత్యా
 బ్రహ్మణవ ద్విధా అవస్థానాదితి- పరం జైమినిర్ముఢ్యత్వాత్ - బ్రా
 హ్మణ జై మినిరితినూత్రే ఉపన్యాసవిధి వ్యవదేశేభ్యో హేతుభ్యః ప
 రం సవిశేషమవీతి భావం జైమినిరితినూత్రే- నిర్విశేషసద్భావే విక
 ల్పామననం హేతురితిచ ప్రదర్శితం అతస్సేవన సిద్ధాంత త్వే నాంగీకృత
 మితి- ౧౨.

ఇతి కూటస్థాభావాధికరణం- 3.

నను సత్వమాత్రపరిశిష్టస్య జీవన్ముక్తస్య శరీరాభావే కథం న
 వన్ముక్తవ్యవహార ఇత్యాశంకాయామాహ.

తస్యభావే సంధ్యవదుపపత్తే- ౧౩.

శరీరాభావే సంధ్యవత్- స్వప్నస్థానేషవ జీవన్ముక్తవ్యవహారో
 నిష్ప్రత్యూహ ఇత్యర్థః- ౧౩.

భావే జాగ్రద్వత్- ౧౪.

సత్వసంకల్పత్వా చ్ఛరీరసంకల్పవశా చ్ఛరీరసద్భావే జాగ్రద్వ
 చ్చ వ్యవహారస్సుప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః- బ్రహ్మవిష్ణోదయవ మేవహి వ్యవ
 హరంతి- శరీరశ్చ చిన్మయోన భూతభౌతికరూపఇతి- ౧౪.

ప్రదీపవదావేశ స్తథాహి దర్శయతి- ౧౫.

నను జీవన్ముక్తస్య కాయవ్యూహసంకల్పే - ఏకస్యాత్మనో బ
 హుశరీరేషు కథం భోక్తృత్వ మిత్యాశంకాయామాహ- ప్రదీపవదా
 వేశఇతి- యథా ప్రదీపవకో2 నేకవర్తిష్టావిష్టో భవతి తద్వద్విద్వా

సఖండాద్వితీయ చిదేశరస్య మాపన్నో నూయాచమత్కారమాత్రేణ
శుద్ధసత్వపరిణామరూపే స్వనేకశరీరేషు యోగసామర్థ్యాదావిష్టో భవ
తి- తథా సవకథా భవతి త్రిథా భవ తీత్యాది శ్రుతిర్వర్ణయతి హి
సామర్థ్యం- ౧౫.

ఇతి తస్మాదీకరణం- ౪.

నను- సతు తద్వితీయమ స్తి తతోన్య ద్విభక్తి-
ప్రజ్ఞాసంఘసవ- యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛ్రుణోతి - నాన్యద్విజ్ఞా
నాతి సభూమా- కర్మాణీ విజ్ఞానమయస్స ఆత్మాపరేవ్యయే సర్వవ
కం భవంతి- విముక్తశ్చ విముచ్యత ఇత్యాద్యా శ్రుతయోముక్తా విశే
షవిజ్ఞానాభావం బోధయంతి- తత్కథం వై భవవర్ణనమిత్యాశంకాయా
మాహ-

స్వాప్య సంపత్స్వరస్యతరాపేక్షమా విష్కృతంహి - ౧౬.

స్వాప్య సంఘస్తి- సంపత్త్రిద్విదేహముక్తిః - తదుభయమ
పేక్ష్య విశేషవిజ్ఞానాభావ ప్రతిపాదనం- కుతః - ఆవిష్కృతంహి - హి
యస్తా దుభయప్రకరణవాక్యాభ్యాం తథా ఆవిష్కృతం అతోజీవన్ము
క్తి వై భవే ననశ్చిద్విరోధ ఇతిభావః- ౧౭.

ఇతిస్వాప్య సంపత్సాధికరణం- ౫.

ననువిదుషా మనన్యాధిపతిత్వే ఈశ్వరనానాత్వం విరుద్ధమాప
ద్యేతేత్యా శంకాయామాహ.

జగద్వ్యాపారవజ్రం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ- ౧౮.

విదుషాం జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపార వజ్రమేవై శ్వర్యం వక్తవ్యం
కుతః- ప్రకరణాత్- సదేవసోమ్యే దమగ్ర ఆసీత్- ఏకమేవాద్వితీయం
తదైక్షత బహుస్యా మిత్యాది సృష్టిప్రకరణాదే కన్యైవ పరమేశ్వరస్య
సజాతీయాదిభేదశూన్యస్య సృష్ట్యాదికాలే సద్భావప్రతిపాదనాత్- త
త్ర విదుషామసన్నిహితత్వాత్- ఉత్తరకాలేహి బహుస్యామితి బహు

భవనకామ నయాస్వస్థప్రేమాపాధిషు స్వస్థైవ ఆభాసరూపేణ ప్ర
వేశాద్భవవ ఆత్మనః కల్పితభేదేన సంపన్నాః- యథాసముద్రే తరం
గాదయః కల్పితభేద భిన్నాజలమాత్ర స్వభావాశ్చ- తేషాం- పూర్వం
స్వాపాధస్పృష్టికాలే అసన్నిహితత్వాత్ - చకారేణ ప్రళయకాలే పు
పాధిలయే నాసతామాభాసానా మసన్నిధానాత్ - స్థితికాలేచ- బద్ధా
నామనీశాగ్రస్తత్వాత్ ముక్తానాం పరమేశ్వరేణ సహఖండైక్యాత్
కల్పితవ్యవహార దృష్ట్యాతు పరమేశ్వరదత్తైశ్వర్యత్వాచ్చనేశ్వరనానా
త్వ మితిభావః- సముద్ర తరంగాది దృష్టాంతే సావయవేక్రియా నిష్ప
న్నో భేదః- దాష్టాంతికేతు నిరవయవకూటస్థే మాయాకల్పిత ఇతినై
లక్షణ్యం - ఉభయతైక్యతత్వం తాత్వికం- భేదస్తు కల్పితోనైకత్వ వి
ఘాతక ఇతి మాయాకల్పిత స్వేపి భ్రాంతిమూలకత్వాభావా దావిద్య
క ప్రపంచవన్న మిథ్యాత్వ మితిచవిజ్ఞేయం- ౧౮.

ప్రత్యక్షోపదేశాదితిచేన్నాధికారిక మండలస్థాన్తే- ౧౯.

సస్వరాట్ భవతీత్యాదౌ విదుషః ప్రత్యక్షేణ నిరంకుశైశ్వ
ర్వ ప్రతిపాదనాదీశ్వర నానాత్వం ప్రసజ్యత ఏవేతిచేన్న- స్వరాడాది
శబ్దేరాధికారిక మండలస్థస్య- అధికారేనియుక్తా ఆధికారికా ఆదిత్యాద
యస్తేషాం మండలా న్యాయాధికారిక మండలాని- తత్స్థ ఆధికారిక
మండలస్థః పరమేశ్వరస్థస్యైవోక్తేః ప్రతిపాదనాత్- ఈశ్వరస్వరూపా
తానాం హృద్దేశేజ్ఞానతిష్ఠతీతి స్మృతేః- సస్వరాట్ భవతి విద్వాన్
పరమాత్మాభిన్నో భవతీత్యుచ్యతేనతుపరమేశ్వరాభిన్న ఈశ్వరోభవ
తీతి- అతోనవిరోధఇతి.

తహిం పరమేశ్వర ఆధికారికమండలే ప్లేవవతః తే నాన్యత్రే
త్యా శింకాయామాహ.

వికారావతి-చ తథాహిస్థితిమాహ- ౧౯.

పరంబ్రహ్మ యథావికారవతి - ఆదిత్యాదిమండలవతి తథా
వికారావతి-చ- అనంతత్వాత్ - చకారాదఖండంచ- హియస్మాత్తథా

స్థితిం పరబ్రహ్మణాహ - పాదోన్యవిశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యా మృతంది
వీత్యాదిశుతిః- ౧౯.

ఏవంత్రిపాద్భ్రహ్మణో వికారాగోచరత్వం శ్రుతిస్మృతీ ప్రతిపా
దయత ఇత్యాహ.

దశకాయతశ్చైవం ప్రత్యక్షానుమానే- ౨౦.

ప్రత్యక్షం శ్రుతిః అనుమానం స్మృతిః- తెడభే పరమాత్మనో
వికారాగోచరత్వం వికారాస్పృష్టత్వం దర్శయతః- నతత్ర సూర్యోభా
తి సచంద్రతారకం- నతద్భాసయతే సూర్యోనశశాంకో నపావక ఇతి
చేతి- ఏవముపపాదిత మైశ్వర్యం కార్య బ్రహ్మ సంబంధీతి నస్వప్నే
ప్ర్యుచితం- ౨౦

. కించ జీవన్ముక్తస్య పరమేశ్వరేణ సహభోగమాత్రేణ సామ్యం
నజగద్వ్యాపారేణ- తస్మాన్నేశ్వరనానాత్వ మిత్యత్రలింగందర్శయతి.

భోగమాత్రసామ్యలింగాచ్చ- ౨౧.

మనోన్యదైవం చక్షుస్సవా ఏషవతేన దైవేనచక్షుషామన
సైతాన్ కామాన్ పశ్యన్రమతే - యవతేబ్రహ్మలోకే - తంవావతం
దేవా ఆత్మానముపాసతే తస్మాజ్జేషాగ్ం సర్వేచలోకా ఆత్మాస్స
ర్వేచకామా స్ససర్వాగ్శ్చ లోకానాహ్నితి సర్వాగ్శ్చకామాన్
యస్తమాత్మాన మనువిద్య విజానాతీతిహ ప్రజాపతి రువాచేతి
భోగమాత్రసామ్య ప్రతిపాదనా ల్లింగాత్ చకారేణ జగద్వ్యా
పారా ప్రతిపాదనాచ్చ నేశ్వర నానాత్వప్రసంగ ఇతిభావః-

అత్ర శ్రుతౌ- బ్రహ్మైవలోకో బ్రహ్మలోకఇతి పృథ్వుతే- పూ
ర్వత్ర సడతమః పురుష ఇత్యుక్త్యా- ఉద్గతంతమః అజ్ఞానం జీవభావ జ
గద్భ్రమ సంపాదకం యస్మాదితి పృథ్వుతేశ్చ- దేవా శ్చక్షురాదయ
స్తమేవాత్మాన ముపాసతే సాక్షాత్కుర్వంతి నానాత్మానమితి తస్మా

తైమాగ్ం సర్వేచలోకా ఆత్మాస్సర్వేచకామాః నావిద్యాదశాయామి
వ పరాద్వైత్యై కర్మాధీనపరిచ్ఛిన్నవిషయ దర్శనమితి- ౨౧.

ఇతి జగద్వ్యాపారాధికరణం- ౨౧.

తహి-శ్వరసంబంధిషు భోగేష్యాసక్తో విద్వాన్ తద్దైవ కదా
చిత్సంసారికభోగే మృత్యాసక్తత్వే పునస్సంసారాప త్తిరిత్యా శంకా
యామాహ భగవాన్ సూత్రకారః.

అనావృత్తిశ్చబ్దా దనావృత్తిశ్చబ్దాత్ - ౨౨.

ఇతి చతుర్థఃపాదః.

తద్విష్ణోః పరమంపదగ్ సదా పశ్యంతిసూరయః- దీవీవచక్షురా
తతమితిశ్రుతేః- విష్ణోర్వ్యాపకస్య పరమాత్మనః పరమం సర్వోత్కృ
ష్టంపదం త్రిపాద్విభూతిరూపం సూరయో జీవన్ముక్తా స్సదా పశ్యంతి
ఆత్మత్వేన సాక్షాత్కూర్వంతి- తేషాం ధ్యాననిష్ఠానాం చక్షుర్దీప్తి అం
తరితే ఊర్ధ్వదృష్ట్యా నిశ్చరమివ పరమాత్మనాశ్చ తతంవ్యాప్తం భవతీ
త్యర్థః- తస్మా త్తేషా మధోదృష్ట్యభావాన్న సంసారే పునరావృత్తిప్ర
సక్తిః ప్రసంజకన్యా జ్ఞానస్య పూర్వమేవ మూలతో నివృత్తత్వాత్-
కింతు- స్వరసతో జీవన్ముక్తిభోగానంతరం ప్రథమసూత్రోక్తప్రకా
రేణస్వేన చిన్మాత్రస్వరూపేణావిర్భూతా భవంతీతిభావః- కుతః- శబ్దా
త్ నన పునరావతఃత ఇతిశ్రుతేః- ఏవం జీవన్ముక్తస్య పరంజోతిరుప
సంపన్నస్య ముక్తత్వే ఆత్మత్వే అవిభక్తత్వేచ సిద్ధే- విదేహముక్త
స్య త త్త్రితయం కైముతికన్యాయ సిద్ధం నవాక్పథ మవతరతీతి సిద్ధం-
యతోవాచో నివర్తంత ఇత్యాదిశ్రుతేః- సూత్రావృత్తిశ్చాస్త్ర పరిస
మాప్తి ద్యోతనార్థా హరిః ఓంతత్సత్ -

ఇత్యనావృత్యధికరణం- 2.

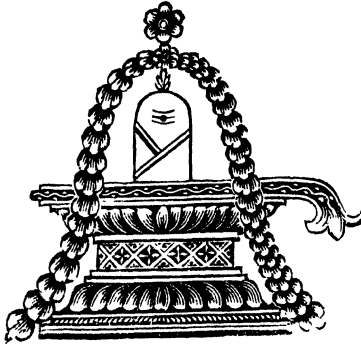
తమస స్తు పరంజ్యోతిః పరమానందలక్షణం.

పాదత్రయాత్మకం బ్రహ్మకై వల్యం శాశ్వతంపరం.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమత్సదానందతీర్థ
శిష్య శ్రీలద్వైతానందతీర్థవిరచితాయాం బ్రహ్మసూత్ర
తాత్పర్యదీపికాయాం చతుర్థాధ్యాయస్య
చతుర్థః పాదః- హరిః ఓంతత్వత్.

శాస్త్రంచ పరిసమాప్తం.

ఓమ్.

శ్రీమదుమామహేశ్వరాభ్యాంసమః.

శ్రీలక్ష్మీనారాయణాభ్యాంసమః.

శ్రీవాణీహిరణ్యగర్భాభ్యాంసమః.

శ్రీగణేశాయనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమోనమః.

తైత్తిరీయోపనిషత్ ఆనందవల్లీ తాత్పర్యదీపికా.

ద్వితీయోధ్యాయః.

శివరామసదానందతీర్థాన్ శరీరమాధవా - ఆనందవల్ల్యా
స్తాత్పర్యం సత్వావిప్రియతేముదా.

ఓంసహనావవతు- సహనాభునక్తు- సహనీర్యం కరవావహై-
తేజస్వినావధీతమస్తుమావిద్విషావహై- ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

హరిః ఓం - బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం.

ఇదంహి ముముక్షుశాం బ్రహ్మజ్ఞానమేవ పరమ పురుషార్థ-
సాధనం నాన్య దితి సంక్షేపాభిధాయకం సూత్రం- వక్ష్యమి- అథా
తోను ప్రశ్నః- ఉతావిద్వానముం లోకప్రేత్య కశ్చనగచ్ఛతీత్యాది
ప్రశ్నజాతముద్భావ్యసయవసంవిత్ అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్యేత్యాదినాఆనం
దం బ్రహ్మణో విద్వాన్నవిభేతి కుతశ్చ నేత్యాది నిణాయ మన్వయ
వ్యతిరేకాభ్యాం విస్తరేణ.

ఇతః పూర్వం శిక్షావల్క్యం సంహితా - వ్యాహృతి - ప్రణవా
ద్యుపాసనాని- హార్దబ్రహ్మసాక్షాత్కారపర్యంతాని ముఖ్యాధికారిణాం
వక్ష్యమాణపరబ్రహ్మజ్ఞానసామర్థ్యప్రదానిమందమధ్యమానాంతుక్రమ
ముక్తిసాధనానిచ- అధ్యాత్మాధి దైవాదిభేద వ్యుత్పాదనపురస్సరం- స
విస్తరం- ప్రతిపాదితాని- అహం వృక్షస్య తేరీవేత్యాదినా తత్వజ్ఞానఫ
లం జీవన్ముక్తిలక్షణం విలక్షణ మస్తీచ సంనూచితం శిక్షితవ్య స
త్యవదనాదీనిచ ధర్మజాతాన్యపనిష్టాని.

తేనా పరవిద్యానిష్ఠాతానామేవ పరబ్రహ్మవిషయం వక్ష్యమా
ణం తత్వజ్ఞానం సమరసం- అన్యేషాంతు విరసమేవ- అనధికారాత్ .

ఆధర్వణేప్య క్తం- బ్రహ్మపరాబ్రహ్మ నిష్ఠాః పరంబ్రహ్మ స్వే
షమాణా ఇతి ప్రశ్నోపనిషది- ద్వేవిద్యేవేదితవ్యే ఇత్యాదిముండకేచ
పరాపరవిద్యా నిష్ఠయోః పౌర్వాపర్యం.

అతోవక్ష్యమాణం- పరంబ్రహ్మ- తద్జ్ఞానం - తత్ప్రాప్తిః- తత్ఫ
లంచాత్యంత విలక్షణమేవ - నలోకప్రసిద్ధం- నాపితకాగమ్యం- ఆ
చార్యవాన్ పురుషోవేదేతి శ్రుతేః- యానిశా సర్వభూతానా మిత్యాది
స్మృతేశ్చ- అతస్తచ్చతుష్టయ నిణాయాయ సంక్షేప వ్యాఖ్యానరూ
పా మృచమవతారయతి.

శ్రు॥ తదేషాభ్యుక్తా- సత్యంజ్ఞాన మనంతంబ్రహ్మ- యోవేదని
హితంగుహాయాం పరమేవ్రాహ్మణ- సోశ్ను తే సర్వాన్కామాన్
సహ- బ్రహ్మణావిపశ్చి తేతి- ఇతి.

అత్రసత్య జ్ఞానానంతపదాని- ఆనందోబ్రహ్మేతి వ్యజానా దితి
వాక్యాం. తతాత్ - ఆనందిపదోపలక్షితాని - సమానాధికరణాని- బ్ర
హ్మస్వరూపలక్షణాని- సత్యం- కాలత్రయాబాధ్యం జ్ఞానం జ్ఞప్తిరూపం
అనంతం దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదశూన్యం - ఆనందం నిర్విషయశుభం-
ఇతి బ్రహ్మస్వరూప మద్వైతానంద చిద్భవముపదిష్టం భవతి - తేనా

తీంద్రియాధేః శ్రుతిరేవ శరణమితి యథోపదిష్టమేవ బ్రహ్మణస్వరూపం నిశ్చేతవ్యం- నాన్యత్ - తద్దాన ప్రకారమాహ- యోవేదేతి-యోధికారీ గుహాయాం అన్నమయాద్యానంద మయాంతకోశ పంచకరూపాయాం- వక్ష్యమాణాయాం - ఏకైకస్యాంతరంతరన్యస్యాన్యస్యవతమానత్వేన గుహాసదృశాయాం- పరమేభూతాకాశ చిత్తాకాశద్వయాపేక్షయా ఉత్కృష్టే- వ్యోమన్- వ్యోమ్ని- చిదాకాశేనిహితం- తత్స్వరూపేణ సర్వసాక్షీతయాస్థితం- అయమహ మస్మీతివేదజానాతీతి.

కథమస్మిన్ కోశపంచకసాక్షిణి ఉక్తలక్షణ సమన్వయఇతిచేత్ - రజ్జ్వదౌ సర్పాదికమివసాక్షి చైతన్యకోశ పంచకస్యా విద్యాధ్యస్తస్య- నాయంసర్ప ఇతివత్ - నాహం దేహోనేంద్రియాణీత్యేవం మిథ్యాభూతకోశపంచక నిషేధే పరిశిష్యమాణస్య సాక్షిచైతన్యస్య రజ్జ్వదేరివా బాధ్యత్వరూపం సత్యత్వం సుజ్ఞేయం.

ఉపాధిసర్వస్వ నిషేధాదేవ శుద్ధస్య చిన్మాత్రస్య ఉపాధికల్పితద్రష్టుత్వ భోక్తృత్వాద్యసంభవే ప్రాతిపదికార్థమాత్ర జ్ఞప్తిరూపతాచనుస్ఫుటా- తథాజ్ఞప్తిమాత్రరూపే సాక్షిణి- కాలపరిచ్ఛేదరూపానిత్యత్వస్య- దేశపరిచ్ఛేదరూప జాడ్యస్య- వస్తుపరిచ్ఛేదరూపభేదస్య చ స్వీయస్య స్వేనస్వస్కంధారోహణవత్ జ్ఞాతుమశక్యత్వాత్ - సాక్ష్యంతరస్యా సత్వాత్ - సాక్షివ్యాప్తిమంతరాకస్యా పృథక్సాక్షిసిద్ధే- మిథ్యాభూతశరీరా ద్యుపాధిగతస్యైవ తత్రితయస్య సాక్షిణ్యరోపితపామరానుభవస్య స్వప్నే స్వమృతిదర్శనవత్ భ్రాంతిమాత్రత్వాత్ - అప్రామాణికస్య తత్రితయస్య కల్పనారూప మౌఖ్య పరిత్యాగేశ్రుతిప్రమాణసిద్ధమానం త్యమపహతదపైరనుసంధాతుం సుశకమేవచాగ్రదాద్యవస్థాత్రయ గోచరస్య సర్వస్యాపి ప్రపంచస్య సాక్షిణాజ్ఞాయమానత్వాదేవ వ్యాపకత్వరూపమానంత్యం సుస్ఫుటం.

ఏవం బ్రహ్మది పిపీలికాంత సర్వప్రాణ్యుపజీవ్యత్వాదానందరూపతాచనుబోధ్యా- ఏతస్యైవానందస్యాన్యాని భూతానిమాత్రా ముప

జీవంతీతి శ్రుత్యంతరాత్ - వక్ష్యసిచ- మానుషానందా ద్యుత్త రోత్తర
 శతగుణాధి కానంద పరమావధిత్వేన బ్రహ్మనందస్యా కామహతశ్చో
 త్రియలభ్యత్వం- ఏవము క్తలక్షణ లక్షితస్యకోశ పంచకసాక్షిణ ఏవ
 బ్రహ్మత్వే నజ్ఞేయత్వ ప్రతిపాదనాన్న తలస్థేశ్వరాద్యథాంతర శంకా
 వసరః- తత్రఉ క్తలక్షణాసంగ తే- పత్యరసామంజస్యా దితిన్యాయాచ్చ
 తత్త్వాప్తిప్రకారమాహ-బ్రహ్మణావిపశ్చి తేతి తత్తజ్ఞానబలాదవిద్యా
 భ్యస్తకోశపంచకరూపాపాధి నిరాసాదేవ స్వాభావిక నిత్యజ్ఞప్తిమాత్ర
 బ్రహ్మరూపేణేత్యర్థః- ఏతేనబ్రహ్మప్రాప్తి నాగంతుకీ- నదేశ కాల నిబంధ
 నాచేత్యుక్తం భవతి ఉపాధిపరిచ్ఛేదాభిమాన ఏవస్వక్తలక్షణ స్వ
 తస్సిద్ధ బ్రహ్మరూపతాజ్ఞాన ప్రతిబంధః- తత్తజ్ఞానా త్తదపగమేతదధిగ
 మోయుక్త ఏవేతి.

ఏవం తత్ఫలస్వరూపమాహ- సోశ్చ తే సర్వాన్ కామాన్ స
 హేతి- యుగపత్సర్వ కామావాప్తిః ఫలమిత్యర్థః.

ననుసర్వోపాధి ప్రవిలాపనేన నిర్విశేషజ్ఞప్తిమాత్రరూపతయా
 పరిశిష్టస్య జీవన్ముక్తస్య పునస్సర్వ కామావాప్తిః ఫలమితీకథముచ్యతే
 కామాశ్చకీదృశాః భిన్నా అభిన్నాః చిద్రూపా జడరూపావా- కథమ
 భోక్తృతా- కథమద్వయచేతిచేత్- సత్యం- శ్రుత్యుపదిష్టార్థేనానూ
 యాదికరణం సమంజసం- కింతు శ్రుత్యనుకూలై ర్గృహ్యప్రకారై స్సాం
 ప్రదాయితైరసంభావనాదికం నిరస్య దృఢనిశ్చయ స పాదనమేవ ని
 త్యనిర్వికల్ప సమాధిః-పురుషార్థరూపః- అజ్ఞాననివృత్తి పూర్వకత్వాత్
 నతుయోగి భిరుచ్యమానః- అజ్ఞానానివృత్తేః- వ్యుత్థానే పునర్ద్వైత
 ప్రసక్తేశ్చ.

శ్రుతయః కీదృశాస్తదనుకూలా యుక్తయశ్చకిం విధాఇతిచేత్
 పురుషనూక్తేతానత్- సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యుపక్రమ్య - ఏతా
 వానస్య మహిమా అతోజ్ఞాయాగ్ శ్చపూరుషః- పాదోస్య విశ్వాభూ
 తాని- త్రిపాదస్యా మృతం దివీత్యాదినా పురుషస్వరూపం నిర్విశేషం
 సవిశేషం చోపదిశ్య సవిశేషం తస్మహిమాత్వేన స్తుతం- నైతదపర

బ్రహ్మరూప మితిశంక్యం- కార్యబ్రహ్మణ స్త స్వాద్విరాడజాయత- విరాజో అధిపూరుష ఇత్యుత్తరగ్రంథే పృథగ్వక్యమాణత్వాత్- అత ఇదం నిరంకుశమైశ్వర్యం తత్త్వజ్ఞప్రాప పరవిషయమేవ.

ఏవం-తస్యాభిధానాత్ప్రతీయందేహభేదేవిశైశ్వర్యం కేవల ఆత్మకామ ఇతి శ్వేతాశ్వతరోపనిషది- జీవన్ముక్తస్య ఆతివాహికదేహ సహితం విశైశ్వర్య మ స్తీత్యుక్తం.

సపతేన ప్రజ్ఞేనాత్మనా అస్మాల్లోకా దుత్కమ్యా ముష్మిం త్వగేలోకే సర్వాన్ కామానాప్త్వా అమృతస్స మభవత్సమభవత్ యత్రజ్యోతి రజస్రం- యస్మిన్లోకే అభ్యుపాసం- తస్మిన్నాధేహి- స్థవమానామృతేలోకే అక్షితే- అమృతత్వంచ గచ్ఛత్యం నమ ఇత్యాత్మభోధోపనిషది తత్త్వజ్ఞానాత్ ప్రజ్ఞామాత్రరూపస్య జీవన్ముక్తస్య- దేహాదిబాధోత్తరం స్వగేదుఃఖనాతా- విరహితే - లోకేవిశ్వరూపే- అక్షితేభావ వికార షట్కరహితే - సర్వాన్ కామానాప్త్వా అమృతో భవతీతి ప్రతిపాదితం.

ఏవం కైవల్యోపనిషది వేదాంత విజ్ఞాన సునిశ్చితాధా- స్స న్యాసయోగా ద్యతయశ్చుద్ధసత్వాః- తేబ్రహ్మలోకేషు పరాంతకాలే పరామృతా త్పరిముచ్యంతి సర్వేఽత్యాదినా- వేదాంతవిజ్ఞాన సన్యాసాది ముఖ్యసాధన సంపన్నస్య తత్త్వజ్ఞస్య శుద్ధసత్వ పరిశేషం - తేన బ్రహ్మలోకేషు- ఏవబ్రహ్మలోకస్సమ్రాణితివత్- బ్రహ్మస్వరూపభూత విశ్వరూపేషు భోగానంతరం పరాంతకాలే పరస్యశుద్ధసత్వరూపన్యాసి వాహిక దేహస్యాంతకాలే- పరామృతాత్ విశ్వరూపవైభవా న్నాయకాత్ స్వేచ్ఛయా పరిముచ్యంతీతి ప్రతిపాదితం- యోయముక్తః పురుషః నామరూపజ్ఞానాగోచరం సంసారిణామతి దుర్విజ్ఞేయం విషయం విహాయ క్లేశాదిభిస్సంక్లిప్తదేవాది జహీషయా సహస్రకలావయవకల్యాణం దృప్తమాత్రేణమోక్షదం వేషమాదదె ఇత్యాదిముద్గలోపనిషది తత్త్వజగన్మయం సవిశేషరూపం సమర్థితం.

మోక్షోపాయ కథావిస్తృత వాసిష్ఠమననశీలానాంచ ముముక్షూణాం
నకాశ్చన విప్రతిపత్తయశ్శిష్యంతే- అశ్రద్ధాలోరవిశ్వాసోదాహరణ
మహాతీతి సర్వంసమంజసం.

వాశిష్ఠేతు- చిన్మాత్రసత్తా సామాన్యే విశ్రాంతస్య నిరంతరం-
సర్వేశస్యేహ సర్వత్వం సర్వాత్మత్వంచ సర్వదా- తథా దూరమదూ-
రంచ నిమేషః కల్పవచ- స్వరూపమజహత్వేవ సామాన్యేతాని సర్వ-
దా- సర్వాత్మనిస్థితాన్యేవపశ్య మాయావిజృంభిత మిత్యాది బహ్వేవ
ప్యత్పాదితం- నిర్విశేషచిన్మాత్రతా పరిశేషవచ పరమముక్తిరితి సి-
ద్ధాంతస్యా నతిలంఘనా న్నాగ్రహవసర ఇత్యలం.

శ్రు॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః - ఆకాశా
ద్వాయుః- వాయోరగ్నిః- అగ్నే రావః- అద్భ్యుఃపృథివీ - పృథివ్యా ఓ-
షధయః- ఓషధీభ్యోన్నం- అన్నాత్పురుషః- సవావష పురుషోన్నరసమ-
యః- తస్యేదమేవ శిరః, అయం దక్షిణఃపక్షః- అయ ముత్తరఃపక్షః-
అయమాత్మా ఇదం పుచ్ఛంప్రతిష్ఠా - తదప్యేష శ్లోకోభవతి - ఇతి
ప్రథమోనువాకః- ౨౧.

ఏవం వేద్యత్వేనోపలక్షిత బ్రహ్మపరిచయాయ శాఖా చంద్ర-
న్యాయే నోపదర్శితగుహా శబ్దితకోశ పంచకస్వరూపనిరూపణోపయో-
గితయా ఆకాశాది భూతభౌతికసృష్టిప్రకార ఉపవర్ణ్యతే - తస్మా ద్వే-
త్యాదినా.

అథ్యారోపాపవాదాభ్యాం హిహద్వితీయం బ్రహ్మోపదిదిక్షీ-
తం- ఏవం బ్రహ్మణి ప్రపంచాథ్యారోప ప్రదర్శనాయ శ్రుతిషు సృష్టి-
వాక్యై రాకాశాదిసృష్టిః బ్రహ్మణవవేతి ప్రతిపాదయంతీషు - అన్య-
తోపి సృష్టిస్సంభవతీతి శంకాసర్వస్వ నివృత్తయే - మహాద్భిర్బ్రహ్మ-
విద్భిరపి కపిలాద్యై ఋషిభిః పూర్వపక్షతయా ప్రధానపరమాణు-
శూన్యకాలస్వభావ కర్మతటస్థేశ్వర భూతాదికారణవాదేషు యథా బు-
ద్ధిబల మనుమానాది ప్రమాణాంతరై రుపసాపితేషు శ్రీమద్భగవద్భాష-

దరాయణాచార్యై ర్బ్రహ్మమీమాంసాయాం శ్రుతిప్రామాణ్యప్రాబ-
ల్యసమర్థన పురస్కరం శ్రుతివాక్యై స్తదనుకూల యుక్తిభిశ్చ రచ-
నానుపపత్త్యాదిభి స్సర్వానపి పఠౌన్వ్యదస్య బ్రహ్మకారణవాద సి-
ద్ధాంతితః.

ఏవం నిర్ధారితోహి తత్త్వనిశ్చయః పురుషార్థలోభవతి - కాల-
స్వభావో నియతిర్యదృచ్ఛాభూతాని యోనిః పురుషత్యతి చింత్యమితి
శ్రుతిరప్యేవమేవ చింతన మనుజానాతీతి.

నను బ్రహ్మకారణవాదో ప్యసంగతఏవ లక్ష్యతే - నిరవయవ
కూటస్థాన్ని రాకారాన్నిర్గుణాచ్చ బ్రహ్మత్వనః కథ మాకాశస్య శబ్ద
గుణస్యాత్పత్తిః- తథావిథా దేవాకాశా త్కథం స్పర్శవతః క్రియావత
శ్చవాయోః- నీరూపా త్తస్మాద్రూపవత స్తేజసో- నీరసా త్తస్మాద్ర-
సాత్మకానామపాం- నిర్గుణా జ్జలాద్గుణవత్త్వాః పృథివ్యాశ్చోత్పత్తిః
కథం శ్రుత్యావాప్రతిపాద్యతే- ఆరంభేణ- పరిణామేనవా- కారణగుణా-
హి కార్యగుణానారభంతే- నచోత్తరోత్తరకార్యగుణా స్తత్కారణే-
షు సంతి- పరిపాకేనహి పరిణామస్యాత్- నచ ప్రాగుత్పత్తే స్తేజస-
ఆకాశాదిషు తత్సంభవః- నహ్యవ్యాప్రియమాణం నిరవయవంచ కిం-
చి దారబ్ధం వికర్తుంవా శక్నోతి- కించ- యదికృత్స్నం విక్రియేత- త-
దా ఆత్మన ఆకాశస్యచా భావప్రసంగః- కార్యాణాం నిరాత్మకత్వం
నిరవకాశశ్చప్రసజ్యేత-యద్యర్థం కణోల్పంవా- తహ్యత్మాకాశయో-
రపి సావయవత్వప్రసంగః- అస్తు సావయవమసీతిచేత్ - తదేవ శబ్దవ-
త్స్పర్శాదిమచ్చన్యాదితి వాయ్వాదిజనన వై యర్థ్యం- అపూర్వమనవ-
రమిత్యాది శ్రుత్యంతరేషు బ్రహ్మణః కారణత్వం నిషిధ్యతే చేతి చేత్-
సత్యం.

నాత్ర శ్రుత్యా ఆరంభప్రక్రియా పరిణామవాదోవా ఆక్రీయతే
తయో స్పృష్ట్యైత్తరకాలే అజ్ఞానప్రాబల్యా జ్జగత్సత్యతా భ్రాంత్యా-
క్షిరవధితంతుపటాది పూర్వోత్తరభావదర్శన మనుస్పృత్యజ్జీవై రాశిత

త్యేన పరతత్త్వవ్యత్యాసాదనా నుపయోగాత్ - కింతు అద్వితీయబ్రహ్మ త్మనిశ్చయపర్యంతం - తదుపాయతయా వివతప్రక్రియా మవలంబ్య మృద్ధుటాదిదృష్టాంతై స్సృష్టాదిదృష్టాంతైశ్చ విద్యావిద్యాప్రపంచ ద్వయాభ్యారోప అనూద్యతే - అనువాదమంతరా అపవాదా నవతా రాత్ - అభ్యారోపస్తు మాయావిద్యాభ్యాం పూర్వసిద్ధవప- నాపూ ర్వతయా శ్రుతిప్రతిపాద్యః - అతోన శ్రుత్యుపదిష్టాథే ష్వసంగతత్వ శంకావసరఇతి.

తస్మాదితి - తస్మాత్ - ఆదానూత్రవాక్య నిర్దిష్టాత్ - ఏతస్మాత్ స త్యంజ్ఞానమనంతమితిలక్షణలక్షితాత్ - ఆత్మనఃసర్వస్వజగత్తృరాచరాత్మ కస్యఆత్మభూతాత్ - తత్రైవహి కల్పితః ప్రపంచస్సర్వోపి అతస్తం ప్ర త్యాత్మత్వం యుక్తమేవ - ఏవంవిధా ద్రుష్ట్యాణ ఆకాశాదిభూతపంచకం తత్కార్యమోషభ్యాదికం - అన్నమయాద్యానందమయాం తవ్యప్తి సమ ప్టికోశ సంచకరూపం దేహజాతంచ పరాగ్దృష్ట్యవలంబన మాత్రేణ తరంగ బుద్బుదాదివత్ మరుజలద్వి చంద్రాదివచ్చ సంభూతం - నాత్ర సంభూతిశ్చైవ ఆరంభ పరిణామాది ప్రక్రియయా ఉత్పత్తిరుచ్యతే - కూటస్థే అసంభవాదేవ - కింతావిభావమాత్రం సత్తాథాకస్య భూ థాతో స్సంపూర్వస్య ప్రకటిభావమాత్ర పరత్యాత్ - ఏవం ప్రత్యగ్దృ ష్ట్యవలంబనమాత్రేణ స్వరూపసత్తామాత్ర పరిశేషేణ సర్వంజగత్తి రో భవతిచేతివిజ్ఞేయం - అత్రపరమాత్మనా సాక్షాద్బుద్ధిపూర్వ సృష్టం చిన్మయం విద్యా ప్రపంచం - తత్రజీవా విద్యాధ్యస్తం జడదుఃఖాదిరూ పమవిద్యా ప్రపంచం చైకీకృత్య సంముగ్ధాకారేణోచ్యతే తద్వివేక స్తూత్తరత్రభవిష్యతి - నాప్యత్రాకాశాదీనాం వాయ్వాదికారణత్వము చ్యతే - స్వయంకల్పిత త్వేనాన్య కారణత్వాయోగాత్ - బహుస్యామి త్యుత్తరత్ర బ్రహ్మణవేవ బహుభవనకామనాది ప్రతిపాదనాచ్చ -

లోకబుధ్యనుసారేణాన్నాత్పురుషఇత్యుక్తం - అన్న భావాపన్నాద్రు హ్మణ ఇత్యర్థః - సవాపషపురుషవిధిఇతి - పూర్వోక్తప్రకారేణనూత్రలక్షణ వాక్యాభ్యాం లక్షితః పురుష అన్నరసమయోనుభూయతే భ్రాంత్యా - అతస్తస్యైవ వేషాంతరమితి నకార్యకారణభావాదికల్పనావసర

ఇతిభావః- తస్యేదమేవశిర ఇత్యాదికం పంచావయవసంక్షిప్త్యా పురుషా
కారత్వా త్పురుషశబ్దవాచ్యతేతి హస్తనిదేః శే నావయవపంచక ప్ర
దశశం బోధసౌకర్యాధం- పాఞ్చః పురుష ఇతిశ్రుతే- తదప్యేష
శ్లోకోభవతీతి- తత్తత్ర ప్రకృతస్య బ్రహ్మణ అవిద్యయా అన్నవేషేణ
స్థితస్యాపి జగజ్జన్మాది కారణత్వరూపం తటస్థలక్షణం నాపగతమిత్యస్మి
న్న ధేః సంవాదభూత ఏవవత్సమాణః శ్లోకోభవతీత్యర్థః- ౧.

శ్రు॥ అన్నాద్వైప్రజాః ప్రజాయంతేయాః కాశ్యపపుధివీగశ్రి
తాః- అథోఅన్నేనై వజీవంతి- అధై నదపియంత్యంతతః- అన్నగంహి
భూతానాం జ్యేష్ఠం- తస్మాత్సర్వాషధ ముచ్యతే- సర్వం వై తేన్న
మాప్నువంతి- యేన్నం బ్రహ్మోపాసతే- అన్నగంహిభూతానాం జ్యే
ష్ఠం- తస్మాత్సర్వాషధముచ్యతే- ౧. అన్నాద్భూతానిజాయంతే- జా
తాన్యన్నేనవధంజే- అద్యతే త్త్రిచభూతాని- తస్మాదన్నంత దుచ్యత
ఇతి- తస్మాద్వా ఏతస్మాదన్నరసమయాత్- అన్యోంతర ఆత్మప్రాణ
మయః- తేనైషపూణః సవాషపపురుషవిధవవ తస్యపురుషవిధతాం-
అన్వయం పురుషవిధః- ౨. తస్యప్రాణవవశిరః- వ్యానోదక్షిణః పక్షః
అపానఉత్తరః పక్షః- ఆకాశఆత్మా పృథివీపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా- తదప్యేష
శ్లోకోభవతి- ౨౬.

ఇతి ద్వితీయోనువాకః- ౨.

అన్నాద్వాఇతి- యాః కాశ్యప్రజాః శరీరాణిపుధివీం లోకంశ్రి
తా ఆశ్రితాః- లోకే సందృశ్యమానాని జరాయుజాదిభేదేన చతుర్వి
ధాని సర్వాణి శరీరాణీత్యర్థః- తాని అన్నాద్వైప్రజాయంతే- అథో
అపి- అన్నేనై వ అద్యమానేనతాని జీవంతి- అధ అంతతః ఆయురవ
సానే ఏతత్ ప్రకృతం అన్నం ప్రత్యేవలపియంతి- లయం ప్రాప్నువంతి
అతోఽన్నమేవభూతానాం శరీరాణాం జ్యేష్ఠం ఉత్పత్తి కారణతయా
పూర్వసిద్ధం- తస్మాద్భేదో రన్నం సర్వాషధం సర్వోజ్జీవ్య మిత్యుచ్యతే
అథస్సర్వ శరీర కారణత్వేన బ్రహ్మలక్షణసాశిన్నే దృశ్యమానత్వాత్-

బ్రహ్మైవాన్న వేషేణ స్థితమితి జ్ఞాత్వా యే ఉపాసతే తేషాం సర్వమన్నం
 భోగ్యత్వేనోపపతం భవతీతి ఫలకథనం- అన్నగోహితానాం జ్యేష్ఠ
 మిత్యాదిపురుక్షిరుక్తస్యైవ నిగమనాధా తస్మాత్సర్వ శరీరకార
 ణత్వాదన్నం బ్రహ్మైత్యుచ్యత ఇత్యర్థః- ఏవం నిత్య శుద్ధస్య బ్రహ్మ
 ణ అవిద్యయా అన్నరూపత్వ మివ ప్రాణరూపతాప్యజ్ఞై రనుభూయత
 ఇతి దశయన్నాహ- తస్మాదితి - తస్మాత్సూత్రవాక్యాదినిదిష్టాత్
 ఏతస్మాత్ సర్వశరీరకారణత్వేనోపపాదితాత్ అన్నరసమయాదాత్మ
 న అన్య ఆంతర ఆత్మాప్రాణమయః ప్రసిద్ధః- తేన ప్రాణమయే నాత్మ
 నా ఏష అన్నమయః పూణః- సర్వత్రవ్యాప్తః- స ఏష ప్రాణమయో
 ప్యాత్మా పురుషవిధివ- కథం- తస్మాన్నిమయస్య పురుషవిధితామను
 అనుసృత్య అయమపి మూషా నిషిక్తద్రుతతామ్రాది ప్రతిమావత్పురు
 షవిధ ఏవద్రష్టవ్యః- కథమిత్యా కాంక్షాయాం ప్రాణస్య పంచవృ
 త్యాత్మకత్వా త్వంచావయవసంక్లృప్త్యా పురుషవిధత్వం సిద్ధ్యతీతి దశ
 యతి- తస్య ప్రాణివ శిరఃత్వాదినా - తదప్యేష శ్లోకోభవతీతి పూ
 ర్వవత్ - ౨.

శ్రు|| ప్రాణందేవా అనుప్రాణంతి- మనుష్యాః పశవశ్చయే- ప్రా
 ణోహి భూతానామాయుః- తస్మాత్సర్వాయుషముచ్యతే సర్వమేవత
 ఆయుర్యంతి- యే ప్రాణం బ్రహ్మోపాసతే- ప్రాణోహి భూతానామా
 యుః- తస్మాత్సర్వాయుష ముచ్యత ఇతి- తస్యైవ ఏవ శారీర ఆత్మా- యః
 పూర్వస్య- ౧- తస్మాద్వా ఏతస్మాత్ప్రాణమయాత్ - అన్యోంతర ఆ
 త్మామనోమయః- తేనైష పూణః- సనావీషపురుషవిధివ- తస్య పురు
 షవిధతాం- అన్వయం పురుషవిధిః- తస్య యజురేవ శిరః- ఋగ్గక్షిణః ప
 తుః- సామోత్తరః పతుః- ఆదేశ ఆత్మా- ౨- అధర్వాంగిరసః పుచ్ఛం
 ప్రతిష్ఠా- తదప్యేష శ్లోకోభవతి- ౨౨- ఇతి తృతీయోనువాకః.

ప్రాణందేవా ఇత్వాది- దేవమనుష్య పశ్వాదయ స్ర్వేజీవాః
 ప్రాణమేవ అను అను సృత్య ప్రాణంతి- జీవంతి- అతో భూతానాం స
 ర్వేషామాయుః ప్రాణివహీ- తస్మాత్ప్రాణః సర్వాయుష మిత్యుచ్య

తే- యేప్రాణం ప్రాణరూపేణాను భూయమానం బ్రహ్మజ్ఞాత్వా ఉపా-
సతే ధ్యాయంతి- తేసర్వం పూణం ఆయుర్యంతి ప్రాప్నువంత్యేవ-
ఇతిఫలం- ప్రాణోహిభూతానా మిత్యాది తస్యైవనిగమనం - తస్మాన్న
మయస్య ఏషప్రాణమయ ఏవశరీరే భవశారీరఆత్మా- యః ప్రాణమ-
యః పూర్వస్యాన్నమయ స్యాంతరత్వేనోక్తః - కించ - తస్మాత్సూత్ర
వాక్యాది నిడిఃస్థాత్ - ఏతస్మాత్ అన్నమయస్యాంతరత్వే నానుభూ-
యమానాత్ ప్రాణమయాదాత్మన అన్యోప్యాంతరే మనోమయఆత్మా-
స్తీతివిశ్లేయః- తేనమనోమయేనాత్మనా ఏషప్రాణమయః పూణః
పూర్వవత్ సషమనోమయోపి పూర్వవత్పురుష విధవవభవతి- కథం-
మనోమయస్యకరణ రూపత్వాత్ - యజురాదిమంత్రా స్సర్వకర్మణాం
కరణభూతాః మనసా అధ్యయనాదినాధారితాః- అతోమనోమయస్యా-
త్మనశ్శరీరఆదిరూపేణభావనీయాః-తావతాపంచావయవసంక్లప్త్యా పురుష-
విధత్వం సిద్ధతీతి- ఆదేశః- కర్మవిధయఉపాసనావిధయస్తత్వ మస్యాది
మహావాక్యానిచ ఆత్మామధ్యకాయ ఇత్యర్థః - తదప్యేష ఇత్యాది
పూర్వవత్ - 3.

శ్రు॥ యతోవాచోనివతః- తే- అప్రాప్యమనసాసహ- ఆనందంబ్ర-
హ్మణోద్వాన్- నభిభేతి కదాచనేతి- తస్యైవఏవ శారీర ఆ-
త్మా- యఃపూర్వస్య- తస్మాద్వావేతస్మా స్మనోమయాత్ - అ-
న్యోంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయః- తేనైషపూర్ణః- సవావేష పురు-
షవిధవవ- ౧. తస్య పురుషవిధతాం - అన్వయం పురుషవిధః-
తస్య శ్రద్ధేవశిరః - ఋతందక్షిణఃపక్షః - సత్య ముత్తరఃపక్షః -
యోగఆత్మా- మహాపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా-తదప్యేషశ్లోకోభవతి- ౧౮
ఇతి చతుర్థోనువాకః.

యతోవాచ ఇత్యాది- ఉక్తమనోమయబ్రహ్మణ ఋగాదిమం-
త్ర తదర్థాభిజ్ఞానాది పాండిత్యోత్కృష్టకృత్యోయ ఆనంద స్సవిద్యానం-
దః - వాఙ్మనోభిఃపరిచ్ఛేత్తుమశక్యోభవతి- తాదృశమానందంవిద్యాన్-
కదాచన రాజసభాదిషు నభిభేతీతి విద్యాస్తుతిః- తస్య ప్రాణమయస్య

ఏష మనోమయఏవ శారీరకత్వా- యోమనోమయః పూర్వస్యాంతర
 త్వేనోక్తః- తస్మాద్వేత్త్యాది పూర్వవత్ విజ్ఞానమయోప్యన్య అంతరః
 కర్తృరూప ఆత్మాస్తీతివిజ్ఞేయః- తేన ఏష మనోమయఃపూర్ణః - సోపి
 విజ్ఞానమయః పురుషవిధవవేతి చింతసియః- కథమితిచేత్ - తస్య శ్రద్ధే
 వశిరః- సర్వస్య కర్మాద్యనుష్ఠానస్య శ్రద్ధాపూర్వకత్వాత్ - శిరశివప్ర
 థానా- ఋతం వైధం జ్ఞానం దక్షిణపక్షుష- సత్యం అనృతవర్జన ము
 త్తరఃపక్షః- యోగలప్టాంగరూపః సర్వోపనిషత్ప్రసిద్ధః - తదధీనత్వా
 ద్బ్రహ్మద్యత్తమపదప్రాప్తే- తదభావే ఉత్తరమార్గరూప సుషు
 మ్నాపరిచయాసిద్ధే- ఆత్మానుధ్యకాయః- మహాః కార్యంబ్రహ్మ- పు
 చ్ఛంప్రతిష్ఠా - సమప్తిరూపత్వాత్ - తదప్యేష శ్లోకోభవతీతి పూర్వ
 వత్ - ర.

శ్రు॥ విజ్ఞానం యజ్ఞంతనుతే- కర్మాణితనుతేపిచ- విజ్ఞానం దేవాస్స
 ర్వే- బ్రహ్మజ్యేష్ఠ ముపాసతే- విజ్ఞానం బ్రహ్మచేద్వేద- తస్మా
 ద్చేన్న ప్రమాద్యతి- శరీరేపాప్యనోహిత్యా- సర్వాన్మామాన్
 సమశ్నుతథితి- తస్యైషఏవ శారీరకత్వా- యః పూర్వస్య- ౧-
 తస్మాద్వాసతస్మా ద్విజ్ఞానమయూత్ - అన్యోంతర ఆత్మానందమ
 యః- తేనైవపూర్ణః- సవావషపురుషవిధవ- తస్య పురుషవి
 ధతాం- అన్వయం పురుషవిధః- తస్య ప్రియమేవశిరః- మోదో
 దక్షిణఃపక్షః- ప్రమోద ఉత్తరఃపక్షః- ఆనందకత్వా- ౨- బ్ర
 హ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా- తదప్యేష శ్లోకోభవతి- ౨౨.

ఇతి పంచమోనువాకః.

విజ్ఞానం యజ్ఞమిత్యాది- విజ్ఞానం బుద్ధిరేవ యజ్ఞంతనుతే - స
 ర్వాణి కర్మాణ్యపి తాకికాని వైదికానిచ తనుతే- బుద్ధ్యుపహితవ
 హ్యత్మాకర్తృభవతి- నస్వతః- సుశుప్తిసమాధ్యోర్బుద్ధ్యభావే కర్తృత్వా
 ద్యదర్శనాత్ - అతోబుద్ధావేవ కర్తృత్వం నిశ్చయతి - సర్వేదేవా ఇం
 ద్రాదయ స్స్విభోగ్యహవిః ప్రదాతృత్వేన విజ్ఞానమేవ జ్యేష్ఠం ప్రథమ

జం బ్రహ్మేతి సమష్టిరూపేణ ఉపాసతే- అహోఽధికారి విజ్ఞానంబ్రహ్మే
 తి వేదచే- తస్మాత్ శ్రద్ధతః సత్యయోగానుష్ఠాన రూపాత్ నప్ర
 మాద్యతి ప్రమాదం నకరోతిచేత్- శరీరే పాప్మనోహిత్యా- శరీరత్యా
 గసమకాలమేవ సర్వపాపవిముక్తస్సన్ బ్రహ్మలోకే పుణ్యప్రభావాత్
 సర్వాన్ కామాన్ ఉత్కృష్టవిషయభోగాన్ సమశ్చ తత్తత్సర్వ-తస్యై
 ష ఏవేత్యాదిపూర్వసత్- తస్మాద్వాపతస్మా ద్విజ్ఞానమయాత్- విజ్ఞాన
 మయత్వే నానుభూయమానా ద్భృహ్మణ అన్య ఆంతరో భోక్తృరూప
 ఆత్మా ఆనందమయోప్యస్తీతి విశ్లేయః తే నానందమయే నాత్మనావష
 విజ్ఞానమయః పూర్ణః- సోపి ప్రియమోదాద్యవయనైః పురుషవిధవవ
 సంభావనీయః- స్వస్వరూపభూతస్యానందస్యా జ్ఞాతత్వాత్ విషయజాత
 దర్శనమాత్రేణప్రియం- తల్లాభే మోదస్తదనుభవే ప్రమోదః సామా
 న్యత అజ్ఞాతరూప ఆనందవ అత్తామధ్య కాయ ఆనందమయస్య - అ
 త్రహ్యవిద్యామహిమ్నా అద్వితీయబ్రహ్మభావ విస్మరణేన పరిచ్ఛిన్నా
 హంభావకలనేనచ శుద్ధమలినసర్వోపాధిభిః సమష్టిన్యస్తిరూపేణయే జీ
 వాః పరిదృశ్యంతే లోకేతేషాం ప్రాతిస్వికం శోధితంరూపం ఆనందశ
 బ్దేన మధ్యకాయత్వేన- తస్య స్వరూపానందాజ్ఞానా ద్విషయభోగాభి
 ముఖ్యే తత్ర ప్రియమోదాదిలాభం శిరఆద్యవయవత్వేన చోపకల్ప్య
 ఆనందమయఇతి భోక్తృరూపేణ నిర్దిశతి శ్రుతిరోబ్ధసౌకర్యాయ- ఏ
 తేనాభిలషిత విషయాలాభే దుఃఖతారతమ్యంచావజగీయ మేవేతి
 సంనూచితంభవతి- తస్యైవహి శోధితత్వం పదార్థరూప స్యానందస్య
 విస్మృతం బ్రహ్మభావం పునరోబ్ధయంతి తత్త్వమస్మాది మహావాక్యాని
 అవిస్మరణే బోధాప్రసక్తేః- ఏవం పురుస్సపక్షీ భూత్వా పురః పురుష
 ఆవిశేషితి శ్రుత్యంతరంచ- పురుషః పూణః పరమాత్మాపురః అగ్రే
 సృష్ట్యాదికాలే పక్షీ భూత్వా ఉక్తశిర ఆదిపంచావయవరూపీ సన్ పు
 రః శరీరాణి ఆవిశత్ ప్రవిష్టవానితీమమేవార్థం సంగృహ్యతీ త్యతోస్యా
 నందమయస్య ప్రస్తుతం గుహానిహితం పరంబ్రహ్మైవ పుచ్ఛంప్రతిష్ఠా-
 కల్పనాధిష్ఠాన మిత్యర్థః- ఏవం నిషేధ్యం సర్వం- తన్ని షేధావధిభూతం
 బ్రహ్మతత్త్వంచాజ్ఞాతం విజ్ఞాపయంతీశ్రుతిః ప్రమాణభావ మశ్చ తే-

ఏవమేవభృగువల్యామపి- ఆనందోబ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ - సైపాభార్గవీ
వారుణీవిద్యా- పరమోమోమస్తృతిస్థితేతి వక్ష్యతిఇతి నోక్తాద్ధే సంశ
యావసరః.

తదప్యేష శ్లోకోభవతి- ఏనం సంక్షేపవిస్తరోక్తిభి ర్గుహానిహి
తత్త్వా ద్యుపాయైః ఆకాశా ద్యానందమయాంత దృశ్యప్రపంచాధ్యా
రోపాపవాదన్యాయేనచ ప్రబోధితేపీ బ్రహ్మభావే- అవిద్యా నిద్రాం
నజహాతిచేత్ సంసారానర్థవ ప్రతతో భవతీత్యే తస్మిన్నథేఆక్రోశనప
రోమంత్రో ప్యస్తీత్యర్థః.

శ్రు॥ అసన్నే వసభవతి- అసద్బ్రహ్మేతి వేదచేత్ - అస్తిబ్రహ్మేతిచే
ద్వేద- సంతమేనంతతోవిదురితి- తస్యైషవప శారీర ఆత్మాయః
పూర్వస్య-అథాతోనుప్రశ్నాః-ఉతావిద్వానముంలోకంప్రేత్య-గ
కశ్చనగచ్ఛతీ 3 ఆపావిద్వానముం లోకం ప్రేత్యకశ్చి
త్సమశ్చుతా 3 ఉ - సోకామయత - బహుస్యాంప్రజాయే
యేతి- సతపోతప్యత- సతప్తస్త్వా- ఇదగ్ం సర్వమస్మజత- య
దిదంకించ- తత్సృష్ట్యాతదేవాను ప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య- ౨-
సచ్ఛత్యచ్ఛాభవత్ - నిరుక్తంచా నిరుక్తంచ - నిలయనంచా
నిలయనంచ- విజ్ఞానంచా విజ్ఞానంచ- సత్యంచా నృతంచ సత్య
మభవత్ - యదిదంకించ- తత్సత్యమిత్యాచక్షుతే- తదప్యేష
శ్లోకోభవతి- ౨౦- ఇతిషష్ఠోనువాకః.

అసన్నే వేత్త్యాది- యః కోవాఅత్మన అన్నాదినానారూపతాపి
సమ్యగితి- తత్రాపి అన్నమయే- సర్వశరీరకారణత్వస్య- ప్రాణమయే
సర్వాయుష్వస్య - మనోమయే మనోవాగపరిచ్ఛేద్యవిద్యానందస్య-
అభయస్థితేశ్చ- విజ్ఞానమయే సమప్తిభావే సర్వజైష్వస్య- సర్వపాప్క
విమోకపూర్వక సర్వకామావాప్తేః- ఆనందమయే ప్రియమోదాదేశ్చ
సత్త్వాదితిమోహ ప్రాబల్యాత్ వేదచేత్ - సలసన్ అజ్ఞస్సంసార్యేవ
భవతి ఉక్తం సర్వమాత్మన్య ధ్యస్తత్వాచ్చుక్తిరూప్యవదసత్ - స
ర్వాధిష్ఠానమద్వితీయం బ్రహ్మైవకాలత్రయే ప్యస్తీతివేదచేత్ - ఏనం

తత ఏవయథావత్త్వజ్ఞానాత్ సంతం సత్పురుషం జీవన్ముక్తం విదు
బ్రహ్మవిద ఇత్యర్థః- తస్య విజ్ఞానమయస్య పూర్వస్యాయ అంతర
త్వేనోక్త ఆనందమయ స్సవషవశరీరే భవశ్చారీర ఆత్మేతి.

ఏవమజ్ఞాతే- స్వయమచింత్యే పరమార్థవస్తునిపునః పునరో
భవమేవోపాయో నాక్రొశనమితి మాతృసహస్రసమాశ్రుతి ర్ముము
క్షూన్ అనుకంపయంతీ కాంక్షిత్రైశ్చానుద్భావ్య విస్తరతస్తన్నిరూప
ణేనబోధయతి- అథాత ఇత్యాదినా- అధయధోక్త శ్రవణానంతరం-
అతః బహునాం నిరసనీయానాం సంశయానాం సంభవాత్- అను ఉ
పదిష్టార్థ మనుసృత్య ప్రశ్నాభవంతి ముముక్షూణాం.

కీదృశాఇతిచేత్-ఉతలవిద్వాకశ్చకోపి- ప్రేత్యమృత్వాఅముం
పరోక్షం లోక్యత ఇతిలోకం బ్రహ్మనగచ్ఛతీ- 3- పుతస్వారస్యాత్ కశ్చి
ద్గచ్ఛతీవేతి- అవిద్యాపరాధసత్వేపిబ్రహ్మణస్సర్వాస్పృత్యాత్మత్వే దేహ
వాతానంతరం వాకిమితికోపినప్రాప్నోతి-తథాసతి కథమాత్మత్వ మిత్వే
కస్సంశయః- ఆహాస్వీత్ విద్వాన్ ప్రేత్య అముంలోకం బ్రహ్మకశ్చి
త్సమశ్నుతే- 3- ఉ- పుతస్వారస్యా ద్విద్వానపికశ్చిన్న సమశ్నుతే
అవిద్వద్వదితి- ద్వితీయః ప్రశ్నః- ఏవముత్తరగ్రంథ సామర్థ్యాత్
స్వయంప్రకాశే బ్రహ్మణి కథమజ్ఞానం- తదభావే అసహాయాత్సా
త్కథంవా అచింత్యరచనాత్మికేయం సృష్టిః అద్వితీయే తస్మిన్ముతో
బద్ధము క్తజీవభేదః- కథం సర్వప్రపంచమిధ్యాత్వం- కథంబ్రహ్మప్రాప్తి
రేవ పరమపురుషార్థ ఇత్యాదయోపి సంశయా నిరసనీయత్వేనోప
లక్ష్మీతాభవంతి- తన్నిణాయాయాహ సోకామయతేత్యాదినా.

సపరమాత్మా అచింత్యమాయా శక్తిత్యాద కామయత బహు
స్యాం- ప్రజాయేయేతి- చిద్రూపత్వాదేవ- సహజడత్వే శూన్యత్వేవా
మాయాయాపికామనాది సంభవః- ఏవం కామనానంతరం సతతః అత
వ్యత- సప్తవ్య విషయం సర్వం పర్యాలోచితవాన్- యస్యజ్ఞానమయం
తప ఇతి శ్రుత్యంతరాత్- సతపస్తప్త్యా ఏవం పర్యాలోచ్య- ఇదంచ

రాచరాత్మకం సర్వం అసృజతసృష్టవాన్ - ఇదం కిమిత్యాకాంతాయా
మాహ - యదిదం కించేతి - ఇదమేవమాయికం విశ్వరూపం వేదిత
వ్యం - యత్రతత్సృజ్యస్య యుగపత్సర్వ కామావాప్తిరుచ్యతే - నాత్రభేద
భ్రమః - నిరస్తత్వాత్ - ఆత్మైవేదం సర్వం బ్రహ్మైవేదం సర్వం - పురు
షవేదగ్ం సర్వమిత్యాదిశ్రుతేః - వాసుదేవసర్వమితి స్మృతేశ్చ - వి
శ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతోముఖో విశ్వతోహస్త ఉతవిశ్వతస్పాత్ ఇత్యా
దిశ్రుతయః సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోక్ష శిరోముఖం - సర్వతశ్రు
తిమల్లోకే సర్వమావృత్యతిష్ఠతి సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియ
వివజ్జితం - అసక్తం సర్వభృచ్చైవ నిగుణం గుణభోక్తృచ - బహి
రంతశ్చిభూతానామచరిం చరమేవచేత్యాది స్మృతయశ్చ ఆత్మైవేదం
సర్వమిత్యాదివాక్య గతసర్వశబ్దాధానం సమర్పయంతి - నాజ్ఞజనప్రసి
ద్ధం అభీకత్వాత్ - అత్యంతం జీవన్ముక్తప్రాప్తో విద్యాప్రపంచః పా
మరాణాం మనోవాగగోచరః పరమకళ్యాణ ఇతి చిదేకరసవప నతు జ
డగుఃఖాదిరూపః సువణేకల్పితస్య సువణాత్వమివ - ఈశసృష్టత్వాత్
బుద్ధిపూర్వకత్వాత్ అనధాకర్మత్వానుసపత్తేశ్చ.

ఏవమజ్ఞజన ప్రసిద్ధమవిద్యా ప్రపంచస్వరూపమాహ - తత్సృ
ష్టేతి - తత్ విశ్వరూపం సృష్ట్యాతదేవానుప్రావితత్ - ఆభాసరూపేణ
ఏకఏవహిభూతాత్మా భూతేభూతేవ్యవస్థితః ఏకధాబహుధాచైవ దృశ్య
తే జలచంద్రవ దితిశ్రుతేః - తత్ అనుప్రవిశ్యజైవేన ఆభాసరూపేణ
సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ - నిరుక్తంచా నిరుక్తంచ - నిలయనంచా నిలయ
నంచ - విజ్ఞానంచా విజ్ఞానంచ - సత్యంచాన్యతంచ సత్యమభవదితి - ప్ర
చండమాతాండమండలేపేచకాను భవసిద్ధాంధకారవత్ చిదాభాస
రూప జీవదృష్టేమలినసత్వోపాధి దోషాత్ మనోవికల్పరూపేణ చిన్మ
య విశ్వరూపమేవ తథాతథా అనుభూయత ఇత్యర్థః - సత్ - పృథివ్య
ప్రేజాంసి - త్యత్ ఆకాశవాయు తమోదేశకాలాది. నిరుక్తం నిర్వచ
నాహం జాగ్రత్స్వప్నాది - అనిరుక్తం సుషుప్తిమూఢాః ప్రళయాది
నిలయనం ఆశ్రయభూతం ఘటాది - అనిలయనంరూపరసాది - విజ్ఞానం
చేతనం అవిజ్ఞానమచేతనం - సత్యంవ్యవహరక్షమం ఆపణసరజతాది -

అన్యతం శుక్తిరజతాది వత్తత్పర్యం కాలత్రయాబాధ్య సత్యం పరం
 బ్రహ్మైవాభవత్ రజ్జ్వాదికమివ సర్వాదిరూపం తస్మాత్ - యదిదం
 కించ ఇదం అజ్ఞపరిదృశ్యమానం జగత్ యత్కించి దస్తి తత్పర్యం
 సత్యమిత్యాచక్షతే పరం బ్రహ్మైవేత్యాచక్షతే - బాధాసామానాధి
 కరణ్యేన తత్వవిదః తదప్యేష శ్లోకోభవతి అజ్ఞానుభవసిద్ధం సర్వంజగ
 దన్యతం తదధిపానభూతం విశ్వరూపం బ్రహ్మైవ అజ్ఞదృష్టౌ ఉపాధిదో
 షాత్ స్వప్నవత్తథా జడదుఃఖాదిరూపేణభాతీ త్యస్మిన్నర్థే ఏవవ
 త్కృమాణో మంత్రోప్యస్తీత్యర్థః.

శ్రు॥ అసద్వాఇదమగ్రాసీత్ - తతోవై సదజాయత- తదా
 త్మానగ్ స్వయమకురుత- తస్మాత్తత్సుకృతముచ్యత ఇతి-యద్వై
 తత్సుకృతం రసోవై సః- రసగ్ హ్యేవాయం లభ్యానందీభవతి-
 కోహ్యేవాన్యాత్మః ప్రాణ్యాత్ - యదేష ఆకాశ ఆనందో న
 న్యాత్ - ఏష హ్యేవానందయాతి- ౧ యదాహ్యేవైషవతస్మిన్న
 దృశ్యేనాత్మేయై నిరుక్తే నిలయనే భయం ప్రతిష్ఠాం
 విందతే - అధిసోభయంగతోభవతి యదాహ్యేనైష వతస్మి
 న్నుదరమంతరం కురుతే అధతస్యభయం భవతి - తత్త్వేవభ
 యం విదుషోమన్వానస్య- తదప్యేష శ్లోకోభవతి- ౧౬.

ఇతి సప్తమోనువాకః.

అసద్వాఇదమిత్యాది- ఇదం అజ్ఞజన పరిదృశ్యమానం జడనూ
 లదుఃఖాదిరూపం సర్వం జగత్ అగ్రేస్పృష్టేః పూర్వం అసత్ శూన్య
 మేవాసీత్- స్వప్నాదివత్ కథం సత్కార్యవాద సిద్ధాంతవిరుద్ధం శూ
 న్యమాసీ దితివ్యాఖ్యాన మితిచేత్- అసంభవాదేవ- తత్త్వజ్ఞానే- నాసీ
 దస్తిభవిష్యతీతి త్రైకాలికనిషేధప్రతియోగినః పూర్వమాసీదితిబోధా
 నాచిత్యాత్- తద్వాసనాపరిశేషే పురుషార్థవిఘాతప్రసంగాత్ - వ
 త్కృతేహి- ఉదరమంతరం కురుతే అధతస్యభయం భవతీతి- స్వసత్త
 యానాస్తికారణ సత్తయా విద్యత ఇతి శబ్దమాత్రత్వాత్ కారణ
 మేవాస్తి న కార్యమితి పర్యవసానాత్ - ప్రళయే నూత్నరూపేణవా

జడప్రపంచసద్భావకథనే- సదేవసోమ్యేద మగ్రఆసీత్ - ఆతై వేదమ
గ్ర ఆసీత్ - బ్రహ్మవేదమగ్రఆసీత్ - ఏకమేవాద్వితీయ్య మిత్యఖండైకర
స్య శ్రుతివిరోధాత్ - తదనన్యత్వ న్యాయస్య తద్వ్యతిరేకేణ భావపర
త్వాత్ - కథం సత్కార్యవాదఇతిచేత్ - పూర్వోక్తవిద్యాప్రపంచదృ
ష్ట్యేతి గృహణ చిదేకరసత్వాత్ - సవేదైతత్పరమం బ్రహ్మథామయ
త్ర విశ్వం నిహితం భాతిశుభ్రం- ఉపాసతే పురుషంయేహ్య కామాస్తే
శుక్రమేతదతివర్ంతిధీరా ఇతిశ్రుతౌ శుభ్రశబ్దేన చిన్మయ విద్యాప్రపం
చనూచనాత్ - ఉపాస్యత్వ ప్రతిపాదనాచ్చ- తేశుక్రమేతదతివర్ంతీతి
శుక్రశబ్దేన భూతసూక్ష్మాత్కావిద్యాప్రపంచం గృహీత్వా అతివర్ంత
తీతి ప్రవిలాపనీయత్వ బోధనాచ్చ- అసద్వా ఇద మిత్యాది మంత్రస్తు
అజ్ఞజనప్రసిద్ధ జడప్రపంచాభావపర ఇతి సుష్టుక్తం- తథాచ ఉక్తం
వాసిష్ఠే- నక్వచిత్సంతిభూతాని పంచకుడ్యాదయోనవా- అసంత్యవ్యను
భూతాని ననుస్వప్న దశాస్వివేతి.

నను భగవతా భాష్యకృతా- అసద్వా ఇదమిత్యత్ర - అనభివ్య
క్త నామరూపాత్మకతయా ప్రళయే జగదస్తీతి వ్యాఖ్యాత మితిచేత్ -
విద్యావిద్యాప్రపంచ విభాగాకరణా త్తథా వ్యాఖ్యాతం - చిద్రూపం
విశ్వరూపమేవ ఆవృతత్వాత్ అనభివ్యక్త నామరూపాత్మక మిత్యు
చ్యతే.

వస్తుతస్తు- యత్రత్వస్య సర్వమాతైవా భూదితిశ్రుతే ర్విద్యా
దశాయాం ప్రత్యగ్దృష్టౌ నిర్విశేషచిన్మాత్రరూపం బ్రహ్మైవ- పరాగ్దృ
ష్టౌ విశ్వరూపం సద్విలసతి అవిద్యావరణాపగమాత్ - భ్రాంత్యభా
వాత్ - యుగపత్సర్వకామావాప్తిరూపత్వాచ్చ తదపి పురుషార్థరూప
మేవ ఏతావానస్యమహిమేతి స్తుతత్వాత్ - అవిద్యాదశాయాంతు త
దుభయమేవ- నిద్రాదశాయాం సుషుప్తిస్యప్నోభయరూపమివ - సృ
ష్టిప్రళయోభయరూపం సద్విభాతి- ఆవృతత్వాత్ - భ్రాంతిపూర్వక
త్వాచ్చ నర్థరూప మిత్యుచ్యతే- యత్రహి ద్వైతమివ భవతీత్యాది
శ్రుతే- ముక్తేరుభయరూపతాతు- ద్వాదశాహవ దుభయవిధం బా
దరాయణోత ఇత్యాది సూత్రసిద్ధివ.

తతోవై సదజాయత- తతోవై ప్రకృతాద్బ్రహ్మణ ఏవ ఆభాస
 రూపాణాం జీవానాం జౌపాధికదృష్టిదోషాత్ తైమిరిక ద్విచంద్రాది
 వత్ సదివావిర్భూతం- ఏతేన జీవావచ్ఛేదేనైవ అవిద్యాభ్రమాదికం న
 బ్రహ్మణీత్యుక్తంభవతి- తావతానాసతో విద్యతే భావశ్చతి శాస్త్రాను
 సారేణ జడప్రపంచ మిధ్యాత్వంచ సిద్ధ్యతి- తదుక్తం వాశిష్ఠే-బ్రహ్మ
 దీనాం తృణాంతానాం ద్విధాభవతీసంభవః- ఏకోబ్రహ్మమయోన్యస్తు
 భ్రాంతిజస్తావిమాశ్రుణు- అభాతాయాం జగద్రాభంతౌ భూతభావస్వ
 యంభవన్- యస్సబ్రహ్మమయఃప్రోక్త స్సంభవౌ నసయోనిజః- పూ
 ర్వరూపజగద్రాభంతి భూతతన్మాత్రరంజనాత్ - భూతానాం సంభవః
 ప్రోక్తో భ్రాంతిజోదృశ్య సంగతశ్చి.

తదాత్మానగ్ స్వయమకురుత- తత్ ప్రకృతౌబ్రహ్మఆత్మానం
 స్వస్వరూపం చిదేకరసం స్వయమేవ తథా విచిత్రప్రపంచద్వయరూ
 పేణ అకురుతకృతవత్- పరమార్థదశాయాం ద్వితియూభావాత్- చితి
 శ్చింతామణిరీవ కల్పద్రుమ ఇవేషితం- ఆశుసంపాదయత్యంతరాత్మనా
 త్మవిఖాత్మికేతి- కథమిద మనర్థకరణమితి పర్యనుయోగోనయుక్తః- అ
 న్యసద్భావేహిపర్యనుయోగోయజ్యేత- తస్మాత్తత్కృతముచ్యతే-
 తస్మాత్స్వస్మిన్నేవ స్వయమేవచ కృతత్వాత్ తద్బ్రహ్మ సుకృతమితి
 పరోక్షేణోచ్యతే విద్యద్భిః- పరోక్షప్రియా ఇవహిదేవాశ్చి- యద్వై
 త త్సుకృతం- యదేవతద్బ్రహ్మ సుకృతమిత్యుక్తం- రసోవైసః- సప
 వాత్మాసర్వేషాంరసః- ఆనందరూపః- కథం- రసగ్ హ్యేవాయం లభ్యా
 నందీభవతి- అయంజీవ ఆవృతప్రత్యగ్బుద్ధౌ అజ్ఞాతమాత్మభూతంచ ఆ
 నందరసమేవలభ్యా ఆనందీభవతి- నతుతత్తద్విషయలాభాత్- తేషా
 మానందస్వరూపత్వాభావాత్- యథాజ్ఞోమనుతే-అశ్వారోహణా త్సు
 ఖిజాతశ్చకారాభతేణ త్సుఖిజాతశ్చి- పరమార్థాస్థితౌ ఆనందప్రాప్తి
 స్తథాతిష్ఠతునామ- కోహ్యేవాన్యాత్మః ప్రాణ్యాత్- యదేవఆకాశ
 ఆనందోనస్యాత్ ఆత్మరూప ఆనందోనస్యాద్వది కోవా అన్యాజ్జీవేత్
 కఃప్రాణ్యాత్ విశేషేణ ఉచ్ఛ్వసనం నిశ్వసనంచకుర్యాద్ధి- ఏషహ్యే
 వానందయాతి- ఆనందయాతి- స్వసత్తాన్ముతీక సుఖానాం సంక్రమణేన

ఏవంస్థితేసి- యదాహ్యేనైష ఇత్యాది- యదాహివిద్యాదశాయాం ఏ
 షజీవవత్సన్ ప్రకృతే బ్రహ్మణి- కీదృశే- అదృశ్యే సర్వదృశ్య ప్రపం
 చశూన్యే- తహి- ద్రష్టురూపే కిమితిప్రాప్తం- ద్వివిధవవహ్యవిద్యా
 ప్రపంచో ద్రష్టుదృశ్యాత్మనా- తత్రాహ- అనాత్మ్యే ఇతి- ఆత్మన ఇద
 మాత్మ్యం- ద్రష్టురూపేయదాత్మ్యం దేహేంద్రియమనః ప్రాణాదితద్ర
 హితే- తదుభయస్యా విద్యాకల్పితత్వాత్- త్ప్రవిలాపనే తత్సారభూ
 తజ్ఞప్తిమాత్రరూపే ఉక్తంహి- అహమిత్యగ్రిమబోధే చిదచిద్రూపేయ
 దస్తి చిద్రూపం- తత్సాక్షాదపరోక్షం సూక్ష్మం బ్రహ్మస్మిసూక్ష్మదృ
 శ్యేద్యం ఇతి- అతవన అనిరుక్తే- మనోవాగ్గోచరత్వాత్- అనిలయనే
 నిలయనంనీడం ఆశ్రయ స్తదహితే- స్వప్రతిష్ఠే- అభయం యథాస్యా
 త్తథాప్రతిష్ఠాంస్థితిం- అఖండై కరస్యంవిందతే ప్రాప్నోతి- అథతదాసీ
 మేవసః అభయంగతోభవతి- అద్వయత్వాత్ భయకారణస్య ద్వితీ
 యస్యైవాభావాత్- ద్వితీయాద్వైభయం భవతీతిశుతే- యదా
 హ్యేవవవజీవఉదరం అరముత్ ఈషదపి అంతరంభేదం కురుతేమనుతే
 అథతదాసీమేవ తస్యజీవస్య సంసారభయంభవతి- కుతః- తత్త్వేవ త
 దేవతు బ్రహ్మ- విదుషోపి అమన్వానస్య- బ్రహ్మైవాహమితి నిశ్చయ
 రహితస్య భయం సంసారభయపేతుభవతి- ఉక్తంహివాసిష్ఠే- స
 గాఢాప్రాప్తనం కర్మవిద్యతేనేహ కస్యచిత్- సగాఢా సగరూ
 పేణ బ్రహ్మైవేత్థం విజృంభతే- యథా బ్రహ్మదయో భాంతిసగాఢా
 బ్రహ్మరూపిణః భాంతిజీవాస్తథాన్యేపి శతశోధసహస్రశః- కింతు యే
 బ్రహ్మణోన్యత్వం బుద్ధ్యంతేసాత్వికోద్భవాః- అబోధాయే త్వచిదా
 ఖ్యం బుద్ధ్యాద్వైతమిదంస్వయం- తేషాముత్తరకాలం తత్కర్మభిజ్ఞ
 న్మదృశ్యతే- స్వయమేవతథాభూతై స్సైరవస్తుత్వమాశ్రితం- యైస్తున
 బ్రహ్మణోన్యత్వం బుద్ధం బోధమహత్మని- నిరవద్యాస్త ఏతేత్రబ్రహ్మవి
 ష్ణుమారాదయః- సర్వాత్మ సంవిదోచ్ఛత్వం బ్రహ్మాత్మన్యేవసంస్థితం- త
 త్త్వచిజీవవద్భావం స్వయమాత్మనిపశ్యతి- యత్రవేత్తితు జీవత్వం
 తత్రావిచ్ఛేదిత్యతి- తత్రసంస్పృతినామ్నాత్మా ధత్తేరూపం తథాస్థితం
 స్వయమేవహికాలేన బుద్ధ్వాన్వం రూపమాత్మనః- స్వయమేవస్వరూప

స్థం బ్రహ్మైవభవతి స్వయమిత్యాది- తథాచశ్రుతిః- బ్రహ్మవాఇదమగ్ర
ఆసీత్ - తదాత్మానమేవావేత్ - అహంబ్రహ్మస్మితి- తస్మాత్తత్సర్వమభ
వదితి- తదప్యేషశ్లోకోభవతి- తత్తత్ర- స్వీయబ్రహ్మభావ విస్మరణేన స్వా
త్మభూతు బ్రహ్మైవమహతామపి సంసారభయహేతుభావవీర్యస్మిన్న
ధేః ఏషవక్ష్యమాణ శ్లోకోపి భవతీత్యర్థః.

శ్రు॥ భీమాస్మాద్వాతః పవతే- భీషోదేతినూర్యః- భీమాస్మాద
గ్నిశ్చేంద్రశ్చ- మృత్యుధావతి పంచమితి - సైమానందస్య
మీమాంసాభవతి- యువాస్యాత్సాధుయువాధ్యాయకః- ఆశి
ష్ఠోద్రధిష్ఠోబిష్ఠః- తస్యేయం పృథివీ సర్వావిత్రస్య పూర్ణా
స్యాత్ - సప్కోమానుషఆనందః - తేయేశతంమానుషా ఆనం
దాః-౧-సప్కోమనుష్య గంధర్వాణామానందః- శ్రోత్రియస్య
చాకామహతస్య-

తేయేశతం మనుష్యగంధర్వాణామానందాః-సప్కో దేవగం
ధర్వాణా మానందః- శ్రోత్రియస్యచా కామహతస్య- తేయే
శతం దేవగంధర్వాణా మానందాః - సప్కః పితౄణాం
చిరలోక లోకానా మానందః శ్రోత్రియస్యచా కామహత
స్య- తేయేశతం పితౄణాం చిరలోకలోకానా మానందాః -
సప్కఆజానజానాం దేవానా మానందః- ౨- శ్రోత్రియస్యచాకా
మహతస్య- తేయేశత మాజానజానాం దేవానా మానందాః -
సప్కః కర్మదేవానాం దేవానా మానందః- యేకర్మణా దేవానపి
యంతి- శ్రోత్రియస్యచా కామహతస్య- తేయేశతం కర్మదేవా
నాం దేవానా మానందాః- సప్కో దేవానా మానందః- శ్రోత్రి
యస్యచా కామహతస్య- తేయేశతం దేవానామానందాః- సప్
క ఇంద్రస్యానందః- 3. శ్రోత్రియస్యచా కామహతస్య- తేయే
శత మింద్రస్యానందాః- సప్కో బృహస్పతేరానందః- శ్రోత్రియ
స్యచాకామహతస్య- తేయేశతం బృహస్పతేరానందాః- సప్కః
ప్రజాపతేరానందః- శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య- తేయేశతం

ప్రజాపతేరానందాః- సవకోబ్రహ్మణానందః- శ్రోత్రియస్యచా
కామహతస్య- ర. సయశ్చాయంపురుషే- యశ్చసావాదిత్యే
సవకః- సయవంవిత్- అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య- ఏతమన్నమయమా
త్మాన ముపసంక్రామతి- ఏతం ప్రాణమయమాత్మాన ముపసం
క్రామతి- ఏతం మనోమయమాత్మాన ముపసంక్రామతి- ఏతం వి
జ్ఞానమయమాత్మాన ముపసంక్రామతి- ఏతమానందమయమా
త్మాన ముపసంక్రామతి- ౧- తదప్యేష శ్లోకోభవతి- ౧౦.

ఇత్యష్టమోనువాకః.

భీషేత్యాది- అస్మాత్పరమేశ్వరాత్ భీషాభీతస్సన్ వాతఃపవతే-
వాతి- సూర్యఉదేతి ప్రత్యహం- అగ్నిర్దహతి- ఇంద్రస్త్రిలోక్యాధిపతి
రపి సన్ ద్విజన్మనాం సంబంధి యజ్ఞాదికర్మసుస్వల్పం ఆజ్యాది హవిర్భు
క్షే- ఏతచ్ఛత్రుష్టయాపేక్షయా పంచమః- పంచసంఖ్యాపూరకో మృ
త్యుర్యమోపిధావతి ప్రాణినా మాయురవసాన మభిలక్ష్య దత్తత్రప్రదేశం
ప్రతి- ఏవం మహాప్రభావానామపి భేదదర్శనాపరాధమాత్రేణ భయ
హేతుర్భవతి ప్రకృతం బ్రహ్మ- భయాభావే నియతప్రవృత్తే రసంభ
వాత్- కిమువక్తవ్య మితరేహ మస్మదాదీనాం- అతో భయనివృత్త
యే బ్రహ్మభేదనిశ్చయఏవ మహావాక్యై ర్బోధ్యమానశ్శ్రవణాది ప్ర
యత్యై స్సంపాదనీయ ఇతి తాత్పర్యార్థః.

ఏవం బ్రహ్మైకత్వదర్శనం సంసారభయనివృత్తి హేతు రిత్వే
నన- కింతు నిరతిశయానందావాప్తి హేతురపి- యదుక్తం లక్షణవాక్యే
సో శ్నుతే సర్వాన్మామాన్ సహేతి- ఉభయస్యాపి పురుషార్థరూప
త్వాదితి- తన్నిరతిశయత్వం ప్రదర్శయన్నాహ- సైషానందస్యేత్యాది
నా- లోకే ఆనందాః కతివిధాస్సంతి- యదపేక్షయా బ్రహ్మానందస్య
నిరతిశయత్వం స్యాదిత్యత్ర- సైషావక్ష్యమాణా ఆనందతారతమ్యమీ
మాంసావిచారణా- భవతి- మనోవాగగోచరస్య బ్రహ్మానందస్య ప్ర
కారాంతరేణ బోధయితు మశక్యత్వాదితి- తత్రయఃకోవా మనుష్యః
యువాస్యాత్- తత్రాపి సాధుయువా- సాధుశ్చసాయువాచేతి- తథా

ఆధ్యాత్మికః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నః విద్యానిత్యర్థః- ఆశిష్టశీఘ్ర
 కారీ- నతుదీఘః-సూత్రి- ఏవం ద్రఢిష్ఠః దృఢతరః- బలివృశ్చ-తస్యైవం
 ఆధ్యాత్మిక సర్వసంపత్సంపన్నస్య- ఇయంపుధివీ- సర్వా- ససముద్రా
 విత్తస్య పూర్ణాచ భోగ్యత్వే నోపనతా యదీస్యాత్ ఇతి బాహ్యసర్వ
 సంపత్ప్రదర్శనం- ఏవంవిధస్య అనుభూయమాన ఆనందః- ఏకోముఖ్యో
 మానుషానందఇతి విజ్ఞేయః- తేయథోక్తా మానుషానందాయే శతంభ
 వంతి సః తత్పరిమితఏకో విలక్షణో మనుష్యగంధర్వాణాం - మనుష్య
 భావా త్పుణ్యాతిశయేన గంధర్వత్వం ప్రాప్తానా మానందోభవతి - ఏవ
 ముత్తరోత్తరం శతగుణాధికో దేవగంధర్వాదీనా మానందోస్తీతి వి
 జ్ఞేయః- జాత్యైవ దేవేషు యేగంధర్వాస్తే దేవగంధర్వాః - పితౄలోక
 వాసినాం మధ్యేయే చిరకాలస్థాయినః- తే చిరలోకలోకాః - పరమా
 త్మవదా త్ప్రథమతస్యేవ యేదేవత్వం ప్రాప్తాజాతిమాత్రసారాస్తే ఆజా
 నజాః- యేతు శ్రౌతేన స్మారేనచ కర్మణాదేవత్వం ప్రాప్తాస్తే కర్మదే
 వాః- దేవేషు జ్ఞానైశ్చర్యాదినా ఉత్కృష్టా అగ్నిద్రవయోదేవాః - ఇం
 ద్రో దేవరాజః- తద్గురు ర్భృహస్పతిః- ప్రజాపతిర్విరాడ్-బ్రహ్మ హి
 రణ్యగర్భఇతిభేదః- యద్యపీద్రవ్యహస్పత్యాదీనాం తత్త్వజ్ఞానం తత్కృ
 త నిరతిశయానందలాభశ్చ విద్యతే- తథా పౌషాధికశుఖ తారతమ్య
 ప్రదర్శనార్థం ఉపాధిమాత్ర వివక్షయా తారతమ్యముచ్యతి ఇతి విజ్ఞే
 యం- అత్ర యథా గాఢాంధకారస్థితానాం దీపవక్షత్ర విద్యుచ్ఛంద్రా
 ది ప్రకాశై స్తారతమ్యేన వస్తుప్రకట్యం తథా అవిద్యావృతస్వరూ
 పానందానాం సంసారిణాం పుణ్యవిశేషలబ్ధ తత్తదుపాధిశుద్ధ్య శుద్ధిఫౌల్స్య
 సాక్ష్యతారతమ్యేన- జ్ఞానైశ్చర్య భోగ్యవిషయతారతమ్యేనచ అంతః
 కరణవృత్త్యంతర్గుణతాదేశాయా మనుభూయమానా ఆనందాస్తారతమ్య
 విశిష్టాభవంతి- అకామహత శ్రోత్రియస్య జీవన్ముక్తస్యతు- నూర్వోద
 యానంతరం సామాన్యతః సర్వవస్తుప్రకట్యవత్ తత్త్వజ్ఞానమహిమా
 అవిద్యావరణసర్వస్వనివృత్తై - సమాధికాతే నిర్వి
 శేష చిన్మాత్రస్వరూపేణ పృథ్వానకాలే విశ్వరూపేణచ అనుభూ
 యమాన ఆనందో నిరవధికఇతి- తస్మిన్ నూర్వోక్తా మనుష్యగంధర్వా

ద్యానందా స్సర్వే అంతర్భూతావవేతి యుగపత్సర్వకామావాప్తి రి
 త్యుచ్యత ఇతిభావః- శ్రోత్రియ శ్రుత్యేకశరణః- తత్సమర్పితాద్వైతా
 నంద చిద్భునస్వరూపనిశ్చయవా నిత్యర్థః- నహి ప్రమాణాంతరై రేతా
 దృశంరూపం సమర్ప్యతే- ఏవమకామహతశ్చ- తారతమ్యేన ప్రదగ్ధి
 తాః కామా అవిద్యాకల్పితోపా ధ్యభిభూతత్వా నిధాన్యభూతావవహి-
 అతస్సత్సక్తిశ్చక్తిరజితసక్తి వదుపహతిరేవేతి తత్త్వజ్ఞానేన తస్మాన్ని
 వృత్త అకామహత ఇత్యుచ్యతే- ఉక్తంహి- అకృత్రిమ మనాత్యంత
 మద్వితీయమఖండితం- అబహిస్సాధనాసాధ్యం సుఖం తస్మాదవాప్యత
 ఇతి- ఏవం భూతానందవిత్ ఆవిద్యక పరిచ్ఛిన్నానందోపహతో నభ
 వతీతి.

బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి సూత్రవాక్య నిర్దిష్టం పరప్రాప్తి
 సాధనం వేదనం- యోవేదనిహితం గుహయామితి సంక్షేపతో వ్యా
 ఖ్యాతమసి విస్తరేణ పునరాహ మహావాక్యేన- సమ్యక్ప్రతిపత్తయే- స
 యశ్చాయం పురుష ఇత్యాదిహ- సయవపం విదిత్యంతేన- సంక్షేపవ్యా
 ఖ్యానరూప మంత్రవాక్యే- కోశపంచక మధ్యాత్మమాత్ర మేవోపదిష్ట
 మితి సభ్రమితవ్యం- తథాసతి పరిచ్ఛిన్న తాభ్రాంత్య నపగమాత్. కిం
 త్వధ్యాత్మ మధిభూతం చోభయం వివక్షితం - అధిభూతేపి విద్య
 తేహి కోశపంచకం - స్థూలం వై రాజం రూప మన్నమయఃకోశః -
 సూత్ర హిరణ్యగర్భాంతర్యామిణః ప్రాణమనో విజ్ఞానమయ కోశా
 శ్రుయః - అవ్యాకృత మానందమయ కోశ ఇతి - అధిదైవతం
 తూపాధిద్వయ నిరసనే అఖండ మేక రసంచ చిన్మాత్రం పరిశిష్య
 త ఇతి - కథం - సయశ్చాయం పురుషే - పురుషాకారే శరీరే -
 విశిష్యచక్షుర్ముఖే- యవపోక్షిణి పురుషోద్భవ్యత ఇతిశ్రుతే- అయం అ
 పరోక్షః- సర్వప్రపంచ దర్శనసాధ కశ్చిత్ప్రకాశోయస్సచ- యశ్చాసౌ
 పరోక్ష ఆదిత్యమండలే- సర్వజ్ఞసర్వశక్తిశ్చ శ్రూయమాణః- సఉభ
 యత్రవిద్యమానః-పురుషఏకఏవకుతః-అధ్యాత్మాధిభూత స్వరూపోపాధి
 ద్వయకృతపవహి భేదావభాసః- ఘటమథాకాశయోరివ- ఉపాధిద్వయ
 నిరసనే తూపహితయోరఖండైక్యమేవ- సాలక్షణ్యాత్ - ఏవమేవ్రాపది

ప్రపంచబ్రహ్మణ్యకే చతుర్థాధ్యాయే - ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే-
 మూతం చైవా మూతంచేత్యుపక్రమ్య - అధ్యాత్మమధిభూతం చో
 పాధిద్వయముపప్రదశశ్య- అథాత ఆదేశోనేతినేతీత్యా విద్యకం తదు
 భయం నిరస్య- నహ్యేతస్మా దితినేత్యన్యత్పరమ స్తీతి- ఏతస్మాదుపదర్శి
 తాదావిద్యకా ద్రూపద్వయాదన్యచ్ఛిన్నయం రూపద్వయం నేతిన- కిం
 తు పరం చిన్నయం రూపద్వయమ స్తీతి ప్రతిజ్ఞాయ - అథనామధే
 యగ్ం సత్యస్యసత్యమితి- నామనిర్వచనవ్యాజేన- ప్రాణావై సత్యం తే
 పామేషసత్యమితి- ప్రాణానామింద్రియాణాం ముఖ్యస్యచప్రాణస్య- ఉప
 లక్షణ యాతత్కారణానా మాకాశాదీనాంచ విద్యాప్రపంచగతా
 నాం చిన్నయానాం- ఆవిద్యకభూతభౌతికాపేక్షయా సత్యత్వం- తదపే
 క్షయాపి పరమాత్మన సత్యత్వం నిరతిశయం కాలత్రయాబాధ్య మితి
 దశేతం- అత్రాప్యశావిద్యా ప్రపంచమవిద్యా ప్రపంచంచైకీకృత్య
 సంముగ్ధాకారేణ- ఆత్మనఆకాశ సంభూతతత్వాదినా సంభూతిశబ్దేనావి
 భానమాత్ర ముపపణ్య- ఉత్తరత్రసో కామయతే త్యాదినా- చిన్న
 యవిద్యా ప్రపంచస్య పరమాత్మనాకామనాతప ఆదిపూర్వకం సాక్షో
 త్సుప్తత్వమిదగ్ం సర్వమసృజతేతి దశేతం అతస్సత్యత్వందుర్వారం
 నహి మిధ్యావస్తు బుద్ధిపూర్వసృష్టం క్వచిద్భృష్టం అవిద్యాప్రపంచస్య
 తు పంచవిధభేదభిన్నస్య- తత్సుప్త్యే తేదేవానుప్రావిశదిత్యాదినా- స్వ
 సృష్టోపాధిషు స్వస్యాభాసరూపేణ ప్రవేశానంతర మాభాసానామ వి
 ద్యాముగ్ధదృష్టే తదేవ చిన్నయం విశ్వరూపం - సచ్చత్యచ్చా భవది
 త్యాదినా జడస్థూల దుఃఖాదిరూప మభవదితి కర్మణవన కర్తృత్వం ద
 ర్శితమతో మిధ్యాత్వం దుర్వారమిత్యపి బోధ్యం- అత్తస్వత్వజ్ఞానా దు
 పాధిద్వయనిరసనం యుక్తమేవ.

ఏవం బ్రహ్మత్వైకత్వవిత్ - కింకుర్యాదిత్యాకాంతాయాం ఆచా
 స్వభావసిద్ధమాకాశాది పంచీకృత భూతభౌతికాధ్యా సంతత్సత్యతా.
 భ్రాంతిగత పరిత్యజేదితి- అద్వైతానంద చిత్ప్రకాశమాత్రస్వరూప ప
 రిశేషోపయోగితయా అపూర్వమపవాదప్రకారం సవిస్తర ముపదర్శ
 యతి- సయవేవ విదిత్యాదినా- యేవేవ మాత్వైకత్వవిత్ - సః - అస్మా

ల్లోకాత్ అజ్ఞజనప్రసిద్ధప్రపంచసత్యతాబుద్ధేః ప్రేత్య పర్యావృత్య-
విముఖిభూయేత్యర్థః- ఏతం ఉపదర్శితం అథ్యాత్మమధిభూతంచ - అన్న
మయం ప్రాణమయం- మనోమయం విజ్ఞానమయ మానందమయంచ
మిథ్యాభూత మాత్మాన మవిద్యా.

పరిగృహీతం ఉపసంక్రామతి- ప్రవిలాపయతీతి- తావతాశుద్ధం
చిన్మాత్ర మద్వితీయం పరిశిష్యత ఇతిభావః.

నాన్లోపసంక్రమణం క్రియారూపం-అశక్యత్వాత్ అనర్థరూపత్వా
చ్ఛకింతు నాత్ర రజతం నేదంరజతమితివత్ నిషేధమాత్రరూపం-జ్ఞాన
సాధ్యత్వాత్ - అత్రాన్నమయం ఆత్మాన ముపసంక్రామతీతి హ్యుక్తం
నపునరన్న మేవౌప సంక్రామతీతి- తథాచ అన్నాదిషు స్వరూపపర్యా
యాత్మతా బుద్ధిపరిత్యాగే తేషాం నిస్వరూపతా సిద్ధ్యతీతి- శూయతే
హి- దృశ్యాసంభవబోధేన రాగద్వేషాదితానవే - రతిర్బలోదితాయా
సా సమాధిరభిధీయత ఇతి- వాసిష్ఠేచ- దృశ్యం నాస్తీతిబోధేన మన
సో దృశ్యమార్జనం- సంపన్నంచేత్తదుత్పన్నాపరా నిర్వాణనిర్వృత్తిః-
నేదం నేదమితి వ్యర్థప్రలాపై ర్నోపశామ్యతి- సంస్కారజనకై ర్దృశ్య
వ్యాధిః ప్రతుష్టవర్థత ఇత్యాది.

అతస్తత్త్వజ్ఞానా కూలంకషాత్ అవిద్యాపరికల్పితస్య భేద
భ్రమజనకస్య రాగద్వేషాది దోషాపాదకస్య- సుకృతదుష్కృతపరతం
త్రస్య జడస్య స్థూలస్య కఠినస్య పరిచ్ఛిన్నస్య వికారిణో జన్మమరణా
దిదుఃఖరూపస్యచ సమష్టివ్యష్టి కోశపంచకరూపస్యా విద్యాప్రపంచ
స్య దోషాంశస్య ప్రవిలాపనే- పరమకల్యాణం చిదేకరసం విశ్వరూపం
తదభిష్ఠాన నిర్వికల్పచిన్మాత్రంచ విద్వద్గమ్యం ఆత్మైవేదంసర్వం- బ్రహ్మై
వేదం సర్వమిత్యాది శ్రుతిసిద్ధం పరిశిష్యతే- నవృథా నిషేధమాత్రే
శ్చేతిభావః- నాప్రతీతిస్తయో ర్బాధః కింతు మిథ్యాత్వనిశ్చయ ఇత్యభి
యుక్తోక్తే.

కీదృశం తత్త్వజ్ఞానస్య కూలంకషత్వ మితిచేత్ - బ్రహ్మణ శ్చిదే
కరసత్వేన తత్ర జడ జగద్భిజశక్త్యయోగాత్ - ఆదిసగ్రే సమష్టిజీవా

విద్యాతిరిక్త సామగ్ర్యా దుర్వచత్వాత్ - భాంతిమాత్రేవై అవశ్యం న క్తవ్యే - సంప్రత్యపి తద్దైవ వాచ్యమితి - న్యవహారమాత్రా విసంవాదే న చరితార్థాని తాకి కాని ప్రత్యక్షాదీని తత్త్వగోచరయ్య కి భిన్నుతిభిన్న బాధ్యంతితిచ శ్రవణమననాదిభి స్సుమ్యద్భుతనిశ్చయ సంపాదనరూపం తథాచోక్తం వాసిషే.

స్వప్నార్థమృగతృష్ణాంబు ద్వీందుసంకల్పితార్థవత్ - మిథ్యాజగ దహంత్యంచ భాతికేశోండ్రకంయథా - కారణజ్ఞాయతే కార్యం నా న్యథేత్యేవ నిశ్చయః - సర్వోపశాంతౌ జగతాముత్పత్తౌ నాస్తి కారణం యదస్తి కారణే కార్యంతత్సా త్సంప్రవర్తతే - నత్వసజ్ఞాయతే రామన ఘటాజ్ఞాయతే పటఇత్యాది - తదప్యేష శ్లోకోభవతి - తత్తత్ర విద్యానా విద్యకదై వ్యతప్రవిలాపనేన - అవ్యవహార్య చిన్మాత్రపరమాగ్ధస్వరూపే అభయప్రతిష్ఠితో భవతీత్యస్మిన్నర్థే ఏష వక్ష్యమాణో మంత్రోప్య స్తీత్యర్థః - ౮.

శ్రు॥ యతోవాచోనివర్తంతే - అప్రాప్యమనసాసహ ఆనందంబ్రహ్మ ణోవిద్వాన్ - నబిభేతికుతశ్చనేతి - ఏతగ్ంహ వాననతపతి క్షమహ గ్ం సాధునాకరవం - కిమహం పాపమకరవమితి - సయవవం వి ద్వానేతే ఆత్మానగ్గస్పృణతే - ఉభేహ్యై వై పవతే ఆత్మానగ్గ స్పృణతే - యవవంవేద - ఇత్యుపనిషత్ - ౧౦.

ఇతి నవమోనువాకః.

ఆనందవల్లీ సమాప్తా.

యతోవాచఇత్యాది - యతః నిర్వికల్పకూటస్థ చిద్రూపాత్ బ్ర హ్మణః - తన్మహిమారూపా ద్విశ్వరూపవై భవాచ్చ - అవ్యవహార్యాత్ మనసాసహవాచః అభిధానాని సర్వాణి ఆవిద్యకాని - అప్రాప్య ని వర్తంతే - అభిధా వృత్త్యాన ప్రకాశయంతి - తాదృశం బ్రహ్మణ ఆనం దం - రాహూశ్చర ఇతివత్ - బ్రహ్మస్వరూపమానందం ఆత్మత్వేనవి ద్వాన్ జీవన్ముక్తః కుతశ్చనదైవతాత్ - సమప్తివ్యప్తిరూపాత్ ఆవిద్య

కాత్ నబిభేతి- భయం నప్రాప్నోతి - ద్వైతస్య సర్వస్య మిధ్యాత్వేన బాధితత్వాదేవ- అన్యథామిధ్యాభూతమపి రజ్జుసర్పాదివత్ భయహేతుభావత్యేవేతి- తద్బాధనమభయస్థితి హేతురితిభావః-

ఏతగ్ంహవావ ఏత మేవ- హాకిల సర్వద్వైత మిధ్యాత్వదన్నివమేవ- నతపతి వత్యమాణముభయం- తదుభయమేవాహ- కిమహమిత్యాదినా- అహంసాధుకర్మకింనాకరవం- కిమర్థంనకృతవానస్తి- అహంపాపంకర్మ కిమిత్యకరవం కృతవానస్తితి- అజ్ఞానాంతదుభయం సరకాదిప్రాపకత్వాత్తాపహేతుభావతిలోకే- తత్సత్యతానిశ్చయాత్- ఆత్మనిశ్చయాభావాచ్చ- విదుషస్తతదుభయంతాపకంనభవతి- అకర్తృతానిశ్చయాత్ అభయప్రతిష్ఠత్వాచ్చ- నకర్మణావధానేనోకసియానితి శ్రుత్యంతరాత్- యఃఏవమాత్మైకత్వం- ద్వైతమిధ్యాత్వంచవేద- సవిద్వాన్- ఏతే పాపపుణ్యయోః కరణాకరణే ఆత్మానం స్పృణుతే- బలయతి- ఆత్మరూపమేవ పశ్యతీత్యర్థః- యతః ఏషవిద్వాన్ ఏతేఉభే ద్వంద్వమోహరూపే సుకృతదుష్కృతే- తత్ఫలేచసుఖదుఃఖే- ఆవిద్యకత్వేనబాధిత్వా సర్వమాత్మరూపమేవపశ్యతి యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైకవాభాదితిశ్రుతే- అతోఅభయ ప్రతిష్ఠితోభవతీతిభావః.

నన్యనథామిదం- సాధ్యకరణమసాధుకరణంచ విదుష అభ్యనుజానాతిశాస్త్రమితి- న- ఆత్మని అకర్తృతాబోధన పరత్వాన్ అవిద్యాదశాధ్యస్తకర్తృతాభయ నిరాకరణ పరత్వాచ్చశాస్త్రస్య నతు తత్వజ్ఞానోత్తరం కించిత్కృతవ్యతా మనుజానాతి- అతోనయధేష్టాచరణ ప్రసంగఇతి సర్వం సమంజసం- ఇతి ఉపనిషత్ వేదరహస్యమిత్యర్థః.

శ్రు|| బ్రహ్మవిదిదమయమిదమేకవిగ్ం శతిరన్నాదన్నరసమయా దన్నాత్ప్రాణో వ్యానోపాన ఆకాశః పృథివీపుచ్చగ్ం షడ్విగ్ంశతిః ప్రాణం యజుఃస్త్వామాదేశో ధర్వాంగిరసః పుచ్చం దావగ్ంశతిర్యత శ్రద్ధతగ్ం సత్వంయోగోమహోష్ఠాదశేవిజ్ఞానం ప్రియంమోదః ప్రమోద ఆనందో బ్రహ్మపుచ్చం

ద్వావిగ్ంశతీ రసన్నే వాష్టావిగ్ం శతిరసత్ షోడశభీషా
స్మా న్మనుష్య గంధర్వాణాం దేవ గంధర్వాణాం పితౄణాం
చిరలోకలోకానామా జానజానాం కర్మదేవానాం యేకర్మణా
దేవానామింద్రస్య బృహస్పతేః ప్రజాపతే బ్రహ్మణస్సయశ్చ
సంక్రామత్యేక పంచాశద్యతః కుతశ్చనైత మే కాదశశనవ.

ఓం సహనావవతు - సహనౌభువనక్తు - సహనీర్యంకరవా
వహై - తేజస్వినావసేతమస్తు మావిద్విషావహై

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః

హరిః - ఓంతత్సత్

(శ్రీ)

శ్రీమదుమామహేశ్వరాభ్యాంనమః.

శ్రీలక్ష్మీనారాయణాభ్యాంనమః.

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః.

శ్రీమద్గురుభ్యోనమోనమః.

శివరామసదానంద తీర్థాన్ గౌరీరమాధవా -

భృగువల్క్యాశ్చతాత్పర్యం నత్వావివియ తేముదా.

ఓం సహనావవతు సహనాభునక్తు సహవీర్యం కరవావహై -
తేజస్వినావధీతమస్తుమా విద్విషావహై - ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

హరిః ఓం- భృగుర్వైవారుణిః - వరుణంపితరముపససార -
అధీహి భగవ్రాబ్రహ్మేతి- తస్మావత్రోపేవాచ- అన్నం ప్రాణం
చక్షుశ్రోత్రం మనోవాచమితి - తగ్ంహోవాచ- యతోవా
ఇమానిభూతాని జాయంతే-యేనజాతాని జీవంతి- యత్రయం
త్యభిసంవిశంతి- తద్విజ్ఞానస్వ- ౧- తద్భ్రహ్మేతి- సతపోతప్య
త- సతపస్తప్త్వా- ౧౩- ఇతిప్రథమోనువాకః.

ఏవం పూర్వాధ్యాయే- ఆనందవల్క్యాం- బ్రహ్మవిదాపోతి పర
మితి సంక్షేపతః ప్రతిజ్ఞాయ- ప్రతిజ్ఞాగతం- బ్రహ్మ తద్జ్ఞానం- తత్రాప్న
ప్తిః- తత్ఫలం చేత్యేతచ్ఛత్యయం లోకవిలక్షణం తర్కాగమ్యంచ-
సంక్షేపవిస్తరోక్తి భిరధ్యారోపాపవాదన్యాయ మనుసృత్యముఖ్యాధి
కారిణాం సద్యవవయథా అనాద్యవిద్యా నివృత్తిస్వరూపానందావా
ప్తిశ్చసిద్ధ్యేత్తథా ప్రతిపాదితం- సమాప్తాచ బ్రహ్మవిద్యా - నకించి

ద్యక్షవ్య మవశేషితం- తథాపి - మందమధ్యమాధికారిణాం సద్యస్కా-
 లే అనుభవపథా ౭నారోహణాత్ - పరోక్ష రూపం శ్రుతం
 తత్త్వజ్ఞానం కదాచి దసంభావనా విపరీతభావనాభ్యాం కలుషితం -
 సత్ - యద్యపి శుద్ధం లోకవిరుద్ధం నాదరణీయం నాచరణీయమి-
 తి శిష్టప్రవాదోపి భవతి- యథోక్తం తత్త్వజ్ఞానం యైః కైశ్చిచ్చి-
 ప్తైర్గ్రహీతంనవా- సంక్షేపవ్యాఖ్యానరూప మంత్రవర్ణోపి- వరశాపాది-
 వత్ - హతాద్భ్రాహ్మ్యమేవ పదార్థజాతం సమర్పయతి- నలోకానుభవ-
 సిద్ధం- కోశపంచకప్రవిలాపనే కి భోగ్యమవశిష్యతే- యేన జీవన్ముక్త-
 స్య యుగవత్సర్వకామావాప్తిస్సాస్యతే- జ్ఞానమాత్రేణ సార్వాత్మ్యం
 వా కథం సిద్ధ్యతి- కథంవా కృతాకృతే ఆత్మతాదర్శనమాత్రేణ జన్మ-
 ప్రదే సుఖదుఃఖజనకేచ నభవేతామిత్యాది సంశయావిప్లవేవ భవేత్ -
 తన్మాభూదిత్యస్యాం భృగువల్యాం- బ్రహ్మవిద్యా సర్వశిష్టజనపరిగృహీ-
 తా- భృగుణాగురుం నిమిత్తీకృత్య స్వబుధ్యభ్యూహనేనైవ లభ్యా- న
 వరశాపవద్ధల్లాబ్యా- అవిద్యాకల్పిత జడదుఃఖాత్మక కోశపంచక ప్రవి-
 లాపనేపి- భగవన్గ్రహిమారూపం చిన్మయం అత ఏవ పరమకళ్యాణం
 భోగ్యజాత మౌక్తికం పరిశిష్యతే- తద్రూపేణ సార్వాత్మ్యంచ తత్త్వ-
 జ్ఞానగమ్యం సిద్ధ్యతి- కృతాకృతేచ తత్త్వజ్ఞానబాధితత్వాన్ని కార్యక్షమే-
 భవత ఇత్యాది నిర్ణయజాతం దర్శయంతీ భగవతీశ్రుతిరాహ - భృగు-
 ర్వా ఇత్యాదినా. భృగుర్వై- వై శబ్దేన మహర్షిత్యేన లోకప్రసి-
 ద్ధిం స్మారయతి- వారుణిః వరుణస్యాసత్వం- వరుణం పితరంప్రతి- ఉప-
 ససార- ఉపసరణంకృతవాన్- యథాశాస్త్రం- కిమితి- అధీహి భగవో
 బ్రహ్మేతి- హేభగవః భగవన్ సర్వజ్ఞ- సర్వవేదాంతప్రతిపాద్యం స-
 ర్వవిద్యదనుభవసిద్ధంచ బ్రహ్మ- మహ్యమధీహి- ఉపదిశేతి- తస్మై పృ-
 ష్టనతే పుత్రాయ భక్త్యాదిసంపన్నాయ సవరుణవత్ వక్ష్యమాణం
 వచఃప్రోవాచ- కిమితి- అన్నంప్రాణంచక్షుశ్రోత్రం మనోవాచ మితి
 సమప్తివ్యప్తి కార్యకరణసంఘాతముప్రదర్శ్య- తంహ భృగుమువాచ
 వరుణః- యతోవా ఇమాసీత్యాది- ఇమాని పరిదృశ్యమానాని - భూ-
 తాని సమప్తివ్యప్తిశరీరాణి- అన్నం ప్రాణమిత్యాదినా మయా నిర్దిష్ట-

స్వరూపాణి_తావతా సర్వమేవజగత్ నిర్దిష్టంభవతి_యతోవాకా
రణాత్ జాయంతే_ఆవిర్భవంతి_జాతానిచ తానియేనజీవంతి - సత్తా
న్సూతీ_లభంతే_ప్రయంతిమియమాణానిచతానియత్ అభిసంవిశం
తి_అభిలక్ష్యలయం ప్రాప్నువంతి_తత్ సర్వజగదుత్పత్తిస్థితి భంగకా
రణం విజిజ్ఞాసస్వవిచారేణ జ్ఞాతు మన్విచ్ఛ_కుతః_తద్బ్రహ్మేతి - త్వ
త్పృష్టం బ్రహ్మతదేవేతి_ఏవం తటస్థలక్షణ మేవౌపదిష్టనాన్ వరుణః
సస్వరూపలక్షణం బ్రహ్మవల్యామివ_సత్యజ్ఞానాదిరూపం_ప్రథమమేవ
తదుపదేశనే హతాదుక్తమితి శంకాపూర్వ వత్సాదితి_అతస్త్వమేవ
తటస్థలక్షణపురస్కారేణాలోచయ_త్వమేవజ్ఞాస్యసీత్యభిప్రాయేణ_అనం
తరం సభ్యగుస్తపః_అతవ్యత_ఆలోచనమేవ కృతవా నేకాంతఉపవిశ్య_
సతప్తస్తప్త్యా_ఆలోచ్య_పండితో_మేధావీగంధారా నేవోపసంపద్యత
ఇత్యాది శ్రుత్యంతరంచ మేధావిశద్యేన స్వబుధ్యభ్యాహనంప్రశంసతీతి.

[శ్రు॥ అన్నంబ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ - అన్నాధ్యేవ ఖల్విమాని భూ
తానిజాయంతే_అన్నేన జాతానిజీవంతి_అన్నంప్రయంత్యభిసం
విశంతీతి_తద్విజ్ఞాయ_పునరేవ వరుణంపితర ముపససార_అధీ
హి భగవో_బ్రహ్మేతి_తగ్ంహివాచ - తపసా_బ్రహ్మవిజి
జ్ఞాసస్వ_తపో_బ్రహ్మేతి_౧_సతపోతవ్యత_సతప్తస్తప్త్యా_౧౨

ఇతి ద్వితీయోనువాకః.

[శ్రు॥ ప్రాణో_బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ - ప్రాణాధ్యేవ ఖల్విమాని భూ
తాని జాయంతే_ప్రాణేన జాతానిజీవంతి_ప్రాణంప్రయంత్యభి
సంవిశంతీతి_తద్విజ్ఞాయ_పునరేవ వరుణంపితర ముపససార -
అధీహి భగవౌ_బ్రహ్మేతి_తగ్ంహివాచ_తపసా_బ్రహ్మవిజి
జ్ఞాసస్వ_తపో_బ్రహ్మేతి_౧_సతపోతవ్యత_సతప్తస్తప్త్యా_౧౨.

ఇతి తృతీయోనువాకః.

[శ్రు॥ మనో_బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ - మనసో_హ్యేవ ఖల్విమాని
భూతాని జాయంతే - మనసా జాతాని జీవంతి - మనః_ప్ర

యంత్యభిసంవిశంతీతి- తద్విజ్ఞాయ- పునరేవవరుణంపితరముపస
సార- అధీహిభగవ్రాబ్రహ్మేతి- తగ్ంహోవాచ- తపసా బ్ర
హ్మవిజ్ఞానస్వ- తపోబ్రహ్మేతి- ౧ సతపోతప్యత - సతప స్త
ప్వా- ౧౨- ఇతిచతుర్థోఽనువాకః.

శ్రు॥ విజ్ఞానం బ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానాత్ - విజ్ఞానాధ్యేవ ఖల్వి
మానిభూతాని జాయంతే- విజ్ఞానేనజాతానిజీవంతి- విజ్ఞానం ప్ర
యంత్యభిసంవిశంతీతి- తద్విజ్ఞాయ - పునరేవవరుణంపితరముపస
సార అధీహి భగవోబ్రహ్మేతి- తగ్ంహోవాచ- తపసాబ్రహ్మ
విజ్ఞానస్వ-తపోబ్రహ్మేతి-౧ సతపోతప్యత-సతప స్తప్వా- ౧౨
ఇతి పంచమోనువాకః.

ఏవమధీహి భగవ్రాబ్రహ్మేతి బహుపర్యాయైః పృష్టాపి స్వరూ
పలక్షణం నోక్తవానేవవరుణః- కింతు తపసా బ్రహ్మవిజ్ఞానస్వ- తపో
బ్రహ్మేత్యేవపునః పునరుక్తవాన్ - తపః ఆగోచనమేవబ్రహ్మ- బ్రహ్మ
జ్ఞానసాధనం- అత స్తపసైవ బ్రహ్మవిజ్ఞానస్వ- విశేషేణస్వయమేవ
జ్ఞాతు మన్విచ్ఛేతి- గురుణావనం ఉచ్యమానోభృగుః ప్రథమం లోకవ
దేవ అన్నప్రాణాదీన్ బ్రహ్మత్వేన బుద్ధవాన్ ఉక్తతటస్థలక్షణాభాస ద
ర్శనాత్ - అన్నాదిషు స్వయంవాచారంభణమాత్ర రూపేషు దృశ్య
మానమన్య జన్మాది కారణత్వమాభాసఏవహి- కింతు తదధిష్ఠానబ్రహ్మ
గతమేవ- తథాప్యజ్ఞైర్హృదితి తథాజ్ఞాతుమశక్యత్వా దన్నాదీనేవ బ్ర
హ్మత్వేన ప్రథమం బుద్ధాపి- బుద్ధిశుద్ధిక్రమేణ తేష్య పుతృత్వాదిభావ
వికారానభిలక్ష్య బ్రహ్మత్వం స్వయమేవాపోద్య- వస్తుసద్బ్రహ్మ నిశ్చి
యాయ పునఃపున గురుమేనాను సృతవాన్ భృగుః- గురుస్తు అంతతోపి
తపసాబ్రహ్మవిజ్ఞాన స్వే త్యేవోపదిష్టవాన్.

ఏతేన- బుద్ధశుద్ధిరేవ అవిమళః దోషా దవిద్యా కామ కర్మజ
న్మమనః ప్రాణదేహాది వికల్పైరసద్భిరావిభజవతి- సర్వాణిరూపాణివిచి
త్త్యధీరః- నామానికృత్యాభివదన్యదాస్తే- ఇతిశ్రుతేః- తచ్చుద్ధిరేవ విమ
ర్యజనితాయథావత్ జ్ఞానసాధనత్వాత్త్వజ్ఞాన ముచ్యతే తదానం

సర్వవికల్పానామాత్మస్యేవ కల్పితత్వాదాత్మభూతావన భవంతీతి - నిశ్చయతే.

అత్రిసమష్టే- అన్నంవిరాట్- ప్రాణస్సుతాత్మా- మనోహిరణ్యగభః- విజ్ఞానమంతర్యామి- వ్యష్టేశుప్రసిద్ధావన - సతవస్తప్తా- పునరప్యాలోచ్య,

శ్రు॥ ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ - ఆనందాధ్యేవఖిల్విమానిభూతానిజాయంతే- ఆనందేనజాతానిజీవంతి - ఆనందంప్రయంత్యభిసంవిశంతీతి - సైమాభాగఃవీవారుణీవిద్యా - పరమేవ్రామ్యమస్తృతిశితా- యవంవేదప్రతితిష్ఠతి - అన్నవానన్నాదోభవతి- మహాన్భవతి ప్రజయాపశుభిర్బ్రహ్మవచఃసేన- మహాన్కీర్త్యా-౧. ఇతి షష్ఠోనువాకః.

అధభాగ్యోదయేన సత్వశుద్ధ్యతిశయవశాత్ స్వయమేవానందో బ్రహ్మేతివ్యజానాత్ భృగుర్మహర్షిః- జ్ఞానమప్రతిఘంయస్యేతి స్మృత్యా ప్రథమశరీరాస్వయమేవ జ్ఞానముత్పన్నమితిజ్ఞాయతేహి- భృగోస్తుగురుణా తటస్థలక్షణోపదేశమాత్రేణ స్వబుద్ధ్యేవానందో బ్రహ్మేతి తత్త్వజ్ఞానం స్వరూపవిషయముత్పన్నం - ఏతేనాస్యేమా మప్యత్రమాధికారిణాం గురునిఃసితమాత్రమేవేతి నూచితం.

యఆనందో బ్రహ్మవల్క్యా మానందమయకోశ మధ్యకాయ త్యేనోపతిష్ఠః ఉత్తరగ్రంధేరసోవైసః - రసగోహ్యవాయం లభ్యానందీభవతీతి- ఆనందం బ్రహ్మణోవిద్వానితిచపరామృష్టః - విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుత్యంతరప్రసిద్ధశ్చ - సవవానందో బ్రహ్మేతి భృగుణానిశ్చితః - తత్రగురూపదిష్టం తటస్థలక్షణం పరమార్థతోస్తీతి జ్ఞాతమితి - ఇతిశబ్దే నాలోచనో పరమం దశకయతి - స్ఫురంతి సీకరా యస్మాదానందస్యాబరేఽవనౌ - సర్వేమా జీవనం తస్య బ్రహ్మేనందాత్మనేనమ ఇతి వాల్మీకిమహర్షివచనాత్ - అబరే అవనౌచ లోకత్రయే జాయమానానాం భూతసంఘానా మానౌ మాతా

షిత్తో స్సంభోగాకారాంత ర్ముఖాంతఃకరణవృత్తౌ యస్యానందస్యసీకర
స్ఫురణమాత్రేణోత్పత్తిః- ఏవ ముత్పన్నేషు శరీరేంద్రియాదిషు మి
థ్యాభూతేష్వపి సహజా ప్రతిహతప్రీతిః- తేషాం కంచిత్యా-లం జీవనం
చ సిద్ధ్యతి- సపవ సర్వప్రత్యగ్భూత ఆనందోబ్రహ్మేతి - భృగుణాజ్ఞాత
సృత్యజ్ఞానాది లక్షణాఙ్గతి.

ఏవం భృగుణాజ్ఞాతస్యానందస్య ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మస్వరూప
త్వేపి- తాకికానందవ ధర్మమాత్రరూపాఙ్గతి తద్వాసనశ్చ ఇతిచ- భ్రాంతిం
నిరాకుర్వతీ భగవతీ శ్రుతి ద్గురుశిష్యసంవాదాన్నివత్య సంవాద ని
ష్పన్నమర్థం స్వయమేవాహ- నైపేతి- నైష ఉదాహృతా భార్గవీ
భృగుణాలభా- వారుణీ వరుణేనోపదిష్టా విద్యా బ్రహ్మవిద్యా- అన్నా
దిక్రమేణాలోచితా పరమే స్యామన్ వ్యోమ్ని చిదాకాశే- ఆనందవ
ల్యాం గుహానిహితత్వే నోపదిష్టే ఏవప్రతిష్ఠితా- యఏవంవేద ప్రతిష్ఠి
తి- లోకేయఃకోవా ఏవం గురుముఖాత్- స్వబుద్ధికౌశలేనచ కోశపంచ
క ప్రత్యగ్భూత మానందం బ్రహ్మేతి జానాతిసోపి జ్ఞాత బ్రహ్మస్వరూ
పేణ ప్రతిష్ఠితః కృతకృత్యోభవతి- కించ - అన్నవాన్ సమృద్ధాన్నః-
అన్నాదో దీప్తాగ్నిః- ప్రజయా సంతానేన పశుభిర్గవాశ్వాదిభిః- బ్రహ్మ
నర్చసేన వైదికేన తేజసాకీర్త్యాచ మహాన్ భవతీతి దృష్టఫలప్రతిపాద
నం విద్యాస్తుతయే- ప్రాయశో గృహస్థేషు బ్రహ్మవిదో రైకవనిదాఘ
జనకాదివ త్సంభవంతీతి తాత్పర్యేణ- పరమహంస పరివ్రాజకాశ్చేద్ధే
మ్ముః పరమామోదవవ- కృతస్సభావాత్తు గృహిణోపసంహగ ఇతి
న్యాయాత్.

శ్రు|| అన్నం సవింద్యాత్- తద్వృతం- ప్రాణోవాఅన్నం - శరీర మ
న్నాదం- ప్రాణే శరీరంప్రతిష్ఠితం- శరీరే ప్రాణప్రతిష్ఠితః- తదే
తదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం- సయఏత దన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద
ప్రతిష్ఠివృత్తి- అన్నవా సన్నాదోభవతి- మహాన్ భవతి- ప్రజయా
పశుభిర్బ్రహ్మనర్చసేన- మహాన్ కీర్త్యా- ౧౧- ౭.

శ్రు॥ అన్నం నపరిచక్షీత- తద్వతం- ఆహావాఅన్నం- జ్యోతిరన్నా
దం- అప్సుజ్యోతిఃప్రతిష్ఠితం- జ్యోతిష్యాపః ప్రతిష్ఠితాః- తదేత
దన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం- సయవతదన్నమన్నేప్రతిష్ఠితం వేదప్రతి
ష్ఠిత- అన్నవా నన్నాదోభవతి- మహాన్భవతి ప్రజయా పశు
భి ర్బ్రహ్మవర్చసేన- ౧- మహాన్కీర్త్యా- ౧౧. ఇత్యుష్టమోను
వాకః.

శ్రు॥ అన్నం బహుకుర్వీత- తద్వతం - పృథివీవాఅన్నం - ఆకాశో
న్నాదః- పృథివ్యామాకాశః ప్రతిష్ఠితః - ఆకాశే పృథివీప్రతిష్ఠి
తా- తదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం- సయవతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠి
తం వేదప్రతిష్ఠిత- అన్నవా నన్నాదోభవతి - మహాన్భవతి
ప్రజయా పశుభి ర్బ్రహ్మవర్చసేన- ౧- మహాన్కీర్త్యా- ౧౧.
ఇతి నవమోనువాకః.

ఏవం బ్రహ్మవిదాపోతి పరమితి పూర్వాధ్యాయ సూత్రవా
క్యగతబ్రహ్మ- తద్జ్ఞాన- తత్త్వాప్తిప్రకారా భృగువరుణసంవాద నిదర్శ
నే నాపి ప్రపంచితాః- ఫలప్రకార స్తు విద్యాప్రపంచగతో యుగపత్న
ర్యకామావాప్తిరూపః- అధ్యాత్మాధిభూత కోశపంచకరూపా విద్యా
ప్రపంచాధ్యారోపపవాద ముఖేనైవోపపాదనీయ ఇత్యుత్తరోగ్రంథ
ఆరభ్యతే- అన్నం నసింద్యాదిత్యాదినా - యోఽన్నసమృద్ధికామ అ
న్నాదకామశ్చ- సఅన్నం నసింద్యాత్ తస్య తద్వతం- నియమః- కుత
ఇతిచేత్ - ప్రాణోవాఅన్నం- ప్రాణస్య శరీరాంతః ప్రతిష్ఠితత్వాత్-
యోయస్యాంతర్భవతి- సతస్యాన్నంభవతి- యస్యైవ మంతఃకృత్వా
సుఖభవతి- సోఽన్నాదఉచ్యతే- అతశ్శరీరమన్నాదం- ఏవం వ్యత్యయే
న ప్రాణస్యాన్నాదత్వం శరీరస్యాన్నత్వంచ సుప్రసన్నిధం - ప్రాణాధీన
త్వా చ్చరీరస్థితే- యత్ యదధీనం తత్తస్యాన్నం గుణభూతమితి- తదే
వాహ- ప్రాణేశరీరం ప్రతిష్ఠితం- శరీరే ప్రాణఃప్రతిష్ఠితఇతి- ఏవం ప్రాణ
శరీరయోః ప్రత్యేకమన్నత్వ మన్నాదత్వంచ యతః - తత్తదేత దన్న
మన్నే ప్రతిష్ఠితం ద్రష్టవ్యం- ఏవమన్నాదో ఽన్నాదే ప్రతిష్ఠితఇతిచ-

ఏవ మన్యోన్యాశ్రయత్వ మాత్మాశ్రయత్వం చావిద్యకప్రపంచస్యాలంకార ఇతి గూఢాభిసంధిః - సయః కశ్చిదేత దన్నమన్నే ప్రతిష్ఠిత మిత్యాది వేదజానాతి- సప్రతిష్ఠిత- ప్రతిష్ఠాప్రకార మేవాహ- అన్నవానిత్యాదినా పూర్వవత్.

కించ- అన్నాన్నాదకామ అన్నం నపరిచక్షీత - నపరిహరేత్. తత్తస్యవ్రతం- కుతః- ఆహోవాఅన్నం- జ్యోతిరన్నాదం-వ్యత్యయేనా ప్యన్నాన్నాదభావో ద్రష్టవ్యః- కథం- అప్పు సముద్రేషు జ్యోతిర్బడబాగ్నియాపేణ ప్రతిష్ఠితం చంద్రే సారం తేజః ప్రతిష్ఠితం - ఏవం జ్యోతిషి సూర్యకిరణేషు వృష్టియాపా ఆపః ప్రతిష్ఠితాః- కార్యభూతత్వాచ్చ- అభిసంధిః పూర్వవదేవ- తదేతదన్న మిత్యాదిచ పూర్వవత్.

కించ- అన్నాన్నాదకామ అన్నంబహు-సమృద్ధం కుర్వీత-యేన కేన చిత్త్రయత్నే నానిషిద్ధేన- తస్య తద్రవ్రతం- కుతః- పృథివీవా అన్నం- ఆకాశగర్భస్తత్వాత్- ఆకాశోన్నాదః- వ్యాపకత్వాత్ - వ్యత్యయేనాపి దృష్టిస్సంభవతీతి- కథం- పృథివ్యామాకాశః ప్రతిష్ఠితః- పృథివ్యాకాంతప్రదేశే అవకాశాదర్చనాత్ ఆకాశస్థితిస్తత్ర నసంభావ్యత ఇతి తథోక్తం- ఆకాశే పృథివీప్రతిష్ఠితా - అవకాశాభావే పృథివ్యాః స్థిత్యయోగాత్ - తత్తస్మాదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం - అన్నాదోఽన్నాదే ప్రతిష్ఠిత ఇత్యభిసంధిః పూర్వవత్ - సయవ్రతదన్న మిత్యాద్యపి పూర్వవద్దృష్టవ్యం.

శ్రు|| నకంచనవసతౌ ప్రత్యాచక్షీత- తద్రవ్రతం - తస్మాద్యయాకయాచవిధయా బహ్వాన్నం ప్రాప్నుయాత్ - అరాధ్యస్యా అన్నమిత్యాచక్షతే- ఏతద్వైముఖతోన్నగ్ం రాధం-ముఖతోస్యా అన్నగ్ంరాధ్యతే- ఏతద్వైమధ్యతోన్నగ్ంరాధం మధ్యతోస్యా అన్నగ్ంరాధ్యతే - ఏతద్వా అంతతోన్నగ్ంరాధం అంతతోస్యా అన్నగ్ంరాధ్యతే- ౧.

యథిహపరలోకయోరన్నాన్నాదకామః - నకంచనేత్యాది-కంచనలతిధిం- అభ్యాగతంవా- వసతౌస్వగృహేనివాస విషయే- సప్ర

త్యాచక్షీతః - ప్రత్యాఖ్యానం నకుర్యాత్ - తద్వతం - తస్మాత్ - అతి
 భ్యాది సత్కారస్యావశ్యకతః వ్యత్యాత్ తదధః యయాచయాచవిధ
 యా ప్రయత్నే నానిషిద్ధేన - బహు - సమృద్ధం - అన్నం ప్రాప్నూయాత్
 సంపాదయేత్ - అరాధ్యస్మా అన్నమితి - అస్మా అతిధయే - అతిధ్యర్థమే
 వ - అన్నమరాధిసిద్ధవత్కృతం - సతుస్వకుక్షిభరణా యత్యాచక్షు తే
 సాధవః.

ఏతదన్నం నై ముఖతః ముఖ్యయావృత్యా సత్కారపూర్వయా
 అతిధిభ్యోరాధ్యం దత్తం యది - అస్మా అన్నదాత్రే - ఇహపరలోకేషు -
 సమృద్ధమన్నం ముఖ్యో ముఖ్యయైవవృత్యా - సతుదై న్యాదిని - రా
 ధ్యతే ప్రాప్తంభవతి - ఏతద్వైమధ్యతః - మధ్యమయావృత్యా ఏతదన్న
 మతిధిభ్యోరాధ్యంయది - అస్మై దాత్రే మధ్యతః మధ్యమయైవవృత్యా అ
 న్నంరాధ్యతే లబ్ధంభవతి - ఏతద్వా అంతతోఽన్నగ్ంరాధ్యం - ఏతదన్న
 మంతతః జఘన్యయావృత్యా అసత్కారాదిపూర్వకం అతిధిభ్యోరాధ్య
 తేయది - అంతతోస్మా అన్నగ్ంరాధ్యతే - తదనురూపమేవ ఫలతీతి.

శ్రు॥ యఏవంవేద - క్షేమఇతివాచి - యోగక్షేమఇతి ప్రాణాపాన
 యోః - కర్మేతిహ స్థయోః - గతిరితిపాదయోః - విముక్తిరితిపా
 యా - ఇతి మానుషీస్సమాజ్ఞాః - అధ దైవీః తృప్తి రితివృష్టౌ -
 బలమితివిద్యుతి - ౨.

శ్రు॥ యశఇతి పశుషు - జ్యోతిరితి నక్షత్రేషు - ప్రజాతి రమృతమా
 నంద ఇత్యుపస్థే - సర్వమిత్యాకాశే - తత్ప్రతిష్ఠే త్యుపాసీత - ప్ర
 తిమావాన్భవతి - తస్మా ఇత్యుపాసీత - మహాన్భవతి - తస్మా
 ఇత్యుపాసీత - మానవాన్భవతి - ౩ - తన్నమ ఇత్యుపాసీత - స
 మ్యంతేస్థై కామాః - తద్భ్రహ్మేత్యుపాసీత - బ్రహ్మవాన్భవతి - త
 ద్భ్రహ్మణః పరిమరఇత్యుపాసీత - పర్యేణం మ్రియంతే ద్విపంత
 త్సపత్నాః - పర్యేపియా భ్రాతృవ్యాః - సయశ్చాయం పురుషే
 యశ్చసావాదిత్యే - సపకః - ౪.

యవవమిత్వాది- యః ఏవం సర్వమన్నాధీన మితి వేదజానాతి
సః- టేమస్సర్వోవాచి- వాగధీనఇతి- యోగః టేమస్సర్వః ప్రాణాపాన
యోః తదధీనఇతి- కర్మసర్వం హ స్తయోః హ స్తద్వయాధీనమితి- గతి
స్సర్వాపాదయోః పాదాధీనేతి - విముక్తిః మలవిమోచనం సర్వం పా
యా పాప్యధీనమితిచ జానాతి- ఇతి మానుషీ ర్మనుష్యాధీనత్వేన జ్ఞా
యమానా స్సమాజ్ఞాః నిశ్చయప్రకారా ఉక్తాః- అథ అనంతరం దైవీ
దేవేష్యధీనత్వేన జ్ఞాయమానా ఉదాహరయంతే- తృప్తిరితివృష్టా- తృ
ప్తిర్వృష్ట్యధీనేతి- బలం విద్యుదధీనమితి - యశోగవాశ్వాది పశ్యధీన
మితి- జ్యోతిర్వస్తుప్రకాశో నక్షత్రేషు సూర్యచంద్రాది వ్యధీనమితి-
ప్రజాతి స్త్రీపురుషసంతతిః- అమృతం తద్వారా ఉత్తమలోకప్రాప్తిః-
తత్రానందస్సుఖానుభవ ఇత్యేతత్సర్వముపస్థే- తదధీనమితి - ఇంద్రియ
మాత్రస్యాధ్యాత్మాంతర్గతత్వేపి- తన్నిర్వర్త్య ప్రజాదే దైవాధీనత్వ
దృష్ట్యా తత్రనివేశః- సర్వంజగత్ ఆకాశేతదధీనమితిచ- అవకాశాదా
నేకస్యాపిస్థిత్యయోగాదితి జానాతీ త్యనూద్య.

ఏవం ప్రపంచస్య సామాధీనత్వదర్శనాపేక్షయా- సర్వంబ్రహ్మ
ధీనమితి పరోక్షనిశ్చయేనవా బ్రహ్మాపాసనం కృతంచే ద్భహుఫలం
భవతీతి ప్రరోచయన్నాహ- తత్ప్రతిష్ఠేత్వాదినా- తం యథా యథో
పాసతే తద్దేవ భవతీతి శ్రుత్యంతరాత్- తదితి ప్రకృతం బ్రహ్మ
చ్యతే- ఓంతత్పదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్సృత ఇతి స్మృతేః- యః
కోవా తద్బ్రహ్మసర్వస్య ప్రపంచస్య ప్రతిష్ఠా ఆశ్రయ ఇత్యుపాసీత
ధ్యాయేచ్ఛేత్ సలోకే ప్రతిష్ఠావాన్ భవతి- తద్బ్రహ్మమహాః మహత్
సర్వోత్కృష్టమిత్యుపాసీతచేత్ సమహాన్ భవతి- తత్ నమః సర్వా
లోచనసమర్థ మిత్యుపాసీత- సః మానవాన్ భవతి- తత్ నమ ఇతినమ
నక్రియయా నమకాధ్యాయోక్తప్రకారేణ ఉపాసీతచేత్- అస్మే సాధ
కాయ సర్వే కామా నమ్యంతే ఉపనతాభవంతి- తద్బ్రహ్మ బృహత్
పూర్ణమిత్యుపాసీతచేత్ సబ్రహ్మవాన్ బ్రహ్మజ్ఞానీభవతి- తత్- బ్ర
హ్మణఇతిపస్థీ అవిపక్షితా- బ్రహ్మేత్యర్థః- పరిమరః పరితోమియంతే
ఽస్మిన్నితి సర్వలయాధార ఇత్యుపాసీతచేత్- పర్యేణం మియంతే ద్వి

వంత స్సపత్నాః - సపత్నా శ్శత్రవః ఏనం ప్రతియేద్వివంతః - పర్యే
ప్రియా భ్రాతృవ్యాః- యేచ భ్రాతృవ్యా శ్శత్రవః అస్య ఉపాసకస్య
అప్రియాః తే సర్వే పరిమియంతే వినశ్యంతీతి.

ఏవం- యత్రహి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతీతి
శ్రుత్యనుసారేణ- అవిద్యాదశాయా మనుభూయమానం సర్వం ద్వై
తభ్రమం కామకర్మతత్ఫలాదిరూప మనూద్య తద్దశాయాం సాక్షాత్
బ్రహ్మప్రసాసితం ఆవిద్యకఫలాయైవ భవతి- నపరమపురుషార్థాయేతి
సంనూచయన్- అన్నదానాది సత్కర్మభి బ్రహ్మోపాసనా ప్రభేదైశ్చ
క్రమా త్సత్వశుద్ధాతు నద్వైతగంధో పశ్యవశిష్యత ఇతి దర్శయన్నా
హ- సయశ్చాయమితి- పురుషే పురుషాకారే అధ్యాత్మం కోశపంచక
రూపే శరీరే- విశిష్యదక్షిణాక్షిముఖే- సయః పురుషః సాధకై రనుభూ
యతే సర్వసాక్షి- అనుచ- యశ్చాసా పరోక్ష అధిభూతం కోశపం
చకరూపే బ్రహ్మాండశరీరే - విశిష్య ఆదిత్యమండలే - శ్రూయమాణ
స్సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తిశ్చ సఉభయత్ర విద్యమానః పురుషఏవ- పూణా
త్వాదాకాశవత్ - యథోపక్రమే భృగుణా ఆనందో బ్రహ్మేతి నిశ్చిత
స్తృట్ఫలక్షణ పురస్కారేణ- తత్ర భేదప్రత్యయస్తు మిథ్యాభూత సమ
ప్తివ్యప్తి కోశపంచకకృతఏవ- సత్యాత్మికః.

కోశపంచకమిథ్యాత్వంతు అద్వైతానందఘనే కూటస్థే నిరవ
యవే తైమిరిక ద్విచంద్రమరుజలాదివదవిద్యామాత్ర కల్పితత్వాత్
అన్యసామగ్ర్యా అత్యంతాసంభవాచ్చ.

శ్రు॥ సయఏవంవిత్ - అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య - ఏత మన్నమయ మా
త్మాన ముపసంక్రమ్య- ఏతం ప్రాణమయమాత్మాన ముపసం
క్రమ్య- ఏతం మనోమయమాత్మాన ముపసంక్రమ్య - ఏతం వి
జ్ఞానమయమాత్మాన ముపసంక్రమ్య- ఏత మానందమయమా
త్మాన ముపసంక్రమ్య - ఇమాన్ లోకాన్. కామాన్నీ కామ
రూప్యనుసంచరన్ - ఏతత్సామగాయన్నాస్తే - హరి వూహరి
వూహరి- పు. గి.

సయవమిత్యాది- యఃకశ్చిదేనమాత్మైకత్వం ద్వైత మిధ్యాత్వంచ పరమార్థతోవేద- సః- అస్మాత్- అన్నం సనింద్యాదిత్యాదినా సంప్రదర్శితాల్లోకాత్ కామకర్మ తత్ఫలాదిభేద సంవ్యవహారాత్ మిధ్యాభూతాత్ ప్రేత్య పర్యావృత్య విముఖీభూయ- ఏతం పరిదృశ్యమానం అధ్యాత్మమధిభూతంచాన్నమయం ప్రాణమయం మనోమయం విజ్ఞానమయం ఆనందమయంచాత్మానమాభాసరూపం-పరమార్థసత్యాద్వైతానంద చిద్భూత్య న్యుపసంక్రమ్య- ప్రవిలాప్య- స్వయంశుద్ధసత్వమాత్రరూపేణ పరిశిష్టో జీవన్ముక్త ఇమానేవలోకాన్- స్వదృష్ట్యాచిన్మాత్రరూపాన్ ఆతివాహి కాన్ ఆత్మభూతాంశ్చ- సత్వాత్మనోభిన్నాన్ జడాన్ ఘాలాన్ దుఃఖరూపాంశ్చ- సంకల్పాదేవతు తచ్చృతేరితి న్యాయనూత్రానుసారేణ సత్యకామత్వాత్సత్యసంకల్పత్వాచ్చ కామాన్నీ కామతో అన్నమస్యేతి- ఏకోవిష్ణుమహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకతః- త్రీన్ లోకాన్ వ్యాప్యభూతాత్మా భుజ్జీవిశ్వభుగవ్యయితి- తథాకామరూపీ- కామతోరూపాన్యస్యేతి- కథమేకస్యయగపదనేకరూపతేతిచేత్- ప్రదీపవదావేత్యితి విశ్లేయః- ఏవంభూత్వా- అను- అనుసృత్య అజ్ఞజనాన్- సంచరన్- స్వయమవ్యజ్ఞ ఇవవిలాసమాత్రేణ విడంబయన్- లోకవత్తు లీలాకై వల్యమితి- తన్వభావేసంధ్యవత్- భావేజాగ్రద్వచ్చ- ఏతత్సామ- సమత్వాత్సామ- బ్రహ్మ- గాయన్నాస్తే కథం- హాపు హాపు హాపు- అహో అహో అహో ఇత్యత్యంత విస్మయంఖ్యాపయన్ లోకాన్బ్రహ్మయ- కథమితిచేత్-

శ్రు॥ అహమన్న మహమన్న మహమన్నం- అహమన్నాదో రిహమన్నాదో రిహమన్నాదః- అహగ్గ్లోక కృతహగ్గ్లోక కృతహగ్గ్లోకకృత్- అహమస్మిప్రథమజాముతాదిస్య పూర్వందేవే భ్యో అమృతస్యనాదిభాది- యోమాదదాతి సజ్జీవమాదివా

3:-అహమన్న మన్నమదంతమా_అహం విశ్వంభువనమభ్య
భవాం3- సువణజ్యోతీ:- యవంవేద- ౧- ఇత్యుపనిషత్ -
౧౧-

రా. తే విద్యుతిమానవాన్ భవత్యేకోహ3 పుయవం
వేదైకంచ- ఇతి దశమోనువాక:- భృగువల్లీసమాప్తా - భృగు
స్తస్మైయతో విశంతి తద్విజ్ఞానస్వ తత్రయోదశాన్నం ప్రా
ణంమనోవిజ్ఞాన మితి విజ్ఞాయతం తపసా ద్వాదశ ద్వాదశానంద
ఇతి సైమాదశాన్నం ననింద్యా త్ప్రాణశ్శరీరమన్నం నపరిచక్షీ
తాపోజ్యోతి రన్నం బహుకుర్వీత పృథివ్యామాకాశ ఏకాదశై
కాదశ- నకంచనైక వస్త్విరేకాన్న విగ్ంశతి రేకాన్న విగ్ంశతిః.
ఓంతత్సత్.

విస్మయప్రకారమేవాహ- అహమన్నమిత్యాదినా అహంవికా
రావతీచ తథాహి స్థితిమాపేతి న్యాయానుసారేణ- త్రిపాద్విభూ
త్యా నిర్వికల్ప నిరవయవనిత్యశుద్ధాద్వైతానంద చిద్భువనవసన్- కల్పి
తైకపాద్విభూత్యా అన్నం అన్నాదశాఞ్చస్మి- చమత్కారమాత్రేణ- స
హస్రశీర్షా సహస్రాక్షస్సహస్రపాదశ్చ- తథాపి మమచిదేకరస్యంనా
పగతం నిర్వికారత్వాత్- భేదశ్చనప్రాప్తో నిరవయవత్వాత్- నిరంజన
శ్చ- అసంగత్వాత్ - అహోచిద్విలాస ఇత్యాశ్చర్యఖ్యాపనార్థం
త్రిర్వచనం- ఉక్తంహివాసిష్ఠే - సర్వతేక్షణశక్త్యాభ్యం సర్వతోఽఘా
ణశక్తికం- సర్వతస్పృశణమయం సర్వతోరసనాన్వితం- సర్వతశ్శవ
ణాకీణం సర్వతోమననాన్వితం సర్వతోమననాతీతం ససర్వపరమం
శివం అధర్మార్థం చతుర్దిక్షు విదిక్షుచనిరంతరం- బ్రహ్మాండ హరి
ర్బుధేశ ప్రముఖా మరమండిత మిత్యాది.

అహంశ్లోకకృత్ - వేదకృత్ - వేదాంతకృద్వేదవిదేవచాహమితి శ్రుత్యంతరాత్ - అహం దేవేభ్యః పూర్వం ప్రథమజాహిరణ్యగర్భోస్మి - యోబ్రహ్మణం విదధాతిపూర్వమితి - ముతస్య పరమార్థసత్యస్య - అమృతస్య మోక్షానందస్య నాభిమధ్యకందోహమస్మి యత్రత్యస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ - అశరీరం వావసంతం ప్రియాప్రియేస్సృశతః - బ్రహ్మనా ఇదమగ్రఆసీత్ - తదాత్మానమేవావేత్ - అహంబ్రహ్మస్మీతి - తస్మాత్తత్సర్వ మభవత్ ఇత్యాదిశ్రుతేః.

యోహిమామాం - అన్నరూపం అన్నాధిభ్యోదదాతి - స ఇదేవ - సపవ మామాం ఆనాః ప్రాప్తోభవతి - గాతిదాతుః పరాయణమితి శ్రుత్యంతరాత్ - అహం అన్నం భోగ్యం అన్నమదంతంచ భోక్తారం సర్వమేవజగత్ - అద్వికబళయామి - నిమేషమాత్రేణ - అహమేవ విశ్వం భువనం సర్వంజగత్ - అభిలభిలక్ష్య అభవం - ఉన్మేషమాత్రేణ - యస్యోన్మేషనిమేషాభ్యాం విదః ప్రళయసంభవా విత్యుక్తత్వాత్ - స్వయంతు సువణజ్యోతిః - యదాపశ్యః పశ్యతేరుక్మవర్ణం - జ్యోతిరివాఘామక ఇత్యాదిశ్రుత్యంతరాత్ - శుద్ధసత్త్వ ప్రకాశరూపః యథా బ్రహ్మదయః - నక్షత్రాణిరూప మితిశ్రుతేః - యఃపవంవేద - సపవసత్సర్గః - సబ్రాహ్మణః కేనస్యాద్యే నస్యాత్తే నేదృశవవేతిశ్రుతేః - ఇత్యుపనిషత్ వేదరహస్యం - సర్వాత్మసంవిదోచ్ఛత్వం బ్రహ్మాత్మన్వేవ సంస్థితమితి.

నను కిమిదం ముక్తస్య శుద్ధసత్త్వరూపతా - కామాన్నతా - కామరూపతా అన్నాన్నాదభావః సామగానంబజ్ఞజనాను సంచరణం చోచ్యతే - తద్దేవ పునస్సంసార ప్రాప్తిశ్చ సాధితి నశంక్యం - అనావృత్తిశ్చబ్దాదితి - చిన్నాత్రసత్తాసామాన్యే విశ్రాంతస్య నిరంతరం - సర్వేశస్యే

మా సర్వత్వం సర్వాత్మత్వంచ సర్వదేతి- హరిః ఓంతత్సత్.

ఓం సహనావవతు- సహనాభునక్తు- సహవీర్యం
కరవావహై- తేజస్వినావధీతమస్తు మావిద్విషావహై

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి-

అద్వైతానందతీర్థే- నకృతాతాత్పర్యదీపికా
తైత్తిరీయక వల్లీనాం ముముక్షుజనము క్షీదా-

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ గురుభ్యోనమః.

ఓం..

శుద్ధాపరిశుద్ధపత్రిక.

అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.	పుట.	పజ్జి.	అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.	పుట.	పజ్జి.
శ్రోత్రవ్య	శ్రోత్రవ్య	౨	౧౦	దృశ్యతే	దృశ్యతే	౭౧	౧౫
చిద్రూప	చిద్రూప	౩	౧౦	తచ్ఛబ్దేన	తచ్ఛబ్దేన	౭౫	౨౧
మన్మజ	మన్మజ	౩	౧౨	అక్షర	—	౭౬	౬
తస్యైజతి	తస్యైజతి	౪	౭	ఉభవ్య	ఉభవ్య	౭౯	౧౦
సర్వదే	సర్వదే	౫	౧౫	జ్యోతిహం	జ్యోతిహం	౮౨	౪
మనశ్చ	మనశ్చ	౫	౧౫	దన	దన	౮౪	౩
లక్ష్యస్య	లక్ష్యస్య	౭	౪	భుజ్జ	భుజ్జ	౮౬	౨౧
పద్భిస్తా	పద్భిస్తా	౭	౯	తజ్జ	తజ్జ	౮౫	౨౬
ధాచ్ఛ	ధాచ్ఛ	౭	౨౨	రహస్య	రహస్య	౮౮	౧౧
ఇత్యైతి	ఇత్యైతి	౮	౫	లింగమి	లింగమి	౮౯	౧౫
పరత్యై	పరత్యై	౮	౧౫	ప్రదిశ్చ	ప్రవిశ్య	౯౦	౧౦
స్రష్ట	స్రష్ట	౯	౨	కృది	కృతి	౯౨	౧౨
సంపత్స్య	సంపత్స్య	౯	౧౩	జినవి	జిని	౯౨	౧౬
తద్దే	తద్దే	౧౧	౧౩	ప్రకృతిః	ప్రకృతిక	౧౦౦	౧౩
అంతేచ	అంతేచ	౨౨	౨౦	సాద్భవ్యం	సాద్భవ్యం	౧౦౧	౧౪
శేషణా	విశేషణా	౨౭	౭	నాశీక	నాశీక	౧౦౬	౯
వత్తంత	వత్తంత	౩౫	౧౭	మేనహి	మేనహి	౧౦౮	౧౦
దర్పణ	దర్పణ	౩౬	౧౪	పదా	ప్రదా	౧౦౯	౬
వత్తంత	వత్తంత	౩౫	౧౭	దృష్టి	దృష్టి	౧౧౦	౬
శ్వరః	శ్వర్యః	౩౭	౯	పత్రా	పత్రా	౧౧౧	౧౦
పురితమాహ		౩౭	౨౩	రథికం	రథికం	౧౧౧	౧౩
అథాస్తు	అథాస్తు	౩౮	౧	వద్ది	వద్ది	౧౧౨	౪
మహిలా	మహిలా	౩౮	౧౦	మతి	మతి	౧౧౫	౧౨
మంత్రపు	మంత్రపు	౪౧	౯	వృత్తం	వృత్తం	౧౧౫	౧౩
ప్రతిష్ఠితం	ప్రతిష్ఠితం	౪౨	౨౩	రివా	రివా	౧౧౬	౯
మిద్యమ	మిద్యమ	౬౦	౧౦	జీహ్వా	జీహ్వా	౧౧౬	౧౦
ప్రకృతి	ప్రకృతి	౬౦	౧౮	శ్రుతి	శ్రుతిః	౧౧౭	౧౦
నిర్జీతం	నిర్జీతం	౬౧	౯	పుణ్యా	పుణ్యా	౧౧౭	౧౨
ఉపది	ఉపది	౬౨	౧౪	విభుది	విభుది	౧౧౮	౧౧
జుత్విగా	జుత్విగా	౬౩	౨౨	మహేతి	మహేతి	౧౨౨	౧౪
లభ్య	లభ్య	౬౫	౩౫	నిత్య	నిత్య	౧౨౩	౧౨
నూచుః	నూచుః	౬౭	౮	వశేతి	వశేతి	౧౨౪	౪
దస్య	దస్య	౬౮	౯	జ్యోస్యం	జ్యోస్యం	౧౨౬	౯
చ్యౌతే	చ్యౌతే	౭౧	౧౪	నివృత్తి	నివృత్తి	౧౨౭	౩

అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.	పుట.	పజ్జి	అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.	పుట.	పజ్జి
శిష్టే	శిష్టే	౧౨౭	౨౬	దయస్సు	దయస్సు	౧౭౪	౯
చత్వారి	చత్వారి	౧౨౯	౯	యాంకో	యా హంకా	౧౭౪	౧౬
రాదా	రాదా	౧౩౦	౮	సప్తాదేశ	సప్తాదేశే	౧౭౪	౧౯
మణిక	మణిక	౧౩౪	౧౧	ఖవంతి	ఖవంతి	౧౭౪	౨౩
ప్రాతిభాసి	ప్రాతిభాసి	౧౩౪	౧౧	శతత్యా	శతేత్యా	౧౭౫	౭
ధత్వా	సత్వా	౧౩౪	౧౬	దినారి	దినా	౧౭౫	౧౧
దస్మా	తస్మా	౧౩౮	౧౬	కివేతి	కిరేతి	౧౭౬	౨౧
శేర	ప్రేర	౧౩౯	౧౩	ప్రధగు	పుధగు	౧౭౮	౨
దోష్యే	దోషే	౧౩౯	౨౧	పస్యతీ	పశ్యతీ	౧౭౯	౨౬
చోచ్చక్త	చోచ్చక్త	౧౪౧	౨౭	యధిష్ఠా	యదధిష్ఠా	౧౮౦	౧౮
ప్రధి	పృధి	౧౪౯	౬	ర్మాజ్ఞ	ర్మాజ్ఞ	౧౮౧	౧౪
అతప్త	అతప్త	౧౪౯	౨౪	ఆజ్ఞప్య	ఆజ్ఞప్య	౧౮౩	౧౧
గ్రమే	క్రమే	౧౫౦	౨౩	హంక	హంతే	౧౮౩	౧౮
కరణం	కరణ	౧౫౪	౧౨	తత్తజ్ఞ	తత్తజ్ఞ	౧౮౪	౯
సితి	సితి	౧౫౭	౧౦	త్తై	త్తై	౧౮౫	౧౭
దుహ్య	యహ్య	౧౫౮	౩	త్తత్	త్తత్	౧౮౭	౯
తేహ	దేహ	౧౫౮	౨౦	మర్షి	మర్షి	౧౯౦	౬
ప్రాజ్ఞ	ప్రాజ్ఞ	౧౫౯	౩	త్వాజల	త్వాజల	౧౯౦	౧౧
కర్మ	కర్మ	౧౬౧	౬	భాక్	భాక్	౧౯౦	౨౪
కర్మ	కర్మ	౧౬౧	౮	క్రదేవా	క్రదేవా	౧౯౧	౧౧
వర్తత	వర్తత	౧౬౧	౧౦	రప్యా	రాప్యా	౧౯౨	౧౩
శక్త	శక్త్య	౧౬౧	౧౧	కర్మణా	కర్మణాం	౧౯౪	౭
పరోచన	పరోచన	౧౬౧	౨౩	క్షీప్రముఖి	క్షీప్రంహి	౧౯౪	౯
బుడె	బుడె	౧౬౨	౮	చిరణ	చరణ	౧౯౫	౭
విపర్యాత్	విపర్యయాత్	౧౬౨	౮	తార్బంధః	తార్బంధః	౨౦౭	౧౧
కేశాఖి	కేశాఖి	౧౬౬	౧౪	భేదస్య	భేదస్య	౨౦౮	౮
దాద	ధాద	౧౬౮	౧౨	వృత్తాస్స	వృత్తాస్స	౨౦౯	౧౯
దేవరస్య	దేవరస్య	౧౬౮	౧౨	రూపతత్వాత్	రూపతత్వాత్	౨౧౪	౧౧
యాణము	యాణము	౧౭౦	౧౪	చుద్ధ	చుద్ధ	౨౧౫	౧౧
గ్నిచ్చ	గ్నిచ్చ	౧౭౨	౪	నూన్య	నూన్య	౨౧౫	౧౬
వర్తత	వర్తత	౧౭౨	౧౧	భూతత్ర		౨౧౮	౯
పాదనాది	పాదనాద్వి	౧౭౨	౧౬	నశ్యా	నశ్యా	౨౨౦	౮
తచ్చ	తచ్చ	౧౭౨	౨౧	ద్యూతనా	ద్యూతనా	౨౨౧	౧౭
ఆప్తవతి	ఆప్తవతి	౧౭౩	౨౦	భూదివ్య	భూదివ్య	౨౨౨	౧౪

అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.	పుట.	పజ్జి.	అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.	పుట.	పజ్జి.
చేపి	చేపి	౨౨౨	౧౫	ప్రకణేన	ప్రకరణేన	౨౨౦	౧
నాశ్వా	నాశ్వా	౨౨౩	౧౦	దనాతగ్ని	దనాదగ్ని	౨౨౧	౧౦
విభుదితి	విభుదితి	౨౨౫	౨౧	శస్తతన్మా	శస్తన్మా	౨౨౨	౧౦
హేతుమ	హేతుమ	౨౨౯	౧౧	జ్ఞానం	జ్ఞానం	౨౨౨	౧౨
ప్రాప్తిత	ప్రాప్తిత	౨౩౦	౧౯	స్యాది	స్యాది	౨౨౩	౬
ధర్మైవేవ	ధర్మైవేవ	౨౩౨	౧౦	త్రికస్యా	తిరికస్యా	౨౨౩	౧౩
తాదృ	తాదృ	౨౩౨	౧౩	మతేజో	మతేజో	౨౨౫	౧౧
హావిభూ	హావిభూ	౨౩౯	౮	శబ్దాధి	శబ్దాధి	౨౨౫	౨౩
జన్మప్రా	జన్మనప్రా	౨౪౫	౧౬	మఃఫలం	ఫలం	౨౨౬	౮
త్యాదిమ	త్యాదిమ	౨౪౬	౨౪	భావేతి	భావేపి	౨౨౮	౨౦
భూయాదితి	భూయాదితి	౨౪౭	౧౮	శ్రుతేది	శ్రుతేరి	౨౨౯	౨
కృత్	కృత్	౨౪౮	౬	శూత్రే	శూత్రే	౨౨౯	౪
కృత	శ్రుత	౨౪౮	౨౬	క్షుజం	క్షుజం	౨౩౦	౨
స్మిధా	స్మిధా	౨౪౯	౧౧	తంత్రేణ	తంత్రేణ	౨౩౪	౧౨
కాఘాంత	కాఘాంత	౨౫౦	౧౨	పర్యంత	పర్యంత	౨౩౪	౨౨
నితిది	నితితి	౨౫౧	౫	శయ	శ్రయ	౨౫౫	౧౩
తదేతు	తదేతు	౨౫౧	౨౪	త్యస్య	త్యస్య	౨౫౭	౧౨
పన్నస్య	పన్నస్య	౨౫౪	౧౨	శప్తే	శప్తే	౨౫౮	౩
తిషతి	తిష్ఠతి	౨౫౫	౧	భేదపి	భేదః	౨౫౮	౫
చేత్యలం	చేత్యలం	౨౫౬	౪	ముక్తత్వా	ముష్టికత్వా	౩౦౬	౨౬
మత్య	మత్య	౨౫౬	౧౮	యాపయ	యాపచయ	౩౦౬	౧౨
ముచ్యేతి	ముచ్యేతి	౨౫౭	౧౭	బకారి	బకాది	౩౧౨	౨౬
కరతే	కరతే	౨౬౧	౨౨	తత్త్వ	తత్త్వ	౩౧౭	౨
తాంక్షాత్	కాంక్షాత్	౨౬౪	౭	నాచ	నాశ	౩౧౮	౧౧
నానిత్యా	నానిత్యా	౨౬౪	౧౬	బ్రహ్మ	ప్రహ్మ	౩౨౦	౩
ధాత్మికా	ధాత్మికా	౨౬౬	౧౦	దేశ	దాశ	౩౨౦	౧౬
స్వరాజ్ఞ	స్వరాజ్ఞ	౨౬౬	౧౨	పూర్వశ	పూర్వశ	౩౨౨	౧౬
స్వయః	స్వయః	౨౬౭	౧౦	కథా	తథా	౩౨౬	౨౪
బరీయ	బరీయ	౨౬౭	౧౭	మర	మూర్గా	౩౨౯	౨౧
అదిద	అదిద	౨౬౭	౧౯	రత్న	రత్న	౩౩౦	౧
స్వతం	స్వతం	౨౬౮	౧	జెన్న	జెన్న	౩౩౦	౫
తరి	తరి	౨౬౮	౧౧	ప్రతా	ప్రతా	౩౩౦	౧౦
సాద్విశ్వా	సాద్విశ్వా	౨౬౯	౧౨	యోగినతే	యోగిన	౩౩౧	౧
సాద్విశ్వా	సాద్విశ్వా	౨౬౯	౧౩	ఉపదిష్ట	ఉపదిష్ట	౩౩౪	౬

అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.	పుట.	ప్రజ్ఞ	అపరిశుద్ధం.	శుద్ధం.
పరమధి	పరమధి	33౬	3	కతోల్పం	కతోల్పం
విశరూపం	విశరూపం	33౭	౨౨	భవశారీ	భవశారీ
తత్వజ్ఞ	తత్వజ్ఞ	3౪౦	౫	తన్వైప	తన్వైప
సంపత్త్యా	సంపత్త్యా	3౪౦	౭	పురుస్స	పురుస్స
వేలోకాః	వేలోకాః	3౪౬	౯	జ్యేష్ఠ్య	జ్యేష్ఠ్య
యోదితి	యోదితి	3౫౦	౧౫	దత్త	దత్త
ముఖ్య	ముఖ్య	3౫౨	౭	ప్రతిష్ఠితా	ప్రతిష్ఠితా
క్యాభ్యాం	క్యాభ్యాం	3౫3	౧౫	ఉపతిష్ఠః	ఉపతిష్ఠః
				ప్రతిష్ఠా	ప్రతిష్ఠా
తత్వజ్ఞ	తత్వజ్ఞ	౪	౬	తత్సపత్నాః	తత్సపత్నాః
యచేతి	యచేతి	౪	౧౭	కర్మభి	కర్మభిః
ప్రాప	ప్రాప్య	౫	3		

పుట.	పజ్జి
౯	౧౯
౧౩	౪
౧౩	౧౭
౧౫	౨౨
౧౬	౨౩
౨౪	౧౩
౩౬	౯
౩౬	౧౯
౪౦	౨౧
౪౦	౨౫
౪౨	౮

10190

